Arxiver

Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona

Ensenyament de doctorat: Món Contemporani. Espai Mediterrani, per a l'obtenció del títol de Doctor en Història.
Bienni 1997/1999

Títol de la tesi:

LA REBEL·LIÓ DE "SUS SEÑORIAS"

L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA A CATALUNYA (1931-1945)

La magistratura i el ministeri fiscal

Director de la tesi: Dr. Antoni Segura Mas

Doctorand: Federico Vázquez Osuna

A Estela y Federico, en gratitud por todo cuanto empezó un día, allí, en Andalucía.

Introducció 6

I. L'Administració de justícia durant la Restauració i la Dictadura del general Primo de Rivera. 14

1. L'ideal funcionarial. El control de la magistratura i la fiscalia. 25
2. El decòrum en l'exercici del càrrec: la dificultat econòmica del funcionariat. 30
3. La persecució de les inadaptacions al grup. 34
4. El sistema caciquista, les opcions polítiques del funcionariat i el corporativisme. 40
5. La inexistència d'infraccions penals: l'opció del Govern per la sanció mínima. 51
6. La Dictadura del general Primo de Rivera i l'Administració de Justícia. 53

II. La II República i l'Administració de Justícia de Catalunya. 57

1. El personal judicial i fiscal heretat de la monarquia. 63
2. La política de personal del Govern provisional i constituent. 70
3. L'opció republicana per la depuració funcionarial. 74
4. La transferència de l'Administració de justícia a la Generalitat. 83
5. La política de normalització lingüística a l'Administració de justícia. 97
6. La constitució del Tribunal de Cassació de Catalunya. 103
7. La pèrdua d'autoritat i prestigi de l'Administració de justícia. 104
8. La fallida definitiva de l'Administració de justícia de Catalunya. 107
9. La nota de premsa del conseller de justícia i dret Joan Lluhí Vallescà. 111
10. Els Fets d'Octubre, la presa del Palau de Justícia. 118
11. El Govern central ocupa la Generalitat. 123
12. El magistrat José Oriol Anguera de Sojo i la CEDA. 127
13. La participació del funcionariat en les forces reaccionàries. 130
14. La victòria del Front Popular. 132
15. La imparcialitat i la independència de la magistratura 143
16. El ministeri fiscal controla el cos judicial. 149

III. La Guerra Civil i l'Administració de Justícia. 151

1. L'enjudiciament dels militars i civils revoltats el 19 de juliol de 1936. 159
2. El Comitè de Justícia. 164
3. La política de personal. 173

4. Els assassinats del personal judicial i fiscal. 185
5. El personal judicial i fiscal, i la justícia popular de guerra. 189
6. Els primers funcionaris que van posar-se al servei del Govern de Burgos. 197

IV. L'Administració de justícia de Catalunya, dels Fets de Maig a la conquesta de Barcelona per les tropes rebels. 205

1. La persecució dels excessos dels primers mesos de guerra. 212
2. La nova política de personal. 227
3. Continuen els abandonaments dels funcionaris. 231
4. L'operativitat de la cinquena columna al Palau de Justícia. 236
5. L'exili judicial i fiscal. 245
6. La dona i l'Administració de justícia durant la II República. 250

V. La repressió franquista contra la magistratura *i el ministeri fiscal* 255

1. La repressió franquista contra el funcionariat judicial i fiscal. 261
2. La repressió administrativa del Ministeri de justícia. 262
3. Els expedients de depuració. 273
4. Els casos més notoris d'incoherència en el procés de depuració respecte als postulats polítics del règim. 288
5. La depuració del personal que es va destinar a Barcelona després de 1939..... 293
6. Els efectes de les sancions i les separacions després de 1945. 299
7. La repressió externa al Ministeri de Justícia. 301
8. La *jurisdicció castrense*. 301
9. La jurisdicció de responsabilitats polítiques. 329
10. El Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y del Comunismo. 338
11. Els tribunals d'honor a l'Administració de justícia. 342

V. Una Administració de justícia per servir i legitimar la dictadura franquista. 347

1. L'Administració de justícia franquista a Catalunya. 348
2. La política de personal del franquisme a Catalunya. 353
3. La vida privada del funcionariat durant el franquisme, el silenci oficial. 365
4. L'Administració de justícia franquista més enllà de 1945. 369

Conclusions 373
Relació del funcionariat analitzat 381
Bibliografia 385
Publicacions periòdiques 393
Fonts documentals 394

Introducció

Aquesta investigació va començar una tarda de classe de 1996 mentre el Dr. Antoni Segura, catedràtic d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona, impartia una assignatura del cicle de doctorat sobre el franquisme. El professor exposava que algun dia caldria explicar el paper que havia desenvolupat la magistratura i el ministeri fiscal en la resolució dels conflictes socials i polítics a la Catalunya contemporània, més enllà de la naturalesa jurídica de l'Administració de justícia, un tema d'estudi propi d'altres disciplines. Aquest suggeriment era molt interessant, sobretot si es té en compte que el jutge és qui decideix sobre la llibertat i la hisenda dels ciutadans. Per això, el professor afirmava la importància que per a la història en general suposaria l'anàlisi i comprensió del comportament que havia observat el Poder judicial en aquest darrer segle.

Immediatament, vaig reflexionar sobre els reptes que representava aquesta proposta: la idea formulada podria ser la base d'un projecte d'investigació molt innovador. Sense saber-ne l'abast, ràpidament vaig assumir-la il·lusionat, a pesar del desafiament que representava. Després que el professor va acceptar la direcció de la investigació, vaig proposar-me investigar l'Administració de justícia a Catalunya durant el període 1939-1945, posteriorment l'eixamplaria fins al 1931-1945: la República, la Guerra Civil i el primer franquisme.

Aquesta ampliació obeïa a diferents motius. Per una banda, no es podia entendre l'Administració de justícia franquista sense conèixer el que havia significat durant la República i la Guerra Civil. Això és així des del moment que es parla d'una mateixa institució i d'un mateix personal, però sota règims polítics diferents. Per l'altra, en tractar-se d'una mateixa institució i d'un mateix funcionariat, calia investigar les trajectòries professionals i personals, sobretot tenint en compte que la República i el franquisme són règims antagònics, separats per tres anys de guerra. Si s'hagués investigat només l'Administració de justícia a Catalunya en un d'aquests règims, o solament durant la Guerra Civil, la visió hauria estat molt parcial i fragmentada, ja que moltes actuacions del funcionariat van condicionar el seu present, però sobretot el seu futur. D'aquesta forma, comportaments intranscendents per a un règim seran severament castigats per l'altre. En l'etapa que s'investiga no hi ha mitges tintes en el comportament del personal, potser per la seva amplitud temporal i per la radicalitat política que va predominar-hi, una situació que permetria analitzar més clarament la funció judicial i el comportament del ministeri fiscal.

El període que s'estudia no és gens fàcil. No es tracta de la 'Belle Époque' catalana ni espanyola, és una etapa d'il·lusió, de lluita, d'esgotament i de repressió. En aquests catorze anys, totes les contradiccions, ires, diferències i odis de la història contemporània es van resoldre de la forma més tràgica possible. Comprovar el comportament de l'Administració de justícia en la dinàmica històrica esdevenia prou apassionant.

Tal com des d'un primer moment s'havia plantejat el tema, l'apropament inicial no va resultar gens fàcil. Diverses causes van provocar aquesta dificultat, que ben promptament van conduir al pessimisme. Per una banda, la inexistència de bibliografia sobre el tema plantejat. Aquella que va localitzar-se només feia esment a l'organització judicial i a la normativa orgànica de la magistratura i del ministeri fiscal, o sigui, al dret

polític. Per l'altra, els treballs consultats mai feien esment als funcionaris judicials i fiscals, només estudiaven la institució: l'Administració de justícia. Costava d'entendre aquesta manca d'estudis sobre les interioritats del Poder judicial, amb noms dels funcionaris, trajectòries professionals i polítiques...

Aquesta situació encara era més inconcebible si es té en compte la importància d'aquest Poder a l'Estat contemporani, la transcendència de les seves resolucions i la naturalesa de les seves relacions amb els altres poders. Els primers moments van ser de veritable desànim, aquella proposta era impossible d'explicar i de raonar. Però la il·lusió que em proporcionava el tema d'estudi va poder superar aquests primers moments de frustració: s'havia d'anar endavant, potser el que calia era planificar el camí per aconseguir arribar-hi, o si més no apropar-m'hi.

Un primer fet que va canviar aquest desencís fou la publicació el 1997 de l'estudi de Mónica Lanero Táboas *Una milicia de la justicia. La política judicial del franquismo*. Aquesta investigació deixava palesa que aquella proposta inicial era possible realitzar-la, però calia un veritable pla de recerca amb unes bases prou sòlides. En aquest moment, vaig decidir buidar tota la legislació del període 1931-1945 per mitjà de la consulta directa de les publicacions oficials de l'Estat i de la Generalitat republicana, mentrestant aprofitaria per determinar el funcionariat que durant aquesta etapa va estar nomenat per a Catalunya. Aquest primer contacte s'ampliaria amb la consulta de moltes disposicions vigents des del s. XIX, la doctrina jurídica, els comentaris legislatius, els discursos dels alts càrrecs judicials i fiscals, i la premsa.

Aquest primer treball va comportar anys, però el temps va demostrar que era segur: em va donar els fonaments legals i empírics per comprendre l'Administració de justícia, la qual va deixar de ser-me històricament aliena. El resultat d'aquesta primera recerca va ser la realització el 1998 del treball *Marc jurídic que configura l'Administració de justícia a Espanya i Catalunya (1931-1945). La tenaç lluita de l'Executiu pel control del Poder judicial*. Aquest treball va ser becat pel Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada del Departament de Justícia de la Generalitat, el qual constitueix íntegrament l'annex d'aquesta tesi doctoral: he volgut respectar l'anàlisi d'aquells primers moments. Així mateix, en aquest estudi s'han emprat algunes fonts d'aquell treball.

Just en aquests moments, ja era possible plantejar les preguntes que conduirien a la formulació de les hipòtesis que havien de guiar tota la investigació. Sempre dins la recerca històrica, entesa globalment, lluny de la història del dret o de les institucions jurídiques, ja que aquest no era l'objectiu del treball.

A primera vista, una de les constatacions que més sorprenien era el manteniment del model d'Administració de justícia creat el 1870. L'organització judicial del s. XIX es mantindrà en peu més enllà d'un segle; és més, ha perdurat fins als nostres dies, amb lleugeres modificacions. L'actual Administració de justícia és gairebé idèntica, tot i la nova Llei orgànica del Poder judicial de 1985. ¿Com pot perllongar-se una institució en un període tan extens de temps sense haver sofert modificacions d'intensitat, o haver estat reemplaçada per una altra? Aquesta pregunta no tindria cap sentit si els s. XIX i XX haguessin estat d'un gran equilibri polític, social i econòmic que ratificaria l'adaptabilitat de la institució al medi, però això no va ser així.

D'entrada allò que més sobtava era l'anonimat del funcionariat a les publicacions i la premsa de l'època. Mai es feia esment nominal dels jutges, magistrats o fiscals. Des de totes les perspectives analitzades, se'ls anomenava simplement el tribunal, la sala, el magistrat, el fiscal, el membre del ministeri públic... Difícilment s'hi esmentaven els seus noms o qualsevol descripció de les seves trajectòries professionals... Aquest secretisme i anonimat eren difícilment acceptables en un Estat liberal, ja que

públicament no es feia responsable ningú de les resolucions judicials ni de les actuacions del ministeri fiscal. Potser es tractava d'una forma de defensar els funcionaris davant les crítiques de la ciutadania i els professionals del dret. Però, si es parlava, es criticava i s'amonestava obertament els membres de l'Executiu o del Legislatiu, per què no succeïa el mateix amb els membres del Poder judicial?

Aquesta pregunta conduïa inevitablement a una discussió que dura més d'un segle sobre si els jutges i magistrats són funcionaris o bé formen un Poder de l'Estat. Si són funcionaris, a què responia l'anonimat i l'absència de crítica? Però si no ho són, sinó que integren un Poder de l'Estat, la situació es complica enormement, ja que desenvolupen la seva comesa sense cap tipus de legitimació democràtica, solament emparats per una simple oposició administrativa, cosa que els distancia dels altres poders. Així, doncs, si constituïen un Poder de l'Estat, a què podia respondre aquesta absència de crítica o interpel·lació?

Fins aquí existia aquesta confusió, però en el ministeri fiscal la cosa tampoc estava tan clara. El cos fiscal depenia jeràrquicament del fiscal de *Su Majestad*, Tribunal Suprem o de la República, una denominació que varia segons les èpoques, nomenat lliurement per l'Executiu. Malgrat aquesta dependència del Govern, el ministeri públic se'l descriurà sotmès exclusivament a la vetlla de l'interès general. Incomprensiblement, els seus funcionaris també seran anònims en les actuacions judicials, i només s'esmentarà la institució com a tal. La situació es feia incomprensible.

Els discursos d'aquest últim segle sobre l'Administració de justícia també sorprenien molt, ja que presentaven una magistratura i un ministeri fiscal totalment allunyats de la societat, com si no en formessin part, molt per sobre de les necessitats humanes, completament apartats de la mundanitat. Per mitjà d'aquests discursos, no s'intentava altra cosa que preservar la independència del Poder judicial i l'autoritat infrangible del ministeri fiscal. A fi d'aconseguir-ho, idealment, s'inventaran tot un seguit de solemnitats, ritus i analogies que pretendran l'aïllament social de la magistratura i la fiscalia per presentar-les castes i pures amb l'objectiu que aquella independència i vetlla de l'interès general fos possible. Com afirmarà un magistrat, la divisió que es donarà entre la magistratura i la societat ocasionarà molt possiblement que la primera visqui en *cuartos oscuros*, mentre que la segona serà la veritable protagonista de la història. Aquesta concepció apareixia com una simple façana profusament reiterada, la qual sobtava: si la magistratura gaudia de la imparcialitat i independència que asseguraven les normes i els discursos polítics, no calia ser tan reiteratiu en pregonar aquestes característiques. Igual succeïa amb el ministeri fiscal. A més, indirectament, sembla com si a la fiscalia se li hagués encarregat la vigilància del Poder judicial.

Tot això conduïa a conèixer empíricament com s'havien desenvolupat al llarg d'aquest últim segle la independència i imparcialitat dels tribunals. Així, ¿el personal judicial ha estat independent i imparcial? O bé ha actuat com un simple annex de l'Executiu per implantar i legitimar la forma que aquell tenia d'entendre la societat i el poder públic. Igualment, ¿el ministeri fiscal s'ha comportat com el controlador de l'Administració de justícia –dels jutges i magistrats– seguint els dictats del Govern? Si molt sovint la funció judicial no responia a les ordres de l'Executiu, ¿a quines altres forces socials o faccions polítiques obeïen les resolucions del Poder judicial? La imparcialitat serà un tema que desgastarà inútilment l'Administració de justícia, ja que les normes i els discursos polítics asseguraran que la magistratura sempre actuava d'aquesta forma. Tanmateix, la ciutadania la percebrà molt diferentment, massa sovint pervertida. ¿Per què des del discurs polític i normatiu s'ha pretès atribuir aquest valor, molt per sobre de la condició humana, al fet de jutjar? ¿Per què no s'ha fet cap intent cívic per formar el ciutadà que les decisions judicials eren el producte d'un temps i

d'unes circumstàncies? ¿Per què s'ha gairebé 'divinitzat' el valor de justícia, transportant-la a un àmbit gairebé aliè a l'humà, molt més proper de l'Antic Règim que de la societat contemporània?

Naturalment, la independència i imparcialitat dels tribunals no es podia conèixer sense esbrinar la tipologia de funcionari que perseguirà el Ministeri de Gràcia i Justícia. Des d'aquesta òptica, crucial ja que aquest departament pertany a l'Executiu, sorgeixen massa preguntes... ¿El règim d'oposicions ha estat històricament el més encertat per proveir de personal l'Administració de justícia? L'ingrés per oposicions, ¿no representa una forma d'assegurar-se l'Executiu un determinat tipus de personal, molt sovint submís i gens 'conflictiu'? ¿Les oposicions responien a les veritables necessitats que la societat esperava de la judicatura i del ministeri fiscal? Sobretot, si es té en compte que històricament només es limitaven a exercicis memorístics, o sigui, *cantar temas*. Si des de l'aprovament de la Llei orgànica del Poder judicial de 1870 van produir-se antagonismes entre la magistratura i la ciutadania, ¿per què no va instituir-se un altre model de selecció de personal?

L'oposició memorística era el gran descobriment de la Restauració, però no tots els llicenciats de l'Estat espanyol estaven disposats a assumir-la, o potser indirectament no se'ls-hi permetia, ja que els paràmetres de funcionaris ja havien quedat establerts: s'imposava la cultura castellana, es requeriria una mobilitat territorial permanent i es retribuïa escassament; bàsicament el que s'exigia era una obediència cega a l'Estat centralista liberal, l'únic vincle permanent d'aquest funcionariat nòmada. Una qüestió d'importància a Catalunya, desenvolupada econòmicament i amb una cultura pròpia, potser per això s'allunyarà promptament de la configuració de l'Estat centralista de la Restauració, a costa de suportar un Administració de justícia ineficaç i estranya.

L'Administració de justícia existent era enormement centralista i piramidal, això significava la seva immediata burocratització i inoperància, perquè era el centre qui ordenava a la perifèria com havia de comportar-se, fins als detalls més insignificants. ¿Com podia emmotllar-se l'organització judicial a les cultures perifèriques de l'Estat? No és estrany, doncs, que unes noves concepcions polítiques, al marge dels partits dinàstics, aspiressin a una altra configuració de l'Estat; tot i això, ¿com és que mai va existir una alternativa convincent a l'organització judicial existent, ni tan sols durant la II República?

La situació encara s'agreujarà més quan es valori l'Administració de justícia des de l'òptica cultural. ¿Quina fiabilitat o confiança social podia tenir una institució que només emprava la cultura castellana als tribunals, quan decidia sobre la llibertat i la hisenda de ciutadans que no pertanyien a aquella? Això encara s'agreujava més quan s'anava comprovant que la majoria del funcionariat era de fora de Catalunya. Una qüestió important si es té en compte que jutjar és apreciar la realitat global d'acord amb la llei, i els magistrats molt sovint desconeixien la cultura i el tarannà dels ciutadans als quals administraven justícia.

El model d'Administració de justícia gairebé descentralitzada que instaurarà la II República devia comportar enormes convulsions i tensions entre el funcionariat, format per la monarquia i per servir-la. El règim republicà traspassarà íntegrament la política de personal a la Generalitat, a excepció del ministeri fiscal. ¿Com va adaptar-se el vell model del s. XIX a la nova organització política de l'Estat republicà? ¿Quines modificacions d'última hora van haver de fer-se per acomodar la Regió Autònoma de Catalunya a l'organització judicial centralista? Aquesta situació s'agreujarà quan la Generalitat l'ocupi militarment el Govern central després dels Fets d'Octubre de 1934. ¿Es tractava d'un moment de regressió i retorn al vell Estat centralista?

L'Estat unitari, tot i l'existència de l'Estatut d'Autonomia, serà insalvable després del cop d'estat del 18 de juliol de 1936, quan Catalunya es declararà tàcitament sobirana: des del 1714 mai havia gaudit de tant poder polític. ¿Quines aportacions va fer la Generalitat durant la guerra a la vella organització judicial?

El franquisme va representar per a l'Administració de justícia l'assentament definitiu del model creat el 1870, ja que aquest règim no serà altra cosa que el retorn a l'Estat unitari que va consolidar-se durant el s. XIX, malgrat la seva oberta fòbia al liberalisme. ¿Té sentit analitzar els valors atorgats al Poder judicial en un règim dictatorial? ¿Com podia sobreviure la independència i la imparcialitat de la judicatura en un Estat totalitari? Durant tot el període que s'analitza, el règim que controlarà, vigilarà i castigarà més severament el funcionariat serà el franquista. El procés de depuració que portarà a terme, ¿no li reportarà el gaudiment durant tota la seva vigència d'un funcionariat dòcil i fidel, capaç de mostrar en totes les seves resolucions la voluntat del dictador?

Però tot organisme públic s'ha de valorar d'acord amb el seu context històric: l'Administració de justícia no n'és una excepció, la qual cosa significa que no podrà exigir-se-li altres comportaments extemporanis que no observaven la resta d'institucions de l'Estat, sense que això esdevingui cap tipus d'excusa o justificació que impedeixi el discerniment històric. En aquest sentit, s'hauran de valorar les contribucions de l'Administració de justícia en el procés històric en general, el qual conduirà a la proclamació entusiasta de la República, l'esclat de la Guerra Civil i la instauració d'una dictadura que es perllongarà durant gairebé quatre dècades. És important, doncs, conèixer el seu comportament en aquesta dinàmica històrica.

A simple vista, sí que es constatava que davant de qualsevol innovació política o social, la judicatura i la fiscalia es mostraven molt més indomables, rebels i impermeables a les reformes que altres col·lectius funcionarials. El corporativisme judicial no serà altra cosa que el manteniment d'una forma molt concreta d'entendre l'Administració de justícia i les relacions de poder, que es traduiran en el perllongament durant més d'un segle de la mateixa organització judicial.

La comprensió dels processos històrics s'ha realitzat només per mitjà de l'estudi dels cossos de carrera, ja que era el veritable paràmetre del període: van exercir el càrrec durant tots els règim polítics. Desgraciadament, això significa que no s'aprofundeix en el personal judicial i fiscal 'republicà' que va nomenar-se després del 19 de juliol de 1936 fins al final de la guerra, un funcionariat aliè a la carrera. La importància d'aquest darrer personal és essencial per conèixer l'Administració de justícia catalana durant la Guerra Civil, tanmateix la seva inclusió hauria representat una adulteració d'aquell paràmetre que es perllonga durant tots els règims. Per aquest motiu, només s'hi fa menció quan és absolutament indispensable per explicar els esdeveniments històrics, sense que en cap moment s'hi aprofundeixi: aquest personal queda pendent per a un proper estudi.

Però la recerca ha tingut els seus límits, determinats per les fonts documentals. No s'ha pogut consultar la documentació que no complia els requisits legals: cinquanta anys des que va ser produïda o vint-i-cinc des de la mort del funcionari a la qual fa menció, però no sempre s'ha tingut constància de forma fefaent de la defunció, o en altres casos, malgrat que aquella complia el temps reglamentari, les actuacions posteriors, per part de l'administració o dels seus familiars, han impedit la seva consulta; això significa que les fonts més recents es remunten al 1950. La realitat documental és tan contradictòria que massa sovint s'ha tingut accés a la depuració franquista dels funcionaris, però no així al seu expedient personal, perquè no complia els terminis legals. Tot i això, s'han trobat altres fonts oficials més recents, però com

que tàcitament gaudien del secret legal, no s'ha fet menció a la identitat del funcionari. L'estudi de l'Administració de justícia està sotmès a aquestes rigoroses limitacions, molt severament respectades potser pel tipus de personal a què fan referència.

En aquesta investigació s'ha pretès apropar-se a l'evolució històrica d'un mateix grup funcionarial, però també és cert que no podia estudiar-se sense aproximar-se a la seva història professional prèvia a la proclamació de la República, la qual es remuntarà, molt de passada al 1897, any de la primera font documental utilitzada. En la majoria de casos, entre 1897-1920 aquest funcionariat encara no estava destinat a Barcelona, començava la seva carrera judicial i fiscal, però a partir de 1920 l'hi començarem a trobar.

Per això, es comprovava que era indispensable comprendre la política de personal concebuda i aplicada durant la Restauració i la Dictadura de Primo de Rivera per poder fer una valoració molt més precisa d'aquella altra que va iniciar la República o el franquisme. De la mateixa forma que per a la República la Restauració serà aquella època que calia superar per permetre el progrés d'Espanya, per al franquisme es pretendrà obviar l'etapa republicana, tot retornant a l'època 'd'ordre' representada per la monarquia, molt especialment la Dictadura de Primo de Rivera. Tant la República com el franquisme, antagònicament, remetran a la Restauració per engegar les seves respectives polítiques de personal.

De ben poca cosa hauria servit estudiar exclusivament la magistratura i el ministeri fiscal a Catalunya des de la proclamació de la II República, ja que els funcionaris que estaven destinats als diferents òrgans jurisdiccionals el dia 13 d'abril de 1931 seran els mateixos que el dia 14, o mesos i anys després. En no haver-hi ruptura en proclamar-se, la trajectòria professional serà contínua, el nou règim no els suposarà cap trencament. Aquesta realitat significa que el funcionariat del qual se servirà la República va estar format per la monarquia. Un tipus molt determinat de mentalitat, forma d'actuar i valorar la realitat difícilment es canvia d'un dia per l'altre.

L'estudi de la legislació, la bibliografia i la doctrina jurídica conduïen inevitablement a la formulació d'unes hipòtesis que acompanyarien tota la recerca. Així calia investigar:

- L'Administració de justícia entre 1931-1945 va dependre de l'Executiu i de les forces socials, econòmiques i polítiques que detentaven el poder. Això significa la inexistència de la independència i imparcialitat del Poder judicial.
- Cadascun dels règims polítics va intentar fer un cos judicial i fiscal a la seva mida.
- La II República no va poder aconseguir una Administració de justícia republicana, tot i l'interès que va posar-hi, potser per la seva exigua existència, incrementada pel Bienni Negre i el cop d'Estat del 18 de juliol de 1936 que van aturar qualsevol intent de transformació.
- L'Administració de justícia de Catalunya es mostrarà antagònica de la Generalitat republicana.
- Històricament no ha existit cap projecte polític veritable per assolir una Administració de justícia que superés la que va inaugurar-se el 1870.
- L'Administració de justícia sempre s'ha comportat com una ferotge centralista, guardiana de l'Estat unitari del s. XIX.

Aquesta investigació no intenta altra cosa que confirmar o negar aquestes hipòtesis. En uns casos, les fonts documentals han permès inequívocament refermar-les, en d'altres, la poca documentació o la seva absència no han possibilitat del tot la seva ratificació o desmentiment.

Vull mostrar la meva gratitud a tots aquells que m'han ajudat a fer realitat aquell primer projecte. Especialment, al Dr. Antoni Segura, codirector del Centre d'Estudis Històrics Internacionals (CEHI-Pavelló de la República), el meu professor, i director d'aquesta tesi, per la confiança que sempre ha dipositat en mi: crec que des d'un bon començament coneixia més bé que jo els meus propis recursos. Sempre s'ha mostrat pacient i mai ha perdut l'optimisme de creure que al final s'intentarien explicar documentalment aquelles propostes inicials. Al llarg del treball, ha acollit les meves incerteses; mai m'ha donat solucions miraculoses, sinó que m'ha ensenyat a enfrontar-les i assumir-les. De vegades, pel rigor intel·lectual, és més important la formulació de preguntes que les seves possibles respostes, més quan es desconeixen tot i la recerca; contestar-les sense fonament empíric hauria significat l'adopció d'una postura maniquea que falsificaria la reflexió històrica. Així mateix, he hagut de conèixer les limitacions de la recerca històrica: el coneixement total no és possible avui, si es parteix de la decència intel·lectual. Per tot això, crec que si aquest estudi s'apropa a aquells qüestionaments inicials, haurà valgut la pena el treball i l'esforç comú d'aquests anys.

També el professor Joan Villarroya Font ha estat atent i sensible a les meves demandes des que vaig començar a investigar, orientant-me i aconsellant-me sobre un període històric que massa sovint se'm presentava desconegut. Hem passat moltes hores discutint els esdeveniments; naturalment, per a mi ha estat un plaer i una oportunitat única d'aprendre d'un historiador com ell.

Cal dir que aquesta investigació ha estat possible gràcies al suport que en tot moment he rebut del CEHI, el qual ha posat a les meva disposició tots els recursos de què disposa. Vull recordar aquí el professor Rafael Aracil, codirector del CEHI, i la seva receptibilitat bondadosa a totes les meves demandes; sempre ha lluitat perquè no em manquessin els recursos necessaris per dur a terme la recerca.

En el moment més difícil de la investigació, vaig comptar amb la confiança, la comprensió i l'ajuda de Jordi Porta, exdirector de la Fundació Jaume Bofill. Sí, gràcies a una beca atorgada per la Fundació Jaume Bofill de Barcelona i al suport del Departament de Justicia de la Generalitat de Catalunya, el qual va concedir-me una llicència per estudis de tres mesos, vaig poder-me traslladar a Madrid a fi de completar la investigació.

Des del primer moment que vaig decidir investigar aquest tema vaig gaudir de dues aliades que no m'han abandonat al llarg d'aquests anys: Fabiola de Zuleta, arxivera de l'Arxiu General del Tribunal Justícia de Catalunya, i Rosa Montes, auxiliar de l'arxiu. Ambdues sempre han estat atentes a les meves necessitats i sempre m'han animat a prosseguir la investigació, tot i els moments de defalliment.

Els funcionaris del Tribunal Militar Territorial III de Barcelona també s'han mostrat enormement cooperatius, especialment el coronel auditor Miguel Ángel Buzaco Ruigómez, el qual sempre ha acollit molt favorablement la recerca històrica, i Regina Sánchez, funcionària de l'arxiu militar, una col·laboradora insubstituïble en aquesta investigació. A Madrid, Ana Galicia López, arxivera del Ministeri de Justícia, em va ajudar enormement; la recerca en aquest arxiu va ser un autèntic plaer, bàsicament per la seva calidesa humana. Tampoc puc oblidar M. Josefa Villanueva, arxivera de l'Archivo General de la Administración, sempre receptiva a les meves demandes. Amb tots aquests professionals vaig treballar-hi durant temps, d'aquí la meva gratitud nominal, però n'hi ha d'altres, amables i cordials, que han col·laborat molt activament, la llista dels quals seria molt extensa. A tots ells els dono les gràcies.

Finalment, vull donar les gràcies a la meva amiga Anna Gudiol per la correcció del text; des d'un primer moment va oferir-s'hi desinteressadament, tot i la seva extensió.

Aquest comportament no és excepcional, l'Anna sempre s'ha caracteritzat per donar el seu esforç si l'altre ho necessita, i de la forma més discreta i elegant.

I. L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA DURANT LA RESTAURACIÓ I LA DICTADURA DEL GENERAL PRIMO DE RIVERA

La promulgació de la Llei Orgànica Provisional del Poder Judicial (LOPJ) el 15 de setembre de 1870, en plena vigència de la Constitució de 1869, va significar la instauració a Espanya d'una Administració de justícia veritablement liberal. La nova norma que regulava els tribunals definia clarament els principis de legalitat, d'unitat jurisdiccional i d'inamobilitat de la magistratura, així com separava l'organització judicial de la l'Administració pública. També establia unes noves bases de tipus organitzatiu que pretenien superar el caos judicial existent anteriorment i la multitud de jurisdiccions: la llei confirmava l'Administració de justícia com a l'única en els judicis civils i criminals, ja que entenia que l'activitat jurisdiccional només corresponia a l'Estat. Inequívocament, la llei reconeixia la independència judicial, malgrat això atorgava al Govern els mecanismes necessaris per fer inexistent aquell atribut del Poder judicial en qualsevol Estat veritablement liberal.

La LOPJ configurarà definitivament l'Administració de justícia contemporània, la qual suportarà, amb modificacions de molt poca intensitat, molts règims polítics i convulsions socials (dues repúbliques, la Restauració, la dictadura de Primo de Rivera, el franquisme i la monarquia parlamentària actual). Durant tot aquest segle no hi haurà equip de Govern que no es proposi solucionar les seves mancances; els projectes per a la seva reforma es reiteren durant el període comprès entre 1895-1945, però l'organització judicial, inaugurada el 1870, aguantarà tota mena de règims i es perllongarà fins al 1985.

La Llei Orgànica del Poder Judicial respon al model organitzatiu bonapartista o napoleònic, el qual es rep per primera vegada a Espanya a la Constitució de Cadis. Es tracta d'un sistema estatuït d'una forma centralista, unitària i piramidal, el qual dissenya una Administració de justícia que per sobre de tot persegueix un estructura *"vertical y jerarquizada, en la que se entrelazan el orden jerárquico y el sistema de instancias; una judicatura organizada como carrera disciplinada, y la vinculación al poder político a través de la designación de los altos cargos judiciales por el ejecutivo."*[1] Francisco Tomás i Valiente defineix aquesta organització com a *"excelente y rigurosamente fiel a la idea de un poder judicial bien organizado, independiente, técnico, responsable y dedicado de forma exclusiva y excluyente al ejercicio de su función"*.[2]

Tot i això, durant la Restauració el nou conservadorisme que governa necessitarà adulterar-la amb l'objectiu de neutralitzar tots els principis que permetien la independència judicial. Això es materialitza amb l'aprovament de la Llei addicional a l'orgànica del 14 d'octubre de 1882, la qual va desenvolupar-la i modificar-la. Posteriorment, pel Reial decret del 16 de juliol de 1892, s'esmena novament amb la reorganització de l'estructura judicial, sobretot pel que fa a l'àmbit penal amb la creació de les audiències provincials. Però la veritable significació d'aquestes normes no s'aconsegueix fins a la promulgació de la Llei d'enjudiciament civil de 1881 i la Criminal de 1882,[3] entre d'altres de menor importància; així quedarà regulada la forma d'operar dels tribunals durant més d'un segle.

---

[1] M. Lanero Táboas, *Una milicia de la justicia. La política judicial del franquismo (1936-1945)*, Centro de Estudios Constitucionales, Madrid, 1996, pàg. 12.

[2] F. Tomás Valiente, *Manual de Historia del Derecho español*, Edit. Tecnos, Madrid, 1983, pàg. 561.

[3] La Llei d'enjudiciament civil va estar vigent fins al 6 de gener de 2001, la qual serà substituïda per la Llei 1/2000, de 7 de gener. La llei processal criminal encara ho està amb les innombrables modificacions que ha sofert al llarg de la seva història. Des d'aquesta perspectiva, més que centenària, s'ha de valorar la importància d'aquelles normes del s. XIX. Així mateix, la LOPJ només preveia la jurisdicció civil i penal, posteriorment es crearan les jurisdiccions laboral i contenciosa administrativa, regulades per normes específiques i no sempre dirigides per un personal de la carrera judicial.

Totes aquestes disposicions són fruit del positivisme del s. XIX, el qual sublimarà les normes. La funció judicial es revestirà d'uns atributs gairebé sagrats. El personal judicial que es persegueix per desenvolupar la nova organització haurà de complir amb tota una nova litúrgia de deïficar la llei. Per això, segons els textos legals, les característiques personals de les quals han de gaudir els funcionaris estan més a prop de l'àmbit celestial que del terrenal. S'exigeix que la resolució judicial no sigui altra cosa que un mimetisme en un cas concret de la voluntat del legislador, sempre que no qüestioni la preponderància de l'Executiu.

La llei és objecte d'una sacralització –entesa com a una transformació de les normes en un assumpte de fe– i als funcionaris judicials se'ls encarregarà la funció d'administrar justícia en un context que recorda més les celebracions litúrgiques sacres que les solemnitats cíviques. Per aquest motiu *"el Gobierno de V.M. (...) recuerd(a) a quienes pudieran olvidarlo que la Magistratura es un sacerdocio que impone altísimos deberes y gravísimas responsabilidades"*. [4]

No són gratuïtes aquestes afirmacions: s'ha produït la idealització de la llei i de la funció judicial. La fantasia creada té més entitat que la pròpia realitat, la qual serà negligida si no s'adequa a la idea preestablerta. A partir d'ara no es considera la llei com una eina produïda en un moment concret amb la intenció de pal·liar una situació determinada, sinó com una revelació gairebé divina que s'ha d'interpretar escrupolosament i al peu de la lletra, malgrat que quotidianament s'hagin de fer veritables esforços als tribunals per emmotllar la realitat als preceptes legals. De la mateixa forma, la funció judicial es revesteix d'atributs sacerdotals: la judicatura és la guardiana dels llibres sacres i dels ritus que possibiliten el fet d'administrar justícia o la celebració de la fe normativa, com també són els vigilants del recinte sagrat o temple – palau de justícia– on es venera aquella deïtat: la llei. No es pretenia altra cosa que demostrar que *"la magistratura, hasta en su vida interna, particular, practica el culto del derecho"*. [5]

Poc importa la condició humana davant d'aquesta representació de la figura judicial. El *"prestigio o autoridad moral del juez o magistrado"* es va obtenir en la societat contemporània *"a través de la observancia de determinados modelos de conducta, (...) tales como el del 'juez militar' o virtuoso funcionario bajo 'disciplina de hierro', que durante todo el S. XIX y hasta la segunda mitad del S. XX encarnó el modelo 'bonapartista', (...) (o) el del 'juez-servidor de la Patria' o de los 'Führerprinzip' de los Estados totalitarios, (...) (o el) 'juez-sacerdote' de la España franquista"*.[6] Però aquestes assimilacions de la figura judicial no van succeir del tot així, ja que va ser la Restauració qui va crear el mite del jutge[7] sacerdot, aprofitat posteriorment pel franquisme.

La concepció sacerdotal de la magistratura ràpidament va ser assumida pel cos judicial, fins i tot més enllà de la Restauració. El magistrat Alfonso Rodríguez opinava

---

[4] Exposició de motius de la Llei addicional a l'orgànica del 14 d'octubre de 1882.

[5] A. Rodríguez Dranguet, *Responsabilidad e independencia*, Editorial Justicia, Madrid, 1930, pàg. 158. El culte a la llei va precedit d'un procés d'iniciació ritual, en el qual s'inclouen els aspirants a la judicatura. No n'hi ha prou amb l'aprovament de l'oposició per accedir a la judicatura, ja que és *"Menester (...) un práctica ilustrada (que) sirva de complemento a la educación científica de los aspirantes"*. Exposició de motius de la Llei addicional a l'orgànica del 14 d'octubre de 1882.

[6] J. V. Gimeno Sendra, *El control de los jueces por la sociedad*, Consejo General del Poder Judicial, 3ª Época, Cuarto Trimestre, 1997, pàg. 40-41.

[7] En aquest període, la magistratura es divideix en tres categories bàsiques, com ja s'exposarà. En l'estudi, sovint, s'empra indistintament magistrat o jutge per referir-se al cos judicial, al marge de l'estatus administratiu o del rang; com també les denominacions funcionari judicial, funcionariat o funcionari. Pel que fa al ministeri fiscal s'utilitza fiscal, funcionari fiscal o membre del ministeri fiscal o públic, al marge de la gran quantitat de categories que existien en aquest cos.

el 1930 que *"así como no concebimos al sacerdote más que casto, humilde y caritativo, el juez sólo puede ser austero, digno, comprensivo, abierto a la idea de justicia, tan amante de la ley, como respetuoso con el derecho de todos."* Aquest sacerdoci judicial comporta, segons aquest magistrat, un *"espíritu de sacrificio en que con unción religiosa practicamos, el deber y solo el deber"*.[8]

Un Poder judicial encarnat religiosament sotmetia, atemoria i culpabilitzava la ciutadania molt més fàcilment que si s'hagués representat com una institució més de l'Estat liberal. Però també se l'havia de fer immensament gran a fi d'allunyar-lo de la condició humana, sinònima de mundanitat. Així, el jutge serà *"augustal"*, allò que inspira reverència i admiració per la seva grandesa, excel·lència, dignitat i sublimació. De tal forma que durant tot el període que s'estudia es vigilarà i es controlarà molt estretament la vida privada del funcionariat amb l'objectiu que totes aquestes assimilacions ideals no les esquinci la realitat. El jutge i el fiscal no són persones ni ciutadans, solament funcionaris; si existeixen es deu al simple fet d'exercir el seu càrrec: servir el poder, sense cap més circumstància afegida.

Però si es desvesteixen totes aquestes conversions i identificacions, el que queda no és altra cosa que la ferma voluntat del Govern i de les oligarquies de la Restauració d'exercir i mantenir el seu poder, especialment pel que fa a l'arma del dret penal davant la conflictivitat social i política de final del s. XIX i principi del s. XX. Per analogia a qualsevol funció jurisdiccional, si la justícia penal *"se carga de tantos elementos extrajurídicos, no es para poderlos calificar jurídicamente e integrarlos poco a poco al estricto poder de castigar; es, por lo contrario, para poder hacerlos funcionar en el interior de la operación penal como elementos no jurídicos; es para evitar que esta operación sea pura y simplemente un castigo legal; es para disculpar al juez de ser pura y simplemente el que castiga"*.[9]

Els elements extrajurídics dels quals s'acompanya la magistratura –sacerdotal, augustal o *de hierro*– serveixen per amagar socialment la seva veritable comesa des del moment que l'Estat havia dipositat en les seves *"manos la fortuna, la honra, la libertad y la vida de los habitantes del territorio español"*.[10] En definitiva, una forma que passés desapercebuda la seva capacitat d'atorgar la vida o de conduir a la mort. Però això tan elemental s'havia d'obviar: era massa dur per a la judicatura i per a la societat.

Certament, el jutge dictarà la sentència, però no la notificarà, es limitarà a llegir-la mentre celebra audiència pública; una ficció legal concebuda per deslliurar-lo d'haver de passar per situacions violentes que desvetllarien la seva autèntica voluntat. Uns altres funcionaris d'inferior graduació són els que donaran a conèixer les seves resolucions.

A fi que el poble no s'adonés de la veritable funció del jutge, *"Surge la imagen del juez como único garante de justicia en un mundo lleno de arbitrariedades"*. Per això, els jutges són *"serios, poco accesibles y amigables, de apariencia respetable, preocupados por parecer sobre todo honestos, socialmente retraídos, relacionándose socialmente casi únicamente entre ellos, y procurando parecer en las antípodas de tener cualquier interés, dependencia, o incluso pensamiento jurídico."* Les exigències heroiques que se'ls demanava *"no eran fácil de alcazar para todos"*, molts presentaran un *"pensamiento rígido, de apariciencia distante para los demás humanos, de ideas políticas bastante conservadoras"*. Aquest és el prototipus del jutge de l'Espanya contemporània. Els funcionaris judicials que no mostraven plenament aquests

[8] A. Rodríguez Dranguet, *Op. cit.*, pàg. 32 i 37.
[9] M. Foucault, *Vigilar y castigar: nacimiento de la prisión*, Editorial Siglo XXI, Madrid, 1982, pàg. 29.
[10] Exposició de motius de la Llei addicional a l'orgànica del 14 d'octubre de 1882.

comportaments el corporativisme els catalogarà com d'*avanzados* si mostraven inquietuds socials, altres els marginarà, fins i tot els expulsarà.[11]

D'altra banda, la LOPJ intenta definir i delimitar les funcions i atribucions del Poder judicial, diferenciant-les de les de l'executiu i el legislatiu. Al Poder judicial se li atorga *"La potestad de aplicar las leyes en los juicios civiles y criminales, juzgando y haciendo ejecutar lo juzgado".*[12] El poder judicial no només té capacitat per enjudiciar el fets d'acord amb la llei –declarar un dret quan ha estat pertorbat–, sinó que duu a terme el que per resolució ha acordat. La seva actuació no pot ser mai arbitrària, qualsevol decisió ha d'estar fonamentada en la llei. Cap funcionari judicial pot entrar a jutjar la conveniència d'una llei o negar-se a aplicar-la.[13] Sí que poden interpretar-la d'acord amb l'esperit que la va produir i el moment històric precís, però sempre raonant aquesta recreació que en cap moment pot vulnerar els principis generals del dret ni l'ordenament jurídic. La potestat d'interpretar-la lliurement i d'executar allò que s'ha jutjat sense interferències és la independència judicial, o sigui, el sotmetiment del jutge únicament i exclusivament a la llei.

Però la independència té els seus límits. Els jutges només poden jutjar i executar allò que han jutjat. La funció judicial és la conseqüència més immediata de l'existència de la llei que confereix als jutges la capacitat d'interpretar-la i d'aplicar-la –principi de legalitat. Qualsevol altre tipus de manifestació diferent dels funcionaris judicials pot representar una intromissió en les altres esferes dels Poders de l'Estat, estranya a la funció judicial. *"Por consecuencia (...) (els jutges) no podrán mezclarse directa ni indirectamente en asuntos peculiares á la administración del Estado, ni dictar reglas ó disposiciones de carácter general acerca de la aplicación o interpretación de la leyes."* En un altre cas, s'introduirien en àmbits propis de l'executiu o del legislatiu.

Els jutges tampoc poden *"Mezclarse en reuniones, manifestaciones ú otros actos de carácter político, aunque sean permitidos á los demás españoles".* Sí que se'ls permet, però, emetre el seu vot *"en las elecciones populares del territorio en que ejerzan sus funciones".*[14] Aquestes disposicions intenten preservar la independència judicial, però sense reforçar *"los poderes del juez frente a las demás instituciones sino justamente lo contrario: se la pretende garantizar por la vía del aislamiento, de la no paticipación y comunicación con otras instancias políticas y sociales".*[15] Un aïllament ideat per protegir-lo dels interessos mundans i banals, i que derivarà en la constitució d'una societat judicial corporativa i tancada.

L'existència de la independència judicial obliga els agents externs a l'Administració de justícia a respectar-la, també ho han de fer les instàncies internes superiors de la pròpia organització judicial envers les inferiors. Els òrgans superiors judicials no *"podrán aprobar, censurar ó corregir la aplicación ó interpretación de las leyes, hecha por sus inferiores en el orden jerárquico, sino cuando administren justicia en virtud de*

---

[11] J. Martín Canivell, "El juez de ayer a hoy", A *El juez y su imagen en la sociedad: pasado, presente y futuro*, Consejo General del Poder Judicial, Escuela Judicial, Madrid, 2000, pàg. 72-73.

[12] Art. 2 de la LOPJ. El procediment judicial només pot interposar-se davant els jutges i tribunals reconeguts per la llei de l'Estat, i només és competent per jutjar la jurisdicció ordinària la qual també es denomina única. En aquest sentit, l'article 91 de la Constitució de 1869 reconeixia que *"A los Tribunales corresponde exclusivamente la potestad de aplicar las leyes en los juicios civiles y criminales".*

[13] El més semblant a aquests supòsits, durant la II República, és la suspensió d'un procediment perquè existeix la possibilitat d'una col·lisió entre la norma que el jutge ha d'aplicar i la Constitució. D'aquesta forma, l'art. 100 de la Carta Magna establia que *"Cuando un Tribunal de Justicia haya de aplicar una ley que estime contraria a la Constitución, suspenderá el procedimiento y se dirigirá en consulta al Tribunal de Garantías Constitucionales."*

[14] Art. 4 i 7 de la LOPJ.

[15] M. A. Aparicio, *El status del Poder Judicial en el constitucionalismo español (1808-1936)*, Publicacions de la UB, Barcelona, 1995, pàg. 115.

las apelaciones o de los recursos que las leyes establezcan". La llei prohibeix qualsevol ingerència d'un òrgan superior en la tasca jurisdiccional d'un d'inferior quan es tracta de la interpretació i aplicació del dret, i en tots aquells casos que són de la seva competència.

No obstant això, el superior jeràrquic té altres mitjans de coacció que neutralitzen aquesta declaració d'independència. Així, *"los Presidentes de los Tribunales, y en su caso las salas de gobierno"* podran dirigir als seus inferiors *"las prevenciones que estimaren oportunas para la mejor administración de justicia, dando cuenta sin dilación al Tribunal inmediato superior, y directamente al Ministerio de Gracia y Justicia"*.[16]

La independència del jutge també pot veure's danyada per una actuació governativa i disciplinària del seu superior, ja que la llei l'autoritza a valorar *"El concepto que merezca (...) fundado principalmente en haberse confirmado ó revocado frecuentemente sus fallos"*. Si això no és suficient, aquell pot igualment apreciar *"Los servicios prestados en la carrera judicial, sosteniendo con dignidad y energía la integridad de sus funciones, ó corrigiendo peligros, ó padeciendo en su persona ó en sus bienes, en cumplimiento de sus deberes"*.[17] Això equival al control constant, directe i permanent del funcionari judicial per part dels seus superiors i del Govern. Un informe desfavorable d'un superior esdevindrà motiu de postergació en l'ascens en un futur i, en molts casos, la causa indirecta d'una possible obertura d'un expedient disciplinari tot al·legant unes raons objectives.

Des d'aquesta perspectiva, l'Administració de justícia *"quedará configurad(a) como 'una zona de poder separada de la sociedad, pero no independiente'. Ni desde el punto de vista 'externo', puesto que depende políticamente, ni desde el punto de vista 'interno', dada la mediatización inevitable del momento jurisdiccional por el momento jerárquico-burocrático"*.[18] La llei implanta la independència judicial, però alhora estableix la dependència administrativa i jeràrquica. Això és sinònim de l'existència d'una independència constantment vigilada i tutelada des de l'estructura judicial i política, la qual molt sovint respondrà més a les orientacions subjectives dels superiors o dels càrrecs polítics que al comportament jurisdiccional del jutge.

"Los Jueces y Magistrados responderán civil y criminalmente de las infracciones de las leyes que cometan, en los casos y en la forma que las leyes prescriban."[19] L'existència de la responsabilitat civil i penal de la judicatura és el resultat més immediat d'haver-se considerat la seva independència, la qual *"requiere una amplia y estricta responsabilidad civil y penal y la función judicial un alto nivel de conocimientos del Derecho"*.[20] Sense l'existència de la responsabilitat, el Poder judicial seria una entitat autocràtica. Per això, se'l sotmet a la ferma observança de la llei, la qual conté els mecanismes necessaris per enjudiciar els membres de la carrera judicial autors d'infraccions contràries a les normes en l'exercici del càrrec.

Des del moment que existeix la independència podria pensar-se que la responsabilitat ha estat permanentment exigida a la judicatura. D'aquesta forma s'ha opinat i legislat en aquest darrer segle, convertint-se la responsabilitat en una amenaça constant a la independència. Però la realitat ha estat a l'inrevés. Durant els s. XIX i XX, l'executiu no va fer ús de l'exigència de la responsabilitat, perquè el conduïa irremeiablement a

[16] Art. 5 de la LOPJ. Al llarg d'aquest període s'establiran una gran quantitat de normes que viciaran els valors de l'Administració de justícia liberal, i que tindran com a objectiu la dependència i control d'aquest Poder per part de l'executiu.

[17] Arts. 170.3 i 171.3 de la LOPJ.

[18] P. Andrés i C. Movilla, *El Poder Judicial*, Editorial Técnos, Madrid, 1986, pàg. 30.

[19] Arts. 8 , 245 i s., i 260 i s. de la LOPJ.

[20] J. V. Gimeno, *Fundamentos del Derecho Procesal*, Edit. Civitas, Madrid, 1981, pàg. 81.

donar comptes de la seva gestió, tan desastrosa molt sovint com la dels mateixos funcionaris judicials: ambdós s'exculparan. A canvi d'això, s'obtindrà una Administració de justícia mediocre i crònicament inadaptada a la societat. Els governs contemporanis tenien prou clar que els tribunals no gaudien de la independència pregonada a la llei, tampoc els funcionaris judicials eren models d'intel·ligència ni d'excepcionalitat. Lògicament, davant d'aquest sòrdid panorama, els governants no els exigiran la responsabilitat en el desenvolupament del seu càrrec, ja que s'haurien comportat incoherentment: l'executiu controlarà les infraccions i els excessos jurisdiccionals dels funcionaris exclusivament per la via administrativa.[21]

La inamovibilitat és la garantia de la independència dels jutges i magistrats enfront de les ingerències arbitràries del poder públic. Els funcionaris judicials només poden ser suspesos, separats o traslladats forçosament d'acord amb els requisits establerts a la LOPJ. En un altre cas, es vulneraria la independència, la qual esdevindria una ficció. Però desgraciadament, *"lo que no se acierta a comprender es la política legislativa tendente en estos últimos cien años a ampliar la responsabilidad disciplinaria y la aptitud del Magistrado, basada esta última en misteriosas consideraciones éticas o morales que aprecian especiales órganos en especiales certificaciones"*.[22] Aquesta política gairebé esotèrica conduirà l'executiu a infringir la inamovibilitat.

La conculcació de la inamovibilitat, sota l'excusa disciplinària, serà un comportament governamental habitual a l'Estat contemporani. La política disciplinària s'emprarà tant per desembarassar-se d'un personal polític hostil com d'aquell altre inadaptat al grup funcionarial. La magistratura respondrà amb temença enfront d'una separació o d'un trasllat forçós. Per això, *"els nostres governants van obtenir uns jutges disposats a qualsevol cosa –des de reducir a judici de faltes un assassinat fins a decretar el desnonament del llogater o del colon més escrupolós en el compliment de les condicions de l'arrendament, passant per negar-se en rodó a casar civilment el major protestant– per tal de no perdre els seus llocs"*.[23] Un comportament molt usual si es té en compte, per exemple, que els càrrecs judicials de Barcelona van ser sempre nomenats lliurement pel Govern. La submissió als dictats de l'executiu podrà ser absoluta, motiu pel qual *"la historia de nuestras instituciones judiciales puede resumirse en una lucha titánica de los Gobiernos para desvirtuar y anular la independència de los Tribunales"*.[24]

El jutge, com la resta de persones que intervenen en un judici i no en són part activa o passiva, ha de ser imparcial, la qual cosa significa que no ha de tenir prevencions a favor o en contra de la discòrdia que es jutja. Els funcionaris judicials s'han de limitar únicament a la declaració del dret que ha estat pertorbat, posant *"entre paréntesis todas las consideraciones subjetivas"*. Per mitjà de la imparcialitat es pretén que *"el juzgador se encuentre en la mejor situación psicológica y anímica para emitir un juicio objetivo sobre el caso concreto ante él planteado"*. Si això no és així, el jutge haurà d'abstenir-se de conèixer aquell assumpte, en un altre cas pot ésser recusat per alguna de les parts.[25]

La pretesa existència de la imparcialitat condueix irremeiablement el discurs polític i jurídic a una incoherència insalvable, per a la qual el positivisme tindrà molt pocs

---

[21] D. Medina, A *Revista General de Legislación y Jurisprudencia*, Tom. 167, 1935, Madrid, pàg. 475.
[22] J. V. Gimeno, *Fundamentos del Derecho Procesal*, Edit. Civitas, Madrid, 1981, pàg. 81.
[23] A. Fiestas Losa, *L'administració de justícia en el segle XIX*. L'Avenç, núm. 97. Barcelona, 1986. Pàg. 49.
[24] Aquest comentari procedeix d'una reflexió de Menéndez Pidal. A P. Andrés i C. Movilla, *Op. Cit.*, pàg. 125.
[25] J. Picó, *La imparcialidad judicial y sus garantías: la abstención y la* recusación, J. M. Boch Editor, Barcelona, 1998, pàg. 23.

raonaments. Així, se la intentarà preservar amb l'argument que *"El sentimiento responde en cada individuo a las exigencias y directrices de su conciencia que en lo recóndito de su ser le enseña (...) cual es la verdad y cual es su posición verdadera en el conflicto"*.[26] Una consciència presentada com a nua i pura, únic camí per determinar la veritat. Però s'oblida que aquesta veritat s'ha creat i transformat d'acord amb les circumstàncies que a l'ésser humà, social, li han tocat viure i suportar: el funcionari judicial no n'era una excepció.

La imparcialitat és concebuda jurídicament tan irreal que *"Se quiere que el 'juicio' implique un acto puro de valoración de las alegaciones, sin posiciones previas ni condicionamiento alguno"*. Una demanda molt per sobre de la condició humana. Per aquest motiu, indirectament, des de la doctrina jurídica s'assumirà que la imparcialitat és una condició que hauria d'observar el funcionari judicial; així s'admet que aquella imparcialitat teòrica *"exigiría deshumanización en cuanto que el mundo de vivencias e ideas del Juez, que podría implicar prejuicios, debería quedar al margen del enjuiciamiento"*.[27] La imparcialitat amb què s'ha intentat revestir el Poder judicial és tan rígida que no pertany a aquest món. Potser d'aquí també deriva la necessitat de mostrar el jutge com a sacerdot, custodi d'una realitat del més enllà aliena als homes.

Però la realitat històrica informarà permanentment de la inexistència de la imparcialitat, més quan l'article 304 de la Llei d'enjudiciament criminal autoritzava la Sala de Govern del Tribunal Suprem i de les de les audiències territorials per nomenar jutges especials d'instrucció *"cuando las causas versen sobre delitos cuyas extraordinarias circunstancias, o las del lugar y tiempo de su ejecución, o de las personas que en ellos hubiesen intervenido"* ho aconsellessin. Aquest article vulnerava tota l'organització judicial, les normes de competència i el dret a un jutge predeterminat, uns requisits imprescindibles en qualsevol Administració de justícia liberal. Tots els règim polítics faran ús de la figura del jutge especial: una forma de sostreure un assumpte al jutge natural, a fi d'obtenir una instrucció sumarial molt determinada, la qual difícilment perjudicarà l'executiu.

La judicatura i el ministeri fiscal van formar un sol cos fins al Reial decret del 21 de juny de 1926.[28] Quan es produeix la separació, la fiscalia tindrà com a missió vetllar per la *"observancia de las leyes y demás disposiciones, (...) promover la acción de la justicia en cuanto concierne al interés público y representar al Gobierno en sus relaciones con el poder judicial"*. Així mateix, *"Vigila(va) por el cumplimiento de las leyes, Reglamentos, Ordenanzas y disposiciones de carácter obligatorio"*.[29] Si l'eexecutiu s'immiscia constantment en el Poder judicial, ara el ministeri fiscal esdevenia el seu intercessor legal, ja que controlava i inspeccionava la marxa dels tribunals seguint els seus dictats. D'aquesta forma, *"el Estado-Poder aprovechó, por un lado, los falsos antecedentes históricos y, por otro, el predominio y recelo, siempre patente, del Poder ejecutivo sobre el legislativo y el judicial, para situar cerca de este último, (...) un órgano de su confianza al que para mejor conseguir sus propósitos construye como Institución"*.[30]

---

[26] F. Parera Abelló, *El proceso ante la justicia*, Instituto Español de Derecho Procesal, Barcelona, 1950, pàg. 23.

[27] P. Fernández-Viagas, *El juez imparcial*, Editorial Comares, Granada, 1997, pàg. 1-2.

[28] La unió de la magistratura i del ministeri fiscal va perdurar fins al 1926. Això implica que sovint s'utilitzaran fonts documentals prèvies o posteriors a aquesta nova regulació; així, un funcionari podia optar indistintament a un càrrec de jutge, magistrat o fiscal, segons l'antiguitat i l'equiparació de les categories.

[29] Arts. 1 i 2 de l'Estatut del Ministeri Fiscal.

[30] R. Martínez Dalmau, *Aspectos constitucionales del ministerio fiscal*, Editorial Titant lo Blanch, València, 1999, pàg. 116-17.

Certament, la magistratura percebrà el nou ministeri fiscal com el vigilant de la funció judicial. Per aquest motiu, el magistrat Alfonso Rodríguez Dranguet desitjava que ambdues carreres es trobessin unides pel *"mismo espíritu de defensores del derecho, y sin perjuicio de las distintas actividades jurídicas de cada cual, compenetrá(ndose) en todo momento, alejando, en bien de la justicia, toda actuación de la carrera fiscal sobre la judicial, que puede interpretarse como policíaca o de vigilancia, que resultaría depresiva para la Magistratura".*[31]

A diferència de la magistratura, la fiscalia és un cos jeràrquic: tots els seus membres havien d'acatar i complir les ordres que rebien del fiscal en cap del Tribunal Suprem, també anomenat *Fiscal de Su Majestad.* El ministeri fiscal s'organitzarà com un petit exèrcit on només existirà la disciplina, l'obediència i la supervisió del fiscal en cap, únic funcionari visible dins el cos. Amb la creació del nou ministeri públic, es perseguia un *personal apto y especializado*, lluny de la confusió que havia regnat en el col·lectiu durant prop de cinquanta anys. Igualment es buscava *"el prestigio de todos los funcionarios fiscales (a fin de que) tanto en la vida oficial como en la privada mantengan merecidamente la integridad de su buena fama".*[32] Això significa que no es permetrà la desviació, la inadaptació o les diferències de cap membre del col·lectiu, en un altre cas el grup s'encarregarà de perseguir-les i castigar-les severament.

Aquestes van ser les característiques fonamentals de la funció judicial i les del ministeri fiscal. Però potser allò que interessa és conèixer, a gran trets, les categories judicials i fiscals, sense esmentar les subcategories internes, així com els òrgans jurisdiccionals on desenvolupaven el seus respectius càrrecs. Pel que fa a la magistratura, es divideix en tres categories professionals. La tercera –la més baixa entre els càrrecs judicials– la formen els jutges, la segueix la segona integrada pels magistrats, i finalment la primera composta pels magistrats del Tribunal Suprem, màxima categoria dins l'organització judicial.

Els jutges desenvolupaven el seu càrrec als jutjats de 1a instància i instrucció del partit –la base de l'organització judicial–; són òrgans d'una gran riquesa competencial, tant en l'ordre civil com penal, els quals tenen, a la vegada, competència disciplinària i de segona instància sobre les resolucions dictades pels jutjats municipals, dirigits per un personal aliè a la carrera judicial.

Tots els partit judicials d'una província depenien de l'audiència provincial en matèria penal. Aquesta enjudicia les causes instruïdes pels jutges de 1a instància i instrucció, i té potestat disciplinària sobre els jutjats de la província. Només s'hi destinaven magistrats. L'audiència territorial tenia competència en matèria civil: jutjava els recursos d'apel·lació interposats contra les sentències civils dels jutges de 1a instància i instrucció d'una regió, i que disciplinàriament coneixia en el mateix àmbit, a la qual normalment s'hi destinaven els magistrats de més categoria dins el cos. És la màxima instància judicial de Catalunya.

L'organització judicial la tancava el Tribunal Suprem, màxim òrgan civil i penal de l'organització judicial. Coneixia els recursos de cassació interposats contra les sentències penals de les audiències provincials i de les civils de les audiències territorials, i segons les èpoques també en matèria contenciosa administrativa, social i militar. És la màxima instància inspectora de l'Administració de justícia.

Els jutges dels partits, els presidents de les audiències provincials i els de les territorials eren les màximes autoritats en els seus respectius territoris: el jutge del partit, el president de l'audiència provincial de la província i el de la territorial de tota una 'regió'. El president del Tribunal Suprem és la màxima autoritat judicial de tot l'Estat.

---

[31] A. Rodríguez Dranguet, *Op. cit.*, pàg. 280.

[32] Exposició de motius i art. 23 de l'Estatut del Ministeri Fiscal del 21 de juny de 1926.

Barcelona i Madrid gaudeixen de la màxima categoria judicial, ja que les seves audiències territorials les presideix un magistrat del Tribunal Suprem, nomenat lliurement pel Govern, de la mateixa manera que la resta de magistrats destinats en aquestes ciutats. Les seves categories de magistrats no s'equiparaven a les de la resta de jutjats i audiències de l'Estat: són les màximes.

El ministeri fiscal està dirigit pel fiscal del Tribunal Suprem, primera categoria, nomenat lliurement pel Govern. La segona categoria la formen els tinents fiscals de les sales del Tribunal Suprem. El fiscal en cap de Barcelona pertany a aquesta darrera categoria. La tercera la componen la resta de fiscals del Tribunal Suprem i el tinent fiscal de Barcelona. Aquestes dues categories també les nomena lliurement el Govern. D'aquesta forma, els càrrecs fiscals directius de la ciutat de Barcelona depenen de la provisió que lliurement faci l'executiu. Les categories s'amplien fins arribar a la vuitena, segons on els fiscals desenvolupin la seva tasca: audiència territorial, provincial o jutjat de 1a instància i instrucció. En tot moment es va perseguir l'equiparació de categories de la carrera judicial i fiscal a fi que el tracte sempre fos entre iguals, una forma de neutralitzar el Poder judicial.

Durant el període que s'estudia no va existir cap organisme autònom del Poder judicial: sempre estarà sotmès al Govern, tant pel que fa a la política de personal com a la pressupostària. Només a la II República es va crear una assemblea formada per diferents professionals del dret per elegir el president del Tribunal Suprem, però aquí va quedar l'autonomia d'aquest Poder. El ministre de justícia, malgrat pertànyer a l'executiu, és l'autèntic dirigent i gestor de l'organització judicial, ja que els alts càrrecs judicials se'ls reclou en l'àmbit jurisdiccional i el disciplinari de poca transcendència.

Durant la Restauració, l'Administració de justícia es va mostrar incapaç de resoldre tota la conflictivitat que se li sotmetia. El seu estancament i aïllament social seran objecte de permanents crítiques per part dels sectors progressistes: a mesura que avançava la conflictivitat social, final del s. XIX i principi del XX, els col·lectius més oberts i dinàmics assumiran definitivament que l'organització judicial no gaudia de la independència, imparcialitat i prestigi a les quals constantment feien menció els textos legals i discursos polítics. Aquesta situació no canviarà en el primer terç del s. XX, l'Administració de justícia continuarà enquistant-se, de la mateixa forma com ho faran les altres institucions de l'Estat, per esdevenir un òrgan marcadament conservador, reflex del medi polític i social en el qual estava immersa i del qual provenia. Tot i això, el magistrat Alfonso Rodríguez Dranguet, futur defensor de la República durant la guerra civil, referint-se a la judicatura, creia molt ingènuament que *"Las críticas modernas no nos han alcanzado. Es uno de los pocos prestigios salvados de la bancarrota moral"*.[33] Una opinió que la història s'encarregaria de desmentir.

Pel que fa a l'Administració de justícia a Catalunya, aquesta situació no era diferent. Dos advocats de Barcelona manifestaven el 1929, en una comunicació adreçada al ministre de gràcia i justícia, que *"Nosotros, que por el diario contacto con la carrera judicial somos los primeros en lamentarnos no sea el poder judicial el más prestigioso de todos, y que incluso señalamos con frecuencia las lacras e imperfecciones que le aquejan"*. I afegien que *"no son sólo sanciones, como con tan frecuencia ocurre, especialmente en esta Audiencia, lo que merecen los individuos de la carrera judicial"*, sinó prestigiar-los.[34]

La situació de l'Audiència Territorial de Barcelona era especialment lamentable. La percepció social d'una Administració de justícia obsoleta, ineficaç i arbitrària serà un

[33] A. Rodríguez Dranguet, *Op. Cit.*, pàg. 37.

[34] Archivo Central del Ministerio de Justicia. Administración de Justicia. Expedientes personales de jueces y magistrados. Exp. 12.963 (A partir d'ara: ACMJ. Justicia. Exp.).

tema permanent en les discussions polítiques i entre la ciutadania catalana. Fins i tot, la pròpia magistratura observava desenganyada els seus tortuosos viaranys. Un magistrat, al qual la sala de l'audiència havia revocat una sentència, expressava decebut que quan *"oye uno hablar de la Sala..., la Sala..., (...) le parece que la Sala es un gran salón, y luego la ve uno cerca y resulta que la Sala es un cuarto oscuro"*.[35]

A mesura que s'anava produint la decadència de la monarquia, l'Administració de justícia augmentava el seu distanciament de la veritable realitat social i política, a la qual s'encomanava la difícil comesa d'impartir justícia. Les mancances del Poder judicial a l'Estat monàrquic només podien negligir-se mentre els veritables puntals del règim no fessin fallida, en un altre cas el seu enfonsament seria estrepitós.

La magistratura i la fiscalia van tenir molt poca influència en la configuració i el manteniment de l'Estat monàrquic, si es compara amb l'estament militar, les classes agràries latifundistes o l'oligarquia financera i industrial. Els funcionaris de l'Administració de justícia van ser sempre un col·lectiu subsidiari de les veritables elits que detentaven el poder. No sobta, doncs, que massa sovint apareguessin legalitzant situacions de fet creades pels autèntics ostentadors del poder. Era el preu que havien de pagar per estar inserits en un règim caciquista; alhora que, gràcies a aquest, se'ls reconeixia socialment i rebien tot un seguit de privilegis. Des d'aquesta realitat, l'Administració de justícia serà dependent, en tots els sentits, dels altres poders de l'Estat i de les classes que el recolzaven.

La II República espanyola es va proclamar dins d'un context pacífic i sense convulsions socials. D'un dia per l'altre Espanya va esdevenir republicana. Això va significar una continuïtat de l'Estat: canviava el règim, tanmateix es reconeixia l'anterior pel que fa a l'organització política, legal i econòmica. La República assumia tot el funcionariat monàrquic com a propi! Des d'aquests moments inicials, tota l'obra social i política republicana estarà condicionada per aquest aspecte, el qual serà motiu de constants friccions i malentesos.

L'Estat republicà aspirava a ser allò totalment oposat a la monarquia. No es debatia només un tipus determinat d'Estat, sinó que es desitjava anar molt més enllà: aconseguir la transformació social i econòmica d'Espanya. El nou Estat republicà havia d'impulsar una política social igualitària, democràtica, i exercir el poder públic responsablement, només d'acord amb la llei. Si aquest era el canvi polític que s'anhelava, els valors republicans s'havien d'establir en totes les parcel·les de la vida social i política espanyola, qualsevol manifestació pública havia d'estar impregnada d'aquest rellevament ideològic. Ingènuament, des d'un sector de les files republicanes, es voldrà operar un canvi total en la situació sociopolítica immediatament, quan la realitat de l'Estat i del seu funcionariat, que eren els que ho havien de propagar, fomentar i defensar, era una altra de molt diferent.

El personal judicial i fiscal de carrera que heretava la República a Catalunya, en la majoria dels casos, com ja es veurà, havia servit la monarquia durant més de trenta anys. Fins i tot, molts havien estat funcionaris de l'Administració de justícia colonial, destinats indistintament a Filipines i Cuba. Un altre percentatge significatiu eren funcionaris que van ingressar pel tercer torn –clientelisme polític–, és a dir, sense l'aprovament de l'oposició, la qual cosa significarà dependència dels partits dinàstics. Aquest personal, durant tots els anys de servei, havia tingut diferents destinacions, cosa que significava recórrer tota la geografia espanyola com a autèntics nòmades: la seva dependència de l'Estat era l'únic vincle estable i veritable.

Aquestes circumstàncies no eren fortuïtes, la monarquia havia elaborat pacientment un tipus determinat de funcionariat, el qual havia de respondre tan fidedignament com

[35] J. Ríos Sarmiento, *Recuerdos de un magistrado español*, Editorial Juventud, 1956, pàg. 19.

fos possible a les seves aspiracions i forma d'exercir el poder, però sobretot havia de permetre la seva perpetuació i hegemonia. L'obtenció per l'Estat d'aquest funcionariat va ser una tasca llarga i racionalment planificada. El Ministeri de Gràcia i Justícia aviat descobria, en els primers anys d'exercici del càrrec, els magistrats i fiscals que en un futur ocuparien els alts càrrecs de l'organització judicial i aquells altres que no passarien de senzilles destinacions.

Per tot això, es fa imprescindible conèixer les característiques socials, polítiques i laborals d'aquest funcionariat. Així, es comprovarà que no existeix el concepte de funció pública separadament de l'àmbit privat, sinó que ambdós són un tot. Per fer-ho, es parteix de l'historial professional d'aquells funcionaris que en proclamar-se la República ocupaven un càrrec judicial a Catalunya, o aquells altres que s'hi destinarien en els anys successius. Una situació que conduirà a analitzar la documentació originada quan estaven destinats en altres demarcacions judicials d'arreu de l'Estat. Els trets que apareixen es reproduiran durant tot el període, d'aquí la necessitat d'aprofundir.

1. L'ideal funcionarial. El control de la magistratura i la fiscalia.

El 1928, el funcionari judicial ideal és aquell que no *"ha sufrido corrección alguna"*, gaudia *"de relevantes condiciones por su competencia, integridad y laboriosidad"*, i posseïa un *"gran prestigio"*; totes aquestes qualitats el capacitaven *"para desempeñar cargos de mayor importancia"* sempre que disposés de *"dotes de mando"*. Però aquestes condicions havien d'anar acompanyades d'una *"vida privada intachable"*. L'àmbit privat i el públic són un tot. Aquest era el funcionari judicial i fiscal exemplar, cobdiciat per tots els equips de govern.[36]

Per ocupar els alts càrrecs de l'Administració de justícia es requeriran *"cualidades de inteligencia, ecuanimidad, discreta energía, cortés independencia y laboriosidad"*.[37] Totes aquestes característiques havien d'anar acompanyades d'una *"vida morigerada y digna"*, que havia de traduir-se en l'acceptació pública, la qual cosa significava que el funcionari gaudia del decòrum i prestigi social necessaris per a l'exercici del càrrec. En la Restauració, es valora molt el tracte social i la vida pública del funcionariat fins al punt que un funcionari pot merèixer *"buen concepto en su vida social y privada"*, malgrat que *"algo retraída en la actualidad por reciente desgracia familiar"*.[38]

La perfecció que es demanava a la magistratura podia topar amb petits obstacles que podien condicionar un futur ascens. Sobre un magistrat es reconeixia el 1928, quan estava destinat a Madrid, que era *"funcionario activo, laborioso y de inteligencia muy despierta. Su carácter abierto le hace gozar de generales simpatías. Su reputación es buena y su moralidad y vida privada intachables. En algunas ocasiones convendría que fuese menos expansivo y franco y más discreto"*. Per això, *"sería de desear guardase en ciertas ocasiones una mayor cautela y reserva que convienen a quienes llevan entre manos asuntos de la importancia que suelen bastantes de los que se presentan en los Juzgados de esta Corte.*[39] Aquest caràcter expansiu i poc reservat es converteix en un entrebanc que pot condicionar tota la seva carrera, perquè el magistrat ha de

[36] ACMJ. Justicia. Exp. 13.557.
[37] Archivo Histórico Nacional. Fondo Contemporáneo. Jueces y Magistrados. Expediente personal núm. 13.618. (A partir d'ara: AHN. FC. Magis. Exp.)
[38] ACMJ. Justicia. Exp. 13.970 i 14.469.
[39] AHN. FC. Magis. Exp. 13.623.

desenvolupar la seva tasca allunyat de les dinàmiques mundanes, se li exigeix reclusió i contacte només amb els membres del col·lectiu.

L'austeritat també havia de caracteritzar la magistratura. La funció judicial no admetia els comportaments personals indulgents. Les frivolitats terrenals havien de ser abominades, tot desconeixent-les. És tanta l'autoritat de la qual s'intenta revestir el cos judicial que el magistrat deixarà de ser un funcionari per esdevenir una figura abstracta, gairebé irreal, per tal de no reconèixer-se públicament l'enorme poder de decisió que té: senyor de la llibertat i de la hisenda dels ciutadans.

Una altra forma de descriure tan detalladament com fos possible aquest funcionari judicial modèlic és per mitjà de l'anàlisi de les mancances que no se li permetien. Un magistrat no podia observar *"regular aptitud y criterio no siempre perfecto, alguna laboriosidad, rectitud más bien que absoluta, acomodaticia, por no ser de los que rinden tributo al principio de la igualdad ante la ley"*.[40] Aquest comportament va en detriment del decòrum que l'havia d'acompanyar. Però si a més, *"ejerce sus funciones sin nota de relieve, con poco amor al cargo y escaso interés en responder a la dignidad que exige"*, el Poder judicial sortia molt deteriorat. Aquestes formes d'actuar trenquen el model de comportament que s'esperava de la judicatura.

Està fora d'aquest ideal funcionarial el jutge la conducta del qual sempre afavoria els plets d'un procurador en detriment dels altres, o que era *"parcial en el nombramiento de funcionarios de la Administración Municipal y que aceptó 500 pesetas por la aprobación de una cédula testamentaria"*. Si els comportaments d'aquest jutge l'allunyaven del funcionari modèlic, encara ho faran més les acusacions que l'involucraven d'haver *"maltratado al Médico, Farmacéutico y Alcalde (...) a fin de que declararan en determinado sentido"* i de *"favorece(r) (los) intereses"* del Partido Conservador.

Aquestes darreres acusacions no es van provar, una cosa habitual dins del cos quan es tractava de perseguir les desviacions d'un dels seus membres; però la Sala de Govern de l'Audiència Territorial de Càceres va acceptar que "*el prestigio y autoridad de que debe estar adornado todo Juez en el partido en que ejerce su jurisdicción, resulta incompatible y aparece mermado desde el momento mismo en que con cargos múltiples y reiterados se discute su conducta*". La seva autoritat s'havia ressentit des del moment que molts veïns havien qüestionat la seva independència i imparcialitat, per la qual cosa calia traslladar-lo de destinació, com així es va fer.[41]

El jutge modèlic també serà aquell que apliqui mimèticament la llei, sense qüestionar les dificultats o les possibles col·lisions entre aquella i la realitat. El fiscal intentarà que es sancioni el magistrat José Leal Páramo perquè el creia inobservant del deure de 'divinització' de la llei i de l'exercici del poder del qual estava revestit. Així, el fiscal opinava que *"No se concibe en efecto mayor negligencia que la del Magistrado que recibe el encargo de instruir un sumario como Juez especial, por delito de injurias y en vez de instruirlo se dedica á lograr la aveniencia entre las partes"*, la qual cosa aconseguirà *"por medios más o menos correctos"*. En una acta, el magistrat farà constar *"las mutuas satisfacciones de los interesados, suscribiendo a continuación el acto de terminación del sumario"*. El magistrat no comprendrà aquestes imputacions del fiscal i assegurarà que només pretenia *"que cesase una situación de violencia entre personas de esmerada educación y fino trato, que pudiera ser hija de una errónea interpretación, como allí mismo quedó desmostrado. Si lo conseguí con mis actos, nada tengo que reprocharme"*. Allò que és quotidià i pràctic, i que pot resoldre un conflicte, no és permès als membres del Poder judicial, perquè només se'ls permet l'observança dels

[40] AHN. FC. Magis. Exp. 13.484.
[41] AHN. FC. Magis. Exp. 13.619.

mandats abstractes i tancats de la llei. Del magistrat José Leal s'esperava l'ús implacable de la seva autoritat, ja que la disputa d'aquests dos ciutadans es valora només com una excusa per posar en marxa el poder de l'Estat. D'aquesta forma, el sentit de realitat es perd i només preval el d'autoritat, concebuda molt capriciosament més enllà de l'estrictament necessària quan les relacions entre els ciutadans entren en col·lisió.[42]

Durant la Restauració, al ministeri fiscal també se li exigiran uns atributs professionals molt rígids i tancats. El fiscal ideal és aquell funcionari que sempre ha obtingut uns informes favorables dels seus superiors, d'acord amb el sistema jeràrquic que regulava aquest cos, i comptava amb el reconeixement del Consell Fiscal per les seves qualitats de laboriositat, competència i *don de palabra.*

El fiscal havia de ser *enérgico* i constant en el principi acusatori, no podia malmetre el seu ministeri per situacions transitòries o fortuïtes que qüestionessin el principi d'autoritat. Es persegueix un fiscal amb una gran capacitat comunicativa, capaç d'impressionar en els judicis la sala de justícia a fi de convèncer-la. L'expressió i els coneixements jurídics seran els requisits fonamentals dels seus membres. Amb aquestes característiques, un fiscal no podia donar *"la sensación de no saber lo que dice"*, o de mancar-li el *"dominio de la palabra, expedición para despachar y claridad en la visión de los asuntos"*. Si a tot això s'afegeix que *"es poco apto, (pues) carece de emulación para el perfeccionamiento, y (...) por su actuación profesional puede afirmarse que es defectuoso mental"*, es tractarà d'un membre a les antípodes d'allò que s'exigeix al col·lectiu. Clarament, desprestigiava el grup, motiu pel qual es farà tot el possible per separar-lo de la carrera.[43]

L'ús que fes el fiscal de la paraula havia de ser subtil i respectuós per no damnar el prestigi del seu ministeri i l'exercici del poder públic. El 1921, el Col·legi d'Advocats de Barcelona va presentar una queixa contra el fiscal Jovino Fernández-Peña, que posteriorment optarà per la magistratura, per les frases ofensives que va pronunciar contra un advocat en un judici. Per això, el *Fiscal de S.M.* el va sancionar, i més va acordar advertir-lo *"que cuide en lo sucesivo de no incurrir en excesos de palabra con quien ejercita en los juicios función enteramente igual a la que legalmente nos está atribuida a los individuos del Ministerio Fiscal"*.[44]

El president de l'audiència territorial i el fiscal en cap eren els autèntics vigilants dels membres del Poder judicial i del ministeri fiscal a la *región* catalana. Pel que fa a la magistratura, des del moment que formalment s'accepta l'existència de la independència judicial, això no serà obstacle perquè el president controli l'esfera administrativa i privada del funcionari, com a màxim supervisor territorial. La tasca presidencial comprendrà la vigilància íntegra del funcionari per informar el ministre de la seva *"inteligencia y competencia; laboriosidad, celo y capacidad de trabajo y con ello la asiduidad en la asistencia y el entusiasmo y fervor que ponga en cumplir su misión; energía, dotes de organización y mando (...) frecuencia de resoluciones confirmadas o revocadas y, sobre todo, la discreción y criterio que presida sus movimientos"*.

Aquests aspectes dels funcionaris no quedaran suficientment acreditats sense relacionar-los amb la seva vida privada. La invasió de l'àmbit privat serà un fet consumat i constant durant tot el període que s'analitza. El càrrec no es podrà desenvolupar dignament, si no va acompanyat d'una vida privada *intachable.* Per això, el president havia de remetre anualment al ministre de justícia *"informes fundados y*

[42] AHN. FC. Magis. Exp. 13.193.
[43] AHN. FC. Magis. Exp. 12.894.
[44] AHN. FC. Magis. Exp. 13.620.

reservados", els quals *"no se limitaran a apreciaciones de carácter general, sino a conocimiento preciso, discriminado y completo del informado sobre todos los aspectos"*.[45] Aquesta apreciació de l'òrbita particular ja comença amb la sol·licitud per prendre part en les oposicions. No sorprèn, doncs, que l'alcalde d'Àvila informi d'un opositor que *"ha observado buena conducta, gozando de buen concepto y no ha ejecutado actos que le hagan desmerecer de su opinión y fama"*. [46]

El funcionari que aconsegueixi una plena estabilitat en el dos àmbits, privat i públic, serà un prototipus en el qual descansaran totes les confiances dels seus superiors. Així, el president afirmarà que un magistrat *"goza de buen concepto profesional y particular y con actuación inteligente y laborioso, pero su presentación social no es acabada"*. [47] Aquest control de l'esfera privada per la superioritat serà plenament admès i interioritzat pel funcionariat fins a l'extrem que ells en faran ús per excusar comportaments contraris a allò que s'esperava de la judicatura. Per exemple, el jutge de Larache, José Leal Páramo, davant els informes negatius que havia comunicat el president de l'audiència, manifestava al ministre de justícia que quan els va confeccionar no va tenir en compte el seu estat d'ànim, ja que, en aquella ciutat nord-africana, *"pasé por el inmenso dolor de perder a la compañera de mi vida (...) y durante su enfermedad confieso que, desamparado de (...) amigos, y teniendo por mi mismo que atenderla y que consolar a mis menores hijos, el despacho del Juzgado dejó de hacerse con la celeridad debida"*.

El president de l'audiència controla tot l'univers judicial. La seva informació provenia dels seus informants de 'confiança' que podien ser els funcionaris judicials, fiscals, auxiliars, els advocats o els propis ciutadans per mitjà de les seves queixes. La informació que n'obtindrà li permetia tenir un coneixement molt precís de la marxa de l'audiència i dels jutjats de la *región*. Actuava com a un veritable agent panòptic del ministre de gràcia i justícia: puntualment l'informava de qualsevol incidència o situació que posés en qüestionament el *decoro* i el *prestigio* del funcionariat. Si l'investigat era un funcionari modèlic, els informes anuals que remetia sempre eren idèntics, en un altre cas descrivia periòdicament el seu comportament privat i públic.

La tasca fonamental del president és l'observació permanentment del col·lectiu judicial amb l'objectiu d'extreure conclusions i donar-ne compte a les autoritats ministerials. Els seus informes no eren gratuïts ni simplement informatius, anaven molt més enllà de la tasca administrativa. En rebre'ls el ministre, constituiran els fonaments per a la confecció de la política de personal. Si es té en compte la naturalesa de la informació que contenen, pot afirmar-se que són un dels atemptats més ferms contra la independència judicial, la qual difícilment l'exerciran els funcionaris des del moment que se senten permanentment observats i controlats pel seu superior. Al president de l'Audiència Territorial de Barcelona se li encomanarà *"que informe cada tres meses del juicio que le merece la actuación y conducta"*[48] d'un magistrat que havia estat sancionat. El Consejo Judicial –la màxima institució durant la dictadura de Primo de Rivera en l'assessorament del ministre en la política de personal– va ordenar el president de l'Audiència Territorial de Burgos que *vigilara* el magistrat Enrique Cerezo Cardona i *"de modo especial su proceder dando cuenta de su actuación"*.[49] La fiscalització administrativa estava per sobre de la independència judicial.

---

[45] R. Rubio, *La Inspección de Tribunales*, Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, Ministerio de Justicia, Madrid, 1950, pàg. 163 i 166.
[46] AHN. FC. Magis. Leg. 4892.
[47] AHN. FC. Magis. Exp. 12.754.
[48] AHN. FC. Magis. Exp. 13.193.
[49] AHN. FC. Magis. Exp. 13.272.

Naturalment, la informació aportada pel president era una apreciació molt personal, però condicionava el futur del funcionari des del moment que ocupava un alt càrrec de l'Administració de justícia. El 1928, el president d'una audiència afirmarà que el magistrat Luís Bernardo Fernández era *"un benemérito y dignísimo funcionario en el que se reunen las más envidiables dotes de cultura profesional y caballerosidad intachable"*. Això ho podia assegurar des del moment en què compartia sala amb l'informat, la qual cosa li permetia *"apreciar más de cerca (su) (...) inteligentísima labor"*, així com el seu companyonatge, *"colaboración y (...) amistad"*.[50] Un informe negatiu, emès en un moment concret, podia estancar la carrera professional del funcionari, perquè aquesta informació no prescrivia i sempre tindrà plena vigència, malgrat els canvis de règim polític que es succeiran.

Qualsevol càrrec directiu, com la presidència d'una audiència provincial o el Jutjat Degà de Barcelona, sempre s'havien de desenvolupar pel funcionari *"a satisfacción de esta Presidencia y de sus compañeros, y cuya aptitud, celo y prestigio no desmerecen entre los de otros compeñero"*. Les grans qualitats de la magistratura sempre aniran acompanyades d'un gran esperit corporativista: els dos puntals de valoració professional del cos judicial són el criteri del superior jeràrquic i l'acceptació per part del col·lectiu judicial.[51] Per això, el bon president d'audiència serà aquell que tingui *dotes de mando* per imposar *el orden*, entès com l'absència pública d'elements de discòrdia, a l'Administració de justícia, sense que aquesta actitud comporti cap mena de fractura dins del cos judicial i preservi, fins i tot incrementi, els privilegis i les prerrogatives del col·lectiu.

El Ministeri de Gràcia i Justícia, malgrat tenir confiança en els seus presidents i fiscals en cap -si no fos així els destituiria- sovint intenta corroborar les versions que li aporten. Per aconseguir-ho disposa de la Inspección de Tribunales i de la Inspección Fiscal. Les actuacions d'ambdós òrgans seran molt diferents tant si es tracta de la judicatura o com del ministeri fiscal: mentre que el Poder judicial està revestit de la independència, un atribut que pot dificultar les pràctiques de fiscalització, el segon està sotmès al principi de jerarquia. Aquest dos organismes informen directament el ministre després de la realització de les visites d'inspecció.[52] En les memòries d'aquestes visites es proposava al Ministeri les polítiques de personal que calia dur en aquell territori per solucionar les problemàtiques causades pel comportament del funcionariat.

La Inspección de Tribunales podia proposar el traslladat forçós d'aquells magistrats que havien perdut el *decoro* o el *prestigio* en el desenvolupament del càrrec. També podia suggerir l'obertura d'un expedient disciplinari o penal quan el funcionari havia observat actituds contràries a la legalitat, així com indicava els criteris a seguir pel Ministeri contra alguns d'ells, després de vigilar-los estretament durant la visita. En la recollida d'informació per la inspecció s'escoltava els col·legis d'advocats i procuradors, col·lectius massa sovint víctimes dels excessos de la magistratura i del ministeri fiscal, però sobretot els grups funcionarials. En les visites, també informava la fiscalia de l'audiència; per aquesta raó, en molts moments, el ministeri fiscal actua fiscalitzant els tribunals.

Tot i l'existència de la independència judicial, els òrgans judicials actuaran, de major competència territorial a menor, d'una forma jerarquitzada i vigilant. Legalment, la resolució judicial només podia controlar-se pel sistema de recursos, però la realitat va

[50] ACMJ. Justicia. Exp. 13.933.

[51] AHN. FC. Magis. Exp. 13.582.

[52] No s'ha pogut localitzar la documentació interna de la Inspección Fiscal, però devia d'existir pel tipus d'informació que contenen els expedients dels funcionaris. La Fiscalia General de l'Estat assegura que tota la documentació d'aquest període es va perdre després d'estar arxivada en condicions nefastes.

ser una altra, des del moment en què hi ha una col·lisió entre el règim disciplinari i la interpretació del dret, que farà vulnerable la independència judicial.

Un jutge va rebre directament una ordre de la Direcció General dels Registres i del Notariat, la qual, d'acord amb la interpretació que en va fer, no estava legitimada per ordenar-li cap tipus d'actuació, perquè es tractava d'una instància aliena a l'organització judicial. Per aquest motiu, va posar en coneixement del president de l'audiència l'assumpte amb l'objectiu *"que dicha Presidencia llame la atención á la Jefatura Superior de los Registros y del Notariado para que en lo sucesivo se abstenga de dar órdenes directas á los Jueces de primera instancia en lugar de hacerlo por medio de los Presidentes de las Audiencia Territoriales"*. Enfront d'aquest *atrevimiento* interpretatiu del jutge, la sala de govern de l'audiència va obrir-li un expedient disciplinari i va acordar prevenir-lo, a fi que *"en lo sucesivo se abstenga de hacer apreciaciones improcedentes sobre las órdenes que reciba de sus superiores y aún en los casos que le ofrezcan duda procure interpretar las disposiciones legales en el sentido de facilitar la acción de todos los centros"*.[53]

2. El decòrum en l'exercici del càrrec: la dificultat econòmica del funcionariat.

El decòrum del funcionari és una forma de viure i actuar correcta i elevada d'acord amb les responsabilitats que comporta l'exercici del càrrec judicial o fiscal. El decòrum sempre és una percepció externa, destinada a avalar, sense cap mena d'interpel·lació social ni política, les decisions del Poder judicial i del ministeri fiscal. Un magistrat o fiscal està en possessió del decòrum quan el seu comportament no qüestiona els valors atorgats a l'Administració de justícia ni aquells altres, no escrits, assumits pel grup. El decòrum no és una figura definida ni estàtica, ja que forma part de les concepcions concretes de cada moment històric. Sí pot afirmar-se que la seva pèrdua pel funcionari judicial està relacionada amb la realització, real o pressumpta, de comportaments que serien objecte d'una sanció penal, administrativa o d'una condemna civil.

Aquestes actuacions estan relacionades amb la legalitat, però existeixen unes altres normes no escrites –convencions socials o comportaments morals aliens a la llei positiva– que els funcionaris han de complir estrictament per no perdre el decòrum. Però sense el prestigi, entès com la reputació adquirida anteriorment pel bon desenvolupament del càrrec públic, el decòrum no té entitat. Aquesta dualitat serà imprescindible per exercir amb normalitat qualsevol destinació judicial o fiscal.

Des d'aquesta realitat, podrà ser sancionat un jutge per *"la falta de decoro que implicaba el hecho de que recibiendo del municipio de Granollers determinada suma para el alquiler de casa habiltación, diese lugar al desahucio por falta de pago"*. Si a aquesta forma de procedir se li uneix que és *"persona de especialísimo carácter, de vida retraída rayana en lo huraño, poco compatible con el decoro propio de sus funciones y que no logró la fortuna de sostener el prestigio y respeto de que debe hallarse rodeado todo Juez"*, el desenllaç no pot ser més dramàtic i allunyat d'allò que exigeix el desenvolupament del càrrec. La situació encara s'agreujarà a causa de la seva vida privada, 'anormal', ja que *"se separó de su esposa y familia que pasaron a residir en la isla de Mallorca y dejó de tener casa puesta en Granollers"*. La pèrdua del decòrum i prestigi resulten evidents, fins a l'extrem que esdevindrà un funcionari rebutjat i oblidat pel cos judicial, la qual cosa el conduirà *"a desempeñar una plaza de*

[53] AHN. FC. Magis. Exp. 12.770.

oficial en una Secretaría de los Juzgados (...) siendo su actuación en este modesto cargo objeto de críticas que impidieron su permanencia en él".[54]

La Sala de Govern de la Audiència Territorial de Granada va obrir un expedient disciplinari al jutge de Martos Mariano González de Andía el 1911, després que va ser denunciat per diferents veïns. Una de les imputacions, anònima, posarà en coneixement del president de la Audiència que el jutge, també anomenat al poble *"el juelguista de Marchena"*, observava una conducta irregular. Així, denunciaven que el funcionari en comptes *"de sentarse en el sillón de la justicia, debía hacerlo en el banquillo de los acusados por las cosas que boy de decirle a buecencia. Tres cafes contantes ay en Martos y en los tres mas de muchas noches an echado al público alacalle para que el señor juez se dibirtiera y despues de enbachase, comer romper sillones y (...) pegarle a los camareros y dar fuertes escandalos...".*[55] Les faltes d'ortografia, el redactat i l'anonimat de la denúncia poden remetre a una venjança personal contra el funcionari d'un dels bàndols que integraven el caciquisme de la població. Però en acabar-se d'instruir l'expedient, després de multitud de declaracions en contra i a favor seu, la sala de govern de l'audiència va creure que les imputacions no quedaven acreditades; tot i això, des del moment que moltes persones havien declarat en contra seu, el jutge havia perdut el decòrum i prestigi necessaris per a l'exercici del càrrec a Martos, per la qual cosa la sala va proposar al ministeri el seu trasllat forçós. Aquest comportament, admès per uns i negats pels altres, no serà obstacle perquè el 1935, durant el Govern de la CEDA, se'l nomeni president de l'Audiència Provincial de Barcelona.

El decòrum d'un funcionari fiscal també podia veure's malmès si el fiscal en cap apreciava que *"su modo de producirse es bastante estrafalario rayando en el ridículo"*. La crítica d'aquest jerarca fiscal hi anirà molt més enllà, fins afirmar que en l'exercici del càrrec presentava *"incomprensión, ridiculez en la indumentaria, (y) falta de aseo"*, o sigui, la pèrdua total del decòrum. Aquestes característiques impediran fer creïbles els arguments del ministeri públic en una sala de justícia, i també desprestigiarà el poder públic del qual estava investit. Però els informes del fiscal en cap encara són més despietats, ja que assegura que *"otros hechos de su vida social (...) le acreditan de ser un 'pobre hombre', un 'raro' a quien la gente mira –según uno de los informantes– con conmiseración o con desprecio"*. Ésser d'aquesta forma no estava sancionat ni prohibit en cap text legal, sempre que fossin certs aquests qualificatius; cap disposició perseguia els *pobres hombres* o els *raros*, que es desconeix què signifiquen o a què fan esment. Aquests atributs són arbitraris, difícilment voldran dir el mateix per a dues persones. Però, per al grup fiscal existien uns valors i comportaments molt clars, a pesar de no ser-hi escrits, els quals assumiran els seus integrants. Una conducta social diferent a la del grup fiscal conduirà a la inadaptació, cosa que provocarà el rebuig del funcionari i la seva exclusió. Prova d'això és que aquestes apreciacions del fiscal en cap no van passar desapercebudes pel Ministeri de Justícia: seran la base perquè se l'expulsi de la carrera.[56]

També el decòrum significa l'absència total de dependència econòmica, social i política. Aquesta qüestió era molt més difícil de complir des del moment en què els sous que percebien els funcionaris estaven molt per sota del decòrum que havien d'observar: la seva situació real era paupèrrima, cosa que conduïa a tota mena de dependències. A l'Espanya de la Restauració i la Dictadura de Primo de Rivera *"un magistrado no puede vivir honorablemente con su sueldo, salvo el soltero. Si está casado, es la estrechez; si*

[54] Arxiu General del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya. Expedients personals de jutges i magistrat. Isern Salvadores. (A partir d'ara: AGTSJC. Expedients personals).
[55] Transcripció literal. AHN. FC. Magis. Exp. 13.622.
[56] AHN. FC. Magis. Exp. 12.894.

tiene hijos, es la miseria. Las funciones judiciales no son abordables más que para los que tienen una regular fortuna".[57]

Així, als pobles, *"cuando se ve(ía) por la calle a unos niños paliditos, encogidos, esmirriados, muy limpios y muy pobrecitos, no ha(bía) que preguntar. Son los niños del juez.".*[58] Mantenir un cert tipus de vida que emparés el decòrum era molt difícil. Això ja ho sabien els opositors a la judicatura. Per aquest motiu, *"de todas las profesiones a que puede aspirar un jurista profesional, la de la magistratura es la que menos atractivos ofrece en cuanto a retribución, independencia y porvenir, y, a la vez, la que lleva consigo una mayor responsabilidad moral".*[59]

A conseqüència d'aquesta pobresa, la magistratura haurà fer ús de tot un seguit de favors extraoficials per mantenir el seu nivell de vida. Si d'aquesta forma no resolien el seu deficient estat econòmic, optaran per una segona feina al marge de l'Administració de justícia però relacionada amb aquesta, malgrat que la incompatibilitat laboral era manifesta. En casos extrems, les estretors econòmiques originaran que la judicatura cometi delictes, els quals mai quedaran provats. Així, segons el ministeri fiscal, un jutge sol·licitava a *"los aldeanos que tenían asuntos en el Juzgado le entregaran pollos, gallinas y otros regalos".*[60] Sí que es sancionarà administrativament el jutge de Larache, perquè després d'una visita d'inspecció es va comprovar que va rebre *"regalos hechos por el Caid El Ermiqui a la Sra. e hijas del Juez"*, que van consistir en *"dos pulseras de plata y un tapiz"*. Aquest comportament es va considerar que era de *"tal gravedad que él solo hace incompatible al (juez) para permanecer ejerciendo funciones judiciales en Larache, donde su prestigio a consecuencia de este hecho conocido de todos, ha caído por tierra sin que pueda levantarse jamás".*[61]

La pobresa del personal judicial i fiscal donarà un prototipus de funcionariat caracteritzat bàsicament per una gran mediocritat laboral. Excepte alguns magistrats i fiscals d'una gran vocació i preparació jurídiques, que es traduirà en una carrera professional molt ferma, la resta es tractarà d'un personal anodí, amb molt poca rellevància i preparació professional. D'aquesta forma, *"Salvo raras excepciones, en que la fuerza ideal de la función y su valor social logran atraer a juristas distinguidos, en la generalidad de los casos acude a ella los que por motivos personales no pueden encontrar posibilidades satisfectorias en otras profesiones más independientes, mejor retribuidas y de más brillantes perspectivas".*[62] L'ingrés en la judicatura i la fiscalia era una sortida 'digna' quan no es disposava d'altres ofertes o possibilitats professionals. L'accés al càrrec públic s'entenia com una forma d'assegurar la subsistència per a un personal d'un origen social benestant que no disposava d'una altra sortida laboral. Però aquesta creença no era certa: el sou públic no tan sols no permetria nedar en l'abundància, sinó que condemnava el funcionari a una vida de moltes penúries.[63] Un jutge de Sevilla *"vivía, en una pobre casa de un pobre barrio, sobre un almacén de aceitunas en un piso, perfumado por éstas. Siempre llevaba los pantalones muy*

---

[57] A. Rodríguez Dranguet, *Op. Cit.*, pàg. 60.
[58] J. Ríos Sarmiento, *Op. Cit.*, pàg. 13.
[59] F. Beceña, *Magistratura y justicia*, Librería General de Victoriano Suárez, Madrid, 1928, pàg. 316-17.
[60] AHN. FC. Magis. Exp. 12.772.
[61] AHN. FC. Magis. Exp. 13.193.
[62] F. Beceña, *Op. Cit.*, pàg. 317.
[63] Un jutge cobrava el 1892 3.750 pessetes anuals, i un magistrat d'un jutjat de Barcelona, 5.500 (Reial Decret del 16 de juliol de 1892). Ja el 1932, els de Barcelona cobraven 17.000 pessetes aproximadament de mitjana, però sempre tenint en compte que ostentaven la màxima categoria de l'Estat, tret del Tribunal Suprem; un alt percentatge dels magistrats de l'Estat només en percebien 14.000.

cuidadosamente cepillados y recogidos; pero se le iban quedando cortos a fuerza de rodilleras y repaso de los filos".[64]

A Barcelona no era diferent la situació. El 1906, *"Era verdaderamente bochornosa para el Estado, el considerar la situación en que se encontraban los funcionarios de la judicatura (...) Las grandes necesidades de la vida social en una ciudad (...) no podían ser atendidas con el decoro que el cargo de Jueces exige, con un sueldo verdaderamente irrisorio. Y ha sido altamente honroso para aquellos funcionarios el mantener su honorabilidad a prueba de privaciones".*

Enfront d'aquesta pobra realitat, molts juristes d'una gran preparació i vocació van optar per encaminar la seva carrera professional per altres vies del món del dret, en les quals podrien viure amb molts més recursos. Excepte en casos comptats, en els quals imperava la vocació professional o de servei social, a l'Administració de justícia van quedar els juristes més mediocres, aquells que eren incapaços de treure un altre partit a la seva preparació intel·lectual. Això comportarà un gran empobriment de la carrera judicial i fiscal, subsidiària de les altres especialitats jurídiques. Ja el 1906 es percebia aquesta lamentable situació. El jurista Joan Martí Miralles es lamentava que *"Muy lejos estamos de que nuestra magistratura alcance aquel grado de glorísima cultura que rodeó con la aureola de la admiración en tiempos remotos a nuestros eminentes jurisconsultos"*. Els magistrats podien ser *"ilustradísimos"*, però *"sin llegar ni de mucha distancia a aquellos hombres".*[65]

L'ascens administratiu era considerat pel funcionariat com un autèntic drama, ja que equivalia a un canvi de destinació, una mudança. Els funcionaris es veien constantment obligats a muntar i desmuntar les seves cases, una situació traumàtica si es té en compte els minsos ingressos que percebien. Per això, és lògic que un magistrat manifestés que *"levantar la casa y costear el traslado suponen un gasto extraordinario y un perjuicio que no puede repararse con el aumento de sueldo"*. L'ascens *"viene a turbar gravemente el orden familiar casi siempre y el económico siempre".*[66] Tot i això, per mitjà d'aquest sistema de provisió de vacants, s'obtenia una funcionariat desarrelat, molt més mal·leable i depenent.

Molt absurdament, en comptes de solucionar aquesta pèssima situació econòmica del funcionariat, per atreure un personal molt més brillant, el Ministeri de Justícia posarà tot el seu interès en la vigilància i persecució dels funcionaris que contreguin deutes, ja que malmeten el seu decòrum.

En una querella que va presentar el fiscal contra un jutge, l'acusava del *"hecho público que andaba atrasado de recursos y que agravaba su situación contrayendo mayores deudas con gastos superfluos"*. El president de l'Audiència informarà que *"era general el desprestigio en que había caído, viéndose obligado á pedir cantidades prestadas á diversas personas"*. A tot això, s'haurà d'afegir que aquest funcionari disposava lliurement de les consignacions judicials i sempre les portava a sobre. Després de sol·licitar al ministeri fiscal l'obertura d'un expedient per a la seva destitució, quan no va prosperar la causa penal, la sala de govern de l'audiència admetia que *"El juez que de tal manera se produce ha comprometido la dignidad de su ministerio y perdido en el concepto público todo prestigio para continuar desempeñando sus augustas funciones".*[67] La situació es va resoldre amb una insignificant correcció disciplinària. El pauperisme del funcionariat continuava.

---

[64] J. Ríos Sarmiento, *Op. Cit.*, pàg. 17.

[65] J. Martí Miralles, "Nueva organización judicial de Barcelona", A *Revista Jurídica de Cataluña*, Barcelona, 1906, pàg. 9 i 12.

[66] AHN. FC. Magis. Exp. 13.620 i 13.372.

[67] AHN. FC. Magis. Exp. 12.772.

3. La persecució de les inadaptacions al grup.

Des de final del s. XIX, va començar a confeccionar-se un discurs ministerial que perseguia els 'vicis' i 'inadaptacions' que podien posar en entredit el *sacerdocio* de la magistratura i la solvència moral del ministeri fiscal. En aquesta època s'argumentava que aquest era l'objectiu final: l'obtenció d'un funcionari íntegre. Però al darrere s'hi amagava un ferm desig de controlar totes les parcel·les de la seva vida pública i privada amb un únic propòsit: l'aconseguiment d'un funcionari totalment manejable, incapaç de qüestionar les decisions de l'executiu. Malgrat això, no tots els funcionaris observaven de la mateixa forma la docilitat. Molts no aconseguiran durant tota la seva carrera professional adaptar-se als requisits marcats pel Ministeri de Gràcia i Justícia i el cos funcionarial, altres en canvi quedaran apartats pel camí, l'àmplia majoria s'hi emmotllarà plenament. Aquest ferri procés de control de l'esfera pública i privada del funcionari només tindrà èxit quan als cossos funcionarials s'hi instal·li plenament el corporativisme, com ja es veurà.

La sexualitat de la magistratura i la fiscalia s'admet únicament, si ha d'existir, en l'àmbit matrimonial; en aquesta apreciació no pot oblidar-se el qualificatiu *sacerdotal* que va atorgar-se a la magistratura i la relació que això implica amb el celibat i la castedat.[68] Durant la Restauració, en cap moment es desenvolupa un discurs sobre els comportaments sexuals dels membres de la judicatura i la fiscalia: de la sexualitat no se'n parla, tot és silenci; si existeix, es pressuposa pel fet d'existir el matrimoni. El discurs sexual s'obvia, només s'esmentarà quan un incident alteri aquesta mudesa. El qualificatiu que s'atorga als funcionaris d'una *vida privada intachable* es refereix a aquest concepte d'una sexualitat sumida en el silenci, la qual existeix mentre no sigui desvetllada pels rumors o les creences, producte gairebé sempre d'una venjança personal. En casos molt excepcionals, la sexualitat també es permetrà als funcionaris solters pel *vigor* que dóna l'edat, sempre i quan les relacions es realitzin fora del partit judicial on exerceixen el càrrec i es mantinguin silenciades, a fi de no atemptar contra el seu decòrum i prestigi.

La sexualitat només sorgeix quan es produeix una ruptura d'allò que es considera les bones formes, representades pel silenci; llavors serà quan es parlarà de la infidelitat conjugal, les *juergas* o l'afecció *a las mujeres*. Aquests qualificatius s'utilitzaran per descriure situacions de risc en les quals poden veure's abocats els funcionaris, les quals s'han de bandejar amb l'objectiu que el col·lectiu funcionarial exerceixi les seves funcions amb plenitud de poder i sense qüestionaments morals per part dels ciutadans. D'aquesta forma, la sexualitat es silenciarà excepte en els casos de desviació, emprats pel Ministeri de Gràcia i Justícia per establir el comportament sexual acceptat.

El president de l'Audiència Territorial de Saragossa va donar a conèixer al ministre de gràcia i justícia, el 1897, que el governador civil li havia comunicat *"que entre el Teniente de la Guardia Civil de aquél Puesto D. José Molina Ruiz y el Juez de 1ª Instancia D. Enrique Iturriaga Añibarro habían surgido disgustos que no llegaron a ventilarse en el terreno de las armas, merced a la intervención de los representantes de ambos, teniendo origen aquellas en las sospechas que aquejaban al 1º respecto de la infidelidad de su esposa y de que el 2º era el autor de su supuesta deshonra"*. El jutge Enrique de Iturriaga Añibarro era el causant de la deshonra del tinent de la Guàrdia

[68] Vegeu F. Vázquez i A. Moreno, *Sexo y razón*, Akal Universitaria, Madrid, 1997.

Civil d'Ateca. Després d'instruir-se un expedient disciplinari es coneixerà com van començar les relacions entre ambdós amants. Des d'un bon començament, el jutge i el tinent de la Guàrdia Civil mantenien molt bones relacions d'amistat, i *"se visitaban según las prácticas de cortesía"*, però

> *"estas relaciones de ambas familias se hicieron después más íntimas entre su Sra. é Iturriaga hasta el punto que llegaron á llamar la pública atención, por cuanto sin el menor recato se hacían señas de balcón a balcón; que el Iturriaga aprovechaba las ausencias del recurrente Molina para introducirse en su casa, en las altas horas de la noche; y que apercibido por fin de su deshonra en ocasión de hallarse en esa Villa y Corte de Madrid, temerosa sin duda su mujer abandonó el domicilio conyugal en dirección á esta ciudad de Zaragoza, siendo acompañada en su viaje por el Iturriaga. (...) el escándalo producido era el tema de todas las hablillas en la población (...) en sentido de duras acusaciones contra los culpables"*.

Si fins aquí s'estava informant d'un comportament privat del jutge, que indubtablement afectava l'honor de la Guàrdia Civil, motiu principal pel qual s'actuarà des del Ministeri de la Governació, s'intentarà per tots els mitjans traslladar aquest comportament privat a l'esfera pública del funcionari. En la denúncia, s'afirma que *"el Sr. Iturriaga ejercía coacción grandísima al amparo de sus funciones sobre las personas que le habían visto entrar y salir en la casa del Molina ó que han llevado cartas del uno para la otra ó viceversa"*. Tota aquesta situació va crear en el president de l'Audiència Territorial de Saragossa una gran commoció, fins al punt que fent ús de la seva autoritat va ordenar al jutge, molt paternalment, que es presentés davant seu, a fi que s'expliqués d'unes imputacions que qüestionaven el seu decòrum i prestigi. El jutge *"negó la trascendencia y alcance de los aludidos hechos"*, per la qual cosa el president li va fer comprendre *"la conveniencia de que se ausentara de Ateca tanto por su seguridad personal que pudiera estar amenazada cuanto por evitar todo escándalo y pretextos ó comentarios que pudieran en desprestigio de sus funciones judiciales"*. Immediatament, li va atorgar quaranta-cinc dies de permís.

D'aquestes relacions il·lícites del jutge d'Ateca es va donar coneixement al fiscal, el qual informava que els fets no eren motiu per a l'obertura d'un expedient disciplinari. Tanmateix, el director general de la Guàrdia Civil, que només valorava la deshonra de la benemèrita, va exercir unes pressions molt fortes davant el ministre de justícia per aconseguir la suspensió del jutge o el seu trasllat forçós. Novament, la Sala de Govern de l'Audiència Territorial de Saragossa va haver de pronunciar-se, *"sin que se entienda que (...) da por ciertos los hechos"*, i admetia a desgrat que el jutge no podia exercir les seves funcions al poble *"con el prestigio y la gran consideración de que debe estar adornado como primera y principal autoridad que es en dicha población, mucho menos teniendo, como tiene, pendiente una querella criminal producida para acreditar los aludidos hechos: y por consiguiente que convendría á la buena administración de justicia y al orden público que el expresado Juez fuera trasladado a otro punto"*.

Finalment, va triomfar l'honor de la benemèrita en detriment del Poder judicial. El 1898, el jutge Iturriaga va ser traslladat al Jutjat de 1a Instància i Instrucció de Mora de Rubielos, malgrat que la Sala de govern havia manifestat que si fos competència seva també traslladaria el tinent de la Guàrdia Civil: era el preu que pagava per mantenir relacions amb una dona casada, esposa d'un oficial de la benemèrita. El matrimoni, únic lloc on es podien mantenir relacions sexuals, havia quedat malmès amb aquesta relació

amorosa. Curiosament, aquest funcionari judicial serà ascendit el 1934, durant el govern de la CEDA, a magistrat del Tribunal Suprem.[69]

El comportament del jutge havia trencat uns dels tabús que conformaven el discurs sexual de final del s. XIX i principi del XX, recuperat posteriorment pel franquisme, perquè *"toda sexualidad debe estar sometida a la ley o, mejor aún, que no es sexualidad sino por el efecto de la Ley: no sólo debe uno someter su sexualidad a la ley, sino que únicamente tendrá una sexualidad si se sujeta a la ley"*.[70] No es concebrà la sexualitat sense la llei, matrimoni, però tant inserida en aquesta com a fora; sempre se silenciarà, si no hi ha pel mig una desviació.

El 1915, s'acusava el jutge de Martos Mariano González de Andía de tenir una *gachí* a la ciutat de Jaén. Tot i això, l'instructor de l'expedient que se li va obrir argumentava que *"Esos amores fuera del partido judicial, en un hombre soltero, y que en nada se reflejan en su vida oficial, deben merecer el respeto que todo el mundo está obligado á guardar, sobre determinado género de actos de la vida íntima"*.[71] Aquesta valoració respectuosa, sorprenent per a l'època, toparà de ple, en un altre expedient, amb el criteri del president de l'Audiència Provincial de Sòria, el qual afirmarà també el 1915 que *"efectivamente es bastante irregular la conducta moral del Sr. Juez de esta Capital D. Leoncio Villacastín y Cabezas, por sus aficiones á lo que vulgarmente se llaman 'juergas' y á las mujeres; dando lugar con uno y otro defecto á comentarios poco favorables para el prestigio del cargo que ejerce"*. Aquí l'enjudiciament és diferent, no es qüestiona la relació amb una 'amant' fora del partit judicial, sinó l'afecció a las *juergas* i *las mujeres,* uns qualificatius expressats en plural, els quals indiquen descontrol i desenfrenament dins la ciutat on exerceix el càrrec. Uns comportaments que de cap de les maneres podien observar els membres de la judicatura, casts i purs. Després d'obrir-se-li un expedient disciplinari per aquests acusaments, no van quedar acreditats, ja que les principals autoritats els desmentien. Malgrat això, els càrrecs no deurien ser gratuïts. El 1914, quan era jutge de Gandesa, se li havia obert un expedient per uns fets semblants, però les elits locals també havien negat les imputacions. En ambdós casos, l'actuació del caciquisme va impedir la imposició d'una sanció.[72]

La por ministerial a les relacions extramatrimonials, ja als anys vint, comportarà que s'acusi el magistrat José María Álvarez-Martín Taladriz, un dels funcionaris més rellevants de tot aquest període, de mantenir una *amistad ilícita* con una *señorita*. El president de l'Audiència de Burgos assegurava que *"por noticias recibidas se atribuye al Señor Alvarez Martín, que es casado, amistad ilícita con una señorita de Vitoria"*, fonamentada en *"las visitas que hace (...) a la casa de la aludida señorita con alguna frecuencia"*.[73]

Les relacions sexuals extramatrimonials es consideren *amistades ilícitas*, les quals podien perjudicar seriosament el prestigi i decòrum en l'exercici del càrrec. La infidelitat és un comportament contrari a la llei que indica que el funcionari és incapaç de vetllar per la seva pròpia esfera privada. D'aquesta premissa es dedueix, lògicament, que actuarà de la mateixa forma en l'àmbit públic. Però si aquestes *amistades ilícitas* les manté en silenci, no se n'infereix res.

Els *juegos prohibidos* o d'atzar seran motiu d'una perseverant persecució, ja que es consideraran una autèntica perversió en la qual no poden incórrer la magistratura ni la fiscalia. L'afeccionament del funcionariat als jocs d'atzar es considera un comportament

[69] AHN. FC. Magis. Exp. 13.293.
[70] M. Foucault, *Historia de la sexualidad*, Edit. Siglo XXI, Volum. 1, Madrid, 1998, pàg. 155-56.
[71] AHN. FC. Magis. Exp. 13.622.
[72] AHN. FC. Magis. Exp. 13.619.
[73] AHN. FC. Magis. Exp. 12.765.

que pot conduir-los a la perdició personal, la qual cosa es reflectirà en l'exercici del càrrec. No es persegueix únicament l'acte de jugar, sinó les conseqüències a les quals pot conduir aquest 'vici': deutes, fidelitats indesitjables, llocs clandestins... Molt sovint s'intentarà fer aparèixer conjuntament les relacions sexuals il·lícites i els jocs d'atzar prohibits, potser per una necessitat ministerial de manifestar el seu rebuig públic a ambdós 'desordres'.

El 1911, es contemplava amb una enorme preocupació l'afeccionament del jutge Mariano González de Andía *a juegos prohibidos*; més encara quan *"es indududable que él formaba parte de la partida"* que la Guàrdia Civil va sorprendre jugant, *"aunque no pudo comprobarse en legal forma a lo que jugaban, porque en la mesa solo se ocupó una baraja y cuatro fichas"*. Per això, s'assegurarà que, quan *"se sabe y prueba que ha intervenido un Juez"* en comportaments d'aquest tipus, perd *"la respetabilidad y el prestigio que deben tener los funcionarios judiciales"*.

En aquest cas es donen totes les circumstàncies que inquietaven les autoritats ministerials sobre els jocs d'atzar. Per una banda, se'l sorprèn quan es realitza una *redada*, la qual tenia per objectiu el descobriment al local clandestí d'una ruleta, joc veritablement indesitjable. Per l'altra, és motiu d'amoïnament ministerial desconèixer les relacions socials, al marge del càrrec públic, a les quals es pot veure empès el funcionari per tal de practicar aquesta mena de jocs. Per aquests dos motius es persegueix l'activitat, perquè la realització d'activitats prohibides, també silenciades, pel fet de ser-ho condueixen a la construcció d'uns vincles socials estranys i descontrolats per part de les altes autoritats judicials i del col·lectiu funcionarial, tot trencant el corporativisme que tants esforços costava de construir.

Mariano González de Andía encara continuava amb aquest 'vici' el 1923, motiu pel qual fou destituït pel Directori Militar. Així, s'explicarà que aquesta afecció constituïa la *"causa probable del atraso en que tenía el Juzgado"*.[74]

Qualsevol mena d'inadaptació d'un membre de la judicatura s'intentarà resoldre amb el trasllat del funcionari des d'un jutjat, òrgan unipersonal, a un tribunal, instància formada per diversos magistrats, on el control era molt més efectiu. Aquesta solució permetrà una vigilància més directa de l'inadaptat per part dels altres membres del grup. Òbviament, el tribunal haurà d'informar puntualment el president de l'audiència del comportament que observava el funcionari inadaptat, el qual remetrà els informes rebuts al Ministeri de Gràcia i Justícia.

La inadaptació del funcionariat al cos molt sovint s'intentarà explicar per problemes de tipus intel·lectual. Si s'entén per problemes intel·lectuals aquella incapacitat per a la comprensió de les coses que determina una absència d'aptituds per comparar-les, jutjar-les o conèixer-les per deducció o inducció, la documentació ministerial en cap moment fa al·lusió a aquesta definició ni determina tampoc allò que són els problemes intel·lectuals dels seus funcionaris. En lautilització de la perífrasi 'problemes intel·lectuals' s'amaga un ventall molt ampli de situacions, que tenen més relació amb la incomoditat o inadaptació d'un funcionari que amb criteris relacionats amb l'enteniment o la preparació jurídica. Quan des del ministeri es faci tímidament al·lusió a la problemàtica intel·lectual, serà per definir-la i relacionar-la clínicament amb la patologia psicològica. Les problemàtiques de tipus intel·lectual prendran una enorme importància en les normes dictades durant la Dictadura de Primo de Rivera, a fi d'observar i vigilar més estretament els funcionaris judicials.

El president de l'Audiència Territorial de Barcelona informava el 1927 que el magistrat Pedro Fernández-Cavada *"carece de la visión certera y rápida de los asuntos y se advierten deficiencias reveladoras de falta de dirección e inspección,*

[74] AHN. FC. Magis. Exp. 13.622.

circunstancias que lo inclinan a creer que en otro cargo de menos trabajo estaría mejor adaptado y podría dar mayor rendimiento". A partir d'aquest informe, del qual sobta el llenguatge ininteł·ligible, s'iniciarà un expedient per tal de determinar si aquest magistrat estava en ple ús de les seves facultats intel·lectuals. Com ja era costum, i així continuarà en el futur, totes les controvèrsies sobre el personal judicial sempre se solucionaran dins del grup, sense donar opció d'intervenir-hi a cap persona aliena. En l'expedient, s'escoltarà tot el cos judicial de Barcelona i el fiscal en cap. La magistratura hi haurà d'informar sobre el concepte que li mereixia un 'company', bàsicament sobre si el seu comportament 'd'inadaptat' havia posat en entredit el decòrum i el prestigi del cos judicial. Sorprèn que per apreciar el seu grau d'anomalia intel·lectual es demanessin informes als presidents de sala i secció de les audiències provincial i territorial per avaluar la seva capacitat per mitjà de les seves sentències que havien estat revocades. Una ingerència més clara en la independència judicial és improbable.

D'aquesta forma, el president de la secció 1a de la Audiència Provincial de Barcelona creu que el magistrat *"es persona de inteligencia limitada y de poca capacidad para el trabajo, no siendo raros los sumarios cuyo auto de conclusión ha tenido que revocarse (...) Tal vez por esta limitación de facultades ha dado lugar á suspicacias de los interesados"*. Des del moment que aquesta limitació intel·lectual havia traspassat l'estament judicial fins arribar a la ciutadania, la situació es complicava per al magistrat objecte de l'expedient. El president de la Sala I opinava que *"no ha podido formarse un juicio perfecto y acabado referente a las cualidades antes aludidas que en aquel concurran, y sí sólo le es dable consignar que del escrupuloso y detenido examen que se ha hecho por el que suscribe de los pleitos a que queda hecha mención, únicamente aparece que en un pleito"* se'l va advertir, perquè va fer-hi constar que s'havien observat les prescripcions legals pel que fa als terminis processals, quan això no era cert. Tot i això, la inobservança dels terminis processals constituïa un fet normal en massa judicis, i no per això s'amonestava els funcionaris. El president de la sala II afirmarà que *"desintiendo de sus compañeros en este punto, y fundado principalmente en el concepto que le está mereciendo su actuación en los asuntos civiles de que ha conocido su sala, le considera capacitado para desempeñar acertadamente el Juzgado que regenta"*.

Posteriorment, el fiscal en cap considerarà que les resolucions del magistrat Pedro Fernández-Cavada eren *acertadas*. No obstant això, afirmarà que *"no puede llevar á cabo su decidido propósito de intervenir, estudiar y resolver personalmente el cúmulo de asuntos sometidos por le ley a su conocimiento y decisión"*, i aquesta era la causa de la qual *"dimanan los censurados retrasos y la falta de actividad en el despacho y la sustanciación de los mismos"*. Com es comprova, sobre unes resolucions judicials s'estava fent una autèntica xafarderia que vulnerava inequívocament la independència, però alhora es pretenia anihilar la garantia de la inamovibilitat, d'aquí la necessitat de l'obertura de l'expedient.

Les versions contradictòries que s'emetran en l'expedient fan palès l'autèntic rerefons del problema, l'enfrontament del jutge amb alguna fracció que ostentava el poder a la Barcelona dels anys vint, molt probablement el Govern Civil. Qui més s'aproxima a la veritable problemàtica és el fiscal quan admet la necessitat que té el jutge d'estudiar i controlar tots els assumptes del jutjat. Aquest comportament serà molt inusual a l'època, caracteritzada per imposicions a la judicatura d'ordres alienes al Poder judicial, materialitzades massa sovint pels presidents de les audiències. Així mateix, per regla general era inhabitual que el magistrat estudiés les causes i els plets del jutjat, una tasca que encomanava massa sovint al personal auxiliar, com ja es veurà.

El magistrat Pedro Fernández-Cavada va defensar-se de l'acusament preguntant a l'instructor *"¿qué es la visión rápida y certera de los asuntos? ¿no existe acaso la complejidad que demanda estudio y que este sea penetrante? ¿de qué medio se ha obtenido la afirmación que imputa al informante la carencia de aquella condición intelectual?"*. Davant la seva possible declaració d'incapacitat laboral, assegurava que estava *"completamente sano, sin achaques ni enfermedades crónicas, (...) su edad le permite un trabajo integral, fuerte y sostenido"*. Aquesta afirmació la sostenia amb la seva constància laboral: en un any i mig només havia faltat tres dies al jutjat. A més, la seva responsabilitat laboral li havia impedit d'assistir als espectacles i fer passejades.

Finalment, la Sala de Govern va acceptar que el magistrat era laboriós, honorable i digne, i que gaudia a més d'il·lustració; *"ello no obstante, viene siendo muy discutida entre los curiales su actuación en el Juzgado de la Audiencia, y no goza de la confianza que otros compañeros suyos, atribuyéndosele, en general, falta de expedición y decisión en sus acuerdos y retraso en el despacho y resolución de los asuntos"*.

Resulta evident que la independència judicial d'aquest magistrat era incòmoda al president i a un sector de la cúria, els quals tendenciosament, per desvirtuar-la, van intentar revestir-la de manifestacions patològiques per desembarassar-se'n. Gràcies a aquesta excusa, va ser possible l'obertura de l'expedient d'incapacitació, malgrat que no havia quedat provada aquesta pèrdua de *visión certera y rápida*. El magistrat fou traslladat forçosament a l'Audiència Territorial de Palma de Mallorca. L'expedient havia servit per vulnerar la inamobilitat judicial. [75]

Si la situació d'aquest magistrat es compara amb la d'Enrique Lassala, president de l'Audiència Territorial de Barcelona, i la de José Márquez Caballero, jutge degà de Barcelona i últim governador civil monàrquic, les diferències són abismals. El 1928, en un escrit adreçat al ministre de justícia, el Col·legi de Procuradors de Barcelona afirmarà que *"ha visto la asiduidad en el trabajo, la inteligencia, el tacto y el dón de gentes que adornan al excelentísimo señor Presidente de esta Audiencia, y no solo la inteligencia, laboriosidad y honradez ha sido lo que todos han apreciado en el señor Márquez, sino que una bondad sin límites, reconocido todo ello por todos los curiales y por sus compañeros"*. La idealització i adulació és manifesta, més si es té en compte que aquests dos magistrats representen el sector més reaccionari de la magistratura. Naturalment, gaudir de tantes virtuts no era gratuït, perquè això només s'aconseguia si s'estava plenament identificat amb el règim polític del moment i es resolien els conflictes jurisdiccionals d'acord amb els seus dictats. Per això, la intel·ligència no serà altra cosa que una forma d'actuar plenament identificada amb l'elit que ostentava el poder polític sense suscitar-li cap mena de contrarietat o oposició. [76]

Però la inadaptació del funcionari també pot deure's a problemes de tipus *nerviosos*, els quals quan es manifesten poden posar en entredit el decòrum i prestigi del funcionari judicial i fiscal. Aquestes problemàtiques psicològiques podran traduir-se en una alteració del comportament, de molta importància si qüestionaven la potestat pública, malgrat que la interpretació del dret o l'exercici de l'interès general per part dels funcionaris fos encertat. Des del Ministeri de Gràcia i Justícia no importava tant la malaltia psíquica del funcionari com la seva traducció en l'esfera pública. Així, s'intentarà apartar-lo de qualsevol tasca pública d'importància a fi que passi inadvertit, com també es perseguirà silenciar la situació, la qual només serà coneguda pels membres del col·lectiu.

[75] AHN. FC. Magis. Exp. 13.606.
[76] AHN. FC. Magis. Exp. 13.564.

4. El sistema caciquista, les opcions polítiques del funcionariat i el corporativisme.

Durant la Restauració, el Poder judicial va estar sotmès a les directrius marcades pel sistema caciquista. El subsecretari del Ministeri de Justícia expressava a Joaquin Costa que si desitjava que se li fes justícia, havia de ser diputat; perquè, segons explicava l'alt funcionari, *"En España (...) no somos hombres libres, no gozamos la plenitud de la capacidad jurídica más que lo diputados a Cortes, los senadores y los directores de los periódicos de gran circulación; en junto, escasamente un millar de individuos en toda España: los demás (gobiernen los conservadores o gobiernen los liberales, es igual) son personas jurídicamente incompletas, viviendo a merced de ese millar o de sus hechuras"*. El règim polític d'Espanya era aquest: *"a un lado, un millar de privilegiados que acaparan todo el derecho, que gobiernan en vista de su interés personal, confabulados y organizados para la dominación y la explotación del país (...) a otro lado, el país, los dieciocho millones de avasallados, que viven aún en plena Edad Media"*. En un règim com aquest, de ben poca cosa servia la llei: només imperava l'arbitrarietat.[77]

Quan un opositor a la judicatura va guanyar les oposicions va exclamar: *"¡Ea! Ya no tengo que hacer más que lo que me diga el diputado"*.[78] Certament, el caciquisme era qui veritablement nomenava i cessava el funcionariat, així va crear una Administració de justícia al seu gust per salvaguardar els seus interessos, caracteritzada per

> *"Unos jueces municipales nombrados por los presidentes de Audiencia a gusto del 'cacique' entre los peores specimens de las últimas hornadas universitarias, tan dispuestos a actuar como agentes electorales para ganar las elecciones (..) Unos jueces de instrucción designados Ab initio desde el Ministerio de Gracia y Justicia a satisfacción del cacique, del cual reciben instrucciones directas y a quien prestan obediencia ciega lo mismo para ofender a los contrarios que en cuanto a la defensa de los amigos. (...) Unos Magistrados y Presidentes de Audiencia en los que hay que volcar toda la tinta negra, salvando, naturalmente, honrosas excepciones (...). Unos Presidentes del Tribunal Supremo que simultanearon el cargo con el de oligarca o suboligarca. Y así, aquellos Jueces, magistrados y Presidentes de Audiencias o del Tribunal Supremo, al no gozar de la indepencia que requería el ejercicio de su augusta función, dejaron de ser dispensables de la justicia, transformándose en distribuidores de favores bajo el dictado del oligarca o de los caciques de quienes dependían, porque a ellos les debían su nombramiento, su ascenso o su traslado"*.[79]

La magistratura estarà al servei de l'oligarquia i dels cacics, excepte en casos molt comptats. A l'Administració de justícia se li exigia que legalitzés les arbitrarietats que el caciquisme i l'oligarquia perpetraven. Quan això no era possible, hi intervenia la Guàrdia Civil tot imposant la seva força; però si encara així la situació no es resolia a satisfacció de les elits, la intervenció de l'exèrcit era inevitable.

---

[77] J. Costa, *Oligarquía y caciquismo*, Ediciones de la Revista de Trabajo, Madrid, 1975, pàg. 18.
[78] J. Ríos Sarmiento, *Op. Cit.*, pàg. 14.
[79] Aquest panorama fou descrit per uns testimonis d'excepció: Rafael Altamira, Adolfo G. Buylla, Adolfo Posada, Aniceto Sela, Agustín Bullón i Joaquín Costa. A A. Fiestas, "La quiebra de la independencia del Poder Judicial". A *Poder Judicial*, núm. 14. Març, 1985. Pàg. 13 i 14.

La magistratura no podrà conservar la independència i la imparcialitat des del moment que havia de beneficiar l'elit que ostentava el poder de la seva circumscripció, a la qual molt sovint devia el càrrec. Tanmateix, la judicatura i el ministeri fiscal intentaven obviar aquesta dependència tot enganyant-se, l'única forma possible per desenvolupar la seva missió. D'aquesta forma, contraposaven la política, sinònima de mundanitat i brutícia, a la puresa de la seva funció. El magistrat Alfonso Rodríguez Dranguet opinava que els jutges *"no éramos culpables de ese caciquismo extendido por la nación y que dominaba casi todos los organismos y que pretendía crear castas en los mismos cuerpos de funcionarios, alterando su paz interior"*.[80] Uns raonaments que allunyaven els òrgans judicials de la dinàmica social, política i històrica, com una illa enmig d'aquella Espanya corrupta. Però això no era cert.

El caciquisme implicava que quan el magistrat dictava una resolució contrària a un bàndol, aquest el denunciava, o feia tots els possibles davant el Ministeri de Gràcia i Justícia, si el ministre era del mateix partit, a fi que se'l traslladés o bé se li obrís un expedient disciplinari. Aquestes argúcies i estratègies també s'utilitzaran per desprestigiar-lo i malmetre el seu decòrum, ja que sempre se li imputaven actuacions delictives o deshonroses. No sorprèn, doncs, que el jutge Antonio Bruyel escrigui ràpidament al ministeri el 1925, per comunicar que *"Para su unión a mi expediente, si lo cree oportuno, tengo el honor de remitir a V.E como complemento al expediente que se me siguió por denuncia de los caciques de Ramales y prueba de que todo fue obra de los mismos, cuya caída ha visto con gusto todo el vecindario, la adjunta certificación del oficio que me envió la Alcaldía"*. En la certificació de l'ajuntament, es feia constar *"el agrado y satisfacción con que siempre vió la actuación de dicho digno funcionario al frente del Juzgado"*.[81]

El jutge de Gavà, Juan Amat, també va ser denunciat per un veí de moltes influències pel seu comportament processal davant la subtracció d'una bandera espanyola hissada en una caseta de banys, el 1902. El jutge va conceptuar el robatori de la bandera com a constitutiu *"sólo (de) un delito de hurto y daños, más luego (...) estimando que podría revestir carácteres más graves y ser de los reservados a la jurisdicción militar se inhibió a favor de la misma"*. Segons el denunciant, el jutge era culpable d'un delicte de traïció, o sigui, de catalanisme. Aquesta denúncia va ser l'origen d'una causa militar, la qual després esdevindrà un expedient disciplinari.

Juan Amat, en el plec de descàrrec, acceptava que el seu denunciant era *"algún sujeto que esté mal avenido con los jueces honrados, y que procura por todos los medios que la maldad le sugiere obtener su traslado, cuando sus bastardos intereses se ven contrariados por el proceder de una persona digna"*. El denunciant, segons el jutge Amat, no era la primera vegada que actuava d'aquesta forma, ja que havia enviat a l'anterior jutge un anònim, suggerit pel *diablo*, per mitjà del qual li comunicava la infidelitat conjugal de la seva esposa. Aquesta imputació era falsa; tot i això, avorrit, va demanar el seu trasllat.

El jutge Amat admetia, en una comunicació dirigida al president de l'Audiència Territorial de Barcelona, que el denunciant tenia interès que abandonés el Jutjat de Gavà. Per això va aprofitar la commoció que va crear la prohibició per l'autoritat militar d'hissar la senyera amb l'objectiu de denunciar *"la desaparición de una bandera española, puesta sobre una casita de baños, situada en la Playa de San Salvador de esta villa, el propio sujeto escribió un anónimo dirigido al Capitán General en el que,*

[80] A. Rodríguez Dranguet, *Op. cit.*, pàg. 52.
[81] AHN. FC. Magis. Exp. 12.770.

cobardemente, se suponía que el que suscribe había apedreado la bandera española.".[82]

La persecució de la magistratura per les elits locals no quedava aquí. Quan el jutge d'Igualada Manuel Montero Alarcia, un dels personatges més excèntrics del període, va sentir-se calumniat per un veí en l'exercici del seu càrrec, en donà compte al ministeri fiscal, el qual presentà una querella. Després d'instruir-se un sumari, es va processar el denunciat, ja que se'l considerava presumpte autor d'un delicte de calumnia contra l'autoritat. Malgrat això, el processat *"está haciendo un verdadero alarde de que cuenta con el apoyo del Excmo. Sr. Capitán General de esta región D. Emilio de la Barrera y de que por ello no le pasará nada"*. El magistrat creia *"que la pretendida protección del Excmo Sr. Capitán General cesará en cuanto (...) puede hablar personalmente"* amb ell. Per aquest motiu, va sol·licitar al president de l'Audiència Territorial de Barcelona, el 1924, un permís de *"diez y seis horas para ausentarse de Igualda con el objeto de ir a Barcelona y poder entrevistarse con el Excmo. Sr. Capitán General"*. Aquest comportament evidenciava que al Poder judicial li quedava molt poc de 'poder', si és que l'havia tingut alguna vegada.[83]

El caciquisme no sempre actuava contra la magistratura, sinó que segons les circumstàncies actuaran aliats. El jutge no serà un altre que aquell que compleix fidedignament les consignes del cacic local, en detriment, la majoria de vegades, del bàndol contrari o del ciutadà aliè al seu poder. El 1906, diferents veïns de Cazorla van denunciar davant el ministre de justícia el comportament del jutge Buenaventura Sánchez-Cañete –el futur primer president franquista de l'Audiència Territorial de Barcelona–, perquè

> *"Es de rumor público que ningún político que milite en el bando contrario al que capitanea (el) citado Señor Juez se atreve a entablar asunto alguno; y que revisadas las apelaciones de los Juzgados Municipales, se encuentran verdaderas heregías* (sic) *jurídicas por favorecer a sus partidarios y consolidar sus blasonados prestigios y poder. (...) que la población de Cazorla no puede por menos de fijarse en el gran hijo y cuantiosos gastos de dicho funcionario y los relaciona la maledicencia diciendo que ha dispuesto de cuantiosas sumas que representan los depósitos judiciales"*.

No hi ha cap mena de dubte que els denunciants no eren del Partit Conservador, perquè se li retreu que es *"dedica a hacer política conservadora y sus amigos son conservadores"*, i *"que los conservadores están muy contentos de tenerle al Sr. Juez en el Partido Judicial, por que dicen que mandan, y los liberales están disgustados"*.[84]

Pot succeir també que el mateix jutge sigui el cacic, i malgrat les limitacions i prohibicions de la LOPJ, sol·liciti exercir el càrrec a la seva població natal. Aquest és el cas del jutge José Farré Duat, denunciat per un veí de Sort, el 1920, quan va ser nomenat jutge d'aquesta població. En el telegrama de denúncia que el veí va adreçar al ministre de justícia feia constar que *"nombramiento Juez Instrucción de este partido a favor de José Farré Duat hijo y vecino de ésta a la vez mayor propietario y primer contribuyente siendo vecinos también de esta localidad su padre su esposa e hijos un hermano político once primos hermanos y otros veinte próximnos parientes que residen en otros pueblos de este partido judicial"*. Enfront d'aquesta situació irregular, uns dies després, el jutge acceptava les imputacions i comunicava la seva incompatibilitat per

[82] AHN. FC. Magis. Exp. 13.299.
[83] AGTSJC. Exp. Personals. Montero Alarcia, Manuel.
[84] ACMJ. Justicia. Exp. 12.963.

exercir el càrrec. Afirmava, tot i la seva sol·licitud per ésser-hi destinat, que era natural de Sort, havia rebut a títol d'herència diferents béns, residia amb anterioritat al nomenament en aquesta població i hi havia exercit prèviament de fiscal.[85]

En uns altres casos, la magistratura utilitzarà el caciquisme en profit propi, reconeixent-se ambdós com autèntics poders locals que s'han d'ajudar en els moments difícils. El jutge de Martos Mariano González de Andía se li imputava, el 1911, que *"en los tres cafés que hay en Martos, donde después de obligar a los dueños a que desalojaran de público el local, se había entregado a desenfrenadas orgías, negándose, á la postre, a pagar el gasto que había hecho"*. A pesar d'aquests acusaments, els fets van ser desmentits pels quatre contribuents més grans del poble, les autoritats locals i el capellà, malgrat que a l'expedient van declarar molts testimonis en contra seu, els quals van assegurar aquesta versió. Les manifestacions del poder local tenien més fiabilitat que les de la resta de la població.

L'instructor de l'expedient contra Mariano González de Andía opinava que no era necessari prosseguir la investigació, ja que aquells fets no s'havien provat. Ara bé, estava orgullós del resultat de la investigació, perquè al principi *"abrigaba temores de que la misma fuera defavorable al Juez. En último término se trataba de un compañero de carrera, a quien un informe, y los trabajos que para el mismo habían de realizarse, podrían gravemente perjudicar"*. Afortunadament, tot i el *triste deber* que va haver de complir el magistrat instructor vers un 'col·lega', ho trobava *"verdaderamente grato, dado el resultado de la presente información"*, perquè li havia estat favorable. El caciquisme i el corporativisme judicial s'havien aliat per aconseguir uns mateixos objectius: la perpetuació dels mateixos centres del poder local. Però el preu de l'expedient era evident: el magistrat havia perdut el decòrum i el prestigi a la localitat, per la qual cosa calia traslladar-lo, com així es va fer.[86]

El corporativisme judicial i fiscal que neix en la Restauració es perllongarà durant tot el s. XX. Aquesta forma tan peculiar de concebre les relacions polítiques, socials, administratives i jeràrquiques dels grups funcionarials tindrà com a model els *grands corps* francesos.[87] Aquesta concepció del col·lectiu judicial i fiscal no persegueix altra cosa que les associacions: *"la mejor escuela de disciplina, acostumbran a que se arraiguen en ellos sentimientos de unión hacia sus colegas, capacitándolos como ciudadanos, compenetrándose con el ideal común; (...) (y) acostumbra a las altas categorías a que vean en las inferiores no un ejército de subordinados, sino un conujunto de jóvenes colegas"*.[88] Si aquestes fites no s'aconseguien, s'argumentarà que *"No hay nada más triste que las colectividades desunidas, incapaces para propagar sus ideales, corroídas por la animadversación mutua que no sienta la solidaridad profesional, en que el compañerismo es un mito"*.[89]

Però el corporativisme té una altra faceta. Si l'anterior immobilitza qualsevol iniciativa personal al marge del grup, aquesta segona és summament perversa. La concepció corporativista de l'Administració de justícia també comportarà l'amagament o la disculpa dels abusos, delictes i faltes comesos pels membres del col·lectiu, des del moment en què la seva denúncia podia perjudicar els objectius finals comuns.

El corporativisme no s'estructura públicament, tampoc assoleix formes escrites; es tracta d'una forma de comportar-se, assumida plenament pel cos funcionarial, que li

[85] AHN. FC. Magis. Leg. 1011.
[86] AHN. FC. Magis. Exp. 13.622.
[87] M. Pérez i S. Giner (Eds.), *El corporativismo en España*, Editorial Ariel, Barcelona, 1988, pàg. 78 i següents.
[88] Vegeu S. Berger, *La organización de los grupos de interés en Europa occidental*, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, Madrid, 1988.
[89] A. Rodríguez Dranguet, *Op. Cit.*, pàg. 158.

permetrà pressionar l'Estat i la societat per aconseguir prerrogatives, exaccions i exculpacions. Aquesta visió conduirà el funcionariat a concebre totalment estàtica l'Administració de justícia, sense possibilitat de reforma, com a única forma de conservar el seu estatus, necessari per a la supervivència del grup tal com era concebut. La idiosincràsia de la judicatura i del ministeri fiscal procedia del fet d'haver estat capaços de crear aquesta Administració de justícia tan peculiar, la qual no podia funcionar sense ells.

El corporativisme persegueix l'estancament i la immutabilitat de l'Administració de justícia. Qualsevol canvi és rebutjat si no implica un guany en avantatges, tot acceptant que la resta de la societat no en gaudeix. Aquesta concepció del món i de les relacions internes del grup es forma mitjançant la disciplina, la vigilància i el control, que determinaran un 'nosaltres' i els 'altres', en discòrdia si no hi ha més remei.

Aquesta concepció dels cossos funcionarials implica l'acceptació pel funcionariat, irremeiablement, que els nomenaments dels alts càrrecs judicials l'efectuï discrecionalment el Govern *–hoy por ti, mañana por mí–*, però per a la resta de destinacions desitja una provisió d'acord amb l'antiguitat. Si es té en compte només aquest criteri, els càrrecs es cobriran segons els anys de servei, sense que es valori la vàlua i la preparació professional. Una forma més de petrificar l'organització judicial. D'acord amb aquest model, la gerontocràcia dominarà les altes instàncies judicials. El Tribunal Suprem no era altra cosa que un senat, senil per l'avançada edat dels seus integrants, d'una enorme importància perquè era qui establia la jurisprudència i inspeccionava els tribunals.

Qualsevol reforma que no considerés aquest requisit d'antiguitat estava condemnada al fracàs. Aquesta situació es veu clarament en una instància del magistrat José Pérez Martínez, futur magistrat del Jurat Popular del vaixell Uruguay, dirigida al ministre de gràcia i justícia el 1923. El magistrat es pregunta si *"¿Sería fàcil elegir EL MEJOR donde el nivel de cultura y el de honor de unos se confunde con los de los otros a igual altura? ¿Sería fácil (...) elegir en conciencia?"*. Posteriorment, es contestava que això no era possible, ja que l'única norma possible que es podia aplicar era *"LA ANTIGÜEDAD: la vejez oficial; triste privilegio que se gana dejando de lugar en lugar y de pueblo en pueblo el ligero bagaje de nuestras ilusiones y nuestras esperanzas, y justo es que al que más lleve perdidas de ellas se le compense con una triste migaja de la realidad, y así el que marche detrás irá tranquilo"*. Les joves promocions res tenien res a témer, perquè el funcionari judicial jove, quan *"llegue, tendrá guardado su puesto en el fraternal banquete y no tendrá que luchar como fiera traidora por unas filtrafas llenas de podredumbre arrojadas con desprecio por el domador tirano. No, eso no; esas piltrafas nutren, pero también envenenan y matan con su ponzoña"*.[90] L'esperit de superació és aliè a la carrera judicial.

El corporativisme judicial no serà altra cosa que *marchar tranquilo*, perquè se sap prèviament que res ha de canviar en la carrera professional, comportar-se de forma diferent pot *envenenar* l'esperit del grup. El funcionari s'ha de limitar a seguir-la, al marge dels seus mèrits i de la seva vàlua personal. Un altre sistema de provisió de les vacants seria *"luchar como fiera traidora"*. L'enquistament de l'Administració de justícia estava servit. L'ascens per antiguitat *"no es una necesidad en el organismo judicial; su institución obedece al sentido administrativo introducido artificialmente en él para hacerle menos gravoso y más dócil"*. L'ascens per antiguitat només pot justificar-se si es tracta d'un *estímulo para el trabajo,* en un altre cas devia *limitarse al mérito,* ja que quan ofereix *"los mismos atractivos para sus miembros, (...) pierde su valor, sin mengua, antes con gran utilidad, para la justicia"*.

[90] AHN. FC. Magis. Exp. 13.372.

Si el sistema d'ascens per antiguitat fossilitzava l'Administració de justícia, la designació dels alts càrrecs –el Tribunal Suprem, les presidències de les audiències territorials i provincials, i les presidències de sala de Madrid i Barcelona– obeïa al lliure arbitri de l'executiu: *"El criterio de la antigüedad se rompe, pues, en beneficio del ministro, no del mérito, lo que caracteriza a una organización de múltiples categorias que jamás ha estado sometida a otros estímulos que los del favor, ni más acción que la del tiempo"*.[91]

El corporativisme es nodreix d'un determinat tipus de relacions. Des que l'opositor ingressa fins que es jubila està immers en unes relacions exclusivament de poder, en les quals se li indica el camí a seguir per exercitar-lo en un futur, però prèviament s'ha de sotmetre. Si això succeeix en l'àmbit laboral, en l'àmbit privat aquelles relacions també es manifesten, perquè els col·lectius judicial i fiscal només es relacionen entre si, socialment són tancats, endogàmics. Les relacions socials que mantenen són molt restringides, com una forma de d'assegurar la seva independència i imparcialitat, contràriament podrien contaminar-se de la mundanitat. Els vincles humans de la magistratura eren ben simples: vida comuna al tribunals, relació amb la família y *"Por la noche solía tomar café con los compañeros; los domingos iba a jugar al tresillo a casa del presidente de la Audiencia"*.[92] Un estil de vida que els empobria enormement per a la tasca d'administrar justícia. El jutge es destacarà, generalment, per posseir coneixements legals i jurisprudencials, però una ignorància molt important de l'amplitud de la vida, en totes les seves manifestacions.

El corporativisme també es materialitzarà en una visió molt particular del món, que conduirà inevitablement a una adscripció política. En aquest sentit, l'opció política no és altra cosa que una forma concreta d'ambició de l'organització social que, lògicament, en cap moment discutirà la naturalesa d'aquesta corporació ni l'estatus ja assumit.

Des del discurs polític i ministerial s'admetrà que el cos judicial no té cap mena de concepció política, la seva naturalesa com a Poder judicial el feien apolític. Una afirmació que és creguda fervorosament. Pel que fa al ministeri fiscal, es raona de la mateixa forma: la seva vetlla per l'interès general no el podien fer actuar partidistament. Si s'analitza el significat del mot 'polític' aplicat a aquests col·lectius, resulta que en el discurs públic, des de la Restauració fins a la II República, no es conceptualitzarà com a política l'assumpció d'un model d'Estat centralista, on una perifèria dinàmica és subsidiària d'un centre exclusivament polític i administratiu. Aquesta realitat era 'natural'. L'acatament de la realitat històrica i la configuració d'aquest Estat, ambdós definitius i representats per la Constitució de 1876, no eren una qüestió política.

Tampoc es considera política l'opció per un determinat tipus de cultura i de llengua a l'Administració de justícia. Una situació agreujada per la utilització d'un castellà jurídic medieval: la ciutadania desconeixia completament el llenguatge amb qual se la jutjava, sota el pretext de la seva cientificitat.[93]

Ben promptament, el Col·legi d'Advocats de Barcelona va adonar-se que la configuració de l'Estat de la Restauració no s'adaptava a les necessitats històriques, socials i culturals de Catalunya, d'acord amb els postulats del catalanisme polític, plasmats a les Bases de Manresa de 1892. L'organització judicial era només un exemple d'aquest distanciament entre l'Estat i Catalunya. Per això, el 1894, el Col·legi afirmava que *"La experiencia enseña que nada gana la justicia con que los encargados de administrarla vivan aislados, y como plantas exóticas en el país (...) La lengua, idioma*

[91] F. Beceña *Op. Cit.*, pàg. 402 i 413-14.
[92] J. Ríos, *Op. Cit.*, pàg. 17-18.
[93] Vegeu M. J. Gandasegui, *Historia del lenguaje judicial*, A Consejo General del Poder Judicial, Escuela Judicial, i *Lenguaje judicial*, Cuadernos de Derecho Judicial, Madrid, 1998.

ó dialecto, cuya ignorancia por los juzgadores puede ser causa en lo criminal y en lo civil de errores trascendentales".[94]

El Col·legi d'Advocats de Barcelona va acordar el 1924 la publicació de la *Guia Judicial de Catalunya* en català. Quan el general Losada, governador civil de Barcelona, va assabentar-se'n, *"ardió en santa ira patriótica"*. Ràpidament, va remetre una comunicació al degà *"diciéndole que inmediatamente esa Guía fuese publicada en lengua castellana"*. Però el degà, Raimon d'Abadal, va respondre-li que no podia modificar un acord pres per la Junta en votació, ja que el Col·legi tenia els seus estatuts i el general Losada no tenia jurisdicció sobre l'entitat. El governador *"insistió diciendo que se dejase de cuentos (...) (y) de obstáculos legales; que aquello se publicaba en castellano o los echaba a todos por la ventana"*. Després de moltes comunicacions, el Col·legi no va cedir, i el general Losada, *"falto de argumentos para convercerle y falto de razón para obligarle, no tuvo otra solución que acabar con la corporación y proceder por la fuerza. Disolvió la Junta del Colegio de Abogados, impuso una multa de cinco mil pesetas a los que la constituían y, además los desterró"*.[95] L'ús de la força per imposar la llengua castellana no era una qüestió 'política'.

També s'exigirà al funcionariat una determinada forma de viure i d'exercir el poder, però aquesta concepció de la funció pública, com s'ha vist, tampoc era política.

Tot i no apreciar-se aquestes visions com a polítiques, el trencament del seus pressupòsits sí que ho serà. Per als funcionaris de l'Administració de justícia, política és aquella opció que pot corrompre o controvertir el sistema polític vigent; qualsevol comportament o contribució a favor del marc polític existent no serà una participació política, malgrat que qüestioni la independència judicial o la vetlla per l'interès general.

El Ministeri de Gràcia i Justícia no conceptualitzarà com un comportament polític que el fiscal Pedro Moreu Gisbert –posteriorment separat per la República i el franquisme– s'adreci al president del Directori Militar, el 1925, i li asseguri, referint-se a la victòria militar en l'operació militar d'Alhucemas, el 8 de setembre de 1925, sentir-se orgullós *"ante la valerosa acción de un ejército que secundó con arrojo la iniciativa y dirección de su General en Jefe, hombre cuyas virtudes cívicas igual influyeron en el buen orden de la cosa pública en cuanto dice relación y fin de los Poderes del Estado como irradian en los campos de batalla"*.

Si no era suficient aquesta adulació, bastant barroca, per cert, el fiscal prosseguia lloant el dictador: *"Quien tanta voluntad y nobleza ostenta, tiene a buen seguro, cual atributos que más brillan y resplandecen en el alma, la clemencia y la Justicia"*. Tot aquest afalagament no era per altra cosa que sol·licitar de la *"hidalguía"* del dictador, d'acord amb *"las justísimas razones expuestas y en gracia también al inolvidable acontecimiento de honor y gloria para el ejército y para España, de reciente conquista*

---

[94] J. Martí Miralles, *Op. cit.*, pàg. 12. Les Bases de Manresa propugnaven "un poder regional català, amb unes Corts pròpies (...) proposaven la llengua catalana com a única oficial a Catalunya i única en les relacions entre aquesta i el poder central espanyol; exigien ser catalans per poder exercir càrrecs a Catalunya", i entre d'altres competències, aspiraven a una Administració de justícia pròpia. J. Termes, *De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil*, Edicions 62, Barcelona, 1999, pàg. 91.

[95] E. Mejías i altres, *La revolución en marcha*, Imprenta Argis, Madrid, 1931, pàg. 30-32. Aquest autor situa aquests fets un any abans de la dictadura, mentre que Josep Benet el 1924. També, el governador civil de Girona, general Juan de Urquía, va manifestar en un discurs, el 1924, que *"serían trasladados o deportados en masa los maestros que no enseñaran en correcto castellano"*. Més concretament, aquells que *"no pronunciaran el español a la andaluza, que era lo que entonces se llevaba"*. L'odi del general Urquía contra la llengua catalana era ben conegut, així argumentava que *"por el porvenir de los niños y por un sentimiento de justicia, ha de imponerse como único, el idioma nacional, extirpando del profesorado gerundense los males patrios"*. J. Benet, *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995, pàg. 37 i 40.

en Africa se sirva V.E. estimar al que suscribe alcanzan los beneficios o gracia del R.D. sobre amnistía e indulto".

Aquesta sol·licitud és el que mai pot ésser una instància d'un funcionari a un superior, més encara si es té en compte que el ministeri fiscal s'organitza jeràrquicament. Tots aquests afalacs tenien per objectiu la petició d'un indult, al qual es creia amb dret. Els funcionaris del ministeri deurien jutjar tan agosarada la instància que en una nota reservada van fer constar: *"se atreve"*, potser exclusivament pel que fa a les formes. L'opció d'aquest fiscal pel cop d'estat del general Primo de Rivera i la guerra del Marroc no eren una opció política.[96]

En el discurs polític de l'Estat centralista de la Restauració l'opció nacionalista d'un membre de la magistratura serà jutjada com una autèntica traïció a la *nación española.* El jutge de Gavà Juan Amat –un dels poquíssims funcionaris judicials d'origen català– després de la subtracció de la bandera espanyola, a la qual abans s'ha fet esment, s'havia fet *"sospechoso muy fundadamente de catalanismo"*. Això havia quedat palès quan no va donar a la sostracció de la bandera *"la importancia que en si teni(a) y que tanto por hallarse afincado en la misma provincia como por las relaciones de íntima amistad con los principales catalanistas de Vendrell, puede afirmarse que por lo menos simpatiza con ellos y con las ideas antinacionales que los mismos sustentan"*. L'elecció i participació política del funcionari es dedueix de la seva presumpta ruptura amb un model concret d'Estat i de la ideologia que el sustentava, com succeïa amb la sexualitat, per la qual cosa es va convertir en *antinacional.* Motiu prou greu per perdre el decòrum, el prestigi i la confiança dels quals havia de gaudir tot membre del Poder judicial. Per això, se'l va sancionar amb el trasllat forçós al Jutjat de 1a Instància i Instrucció de Cazalla de la Sierra, on ben segur no podria reunir-se amb *catalanistas.*[97]

El sentiment *nacional español* l'observava la immensa majoria de la magistratura i del ministeri fiscal, ja que era una concepció 'natural', sinònima d'apolítica. Com explica el magistrat Alfonso Rodríguez Dranguet: *"He aquí por qué la judicatura era un coto cerrado a la desorganización administrativa general. Fuimos y somo la clase social que más siente las inquietudes nacionales, acaso por lo delicado de nuestro fino espíritu de justicia. Si de la patria desaparecieran los signos nobles de la nacionalidad, contribuiríamos a rescatarlos"*. D'aquesta presa de posició espanyolista, Dranguet evolucionarà fins al punt de posar-se incondicionalment al servei de la República i la Generalitat després del 19 de juliol.[98]

La participació del funcionariat en càrrecs governamentals aliens a l'Administració de justícia, dependents de l'executiu, tampoc serà una qüestió política. Però en aquest supòsit, les queixes de la magistratura seran evidents davant la possibilitat que un membre del Poder judicial desenvolupi aquestes comeses. No es sap prou bé si perquè controvertien la independència i imparcialitat, passades, presents o futures, o bé per una simple qüestió d'enveja dels 'companys' que no comptaven amb la confiança de l'executiu. Quan el magistrat Víctor González de Echávarri, un dels funcionaris de més solvència professional del període, va ser nomenant Delegado Regio de Trabajo de Barcelona, el 1923, es va trobar amb les suspicàcies d'un sector de la magistratura i la censura d'un altre. Aquesta situació va arribar fins a l'extrem que el president de l'Audiència Territorial va oposar-se a aquest nomenament, tot al·legant la seva incompatibilitat amb el càrrec de magistrat, per la qual cosa exigia la seva destitució, malgrat haver-se dictat una reial ordre que l'autoritzava.

[96] ACMJ. Justicia. Exp. 13.337.
[97] AHN. FC. Magis. Exp. 13.299.
[98] A. Rodríguez Dranguet, *Op. Cit.*, pàg. 52.

Enfront d'això, González de Echávarri expressava al general Primo de Rivera la revolta que s'havia creat a l'Audiència de Barcelona amb la seva designació, i valorava l'oposició del president al seu nomenament com de *bien triste*, perquè *"mientras una destitución de mi cargo de Delegado Regio no me purifique del pecado de haber sido elegido para él, en la presidencia de esta Audiencia siempre hallaré hostilidad"*. El president en assabentar-se del nomenament *"en uno de sus subordinados, hizo todo lo posible para que se anulara"*. Aquesta aptitud obeïa al *"perjuicio que supone sufre la Audiencia con mi nombramiento y su propósito de dar cuenta a la Sala de Gobierno de mi incompatibilidad a los efectos de mi destitución ¡Cual si hubiera cometido un crimen deshonroso!"*.

És incongruent la incompatibilitat que argumenta el president entre ambdós càrrecs, sempre que es parteixi de la pròpia dinàmica històrica i no de la LOPJ. Durant tot el període que s'estudia, més enllà del 1945, les interinitats i substitucions del governador civil les realitzava el president de l'audiència. Tanmateix, en aquest cas, la màxima autoritat de Catalunya no era l'escollida pel dictador per desenvolupar el càrrec de Delegado Regio de Trabajo de Barcelona. El magistrat Víctor González de Echávarri no considerava aquest nomenament com una designació política de confiança, sinó com una forma més de servir la *Patria*. Al marge de la incompatibilitat que suposaven ambdós càrrecs, existia un enfrontament entre el magistrat, reconegut inequívocament pel general Primo de Rivera, potser des que va ocupar el càrrec de capità general de Catalunya, i el president, oblidat per les noves autoritats de la dictadura.[99]

Tampoc no es considerarà com una opció política que un membre de la magistratura se'l nomeni governador civil titular. El 1917, durant el Govern d'Eduardo Dato, el magistrat Julio Rodríguez Contreras manifestarà al ministre de gràcia i justícia sentir-se honrat *"por el Gobierno de S.M. con el cargo de Gobernador Civil de la provincia de Huesca"*.[100] Naturalment, aquest nomenament no s'interpretarà partidistament. No es valorava que pogués qüestionar la imparcialitat passada i futura del magistrat, tampoc com una elecció política per implantar les directrius de l'executiu.

Igualment, no s'apreciarà l'adscripció política del magistrat Julio Fourier Cuadros, diputat a Corts durant sis legislatures, entre 1910-23, pel Partit Conservador, en representació sempre de la circumscripció de Torroella de Montgrí.[101] En aquests dos darrers casos no hi ha una autèntica participació política, perquè pretenen servir el règim tal com era, sense que la seva activitat el qüestionés. La dissociació tendenciosa entre política i realitat arribarà fins a l'extrem que s'acusarà el jutge Buenaventura Sánchez-Cañete perquè la seva casa *"está convertida en centro político en donde sus partidarios están constantemente entrando y saliendo comentando y dando publicidad a sus acuerdos y decisiones políticas"*, naturalment del Partit Conservador. Això no obstant, aquests fets no van ser determinants per a la imposició d'una sanció, ja que no s'havia involucrat políticament.[102]

El qualificatiu de polític durant la Restauració s'atorgarà a opcions ideològiques que podien col·lapsar el sistema o pretenien la seva superació: socialisme, anarquisme, republicanisme i nacionalisme, els 'mals' que invocaran els militars colpistes el 18 de juliol de 1936 per perpetrar el seu acte il·legítim contra la República. Per això, a tall d'exemple, durant el franquisme ésser un jutge o fiscal *de orden* tampoc serà una opció

[99] En la documentació transcrita en tot l'estudi es respecten les majúscules, els subratllats i les cursives. AHN. FC. Magis. Exp. 13.618.
[100] AHN. FC. Magis. Exp. 13.613.
[101] Archivo del Congreso de Diputados. Expedients personals dels diputats. Julio Fournier Cuadros (a partir d'ara: ACD).
[102] ACMJ. Justicia. Exp. 12.963.

política; aquesta apreciació només es relegava per a les opcions polítiques que transgredien el règim dictatorial.

El 1940, un magistrat del Tribunal Suprem manifestarà sobre el seu col·lega José Márquez Caballero que *"no creo haya estado afiliado, como buen funcionario que es, a partido político alguno; sin tal afiliación y por conocerse en Barcelona sus dotes fue nombrado por el Gobierno monárquico de derecha Gobernador Civil de la Ciudad Condal, cargo que regía al advenir la nefasta República"*.[103] En aquesta línia d'argumentació, durant el procés de depuració del funcionariat dut a terme pel franquisme sorgiran les seves adscripcions ideològiques. L'afiliació política de la magistratura i dels membres del ministeri fiscal s'hi considerarà com un fet normal i gairebé obligatori, sempre que es tracti de formacions polítiques *de orden*.

Així, sobre el magistrat Jaime Pàmies Oliver, nomenat durant el franquisme president de l'Audiència Provincial de Tarragona, s'afirmarà que *"estuvo afiliado a la Lliga"*; aquesta adscripció tampoc devia ser política. Es considerarà normal assegurar d'un magistrat que *"se ignora el partido a que pudiera pertenecer, habiéndose mostrado siempre como persona de derechas y viéndosele constantemente con destacados elementos de orden"*. També s'assegurarà que el fiscal José Martí de Veses va ser nomenat governador civil de Castelló el 1930 *"por su amistad con D. Francisco Cambó, en cuyo partido había militado, haciéndolo más tarde en la derecha Regional Valenciana"*. Posteriorment, aquest fiscal, nebot de Portela Valladares, manifestarà que *"en 1930 el Gobierno del General Berenguer me nombraba Gobernador Civil de Castellón a propuesta de los Sres. Cambó y Ventosa a quienes conocí durante mi actuación profesional y me conceptuaron digno de ello"*.[104] Aquest partidisme no es considerava com una forma de vulnerar la vetlla per l'interès general, missió del ministeri fiscal.

Lògicament, si es partia de la independència i imparcialitat tal com se les havia definides, aquestes adscripcions polítiques conferien als funcionaris judicials una visió molt particular de la comesa que havia de desenvolupar l'Administració de justícia en la societat, malgrat que el discurs polític les negarà permanentment. No és gratuït que un magistrat admeti, durant el franquisme, que *"En Balaguer (...) estuve identificado con la dictadura y sus amigos. Traté y me relacioné con todo el mundo, pero sobre todo con los llamados monárquicos (...) y cuando se me dejó en libertad para las propuestas de*

---

[103] ACMJ. Justicia. Exp. 13.557.

[104] Manuel Portela Valladares (Fonsagrada, Lugo 1868?-Marsella, 1952). Polític gallec. Governador civil de Barcelona el 1910 i ministre de foment el 1923. En proclamar-se la República va estar molt proper políticament al president Niceto Alcalá-Zamora. Se'l nomenarà governador general de Catalunya el 1935, després dels Fets d'Octubre de 1934, quan el Govern legítim de la Generalitat es trobava empresonat. El 1935, va presidir dues vegades el Govern central, la darrera va convocar eleccions generals que donarien el triomf al Front Popular, el febrer de 1936. El 1939 va exiliar-se.

Francesc d'Assís Cambó Batlle (Verges, Baix Empordà, 1876-Buenos Aires, 1947). Polític català, un dels màxims dirigents del moviment de centredreta catalanista. Va participar en la creació de la Lliga Regionalista i la va dirigir conjuntament amb Enric Prat de la Riba, Raimon d'Abadal, Joan Ventosa Calvell i Lluís Duran Ventosa. Va participar en la creació de Solidaritat Catalana el 1906, i va ser diputat a Corts durant diverses legislatures. El 1918 va ésser nomenat ministre de foment, i el 1921, de finances. En proclamar-se la II República va exiliar-se, i tornarà el 1933, essent elegit diputat a Corts. La por a la revolució el va conduir a donar suport econòmic als revoltats del 19 de juliol de 1936.

Joan Ventosa Calvell (Barcelona, 1879-Lausana, 1959). Polític català, un dels fundadors de la Lliga Regionalista i col·laborador íntim de Francesc Cambó. Diputat a Corts en diverses legislatures. Va ser el primer membre de la Lliga que va ocupar un ministeri a Madrid, el 1917. També va ocupar el Ministeri de Finances durant el govern de l'almirall Aznar, el 1931. Va col·laborar en l'organització de l'ajut financer als colpistes del 19 de juliol de 1936.

Archivo General de la Administración. Ministerio de Justicia. Depuracions. Carpeta 14 (a partir d'ara: AGA. MJ. Depuraciones), ACMJ. Justicia. Exp. 14.390 i AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.

Jueces Municipales, recayeron los nombramientos en personas de derechas, excelentes para el cargo por su bondad y buena conducta, como así resultó".[105]

La independència i imparcialitat que s'havien atorgat al Poder judicial es ressentien des del moment que una bona part de la magistratura obeïa uns agents externs i aplicava la llei d'una forma partidista. També s'enfonsaven tots els revestiments amb els quals s'havia intentat vestir-la i presentar-la, just perquè no fossin tan evidents aquestes autèntiques febleses en la seva tasca. La participació dels jutges en la política no es considerava nociva. Amb el temps, aquesta permanent vulneració dels valors que sustentaven la magistratura provocarà el descrèdit de l'Administració de justícia. Per això, un veí de Cazorla es lamentava mentre era jutge Buevaventura Sánchez-Cañete, perquè *"t(enía) un asunto que promover en el Juzgado y no se atreve porque tiene la seguridad sería fallado en contra".*[106] Probablement aquest veí era del Partit Liberal, mentre que el jutge pertanyia al Conservador. L'Administració de justícia deixava de complir la missió que l'ordenament jurídic i la ciutadania esperaven, esdevenint un centre més d'aquell Estat arbitrari que s'enfonsarà estrepitosament el 12 d'abril de 1931.

L'Executiu també s'ingeria en el Poder judicial. Molt sovint, el ministre de gràcia i justícia imposarà els seus criteris polítics sobre el funcionariat per mitjà dels trasllats forçosos, nomenaments discrecionals i els controls jeràrquics. La garantia de la inamobilitat va esdevenir una ficció. La independència i imparcialitat del Poder judicial seran valorades per l'executiu com uns atributs que podien fer perillar la seva acció de govern, per la qual cosa caldrà neutralitzar-les en cada moment segons els seus interessos.

El ministre de gràcia i justícia Galo Ponte va proposar al Consell de Ministres, el 1928, el trasllat forçós del magistrat de Barcelona Jovino Fernández-Peña, perquè *"son frecuentes y no parecen infundadas las quejas que se reciben sobre su actuación, a la que se tacha de no ser siempre lo imparcial que debe ser, sin duda por el número y clase de relaciones creadas durante su larga estancia"* a Barcelona. Immediatament, fou traslladat a l'Audiència Territorial de Palma de Mallorca.[107] A la presumpta dependència i parcialitat del magistrat, s'afegia la vulneració de la inamobilitat per part de l'executiu.

Però allò que més sorprèn és que en cap moment el Govern va fer ús dels mecanismes que considerava la LOPJ per lluitar contra les desviacions legals dels funcionaris. Per apreciar la dependència del magistrat Jovino Fernández-Peña existien dispositius legals, com el sistema d'instàncies, la recusació, o fins i tot la responsabilitat penal i civil que l'acord del Consell de Ministres va desatendre. Durant la República aquest funcionari va ser un dels funcionaris més conflictius per a la Generalitat.

La parcialitat sempre s'apreciarà des de l'exterior, per aquella part a la qual l'Administració de justicia ha desestimat les seves raons. El 1923, el Colegio de Abogados de Las Palmas es dirigirà al Ministeri de Gràcia i Justícia per expressar-li *"el profundo disgusto con que vería la Corporación que fuera designado nuevamente para desempeñar cargos judiciales en esta Audiencia Territorial, el actual Magistrado de la Provincial de Cádiz (...) Don Ezequiel Cuevas Pinto, por estimar que exteriorizó parcialidad en la delicacadas funciones que ejerció".* La imparcialitat ha d'ésser respectada en les formes i el comportament pel funcionari, cosa que no significa que internament l'acatés en les seves resolucions. L'existència de la imparcialitat és difícil des del moment en què el funcionari judicial té la seva pròpia visió del món:

[105] ACMJ. Justicia. Exp. 15120 i 15703.
[106] ACMJ. Justicia. Exp. 12.963.
[107] AHN.N. FC. Magis. Exp. 13.620.

adscripcions polítiques i model social. Però també ho és perquè havia de respondre a les pressions governamentals i dels grups socials que ocupaven el poder, d'altra forma podia perdre el seu càrrec; això significa la mancança de la independència. Les raons de la ciutadania, aspecte fonamental en qualsevol causa o plet, passaven a un segon pla abans no es resolguessin aquelles altres dependències.

5. La inexistència d'infraccions penals: l'opció del Govern per la sanció mínima.

Per apropar-se a la situació real de l'Administració de justícia durant la monarquia, la República i el franquisme cal remetre's a les paraules que Diego Medina, president del Tribunal Suprem, va pronunciar en l'obertura de tribunals el 1935. Aquest magistrat afirmava que *"Los Tribunales no gozaron de plena independencia, ni siempre se buscó para la función a los inteligentes y a los espíritus excepcionales ni, consiguientemente, la responsabilidad judicial podia ser un hecho, de no reconocerse inconsecuentes los gobernantes"*.[108] Desgraciadament, com ja es veurà, durant tot aquest període l'Administració de justícia va respondre a les exigències, necessitats i directrius marcades per l'executiu. És més, el Govern i el Poder judicial es reconeixien i es definien mútuament per una ambivalència: l'executiu organitzava una Administració de justícia mediocre, però a canvi en cap moment exigiria responsabilitat a la magistratura si complia fidelment les seves consignes.

Així, l'estament judicial era majoritàriament *rutinario, negligente e inepto.*[109] Aquesta mediocritat del Poder judicial tenia per objectiu fer una Administració dòcil i mal·leable, capaç de no increpar mai el Govern. Des d'un primer moment, es perseguirà un personal submís als dictats del Govern, es convertia en una qüestió secundària que no gaudís *de inteligencia* o que no fos d'un *espíritu excepcional.*

Tota la política de personal es pot resumir en la negativa a destituir qualsevol funcionari, malgrat les constants denúncies i les informacions negatives. Els possibles expedients disciplinaris que s'hi iniciïn només serviran per crear classes internes funcionarials, no per destituir. D'una altra forma no s'explica que cap dels funcionaris que s'han investigat, tot i les causes penals que se'ls van obrir, se'ls condemnés de forma pena o civil, o se'ls destituís administrativament per la comissió d'una falta prevista a la LOPJ.

La responsabilitat penal o civil és inexistent en la política ministerial durant la Restauració. Com a molt, una querella criminal contra un magistrat o fiscal pot acabar en un expedient disciplinari, en el qual només s'admeten els comportaments que comporten una correcció mínima. Cap fet delictiu quedava mai demostrat: el sistema polític i caciquista sempre ho impedia. Davant de qualsevol indici de responsabilitat dels funcionaris, el Ministeri de Gràcia i Justícia sempre optarà lliurement pel seu trasllat forçós com una forma de silenciar la situació. Les informacions o obertures d'expedients disciplinaris únicament tenien per objectiu fer saber al funcionari que si continuava amb aquest comportament perdria la confiança ministerial. En les claus internes de la monarquia, no s'accepta una condemna contra un membre de la magistratura o del ministeri fiscal, potser perquè podien actuar contra el discurs imperant i el decòrum i prestigi de tot el col·lectiu.

---

[108] Discurs llegit en l'obertura de tribunals, el 16 de setembre de 1935, *Revista General de Legislación y Jurisprudencia*, Tom. 167, 1935, Madrid, pàg. 475.

[109] M. A. Aparicio Pérez, *Organización judicial y corporativismo del juez*, Jornada de estudio sobre el Consejo General del Poder Judicial, Madrid, 1981, pàg. 204.

El ministeri fiscal va presentar una querella criminal el 1904 contra el jutge José Maria de Olalde Satrústegui, funcionari assassinat a Barcelona durant la Guerra Civil. L'acusava, d'entre altres càrrecs, d'haver-se endut *"el metálico (...) procedente de depósitos y fianzas"* i d'exigir *"á los procesados fianzas metálicas para gozar de libertad condicional habiendo reclamado algunos interesados su devolución que no pudo efectuarse por haberse llevado su importe el Sr. Olalde"*. Les imputacions continuaven, així, que va exigir a un processat *"por medio de tercera persona cierta cantidad para que se arreglase el asunto"*; o bé, que va demanar a diversos processats *"cantidades que no llegaron á entregar" "para no decretar su prisión"*.

Els delictes dels quals s'acusava José Maria de Olalde eren d'una gran importància, i atemptaven directament contra la naturalesa de la funció judicial. Però aquesta querella no va prosperar perquè aquells delictes no van quedar acreditats. No obstant això, disciplinàriament, se'l va amonestar per absentar-se del jutjat sense permís i per fer un ús indegut de les consignacions judicials. Les altres imputacions van ser sobresegudes. La responsabilitat civil i penal de la magistratura era inexistent.[110]

L'absència de responsabilitat penal i civil de la magistratura va ser un fet normal durant la dictadura de Primo de Rivera, la República i el franquisme: sempre s'optarà per la depuració, una mesura molt dràstica, que respondrà tant a criteris polítics com personals. La realitat esdevindrà tan escandalosa que al fiscal Pedro Moreu Gisbert, el 1915, se li va seguir una causa per falsedat de documents públics de la qual fou absolt, i una altra el 1923 per prevaricació i suborn que es va sobreseure. Ambdues van servir per desprestigiar-lo i fer minvar el seu decòrum. El Ministeri de Gràcia i Justícia resoldrà la situació adscrivint-lo al ministeri fiscal i traslladant-lo de localitat.

La improcedència d'aquest trasllat ben aviat es farà palesa. El 1923, l'Audiència de Lleida sobreseurà una altra causa que se li va instruir per prevaricació, perquè quan va reingressar a la judicatura havia assenyalat un judici de desnonament malgrat constar-li *"que había fallecido el demandante y confirmó la sentencia; (...) en otra apelación de sentencia de desahucio confirmó ésta, aunque la actora era menor de edad"*. Si aquest comportament no era prou motiu per a una sanció, també *"impuso las costas de primera y segunda instancia diciéndose de rumor público que el Juez había percibido cierta cantidad; y que (...) dictó sentencia condenando al pago de honorarios no devengados, en favor de cierto Letrado amigo"* seu.

Els antecedents 'delictius' de Pedro Moreu no eren suficients perquè el Ministeri de Gràcia i Justícia prengués una resolució: davant d'un historial tant sospitós, l'única opció governamental serà novament el trasllat de destinació. El ministeri argumentava que *"conviene se le traslade á Abogado Fiscal de una Audiencia provincial donde actuará por Delegación, atenido a las órdenes que reciba de su Jefe, y por tanto sin el peligro de que en el ejercicio del cargo pueda existir la duda de que atienda á los bastardos intereses que se le atribuyen en el desempeño del que actualmente ostenta"*. Amb aquesta resolució es perseguia allunyar-lo de la xarxa social que li havia fet decaure el decòrum i prestigi, tot integrant-lo en el ministeri fiscal amb l'objectiu de ser vigilat permanentment pel seu cap. L'executiu es comportava tan irresponsablement com el funcionari: ambdós excusaven la seva incompetència pública.

El fiscal Luís Matoses Marqués sí que va ser sancionat disciplinàriament per la Fiscalia del Tribunal Suprem amb una multa de 250 pessetes per no qualificar degudament una causa, el 1927. Tot va començar quan una mestra nacional va llançar a una alumna un *puntero*, el qual li va provocar ferides en un ull. Aquest fets els va qualificar el fiscal com un comportament d'imprudència voluntària, però el fiscal en cap del Tribunal Suprem creia que *"no cabe calificar el hecho sino como constitutivo de*

[110] AHN. FC. Magis. Exp. 12.772.

lesiones por maliciosa voluntad"; a més, la deficient qualificació del fiscal Matoses deixava palesa que *"estudió el sumario, no con la atención y el cuidado que exige la función del Fiscal"*, o sigui, *"supeditó el examen del sumario antes a despacharlo pronto que a las exigencias de una instrucción completa y persuasiva"*. De l'expedient no es dedueix què el va impulsar a qualificar-lo així. Tot i això, és una de les poques sancions que es van imposar a un membre del ministeri fiscal, la qual es convertirà en una autèntica trava en la seva carrera professional fins que no sigui cancel·lada pel Consell Fiscal el 1940.[111]

En la majoria dels casos, les úniques sancions disciplinàries procediran únicament de faltes processals comeses pels funcionaris judicials en la instrucció de les causes o la substanciació dels plets, les quals s'utilitzaran per formar grups interns. La revocació de resolucions per mancances processals seran determinants per a la futura carrera professional del magistrat. Durant la Restauració, la responsabilitat de la judicatura es va limitar a aquesta pobra parcel·la: la processal. La responsabilitat penal i civil de la magistratura, la conseqüència directa del 'gaudiment' de la independència, és inexistent.

La situació és tan còmica que el 1907 l'Audiència Territorial de Valladolid imposarà una correcció disciplinària a un jutge, en un judici de major quantia, per haver comès defectes de forma i omissions en la seva tramitació. La sala acordava: *"Adviertase al Juez (...) Don Jesús Rodríguez Marquina que en lo sucesivo cuide de ajustar sus resoluciones a la forma y tiempo prevenidas en la ley"*.[112] Una autèntica ridiculesa davant el munt de problemes que afligien l'Administració de justícia.

La impunitat de la magistratura i del ministeri fiscal va ser un fet habitual. Ningú va ser responsable de les seves resolucions, delictes, faltes... Res és estrany, ja que la inexistència de la independència comportava també l'absència de la responsabilitat: el Govern i els funcionaris es justificaven mútuament. Una Administració de justícia on tot es disculpava i tots s'excusaven... La ciutadania era l'autèntica perdedora.

6. La Dictadura del general Primo de Rivera i l'Administració de Justícia.

El cop d'estat del general Primo de Rivera fou rebut "a Catalunya amb la indiferència de la immensa majoria, l'hostilitat d'uns quants i la simpatia de les classes conservadores". El nou dictador, que actuava amb el suport d'Alfons XIII, "anuncià que la nova situació pretenia tan sols acabar amb la guerra del Marroc, netejar l'Administració pública i establir la pau social". Quan aconseguís aquests objectius, "tornaria a cedir el poder als elegits pel poble".[113]

El cop d'Estat va ser rebut amb alegria a l'Administració de justícia, potser pel lamentable estat en què es trobava. Com molts sectors socials, també el funcionariat judicial i fiscal veien necessària la intervenció de l'estament militar en la situació política del país per solucionar els problemes que el parlamentarisme, el caciquisme i el sistema de partits no havien aconseguit solucionar. Alhora també perseguien un enfortiment de la seva autoritat pública enfront de la conflictivitat social i política que tantes inquietuds i temors els havien comportat. La judicatura i el ministeri fiscal consideraven el cop d'Estat com l'única sortida possible en aquell estat de coses; si més no, això és el que s'esperaven del nou Directori Militar: suport per dur a terme una política judicial implacable i fèrria davant l'onada de terrorisme i conflictivitat social

[111] ACMJ. Justicia. Exp. 12.059.
[112] AHN. FC. Magis. Exp. 13.651.
[113] J. Termes, *Op. Cit.*, pàg. 310.

que sacsejava el país des de feia dècades. A la vegada, desitjaven assolir un protagonisme més crucial en la nova configuració autoritària. Aplaudien el cop d'Estat, perquè era l'únic mitjà d'aturar, en paraules del dictador,

> *"el separatismo que enmascarado de autonomía moderada, autonomía integral, regionalismo, solidaridad catalana y otros disfraces, iba engendrando contra el resto de España y contra la unidad de la patria, despegos y rencores que yo quiero suponer que sobrepasaban en mucho los deseos y aun las previsiones de los que con su imprudente y continua prédica, ya embalados por este camino peligrosísimo, no podían remediar el derrumbamiento que amenazaba la unidad de la patria".*[114]

En la carta que va remetre el magistrat Víctor González de Echávarri al president del Directori Militar, el 1923, valorava molt positivament la tasca iniciada pel nou poder públic militar, com a sinònima de la anhelada regeneració d'Espanya. D'aquesta forma, exposava que *"El ejemplo de austeridad dado por V.E y por el Directorio que dignamente preside, debe ser seguido por cuantos, en una esfera mucho más humilde, prestamos hondamente nuestros servicios a la Patria"*. La magistratura no volia estar absent d'aquesta transformació de la vida pública espanyola que pretenia dur a terme el general Primo de Rivera.

Potser per això, Víctor González de Echávarri manifestava al dictador, després que havia estat nomenat Delegado Regio de Trabajo de Barcelona, que

> *"A los treinta y un años de vida judicial, modesta y escondida, me vi sorprendido por el ofrecimiento de esta Delegación Regia que jamás ambicioné (...) restando con esta labor pacificadora elementos y crédito a la revolucionaria de determinadas entidades sindicales, se acudía a la Magistratura buscando independencia y los prestigios de la toga, y la mía, inmaculada gracias a Dios, atrajo las miradas de los gobernantes por el simple hecho de que llevo largos años de actuación judicial en Barcelona".*[115]

Com expressa aquest funcionari, el cop d'Estat militar era l'oportunitat necessària per reconduir la vida pública per restar *"elementos y crédito a la* (labor) *revolucionaria de determinadas entidades sindicales"*; i ell les coneixia prou bé, des del moment que també havia estat nomenat prèviament jutge especial de terrorisme per a tota la província de Barcelona.[116]

La regeneració de l'Administració de justícia va ser un dels objectius principals que va pretendre realitzar el Directori Militar. Per aconseguir-lo, es va iniciar una política de personal molt rígida. Per primera vegada es sotmetrà tot l'univers judicial i fiscal a una observació constant per extreure'n un coneixement detallat, necessari per concebre la política de personal en un futur. La Dictadura, *"en cuanto a la administración de justicia se refiere, distinguióse por una formidable comenzón innovadora que, socapa*

---

[114] J. Casassas, *La dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Textos*, Anthropos, Barcelona, 1983, pàg. 45. Aquests mateixos arguments seran emprats pel general Franco per a la derogació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. La Llei del 5 d'abril de 1938 estructurava el poder públic a Catalunya *"de acuerdo con el principio de unidad de la Patria"*, el que suposava retornar *"a aquellas provincias* (les catalanes) *el honor de ser gobernadas en pie de igualdad con sus hermanas del resto de España"*.

[115] AHN.N. FC. Magis. Exp. 13.618.

[116] Víctor González de Echávarri es congratulava pels seus triomfs enfront el terrorisme durant l'època del governador Martínez Anido, i per haver apaivagat els ànims dels patrons i els obrers. També va gaudir de comissió especial en el procés del comissari Bravo Murillo. AHN. FC. Exp. 13.618.

de mejoramiento y dignificaciones –que no aparecieron por ninguna parte–", va acabar amb el *favoritismo.*[117]

Una gran part de la documentació que informa sobre l'esfera pública i privada dels funcionaris serà elaborada en aquest període. Tot i això, les conseqüències d'aquesta política seran clares: l'Administració de justícia es convertirà en un laboratori de vigilància, on mútuament es controlaran tots els seus membres, capitanejats pels presidents i els fiscals en cap. De la deixadesa anterior, es va passar a una etapa de grans pretensions organitzatives. Al principi es van valorar molt positivament, però posteriorment esdevindran objecte de severes crítiques, rebutjades per un ampli sector del funcionariat per les arbitrarietats i els favoritismes que van introduir.

Durant la dictadura, se separaran molts funcionaris, però no només per criteris professionals, sinó també per qüestions d'índole privada. El 1931, el Ministeri de Justícia republicà admetrà que la Dictadura va acordar sota l'aparença de legalitat moltes depuracions, *"dejando al arbitrio ministerial cuanto atañía a la inamovilidad judicial"*. Així, va destituir molts funcionaris *sin formación de expediente*, malgrat que eren *"Magistrados dignísimos, de competencia reconocida y sin tacha como funcionarios, ni en su vida privada"*.[118]

Tot i els procediments que va emprar, la dictadura del general Primo de Rivera significarà a l'Administració de justícia el primer intent seriós de materialitzar una política de personal racionalitzada i responsable. Una altra cosa serà els criteris o els mètodes utilitzats per realitzar-la. Per primera vegada es tindran en compte les aptituds jurídiques i la preparació acadèmica per proveir els càrrecs de l'Administració de justícia.

Però la regeneració de l'Administració de justícia no era possible sense la creació d'un cos exclusivament fiscal. L'existència d'un sol cos, judicial i fiscal, des de la promulgació de la LOPJ el 1870, havia relaxat les funcions que la pròpia norma atorgava a ambdós: un funcionari tant podia sol·licitar una destinació judicial com fiscal, segons les seves conveniències. Entre la judicatura i el ministeri fiscal s'havien donat massa mostres d'excuses mútues per pervertir les seves comeses, en detriment de la bona administració de justícia. El Directori Militar percebia que aquesta ambivalència no permetia el control ni la vigilància del ministeri fiscal sobre l'Administració de justícia.

Amb la creació d'un ministeri fiscal especialitzat també es pretenia evitar situacions com les que havia protagonitzat un fiscal de Salamanca, el qual detestava exercir aquest càrrec, perquè la seva autèntica vocació era la magistratura. Per aquest motiu, cometia *"tales deficiencias en el ejercicio de la acción pública que en varios casos tiene el Tribunal que suplirlas invocando sin duda la teoría de que en la jurisdicción instructora no hay sistema acusatorio y que todos los organismos de la administración de justicia, por tanto, deben coadyuvar a la persecución de los delitos"*. Una situació que encara agreujava més el fet que amb *"frecuencia (...) retir(aba) (las) acusaciones"*.[119] El poder de l'Estat sortia malmès.

Si el Directori Militar desitjava posar fi a les mancances de l'Administració de justícia, havia de crear un cos fiscal específic, lliure de qualsevol relació, dependència o contaminació del judicial. Es percebia com una incoherència política deixar en mans d'uns mateixos funcionaris la missió de vetllar per l'interès general i la legalitat i alhora administrar justícia. Aquesta ambigüitat conduïa inevitablement a aviciar la naturalesa del Poder judicial i del ministeri fiscal. Per això, s'anhelava un cos fiscal garant als

[117] ACMJ. Justicia. Exp. 13.337.
[118] AHN.N. FC. Magis. Exp. 13.193.
[119] AHN. FC. Magis. Exp. 13.193.

tribunals del poder de l'executiu, d'acord amb el nou tarannà autoritari del Directori Militar. El Reial decret del 21 de juny de 1926 crearà un cos fiscal independent del judicial. Naturalment, aquesta reforma completava la creació del Consejo Judicial i del Consejo Fiscal, autèntics òrgans d'informació sobre els respectiu cossos en la política de personal.

L'existència d'aquests dos nous organisme no significava una independència institucional en la planificació de la política de personal, ja que ambdós depenien de l'executiu. El Consejo Judicial *"cubre las aparencias de autogobierno, pero cuyas atribuciones se limitan a la declaración de aptitud de jueces y magistrados para el ascenso, requisito previo al nombramiento por el Ministerio. Este consejo (...) no tiene carácter representativo, sino que está integrado por la cúpula de la carrera judicial: magistrados que deben sus cargos a la designación ministerial".*[120] La independència judicial era una il·lusió. La judicatura i el ministeri fiscal continuaven en mans del ministre de justícia.

Per aconseguir aquest nou cos fiscal, tots els funcionaris van haver de manifestar la seva preferència professional: continuar en la judicatura o adscriure's al nou ministeri fiscal. Així, el magistrat José Pérez Martínez preferia la carrera judicial a la fiscal, perquè *"para desempeñar estos cargos son precisas ciertas condiciones que el que suscribe no posee, siendo la principal de ellas la vocación al cargo de acusador. Sin esa vocación (...) no es posible hacer otra cosa que dar curso a los asuntos y cumplir el trámite, pero sin poder poner en el trabajo ese entusiasmo que todo funcionario debe sentir en el cumplimiento de su deber".*[121] A pesar d'aquesta possibilitat d'opció, s'exigirà unes qualitats molt concretes als membres del nou cos fiscal. Aquestes característiques es perfilaven pel ministeri des del cop d'Estat militar, moment des del qual es sabrà internament qui era el personal adequat per integrar-s'hi. Quan es crea el nou ministeri fiscal, la selecció de personal ja s'havia realitzat.[122]

[120] M. Lanero, *Op. Cit.*, pàg. 56.
[121] AHN. FC. Magis. Exp. 13.372.
[122] ACMJ. Justica. Exp. 13.970 i 14.469.

II. LA II REPÚBLICA I L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA DE CATALUNYA

Després del fracàs de la Dictadura de Primo de Rivera, el govern del general Berenguer pretenia la restauració de la monarquia constitucional i parlamentària. Això es proposava aconseguir-ho gradualment, de moment convocava unes eleccions municipals per al 12 d'abril de 1931. Però el govern no preveia que "Les primeres eleccions després del tall de la Dictadura, ni que fossin municipals, no deixaven d'apassionar l'opinió pública. Era evident per a tots que eren un referèndum entre el passat i el futur, entre la monarquia i la república".[1] Així va ser. Després d'un 13 d'abril carregat d'incerteses sobre el futur polític, les eleccions havien donar el triomf a les forces municipals republicanes. El 14 d'abril, a les 13.30 hores, Lluís Companys entrava a l'Ajuntament de Barcelona i proclamava la República a Catalunya en nom de la legalitat i del sufragi popular. Tot seguit, decidia "esperar a Macià per constituir el Govern de Cayalunya".

A les 14 hores, Francesc Macià proclamava "l'Estat Català, format per Catalunya, la qual farà tots els possibles per arribar immediatament a la formació d'una confederació de repúbliques espanyoles". Tot i això, en un altre moment, apel·larà al federalisme. El mateix dia, al Palau de la Diputació Provincial, futura seu de la Generalitat, es proclamava Francesc Macià president de la República Catalana.[2]

La declaració de Lluís Companys es limita a proclamar la República Espanyola a Catalunya i manté un criteri unitari de l'Estat amb l'única variació del règim polític, mentre que Francesc Macià liquida l'Estat unitari i proclama la República Catalana sobirana. Aquest mateix dia, *"El Gobierno provisional de la República ha tomado el poder sin tramitación y sin resistencia ni oposición protocolaria alguna; es el pueblo quien le ha elevado a la posición en que se halla, y es él quien en toda España le rinde acatamiento e inviste de autoridad"*. [3] S'havia instaurat la II República.

El govern de Madrid, temerós que la situació a Catalunya se li escapés de les mans, el 17 d'abril, va enviar per negociar amb Francesc Macià Nicolau d'Olwer, Fernando de los Ríos i Marcel·lí Domingo. "Aquesta visita comportà tot un capgirament en el sentit i en el camí que fins aleshores havia seguit el govern de Catalunya. (...) Allí es prengué l'acord de suprimir l'Estat Català i ressuscitar el nom de Generalitat de Catalunya. (...) També es va decidir la redacció d'un estatut que el govern de la República es va comprometre a presentar com a ponència pròpia a les Corts."[4] Després d'aquesta visita, Francesc Macià rebrà la confirmació del seu nomenament com a president del Govern de Catalunya per part del president provisional de la República, però en cap moment se'l confirmarà com a president de la República Catalana.

No obstant això, Francesc Macià actuarà com un veritable president de república durant el dies 14, 15 i 16 d'abril. Comença a partir d'aquests instants un duel ideològic entre el president Macià, condicionat pels enfrontaments interns entre totes les famílies que formaven l'ERC, bàsicament entre republicanistes i independentistes, unes friccions que es van perllongar durant tot el període republicà, i les possibilitats reals que el Govern provisional de Madrid estava disposat a concedir políticament a Catalunya.

---

[1] J. Termes, *Op. cit.*, pàg. 335.

[2] *La Vanguardia*, 15 d'abril de 1931, i *La Veu de Catalunya*, 14 d'abril de 1931. Aquest darrer diari encapçalava l'edició amb el titular: "A l'Ajuntament de Barcelona el senyor Companys proclama la República. / A la Diputació de Barcelona el senyor Macià proclama l'Estat Català".

[3] Decret del 14 d'abril de 1931.

[4] J. M. Roig i Rosich, *L'Estatut de Catalunya a les Corts Constituents (1932)*, Edit. Curial, Barcelona, 1978, pàg. 37.

Aquest estira i arronsa donarà com a resultat el reconeixement tàcit, per part del Govern de Madrid, Decret del 21 d'abril, d'una entitat política autònoma de nova creació: la Generalitat, tot i que el seu nom es remuntava a l'edat mitjana. Francesc Macià i l'ERC renunciaven "a una acció separatista a canvi de la possibilitat de modificar la correlació de forces polítiques estatals a favor de Catalunya".[5]

La proclamació de la II República a l'Administració de justícia a Catalunya va estar precedida de nombrosos incidents. El rellevament del president monàrquic de l'Audiència Territorial de Barcelona el va ordenar el president de la República Catalana Francesc Macià, el mateix 14 d'abril de 1931. Macià promulgarà també diversos decrets pels quals nomenava un nou personal republicà per fer-se càrrec de la Capitania General i el Govern Civil. La potestat legal –legitimitat– del president Macià per promulgar aquestes disposicions, com l'exercici del càrrec de president que prèviament havia assumit, no tenien cap base legal; només estaven emparats pel col·lapse i per l'enfonsament estrepitós de la monarquia i per l'acceptació entusiasta del poble català d'aquest canvi de règim polític, tot i que es desconeixia com es definiria.

La transició de la monarquia a la república succeeix en unes hores en les quals tot s'improvisa. No hi ha res establert a la pràctica. Els republicans catalans assumeixen el poder, la qual cosa significa capacitat d'ordenar l'àmbit públic, però sense connexió amb la classe política espanyola. Les noves autoritats de Barcelona actuen lliurement, són plenament sobiranes en la nova República Catalana. En aquests moments, arreu de l'Estat, només s'està pendent de la proclama, el tipus de sistema polític i d'organització territorial que adopti la II República es decidirà més endavant, ja que només importa l'enderrocament de la monarquia. Justament per això, aquests seran els moments en què totes les contradiccions entre els republicans d'arreu de l'Estat i els catalans es faran més evidents.

L'expectació que provoca la proclama donarà pas a uns òrgans polítics provisionals tant a Barcelona com a Madrid. Res és segur, no se sap del tot si ha triomfat la República o si hi han centres d'oposició violenta al canvi de règim. Aquestes incerteses només les podrà desvetllar l'exercici del poder per part de les noves autoritats i l'acatament de les ordres dictades pels subordinats i la ciutadania.

Francesc Macià va designar nou president de l'audiència Territorial de Barcelona l'advocat José Oriol Anguera de Sojo. Macià actuava com a *"president de la República Catalana"* i *"d'acord amb el Govern de la República Federal Espanyola"*. Les circumstàncies posteriors confirmarien que no existia aquest acord entre el Govern provisional de la República Espanyola i el de la República Catalana en aquests moments inicials.[6] Aquesta absència d'entesa entre ambdós la confirmarà pocs anys després el president de la República Manuel Azaña, el qual afirmarà que Anguera de Sojo *"se apoderó revolucionariamente el 14 de abril de 1931"* de la presidència de l'Audiència.[7] El nomenament de José Oriol Anguera de Sojo "havia estat una sorpresa a Barcelona (...) perquè Anguera era conegut com a catòlic militant tant o més que com a catalanista i no semblava que aquella filiació correspongués al radicalisme que en matèria política s'atribuïa l'Esquerra Catalana".[8]

---

[5] J. Termes, *Op. Cit.*, pàg. 338.

[6] Decret del 14 d'abril de 1931 del president de la República Catalana. Curiosament, aquest decret s'expedeix al Palau de la Generalitat, designació que s'atorgarà pocs dies després al nou règim autonòmic naixent.

[7] M. Azaña, *Diarios completos. Monarquia, República, Guerra Civil*, Editorial Crítica, Barcelona, 2000, pàg. 798.

[8] A. Hurtado, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps*, Edit. Ariel, Barcelona, 1967, pàg. 30.

A l'Audiència Territorial de Barcelona, no es donarà una proclama victoriosa de la II República. El poder del nou règim polític català encara no estava vertebrat, des del moment que el president monàrquic de l'Audiència, Enrique Lassala Izquierdo, no reconeixerà força d'obligar al decret expedit pel president Francesc Macià. Aquesta interpretació legal de la màxima autoritat judicial catalana durant la monarquia es desprèn de la negativa formal a acatar-lo, un cop li va ser exhibit pel nou president José Oriol Anguera de Sojo el 15 d'abril.

Però en aquests instants una cosa seran les disputes privades o internes i una altra de ben diferent les manifestacions públiques. Aquesta dualitat és donada bàsicament per l'enfonsament clamorós de la monarquia i l'eufòria cívica: privadament s'hi podran posar objeccions, però públicament no, perquè això hauria estat entès com una oposició a la voluntat del poble, la qual cosa podria haver creat situacions violentes.

Quan José Oriol Anguera de Sojo va prendre possessió del càrrec, es donarà aquesta dualitat. En l'acta de la seva presa de possessió interna –la que es remetia al Ministeri de Justícia i el legitimava per a l'exercici del càrrec–, el nou president va demanar al cessat el transferiment de poders i aquest va contestar-li que no *"podía hacerlo sin recibir antes orden del Ministro de Gracia y Justicia del Gobierno de Madrid, al cual pediría instrucciones por teléfono, el Sr. Anguera contestó, que ello no obstante se daba por posesionado desde dicho acto de esta Presidencia cualquiera que sea la contestación que pueda recibir del Sr. Ministro y en su vista quedó posesionado desde dicho acto con la protesta del Presidente Sr. Lassala"*.[9]

Formalment, no hi va haver traspàs de poders, ja que el nou president, davant la negativa del monàrquic a traspassar-los-hi, se'ls va atorgar.[10] Aquesta situació no era casual, es tractava del preludi d'un duel present durant tota la vigència de la República entre un funcionariat heretat de la monarquia i la classe política republicana. En el telegrama que el president monàrquic va cursar al ministre de justícia feia constar la presa de possessió del nou president, *"con las protestas del que suscribe por no haber recibido orden de ese Ministerio (...) cesando en su consecuencia el firmante de hecho en el ejercicio del citado cargo"*. Es tenia per cessat de fet, però no de dret, la qual cosa significà que des d'aquell moment a la presidència de l'Audiència Territorial de Barcelona hi hauria dos presidents: el republicà i el monàrquic.

La ciutadania no va estar totalment assabentada de la situació real que es vivia a l'Audiència. La premsa publicava que *"El señor Anguera de Sojo se presentó por la mañana en el Palacio de Justicia presentando sus credenciales al presidente depuesto, don Enrique Lassala, y le requirió para que le diese posesión del cargo, a lo que accedió el señor Lassala después de haber conferenciado con Maciá y con el ministro de Gracia y Justicia"*.[11] Aquesta notícia forma part de la literatura que ha narrat la proclamació de la II República com un episodi gairebé automàtic, el qual no va ocasionar cap tipus de convulsió política. Això no és cert, no hi ha hagué violències

[9] AGTSJC. Exp. personals. Anguera de Sojo.

[10] No tot el col·lectiu judicial i fiscal va posar aquests obstacles –revestits de solemnitats legals– a la proclama de la República. El governador civil de Palma de Mallorca va remetre un telegrama al ministre de justícia pel qual li comunicava la conducta exemplar que el magistrat Adolfo Fernández-Moreda –un dels funcionaris més fermament republicans, destinat posteriorment a Barcelona– havia observat en produir-se la instauració. Així, li assegurava que *"Al cesar en este Gobierno Civil me creo obligado poner en conocimiento ese Ministerio conducta ejemplar demostrativa valor cívico seguida Adolfo Fernández-Moreda (...) quien primeros momentos proclamación de la República contribuyó eficazmente no se alterase orden y se respetase personas y propiedad actuando sin embargo con la serenidad e imparcialidad política que como funcionario judicial debe mantener"*. AHN. FC. Magis. Exp. 12.935.

[11] *La Vanguardia*, 16 d'abril de 1931.

físiques, però si polítiques, abans les noves autoritats no es van fer amb tots els ressorts del poder públic.

Tot i aquestes versions contradictòries, es indubtable que la presa de possessió pública de José Oriol Anguera de Sojo es va fer amb totes les solemnitats comunes en aquests tipus d'actes. Per a l'ocasió es va constituir tot el tribunal en ple, al Saló de Plens de l'Audiència. Quan va prendre possessió, públicament,

> *"El señor Anguera de Sojo pronunció unas elocuentes palabras, primero en castellano y después en catalán, diciendo que administraría justicia con rectitud, imparcialidad y verdadero espíritu de equidad en nombre de la ley, tanto para los ricos y poderosos, como para los pobres y desvalidos, añadiendo que entraba en vigor el derecho catalán y que quedaba derogado el Código Penal de la dictadura, por lo que ordenaba al fiscal que deje de ser aplicado. (...) Antes el señor Anguera de Sojo, con el ritual acostumbrado, juró respetar y cumplir la Costitución que se promulgue."*[12]

El discurs del president estava completament fora de propòsit. No és estrany que Manuel Azaña descrivís el comportament d'Anguera de Sojo com a *revolucionario*, ja que ell no era ningú per derogar el Codi Penal ni donar ordres al fiscal: es comportava com el ministre de justícia, sense haver estat investit. Tot i això, aquests seran els fonaments de la nova justícia republicana, però començava un procés molt sinuós que faria molt difícil el seu desenvolupament.

El 15 d'abril, Anguera de Sojo reunia ràpidament tots els magistrats i els donava les noves directrius, d'acord amb l'esperit que havia fet possible l'establiment del nou règim. Així, els ordenava que en *"lo sucesivo se admitan en los juzgados los escritos de las partes litigantes en catalán o en castellano, indistintamente, y que los informes puedan ser igualmente pronunciados en catalán, sí así lo desean los letrados"*. Es tractava d'unes ordres d'una enorme importància, ja que uns dies abans era impensable la utilització del català a l'Administració de justícia; però amb el temps es comprovarà que era unes de les institucions més tossudes a usar-lo. Quan s'aprovi l'Estatut d'Autonomia, aquestes instruccions del president seran regulades per la legislació pròpia de la Generalitat en un sentit molt més restrictiu.[13]

Al Govern Civil de Barcelona, la transició de la monarquia a la república no havia estat més favorable. Amb anterioritat als fets que havien protagonitzat a l'Audiència Enrique Lassala i José Oriol Anguera de Sojo, el ministre de governació republicà Miguel Maura va ordenar al primer que es fes càrrec del Govern Civil de Barcelona –les absències del governador civil de qualsevol província eren cobertes interinament pel president de l'Audiència Territorial en les capitals on existia; en un altre cas, pel president de l'Audiència Provincial–. Però la col·lisió entre el Govern provisional de la República Espanyola i el president de la República Catalana van fer fracassar aquesta ordre del ministre. Enrique Lassala no va tenir gaire èxit al Govern Civil de Barcelona, perquè en presentar-se davant del governador civil José Márquez Caballero –monàrquic i magistrat de l'Audiència de Barcelona en excedència, una de les figures més reaccionàries d'aquest període, com ja es veurà– per fer-se'n càrrec, les forces republicanes s'hi oposaren, de la mateixa forma que el governador monàrquic *"se negó a entregar* (el cargo) *hasta que recibió órdenes del Gobierno constituido"*. Enrique

[12] Sobten les paraules del president Anguera de Sojo sobre el dret civil català i el Codi Penal de la dictadura: ell no tenia potestat per derogar-lo, cosa que sí que farà pocs dies després el Govern Provisional de la República. *La Vanguardia*, 16 d'abril de 1931.

[13] *La Vanguardia*, 16 i 18 d'abril de 1931.

Lassala va haver de marxar sense complir l'ordre del nou ministre. Aquí, la substitució de les antigues autoritats monàrquiques tampoc va ser una qüestió tan fàcil.[14]

Quan el Govern provisional de la República espanyola reconegui Francesc Macià com a president de la Generalitat de Catalunya, admetrà tàcitament el seu decret de nomenament del president de l'Audiència Territorial de Barcelona. Segons afirma Manuel Azaña, *"Oí hablar de él* (Anguera de Sojo) *en Consejo de ministros, en los primeros días de la República, porque Maciá y sus amigos se empeñaron en hacerle Presidente de la Audiencia de Barcelona, y lo hicieron. El Gobierno ratificó la decisión".*[15] No va ser del tot així. El nomenament de Francesc Macià era molt incòmode per al Govern central, ja que suposava la modificació precipita de la legislació que regulava la provisió de vacants del Tribunal Suprem, i la presidència de l'Audiència de Barcelona era d'aquesta categoria. El 19 d'abril, quan ja s'havia produït la 'transacció' entre Catalunya i el nou Govern Provisional, Anguera de Sojo rebrà un telegrama del ministre de justícia Fernando de los Ríos en el qual li manifesta que *"Agradezco mucho el ofrecimiento que en su telegrama me hace al posesionarse de su cargo, esperando contribuya al desempeño del mismo a la regeneración de España que todos deseamos. Salúdole".*[16]

Com ja s'ha exposat, des del 14 d'abril fins al 17 de juny de 1931 –data en què es promulgarà el decret de nomenament d'Anguera de Sojo, signat pel president provisional de la República–, l'Audiència Territorial de Barcelona tindrà dos presidents, el monàrquic i el republicà. Davant d'aquesta dualitat de presidents, el republicà no tindrà més remei que admetre a la premsa, un mes després, que

> *"Cuento (...) con la colaboración de todo el personal de la Audiencia y de toda la magistratura, y en cuanto al señor Lassala, observa una actitud correctísima, sin poner ningún obstáculo a mis funciones. Por concesión especial, el señor Lassala sigue ocupando provisionalmente las habitaciones particulares que tenía en la Palacio de Justicia, y por lo que se refiere a su situación futura, no puede precisarla."*[17]

La legalitat de la monarquia s'imposava mentre no fos derogada per una altra de republicana: aquest detall explica amb molta precisió el tipus de proclama de la República, a les antípodes de la que faran el militars rebels el 18 de juliol, el quals anihilaran ràpidament l'obra legislativa republicana. La situació era còmica a l'Audiència. Malgrat el bons desitjos expressats per Anguera de Sojo, i l'actitud *correctísima* del president Lassala, la situació dual creada a la presidència no serà gens fàcil. La situació esdevindrà violenta fins al punt que el ministre de justícia, el 9 de maig de 1931, atorgarà un mes de permís a Lassala, una forma de tenir-lo allunyat per evitar friccions.

L'11 de juny, Lassala es va reintegrar, ja només hauria de 'resistir' pocs dies més. El Govern Provisional de la República es disposava a decretar la seva jubilació i nomenar formalment Anguera de Sojo com a nou president de l'Audiència Territorial de Barcelona. Això serà possible gràcies al fet que, un cop promulgada la nova llei de provisions de vacants del Tribunal Suprem, els advocats i professors universitaris podien ser-hi nomenats sense necessitat de pertànyer a la carrera judicial. Mentre el Govern no modifiqués la normativa vigent, José Oriol Anguera de Sojo no podria ser-ne

[14] ACMJ. Justicia. Exp. 13.557.
[15] M. Azaña, *Op. Cit.*, pàg. 414.
[16] AGTSJC. Exp. Personals. Anguera de Sojo.
[17] *La Vanguardia*, 22 d'abril de 1931.

president, ja que només era advocat. Tot i això, 's'acceptava' tàcitament aquell nomenament fet pel president Francesc Macià. Aquesta situació anòmala que s'havia produït a l'Audiència era fruit del procés polític que va instaurar la II República, una dinàmica sense trencaments, contínua, en la qual mai va existir un buit de poder. Clarament, la proclamació de la República catalana era un intent de ruptura, però les circumstàncies i les 'necessitats' exposades pel Govern central van conduir a una transacció política. Finalment, d'acord amb el Decret del 6 de maig de 1931, José Oriol Anguera de Sojo va poder ser nomenat president. Va prendre possessió del càrrec novament davant el tribunal en ple el 20 de juny de 1931, ja era president de fet i de dret.

Durant els primers mesos, Anguera de Sojo rebrà una gran quantitat de visites d'autoritats de Catalunya, juristes i particulars. Es pretenia fer patent que l'Administració de justícia desenvoluparia un paper diferent en el nou règim del que havia efectuat durant la monarquia. La proclamació de la República no suposava solament un canvi de règim polític, sinó la instauració d'un model polític basat en la justícia social i la democràcia, en el qual la classe política estava al servei de la ciutadania. No sorprèn, doncs, que el ministre de justícia Fernando de los Ríos, en rebre els periodistes, es lamentés *"del trabajo abrumador que tiene, manifestando que durante el mes de mayo había recibido, según nota facilitada por su secretario, 4.875 visitas y en el tiempo que lleva al frente de la cartera, más de 6.000 cartas, a todas las cuales había contestado mediante la necesaria suplencia de tiempo para esta labor"*.[18] Un treball en tres mesos, si fos cert, veritablement esgotador.

1. El personal judicial i fiscal heretat de la monarquia.

La República intentarà concebre una Administració de justícia totalment oposada a la que existia durant la monarquia. El nou règim pretendrà no utilitzar mai més els procediments i les formes polítiques de la monarquia. Els republicans intentaran promoure una Administració de justícia al servei de la ciutadania i no en contra, com havia succeït en el règim enderrocat. Però aquest desig no era possible si no s'aspirava a un nou tipus de personal judicial i fiscal. Calia plantejar-se uns nous pressupòsits per procedir a la selecció del funcionariat, els quals haurien d'assentar els valors i les formes republicanes a l'Administració de justícia: sense un personal format i instruït pel nou règim difícilment podria pensar-se en la seva transformació. Per això es feia urgent canviar totalment la forma d'ingrés en els cossos judicial i fiscal.

El sistema d'oposició emprat fins llavors s'avaluava caduc per la classe política republicana, incapaç de seleccionar el personal idoni al qual s'aspirava. Es constatava que *"La oposición es una lotería en la que pesan la inteligencia del opositor, su prepraración, su serenidad, su arte de exponer, su simpatía y sus influencias"*.[19] Unes característiques selectives que no eren les que necessitava l'Administració de justícia i no reflectien ni les necessitats socials ni les polítiques. Fernando de los Ríos *"consider(aba) indispensable que la formación y preparación de juez sea otra de la que ha sido hasta la fecha. (...) En la oposición actual se emplea un procedimiento memorista al que se fía para la selección individual"*.[20] El sistema d'oposició *"no alcanza ninguno de sus objetivos; es decir, ni es un medio apropiado para apreciar los*

[18] *La Vanguardia*, 3 de juny de 1931.
[19] J. Ríos Sarmiento, *op. cit.*, pàg. 11.
[20] *La Vanguardia*, 3 de juny de 1931.

conocimientos jurídicos de quien la hace, ni para siempre (...) libra al juez de la intervención del Ejecutivo".[21]

En l'obertura de tribunals de 1931, Fernando de los Ríos novament carregarà contra l'oposició, ja que la creu incompatible amb l'esperit de la República. El ministre opinava que

> *"El nuevo juez necesita cualidades, una de las cuales, sólo una, es suceptible de ser valorada en el sistema de oposición, que es el saber. La formación científica puede apreciarse, si bien deficientemente, en una oposición; pero, ¿y la actitud profesional? ¿Y la interna vocación? ¿Y la pulcritud moral? ¿Puede encargarse la misión de la justicia a quien no tenga esas cualidades, saber, pulcritud moral, vocación para la altísima misión que se le encomienda? Evidentemente, no".*[22]

El vell model d'oposició de cap de les maneres revelava les autèntiques aptituds dels opositors, només informava de la capacitat memorística per retenir el temari, *"Lo que en definitiva se traduce en que logran alcanzar la categoría judicial personas absolutamente ineptas para ella, aunque hayan logrado superar el nivel mínimo en una determinada oposición".*[23] Tal com es plantejava l'oposició, el seu mètode selectiu estava totalment allunyat de la realitat social i dels autèntics conflictes jurídics. Tot i això, la República toparà amb seriosos obstacles per dur a terme una reforma, la fonamental serà la seva exigua existència.

Per altra banda, en el nou context polític difícilment podia esborrar-se el paper desenvolupat per l'Administració de justícia durant la monarquia com un fidel suport –exterioritzat amb una tenaç repressió política, alhora que va legitimar els interessos més perniciosos. Ben aviat, les noves autoritats en percebran la seva veritable realitat: aquests anhels de transformació s'haurien de dur a terme amb un personal heretat de la monarquia, el qual havia tingut, majoritàriament, una actuació molt rellevant en la perpetuació d'aquell règim. El canvi polític en l'organització judicial implicava molt més que la substitució dels tractaments solemnes –es va passar del *"Dios guarde a Vuestra Excelencia"* al *"Viva Vuestra Execelencia"*; el franquisme emprarà: *"Dios que ha salvado España, guarde a V.E. muchos años"*. El tipus de proclama de la República –sense violències ni ruptures traumàtiques– significava que tota l'Administració pública monàrquica era assumida pel nou règim.

Aquesta continuïtat suposarà una enorme càrrega que condicionarà totes les transformacions que es pretenien iniciar: si es realitzaven contra la voluntat d'aquest poder 'burocràtic', podrien ser neutralitzades o pervertides; però si es feien amb el seu vistiplau, significava que les reformes serien ineficaces. Malgrat aquesta realitat, "(las autoridades republicanas) *creyeron que la sociedad y el Estado se habían convertido a la democracia y a la República, y no emprendieron purgas ni depuraciones".*[24] Tot i aquesta creença, la transformació de l'Administració de justícia d'un dia per l'altre era impossible. Aquesta evidència s'anirà imposant lentament, més enllà de l'optimisme inicial de canvi de la classe política republicana. Aquesta possibilitat de transformació –summament tènue– només serà possible durant els períodes Provisional, Constituent i Frontpopulista, perquè els diferents governs del Bienni Negre no faran altra cosa que

[21] F. Beceña, *op. cit.*, pàg. 309.
[22] F. de los Ríos, "Discurso pronunciado en la apertura de los Tribunales el 15 de septiembre de 1931", a E. Mejías i altres, *La revolución en marcha*, Imprenta Argis, Madrid, 1931, pàg. 54.
[23] F. Beceña, *op. cit.*, pàg. 311.
[24] S. Juliá, *Un siglo de España. Política y sociedad*, Edit. Marcial Pons, Madrid, 1999, pàg. 145.

neutralitzar i desmantellar les reformes dels anteriors. Massa poc temps per establir-hi una nova Administració de justícia diferent de l'heretada de la monarquia.

Des d'aquesta perspectiva, la República emprendrà reformes concretes i de curt abast, mai qüestionarà els fonaments de l'Administració de justícia, els quals es van assentar el 1870. Si immediatament no podia aspirar a una nova organització judicial, sí que es proposava l'aconseguiment d'un nou tipus funcionarial, més receptiu als valors del nou règim, els quals els propagaria en la seva interpretació i aplicació del dret, així com en la vetlla per l'interès general. Una qüestió essencial per perpetuar el règim, ja que en un altre cas la 'burocràcia' judicial actuaria contra ell. Però un futur molt immediat desvetllaria la veritable adaptació del funcionariat judicial i fiscal a la República.

Pel que fa a la política de personal, una de les primeres mesures del Govern provisional havia estat el nomenament d'uns nous alts càrrecs judicials propers al règim, d'acord amb el Decret del 6 de maig de 1931, però això no variava essencialment la naturalesa de l'Administració de justícia heretada. Naturalment, aquests primers nomenaments preocupaven els funcionaris que s'havien significat en el règim monàrquic, ja que ara se'ls apartava de la direcció, en benefici d'uns altres que moltes vegades estaven per sota en l'escalafó. També els inquietava que un personal aliè a l'Administració de justícia –juristes, advocats i professors universitaris–[25] haguessin estat nomenats magistrats del Tribunal Suprem, en detriment dels membres de la carrera. La vella 'guàrdia' monàrquica de la judicatura i la fiscalia considerava aquesta forma de procedir com una intromissió inadmissible de l'executiu, el qual pretenia dividir els cossos a fi de desmobilitzar-los. L'ingrés d'un nou personal republicà al Tribunal Suprem serà motiu de constants friccions, ja que els antics magistrats monàrquics el veurà com a un 'emboscat' de l'executiu republicà que pretén fiscalitzar i neutralitzar la seva tasca, així com informar-lo de les adscripcions polítiques de la magistratura.

El Govern interpretava públicament la reforma introduïda al Tribunal Suprem com una actuació necessària per tal de modernitzar la jurisprudència. Tot i això, existien unes altres motivacions de fons. Per una banda, per mitjà d'aquesta opció es pretenia introduir un personal jurista aliè al cos judicial, el qual podia renovar el comportament jurisdiccional i polític de l'Alt Tribunal; i per l'altra, aquesta reforma permetria la ratificació del nomenament de l'advocat Anguera de Sojo efectuada pel president Francesc Macià. Era lògica aquesta reforma, ja que el Tribunal Suprem heretat per la República estava format bàsicament per magistrats de confiança de la monarquia, molt especialment de la Dictadura.

En aquelles circumstàncies, aquesta reforma era una de les poques possibilitats de canvi en mans de l'executiu. Per una qüestió de responsabilitat política, el Govern no podia deixar en mans del funcionariat monàrquic heretat les regnes del Tribunal Suprem i de tota l'organització judicial de l'Estat. Calia introduir-se, encara que fos amb un exigu nombre de nous funcionaris, en la vella Administració de justícia a fi de transformar-la sense ruptures traumàtiques; però, alhora, també es pretenia d'aquests nous magistrats que aportessin la informació política necessària del funcionariat per a una futura planificació personal. Tot i que la nova disposició no respectava els criteris d'antiguitat, una qüestió invocada per la 'vella guàrdia' per oposar-s'hi, però que en realitat era secundària, la magistratura només en percebrà el control i la vigilància que l'executiu pretenia realitzar per mitjà d'aquests nous magistrats republicans sobre el personal de carrera. L'acció governamental es considerava una ingerència que

[25] Decret del 6 de maig de 1931 del Govern Provisional de la República.

ultrapassava la 'tradició', o sigui, el corporativisme, tot trencant els vells vincles i fidelitats entre els funcionaris. Aquests nous nomenaments s'entenien com un toc d'alarma que podien qüestionar la magistratura tal com s'havia concebut fins llavors. La primera reacció contrària de la magistratura a la República no era per la reforma introduïda, sinó més aviat per aquelles altres –fictícies– que hi podria dur a terme en el futur.

La situació era diferent al ministeri fiscal per una raó òbvia: el principi de jerarquia. Els fiscals estaven sotmesos al fiscal general de la República, el qual donava unes directrius determinades i concretes d'actuació als fiscals territorials. No existia cap possibilitat d'interpretació, les ordres del superior s'havien d'acatar. Posteriorment, aquestes directrius les comunicava el fiscal territorial al fiscal provincial, el qual vetllaria pel seu compliment. El ministeri fiscal era un mer executor, si per qualsevol motiu no es comportava així, se'l sancionaria. Naturalment, entre els membres del ministeri també existia una majoria contrària a la República, però aquesta realitat no es traduïa en el seu comportament als tribunals, perquè havien d'actuar d'acord amb les instruccions que n'havien rebut. No calia, doncs, introduir-hi reformes com al Tribunal Suprem: els ascensos es realitzarien per antiguitat, d'acord amb l'informe preceptiu del Consell Fiscal, en el qual el fiscal general de la República, designat per l'executiu, desenvoluparia un paper fonamental.

Generalment, la magistratura i la fiscalia havien estat plenament integrades en la monarquia. Es tractaven d'uns col·lectius funcionarials apreciats políticament, però sense un protagonisme remarcable: sempre van ser uns actors secundaris. Però aquest bon tracte en cap moment es va traduir en un increment salarial. L'èxit de la República consistirà a atreure's aquest funcionariat amb totes les millores que pretenia introduir-hi. Promptament, la classe política republicana s'adonarà, malgrat aquells desitjos renovadors inicials, que es tracta d'uns grups bàsicament conservadors, molt estretament lligats al sistema monàrquic, els quals són els únics que reconeixen i els donen seguretat.

En aquests primers mesos, la tasca fonamental del Govern provisional havia estat l'assentament de la República. Per realitzar aquesta tasca, només comptava amb el desig entusiasta expressat pel poble, perquè la seva legitimitat provenia d'unes eleccions municipals, en les quals la monarquia va ser enderrocada per l'absència de suports polítics, institucionals i socials. Per això, el procés polític iniciat no es podia completar sense la convocatòria electoral a Corts Constituents, a fi que aprovessin la nova Constitució de la República. Les eleccions es van celebrar el 28 de juny de 1931, els seus resultats deixaven clar que la ciutadania havia optat d'una forma inequívoca pels partits republicans. Des d'aquests moments, el nou Govern que es formés disposaria de la legitimitat necessària per reprimir les provocacions i els excessos dels sectors extremistes tant de l'esquerra com de la dreta, perquè ambdós es convertiran en els autèntics enemics del nou règim: el seu futur dependrà de la seva neutralització. La provisionalitat de la República era ja una situació passada.

El règim havia assolit la legitimat, però això no significava el seu assentament i acatament per tots els sectors socials. El magistrat Francisco Eyré Varela, futur magistrat del Tribunal Suprem franquista, assegurava el 1932 que *"Justo es confesar que el gobierno republicano que se encargó del poder pasa ya un año, no tuvo que vencer resistencia alguna del Poder Judicial que, desde el principio, acató complacido el nuevo régimen (...) Y hoy (...) puede afirmarse sin temor a errar (...) que el espíritu de adhesión al régimen jurídico dominante (...) es completo"*.[26] Una visió molt distant

[26] J. Tomás Villarroya, *Gobierno y Justicia durante la Segunda República*, a *El Poder Judicial*, Dirección General de lo Contencioso del Estado, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid, 1983, pàg. 2.623.

de la realitat com ho demostraran les actuacions antirepublicanes de la magistratura i la fiscalia.

A l'Administració de justicia, majoritàriament, la denigració de la República pels sectors reaccionaris fou molt intensa, més enllà dels minsos canvis orgànics que va introduir-hi: les forces reaccionàries actuaran amb virulència per desprestigiar-la. La futura oposició del funcionariat cal trobar-la en una realitat de fons fonamental: la destrucció per la República de la seva xarxa monàrquica d'influències i pressió, ja que una nova classe política havia assumit el poder. Llavors, començarà una intensa tasca conspiradora contra la República. Aquesta orfandat s'incrementarà encara més quan es transfereixi l'Administració de Justícia a la Generalitat. Però aquesta realitat mai es reconeixerà. Per això, el funcionariat esgrimirà altres motius per justificar la seva oposició: la nova política de personal, els escassos ingressos retributius o la política anticlerical del Govern, però tots ells només intenten justificar la desfeta d'aquella xarxa essencial per a la supervivència com a corporació.

Les minses retribucions del funcionariat encara s'agreujaven més per la pèrdua del teixit polític de relacions i influències del qual havien gaudit durant la monarquia. Tot i el reconeixement social de l'estatus del col·lectiu judicial i fiscal, si no comptaven amb uns altres tipus d'ingressos o favors, la seva situació econòmica esdevindria insostenible. La penúria econòmica comportà que un jutge es queixés obertament del secretari judicial, perquè *"no era justo, que el Juez fuera quien trabajaba y no cobrase alguna cantidad por asunto"*. La judicatura i el ministeri fiscal observaven envejosament el secretari judicial per les seves grans retribucions per mitjà dels aranzels.

Durant la República, el decòrum i prestigi en l'exercici del càrrec es veuran permanentment condicionats, com va passar en la monarquia, per la crua realitat retributiva. Per això, les autoritats ministerials criticaran el jutge Vicente Tomás, perquè "*Llevaba un gasto muy superior a sus ingresos, teniendo una cantidad de letras numerosa en los distintos bancos la mayor parte de ellas garantizadas por Abogados*". La situació econòmica d'aquest funcionari era tan nefasta que quan estava destinat a Cervera va escriure a un secretari de Castella *"para que le mandase trigo que él vendería en dicho pueblo, con lo que ganarían bastante dinero en comisiones"*, però el secretari *"se negó a ello por darle la sensación de que quería timarle las partidas de trigo que le mandara"*. Davant d'aquests fets, es tindrà *"la impresión que (...) se trata de un sinvergüenza de lo más grande que existe"*. Un relat que il·lustra de forma fefaent la situació de pauperisme de la judicatura que la conduïa a vendre's al millor postor, excepte en algunes excepcions.[27]

Aquesta manca d'ingressos comportarà actuacions patètiques del funcionariat que seran interpretades ministerialment, no en el seu origen, sinó exclusivament pels seus resultats, com ja passava durant la monarquia. Si en la quotidianitat judicial i fiscal els sous eren insuficients per mantenir el decòrum, qualsevol ascens encara empitjorava més la situació, perquè era sinònim de trasllat. Així,

> *"Los funcionarios judiciales sufrían, con la resignación y espíritu de sacrificio que los caracteriza, las consecuencias de cada ascenso: mucho tiempo antes, tenían que adoptar un plan de privaciones económicas al fin de poder sufragar los innumerables y cuantiosos gastos que un traslado (...) lleva consigo, valiéndose de sus propios medios (...) para no verse precisados a deber nada*

[27] ACMJ. Justicia. Exp. 13.522.

en ningún sentido que pudiera restar, ni aún en aparaciencia, la independencia absoluta necesaria a su augusta función".[28]

Els sous dels funcionaris eren tan escassos que qualsevol actuació judicial fora del partit –normalment quan se'ls nomenava jutges especials– la valoraven com una despesa que amb els ingressos normals era impossible de compensar. Quan un magistrat se'l nomenava jutge especial d'un sumari, molt sovint era sinònim de trasllats esporàdics a un altre partit judicial català, havia de satisfer immediatament les despeses de la seva butxaca, tot i que després d'uns mesos el Ministeri de Justícia les hi abonés. No sobta, doncs, que el magistrat Manuel Montero Alarcia, davant d'aquesta difícil situació econòmica, es dirigís al ministre, el 22 de desembre de 1931, *"en solicitud de que se le anticipen seiscientas pesetas para poder desempeñar la comisión que se le ha conferido".*[29] Finalment, se li va concedir aquesta anticipació, d'una altra forma les hauria demanades prestades, la qual cosa posava en entredit la seva independència, prestigi i decòrum.

Aquesta realitat retributiva encara es feia més insuportable si es té en compte que la magistratura havia de resoldre plets i causes on la suma reclamada era molt elevada. Els dipòsits judicials sempre seran un atractiu per a una judicatura paupèrrima, com ja succeïa en el passat.

En molts casos, la inexistència d'un salari digne comportarà una gran dificultat per mantenir el decòrum i l'aparença social, per la qual cosa el funcionari haurà de recórrer al préstec, si no disposa d'un patrimoni propi. Tanmateix, aquesta escassetat de recursos intentarà compensar-la per mitjà de les relacions socials. Per una banda, intentarà estar en bona relació amb les altres autoritats, a fi que aquesta relació li reporti tot un seguit de privilegis i indulgències, inexistents per a la resta de la ciutadania. Per l'altra, s'introduirà en una xarxa de favors que compensarà les seves despeses i necessitats quotidianes. No sorprendrà que el ministre de justícia, el 23 de juny de 1931, rebi un telegrama d'un empresari de l'espectacle valencià en el qual li comunica: *"Ruego a V.E. en nombre Empresa Teatro Apolo se obligue a Juez (...) Espinosa trasladado Mallorca a devolver el pase libre circulación que tenía y usaba en dicho teatro a fin de evitarnos otras acciones".*[30] Pel que sembla, aquest funcionari pel sol fet d'ésser funcionari judicial gaudia d'un passis.

Tampoc és excepcional que el magistrat Fernando Higueras Barrutia quan va prendre possessió del seu càrrec al jutjat de 1a Instància i Instrucció núm. 11 de Barcelona ho comuniqués a vint-i-nou autoritats de Barcelona, des del president de la Generalitat al president de l'Asociación y Federación de Banqueros, amb l'objectiu de *"ofrecerle mi más decidada cooperación"*. Entre d'altres respostes, va rebre la del comandant en cap de les Esquadres de Barcelona que el felicitava pel nomenament, tot comunicant-li que tenia *"el honor de corresponderle ofreciéndose incondicionalmente, para cuanto pueda serle útil particular y oficialmente".*[31] Allò que veritablement importava era donar-se a conèixer a fi d'exercir més còmodament l'autoritat i entrar directament en la xarxa social de la ciutat. La independència passava a ésser un punt secundari quan es temia per la supervivència. Lògicament, aquest pauperisme incrementava el poder de la burocràcia, la qual continuarà enquistant l'Administració. La burocràcia esdevenia un poder més enllà dels representants elegits democràticament: la interdependència de les

[28] AHN. FC. Magis. Exp. 12.935.
[29] AGTSJC. Exp. Personals. Montero Alarcia.
[30] ACMJ. Justicia. Exp. 13.599.
[31] AGTSJC. Exp. Personals. F. Higueras.

diferents autoritats de tots els àmbits de l'administració comportarà un poder al marge del democràtic que desestabilitzarà tots els governs que no el secundin.

Davant la realitat d'uns funcionaris mal pagats, l'executiu era conscient que la xarxa social local reparava aquesta situació paupèrrima. Les relacions dels membres del Poder judicial amb les altres autoritats o els particulars no seran desinteressades, sinó que es convertiran en la forma inevitable de compensar la desatenció a què els havia sotmès el Govern. Naturalment, aquesta dinàmica social tenia el seu preu, que, en tractar-se del Poder judicial, es traduïa en la pèrdua d'independència i imparcialitat.

Una altra qüestió que preocuparà intensament la judicatura i el ministeri fiscal serà la proposta de l'Estatut d'Autonomia per a Catalunya, la qual es farà una realitat després del fracàs del cop d'Estat del general Sanjurjo. El funcionaris temien la divisió del Poder judicial: una part depenent de la República i una altra, de la Generalitat. Aquesta possibilitat els preocupava des del moment que les forces catalanistes eren majoritàries a Catalunya des de les eleccions del 12 d'abril de 1931.

En aquesta nova proposta autònoma, el personal judicial i fiscal també estava preocupat per la possibilitat que Catalunya confeccionés el seu propi escalafó judicial, la qual cosa significaria la sortida de l'estatal, com també les potestats orgàniques que pogués atorgar-se el Govern autonòmic sobre el funcionariat. La discussió de l'Estatut d'Autonomia es considerarà des de la judicatura i el ministeri fiscal com la decadència absoluta del poder públic de la República. Per això, el diputat agrari i anticatalanista Antonio Royo Vilanova exclamava a les Corts –en els debats per a l'aprovament de l'Estatut d'Autonomia– que es podien reconèixer algunes facultats a Catalunya de menor importància competencial, *"pero para administrar justicia y para sustituir al Estado en la dirección y jefatura de la justicia, no. Me parece que no hubiéramos perdido nada diciendo: esto lo reservamos hasta ver como os comportáis"*.[32] Les forces reaccionàries mai van considerar l'Estatut com un dret, sinó com una concessió sotmesa a tutela.

A partir de 1932, l'aprovament de l'Estatut d'Autonomia representarà la inequívoca presa de posició de la magistratura contrària a la República. Quan el 15 de setembre de 1932 es promulgui l'Estatut, el funcionariat judicial mirarà amb recel l'atorgament a la Generalitat de "la legislació exclusiva en matèria civil (dret civil català) (...) i l'administrativa que li sigui plenament atribuïda", com també la capacitat d'organitzar l'Administració de justícia "en totes les jurisdiccions, excepte en la militar i la de l'armada" al seu territori, "de conformitat amb els preceptes de la Constitució i les lleis processals i orgàniques de l'Estat".[33]

Amb l'Estatut, el personal judicial passava a dependre en totes les seves categories de la Conselleria de Justícia i Dret de la Generalitat, no així el ministeri fiscal, que continuava vinculat al Ministeri de Justícia. Era lògica aquesta dependència del cos fiscal, ja que permetia el control pel Govern central de l'Administració de justícia autònoma. Una situació equiparable amb la del cos notarial i de registradors de la propietat: si bé el primer es va transferir, el segon continuava depenent del Ministeri de Justícia i ambdós es controlaven mútuament. Malgrat la tebiesa competencial, la nova situació orgànica era impensable per a la magistratura el 14 d'abril de 1931.

Altres factors secundaris també van contribuir a una presa de posició del funcionariat contrària a la República. La proclamació laica de l'Estat s'ha pretès veure-la com una causa determinant del rebuig que va manifestar àmpliament el funcionariat judicial i fiscal contra el nou règim. Certament, la majoria eren catòlics. No obstant això, la causa religiosa serà accessòria. Les autèntiques motivacions que des d'un bon començament

[32] Diario de Sesiones de las Cortes Españolas, 16 d'agost de 1932 (a partir d'ara: DSCE).
[33] Art. 11 de l'Estatut d'Autonomia de 1932.

els distanciaran les va originar la destrucció de la xarxa social d'influències monàrquica, la qual farà aflorar el seu estat de necessitat, una realitat que s'agreujarà quan s'aprovi l'Estatut, com ja s'ha dit.

Les motivacions religioses van jugar un paper de reclam unificador de tots aquells que no contemplaven amb bon ull el nou règim i no disposaven de cap lligam per exterioritzar-ho. Aquesta lectura prendrà plena vigència a partir del cop d'Estat del 18 de juliol de 1936. Els treballs de redacció de la Constitució es percebran per la judicatura com una *"ofensiva directa contra la religiosidad española, fundamento de su cultura".*[34] Les forces reaccionàries ràpidament s'acolliran, quan es discuteix la Constitució, a la frase de Manuel Azaña: *"España ha dejado de ser católica"*. Les paraules del president van ser mal interpretades, a fi de no admetre allò que veritablement significaven: el president del govern intentava comunicar que *"no se tratava de procurar que España dejara de ser católica sino de constatar el hecho de que, sociológicamente, el catolicismo había perdido el puesto que en otro tiempo tuvo en España, y que por tanto procedía reajustar a esta realidad el nuevo orden constitucional".*[35]

Manuel Azaña no pretenia altra cosa que l'adaptació de l'Església al nou marc polític com un col·lectiu o agrupació més. La causa religiosa no va ser determinant per l'oposició de la magistratura i fiscalia a la República. Això no obstant, el magistrat Joaquín Vílchez Burgos –nomenat president de l'Audiència Provincial de Barcelona pel Front Popular– explica que, quan fou designat notari per a la realització de l'inventari dels béns de la Companyia de Jesús a Tortosa, va proposar als altres membres de la comissió *"visitar primero al Ilustrísimo Sr. Obispo para pedirle dispensa"*. La funció que se li havia encomant topava amb el seu *catolicismo*. Els remordiments de consciència el dugueren a pregar *"al R. Padre Rodes que fuera él el encargado de hacer los inventarios puesto que la comisión estaba dispuesta a aceptar todo lo que él hiciese, se prestó a ello el R. Religioso"*. La condescendència que va tenir el magistrat vers l'autoritat eclesiàstica el va fer témer sempre de *"ser jubilado para ascender".*[36]

2. La política de personal del Govern provisional i constituent.

La proclamació de la República no significava únicament la substitució del cap de l'Estat. A diferència de la monarquia, el règim republicà apostava per la democràcia i el pluralisme polític. El Poder judicial republicà havia d'estar sotmès únicament a l'imperi de la llei i comportar-se d'acord amb el valors que informaven tot l'ordenament jurídic. El nou règim buscarà un funcionari obert a la nova realitat política i social capaç de garantir els drets dels ciutadans. Això només s'aconseguiria per mitjà d'un personal ben format cívicament i intel·lectualment, perquè els esperits intransigents –es pensava– eren un producte de la ignorància, la qual es disposava a vèncer la República per mitjà de la il·lustració.

---

[34] Lògicament, aquests raonaments ja estaven contaminats per l'aliança que es va produir entre els insurrectes i l'Església catòlica en els mesos posteriors al cop d'Estat. Tot i això, fan palesa l'oposició a la Constitució tal com s'anava configurant. F. Eyré, *La protección del núcleo familiar en nuestra legislación*, conferencia pronunciada el 5 de mayo de 1949, Colegio Notarial de Barcelona, Barcelona, 1956, pàg. 317.

[35] H. Raguer, *La pólvora y el incienso. La iglesia y la Guerra Civil española (1936-1939)*, Ediciones Península, Barcelona, 2001, pàg. 55.

[36] ACMJ. Justicia. Exp. 14.762.

Tanmateix, l'interès intel·lectual de la judicatura i la fiscalia no destacaven per un desig continuat de formació: en contades ocasions realitzaran el doctorat, altres llicenciatures o cursos. El seu nivell formatiu, en la immensa majoria de casos, s'acabava amb la llicenciatura en dret: no creien oportuna cap més formació. *"La carrera no hace vida cultural de ninguna clase"*, y la jurisprudència del Tribunal Suprem no era suficient per evitar que fossin *analfabetos*. El jutges, *"en vez de estar rodeados de libros, viven rodeados de establos, que con la inteligencia a medio formar, caen en un ambiente de prosaismo y de incultura que ahoga lentamente el temperamento mejor formado"*. La magistratura necessitava *"respirar de cuando en cuando aires de justicia, de ciencia, de ciudadanía, de solemnidad"*.[37]

Entre el col·lectiu s'acceptava que un cop aprovada l'oposició i s'assumia l'autoritat pública, només calia posar-se al dia en les reformes legals i la jurisprudència. Res més importava.[38] Molt sovint, aquesta esterilitat intel·lectual comportarà una magistratura preparada molt més deficientment que l'advocacia, la qual cosa farà que es senti inferior: els lletrats de prestigi acadèmic podien esdevenir els seus enemics si no estaven inserits dins les seves xarxes d'influència. No és gaire corrent l'opinió d'un grup d'advocats de Tetuan quan elogiaven la preparació jurídica del fiscal Guillermo Navarro Pola, en una comunicació adreçada al ministre de justícia el 1931. Aquests professionals constataven la *"cultura constantemente renovada por asimilación de las tendencias modernas del Derecho"* del funcionari que conduïa a *"enaltecer la función, ensalzar el Derecho y humanizar la Justicia"*.[39] Però desgraciadament aquesta era l'excepció que confirmava la regla.

Davant d'aquest panorama de pobresa intel·lectual i formativa, la República s'adonarà de la veritable realitat del funcionariat: molt distant de la declaració de valors que va fer el Govern provisional el 14 d'abril, ratificats i ampliats per la Constitució. Si els valors republicans no els assumia el funcionariat, l'assentament del nou règim a l'Administració de justícia perillava. Això ho prova el comportament del jutge Luís Lorenzo Penalva, a qui un veí de València denunciava el 1932. Aquest funcionari *"unas veces golpea en su despacho airadamente a un Procurador, otras en el palco de un teatro con su camarilla, da golpes al vecino de Alberique Sr. D. Rafael Navarro (...), otras veces, a los letrados como el Sr. Talens, los hace emigrar de su Juzgado"*.[40] La conducta d'aquest jutge, pròpia de la monarquia, difícilment podia canviar-se d'un any per l'altre, si és que existia possibilitat de modificació. Aquest era el preu que s'havia de pagar per haver-se assumit un funcionariat bàsicament monàrquic.

El fiscal de l'Audiència de Burgos assegurarà el 1932 que *"el concepto público del (juez) Sr. Palao es la de ser un vivales (...) ser persona de marcada indiscreción, tenérsele públicamente como insolvente moral"*. Aquest qualificatius provenien del fet d'acceptar *obsequios* i *"porque realizó viajes y excursiones en automóviles de personas, que por tener asuntos judiciales, o esperar tenerlos, tenían interés en captarse su voluntad y aprovecharse de sus debilidades"*.[41] Ja el 1934, Santiago Gubern, president del Tribunal de Cassació de Catalunya, observava que un magistrat *"Goza(ba) fama general de intemperante, lenguaraz y ligero. He oído repetidas lamentaciones, de subordinados, de iguales y aún de superiores referidas a la procacidad de D. Jovino. Ya dijo Esopo que la lengua es lo más bueno, pero tiene lo*

[37] F. Beceña, *op. cit.*, pàg. 325.
[38] L'absència d'una preparació contínua de la magistratura i fiscalia es constata en els seus expedients personals. En l'apartat de mèrits, generalment només s'hi troba el títol de llicenciat en dret.
[39] ACMJ. Justicia. Exp.15.355.
[40] ACMJ. Justicia. Exp. 15.869.
[41] ACMJ. Justicia. Exp. 13.522.

más malo que existe. Tiene asimismo fama, el Sr. Fernández-Peña, de recomendar habitualmente".[42]

Difícilment poden separar-se els valors cívics i morals del funcionariat de la seva visió política o adscripció ideològica. Això es farà patent quan la magistratura hagi d'exercir l'autoritat, la qual massa sovint no l'ostentarà per salvaguardar el règim que s'havia instaurat, sinó els seus propis interessos, ja siguin polítics, socials, religiosos o particulars. L'exigua existència de la República impedirà que el funcionariat assumeixi un concepte de l'autoritat circumscrit exclusivament a la llei i al servei de la ciutadania, bandejant qualsevol reminiscència autoritària i sense fonament pròpies de la monarquia.

La forma de trànsit de la monarquia a la República implicava una assumpció del personal judicial i fiscal monàrquic. Des d'un primer moment, el Govern provisional va pretendre no obrir un front amb el funcionariat a fi de no desestabilitzar el règim. Malgrat això, les noves autoritats republicanes percebran cada vegada més l'autèntica realitat política de la judicatura i la fiscalia, caracteritzada majoritàriament per les seves adscripcions reaccionàries. Tot i això, optarà per no actuar-hi en contra, de moment. Aquesta opció inicial de no increpar el funcionariat és llargament meditada; a la pràctica, l'elecció obeïa al desig de no emprar mesures extraordinàries, sempre que les transformacions que s'intentaven introduir es fessin sense violències, ja que no es desitjava una Administració de justícia crispada. Ben aviat, es comprendrà que això no era possible. Aquesta aptitud durarà fins que es produeixi la *Sanjurjada*, llavors el Ministeri de Justícia rectificarà la seva política de personal.

L'Administració de justícia tenia la seva pròpia 'lògica' –burocràtica i corporativista–, molt allunyada de les veritables intencions de l'equip de Govern i de la ciutadania. Si l'Administració de justícia existia com a tal, es devia a aquest funcionariat, l'únic capaç de fer-la rutllar al marge del règim polític. Per això, es va optar inicialment per un discret canvi de les altes instàncies judicials, tot esperant, ingènuament, que canviarien les formes i mentalitats de tota l'Administració. Però la dinàmica 'natural' de la magistratura no s'adaptarà a les aspiracions de la República, llavors serà quan caldrà aplicar mesures d'urgència de tipus "quirúrgic", molt traumàtiques.

L'acomodament del funcionariat a la República serà molt costós. Així, a partir de 1931 comença un degoteig permanent de baixes mèdiques laborals, del qual no es tenia constància en èpoques passades, causades fonamentalment per malalties de tipus psicològic: *manifestaciones neuróticas de SURMENAGE, psiconeurosis obsesiva, fatiga nerviosa, enfermedad mental* o *perturbación psíquica.* Uns estats patològics reconeguts obertament pels metges, malgrat les possibles conseqüències que se'n podien derivar per a l'exercici del càrrec, ja que qüestionaven la idealització de la magistratura com la imatge rígida i invulnerable del ministeri fiscal.

Pocs mesos després de la proclamació de la República, sorgirà un primer enfrontament entre la judicatura i el Govern que té com a origen la denominació del col·lectiu. La República optarà conscientment per designar la magistratura com a funcionariat, un qualificatiu que irritarà profundament els membres del cos i les forces parlamentàries conservadores. Per al Govern republicà no era gratuïta aquesta denominació, perquè no podia acceptar que un magistrat, el qual havia accedit al càrrec per mitjà d'una oposició o d'un concurs de mèrits, fos investit dels atributs d'un Poder de l'Estat. En cap moment negava l'existència del Poder judicial –tot i que el denominava simplement Administració de justícia, representada pel president del Tribunal Suprem, després de ser escollit per una àmplia assemblea de compromissaris–,

[42] AHN. FC. Magis. Exp. 13.620.

sinó la legitimitat democràtica dels membres del col·lectiu per representar un Poder de l'Estat. No podia equiparar-se un diputat o un ministre amb la judicatura, perquè el primer havia estat elegit democràticament i el segon ocupava el ministeri gràcies a la designació parlamentària, uns referents democràtics absents en la magistratura.

En aquelles circumstàncies, les autoritats republicanes van intentar ser conseqüents amb les bases teòriques que sustentaven l'Estat de dret: si el cos judicial no era elegit democràticament i la funció judicial s'exercia per mitjà d'uns ciutadans emparats per fer-ho exclusivament amb un títol administratiu, aquests eren funcionaris de l'Administració de justícia, no membres d'un Poder. D'aquesta forma, la Constitució de la República només farà esment de la justícia, mai emprarà el terme de Poder judicial. El propi ministre de justícia haurà d'aclarir que ell *"no habla nunca del Poder judicial, porque cree que hay una que se llama administració de justicia, como hay una administración pública, (y) no un Poder judicial"*.[43] No es pretenia altra cosa que sostreure a un cos burocràtic les prerrogatives i iniciatives d'un dels poders de l'Estat. Però la República va ser incapaç d'articular autònomament l'Administració de justícia o el Poder judicial sense dependències de l'executiu.

El Govern Constituent, davant els permanents intents de les forces per desestabilitzar el règim, va creure necessari de proveir-se d'una normativa que perseguís tothom que ataqués la República. La controvertida Llei de defensa de la República del 21 d'octubre de 1931, innecessària per a uns i massa tova per a uns altres, tenia com a objectiu l'assentament definitiu del règim. Tot i això, per al Govern, el motiu fonamental de la llei no era un altre que apaivagar els ànims dels opositors, tant dels radicalistes de l'esquerra com els de la dreta, a fi que la Constitució fos aprovada al més ràpidament possible. En l'àmbit judicial, l'executiu entendrà la defensa de la República com el control de les resolucions de la magistratura, centrades en la forma d'interpretar la llei respecte al nou règim polític i, en el ministeri fiscal, en com vetllava per l'interès general, naturalment republicà. Aquesta vigilància se centrarà en qüestions relacionades amb problemàtiques socials i polítiques ocasionades per agents contraris a la República.

La Llei de Defensa de la República va aplicar-se a Lisardo Fuentes García el 3 de novembre de 1931, magistrat del Jutjat de 1a Instància i Instrucció del Districte del Nord, a partir de maig de 1932 el jutjat núm. 9. El ministre de governació va acordar la seva suspensió, després que el governador civil de Barcelona, molt probablement José Oriol Anguera de Sojo, havia informat força desfavorablement sobre la seva conducta. Segons el governador, els atracaments que es produïen a Barcelona tenien una relació directa amb les vagues revolucionàries i les pertorbacions de l'ordre públic per part de les forces sindicals anarquistes. Quan els possibles culpables dels atracaments es detenien, es posaven a disposició del jutge de guàrdia, i si aquest no trobava indicis de criminalitat, els retornava a la policia, a fi que els apliqués la llei governativa. *"Desde la implantación de la Generalitat, los anarquistas habían sufrido un incremento de la represión sobre sus actividades sindicales. Eran numerosos los casos en que los militantes más destacados y cuadros sindicales de importancia eran conducidos a la cárcel en calidad de detenidos gubernativos."*[44]

El jutge Lisardo Fuentes no va actuar així, ja que va decretar la llibertat del presumpte atracador Emilio Piñol Capmany. Quan la policia va anar a buscar-lo per fer-se'n càrrec, *"no lo encontró, el Juez lo había puesto en libertad"*. El magistrat, *"llamándole al Juzgado"* (a Piñol), *"le advirtió que procurara desaparecer cuanto antes, pues de lo contrario sería nuevamente detenido y en efecto desapareció frustrando de este modo los planes de la policía respecto de la investigación que*

[43] DSCE. 26 d'abril de 1932.

[44] J. M. Márquez i J. J. Gallardo, *Ortiz general sin Dios ni amo*, Edit. Hacer, Barcelona, 1999. pàg. 80.

practicaba". Si el funcionari es va comportar d'aquesta forma, corroboraria les paraules del ministre de governació, Casares Quiroga, a les Corts: *"lo que no admitimos es que los Jueces hagan caso omiso de la leyes y no cumplan los requisitos que marcan, obrando conforme a su criterio"*.[45]

Si el magistrat va actuar d'aquesta forma, el seu comportament provaria la seva complicitat amb aquest presumpte atracador, ja fos per avantatges econòmics, suborns, o bé per por a exercir el seu càrrec davant la possibilitat de represàlies. Però des del cos judicial no es podia creure aquesta versió dels fets, ja que el magistrat Lisardo Fuentes, molt possiblement segons el president substitut de l'audiència Víctor González de Echávarri, *"es un funcionario digno que si no sobresale por su capacidad, sin embargo lleva bien el Juzgado y con la regularidad de que siempre desde la proclamación de la República ha hecho gala de un constante republicanismo y consiguientemente de su adhesión a las vigentes instituciones."* El magistrat era el prototipus funcionarial.

El 28 de novembre de 1932, el Consell de Ministres va acordar el manteniment de la suspensió per un mes del magistrat, des que aquella es va decretar, i ho comunicava al governador civil de Barcelona, José Oriol Anguera de Sojo, el qual ho donarà a conèixer personalment al president substitut de l'Audiència. Al darrere d'aquesta suspensió, es trobava el ferm desig d'Anguera de Sojo de contenir amb fermesa les forces anarquistes, una política que l'enfrontarà obertament al Govern de la Generalitat, molt especialment a Francesc Macià, el seu antic protector, com ja es veurà. L'expedient contra el funcionari no va prosperar, des del moment que el 1933 va ascendir de categoria.[46]

L'oposició que percebrà el Govern de la judicatura el conduirà a l'observació permanent del cos, una comesa veritablement esgotadora. Aquest comportament governamental condicionarà notablement la independència i la imparcialitat de l'Administració de justícia, la qual estarà permanentment mediatitzada per l'executiu. És clar, ambdues característiques no podien emprar-se contra el règim, sinó dins la seva legalitat i els valors que el sustentaven, ratificats democràticament. Però el funcionariat era impermeable a comportar-se tal com exigia el nou moment polític: per a la gran majoria, la República els era aliena, i en molts casos, calia combatre-la obertament.

Amb el temps, el Govern tindrà un coneixement cada cop més profund del funcionariat, cosa que el farà témer per l'èxit de la futura política reformista que pensava realitzar a l'Administració de justícia. L'executiu constituent haurà d'admetre que el col·lectiu judicial i fiscal és majoritàriament contrari a la República. Aquesta realitat es convertirà en un front permanent que desestabilitzarà tota l'obra republicana. Les autoritats hauran de dur a terme una doble lluita, d'igual intensitat, present durant tot el període: aquella que pretén canviar la realitat social, política i econòmica, i aquella altra que intentarà contenir les accions i els ànims dels adversaris del règim. Un desgast permanent.

3. L'opció republicana per la depuració funcionarial.

Mesos després de proclamar-se la República, l'oposició del funcionariat reaccionari, cada vegada més intensa, afeblia l'obra governamental. La situació va agreujar-se quan va aprovar-se la Constitució. Al ministre de justícia li costava contenir els desafectes;

[45] DSCE. 26 d'abril de 1932.

[46] La Llei de defensa de la República també es va aplicar al magistrat Amado de Madrid, perquè va posar en llibertat un acusat per tinença il·lícita d'armes sense motivacions concloents. AGTSJC. Exp. Fuentes García i DSCE. 26 d'abril de 1932.

tot i que l'enfrontament mai va ser exterioritzat, la realitat als tribunals va esdevenir políticament insuportable per a l'executiu. A diferència del que va succeir en proclamar-se la República, el Govern acceptava obertament el 1932 que els valors i les formes que pretenia introduir-hi no es materialitzarien amb el personal heretat de la monarquia.

En l'obertura de tribunals del 1931, el ministre de justícia, Fernando de los Ríos, ja havia assegurat que *"este instante es de suma gravedad para la Magistratura. ¿Por qué? Porque la Magistratura, por la naturaleza propia de su función y por la manera como están educados el juez y el jurista, era el órgano encargado de cumplimentar aquel orden jurídico positivo que ha muerto; y en ese orden jurídico positivo legal había sido educada la Magistratura"*. Per això, des de la proclamació de la República es vivia una crisi de desconfiança que responia *"a lo que antes indicaba, a que es el órgano encargado de administrar la Justicia implícita en un orden jurídico que ha muerto y, además (...) a que son no pocos los jueces que muestran laxitud en la persecución de los delitos contra el nuevo régimen y tibieza en la aplicación de las nuevas normas de un derecho social que está naciendo"*.[47]

El funcionariat reaccionari passarà d'una oposició inicial de tertúlies i gestos a una altra summament violenta. Poc després de proclamar-se la República, va començar la conspiració a Barcelona *"bajo las órdenes del Ingeniero D. Jesús María Iraola (...) preparando la participación de Barcelona en el Movimiento del 10 de Agosto de 1931 junto con López Mandulay[48], (...) un hijo del General Despujol, Justo Sanjurjo, hijo del General del mismo nombre y Sánchez Cañete, (...) el cual estaba designado para el cargo de Gobernador civil de esta provincia"*.[49] Ràpidament, gran part del funcionariat judicial i fiscal s'organitzarà i se sumarà a l'extrema dreta catalana. Primer es va constituir la *"Peña blanca, organización que recogía a los que compartían las mismas ideas* (reaccionarias) *(...) y, después, se va a la formación de Derecha Catalana (...) tienen intervención activa en el movimiento del 10 de Agosto de 1932 los Señores Iraola, Sánchez Cañete y otros perfilándose cada vez más la Derecha Catalana con sus especiales características"*.[50] El magistrat de l'Audiència de Barcelona Buenaventura Sánchez-Cañete n'era un dels fundadors. Ben promptament havia començat la rebel·lió de *sus señorías*.

Tot i això, la denominació Derecha Catalana va ser adoptada el 6 d'abril de 1933. Com la seva antecessora, la Unión Monárquica Nacional, la "unia un caràcter extremadament conservador, de defensa de la propietat, i un marcat anticatalanisme". L'organització va establir-se fonamentalment a Barcelona i Terrassa, i aplegava "tant sectors burgesos i/o aristocràtics, com classe mitjana castellanitzada". Malgrat la seva gran capacitat econòmica, estava mancada de base social, una característica que la diferenciava dels tradicionalistes. Després de la proclamació de la República, l'organització va abandonar les tesis liberals i parlamentàries, malgrat que encara donava suport a la causa alfonsina.[51] El magistrat Buenaventura Sánchez-Cañete era, doncs, un monàrquic alfonsí.

Des que va començar-se a preparar el cop d'Estat del 10 d'agost de 1932 –dirigit finalment pel general Sanjurjo–, membres de la judicatura de Barcelona n'estaven al corrent i participaven en la conspiració. El capitost dels colpistes a Catalunya era

[47] F. de los Ríos, *op. cit.*, pàg. 52-3.
[48] Carlos López Mandulay dirigia la secció barcelonina del Partido Nacionalista Español (PNE). A J. M. Thomàs, *Falange, Guerra Civil, Franquisme*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992, pàg. 37.
[49] Declaració de Renato Llanas de Niubó, advocat. Hi ha un error, en comptes de 1931, hi hauria de dir 1932. AHN. Causa General. Leg. 1630.
[50] AHN. Causa General. Leg. 1630. Declaració de Francisco Lacruz Casamayor, industrial d'Alcubierre.
[51] J. M. Thomàs, *op. cit.*, pàg. 31-2.

Buenaventura Sánchez-Cañete, el qual, uns anys després, afirmarà que *"desde el año 1932 actué activamente con los tres General Sanjurjo; Barrera; Conde de Vallellano; Sr. Saiz Rodríguez (...) y otros, en el movimiento del 10 de Agosto, en el que fuí Jefe del mismo en toda la Región Catalana"*.[52]

La realitat dels colpistes a Catalunya no va sortir a la llum pública, perquè l'intent no va tenir cap tipus de manifestació després que va ser vençut a la resta de l'Estat. No obstant això, el que pretenia aquest magistrat, al marge de lluitar a favor d'una restauració monàrquica, era l'impediment per tots els mitjans possibles que s'aprovés l'Estatut d'Autonomia. Buenaventura Sánchez-Cañete esdevindrà una de les figures reaccionàries de més influència a la Barcelona republicana; tot i això, les seves intrigues i activitats conspiradores passaran desapercebudes per les autoritats republicanes.

El fracàs del cop d'Estat del general Sanjurjo es traduirà a l'Administració de justícia en una política de personal contundent contra tots aquells que s'oposaven al nou règim. Sense fer esperar gaire, la Llei de l'11 d'agost de 1932 autoritzava *"al Gobierno para separar definitivamente del servicio a los funcionarios civiles o militares que (...) realicen o hayan realizado actos de hostilidad o menosprecio contra la República"*.[53] Per a l'aplicació d'aquesta llei, el ministre de la governació remetrà unes instruccions reservades als governadors civils en les quals els manifestarà i ordenarà que

> *"El Gobierno se dispone a aplicar dicha ley con un alto espíritu de justicia, despreciando delaciones y denuncias que a veces solo tienen por objeto satisfacer bajas pasiones o pequeñas venganzas. (...)*(el Gobierno) *Necesita en primer término conocer por conducto autorizado qué funcionarios de los que prestan servicios en esa provincia pueden estar comprendidos en la ley citada y deben ser sancionados en consecuencia"*.[54]

Aquesta disposició recuperava l'esperit de la Llei de defensa de la República, i no pretenia altra cosa que protegir el sistema polític. La disposició va suscitar controvèrsia per si era aplicable al personal judicial –un 'Poder de l'Estat' com s'entenia corporativament, més enllà del simple funcionariat– i al ministeri fiscal. Mentre continuava aquest dubte, el Govern establia unes noves directrius d'inspecció dels tribunals, les quals pretenien que *"el propio Organismo judicial se depure a sí mismo, poniendo en juego sus defensas propias, y de otro, a la conveniencia de abrir cauce a una posible acción de gobierno que ayude a esa función normal del Organismo judicial"*.[55] Aquestes instruccions eren anàlogues a aquelles que havia donat el ministre de governació als governadors civils. Així, es reorganitzava la Inspecció judicial i fiscal, les quals es farien dependre directament del ministre de justícia, a fi de controlar tota l'Administració de justícia. Les visites d'inspecció s'intensificarien amb la intenció de conèixer *"las condiciones, aptitudes y conducta de los funcionarios judiciales, fiscales y auxiliares de la Administración de Justicia."*.[56] Aquest era un pas previ d'enorme importància, ja que aportaria la informació necessària del funcionariat per procedir posteriorment, si es veia convenient, a una depuració metòdica.

Pocs dies després, es comprovarà que aquella llei no era d'aplicació als funcionaris de l'Administració de justícia, perquè la Llei del 8 de setembre de 1932 –una disposició especial– permetrà la separació de la magistratura i la fiscalia contràries a la República.

---

[52] ACMJ. Justicia. Exp. 12.963.
[53] Art. 1 de la Llei de l'11 d'agost de 1932.
[54] AHN. Mº Gobernación. Serie A. Leg. 18.
[55] Exposició de motius del Decret del 23 d'agost de 1932.
[56] Art. 6.5 del Decret del 23 d'agost de 1932.

Aquesta norma no farà esment de la separació del funcionariat, sinó de la seva 'jubilació'. Així, disposava que *"Sin perjuicio de lo dispuesto en la ley orgánica del Poder judicial, podrán ser jubilados, cualquiera que sea su edad, a su instancia o por resolución del Gobierno, todos los jueces de instrucción, Magistrados y funcionarios del Ministerio Fiscal".*[57]

Malgrat que la LOPJ contenia els mecanismes suficients per procedir contra els elements contraris al règim, va promulgar-se precipitadament la Llei del 8 de setembre de 1932, la qual, en la majoria dels casos en què s'aplicà, no observà les disposicions que es preveien en la primera. En unes circumstàncies de greu crisi del sistema, es va creure oportú de negligir els requisits previstos a la LOPJ; però durant el Bienni Negre van ser d'una enorme importància, ja que van constituir la base legal per anul·lar les decisions del Govern constituent, tot retornant l'Administració de justícia a la situació en què es trobava el 14 d'abril de 1931.

Tot i que la Llei emprava 'jubilació', es tractava d'un eufemisme que amagava les autèntiques intencions de la disposició: procedir a la depuració del cos judicial i fiscal. Al rerefons, es pretenia aconseguir una reforma com la que havia emprès Manuel Azaña a l'exèrcit. Ben aviat es veurà que això no era possible. El funcionariat judicial i fiscal era molt més escàs si es comparava amb altres col·lectius funcionarials: desfer-se de tot aquell que era reaccionari significava irremeiablement la paralització de l'Administració de justícia.

Quan s'apliqui la Llei del 8 de setembre de 1932, el diputat de la CEDA, Mateo Azpeitia, manifestarà a les Corts que *"todas las jubilaciones decretadas por el Ministerio de Justicia fueron debidas a estas dos causas: primera, a la ideología monárquica, real o supuesta, de las personas a quienes se jubilaba, y segunda, al hecho de haber desempeñado cargos de confianza en la época del Gobierno de la Dictadura".*[58] Una opinió encertada, però no del tot real.

L'aplicació de la llei de jubilacions permetrà conèixer detalladament, per mitjà de les visites d'inspecció, els presidents i els caps de fiscalia, el comportament polític, social i privat del funcionariat.[59] Tot i les necessitats polítiques del moment, l'aplicació de la disposició anirà molt més enllà de les circumstàncies que l'havien fet possible. Així, s'aprofitarà per separar el personal malaltís –amb permanents baixes mèdiques– o ociós, i aquell altre que, segons els Ministeri, no gaudeix de les condicions 'intel·lectuals' per exercir el càrrec. A diferència del que va succeir al Ministeri de Defensa on es va jubilar, per instància seva, militars afectes a la República, al Ministeri de Justícia aquestes peticions no s'acceptaran. Aquest és el cas de Leopoldo Garrido Cavero –fiscal general de la República durant la Guerra Civil–, el qual va sol·licitar la seva jubilació. El ministre va desestimar-la, perquè els afectes a la República, com ja es veurà, eren una minoria a l'Administració de justícia, i funcionaris de la seva vàlua n'hi havia molt pocs.[60]

Per mitjà de l'aplicació de la Llei del 8 de setembre de 1932, *"se redujo sustancialmente la cúpula de la Carrera judicial, a la vez que el nuevo sistema de provisión de cargos judiciales proporcionaba a los componentes más jóvenes de la magistratura la posibilidad de ascender rápidamente".* L'executiu constituent va

[57] Art. 1 de la Llei del 8 de setembre de 1932.
[58] DSCE. 10 de gener de 1934.
[59] Tanmateix, aquesta informació està condicionada pel fet que el funcionari presenti recurs contra la seva jubilació; serà llavors quan el ministre estarà obligat a presentar davant el Consell de Ministres els antecedents que van motivar-la. Si no s'interposa aquest recurs, només es té constància del decret de jubilació, i es desconeixen les causes que el provoquen.
[60] AHN. FC. Magis. Exp. 12.900.

limitar la influència de la 'gerontocràcia'[61] judicial, ja que la depuració va afectar funcionaris compresos entre els 50 i els 69 anys. Finalment, van ser jubilats entre 114 i 125 funcionaris de la carrera judicial i fiscal, la qual cosa representava aproximadament el 12 % del funcionariat.[62] Tot i això, l'aplicació de la llei al funcionariat de Catalunya tindrà unes característiques peculiars, diferents de les de la resta de l'Estat.

La promulgació d'aquesta llei va atemorir el col·lectiu judicial i fiscal de Catalunya, ja que podien ser-ne les víctimes. El magistrat Antonio Bruyel Martínez, un funcionari sospitós en la seva fidelitat a la República, immediatament va dirigir-se al ministre de justícia, tot manifestant-li el seu *"respeto y sumisión, congratulándome de la aprobación del Estatuto Catalán y deseando sea pronto un hecho la del Vasco, para bien de la República Española, de Cataluña y de Vasconia"*. [63] També va comportar-se de la mateixa forma l'agressiu magistrat Jovino Fernández-Peña, tot i la seva perseverant fidelitat a la monarquia, com ja es veurà. En una comunicació adreçada al ministre de justícia, li manifestarà el seu acatament al règim republicà. Però aquesta submissió no era sincera. Per mitjà d'aquestes comunicacions, ambdós van avortar una possible jubilació. A Catalunya, la fidelitat a la República passava per l'acceptació i l'acatament de l'Estatut d'Autonomia, una qüestió que no era compartida per tot l'estament judicial i fiscal.

L'aplicació de la Llei del 8 de setembre de 1932 a Barcelona va ser molt similar a la de la resta de l'Estat. Si es parteix de la planta judicial de Barcelona de 1932,[64] es comprova que

Funcionariat de l'Administració de Justícia de Barcelona separat per la Llei del 8 de setembre de 1932	
Cos judicial	3%
Cos fiscal	24%

Això significa que la depuració, sobre 56 funcionaris fiscals i judicials, va afectar el 13% del funcionariat. Des d'un punt de vista quantitatiu es gairebé idèntic a la mitjana de l'Administració de justícia d'arreu de l'Estat, però qualitativament la depuració a Catalunya prendrà uns altres paràmetres, més enllà dels purament polítics, l'excusa per promulgar la llei de 'jubilacions'.

Algunes jubilacions de Catalunya es van decretar per causes polítiques, però van ser majoritàries les que responien a aptituds professionals o personals. En alguns casos, no va ser necessari l'informe de la Inspecció, perquè el Govern posseïa prou elements de judici per separar el personal. Aquest era el cas dels magistrats Buenaventura Sánchez-Cañete, José Márquez Caballero, i el del fiscal José Martí de Veses, els quals en proclamar-se la República desenvolupaven els governs civils de València, Barcelona i Castelló, respectivament. Tanmateix, amb uns mateixos antecedents, la conclusió de l'expedient de jubilació serà totalment diferent.

---

[61] M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 64.
[62] M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 62.
[63] AHN. FC. Magis. Exp. 12.770.
[64] Tots els quadres són de realització pròpia a partir de les fonts documentals del l'AGTSJC, AHN, ACMJ i AGA, i de les guies judicials del 1932, 1934, 1936 i 1936 editades pel Col·legi d'Advocats de Barcelona.

En la jubilació de Buenaventura Sáchez-Cañete només va tenir-se en compte l'acceptació del càrrec de governador civil monàrquic de València i cap més tipus de dada del seu passat polític o conspirador –es desconeixia–, tampoc les nombroses queixes que al llarg de la seva carrera professional havia rebut. Davant la incertesa que va acompanyar la proclamació del nou règim, el magistrat va pactar amb les noves autoritats republicanes de València, molt intel·ligentment, la transmissió de poders a canvi que li reconeguessin formalment la seva passivitat davant la proclama i la bona gestió que va realitzar al llarg del seu mandat. La seva astúcia no tenia límit, com ja es comprovarà. Quan va publicar-se el seu decret de jubilació, va presentar immediatament un recurs contra la decisió del ministre de justícia, emparant-se en *"una carta suscrita por toda la Junta republicana que se constituyó el día 14 de Abril, y en la que se elogiaba su pasada actuación como Gobernador"*. En aquesta carta, la Junta Provisional Republicana de València li reconeixia:

> *"nuestro respeto y admiración por las esclarecidas dotes de inteligencia y rectitud con que ha acertado a enaltecer las funciones de Gobernador durante el tiempo de su mando. / Ha sido frecuente en los últimos tiempos de dictaduras así agresivas como disimuladas, la actuación de Gobernadores a quienes se les veía constantemente el imperio del sable. En Vd. ha resplandecido siempre la toga de Magistrado (...), ha sido Vd. tan digno, ha puesto Vd. tan de relieve la noción del deber y el sentimiento de la responsabilidad que podemos señalar su paso por Valencia como ejemplo de funcionarios justos y honorables"*.

El Consell de Ministres va admetre el recurs presentat, perquè quan Buenaventura Sánchez-Cañete va desenvolupar el càrrec de governador civil de València, durant *el Gobierno del Almirante Aznar*, aquest tenia *"un carácter distinto al de las dictaduras ejercidas por los Sres. Primo de Rivera y Berenguer, ya que si bien no fué un Gobierno constitucional intentó buscar salidas legales a la situación creada por la Dictadura"*. La República actuava de bona fe, ja que desconeixia les autèntiques motivacions reaccionàries de Sánchez-Cañete i la seva implicació en el cop d'Estat del 10 d'agost de 1932. El Consell de Ministres s'havia cregut ingènuament la carta de la Junta Provisional Republicana de València i la presumpta fidelitat del magistrat al nou règim. Buenaventura Sánchez-Cañete, fins a l'esclat de la Guerra Civil, va passar desapercebut per les autoritats republicanes, tot i la seva permanent conspiració contra el règim i el seu alt nivell de coneixences i influències reaccionàries. La República es va comportar amb ell com una autèntica inexperta.[65]

Si Buenaventura Sánchez-Cañete havia resolt favorablement el seu passat col·laboracionista amb la monarquia, el fiscal José Martí de Veses no va tenir la mateixa sort. Aquest funcionari se'l separarà exclusivament perquè *"desempeñó el cargo de Gobernador Civil de Castellón de la Plana, durante la Dictadura del General Berenguer, significando así si identificación con aquel régimen ilegal al que prestó no sólo acatamiento, sino voluntaria colaboración desde un puesto gubernativo"*, malgrat que en el seu recurs va fer constar *"que al reintegrarme a las funciones judiciales por nombramiento del Gobierno de la República, de Abogado Fiscal de la Audiencia de Barcelona, he jurado el cargo con promesa de fidelidad a las nuevas instituciones, y que sin reservas, sin tibiezas y con todo fervor, he cumplido la adhesión que prometí y que llevo en mi conciencia"*.[66]

---

[65] ACMJ. Justicia. Exp. 12.963.
[66] ACMJ. Justicia. Exp. 13.347.

José Márquez Caballero, exgovernador civil monàrquic de Barcelona, fou separat amb els mateixos arguments i frases que José Martí de Veses. De ben poca cosa van servir les seves al·legacions, en les quals manifestava que el seu nomenament de governador responia *"a los prestigios adquiridos en la Magistratura durante mi larga residencia en Barcelona; y es del dominio público que al aceptarlo no satisface aspiración propia ni procuré servir intereses políticos determinados"*.[67] La situació de José Márquez Caballero i José Martí de Veses es va interpretar de forma diferent a la de Sánchez-Cañete, potser pel fet de no gaudir d'un aval republicà.

Tanmateix, no totes les jubilacions van tenir com a objectiu la separació del personal hostil a la República. El Ministeri de Justícia va aprofitar l'ocasió proporcionada per la llei per desembarassar-se del personal que s'absentava laboralment, era ociós o presentava mancances *intelectuales*, sense haver de fer ús de les solemnitats previstes a la LOPJ. En aquest casos, suposadament, el Govern actuava preventivament de cara a la reforma integral que pretenia realitzar a l'Administració de justícia. Però l'executiu no fou sempre encertat ni just en les resolucions que va prendre en aquests supòsits i, igual que en els casos anteriors, també va ser arbitrari, tot i que tenia la legitimitat de part seva.

El fiscal de l'Audiència de Barcelona Eduardo Canencia Gómez fou separat, perquè *"la mayoría exponen que este funcionario es poco inteligente y, a pesar de su buena voluntad para el trabajo, es por aquella causa, de poco rendimiento; sin negar su buena conducta privada, le conceptúan como hombre que rehuye el trato social, viste estrafalariamente y realiza menesteres domésticos impropios de quien ejerce cargo de relieve en la Administración de Justicia"*.[68] Les autoritats republicanes van actuar molt irresponsablement, ja que aquesta informació provenia de la Dictadura, només van limitar-se a fer-se-la seva. El contingut de la informació entrava en col·lisió frontal amb els valors de la Constitució de la República.

Costa d'entendre que se separi un fiscal perquè realitza *menesteres domésticos*, o perquè és una persona que *rehuye el trato social*, després de dinou anys de servei. Però, en el rerefons, es tractava d'un funcionari que no es va adaptar al tarannà corporativista del ministeri fiscal. Una situació que es va solucionar expeditivament i de la forma més humiliant possible. En aquest cas, la República es comportava tan arbitràriament com ho havia fet la monarquia.

El fiscal Cirilo Tejerina Brugel va ser separat per les seves constants baixes mèdiques. Igual que molts funcionaris judicials i fiscals, sofria *SURMENAGE*, una malaltia que es manifestava amb quadres clínics d'estrès, ansietat o depressió. Altres vegades aquest fiscal presentarà un *"cuadro completo de astenia cerebro-medular"*.

En la separació del jutge Vicente Tomás Palao van avaluar-se aspectes professionals i socials. Aquest funcionari va accedir al càrrec pel tercer torn, el mes de juliol de 1931. Es tractava, doncs, d'un funcionari que havia estat seleccionat pel Govern constituent, una decisió totalment desafortunada com es comprovarà. En l'expedient que va tramitar-se, després de presentar recurs contra el decret pel qual se'l jubilava, van informar moltes autoritats i particulars. Totes amb un denominador comú: els informes eren pèssims. Els esforços del Ministeri de Justícia a fi de contrastar la veracitat de les informacions conduiran el president de l'Audiència Territorial de Burgos –on havia estat destinat abans d'arribar a Catalunya– a iniciar una investigació personal sobre el funcionari i es va fer palès que s'havia servit *"como fuentes de información, discretamente exploradas, (la) de distintas autoridades y funcionarios (...). Algunas de las personas consultadas solo recordaron conocer al Juez Señor Palao de verle con*

[67] ACMJ. Justicia. Exp. 13.557.
[68] AHN. FC. Magis. Exp. 12.894.

excesiva frecuencia en los bares; otras le califican de ligero, muy despreocupado, indiscreto y poco Juez (...) del peor Juez de cuantos han pasado".

Davant d'aquestes constatacions, el president es va preocupar. Li calia comprovar els fets directament amb l'objectiu de bandejar imputacions sense fonament que podien qüestionar la política de selecció de personal del Govern de la República. Molt decididament, va traslladar-se al jutjat on havia estat destinat el jutge i va demanar les causes i plets que va tramitar el jutge Vicente Tomás. Molt impressionat, el president assegurarà que *"con la sola lectura de las sentencias quedé firmemente persuadido de la casi total ausencia de cultura jurídica de su autor. Carentes de toda doctrina y hasta de citas legales, y con un laconismo tal que apenas si de esas resoluciones llega a deducirse claramente el asunto litigioso planteado y los problemas jurídicos que se hayan debatido".*

Aquesta apreciació del president també serà ratificada per una altra autoritat, la qual afegirà que *"claramente veíamos no tenía capacidad para desempeñar el cargo, y por tanto jamás sintió el menor celo en el desempeño del Juzgado, por lo que le daba igual sustanciar a favor del demandante que del demandado, ya que no le importaba quien tenía razón, puesto que era incapaz de estudiar ningún asunto".*

Per una banda, sorprèn la decisió del president de desplaçar-se personalment al jutjat, sense utilitzar els seus canals d'informació habituals o els seus funcionaris subalterns; i, per l'altra, la seva flagrant ingerència en la independència judicial: l'enjudiciament que fa de les sentències només competia a un tribunal superior mitjançant el sistema de recursos previstos a la llei.

El president de l'Audiència de Lleida –província on estava destinant el jutge Vicente Tomás quan se'l va separar– assegurarà que *"Acerca de su conducta social y de su fama pública han llegado al informante noticias poco halagueñas, las cuales, así como otras referentes a deudas y a anuncios por parte de los acreedores de entrablar para su exacción reclamaciones judiciales".* Així mateix, el fiscal en cap de l'Audiència de Lleida apreciava que *"su aptitud y competencia (...) era nula (...) no distinguía en la mayoría de los casos el robo del hurto; procesaba y acordaba prisiones por robo, en hechos que resultaban hurtos, y á veces faltas de hurto; y recientemente pude apreciar como no distinguía el delito de tenencia de arma de fuego sin licencia, de la falta de uso de escopeta sin licencia".* Les informacions no podien ser-li més adverses. Per això, el ministre de justícia, Álvaro de Albornoz, va proposar al Consell de Ministres la desestimació del recurs que hi va presentar contra la seva la jubilació, perquè el *"Sr. Palao en los pocos meses que lleva desempeñando funciones judiciales se ha acreditado como funcionario inepto e ignorante, de dudosa moralidad, y absolutamente desprovisto de las elementales condiciones requeridas para ocupar puestos en la judicatura".*[69]

L'expedient de jubilació del fiscal José Moreu Gisbert no s'ha localitzat, però molt probablement se'l va cessar perquè se li van obrir diverses causes penals, malgrat que no en prosperés cap, i per la gran quantitat de queixes que va rebre al llarg de la seva carrera professional. Aquest fiscal coneixia la decisió que prendria el Consell de Ministres, perquè des de Barcelona, pocs dies abans que se'l jubilés, va demanar ajuda a la maçoneria, de la qual havia format part. D'aquesta forma, s'adreçarà a la Gran Logia Regional del Mediodía –Valles de Sevilla–, perquè li lliurés *"certificación de mi plancha de quite y de mi grado para poder afiliarme a una logia de estos valles"* – alguna de Barcelona. Aquesta certificació pretenia utilitzar-la per *"reintegrarme a trab.*

[69] ACMJ. Justicia. Exp. 13.522.

(sic)", davant les circumstàncies adverses que se li acostaven. Una maniobra que no va donar els resultats esperats.[70]

Els fiscals José Moreu Gisbert i José Martí de Veses, com ja es veurà, protagonitzaran les carreres professionals més tortuoses del tot el període analitzat, ja que ambdós seran rebutjats per tots els règims polítics que se succeiran.

L'aplicació de la Llei del 8 de setembre de 1932 als funcionaris de fora de Catalunya, que posteriorment se'ls va destinar, va ser diferent. Es desconeix a què pot obeir aquesta dinàmica, com també si és un producte de l'atzar. A la resta de l'Estat, la majoria de les causes al·legades pel ministre de justícia per jubilar el personal judicial i fiscal van obeir a motivacions de caràcter polític o religiós, presentades sota el pretext de mancances professionals. Així, s'explicarà molt detalladament la vida privada del funcionariat, a pesar que aquesta informació no tenia res a veure amb l'objectiu de la llei. Novament, el govern de la República vulnerarà els valors constitucionals.

D'entre el personal separat fora de Catalunya sobresurt el magistrat Eduardo Alonso Alonso, futur president de l'Audiència Territorial de Barcelona i governador interí de la Generalitat el 1935, el qual acabarà la seva carrera professional com a magistrat del Tribunal Suprem de l'Espanya Nacional. Malgrat aquesta futura trajectòria ascendent dins les files de la reacció, la seves dots professionals –segons els informes del ministre Álvaro de Albornoz– deixaven molt a desitjar. Segons la informació ministerial, *"su capacidad se estima como muy limitada"*, fruit de la qual era una coneguda sentència que havia dictat, *"y en la que al relatar el hecho probado consignó que ocurrió en un día cierto y determinado que no había podido determinar"*. A més, es tractava d'un funcionari ociós, ja que *"en contadas ocasiones presidió la Sala de lo Civil de esta Audiencia"*.

Si aquest era el seu tarannà professional, l'ideològic no era tampoc l'esperat per les autoritats republicanes. D'aquesta manera, era desafecte *"al régimen republicano como se infiere de sus antecedentes, conversaciones y por el hecho de conservar los emblemas monárquicos en los frentes de las mesas de las Salas de Justicia"*. També es mostrava contrari *"al laicismo del Estado como lo prueba que tuviese en lugar preferente de su despacho oficial un Crucifijo y en que albergó a raíz de la disolución de la Compañía de Jesús a un hijo suyo perteneciente a la citada orden, y a otro miembro de ella permanentemente y a temporadas a un tercer religioso"*.[71]

En la separació del magistrat Adolfo Serra Valentín també es van tenir en compte criteris professionals i ideològics. Es destacava que la seva carrera laboral era *evidentemente mala*, des del moment que la seva *"investigación judicial (...) motiva revocaciones que no debían tener lugar"*. En l'àmbit privat, si bé a *"Illescas lleva buena vida, en Madrid no ocurre lo propio"*. El seu decòrum estava en entredit perquè *"tiene algún agobio económico producido más que nada por su afán de poseer automóvil y tiene algunas deudas"*. Pel que feia a la seva adscripció ideològica, *"es monárquico y realiza actos de oposición al régimen republicano, sin recatar sus opiniones contrarias a esta forma de Gobierno. Así surgió recientemente en el incidente surgido entre este funcionario y dos señores Diputados a Cortes"*. Una descripció política que anys després serà ratificada pel mateix funcionari; d'aquesta forma, assegurarà que *"Desde el año 1932 en que fui expulsado de la carrera judicial por el nefasto gobierno de Azaña fui perseguido constantemente habiendo padecido varias*

[70] Archivo General de la Guerra Civil. Tribunal para la Represión de la Masonería y el Comunismo. Sum. Núm. 764/1942. (A partir d'ara: AGGC. TRMC). La *plancha de quite* és el document per mitjà del qual un membre es dóna de baixa de la maçoneria.

[71] AHN. FC. Magis. Exp. 12.664.

prisiones y procesamientos por pertenecer á Falange entre otras una en el Penal de Ocaña en el año 1933".[72]

La separació del magistrat Ildefonso de la Maza Fernández –vocal ponent del futur Tribunal Regional de Responsabilidades Polítiques de Barcelona i una de les figures judicials de més influència a la Barcelona de la postguerra– respon més fidedignament a l'esperit de la Llei del 8 de setembre de 1932: la depuració política. A aquest magistrat se'l jubilarà per prendre part en la política, *"singularmente en la del pueblo de Ramales, cuyo Juzgado desempeñaba, apoyando a los elementos monárquicos"*. En les eleccions del 12 d'abril, les forces monàrquiques aconseguirien per la seva *"intervención (...) que solo hubiera en el pueblo (...) un simulacro de elección y que se nombrara Alcalde a la persona a quien patrocinaba que era Jefe de la Unión Patriótica"*. Si això no era suficient, *"Ha mostrado su desafecto al régimen comentando en tono desfavorable toda la legislación de la República que por razón del cargo que desempeñaba estaba obligado a interpretar, y con posterioridad a la instauración del nuevo régimen ha seguido en contacto con elementos de la Dictadura cuyas inspiraciones influían en su conducta profesional"*.

Quan les autoritats judicials de l'Espanya nacional depurin Ildefonso de la Maza el 1937, el magistrat Pedro Palomeque afirmarà que *"siempre ha sido persona de extrema derecha, hasta el punto de haber merecido la distinción por parte del señor Albornoz de jubilarle por desafecto al régimen imperante (...) dedicó sus actividades a la propaganda y trabajos en favor del partido político Acción Popular"*.[73] La independència judicial no era respectada per ningú, la parcialitat de la magistratura era manifesta.

4. La transferència de l'Administració de justícia a la Generalitat.

Després de l'estiu de 1933, els treballs de la Comissió Mixta per a la transferència de l'Administració de justícia ja estaven enllestits. A última hora, la recerca d'acords entre el Govern central i els representants de la Generalitat havien estat maratonians: la coalició republicanosocialista s'havia desintegrat. Alejandro Lerroux no aconseguia la confiança de les Corts, així el president de la República encarregava a Diego Martínez Barrio la formació d'un Govern que tenia per objectiu la convocatòria d'eleccions generals. Davant la por que fossin guanyades per la dreta, precipitadament es va transferir l'Administració de justícia a Catalunya.

El 18 de desembre de 1933, el radical Alejandro Lerroux formava el seu primer govern després d'haver vençut el centredreta en les eleccions del 19 de novembre. Malgrat això, aquesta victòria responia més a l'assignació d'escons que la llei electoral conferia a les majories que a un sentiment clarament contrari als partits que havien governat durant el període constituent. La derrota dels partits republicans d'esquerra i dels socialistes era la conseqüència més immediata d'haver concorregut a les eleccions separadament. Aquest Govern es proposava rectificar els avenços socials i econòmics dels dos anys anteriors, tot retornant la República al 'sentit comú', del qual es passarà a l'any següent 'al orden' quan la CEDA n'entri a formar part.

A Catalunya, les eleccions autonòmiques de 1932 havien atorgat el triomf a Esquerra Republicana. La victòria radical dretana que es va produir a la resta de l'Estat a les eleccions legislatives no va tenir cap mena de traducció ni èxit entre l'electorat català.

[72] AHN. FC. Magis. Exp. 12.865 i ACMJ. Justicia. Exp. 14.462.
[73] ACMJ. Justicia. Exp. 13.944.

Des d'aquests moments, es produirà la 'cohabitació' entre un Govern central de marcat signe en un principi dretà, posteriorment reaccionari i contrari al règim autònom, i el Govern català, caracteritzat pel seu reformisme social i els seus anhels nacionals.

En aquest context, la tasca més immediata del Govern català serà la gestió dels serveis transferits i el desenvolupament estatutari, mitjançant l'organització de l'Administració pública catalana i la promulgació de les normes que havien d'estructurar l'ordenament jurídic de la regió autònoma, tal com la descrivia la Constitució. Malgrat el tomb dretà experimentat per la República, a Catalunya aquest període es correspon amb el moment de màxima elaboració legislativa i organitzativa en l'àmbit de l'Administració de justícia. Es va crear l'Estatut Interior de Catalunya, el Tribunal de Cassació, la inspecció dels tribunals i la norma orgànica que regulava la magistratura.[74] La normalització del nou tipus d'estructuració política creat per la Constitució i l'Estatut començava a fer-se realitat.

Des de l'aprovament de l'Estatut, la judicatura vivia temorosament el seu futur. La transferència de l'Administració de justícia a la Generalitat la valorava com una claudicació de l'Estat unitari a fi d'apaivagar les demandes de la classe política catalanista: el preu que s'havia pagat era massa alt. El cos judicial no entenia com s'havia acceptar políticament la *fragmentación del Poder judicial*, tampoc admetia la divisió del poder executiu i legislatiu –Govern de la Generalitat i Parlament de Catalunya. La magistratura avaluava aquesta realitat amb tristesa, perquè significava dependre d'un poder autònom desconegut políticament, al qual en un passat recent havia perseguit judicialment. Per això, envejava la situació del ministeri fiscal que continuava depenent de l'executiu central.

Les forces hostils a la transferència de l'Administració de justícia a Catalunya argumentaven que *"un Estado que no administra justicia no es Estado; de modo que si los jueces de Cataluña no lo son de la República, es que la República está ausente en Cataluña, es que ni siquiera administra justicia".*[75] La nova configuració política era intolerable per a les forces parlamentàries espanyolistes, les quals pronosticaven el 1932 que com a conseqüència de les transferències estatutàries *"vendrá una reacción unitaria".*[76]

Des d'un bon començament, els membres de la judicatura *"se veían precisados de tener frecuentes cambios de impresiones, con el fin de ver la manera de evitar que lo que se llamaba Región autónoma consiguiera lo que, filtrándose a través de las mallas de los textos legales y por medio de sinuosos y sucesivos avances, buscaba lograr, que no era otra cosa que tener un servicio judicial totalmente desligado del Nacional."* La 'disgregació' del Poder judicial, tal com s'havia conegut fins llavors, pressuposava una *"organización enteramente aparte y con funcionarios sometidos a los nombramientos y directrices de los órganos políticos de la Generalidad.."* L'oposició d'un ampli sector de la magistratura a la transferència de l'Administració de justícia mai la raonarà, ja que els mancaven arguments des d'una òptica de legitimitat democràtica. La judicatura emprarà exclusivament arguments polítics reaccionaris –concebuts en el vell Estat monàrquic– per manifestar el seu rebuig; tot negligint la seva comesa: jutjar i executar allò que havia jutjat exclusivament d'acord amb la llei.

D'aquesta forma, les reunions conspiratives d'una bona part de la judicatura –durant la segona meitat de 1932 i el 1933– s'incrementaran a fi d'impedir l'atorgament de l'Administració de justícia a la Generalitat. Com que no ho aconseguiran, posteriorment

[74] Aquestes disposicions de la Generalitat són: Llei del 26 de maig de 1933, Decret del 25 d'octubre de 1933, Llei del 10 de març de 1934, Decret del 10 d'abril de 1934 i Decret del 5 de març de 1934.
[75] DSCE, 16 d'agost de 1932.
[76] DSCE,12 d'agost de 1932.

s'oposaran al treballs de la Comissió Mixta. Quan comencin a produir-se les reunions de la Comissió Mixta, la incertesa sobre els seus acords els incomodarà encara més. Eren decisions preses per dos poders polítics –el central i l'autònom–, reflex de la nova configuració política de l'Estat, el quals podien actuar contra els seus interessos corporativistes i espanyolistes. La situació els resultava encara més difícil de suportar per l'absència de lligams amb la nova classe política republicana. Clarament, es consideraven abandonats a la seva sort per l'antic Estat centralista, el qual havien servit durant tota la seva vida.

Per això, les trobades de la judicatura per conspirar contra aquests pactes polítics es celebraran *"ante el silencio y casi indiferencia de Madrid y de sus órganos superiores"*. Així, doncs, *"Hubo muchas reuniones"*, les quals s'organitzaven a fi d'evitar *"la corriente disgregadoara"*, que pretenia *"un traspaso de servicios que ensayaba juegos de soberanía y que, por eso mismo, motivó una serie de contactos o cambios de impresiones, de proyectos, y de propuestas (...), en los que, sí fueron muchos los funcionarios que tomaron parte"*. Aquestes reunions responien a una necessitat de no esquinçar la *unidad nacional* pel que feia a l'Administració de justícia. Es tractava de *"sost(ener) los fueros de la unidad, que entendí(an) muy amenazad(os)"*. Una dinàmica empesa per *"combatir y detener los avances secesionistas y para llamar la atención de Madrid y del resto de España sobre lo que en Barcelona estaba pasando"*. Però aquesta resistència no tindrà cap ressò i acabarà fracassant estrepitosament; llavors, els funcionaris judicials més intransigents no els quedarà més remei que *"trasladarse fuera de la región"* o continuar la conspiració integrant-se en els diferents grups polítics reaccionaris.[77]

Un altre fet que agreujarà la realitat de la magistratura de Catalunya serà la gairebé paralització de qualsevol política de personal just des de l'aprovament de l'Estatut. Mesos abans, quan el Govern central va crear sis jutjats de 1a Instància i Instrucció a Barcelona, sense consultar-ho amb el de la Generalitat, es va produir un greu enfrontament entre ambdós que cap part desitjava repetir.[78] Abans no es resolguessin el termes de la transferència del personal, el Govern central optava per no actuar orgànicament als tribunals de Catalunya per no contrariar la Generalitat. Durant l'any 1933, s'estancà la política de personal ministerial fins que no es definissin el termes de la transferència. Aquest 'deixar de fer' creà nombrosos malentesos i el desgovern en l'Administració fins al punt que en l'elecció del president del Tribunal Suprem no hi va assistir cap representant de la judicatura catalana. Aquest malestar el va fer palès Raimon d'Abadal, degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona, quan hi va sol·licitar que *"conste en este acta su protesta por la falta de representación de los Funcionarios Judiciales del Territorio de la Audiencia de Barcelona"*.[79] Una situació que serà entesa per la judicatura com un oblit del Govern central, deixant el seu destí a allò que disposés el Govern autònom.

El malestar de la judicatura es farà insuportable durant el mes de juny de 1933, moment en què Víctor González de Echávarri, president interí de l'Audiència Territorial de Barcelona, es dirigirà als funcionaris judicials de Catalunya per tranquil·litzar-los davant la immediata transferència. El president els demanava serenitat, perquè l'Administració de justícia *"no debe sufrir alteración alguna ni por los cambios de Gobierno, ni por las modificaciones que el régimen político social o administrativo de un pueblo sufra"*. La magistratura no havia de témer pel seu passat polític, segons afirmava, res podia *"impedir la justicia de nuestras resoluciones"*. Tampoc havia de

[77] ACMJ. Justicia. Exp. 15.283.
[78] Vegeu la Sessió del 3 de maig de 1932. Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya.
[79] AHN. FC. Magis. Exp. 13.604.

tenir por per *"haber prestado nuestros servicios en épocas de distintos régimen político o administrativo"*: això no suposava una *"nota desfavorable, ya que jamás vinculamos el cumplimiento de nuestro deber (...) a las formas de gobierno ni a los sistemas de organización central o autonómica del Estado"*. Per aquest motiu, el president entenia que la funció judicial anava molt més enllà dels règims polítics: era *"lo mismo cuando* (los jueces) *administran la justicia en nombre de un rey, que cuando lo hagan de un presidente de la República, que cuando invoquen para ello la soberanía de la Nación y lo mismo bajo un régimen centralizado que bajo uno autonómico"*.

Víctor González de Echávarri no observava cap motiu objectiu d'alarma que pogués inquietar el funcionariat, per la qual cosa desitjava que es comportés, més enllà de les decisions polítiques, correctament a fi de no crear suspicàcies ni rebuig entre la classe política ni la ciutadania. Per això, era necessari que la judicatura acomodés la seva *"conducta pública y privada a normas de exquisita prudencia y discreción para que nadie pueda creer que oponemos la menor resistencia a reformas que en nuestra cualidad de jueces no podemos ni debemos discutir; para que ninguno con razón nos pueda tachar de enemigos de las modernas instituciones"*. Però el president sabia que la realitat als tribunals de Catalunya era una altra de ben diferent. Aquesta situació l'empenyerà a sol·licitar del funcionariat un comportament que provoqui *"el menor recelo (...) ni por nuestras conversaciones ni aún por nuestros gestos o aptitudes, en momentos en que ellos pueden ser motivo de comentario"*. S'havia d'evitar *"la idea de que en nuestras manos la Administración de Justicia en esta región corre peligros"*. Aquesta aptitud tampoc la podia alterar *"la diversidad de lengua nativa"*. Les recomanacions i instruccions del president acabaven tal com havien començat: circumscrivint la funció judicial a un pla més excels que la quotidianitat política del moment, tot acceptant que la funció estava per sobre dels canvis polítics i socials. Gairebé admetia que era eterna. [80]

Tanmateix, això era una exhortació i recomanació de la màxima autoritat judicial de Catalunya –encara no s'havia instaurat el Tribunal de Cassació de Catalunya–, la realitat era molt diferent. La idea principal del president és la permanència de la funció judicial, exercida per uns mateixos funcionaris, més enllà dels règims polítics. Uns arguments que arrenquen del positivisme del s. XIX, assumits des de la Restauració: l'augusta i sacra funció judicial està per sobre de la quotidianitat política del moment. La judicatura es considerava de forma abstracta, més enllà dels processos històrics i dels condicionaments del funcionari; per això, no s'admetrà cap tipus de contradicció o fricció amb la nova realitat política i social. Era l'única forma d'excusar allò que era indefensable, com els esdeveniments s'encarregarien de demostrar.

A l'Administració de justícia, inclòs el ministeri fiscal, li costarà molt de tolerar la nova realitat política i orgànica introduïda per la Constitució i l'Estatut. El funcionariat judicial i fiscal no suportarà la classe política catalanista per haver fet possible aquesta nova configuració política; tampoc acceptarà els republicans d'esquerra d'arreu de l'Estat per haver claudicat davant les pressions d'aquella. Així, s'argumentarà que el *"carácter en ciertos momentos de exaltación"* contra el catalanisme *"no (es) todo lo apropiado para un funcionario judicial que ha de hacer compatible, en lo posible, la energía necesaria en la resolución de los asuntos con el trato cortés, respectuoso que merecen las ideas que sustenta la persona que a los Tribunales se acerca en cualquier sentido, por exaltadas que sean"*. El respecte entre un ampli sector de la magistratura i la classe política catalanista començava a esquinçar-se, també amb la ciutadania que àmpliament havia donat suport al nou model polític. Això era el resultat d'haver-se

[80] AHN. FC. Magis. Exp. 13.618.

produït prèviament una fractura entre el nou ordenament jurídic i el funcionariat judicial, el qual, paradoxalment, tenia com a comesa la seva aplicació. Lentament, l'Administració de justícia, excepte algunes excepcions, anirà obrint un front contra les institucions democràtiques republicanes i els polítics que les ocupaven. La forma més primària d'oposar-hi serà per mitjà del *españolismo*, una adscripció que els crearà *"una atmósfera alrededor de su persona (...) que ha producido en los elementos de la Generalidad y otros una especie de desconfianza"*.[81] L'espanyolisme constituirà per al funcionariat una opció fàcil per oposar-se a la nova organització de l'Estat.

La reacció espanyolista del funcionariat interpretava la infiltració del catalanisme a l'Administració de justícia de dues formes, *"a cual más vergonzosa: una pública, ostentosa, consistente en la excitación contra la justicia y sus funcionarios por medio de periódicos y pasquines, incidentes y conflictos de toda clase"*. I, l'altra, representada per les maniobres dels polítics catalans per aconseguir uns objectius *"torcidamente antipatrióticos y antijurídicos que se buscaban y que llegaba al extremo de presionar a sus funcionarios"*.[82]

A Catalunya, per primera vegada des de la Restauració, es qüestionaran públicament les resolucions de la magistratura i els funcionaris. El moviment republicà català, lluny de les pràctiques de respecte que devia a l'Administració de justícia, decididament criticarà les decisions quan no s'adaptaven a l'esperit social i legal del moment. Aquesta dinàmica no es realitzarà en cercles tancats, sinó en els mitjans de comunicació. Un comportament desesperant que només perseguia donar un toc d'atenció a les autoritats polítiques sobre l'abisme existent entre la societat i l'Administració de justícia. Desgraciadament, els efectes d'aquesta forma de procedir van ser diametralment els contraris als desitjats. Les crítiques no serviran per apropar els tribunals a la societat, sinó que cada cop més se n'allunyaran: la realitat s'enquistava.

Mentrestant, l'Administració de justícia perdia la legitimitat per realitzar la tasca que li atorgava la Constitució i l'Estatut. La ciutadania ja no li dispensava cap respecte per tres motius essencials. En primer lloc, per la lentitud amb què actuava, molt *"considerable, i eren freqüents els casos veritablement intolerables. Per exemple: dilatar, amb expedients, fins a vuit anys el moment de contestar una demanda, o sigui d'iniciar el plet. En les cuses criminals no era estrany veure celebrar, en el primer semestre de 1936, judicis orals per causes iniciades el 1931."* Uns segona causa que havia provocat el seu desprestigi era la *"protecció decidida a favor del deutor"*. Així, *"Fóra curiosa l'estadística dels creditors civils o de les víctimes de diverses formes d'estafa o de perjudicis i danys indemnitzables, que no han pogut aconseguir justícia"*. A tot això, s'hi sumava la *"impunitat quasi segura de les* insolvències *fraudulentes"*. Amb aquesta forma de procedir, no costa gaire d'entendre per què *"els creditors no cobraven les indemnitzacions o els crèdits que els eren duguts"*. Si a aquestes dues causes s'afegeix *"La parcialitat dels magistrats en matèria de delinqüència social"*, el resultat pot ser dramàtic. Molts funcionaris judicials actuaven *"Unes vegades per sentiment anticatalà; altres (...) per por d'un o altre bàndol"*, o també *"per un instint persecutori, la mateixa justícia que absolvia els estafadors més coneguts, condemnava els reus de delictes socials. I quan no condemnava, es sabia tan públicament el perquè de l'absolució, que el prestigi de la toga en sortia malparat"*.[83]

El Departament de Justícia i Dret pretendrà aconseguir una Administració de justícia d'acord amb l'Estatut i el moviment catalanista republicà; un objectiu totalment legítim

---

[81] AHN. FC. Magis. Exp. 13.620.

[82] ACMJ. Inspección. Leg. 2267.

[83] M. Rubió, *La justícia a Catalunya. 19 de juliol de 1936 – 19 de febrer de 1937*, Gràfiques Avià, Barcelona, 1978, pàg. 9-11.

des del moment en què se li havia atorgat estatutàriament la capacitat d'organitzar-la. No obstant això, qualsevol acció que adopti per acomodar la realitat política i social, la magistratura la interpretarà com una ingerència en la seva independència. Aquesta oposició serà tant insuportable per a la Generalitat que finalment optarà per mesures dràstiques, les quals l'enfrontaran obertament amb el col·lectiu judicial i fiscal. Des de la ciutadania, es percebrà la situació com una rebel·lió amagada i silenciosa dels funcionaris contra el poder legítim del Govern autònom.

Per entendre la dinàmica política i social del personal de l'Administració de justícia transferida, i també dels membres del ministeri fiscal, cal apropar-se molt minuciosament a les seves característiques, ja que és l'única forma de comprendre el seu comportament en aquest període històric. Per fer-ho, s'ha escollit la planta judicial –cadascun dels òrgans jurisdiccionals i de les places funcionarials que els formaven– de Barcelona de l'any 1934, concretament el mes de març, poc temps abans que es posés en marxa el Tribunal de Cassació, i mesos després que es transferís l'organització judicial al Govern català, la qual cosa indica el tipus de personal que hi rep. Si s'analitza la planta judicial de Barcelona en aquest moment, sempre tenint en compte que l'Audiència territorial era la màxima instància del Poder judicial a Catalunya abans que es creés el Tribunal de Cassació i que les conclusions que s'extreuen poden extrapolar-se a la resta del funcionariat de la Regió Autònoma, menys pel que fa a la seva edat i als serveis que hi havien prestat, s'observa que només n'estava vacant el 15%: quatre càrrecs a l'Audiència Provincial i dos als jutjats de 1a Instància i Instrucció.

La manca de personal a l'Audiència Provincial, inclosa la presidència, és molt important, ja que aquest organisme era l'autèntic centre encarregat de la repressió social i política; així, un 33% dels càrrecs hi estaven vacants. Això pot tenir una explicació: des del Ministeri de Justícia, davant la transferència de l'Administració de justícia, s'havia optat per no nomenar un personal que podia contrariar el projecte judicial d'ERC.

Audiència Territorial de Barcelona
o Audiència de Catalunya el març de 1934

President
José Oriol Anguera de Sojo

Sala I civil
President
Víctor González de Echávarri Castañeda

Magistrats
Alejandro de Paz López
Buenaventura Sánchez-Cañete López
Francisco de P. Caplín Fandiño
Ignacio de Lecea Grijalba

Sala II civil
President
Luís Emperador Félez

Magistrats
Manuel López Avilés
Luís Pomares Pérez
Jovino Fernández-Peña Vázquez
Mariano González de Andía Llanos

Audiència Provincial de Barcelona el març de 1934

President
Vacant

Secció 1a

President
Vacant (n'és el de l'audiència Prov.)

Magistrats
Leoncio Villacastín Cabezas
Jesús Marquina Rodríguez

Secció 2a

President
Vacant

Magistrats
Eduardo de Zúñiga García-Izquierdo
Francisco Serra Martínez

Secció 3a

President
Enrique de Iturriaga Añibarro

Magistrats
Vacant
Vacant

Secció 4a

President
Julio Rodríguez Contreras

Magistrats
José Pérez Martínez
Aureliano Bragado Pérez

Jutjats de 1a Instància i Instrucció de Barcelona el març de 1934

Magistrat-jutge degà
José Maria García Amorós

Núm. 1
José Maria García Amorós

Núm. 2
Federico Parera Abelló

Núm.3
Luís Rubio de Usera

Núm. 4
Francisco Eyré Varela

Núm. 5
Juan Pastor Mengual

Núm. 6
Adolfo Fernández-Moreda Fernández-Chacón

Núm. 7
Gregorio Burgués Foz

Núm. 8
Agustín Altés Pallás

Núm. 9
Vacant

Núm. 10
Vacant

Núm. 11
Fernando Higueras Barrutia

Núm. 12
Manuel Montero Alarcia

Núm. 13
Rafael Vives Gargallo

Núm. 14
Pedro Fernández-Cavada López de Calle

Núm. 15
Juan Espinosa Gozalbo

Núm. 16
Luís Díaz Rodríguez

Fiscalia de l'Audiència de Barcelona el març de 1934

Fiscal en cap
José Bonilla Goizueta

Tinent fiscal
Julio Díaz Sala

Advocats fiscals
Ezequiel Cuevas Pinto
Juan Francisco Marín Gutiérrez
Luís Matoses Marqués
José Luís de Prat i de Lezcano
Antonio García-Valdecasas Santamaría
Ramon Franquet Pamies
Castor García Fernández
José Márquez Azcárate
Eugenio Carballo Morales
Luís de Jayme Torres
Julio Insausti García
Enrique Jiménez Asenjo
Juan Antonio Altés Salafranca
Luís Forés Ferrer
Manuel Sancho Sancho

Aquest alt índex d'ocupació dels càrrecs judicials de Barcelona significa que la classe política republicana, a pesar de la transferència de l'Administració de justícia, pels trasbalsos que va representar, va ser summament responsable i en tot moment va *intentar que el servei públic quedés cobert.*

Pel que fa al ministeri fiscal, depenent del Govern central, el 95% dels càrrecs estaven ocupats, una mostra inequívoca que l'executiu havia assumit plenament la nova configuració autònoma, tot complint amb la seva responsabilitat. Una herència rebuda bàsicament del període Constituent. Aquest punt és molt important. Per una banda, si el Govern central descuidava les seves responsabilitats respecte al ministeri fiscal, significava el col·lapse de l'Administració de Justícia de la Generalitat; per l'altra, si no animava, extraoficialment, la judicatura a demanar les places vacants de la Regió Autònoma, el sistema judicial estatutari fracassaria.

Quan s'analitzen els diferents aspectes professionals i personals de la magistratura destinada a Barcelona el març de 1934, els resultats són sorprenents. D'entrada, allò que més sobta és la seva edat.

Edat mitjana de la magistratura destinada a Barcelona el 1934

Audiència Territorial	60 anys
Audiència Provincial (*)	64 "
Jutjats de 1a Instància i Instrucció (**)	52 "
Edat mitjana de la magistratura	**59 anys**

* En un 25% dels casos es desconeix
** En un 7% dels casos es desconeix.

L'edat mitjana de la magistratura de tots els òrgans jurisdiccionals de Barcelona és de 59 anys: s'està al davant d'una judicatura d'una edat avançada, producte del sistema de provisió de les vacants, l'antiguitat, i de l'organització judicial, piramidal. Això significa que el sistema de provisió de vacants d'acord amb l'antiguitat, ideat per la Restauració, havia donat tots els seus fruits. L'enquistament i immutabilitat de l'Administració de justícia era una realitat: una vida equivalia a una carrera professional sense cap tipus de sorpresa ni d'ascensos imprevistos, ningú arribaria a les altes instàncies judicials si no era per mitjà de la antiguitat, la vellesa. Es desconeix si aquesta realitat era exclusiva de la magistratura o també es donava en els altres cossos funcionarials de l'Estat.

A l'Audiència Territorial, la mitjana és de 60 anys, una edat de molta rellevància si es té en compte que és l'òrgan que coneixia en segona instància dels plets de Catalunya, aquesta *gerontocracia* no farà altra cosa que 'refredar' les sentències civils de la Instància 'massa agosarades'. A més, els presidents de les sales formaven part de la Sala de Govern,[84] màxim òrgan de gestió de Catalunya tant en política de personal i disciplinària com d'inspecció.

Aquest Poder judicial d'avançada edat, 'vell', encara es fa més patent a l'Audiència Provincial on la mitjana d'edat és de 64 anys. També aquí té una completa lògica la 'gerontocràcia' judicial, ja que aquests magistrats havien estat ensinistrats per la monarquia per exercir la repressió política i social per mitjà de l'aplicació del dret penal, difícilment substituïbles d'un dia per l'altre. Així, la seva edat era una garantia de *orden*, sinònima de conservadurisme.

Als jutjats de 1a Instància i Instrucció de Barcelona, la mitjana d'edat es relaxa per situar-se en 52 anys, la qual cosa no deixa d'indicar que s'està al davant d'un personal madur, més si es té present la comesa que realitzaven: instrucció de les causes criminals i el jutjament dels plets civils. Però, és clar, el sistema de provisió de vacants creat per la Restauració implicava que els jutjats de Madrid i Barcelona havien de ser ocupats per un personal nomenat directament pel Govern, amb una posició molt important dins l'escalafó. Un sistema molt intel·ligent d'assegurar-se una forma molt concreta d'instrucció d'una causa penal o la tramitació d'un plet civil en les dues principals ciutats de l'Estat. D'aquesta forma, un magistrat d'un jutjat de Barcelona podia ser perfectament president d'una audiència provincial, sempre que no fos cap de les d'aquestes dues ciutats. Per aquest motiu, es tracta també d'un personal 'gran'.

Si s'aprofundeix sobre la procedència de la magistratura de Barcelona el març de 1934, els resultats poden ser sorprenents.

[84] La Sala de Govern de l'Audiència Territorial de Barcelona la formaven el seu president, els presidents de les dues sales civils, el fiscal en cap i el secretari de govern.

Lloc de naixement de la magistratura destinada a Barcelona el 1934[85]	
Madrid	18%
Andalusia	12%
Castella-Lleó	12%
País Valencià	12%
Aragó	9%
Galícia	6%
Catalunya	3%
Altres territoris	18%
Es desconeix	9%

Només el 3% de la magistratura havia nascut a Catalunya, una dada que es referia exclusivament al magistrat José Oriol Anguera de Sojo, nomenat directament pel president Francesc Macià, cosa que significa que el 96% procedia de fora, una situació que conduirà algun autor a afirmar que els catalans tenien *"escaso interés por la Administración"*. Certament, aquestes dades constaten l'absència dels catalans en la configuració de l'Administració de justícia, no el seu 'desinterès'. Diverses causes poden explicar-ho. Per una banda, Catalunya era un dels territoris de l'Estat més desenvolupats econòmicament, cosa que empenyia els seus llicenciats en dret a dedicar-se a l'exercici de l'advocacia o a dirigir les indústries. Per l'altra, tal com s'havien definit la carrera judicial i fiscal durant la Restauració –submissió completa a la cultura castellana per mitjà d'una oposició memorística i plena disposició per servir l'Estat en unes condicions laborals pèssimes– els n'allunyaven, perquè gaudien d'unes sortides molt més dignes i d'uns avantatges econòmics molt més solvents a la seva terra, lluny del servei a l'Estat. Els paràmetres en els quals es fonamentava l'Administració de l'Estat liberal estaven molt allunyats dels interessos dels catalans. Per això, s'ha de tenir en compte *"la existencia de factores (...) de índole histórica, que influyen igualmente en la mayor o menor vocación hacia el servicio público o quizá haya de decir más exactamente vocación de servicio al Estado"*.[86] Tanmateix, a la llarga, aquesta situació deficitària de funcionaris catalans acabaria perjudicant Catalunya, ja que seria dependent dels de la resta de l'Estat, amb unes formes culturals i polítiques molt concretes.

Des d'un bon començament, Catalunya va estar al marge de l'estructuració funcionarial de la Restauració, bé perquè no va adaptar-se a les directrius centralistes de l'Estat liberal, bé perquè aquelles no convenien als seus llicenciats en dret. Però quan es creï el Tribunal de Cassació, molts juristes catalans de molta rellevància no tindran inconvenient d'ésser nomenats magistrats, malgrat que en molts casos les retribucions eren inferiors a l'exercici de l'advocacia, però en aquest cas, tant la forma d'accés al càrrec com la dependència política no entraven en col·lisió amb la seva idiosincràsia. Ja el 1906, el jurista Joan Martí Miralles, futur magistrat del Tribunal de Cassació, creia que *"se hace indispensable, que la magistratura de nuestra Audiencia territorial llegue a ser verdaderamente nuestra, no precisamente en el sentido estrecho de la palabra, es*

[85] Els percentatges de tot l'estudi, tant pel que fa a magistrats com a fiscals, cal interpretar-los prudentment, ja que es parteix d'una població molt petita, i segons en quins supòsits es desconeixen les dades, com ja s'indica.

[86] J. Álvarez, *El origen geográfico de los funcionarios españoles*, Colección de Estudios Administrativos, Instituto de la Administració Pública, Madrid, 1980.

decir, formada con magistrados nacidos en Cataluña, ya que ello sería hoy día casi imposible, pues son muy pocos los hijos de este territorio que sienten vocación por la carrera judicial".[87]

De totes les procedències de la magistratura destinada a Barcelona, *"destaca la alta proporción de funcionarios madrileños fenómeno que, todo parece indicarlo, es consustancial con la burocracia española desde, por lo menos, mediados del siglo pasado".*[88] L'alt índex de magistrats madrilenys és un fet constant durant tot el període investigat, molt possiblement perquè la capital és un territori eminentment burocràtic en aquests moments, sense cap altre sortida laboral i de promoció social que el servei a l'Estat. Òbviament, els madrilenys tenien molt més fàcil l'accés a aquests càrrecs des del moment que es requeria exclusivament la seva cultura i que existia una llarga tradició burocràtica: l'oposició només podia preparar-se en un medi on existia un llarg costum funcionarial i *preparadores.* Aquesta dinàmica conduirà inevitablement a identificar el funcionari judicial amb el 'madrileny'. Segueixen Madrid altres territoris molt poc desenvolupats econòmicament en aquells moments, on predominava exclusivament l'agricultura. Tal com s'havia configurat el sistema d'oposició, indubtablement beneficiava aquests territoris en perjudici de Catalunya. Els llicenciats en dret de fora de Catalunya tenien més possibilitats d'inserir-se des del moment que no tenien altres possibilitats de subsistència o promoció que l'accés a un càrrec públic. A més, l'aprovament de l'oposició, al marge de les recomanacions, només requeria temps d'estudi i perseverança, les quals només podien acomplir-se si es tenien recursos econòmics familiars i cap més sortida laboral. També és cert que en casos molts excepcionals la realització de l'oposició obeïa a una veritable vocació.

Però en aquell període històric, qui podia estudiar una llicenciatura en dret? Val a dir que aquest personal va estudiar la llicenciatura entre 1890 i 1912, aproximadament; o qui podia preparar una oposició? Unes preguntes que condueixen inevitablement a indagar sobre l'origen social de la magistratura. Malauradament, sobre aquest aspecte es coneix molt poc. Les úniques referències a la classe social dels progenitors dels funcionaris es troben a les certificacions de naixement, on només es fa constar que el seu pare era *propietario* o empleat públic, molt possiblement també magistrat. Així, la judicatura esdevindria molt sovint, com en altres cossos funcionarials, una professió que es transmetia de pares a fills. El funcionariat procedia dels

> *"terratenientes, funcionarios, y sobre todo de familias de raigambre jurídica",* un origen que *"garantizaba la coincidencia idelógica con los valores de la clase dominante".* Així, *"las promociones de jueces y fiscales desde 1870 obedecían al prototipo de 'persona de orden', es decir, la que sigue las pautas ideológicas y de comportamiento exigidas por la mentalidad tradicional de la clase dominante. Sus componentes ideológicos esenciales eran la religiosidad, el patritismo y el respeto al orden social y político establecido".*[89]

La preponderància en l'origen de la magistratura de Madrid i l'antic Regne de Castella encara es fa més patent si s'analitzen les universitats espanyoles on la magistratura destinada a Barcelona va estudiar la llicenciatura en dret.[90]

---

[87] J. Martí Miralles, *op. cit*, pàg. 13.
[88] J. Álvarez, *op. cit*, pàg. 53.
[89] M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 212-213.
[90] En molts casos, no es disposa d'aquesta dada perquè no s'ha pogut tenir accés directe a l'expedient, i quan s'hi ha tingut, en molts no hi constava o no s'ha localitzat.

Universitat de llicenciatura en dret de la magistratura destinada a Barcelona el març de 1934	
Madrid	30%
Granada	6%
Valladolid	6%
Barcelona	3%
Saragossa	3%
Oviedo	3%
València	3%
Es desconeix	45%

Altre vegada Madrid ocupa el primer lloc. És indubtable que la Universitat de Madrid era una de les més prestigioses de l'Estat, o si més no la que estava més a prop del poder polític, capaç de propiciar una promoció social més ràpida a l'ombra del servei a l'Estat. Per una banda, és evident que un percentatge important d'aquells que hi van néixer estudiaran allí. Però per l'altra, potser més important que l'anterior, a la Universitat de Madrid es formaven els fills de les elits polítiques, ja fos perquè hi desenvolupaven càrrecs a la 'Corte', hi havien retornat després de prestar servei en les 'provincias' o territoris d'ultramar –alguns hi van néixer–, o bé hi enviaven els seus fills perquè era un mitjà més còmode perquè es familiaritzessin amb el centre de gestió de la burocràcia funcionarial.

El 3% corresponent a la Universitat de Barcelona es refereix de nou al magistrat José Oriol Anguera de Sojo, l'únic que s'havia format a Catalunya.

Les universitats de Granada i Valladolid segueixen la de Madrid, la qual cosa indica que la formació jurídica de la magistratura era essencialment castellana –una visió molt particular dels clàssics del dret i de la història de les institucions, o sigui, de la història del dret del Regne de Castella. Una constant que es repetirà durant tot el període que s'analitza.

Si fins ara queda clar que la magistratura era 'vella' i majoritàriament d'origen cultural castellà, encara és més sorprenent els serveis que havia prestat a l'Estat de la Restauració.

Mitjana de l'any d'ingrés en la carrera de la magistratura i fiscalia destinada a Barcelona el 1934 i del servei que havia prestat[91]		
Òrgan	Any d'ingrés	Servei prestat
Audiència Territorial	1902	32 anys
Audiència Provincial	1902	31 "
Jutjats de 1a Inst. i Instr.	1910	23 "
Fiscalia de l'Audiència	1912	22 "

[91] Es desconeix aquesta dada entre el 25% del funcionariat de l'audiència provincial, el 21% dels jutjats i el 35% de la Fiscalia.

Tant a l'Audiència Territorial com a la Provincial la mitjana de l'any d'ingrés a la judicatura és el 1902, amb 32 i 31 anys de servei respectivament, o sigui, 29 i 28 anys de servei efectiu a la monarquia. Unes dades de summa importància que inevitablement condicionaran tota l'obra republicana: la República haurà de 'conviure' amb un funcionariat que havia prestat llarguíssims serveis a la monarquia, caracteritzats per la seva ferotge legitimació. Canviar la mentalitat d'aquest funcionariat d'un dia per l'altre era impossible, si és que existia alguna probabilitat de transformar-la. Aquest és l'origen de tots els mals a l'Administració de justícia durant la República: 'carregar' amb un funcionariat que s'havia format durant la monarquia per al seu servei exclusiu.

Als jutjats de 1a Instància i Instrucció de Barcelona, es redueix la mitjana de l'any d'ingrés en vuit anys, tot i així aquesta magistratura havia prestat servei a la monarquia durant 20 anys. La mentalitat i els hàbits adquirits durant la monarquia, especialment en la persecució dels delictes politicosocials, com també en la forma d'exercir i legitimar el poder, la República no podrà canviar-los durant la seva exigua existència, si és que hi havia alguna manera de fer-ho.

El tipus de magistratura heretat per la República, transferida a la Generalitat, és encara molt més clara si es té en compte la forma en què va accedir al càrrec judicial.

Forma d'accés al càrrec de la magistratura destinada a Barcelona el 1934

- Audiència Territorial:	
Oposició	36%
Concurs	64%
- Audiència Provincial:	
Oposició	12%
Concurs	62%
Es desconeix	25%
- Jutjats de 1a Instància i Instrucció:	
Oposició	71%
Concurs	21%
Es desconeix	7%
Forma d'accés total:	
Oposició	40%
Concurs	49%
Es desconeix	11%

Això significa que el 49% de la magistratura de Barcelona havia assolit el càrrec pel quart torn, o sigui, per un simple concurs de mèrits que conduïa el Govern a nomenar-los jutges, sense necessitat de passar per l'oposició. *"Parece que hacia 1890 ya se contaba con una magistratura al gusto del nuevo régimen* (de la Restauración) *(...) Hasta principios de siglo, sin embargo, el gobierno siguió gozando de las amplias facultades que le concedía el cuarto turno para la colocación de clientelas en las nuevas promociones de jueces, e incluso tras la supresión de éste".*[92] Aquesta forma tan peculiar d'accedir a la judicatura va servir als diferents governs de la Restauració per fer-se una judicatura a la seva mida, sempre més dependent del poder polític pel favor que n'havia rebut. Naturalment, el caciquisme hi tenia molt a veure. Els jutges

[92] M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 49-50.

respondran permanentment a la facció oligàrquica per mitjà de la qual se'ls havia nomenat. Massa sovint els magistrats més reaccionaris durant la República procedien del quart torn. Per aquest mitjà, van accedir-hi els antics funcionaris de l'Administració de justícia colonial, els vicesecretaris d'audiència, els empleats dels establiments penals, els de la Direcció General dels Registres i del Notariat... També hi van ingressar professionals del dret i professors, abans no va ser suprimit el 1902.[93]

La incidència del quart torn és aclaparadora a l'Audiència Territorial: el 62%, la màxima instància judicial i de govern del Poder judicial de Catalunya. La cúpula judicial de Catalunya estava en mans d'un personal en deute vitalici amb la monarquia, a la qual devia el seu càrrec. Una situació molt semblant a la de l'Audiència Provincial on el 62% havia ingressat per aquest torn, una dada de summa importància si es parteix que era l'organisme encarregat d'aplicar el dret penal o repressiu. Als jutjats de 1a Instància i Instrucció, canvia la tònica: aquesta magistratura havia accedit per oposició a partir de 1910, quan legalment el quart torn s'havia derogat, però les seves resquícies són prou importants: el 21%.

Pel que fa als membres del ministeri fiscal destinats a Barcelona el març de 1934, les característiques són molt semblants a les de la magistratura. L'edat mitjana dels fiscals és de 50 anys –es desconeix l'edat en el 35% dels casos. Aquesta dada pot fer pensar que s'està al davant d'un cos molt més jove que el judicial, però això no és cert. La Fiscalia de l'Audiència de Barcelona incloïa els advocats fiscals que acabaven d'aprovar l'oposició: són aquests els que rebaixen la mitjana d'edat, a diferència dels jutges d'ingrés recent que es trobaven destinats als jutjats de poblacions de poca importància, però caps dels diferents partits judicials. Si es té en compte la mitjana d'edat del fiscal en cap i del tinent fiscal, aquesta és de 67 anys. La *gerontocracia* fiscal també era una realitat. L'Administració de justícia estava fossilitzada.

Lloc de naixement dels membres del ministeri fiscal destinats a Barcelona el 1934

Catalunya	18%
Andalusia	12%
Aragó	12%
Canàries	12%
País Valencià	5%
Castella-Lleó	5%
Es desconeix	35%

A diferència del que succeïa entre la magistratura, el 18% dels fiscals havien nascut a Catalunya –Ramon Franquet Pamies, Luís Jayme de Torres i Luís Forés Ferrer. Això significa que els pocs funcionaris catalans havien optat pel ministeri fiscal. Es desconeix el motiu, però quantitativament és el col·lectiu més nombrós. I, curiosament, dels funcionaris dels quals se sap aquesta dada, cap és de Madrid, una tònica que es

[93] Tot i que existeix el règim d'ingrés per oposició, a la pràctica només una de cada tres vacants està ocupada per un opositor. Per aquest mitjà, s'obre el que tradicionalment s'ha denominat tercer i quart torn. El primer es reserva a funcionaris que ja ocupaven un càrrec auxiliar a l'administració de justícia o a altres departaments del Ministeri de Justícia, i el segon s'atorga a professionals del dret, però ambdós nomenats directament pel Govern. Tot i això, alguns autors anomenen aquesta forma d'accedir a la judicatura per ambdues vies simplement el quart torn.

perllongarà durant tot el període que s'estudia. Tot i això, el 18% no és cap majoria respecte al total de funcionaris.

De la mateixa forma com succeeix amb l'edat dels fiscals, els advocats fiscals d'ingrés recent rebaixen la mitjana del servei prestat i de l'any d'accés al càrrec –quadre de la magistratura de 1934 que ja s'ha analitzat. Els fiscals de l'Audiència de Barcelona van accedir al càrrec el 1912 i hi havien prestat servei durant 22 anys. Si és té en compte l'historial professional del fiscal en cap, Juan Bonilla Goizueta, i del tinent fiscal, Julio Díaz Sala, el primer va ingressar el 1889 i el segon el 1895, o sigui, havien prestat servei durant 45 i 39 anys, respectivament.

Si s'analitza la universitat de formació del ministeri fiscal –desgraciadament, en el 65% dels casos es desconeix– es constata que el 12% havia estudiat a la Universitat de Barcelona, el mateix percentatge que ocupa la de Madrid. Mentre que la de Sevilla i Granada assoleixen cadascuna el 5%.

Sobta que només el 6% dels fiscals de Barcelona accedissin al càrrec pel quart torn, una dada que es repetirà durant tot el període investigat i que desapareix el 1943, a pesar que es desconeix gairebé en la meitat dels casos. Costa d'explicar aquesta diferència respecte a la magistratura, i més si es té en compte que fins al 1926 van formar ambdues el mateix cos. Com ja s'ha exposat, aquesta excepció només pot explicar-se pel fet que el nou ministeri fiscal el van compondre els funcionaris més ben formats, el quals havien accedit majoritàriament al càrrec per oposició. A la judicatura quedarien els funcionaris més ineptes o els veritablement vocacionals.

Forma d'ingrés dels membres del ministeri fiscal destinats a Barcelona el març de 1934

Oposició	47%
Concurs	6%
Es desconeix	47%

5. La política de normalització lingüística a l'Administració de justícia.

La qüestió lingüística era essencial per al Govern català. La llengua catalana constituïa la base fonamental d'una identitat diferenciadora. Sense una política de normalització lingüística, el projecte de recuperació nacional trontollava. Calia, doncs, introduir-se en totes les esferes de l'Administració autònoma a fi de fer realitat els anhels catalanistes: la normalització lingüística.[94] Malgrat aquest desig, l'Administració de justícia serà la més reticent a emprar el català.[95] La llengua catalana era estranya majoritàriament als membres de la magistratura; difícilment podien acceptar que aquesta llengua *vernácula* pogués arribar a ser un mitjà d'expressió oficial a l'Administració de justícia de Catalunya. A tot això s'afegia evidentment un desconeixement total del català jurídic i culte. La nova realitat inaugurada per la

[94] Vegeu l'art. 4 de la Constitució de la República, els Decrets del 3 de novembre de 1933, 10 d'abril de 1934, 3 de novembre de 1933, i l'Ordre del 28 de juliol de 1934 de la Generalitat

[95] Vegeu C. Rodríguez-Aguilera, *La Lengua Catalana en la Administración de Justicia*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1983.

República i l'Estatut d'Autonomia era excessiva per a la magistratura: no només els transferien a la nova Regió Autònoma, sinó que a més haurien de conèixer el català i utilitzar-lo en les seves vistes públiques i resolucions, sempre que les parts així ho sol·licitessin.

La reacció no es fa fer esperar; dos mesos després d'aprovar-se l'Estatut, un magistrat sol·licitava al Govern central el seu trasllat perquè desconeixia *"el idioma catalán, lenguaje que es cooficial en la actualidad en esta región"*.[96] Es tractava d'una resposta lògica si es té en compte la formació castellana tant lingüísticament com culturalment de la majoria de la judicatura. En la mentalitat d'aquest funcionari, la cooficialitat del català devia representar una autèntica fractura, producte del deliri de la classe política que hi governava. Però allò que sorprèn més és el fet que aquest magistrat havia estat destinat durant gairebé tota la seva carrera a Catalunya: havia estat jutge de Puigcerdà, Gandesa i Girona, i havia acabat a Barcelona. Però això, no sorprèn que un jutge asseguri que el fiscal Antonio García-Valdecasas era *"muy Españolista por haber presenciado algún incidente entre este señor y personas que hablaban catalán"*.[97]

El desconeixement del català a l'Administració de justícia era lògic, ja que el personal judicial era en la seva immensa majoria de fora de Catalunya. Per analogia, la situació que es donava entre el funcionariat penitenciari de Catalunya, ja l'any 1937, no era diferent. Rafal Tasis, director general dels Serveis Correccionals i de Readaptació de la Generalitat, explica que quan va visitar per primera vegada la Presó Model de Barcelona, el va rebre *"el director de l'establiment. L'acompanyaven l'administrador i el secretari tècnic. Els dos primers eren antics funcionaris del cos de Presons i parlaven només castellà. (Trobar, abans del 19 de juliol, un funcionari de presons català hauria estat pràcticament impossible)"*.[98]

Tanmateix, no tots els funcionaris es manifestaren contraris a la llengua i cultura catalanes. El magistrat Apolinar de Cáceres, nascut a Càceres, manifestava el 1932, que *"lleva ya cinco años destinado en esta región catalana, se halla identificado con ella, conociendo su manera de ser, así como sus constumbres y lengua"*. Dos anys més tard, afirmarà que *"conoce y traduce correctamente la lengua Catalana y la habla aunque sea con los naturales impedimentos de los no nacidos en el territorio"*. Un coneixement que intentava emparar per *"hallarse casado con mujer catalana, que nació y vivió siempre en esta Región"*. La predisposició personal d'aquest funcionari no pot estendre's a la resta del col·lectiu judicial.[99]

Quan Santiago Gubern Fábregas va prendre possessió del càrrec de president del Tribunal de Cassació de Catalunya, el 25 de maig de 1934, s'adreçarà al funcionariat

> *"en castellano, no sólo por deferencia y en prenda de consideración personal, por cuanto la mayoría de vosotros no sois catalanes de origen, sino porque, aún constándome que respetáis y estimáis el catalán, exactamente como yo respeto y estimo el castellano (el menosprecio de la lengua ajena denuncia, o ignorancia, o mala pasión, incompatibles ambas con la cultura y la ecuanimidad, que son atributos de la magistratura); aún constándome esto, digo, sé, por propia experiencia, que nada llega mejor y con más eficacia a*

[96] AHN. FC. Magis. Exp. 13.619.
[97] AGMB. J. S. Núm. 11.669/39.
[98] R. Tasis, *Les presons dels altres. Records d'un escarceller d'ocasió*, Editorial Pòrtic, Barcelona, 1990, pàg. 31. Sobre Rafael Tasis vegeu A. Manent, *De 1936 a 1975. Estudis sobre la Guerra Civil i el franquisme*. Publicacions de l'Abadis de Montserrat, Barcelona, 1999, pàg. 149-154.
[99] ACMJ. Justicia. Exp. 14.390 i AGTSJC. Expedients personals. Generalitat. Apol·linar de Càceres.

nuestra alma, que lo que se introduce en ella por el vehículo maravilloso e insubtituible de la lengua materna. De ahí que emplee gustoso la vuestra, que me es familiar, porque deseo que las palabras que voy a pronunciar, las recojáis íntegras y con todo afecto".[100]

Unes paraules protocol·làries que intentaven animar els funcionaris en la nova etapa que iniciava la màxima institució judicial de Catalunya: el Tribunal de Cassació. Tot i això, constataven el desconeixement que tenia el funcionariat del català. El president 'sabia' que els magistrats el 'respectaven i l'estimaven', però no podrà assegurar el mateix pel que feia al coneixement que en podien tenir.

Un greu incident ocorregut el 22 de juny de 1934, mentre es celebrava un judici contra el regidor socialista de l'Ajuntament de Barcelona Emili Granier Barrera, posarà de manifest el veritable estat del català a l'Administració de justícia, així com l'antirepublicanisme d'una bona part de la judicatura.[101] El judici contra el regidor el va originar una querella criminal que el president del Govern, Alejandro Lerroux, va presentar-li, perquè va dir públicament en una manifestació que aquell "era un lladre" i que "Catalunya afrontaria, en cas necessari, el feixisme de tot el món".[102]

Convé aclarir per comprendre aquests successos que l'Estatut havia reconegut que el català s'empraria en les relacions entre les diferents autoritats de Catalunya, reservant-se el castellà per a aquelles altres que es mantenien amb les de la resta de l'Estat. En el judici, davant la presentació per la defensa d'una prova redactada en català, el president del tribunal de l'Audiència Provincial de Barcelona, Jovino Fernández-Peña, va ordenar que *"por encima del Estatuto los funcionarios del Estado deben hablar en castellano"*, en referència al representant del ministeri fiscal, ja que depenia del Govern central.

Aquesta manifestació va crear un gran nerviosisme a la sala de justícia, agreujat quan Emili Granier Barrera va fer al·lusió en una intervenció a l'actuació de l'Administració de Justícia durant la dictadura del general Primo de Rivera. Just "En aquests moments, don Jovino Fernández de la Peña, salta esverat (...) diu que no tolerava interpretacions respecte als Tribunals de la Dictadura", i tots aquells que es manifestessin contràriament es devia al fet que "havien estat perseguits" per ella. Immediatament, el públic cridà Visca la República! Visca Catalunya! Llavors, Jovino Fernández-Peña, "Don Bovino" segons explica Emili Granier, "lívid i descompost, ha deixat la Presidència, amb les calces que li queien (...) Don Jovino deia a la Guàrdia Civil: *Despejen la Sala*, i gairebé anava a tocar la gent: *Deténganme a éste, deténgame a este otro*, i així, d'aquesta manera donava la sensació que allò no era una Sala de Justícia, sinó la sala d'una casa de mala anomenada".

Davant l'espectacle grotesc que havia protagonitzat el magistrat, el diputat Fronjosa es felicitava al Parlament de Catalunya del comportament que la Guàrdia Civil havia observat en el judici, la qual si "s'hagués deixat portar per la passió que manifestava el President d'aquella Sala, i per la passió que havia provocat en el públic (...), aquest matí a l'Audiència de Barcelona hi hauria hagut un espectacle sagnant." El diputat afegia que Don Jovino Fernández-Peña "és una vergonya que continuï als Tribunals de Catalunya. Aquest senyor no s'aguanta ni en nom d'aquella independència de les funcions judicials, perquè a base d'aquest sofisma, quan ens trobéssim enfront d'un jutge inepte, com és don Jovino, en nom d'aquesta independència de les funcions judicials hauríem

[100] AGTSJC. Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas (a partir d'ara: TRRPB). Exp. Núm. 781.
[101] La transcripció d'aquests successos s'ha realitzat per mitjà del Diari de Sessions del Parlament de Catalunya, del 23 de juny de 1934. Aquests comentaris van ser manifestats oralment per diversos diputats i reflectits a l'acta de la sessió.
[102] E. Granier-Barrera, *Una vida plena*, Edit. Hacer, Barcelona, 1994, pàg. 121.

de tolerar els idiotes. (...) Però insisteixo en aquest cas concret; aquest senyor és un indesitjable; i ell provoca a la rebel·lió...".

També el diputat Francisco Javier Elola Díaz-Varela, magistrat del Tribunal Suprem en excedència i exfiscal general de la República, va preguntar al Govern a les Corts si s'havia obert un expedient disciplinari contra Jovino Fernández-Peña, perquè el considerava *"autor de determinadas desconsideraciones al idioma de Cataluña"*. Aquesta pregunta parlamentària va respondre-la el ministre d'obres publiques per absència del de justícia, qui li assegurarà que l'executiu n'havia donat compte al president del Tribunal Suprem.[103]

A partir d'aquests moments, s'identificarà els funcionaris judicials espanyolistes de Barcelona –reaccionaris, contraris a la legalitat republicana i a la llengua catalana– com el grup dels *Jovinos*. Aquest altercat, fruit d'interpretacions vicioses de l'Estatut d'Autonomia, va conduir el conseller de justícia i dret, a instàncies del president del Tribunal de Cassació de Catalunya, a la promulgació de l'Ordre del 28 de juliol de 1934 per la qual s'aclaria que el ministeri fiscal no podia imposar el castellà a l'Administració de justícia, tot i tractar-se d'un funcionari que depenia de l'executiu central.[104] Davant el conflicte que havia originat el president del tribunal de l'Audiència Provincial de Barcelona, la Sala de Govern de l'Audiència Territorial va acordar poc després que el magistrat passés *"a la Sección cuarta de mero Magistrado"*. Era una forma fàcil de posposar les problemàtiques i de vulnerar la independència judicial, malgrat que en aquest cas el magistrat l'havia utilitzat tan desafortunadament.[105]

El comportament de l'Administració de justícia deixava prou clar que una cosa eren els anhels de justícia de la classe política i la ciutadania, i una altra de ben diferent la concepció que en tenia la magistratura. Aquesta ambivalència ja l'havia predit Fernando de los Ríos en l'obertura de tribunals el 1931. Llavors, creia el ministre de justícia que *"Cuando en un pueblo toda una ordenación institucional vive caduca, sin savia, desconectada de esa emoción de justicia del pueblo, de la conciencia de la comunidad, entonces se produce un choque entre un orden jurídico que se anhela que nazca, pero que no ha nacido, y un orden jurídico existente, pero desnutrido de toda savia de justicia"*. En el moment en què es produeix el xoc entre ambdues concepcions de la justícia, una d'elles s'ensorrarà: aquella que correspon al *"orden jurídico, positivo, legal, que vivía desconectado del sentimiento vital de justicia"*.[106] Aquesta anàlisi tan encertada acompanyarà l'Administració de justícia durant la República i el franquisme.

Un nou duel entre l'Administració de justícia i una part de la classe política catalana es produirà el 26 de juliol de 1934. Aquest dia es va constituir el Tribunal d'Urgència de Barcelona per jutjar l'advocat Camil Bofill per un pressumpte delicte d'injúries. A la sala, l'acusat va desestimar el seu advocat d'ofici i va nomenar l'advocat Josep Maria Xammar Sala perquè el defensés. En l'acte del judici, el tribunal va ordenar que es traduïssin al castellà les declaracions que s'expressaven en català. Però, "En vista que la traducció dels articles i de les paraules del processat no responien a la veritat, el senyor Xammar protestà dient que un tribunal i un fiscal, que són els que haurien d'entendre en aquest sumari i en el seu veredicte, no entenguessin res del que es deia; no podien, per

---

[103] DSCE. 21 de juny de 1933.

[104] El fiscal sí que podia "demanar que qualsevol escrit o document que es presenti davant dels Tribunals de Justícia redactat en català sigui acompanyat de la corresponent traducció castellana; mai, però, demanar, ni el President del Tribunal ordenar, que qualsevol escrit o document presentat davant dels Tribunals de Justícia redactat en llengua catalana i la traducció del qual no hagués sol·licitat cap de les parts, que sigui llegit en idioma castellà, com fóra improcedent, pel mateix motiu, manar que es llegís en llengua catalana qualsevol escrit o document redactat en idioma castellà". Ordre del 28 de juliol de 1934.

[105] AHN. FC. Magis. Exp. 13.620.

[106] F. Ríos de los, *op. cit.*, pàg. 51.

tant, fallar com calia". Després de diverses protestes de l'advocat Xammar, el tribunal li va imposar una multa de 250 pessetes; tot i això, no obeïa, malgrat requerir-lo diverses vegades a l'ordre. Tot seguit acordarà detenir-lo.

Just en aquests moments, el processat va manifestar que es "retirava" del judici perquè no tenia confiança amb l'advocat d'ofici. El tribunal li va fer saber que si ho feia, el judici continuaria d'acord amb la llei. Als passadissos del palau es trobava el diputat d'ERC, Josep Antoni Trabal Sans, adscrit a Estat Català, el qual va entrar a la sala i va ordenar al procurador de l'acusat que es retirés, sense tenir consideració vers el tribunal. La sala de justícia va acordar també la seva detenció, tot i la seva condició de diputat. Els magistrats entenien que en tractar-se d'un delicte flagrant no gaudia del fur parlamentari, per la qual cosa van ordenar també que passés al jutjat de guàrdia. "Així es feu i uns joves de les joventuts catalanes feren acció de voler alliberar el detingut, la qual cosa originà un petit moviment del qual alguns d'aquests en sortiren amb erosions i sense aconseguir el seu propòsit". L'excitació al palau era tal que un germà de l'advocat Xammar també va ésser detingut. Després de prestar declaració els detinguts, el jutge de guàrdia va posar-los en llibertat. A porta tancada, el tribunal va condemnar Camil Bofill a tres mesos i un dia de presó.

"Mentre declaraven els detinguts, arribaren al Palau de Justícia els senyors Dencàs, Coll, comissari general d'Ordre Públic, i Badia", els quals van reunir-se amb el jutge de guàrdia i el tribunal. Quan els detinguts van estar alliberats, el condemnat va sortir del palau emmanillat, "Això exaltà els ànims i, sense saber per on, començaren a cremar, per la part del carrer Roger de Flor, dins de les secretaries, que sens dubte fou a causa d'haver-hi tirat unes ampolles de líquids inflamables".[107] Segons el Col·legi d'Advocats de Barcelona, durant el franquisme, Josep Maria Xammar Sala *"Capitaneaba el Grupo que intentó incendiar la Sala de Togas del Palacio de Justicia el 26 de julio de 1934".*[108]

Aquests incidents eren el preludi d'uns altres molt més greus que es produirien dos mesos després, en el judici contra l'advocat Xammar derivat de l'actuació que havia protagonitzat en aquest. Però en ambdós judicis, hi ha unes constats dels seus protagonistes molt importants d'analitzar. Quan va començar l'aldarull al palau, van acudir immediatament Josep Dencàs Puigdollers i Miquel Badia Capell,[109] ambdós d'Estat Català, igual que l'Advocat Xammar.[110] Josep Dencàs era el conseller de

---

[107] La Humanitat, 27 de juliol de 1934.

[108] AGTSJC. TRRPB. Exp. Núm. 321/39.

[109] Badia era un nacionalista radical adscrit a La Bandera Negra (Santa Germandat Catalana), suborganització del moviment clandestí Estat Català. El 1925 se'l va detenir per formar part al Complot del Garraf, l'intent d'atemptar contra Alfons XIII quan es disposava a passar en tren pels túnels d'aquest indret. Condemnat per aquests fets a dotze anys de presó, va ser amnistiat en caure la dictadura de Primo de Rivera. En proclamar-se la República, se'l va nomenar cap de les Joventuts d'Estat Català. Va intervenir als Fets d'Octubre com a dirigent de les forces d'Estat Català. Condemnat, no tornarà a Catalunya fins l'amnistia concedida quan va guanyar el Front Popular. El 18 d'abril de 1936, va caure mort, conjuntament amb el seu germà Josep, en un atemptat perpetrat per la FAI, com ja s'explicarà. Vegeu J. Creixell, *El complot de Garraf*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.

Segons les fonts franquistes, al complot del Garraf també hi va participar el cenetista Antonio Devesa Bayona, un sindicalista fonamental per comprendre la justícia revolucionaria a l'esclat de la guerra civil, com ja s'exposarà. AGMB. J. S. núm. 22562.

[110] Segons les fonts franquistes, Josep Maria Xammar Sala va col·legiar-se com a advocat el 1921. Era íntim amic d'un fill de Francesc Macià. A conseqüència d'un aixecament de béns, va fugir a Amèrica, i no en retornarà fins que es proclami la República, després que es promulgués una amnistia. *"A mediados de 1938 escapó con el tal policia Ferret y su esposa con gran cantidad de joyas y objetos de arte (antigüedades, telas, etc.) robadas, por valor de más de 3.000.000 de pesetas, siendo detenidos por la policia roja y encarcelados"*. Durant la guerra va ocupar el càrrec de lletrat a la direcció general de

Sanitat, el qual serà nomenat de governació el setembre de 1934. Miguel Badia havia estat secretari de Dencàs i, des de desembre de 1933, ocupava la secretaria general dels serveis d'ordre públic, esdevenint el 1934 el seu cap superior. Quan es van produir aquests successos, Miquel Badia era el cap superior del serveis d'ordre públic, una qüestió que podria passar desapercebuda si no fos perquè amb la seva presència i les diferents entrevistes al Palau de Justícia, acompanyat d'un conseller de la Generalitat, constituïen una forma d'intimidar l'Administració de justícia, més si es té en compte que els detinguts eren d'Estat Català.

Aquest era el propòsit d'Estat Català per aconseguir dos objectius fonamentals. Per una banda, denunciar l'estat de l'Administració de justícia, el seu castellanisme i monarquisme, però molt violentament. Per l'altra, crear una desestabilització de l'equip de govern de la Generalitat, per desgastar el sector de L'Opinió –Lluhí, Xirau, Tarradellas. Al darrere d'aquests successos hi havia un atac contra el conseller de justícia Joan Lluhí Vallescà.[111] ERC no s'havia homogeneïtzat, malgrat els tres anys transcorreguts i les victòries electorals. Les tensions entre el sector independentista i el republicanista s'accentuaven, com ja havia succeit just en el moment en què es va proclamar la República.

L'enfrontament obert entre L'Opinió i Estat Català es remuntava a principis de 1933. El grup de L'Opinió criticarà la negligència de la Generalitat en el traspàs dels serveis de l'Estat a Catalunya i especialment atacarà Estat Català "contra el que creu predomini de les seves joventuts. Els escamots d'Estat Català i els seus dirigents J. Dencàs i Miquel Badia són titllats de feixistes." Els intents d'Estat Català de controlar l'ordre públic a Catalunya, per mitjà de Miquel Badia, faran que s'enfronti obertament als anarcosindicalistes, "I això dificulta o impossibilita el projecte de Lluhí i dels seus d'integrar la massa obrera anarco-sindicalista[112] en l'organització esquerrana". Finalment, en el congrés d'ERC de juny de 1933, s'expulsarà J. Lluhí, J. Tarradellas, A. Xirau, i P. Comas, els quals formaran el Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra (PNRE).[113]

Quan mori Francesc Macià, el 25 de desembre de 1933, el Parlament elegirà president Lluís Companys, el qual formarà un Govern de concentració amb les forces

---

seguretat. Les fonts franquistes fan més incidència en el seu comportament personal que en el polític. AGTSJC. TRRPB. Exp. Núm. 321/39.

[111] Joan Lluhí Vallescà (Barcelona 1897 – Mèxic 1944). Membre fundador i dirigent de L'Opinió (1928-1929), va participar en la constitució d'ERC el 1931. Aquest any, va ser tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona. Se'l nomenarà conseller en cap de la Generalitat entre 1932-1933. Expulsat d'ERC el 1933, després de criticar la política de l'executiu català i el sector d'Estat Català. Sempre es va mostrar molt crític amb la forma en què s'havien transferit els serveis de l'Estat a Catalunya després de l'aprovament de l'Estatut, sobretot per les possibles dependències que se'n derivarien, que en el futur podrien condicionar l'obra de la Generalitat. Va ser membre fundador del Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra, el qual participarà en el Govern de la Generalitat de 1934: Joan Lluhí hi desenvoluparia la Conselleria de Justícia i Dret fins als Fets d'Octubre, en què va ser detingut i condemnat a trenta anys de presó com la resta de l'executiu català. Després de les eleccions de febrer de 1936, va sortir en llibertat. Novament va ser nomenat conseller de justícia i dret. Aquesta conselleria l'abandonarà el maig de 1936 en ésser nomenat ministre de treball al Govern de Casares Quiroga. El 18 de juliol de 1936, se'l va nomenar ministre de comunicacions, i l'endemà ministre de treball, on va romandre fins al setembre de 1936. Posteriorment, va desenvolupar el càrrec de cònsol a Toulouse. A l'acabament de la guerra, es va exiliar a Mèxic.

[112] Durant la guerra, Joan Lluhí s'oposarà a la revolució i a la situació política que es va crear després del 19 de juliol, com ja s'analitzarà. Molt probablement, aquestes diferències l'allunyaran de la classe política catalana, fins a l'extrem que el Govern de la República el nomenarà cònsol a Toulouse, una designació que potser implicava la vetlla per la seva integritat física. AGTSJC. TRRPB. Exp. Núm. 3/39.

[113] J. Termes, *op. cit.*, pàg. 352 i 355. Certament, a Joan Lluhí li preocupava *"la ruptura del catalanismo con los sindicatos"*. M. Azaña, *op. cit.*, pàg. 179.

d'esquerra. Altre cop, retornarà al Govern Joan Lluhí, representant el PNRE. Tot i aquest nou Govern, els enfrontaments continuaran entre Estat Català i el grup de L'Opinió; prova d'això són els incidents al Palau de Justícia descrits, i els que es produiran el mes de setembre de 1934.

Joan Lluhí va ser un republicà molt pròxim a la classe política espanyola. Manuel Azaña, amic del conseller, creia que era *el más inteligente* del grup parlamentari català; ambdós van entendre's en tot moment. L'afinitat del conseller amb les forces republicanes espanyoles farà que se'l nomeni ministre de treball al Govern de Casares Quiroga el maig de 1936. Posteriorment, ho serà de comunicacions al Govern format el 18 de juliol de 1936, i ministre de treball al del 19 de juliol.[114]

6. La constitució del Tribunal de Cassació de Catalunya.

Durant els mesos de març i abril de 1934, es promulgarà gairebé tota la legislació que desenvolupava l'Estatut d'Autonomia pel que feia a l'Administració de justícia, entre la qual destaca la reguladora el Tribunal de Cassació de Catalunya.[115] Aquest tribunal tenia jurisdicció sobre tot el territori de Catalunya i la seva capitalitat se situava a Barcelona. El formaven un president i dotze magistrats, i s'organitzava en ple o en dues sales de justícia, una del civil i una altra del contenciós administratiu. Per afers governatius, política judicial i disciplinària es constituïa la Cambra de Govern del tribunal.

El Tribunal de Cassació coneixia en matèria civil les qüestions de competència que podien suscitar-se entre les autoritats judicials de Catalunya i els recursos de cassació i revisió en dret civil català, interposats contra les resolucions judicials dels òrgans inferiors, ja fos per la infracció de la llei, la doctrina legal o les formes essencials del judici.[116]

La sala contenciosa administrativa resolia els recursos interposats contra els acords i les resolucions produïdes pel Consell executiu i també contra els decrets, ordres i altres decisions emeses pels consellers i els organismes superiors de l'administració de la Generalitat dictats en matèria administrativa i que es poguessin recórrer en la via contenciosa administrativa. Les seves competències s'ampliaven amb el coneixement de les apel·lacions contencioses administratives interposades contra resolucions dictades pels tribunals inferiors, els recursos contra els actes o disposicions emanats de la Generalitat de caràcter reglamentari i els actes constitutius d'excés o de desviació de poder.

El 26 d'abril de 1934, d'acord amb el resultat de l'assemblea prevista per a l'elecció del president del Tribunal de Cassació, Lluís Companys nomenava Santiago Gubern Fàbregas. Segons l'advocat Manuel Rius Rius, marqués d'Olèrdola, la designació del

---

[114] M. Azaña, *op. cit.*, pàg. 288

[115] El Tribunal de Cassació de Catalunya es va instal·lar a les dependències particulars del president de l'Audiència Territorial existents al Palau de Justícia de Barcelona. Des d'aquest moment, el Departament de Justícia i Dret compensarà el president de l'Audiència Territorial de Barcelona per la pèrdua de l'habitatge presidencial. El president Luís Emperador Félez rebrà una assignació de 500 ptes. mensuals. D'aquesta forma acabaven els maldecaps que aquestes estances havien causat des de la proclamació de la República.

[116] Adscrita a la Sala civil, es creava una secció de recursos governatius per conèixer en última instància les revisions sobre qualificació de documents referents al dret civil català que podien motivar inscripció al Registre de la Propietat i una altra sobre recursos disciplinaris que afectaven els notaris, advocats, procuradors i secretaris judicials.

president del tribunal *"había recaído en principio en D. Jaime Carner y Carner, pero advertido de que la enfermedad que tenía era incurable, se desestimó de tal propuesta y entonces se pensó en D. Pedro Corominas pero por no tener éste en el orden profesional el prestigio que en la carrera había conseguido otros Letrados se pensó en D. Santiago Gubern".*[117]

Un dia després, a proposta del conseller de Justícia i Dret, el president de la Generalitat nomenava Pere Comas Calvet, Joan Martí Miralles, Francesc de P. Pujol Germà, Eduard Micó Busquets i Ricard de Rabassa Prat magistrats del tribunal. Tots aquests nous magistrats eren juristes de reconegut prestigi, però aliens a la carrera judicial tal com establia la llei que regulava aquest tribunal. També es nomenava magistrat Víctor González de Echávarri, provinent de la carrera judicial. D'aquesta forma quedava constituït l'Alt Tribunal català, el qual controlaria la inspecció de tribunals i la política de personal, així com resoldria els recursos de cassació en matèria de dret civil català i administratiu.[118]

El nomenament de Víctor González de Echávarri va crear uns conflictes orgànics molt greus al Ministeri de Justícia pel buit legal existent. El ministre de justícia va adreçar-se-li a fi que solucionés la col·lisió orgànica que havia originat el seu nomenament. Ell va contestar-li que tot el personal judicial de carrera destinat a Catalunya es trobava *en comisión de servicio* respecte al personal de la resta de l'Estat, però això no significava una excedència forçosa com creia el Ministeri de Justícia, ja que el Tribunal de Cassació formava part de l'organització judicial de l'Estat. El desconeixement del Govern radical de la nova realitat judicial catalana empenyerà el sotssecretari del Ministeri de Justícia a demanar-li *parecer*, a fi que *"encontrase una fórmula legal en orden a la situación en que ha de quedar, y al efecto le ruega que con la mayor urgencia –pues están paralizadas las corridas de escalas–".*[119] Aquesta sol·licitud de la segona autoritat ministerial és sorprenent: el mateix Ministeri de Justícia encarrega al magistrat que resolgui la seva pròpia situació orgànica. No estranya, ja que aquest magistrat, com ja es veurà, és un dels juristes més brillants del període; a més que gaudeix d'una predisposició infrangible per servir exclusivament el poder, l'atribut més perseguit en un funcionari. Tots els règims se'l faran seu.

7. La pèrdua d'autoritat i prestigi de l'Administració de justícia.

Durant l'estiu de 1934, el conflicte entre els funcionaris judicials, la ciutadania i la Generalitat, cada vegada més públic i notori, esclatarà de la forma més estrepitosa i virulenta. Diferents motius van conduir a aquesta lamentable situació. Per una banda, a la ciutadania i a la classe política catalana els costava d'admetre que els mateixos funcionaris que durant la monarquia i la dictadura havien estat els seus perseguidors continuessin en el nou règim republicà exercint el seu càrrec amb comportaments professionals propis d'un passat autoritari. A això s'ha d'afegir l'enfrontament del funcionariat amb la classe política i la ciutadania, emparat en l'autoritat de què estava revestida la funció judicial. Per l'altra, la Generalitat no es va comportar com la institució gestora del funcionariat, i des d'un bon començament va veure'l com un col·lectiu aliè i molest. A diferència del comportament del Govern de la República –el

[117] AGTSJC. TRRPB. Exp. Núm. 781/39.
[118] Vegeu la Llei del 10 de març de 1934 de la Generalitat de Catalunya, reguladora del Tribunal de Cassació de Catalunya.
[119] AHN. FC. Magis. Exp. 13.618.

qual, durant el primer any de vigència del règim, va assumir responsablement i discretament la magistratura monàrquica, malgrat els enfrontaments soterrats–, la Generalitat li mostrarà una actitud molt agressiva. Una postura que facilitarà una continuada polarització d'ambdós, situació que s'enquistarà durant el primer any des de l'assumpció de la transferència, per explotar lamentablement el 14 de setembre de 1934.

Adolf Fernández-Moreda, un magistrat que en tot moment es va mostrar fidel a la Generalitat i va col·laborar en la seva gestió, afirmarà que el problema de l'Administració de justícia a Catalunya *"había descendido, como vulgarmente se dice, a la calle"*. Una situació que va traduir-se en *"agresiones y desacatos a los funcionarios judiciales; intentos de incendiar el Palacio de Justicia; manifestaciones por delante del mismo con el brazo levantado y puño cerrado, y otros hechos análogos"*. El magistrat no tenia cap mena de dubte que els responsables d'aquests comportaments eren *"ciertos partidos y elementos"*, els quals havien incitat la ciutadania a perdre *"el respeto y consideración debidos siempre a la Justicia y a sus funcionarios"*. A pesar d'això, el magistrat assegurava que el funcionaris no van trobar *"la protección debida en quien a prestarla estaba obligado"*.[120] Naturalment, culpabilitzava indirectament d'aquesta lamentable situació l'òrbita d'ERC i el Govern de la Generalitat.

La Generalitat no sabrà desenvolupar una autèntica política directiva a l'Administració de justícia que havia assumit, ja que es comportarà com un partit d'oposició amb els seus funcionaris judicials –potser pels durs anys de combat durant la monarquia i la Dictadura de la seva classe política– que com el veritable Govern de Catalunya. Aquesta conducta també estarà condicionada per la forma en què va ser transferida l'Administració de justícia. D'acord amb l'Estatut, els funcionaris judicials dependents de la Generalitat havien de pertànyer a l'escalafó de l'Estat, la qual cosa significava una supeditació al funcionariat que volgués ésser destinat a Catalunya. Aquesta dependència conduirà irremeiablement a una absència de personal: molts càrrecs judicials de Catalunya no es podran cobrir per aquest sistema. La manca de personal no permetrà dur a terme una política judicial a llarg termini. El nerviosisme de la Generalitat provenia del fet que hauria d'arrossegar un personal judicial amb el qual no s'entenia i que era l'únic de què podria disposar; res més li estava permès legalment.

Es desconeix si la Generalitat va realitzar intents d'apropament a la magistratura. Sí que és cert el seu enfrontament obert, el 1934. Un reduït nombre de funcionaris va mantenir, però, una relació cordial amb el Govern català. Segons el magistrat espanyolista Jovino Fernández-Peña, *"algunos (...) funcionarios han obedecido a un servilismo incompatible con el decoro y que frecuentemente con adulación manifiesta visitaban, primero al Sr. Maciá, al Sr. Lluhí y al Sr. Companys, obedeciendo ciegamente cuantas indicaciones se les hacían fueran o no justas hasta el extremo de que alguno de ellos ha hecho público alarde de que serviría en todo a Ezquerra catalana (sic)"*.[121] Tot i això, aquesta cordialitat serà poc representativa. La Generalitat intentarà en tot moment denigrar i desprestigiar l'Administració de justícia que havia assumit, emparant-se en les actituds contràries al règim autònom d'una bona part del funcionariat. Aquesta política, de vegades molt populista, provocarà un major rebuig, d'importància si es té en compte que molts magistrats que es mostraven partidaris de la Generalitat se sentiran incòmodes després del 14 de setembre de 1934.

Víctor González de Echávarri, magistrat del Tribunal de Cassació de Catalunya, explica que el conseller de justícia i dret Joan Lluhí Vallescà va manifestar-li que *"si en general estaba satisfecho de los funcionarios judiciales, había tres o cuatro que no satisfacían a la Generalidad, no en el sentido partidista o político de que no les fuera*

[120] AHN. FC. Magis. Exp. 12.935.
[121] AHN. FC. Magis. Exp. 13.620.

grata su actuación sino en el aspecto puramente legal o jurídico, esto es, que no les reputaban como buenos funcionarios". Per això, va comunicar-li *"la pertinencia de que se les hiciera alguna indicación para ver si se marchaban de Cataluña"*. Malgrat aquest suggeriment del conseller de justícia i dret, passats els mesos, els funcionaris encara romanien a Catalunya, per la qual cosa Lluhí Vallescà va tornar-se a reunir amb el magistrat i *"le manifestó concretamente que parecía oportuno se hiciera indicación a algunos de los funcionarios de que se ausentaran"*.

El magistrat Víctor González de Echávarri, actuant més enllà de les seves atribucions i vulnerant clarament la independència judicial, va acceptar la *indicación* del conseller, perquè *"no puede decirse fuera una orden"*. Tot seguit, va cridar els magistrats 'indesitjables' per a la Generalitat, a fi de *"transmit(ir)les el deseo expuesto por el Consejero de Justicia, manifestándose (...) extrañados"*; sense que el magistrat *"les indicara siquiera la sospecha de porqué había tenido ello lugar"*.[122] L'enfrontament entre la magistratura –aquesta ingerència afectava tot el cos- i la Generalitat esdevenia summament violent. El comportament del Govern autònom vulnerava sense cap mena d'equívocs la Constitució, la LOPJ i l'Estatut interior de Catalunya.

Les visions sobre l'estat de l'Administració de justícia a Catalunya també es polaritzaran. Per una banda, seguiran els criteris de la Generalitat el president del Tribunal de Cassació de Catalunya, Santiago Gubern, i el degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona, Raimon d'Abadal, institucions dirigides per un personal catalanista. Aquest darrer opinava que la situació de l'Administració de justícia a Catalunya era inadmissible. Per l'altra, els funcionaris negaran majoritàriament aquest lamentable estat, i sí que creuran que la Generalitat és la causant d'aquest ensorrament estrepitós de l'Administració de justícia. La Inspecció de Tribunals del Tribunal Suprem, en la visita que va realitzar a Barcelona entre 1934-35, explicarà que el desastrós estat dels tribunals de Catalunya l'originava *la intervención política* de la Generalitat. Tanmateix, el mal era molt més profund, anava molt més enllà d'una simple qüestió d'intervencionisme polític.

La corrupció a l'Administració de justícia, un altre mal molt profund, no era una novetat. Ja el 1923 es constatava que els magistrats de Barcelona revelaven *"bien a las claras un estado bochornoso de corrupción (...), y no obstante no ha habido un movimiento de opinión que llamase la atención sobre el escándalo"*. Aquesta immoralitat d'una part de la magistratura barcelonina l'originava la seva dependència d'algunes faccions polítiques i econòmiques, cosa que li feia perdre les seves *"facultades críticas y (...) su sentimiento de dignidad personal"*. Així, els jutges estaven *"sometidos para todo a la disposición de aquel político, que ha ganado para sí y sus amigos uno de los instrumentos que, de esta manera hacen la justicia en el país"*.[123] Però des del moment que la xarxa d'influències de la monarquia s'havia trencat, la situació podria esdevenir veritablement violenta.

El 1934, la Inspecció de Tribunals admetrà que als jutjats de Barcelona *"era donde radicaba esencialmente el tejido de males que tan dolorosa impresión producía en todo el ambiente (...) la falta de moralidad era tan general en su funcionamiento, como la prenvención y desconfianza que ello ocasionaba"*. Però, és clar, aquesta situació no era aplicable als jutges, funcionaris tots ells *honorables*, sinó als seus funcionaris subalterns. Era la única forma en què es podia admetre un comportament d'immoralitat tan generalitzat als tribunals barcelonins.

D'aquesta manera, s'acceptava que el personal subaltern havia convertit els jutjats en una llotja de mercaders. Als oficials judicials *"se imputaba las más varias formas de*

[122] AHN. FC. Magis. Exp. 13.272.
[123] A. Rodríguez Dranguet, *op. cit.*, pàg. 150.

cohecho; desde recibir subvenciones fijas de Empresas aseguradoras, (...) hasta relacionarse como Agentes de negocios titulados Gestores Judiciales que remuneraban toda clase de facilidades". Si això no era poc, també advertien el

> *"procesado (que) prescindiera de abogados tratando con los mismos Oficiales en sus casas lo conveniente a sus fines, llegando alguno a ejercer la abogacía, hasta la forma de recibir las declaraciones e intervenir en las libertades y prisiones (...) pero sin que por otra parte, en la inmensa mayoría de los casos, pudiera acreditarse en forma alguna para su debida represión"*.

És clar, si es demostraven aquests delictes, la responsabilitat directa requeia en la magistratura, encarregada de vetllar pel bon funcionament de l'òrgan jurisdiccional: l'unica que podia valorar el desenvolupament anormal d'un assumpte o el comportament estrany d'un auxiliar. Aquesta possibilitat no es podia consentir des del corporativisme judicial. Per això s'admetia que *"apenas el Juez se daba por enterado"*. Així, doncs, el desprestigi i la immoralitat de l'Administració de justícia de Catalunya eren causats segons la Inspecció pel personal subaltern, políticament no s'admetia altre tipus de responsabilitat. Aquesta dictamen encara serà molt més parcial quan pretengui donar solucions a aquesta immoralitat: es pretendrà resoldre-la amb jutges d'una *"gran energia y rectitud y un Presidente de Audiencia Territorial que con su inspección constante y decidida, así lo resolviera"*.[124]

8. La fallida definitiva de l'Administració de justícia de Catalunya.

El Tribunal d'Urgència es va reunir el 9 de setembre de 1934 per jutjar l'advocat Josep Maria Xammar Sala per un presumpte delicte d'injúries a l'autoritat judicial ocorregut el 26 de juliol, com ja s'ha exposat. Novament, els tribunals de justícia oferirien un espectacle deplorable; a més, hi concorrerien representants d'Estat Català.[125]

El Palau de Justícia de Barcelona es va omplir de gom a gom fins al punt que a molta gent se li va impedir l'entrada. El tribunal estava format pel president de l'Audiència Territorial Luís Emperador Félez i hi actuava de fiscal Manuel Sancho Sancho; acompanyava l'acusat el lletrat Sr. Muntada, el qual conjuntament hi actuaria de defensor. Segons les actuacions, llegides pel secretari del tribunal, el ministeri fiscal l'acusava que mentre se celebrava el judici, el 26 de juliol de 1934, l'acusat "protestà de l'actuació del president del Tribunal, i desobeí les seves ordres dient, en termes descortesos i violents, que no reconeixia autoritat a un tribunal castellà per jutjar un processat. El president del Tribunal l'hagué de cridar a l'ordre tres vegades seguides, i fou desobeït, fins que a la quarta hagué d'imposar-li una penyora de 250 pessetes, que fou acollida despectivament pel processat, el qual per fi hagué d'ésser detingut, per ordre del president, i passat al Jutjat de Guàrdia".

---

[124] Aquesta interpretació tan maniquea és fruit del temps en què es va realitzar la inspecció: desembre de 1934 i gener-febrer de 1935, quan el govern central va ocupar la Generalitat i va empresonar el seu Govern. ACMJ. Inspección. Leg. 2267.

[125] Desgraciadament, aquest judici no s'ha conservat ni tampoc la còpia de la sentència, ja que, segons tots els indicis, en començar la Guerra Civil tots els procediments sentenciats pel Tribunal d'Urgència van ser destruïts per l'Oficina Jurídica. Els tribunals d'urgència de la República actuaven quan l'autoritat governativa declarava algun estat excepcional, els quals no tenen res a veure amb el jurats d'urgència que s'instauraran després de l'esclat de la Guerra Civil.

El fiscal va interrogar Josep Maria Xammar i aquest "Negà (...) que hagués protestat perquè no es reconeixia la cooficialitat del idioma català, sinó que protestà perquè el mateix tribunal que havia dit dies abans que entenia el català en una vista semblant, el dia dels actes es feia traduir fins les xifres, perquè, segons paraules del president, no entenia ni una paraula en aquest idioma. (sic)". Més endavant, Josep Maria Xammar donarà la seva versió dels fets, i assegurarà

> "que començà aquella vista amb l'interrogatori del processat senyor Bofill, que contestava en català i el president del Tribunal, amb una veu destrempada, cada vegada es feia traduir el que deia, contrastant aquesta actitud amb la que observà dies abans en ocasió de la vista contra el senyor Aymà, en la qual aquest processat també s'expressava en català i ho entengué tot, segons ho féu constar en oferir-se el senyor Xammar a traduir-li les línies generals de la declaració, dient: *Lo hemos entendido todo perfectamente.* / Davant d'aquesta actitud –digué el senyor Xammar– vingué la meva protesta als efectes de cassació, basant-la en aquests fets i perquè la força pública impedí que dos testimonis de la defensa entressin a la sala (sic)".

El Sr. Bofill confirmà la versió del Sr. Xammar, de la mateixa manera que el procurador Sr. Muñoz Escoda. Pel que fa a la prova testifical, es va prendre declaració al president i als magistrats davant els quals es va celebrar aquell judici, i tots donaren una versió coincident amb la del fiscal. A petició de l'acusat, es va llegir l'acta del judici, on no constava cap protesta seva malgrat afirmar que l'havia manifestada. En canvi, sí que figuraven les del Sr. Trabal, diputat del Parlament de Catalunya, el qual va interpel·lar desconsideradament el Tribunal. En acabar la vista, el fiscal afirmarà, en les seves conclusions definitives, que els fets ocorreguts en aquell judici eren constitutius d'una sanció penal, per la qual cosa demanava la imposició d'una multa. A més,

> "(el fiscal) vingué a dir que aquests lamentables incidents haurien d'ésser resolts amb *conllevància*, puix que després de tants i tants anys de no ésser reconegut el català, no es pot demanar que tots els magistrats que han envellit en l'exercici de la toga prenguin aquestes disposicions en un termes tan rígids. Referint-se als fets digué que els homes poden equivocar-se però els tribunals no s'equivoquen mai. Damunt d'ells no pot pesar el lastre d'una sentència injusta. El senyor Xammar ha delinquit, i la prova més formidable és la mateixa acta del judici i la prova documental".

En el seu informe, Josep Maria Xammar va ressaltar

> "la forma irregular de la seva detenció, en el moment que tenia un fill greument malalt, i la irregularitat del procediment. Digué que com un delinqüent vulgar se'l tancà entre milions de xinxes i invertits i malfactors de tota categoria. / Afegí que la Constitució i l'Estatut garanteixen a Catalunya el dret a emprar el català, i que si els advocats no ho han d'entendre així, ell estriparia la toga, puix que els catalans poden usar la seva llengua i els tribunals tenen l'obligació d'entendre'ls".

El Tribunal d'Urgència de Barcelona el va condemnar per considerar-lo autor d'un delicte de desobediència greu a l'autoritat a la pena de mil pessetes de multa. Quan es va conèixer la sentència, un advocat donà el crit de "Visca Catalunya!". El president del

Tribunal no va poder imposar el silenci i els crits van continuar una bona estona, "fins que en intentar el públic pujar a l'estrada, els guàrdies d'assalt (...) pogueren, després de molts esforços, reduir l'aldarull que havia esdevingut formidable i aclarir la sala. / Els crits continuaren pels passadissos, i la força, sempre en to de màxima prudència i serenitat, i a les ordres immediates dels seus caps (...) pogueren a la fi deixar lliure de públic el Palau de Justícia. (sic)". En aquest desordre, "el comissari general d'ordre públic, Miquel Badia, el del Garraf, detingué el fiscal en plena audiència, acte que al seu torn motivà la destitució de Badia i augmentà la divisió entre la Joventut d'Esquerra Estat Català, de Dencàs i Badia, i la resta del partit".[126] Novament, Miquel Badia havia concorregut al Palau de Justícia a fi d'ajudar Josep Maria Xammar, el seu company d'Estat Català, malgrat que la seva presència podia pertorbar la independència del tribunal. En aquesta nova ocasió, Estat Català també havia mobilitzat els seus militants per pressionar la vella Administració de justícia.

Quan la multitud que hi havia concentrada als afores del Palau va assabentar-se de la condemna, va protestar. Des del carrer d'Almogàvers, el públic va tirar una pedra, la qual va trencar un vidre d'una finestra del Palau de Justícia. Tot i això, les forces d'ordre no van haver de carregar contra els concentrats.[127]

Altre cop la magistratura protagonitzava uns incidents moguda per un concepte molt arcaic de l'autoritat, on predominaven més les prerrogatives del càrrec que el seu desenvolupament d'acord amb el nou marc legal i cívic que havia inaugurat la República. Lentament, s'atrinxerava en uns valors molt rancis, els quals inevitablement la distanciaven encara més de la ciutadania i la classe política. Els sectors catalanistes més radicals la provocaran, però insensatament va caure en aquestes trampes, les quals incrementaran l'animadversió d'aquests sectors i d'altres que no s'identificaven amb aquell catalanisme bel·ligerant. La situació era insalvable, ja que la judicatura, majoritàriament reaccionària, no gaudia dels elements ni de la preparació per comportar-se de forma conciliadora: la concepció arcaica i arbitrària de l'autoritat ho condicionava tot.

Així, no és estrany que les desavinences *"con Letrados catalanes por cuestiones relativas al idioma (...) y por intervención en algunos juicios orales, se (...) tomó indudablemente, como cabeza de turco para (...) molestar a los funcionarios judiciales, a los cuales se llegó a hacer, singularmente a los de la Audiencia, insoportable la vida en Barcelona"*.[128] El funcionariat pretendrà solucionar aquestes provocacions recorrent a la seva qualitat d'autoritat pública, una visió molt parcial del món, heretada d'un passat autoritari molt recent. Progressivament, es considerarà la magistratura com unes restes residuals d'allò que havia estat el sistema coercitiu de la monarquia, les quals convivien amb la República.

Fernando de los Ríos ja havia alertat sobre aquesta concepció de l'autoritat. Per això, creia que el dret heretat de la monarquia es distingia perquè *"era el hijo de un poder político en el cual había autoridad sin control, autoridad sin responsabilidad. Económicamente, era un derecho tan eminentemente influido por el sentido unilateral de una clase social, estaba moldeado de tal forma por ella, que no existía justicia alguna"*. Per aquest motiu, el ministre assegurava que era natural que a l'òrgan encarregat de jutjar i executar les sentències *"conforme a esas normas de un derecho opresor le alcance algo del estado de protesta en que vivía la conciencia jurídica española"*.[129]

---

[126] E. Granier-Barrera, *op. cit.*, pàg. 123.
[127] *La Humanitat*, 11 de setembre de 1934.
[128] AHN. FC. Magis. Exp. 13.620.
[129] F. de los Ríos, *op. cit.*, pàg. 53.

L'endemà del judici i dels successos que el van acompanyar, es va reunir extraordinàriament la Sala de Govern de l'Audiència Territorial de Barcelona –màxim òrgan de caràcter governatiu, administratiu i disciplinari de l'organització judicial de Catalunya, tret del Tribunal de Cassació–. Després d'explicar el president Luís Emperador els fets ocorreguts *antes* i *después* del judici, relatava que els tres magistrats que formaven la sala li havien manifestat *"que estiman no les es posible actuar en las funciones propias de sus cargos, hasta tanto no se les garantice la independencia de su función y su seguridad personal, que ven en peligro de continuar la actitud de elementos perturbadores y coaccionadores de la Justicia, solicitando de esta Presidencia se tomen las medidas necesarias á este efecto"*. El fiscal de la Sala, Luís Matoses Marqués, en substitució del fiscal en cap Juan Bonilla Goizueta, va manifestar que *"dada la excitación del público contra Magistrados y Fiscales, éstos últimos no podían seguir actuando en los juicio orales mientras las circunstancias anormales continúen y no esté garantizado el orden público y su seguridad personal"*.

Aquestes observacions dels integrants de la Sala també eren compartides per altres magistrats de Barcelona, per la qual cosa *"es del todo punto imposible administrar jusiticia en estas condiciones de falta de independencia y seguridad personal"*. Tot seguit, de forma molt arbitrària però tendenciosa, es va acordar suspendre tots els judicis assenyalats a Barcelona, *"mientras duren las actuales circunstancias, dada la imposibilidad de obtener garantía en el orden público y en la seguridad personal de Magistrados y Fiscales"*, i s'acordava donar coneixement de la situació al conseller de justícia i dret de la Generalitat, al ministre de justícia i al president del Tribunal Suprem. El comunicat de la Sala de Govern al ministre de justícia sobrepassava les competències establertes a l'Estatut: la Sala no podia dirigir-se directament a un òrgan depenent del Govern central, negligint el conseller de justícia i dret. Tot i això, no es tractava d'una omissió, sinó d'un acte d'insubordinació voluntàriament assumit. La magistratura es trobava orfe des del traspàs de competències a la Generalitat, l'exposició del successos ocorreguts al Palau de Justícia i la pèrdua de prestigi era una forma de provocar la intervenció del Govern central en els assumptes de la Regió Autònoma, molt més ara que es preparava per donar un gir ultradretà.

El fiscal de la Sala de Govern va sol·licitar que es nomenés un jutge especial a fi d'investigar els successos durant i després del judici. La Sala va haver de fer-se càrrec, d'acord amb els esdeveniments greus ocorreguts, que no hi havia a Barcelona cap jutge capacitat –independent i imparcial– per exercir aquest càrrec, per la qual cosa va decidir que el president del Tribunal Suprem, si ho creia oportú, el nomenés i en donés compte al ministre de justícia. El fiscal també va protestar enèrgicament perquè *"agentes del Ex-Jefe de policía, Badia"* van detenir el fiscal Manuel Sancho Sancho i a conseqüència d'aquesta actuació policial *"el Badia fue destituido de su cargo, más o menos efectivamente"*.[130]

Els fiscals de Barcelona tenien previst celebrar el 17 de setembre una reunió en la qual es pretenia acordar *"colectivamente la petición de traslado fuera de Cataluña, en caso de que no se depuren responsabilidades por lo ocurrido y no se garantice suficientemente la seguridad personal de los funcionarios judiciales"*.[131] Un funcionariat dependent del Govern central cridava la seva atenció davant les circumstàncies polítiques i socials en què actuava: obertament l'invità a intervenir en els afers de Catalunya, més enllà de marc jurídic. El desprestigi i la pèrdua d'autoritat de l'Administració de justícia eren extensius a tots els òrgans jurisdiccionals catalans. L'endemà dels fets succeïts al Palau de Justícia de Barcelona, el president de

[130] AGTSJC. Acords de la Sala de Govern: 10 de setembre de 1934, i AHN. FC. Magis. Exp. 13.620.
[131] *La Vanguardia*, 13 de setembre de 1934.

l'Audiència Provincial de Tarragona, Dionisio Torres Hernández, va visitar el president Luís Emperador i *"le comunicó el acuerdo de los magistrados y fiscales de aquella Audiencia de suspender todos los juicios, ratificando la actitud tomada en Barcelona"*. La situació judicial que s'havia creat a Catalunya era tan greu que el ministre de justícia, el 21 de setembre de 1934, cridava el fiscal del Tribunal de Cassació de Catalunya, màxima autoritat del ministeri fiscal a Catalunya, *a consultas*.

L'Administració de justícia havia fet fallida definitivament a Catalunya; la seva comesa no la podia exercir sense autoritat, prestigi ni independència. Però aquests valors tenien majoritàriament entre el col·lectiu funcionarial un contingut molt arcaic. Intencionadament, oblidaven que la instauració del règim republicà havia comportat un canvi substancial en l'aptitud de la ciutadania, la qual havia assumit plenament la llibertat d'expressió, traduint-se aquesta en una crítica i interpel·lació de la funció judicial, més enllà de la divinització a la qual la va sotmetre la Restauració. La ciutadania ja no es creia l'afirmació del fiscal, segons la qual *"els homes poden equivocar-se però els tribunals no s'equivoquen mai"*. La magistratura i el ministeri fiscal no van acceptar aquesta nova realitat política i social, i es van tancar en un model de funcionariat ja caduc. Així intentaven obviar l'única forma possible d'interpretar els conceptes d'independència judicial i d'autoritat, els quals només podien exercir-se dins el respecte de la Constitució i l'Estatut, no contra tots dos.

9. La nota de premsa del conseller de justícia i dret Joan Lluhí Vallescà.

Després dels successos ocorreguts durant el judici contra l'advocat Josep Maria Xammar, la Sala de Govern de l'Audiència Territorial de Barcelona va comunicar al conseller de justícia i dret, al president del Tribunal Suprem i al ministre de justícia la *"indignación por el atropello inicuo de que ha sido víctima el Trinunal de urgencia de esta Audiencia en funciones de administrar justicia por grupo sedicioso capitaneado por el jefe de servicios de Orden público de Catalunya, (...) ante la lenidad y pasividad de las fuerzas de asalto a sus órdenes"*. Legalment, aquests fets s'havien de comunicar únicament al conseller de justícia i dret, responsable polític de l'organització judicial catalana i al president del Tribunal de Cassació de Catalunya, màxima autoritat jurisdiccional a la regió autònoma, i en certa manera al president del Tribunal Suprem per ser el primer representant de l'Administració de justícia a tot l'Estat; però mai al ministre de justícia.

La decisió presa per la Sala de Govern de comunicar-los a l'executiu central constituïa una vulneració intencionada de l'Estatut d'Autonomia. La reacció del conseller Joan Lluhí i Vallescà no es va fer esperar. El 13 de setembre de 1934, remetia una comunicació al president de l'Audiència Territorial de Barcelona –divulgada per la premsa– en la qual desaprovava el trasllat que aquella va donar al ministre de justícia; ja que entenia

> *"que una parte de la Magistratura al servicio de la Generalidad de Cataluña ha realizado un acto de insubordinación, contrario a las vigentes disposiciones legales y que representa una clara prueba de desconfianza al Gobierno de la Generalidad, y de una manera especial a este consejero y, en definitiva, una muestra de desconfianza al pueblo de Cataluña (...) del que derivan los poderes que el Consejo ejecutivo de la de la Generalidad ostenta"*.

El conseller de justícia i dret entenia que l'acord de Sala de Govern *"Rompe la jerarquía y la subordinación"* legalment establerta, ja que suposava passar per alt el Govern català *"en una competencia como la de Justicia que constituye ya patrimonio de la autonomía"*. Fins aquí, el conseller no feia altra cosa que comunicar la seva disconformitat per la decisió adoptada per la Sala de Govern. Tanmateix, aprofitarà l'avinentesa per aclarir la presa de posició de la Generalitat respecte als funcionaris judicials que havia assumit després de la transferència. Així, acceptava que el traspàs de *los servicios de justicia* es va realitzar *"en la forma realmente pobre que el Estatuto permite"*. Amb aquest condicionament, la Generalitat sempre havia actuat amb l'objectiu d'aconseguir *"el ejercicio por los catalanes de nuestro Derecho natural a usar la lengua materna en las relaciones con los Tribunales de Justicia"* i a *"obtener una administración de justicia catalana (que) mereciera (...) la plena confianza de nuestro pueblo y sirviera de ejemplo y estímulo a los restantes pueblos de España"*.

El conseller de justícia i dret assegurava que per assolir aquests propòsits sempre havia respectat *"la independencia y (...) la dignidad de todos los señores magistrados que prestan servicio en Cataluña"*. Tot i això, després de la forma en què es va transferir el funcionariat i els successos ocorreguts al Palau de Justícia obligaven definitivament la Generalitat a pronunciar-se sobre els magistrats que prestaven servei a la Regió Autònoma. Així, Joan Lluhí afirmarà que

> *"me veo obligado a expresar (...) que los magistrados don Enrique Iturriaga Añibarro, don Mariano González Andía, Don Jovino Fernández Peña, don Leoncio Villascastín Cabeza, don Enrique Cerezo Cardona y don Agustín Altés Pallás no cuentan con la confianza del Gobierno de la Generalidad y que éste no podría lamentar que dejasen de prestarle sus servicios"*. Si això no era poc, el conseller desitjava *"que dejaran voluntariamente de prestar sus servicios a la Generalidad todos aquellos funcionarios de la carrera Judicial que no vean con comprensiva cordialidad el ejercicio, por los catalanes, del derecho natural que siempre han tenido y que ahora pueden ejercitar legalmente de usar su lengua materna en sus relaciones con los Tribunales"*.[132]

L'endemà, el Govern espanyol es pronunciava sobre la declaració del conseller Joan Lluhí. Inevitablement, s'anava a un conflicte constitucional entre Catalunya i l'Estat. L'executiu central acusava el català d'haver vulnerat la legalitat, perquè l'article 11 de l'Estatut, "si bé confia a la Generalitat l'organització de l'administració de Justícia, subordina aquesta facultat (a) (...) la Constitució i (...) les lleis processals i orgàniques de l'Estat." La comunicació del conseller de justícia i dret representava un atemptat contra la independència judicial i la inamobilitat, perquè havia fet una "declaració nominativa de desconfiança i invitació a deixar el càrrec, que ve a oferir el caràcter d'una possible coacció moral". Segons els Govern espanyol, el conseller en comptes de fer aquest tipus de manifestacions hauria d'haver recorregut als mecanismes legals a fi d'exigir les possibles responsabilitats criminals i civils als funcionaris, "sense perjudici de les mesures que adopti l'Estat espanyol". La col·lisió constitucional era un fet.

La crítica orgànica del Govern central al comportament del conseller era encertada: no havia emprat tots els mecanismes legals previstos en LOPJ, tampoc havia respectat la Constitució. Per això, el Govern central considerava que s'havia extralimitat en les seves competències. Però la qüestió política i jurídica es complicarà encara més. L'executiu espanyol, ansiós d'intervenir a Catalunya, s'entremetrà en unes

[132] *La Vanguardia*, 14 de setembre de 1934.

competències reservades a la Generalitat en declarar públicament que la comunicació adreçada pel conseller de justícia al president de l'Audiència Territorial de Barcelona no tenia "força d'obligar". Ràpidament, el Consell de Ministres acordava donar a conèixer la seva decisió "a l'autoritat judicial corresponent per conducte del senyor representant de l'Estat espanyol a Catalunya".

La situació política i legal no era gen fàcil. La Sala de Govern de l'Audiència Territorial de Barcelona havia vulnerat la legalitat adreçant-se directament al Govern central, el conseller de justícia i dret havia infringit la Constitució i la LOPJ, i l'executiu central envaïa les competències estatutàriament atorgades per l'Estatut a la Generalitat. Ningú no respectava les seves atribucions. Tots es barallaven entre si. Mentrestant, l'Administració de justícia incrementava la seva inoperància, desprestigi i allunyament de la ciutadania.[133]

Antoni Rovira i Virgili entenia que el motiu principal d'irritació del conseller era el pèssim estat en què es trobava la llengua catalana a l'Administració de justícia. Per això, no entenia com podien ser tan tossuts els funcionaris a emprar-la o conèixer-la. L'historiador creia que "Com a principi general, el funcionaris de l'Estat que exerceixen llurs funcions a Catalunya haurien d'ésser catalans. I amb més motiu encara ho haurien d'ésser els funcionaris de la Generalitat." Unes conviccions que el conduiran a qualificar el comunicat del Govern central d'incongruent, en disposar que la comunicació del conseller de justícia i dret al president de l'Audiència Territorial de Barcelona no constituïa "cap decret, ni cap ordre". I afegia que el conseller no s'havia adreçat per aconseguir una "eficàcia en dret, sinó eficàcia de fet; no vol establir una obligació legal, sinó una obligació de decòrum. Aquesta qüestió és, en veritat, una qüestió de sensibilitat moral, de gruix de la pell. Ara sabrem si determinats senyors tenen la pell prima o gruixuda". Antoni Rovira i Virgili acabava els seus raonaments afirmant que "contra els magistrats facciosos i contra els ministres còmplices, Catalunya sabrà fer-se respectar".[134]

Les causes que provocaran els Fets d'Octubre ja eren una realitat a l'Administració de justícia de Catalunya vint dies abans que es produïssin. Els enfrontaments entre la magistratura i el ministeri fiscal, i la Generalitat, i els del Govern central i l'autònom, aliats els funcionaris amb el primer, donaran prou elements perquè es produeixi una jornada com la del 6 d'octubre de 1934 als tribunals de Catalunya. El Govern central considerava la Regió Autònoma com una concessió del Bienni Constituent que calia controlar, buidar de contingut i significació política, i si era possible desmantellar.

La nota del conseller de justícia i dret va ser molt desafortunada, fruit de l'excitació que els esdeveniments del Palau de Justícia van produir: una mica de contenció política potser hauria apaivagat els ànims. Però molt probablement va actuar empès per les pressions que Estat Català va exercir al Govern de la Generalitat. Una qüestió prou greu com la que es debatia –la fidelitat de la magistratura al règim autònom, la República i la cultura catalana–, el conseller Joan Lluhí i Vallescà va transformar-la en un espectacle públic, que indirectament comportaria més animadversió cap a la magistratura –tant de la classe política com de la ciutadania–, sense que aquesta forma de procedir aportés més eficàcia en el servei. El procediment emprat per denunciar la realitat d'una part majoritària de la judicatura a Catalunya no era el més idoni. El conseller tenia a la seva disposició prou eines legals per iniciar una política de personal ferma, d'acord amb les competències reconegudes a l'Estatut. En aquest sentit, podia fer ús de la responsabilitat penal i civil de la judicatura o del règim disciplinari, sempre que tingués al seu abast elements concloents contra el funcionariat. Unes opcions negligides precipitadament.

---

[133] *La Humanitat*, 15 de setembre de 1934.
[134] *La Humanitat*, 15 i 16 de setembre de 1934.

El comportament del conseller també pot interpretar-se dins d'un estat de desesperança pels minsos resultats que estava donant el règim autònom a l'Administració de justícia –una denúncia realitzada al seu moment pel grup de L'Opinió– i el tarannà cada cop més conservador del Govern central. Si ja hi havia pocs funcionaris que optaven voluntàriament per una vacant de Catalunya, si hagués fet ús de l'exigència de responsabilitat contra la magistratura, encara molts menys hi haurien sol·licitat una destinació. La regió autònoma s'estava convertit en una destinació maleïda per a la magistratura, una qualificació que ja venia d'antic. També és cert que el comportament i l'adscripció ideològica del Govern central permetien comportaments d'insubordinació com el que havia protagonitzat la Sala de Govern. Si el Govern català no actuava amb serenitat, els seus propis errors l'acabarien desgastant. Com així va succeir.

Santiago Gubern Fàbregas, president del Tribunal de Cassació, afirmava que els magistrats 'indesitjables' per a la Generalitat *"deben dejar los cargos que ocupan en Barcelona, porque no gozan de la confianza pública. Tengo para mí, que la magistratura se ha de ejercer con dignidad y eficacia"*. Unes paraules que les ratificarà Raimon d'Abadal, degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona, el qual assegurarà que aquells funcionaris no gaudien *"ante la colectividad del prestigio necesario para desempeñar sus funciones en esta Ciudad, ni en el territorio de la Audiencia de Barcelona"*.

Per la seva banda, Fernando González Prieto, fiscal en cap del Tribunal de Cassació, intentarà treure llenya al foc tot assegurant que *"La nota del Ex-consejero de la Generalidad Sr. Lluhí (...) no puede olvidarse que es obra de un político y posiblemente influida por pasiones de esta clase, muy exarcebadas en aquellos días por los sucesos ocurridos en la Audiencia"*.[135] Com a funcionari, el fiscal en cap no donava més importància ni entrava a valorar l'ensorrament definitiu en què havia caigut l'Administració de justícia. Tampoc esmentava la crida que li havia fet el ministre de justícia a *consultas*. Clarament, el fiscal en cap s'alineava amb el funcionariat judicial i amb els interessos del Govern central, a qui servia.

Si s'analitza detingudament la nota del conseller, estava plenament fonamentada pel que fa al magistrat Agustín Altés Pallás, cotitzant de la Falange des del 1934. La política de la Generalitat feia que se sentís *"víctima de una sañuda persecución por parte de los elementos separatistas, iniciada a raíz de la proclamación de la República"*.[136]

En el cas del magistrat Jovino Fernández-Peña –l'agressiu espanyolista– les causes de l'animadversió del conseller també estaven clares. Es tractava d'un funcionari 'vell', el 1934 tenia 65 anys, amb 41 anys de serveis a la monarquia en proclamar-se la República. Un magistrat amb un perfil molt semblant al de Leoncio Villacastín Cabezas, també *antiseparatista y españolista*, el qual tenia 64 anys, amb 27 anys de serveis a la monarquia.[137]

Pel que fa a la resta de funcionaris, Mariano González de Andía –*"ó el juelguista de Marchena"*– provenia de l'Administració de justícia d'Ultramar, un funcionari que havia desenvolupat una carrera molt controvertida, relacionat amb les forces reaccionàries. Una situació molt semblant a la d'Enrique Ituarriaga Añibarro –protagonista de l'escàndol amorós amb l'esposa del comandant de la Guàrdia Civil–, un funcionari molt anodí, però d'uns ampli serveis a la monarquia, ja que va ingressar a la magistratura el 1893: el 1934 tenia 70 anys. L'opció per la reacció d'aquests dos darrers

[135] AHN. FC. Magis. Exp. 13.620.
[136] ACMJ. Justicia. Exp. 13.930.
[137] AHN. FC. Magis. Exp. 13.619.

magistrats permetrà que el 1935 es nomeni el primer president de l'Audiència Provincial de Barcelona i el segon magistrat del Tribunal Suprem després dels Fets d'Octubre. La nota del conseller també estava plenament justificada, com ho confirmarien aquests nomenaments posteriors.

Més incertes són les raons que van empènyer el conseller a desaprovar el magistrat Enrique Cerezo Cardona, un funcionari relativament 'jove' en comparació amb els altres: el 1934 tenia 53 anys. Si es té en compte les afirmacions de l'advocat Marià Rubió i Tudurí,[138] diputat a les Corts per ERC, Enrique Cerezo era *absolutamente correcto*. A més, el diputat creia que la nota del conseller contra aquest funcionari responia *"a una venganza de carácter político pues el Sr. Cerezo estuvo de guardia como Juez, la noche en que fue profanada la tumba de Sr. Macià"*, i per unes causes que ignorava, el magistrat *"llegó al lugar del suceso con algún retraso, lo que dio lugar a un incidente entre el mismo y el Sr. Badia, entonces funcionario de la Policía, incidente de que dió cuenta a prensa, especialmente a los periódicos"*. Marià Rubió i Tudurí, *"amigo personal y político del Sr. Lluhí"*, assegurava que *"la verdadera causa"* per incloure el magistrat Enrique Cerezo en la nota de desaprovació del conseller es devia bàsicament a un *"incidente a que dió lugar el Abogado Sr. Vilalta a consecuencia de haber perdido un juicio en el que entiende el discente que el Sr. Vilalta no llevaba razón; que el Sr. Vilalta a que se refiere el discente es el Concejal del Ayuntamiento de Barcelona, hermano del primer funcionario del Departamento de Justicia"*. Segons aquestes afirmacions, ERC podria haver iniciat comportaments clientalistes, els quals inevitablement farien el mateix mal al sistema polític i a la ciutadania com anteriorment ho havien fet els partits dinàstics durant la Restauració.

Les afirmacions de Marià Rubió coincideixen amb les del magistrat Enrique Cerezo. Així, el funcionari assegurarà

> *"que pudo llegar hasta el dicho Consejero la animadversación del Letrado Sr. Gubern (sobrino, cree del Presidente del Tribunal de Casación) que en su actuación ante el Tribunal Industrial ganó diferentes asuntos, pero que habiendo perdido algunos no se recató de decir públicamente que alguien se tenía que acordar de tales sentencias, sin que se deba omitir que dicho Sr. Gubern era Secretario particular del Sr. Lluhí"*.[139]

ERC també havia creat la seva pròpia xarxa de d'influències, la qual beneficiaria a uns en detriment d'uns altres. Mentrestant, s'oblidava la gestió del servei públic.

---

[138] Marià Rubió Tudurí (Menorca, 1896 – Barcelona, 1962). Advocat. El 1933 va ser elegit diputat a Corts per ERC. El 1937, se'l va nomenar director del diari *La Humanitat*, portaveu d'ERC. Durant la Guerra Civil, va ser molt crític amb el desordre conseqüent que va iniciar-se, sempre des d'un republicanisme progressista, molt pendent dels drets dels ciutans, fonamentals en qualsevol Estat democràticoliberal. El 1938, "després d'haver criticat severament des de les columnes del diari *La Humanitat* la política estrangera del govern Negrín, es va veure obligat a refugiar-se a França". Creia que "podia fer alguna cosa a l'estranger, en interès de la pau, per la reconciliació dels espanyols". L'octubre d'aquest mateix any, va ser expulsat de la minoria parlamentària d'ERC, per una carta publicada al diari *Le Temps*, de París, on qüestionava la política exterior de la República. El 1948, va tornar a Catalunya, on va exercir novament l'advocacia. Marià Rubió és una figura fonamental per comprendre l'Administració de justícia durant aquest període i la Guerra Civil. M. Rubió, *Barcelona 1936-1939*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2002, pàg. 9, 118 i 296-297; i ANC. Fons Marià Rubió i Tudorí. Caixa núm. 4.

[139] Es refereix a Rafael Gubern, *ex-secretario de Lluhí Vallescà* i nebot del president del Tribunal de Cassació, Santiago Gubern Fábregas. AHN. FC. Magis. Exp. 13.272 i AGTSJC. TRRPB. Exp. Núm. 781/39.

La conseqüència més immediata de la nota de premsa del conseller i de la remissió de l'acta de la Sala de Govern al Ministeri de Justícia i al president del Tribunal Suprem va ser una visita extraordinària d'inspecció durant els mesos de desembre de 1934 i gener i febrer de 1935, en la qual actuarà d'inspector el magistrat del Tribunal Suprem Rafael Rubio i Freire-Duarte, el mateix que realitzarà la de 1941. Aquesta visita ordenada per les autoritats centrals vulnerava el servei català d'Inspecció de Tribunals. Però en aquests moments poc importava la Generalitat, ja que estava ocupada per l'executiu central i el seu Govern es trobava empresonat.

La inspecció del Tribunal Suprem tenia com a veritable objectiu assentar les bases per reprendre una política de personal reaccionària i centralista, a fi de neutralitzar la discreta política judicial iniciada per la Generalitat i l'escàs personal que s'hi havia mostrat receptiu. Les conclusions de la inspecció seran essencials uns mesos després per al governador interí de la Generalitat i el conseller de justícia i dret, el fiscal José Luís de Prat, per dur a terme una política de personal ultradretana i espanyolista.

La forma en què es va realitzar la visita extraordinària d'inspecció era molt significativa. L'inspector va cridar a declarar a porta tancada, obligatòriament, tots els membres de la magistratura de Barcelona, ja que les informacions eren secretes. Aquestes condicions prèvies permetien l'exercici de la delació per part d'uns membres del col·lectiu contra uns altres: no serà estrany, doncs, que s'utilitzi l'ocasió per exercitar la venjança d'índole personal o laboral. Així, podran escoltar-se declaracions patètiques que anaven molt més enllà de les causes que havien originat la inspecció: la vida privada també era motiu de control.

D'aquesta forma, s'acusarà el magistrat Enrique Cerezo de portar una vida social *muy retraída*, és clar, al marge del cos judicial. Per això, haurà de donar comptes d'aquest comportament en el seu plec de descàrrec. El magistrat respondrà que *"nadie, absolutamente nadie, pueda imputarme algún vicio ni falta de moralidad. He procurado vivir en la modestia que a mi esfera y categoria corresponde sin gastos excesivos, atemperándome a mis posibilidades económicas y nadie podrá decir con fundamento que haya cometido ningún acto inmoral ni ilícito"*. Així mateix, reconeixia afligidament que *"no fomento mucho las relaciones y amistades con los compañeros, no es de mucho porque los rehuya sino lisa y llanamente porque no tengo materialmente tiempo para visitas y cumplidos de los que por otra parte no soy muy devoto tal vez por mi carácter apocado"*.[140] Aquestes paraules revelen la humiliació a la qual es va sotmetre aquest funcionari, les quals anaven molt més enllà de l'objectiu inicial de la visita d'inspecció: determinar la pèrdua d'autoritat i independència de l'Administració de justícia. Desgraciadament, la República tampoc podrà separar l'esfera pública de l'àmbit privat del funcionari, malgrat els valors que informaven el règim, tot i això aquesta fiscalització no és comparable a la de la monarquia. Però és clar, en aquests moments el propi règim es trobava en perill: els seus opositors ocupaven el Govern central.

Després que l'inspector va prendre declaració a tota la judicatura, el president del Tribunal de Cassació de Catalunya va remetre-li un informe sobre cadascun del funcionaris investigats, de la mateixa manera que el fiscal en cap del Tribunal. A continuació, en va informar els degans dels col·legis d'advocats i procuradors de Barcelona. Excepcionalment, també s'hi va escoltar alguns advocats que pels seus assumptes havien tingut relació amb els magistrats. Quan es va recollir tota aquesta informació, l'inspector va prendre declaració al funcionariat denunciat basant-se en la informació obtinguda. Finalment, va presentar-los els càrrecs que havien de rebatre.

[140] AHN. FC. Magis. Exp. 12.772.

Com es comprova, es tractava d'una forma de control totalment tancada: ningú aliè al món jurídic hi tenia accés; les possibles desviacions només les controlava la corporació, ja que les informacions aportades pels advocats només tenien validesa si eren corroborades per les autoritats judicials. El contingut de la visita d'inspecció era tan extrem per a l'Administració de justícia que només, pel que sembla, es van redactar dues còpies, una per al president del Tribunal Suprem i l'altra per al ministre de justícia, actualment il·localitzables.[141]

Quan va finalitzar la visita d'inspecció, el magistrat inspector tenia molt clar –com assegurarà sis anys després– els orígens dels enfrontaments entre el conseller i la magistratura: el *cáncer* del catalanisme. Aquest es manifestava contra l'acció judicial, per una banda,

> *"pública, ostentosa, consistente en la excitación contra la justicia y sus funcionarios por medio de periódicos, pasquines, incidentes y conflictos de toda clase"*; i per l'altra, *"de menor estridencia y ruido, (...) que llegaba al extremo de presionar a veces el Colegio de Abogados, ya negándose a cumplir lo que los Jueces ordenaban en cumplimiento de las leyes (...) sin que faltara (...) la coacción del propio gobierno de la Generalidad cerca de las Salas de Justicia para que la resolución se diera en determinado sentido".*[142]

Com si la dependència de la magistratura de l'executiu fos nova. Sí que ho era dependre del Govern català...

Al marge dels greus incidents que van ocórrer al Palau de Justícia de Barcelona, també devia condicionar molt l'actitud del conseller les tenses relacions que es vivien entre el Ministeri de Justícia i la Conselleria de Justícia i Dret. La paralització de la transferència de l'Administració de justícia era una realitat just després del triomf del centredreta a les eleccions de 1933. Malgrat els acords de la Comissió Mixta, el Ministeri de Justícia durant els anys 1934 i 1935 va negar-se a remetre a la Generalitat les certificacions[143] dels funcionaris judicials destinats a Catalunya, essencials per assumir el personal. Sense aquesta remissió no es podia executar una veritable política judicial. Una realitat que devia exasperar Joan Lluhí Vallescà mesos abans dels Fets d'Octubre. S'haurà d'esperar al triomf del Front Popular perquè el Ministeri de justícia les hi remeti; això succeirà durant els mesos de maig i juny de 1936.

Però hi havia més punts de desavinença entre el conseller i el ministre. L'Administració de justícia que Catalunya havia aconseguit estatutàriament, concretada després dels acords de la Comissió Mixta, no era cap meravella. La Generalitat l'organitzaria al seu territori, però aquesta prerrogativa es veuria condicionada permanentment pel Govern central. Catalunya podria desenvolupar aquesta competència, però comptant exclusivament amb el personal de carrera que componia l'escalafó de l'Estat. Una transferència que només seria de profit si els membres de la judicatura sol·licitaven les vacants de Catalunya; en un altre cas esdevindria un veritable fracàs, com així fou. La magistratura espanyola considerarà Catalunya com una

---

[141] Durant aquest període, només es van realitzar dues visites extraordinàries: aquesta i la de 1941. En ambdues actuarà d'inspector el magistrat del Tribunal Suprem Rafael Rubio i Freire-Duarte. La inspecció s'ha intentat reconstruir gràcies als testimonis documentals referents a alguns magistrats, els quals van unir-se parcialment als seus expedients personals. Pel que fa a la de 1941, només s'ha trobat la memòria, inclosa en un lligall "miscel·lani" a l'Archivo Central del Ministerio de Justicia.

[142] R. Rubio, *op. cit.*, pàg. 88.

[143] Aquesta certificació l'efectuava el sotssecretari del Ministeri de Justícia, en la qual es feia constar la categoria del funcionari, el sou i l'antiguitat. Unes dades necessàries per resoldre qualsevol concurs de trasllat o provisió de vacants, com altres circumstàncies professionals.

destinació conflictiva –socialment i políticament, així com pel seu gran volum de treball, derivat de la seva gran activitat industrial–, una situació agreujada per la cooficialitat de la llengua catalana i l'exigència del coneixement del dret civil propi. Ben aviat es comprovarà que el tipus de transferència era inviable, si no hi havia magistrats disposats a sol·licitar Catalunya.

La Sala de Govern de l'Audiència Territorial de Barcelona comunicarà al ministre de justícia el 31 de gener de 1936 que dotze partits judicials de Catalunya es troben sense jutge titular. Pràcticament, tot el territori de Catalunya estava sense funcionaris judicials –alguns jutjats des de feia més de tres anys. L'estat de l'Administració de justícia era terriblement greu; encara més si es té en compte que les absències o vacants dels jutjats de partit les ocupaven interinament els advocats, jutges suplents, que irremeiablement propiciaven el clientalisme i les anormalitats. Tal com va transferir-se l'Administració de justícia, difícilment podia realitzar-se una autèntica política de personal. Així, davant la sol·licitud de personal de la Sala de Govern, el ministre de justícia li comunicarà que *"en la actualidad se halla agotado el Cuerpo de Aspirantes a la Judicatura y que se están celebrando oposiciones para constituirlo sin que pueda precisarse la fecha exacta en que éstas han de terminar"*.[144]

Les atribucions judicials del Govern català sempre estaran condicionades pel Ministeri de Justícia, el qual si no hi havia entesa política, les podria fer inexistents o neutralitzar-les, com així va ocórrer.

10. Els Fets d'Octubre, la presa del Palau de Justícia.

Les eleccions del 19 de novembre de 1933 van donar la victòria als partits de dretes i centre: el republicans d'esquerra i els socialistes van passar a l'oposició. Els successius governs de centredreta que es formaran no faran altra cosa que neutralitzar els tímids avenços que s'havien introduït durant el Bienni Constituent. Un dels principals temes que enfrontarà el mateix Partit Radical –teòricament de centre–, al qual el president de la República constantment encarregarà la formació de Govern, serà l'indult per als autors del cop d'estat del 10 d'agost de 1932. Uns situació que lentament provocarà l'escissió dins les files radicals. Finalment, aquest partit es veurà incapaç de governar sense el suport de la CEDA. L'entrada d'aquest conglomerat de partits reaccionaris en l'executiu, que no havia prestat fidelitat a la República, es va produir el 4 d'octubre de 1934. El règim republicà es trobava en perill, per aquest motiu les forces d'esquerra van convocar a la vaga general.

La situació a Catalunya es va veure agreujada per la declaració d'inconstitucionalitat de la Llei de contractes de conreu aprovada pel Parlament de Catalunya. Finalment, les tesis de l'executiu central havien triomfat sobre les del català. Des de feia temps, el Govern de la República estava efectuant una lectura molt restrictiva de l'Estatut: la Generalitat calia vigilar-la de prop. També van influir decididament les desavinences en matèria de justícia entre el Govern central i el català, com ja s'ha exposat. Davant d'aquests problemes, el president Lluís Companys afirmarà, a les vuit i deu minuts del

[144]Segons aquesta comunicació, els jutjats i les dates dels que es trobaven vacants són: Berga, 10 de gener de 1936; Vilafranca del Penedès, 10 de gener de 1936; Santa Coloma de Gramenet, 25 de setembre de 1934; Cervera, 19 de gener de 1935; les Borges Blanques, 29 de setembre de 1934; la Seu d'Urgell, 19 de gener de 1935; Solsona, 1 de maig de 1933; Sort, 22 d'abril de 1933; Tremp, 19 de novembre de 1934; Vielha, 10 de gener de 1936; Gandesa, 28 de setembre de 1934, i el Vendrell, 13 de gener de 1936. AGA. Tribunal Supremo. Inspección. Caja 155.

vespre del 6 d'octubre de 1934, que les circumstàncies "donen a tots els ciutadans la clara sensació que la República (...) es troba en gravíssim perill." Un percepció política que el conduirà a proclamar l'Estat català dins la República Federal espanyola, un nou ens polític més enllà de la Constitució de la República, qui assumiria "totes les facultats del Poder a Catalunya".[145] El Govern de Catalunya es revoltava contra el Govern de l'Estat. La Generalitat trencava la seva lleialtat constitucional, un comportament d'unes enormes conseqüències per al futur del règim autònom.[146] La proclama del president Companys pretenia crear un moviment insurreccional idèntic al que va instaurar la República, però les divergències entre les forces obreres i la deficient preparació de la rebel·lió la farien fracassar.

Els successos no van ser aliens a l'Administració de justícia de Catalunya. El 6 d'octubre, el magistrat Adolfo Fernández-Moreda Fernández-Chacón es trobava de jutge de guàrdia de Barcelona. Des d'un bon començament del servei de guàrdia, va percebre que *"se estaba en plena revolución y que graves sucesos se aproximaban con la natural agitación en los espíritus"*. Si s'adonava d'això era perquè *"al comenzar (la guardia) (...) ingresaron en el Juzgado detenidas dos mujeres jóvenes, por habérseles sorprendido llevando bombas (...) cuya extraordinaria serenidad hacía presumir veían cercano el triunfo de sus ideales"*. Una intuïció que al llarg del dia apreciarà encara més nítidament, perquè *"se instruyeron escasas diligencias, hecho indicador de anormalidad en los servicios policíacos"*. El personal del jutjat desconeixia l'abast de la insurrecció que es preparava, ja que *"el aparato de radio por haberse estropeado hacía algunos días había sido llevado a reparación"*. Així, sense cap mena de comunicació amb l'exterior, a les 19.45 hores, *"un periodista de los que hacen información en el Palacio de Justicia avisó telefónicamente la próxima declaración del Estat Catalá dentro de una República Federal Española y del no menos inmediato asalto e incautación del Palacio de Justicia"*.

Davant d'aquesta notícia, el magistrat Fernández-Moreda va prendre les precaucions que tenia al seu abast. Immediatament, va assegurar-se de la fidelitat dels sis guàrdies civils i dos de seguretat –*"éstos agotados por tres días de servicios permanentes"*– que formaven el dispositiu de protecció del Palau. Tot i això, *"Ante la imposibilidad de defenderse militarmente y la temeridad que implicaría hacerlo sin ninguna probabilidad de éxito y sí con la seguridad de perecer en la contienda con la también muy probable destrucción del inmueble y documentación que en él se encierra"*, va decidir, únicament, *"como hombre sereno y prudente y como funcionario digno"*, *"salvar las personas aludidas que en servicio estaban, las familias que habitaban en el Palacio y los intereses ya citados, todo confiado a su custodia y responsabilidad"*.

Posteriorment, va ordenar a la força d'ordre que se situés armada al passadís del Jutjat de Guàrdia, únic accés al Palau en aquells moments, amb la condició que *"si víctimas habían de ocasionarse (...) el Juez de guardia habia de ser la primera de ellas"*. Segons el magistrat, *"Lanzar en aquellos instantes a los guardias a la calle por un mal entendido egoismo o por aspiraciones de heroismos de galería, hubiera sido asesinarlos vilmente, hecho que hubiera pesado siempre sobre"* la seva consciència. Com es comprova, aquest funcionari tenia un sentit de l'autoritat i la responsabilitat totalment concorde amb la Constitució i l'esperit que va instaurar la República. Però desgraciadament era una excepció que confirmava la regla.

Pocs moments després, dos camions van estacionar-se als afores del Palau de Justícia, "*conduciendo unos cien individuos armados con fusiles, pistolas e incluso*

[145] J. Termes, *op. cit.*, pàg. 378-79.

[146] Vegeu la interpretació dels successos que fa el conseller de governació en aquells moments J. Dencàs, *El 6 d'Octubre des del Palau de Governació*, Edit. Curial, Barcelona, 1979.

ametralladoras y después de cercar el edificio, varios de ellos irrumpieron en actitud descompuesta" al seu despatx. A continuació, *"sin hablar palabra rodearon la mesa y le encañonaron con sus pistolas llegando a ponerlas sobre su pecho"*. Davant d'aquesta situació summament violenta, el magistrat "*serenamente les indicó que contra sus armas no podía oponer más que la pluma, su instrumento de trabajo por lo cual les requería para que con el respeto y consideración a que se creía acreedor por ser un Juez en el ejercicio de su cargo le explicasen tanto la causa de su entrada en el edificio y despacho como la de hacerlo en la forma precitada"*. Un dels assaltants va cridar-li –*"sin dejar de empuñar la pistola"*– que *'Venimos a participarle la declaración del Estat Catalá libre dentro de una República Federal Española'"*. El magistrat, fent ús d'una gran prudència, va manifestar-los que *"Nada de ello me consta oficialmente, pero aún sopiniéndolo verdad ninguna relación de momento tiene con mis funciones y como he de seguir desempeñándolas hasta que un acto brutal de fuerza me lo impida les requiero para que me dejen en completa libertad de hecerlo"*. I afegia, *"si mañana, o cuando sea, alguien rompe los papeles que yo escriba, será porque pueda hacerlo o bajo su responsabilidad pero supongo que a los fines que puedan perseguir que no se cuales sean nada ìmporta que yo huelgue o que trabaje"*.

La fermesa del magistrat va fer que *"uno de dichos individuos sin la oposición de los demás con mímica que desmostraba que el Juez tenía razón manifestó: 'Puede V. seguir trabajando' retirándose todos al exterior del edificio en el que permanecieron bastante tiempo"*. El jutge desconeixia els ocupants del Palau, *"A excepción de un Abogado apedillado Xammar"*, el qual "*no fue visto hasta el final de la relatada escena, no viéndole arma alguna"*. Josep Maria Xammar desitjava 'saldar comptes' amb l'Administració de justícia que tant l'havia reprimit al llarg de la seva vida. Molt més ara que Josep Dencàs Puigdollers ocupava la conselleria de Governació.

Quan els assaltants van abandonar el Palau, el jutge va decidir –d'acord amb la legalitat– posar en coneixement del ministeri fiscal els successos. Tot i això, cap representant s'hi trobava, malgrat estar-n'hi designat un en torn de guàrdia, per la qual cosa va decidir comunicar-li-ho *a su domicilio*. Així, *"llegado el Abogado Fiscal le fue explicado lo ocurrido y seguidamente manifestó deseos de regresar a su domicilio lo que efectuó en el automóvil del Juzgado"*. El comportament del representant del ministeri fiscal estava a les antípodes del que havia observat el magistrat Adolfo Fernández-Moreda. Tant en aquests moments com amb l'esclat de la guerra, la covardia s'apoderarà del ministeri públic.

Si aquests esdeveniments no eren prou greus, ja que suposaven la intimidació d'un funcionari judicial en l'exercici del seu càrrec, posteriorment, un cop el general Batet hagi dictat el Ban de Guerra, l'únic que considerarà d'importància l'autoritat militar serà el fet que durant part d'aquella nit onegés al Palau de Justícia una *bandera separatista*, sense que el jutge impedís la seva col·locació –el mateix criteri que es va emprar contra el magistrat Juan Amat pel robatori d'una bandera espanyola a Gavà, el 1902. Els revoltats havien obligat l'agutzil que els indiqués el camí a fi d'hissar-la; davant la negativa del funcionari, un dels assaltant va manifestar-li que *"A la menor vacilación dése por muerto"*. Una amenaça que estava *"avalad(a) por las pistolas"*, per la qual cosa *"tuvo que ceder."* Quan el jutge va assabentar-se de la col·locació, *"ordenó que (...) antes del amanecer la bandera se quitase, lo cual fue ejecutado a las tres de la madrugada"*. Mentrestant, la Guàrdia Civil havia abandonat el Palau, ja que *"había recibido orden de su jefe militar comunicada por teléfono de concentrarse con toda la fuerza en el cuartel; (...) desde aquel momento, ante una ciudad en abierta revolución (el juez) quedó solo con el personal a sus órdenes en el Palacio de Justicia"*.

Aquests fets no eren casuals. L'Administració de justícia tal com s'havia conegut fins llavors era una qüestió pendent per a les forces progressistes republicanes. Durant el s. XIX i XX, el funcionariat judicial s'havia mostrat classista i espanyolista en la seva concepció i forma d'impartir la justícia, tot rebutjant la societat catalana i la seva cultura. En aquelles circumstàncies, el desig de la ciutadania i de la classe política republicana d'una renovació integral de la vella Administració de justícia va ser aprofitada pels elements catalanistes més radicals, els quals van fer-se amb el Palau de Justícia violentament. Si aquell anhel era legítim, la forma en què va ocupar-se el desqualificava.

Tot i això, s'ha de destacar el gran paper que va desenvolupar-hi el magistrat Adolfo Fernández-Moreda. Un funcionari serè i ferm, gràcies al qual la presa del Palau de Justícia no va acabar en una sagnia. Si hagués estat un altre funcionari de guàrdia, potser s'hauria comportat com el fiscal, el qual davant la conflictivitat dels esdeveniments polítics va optar per allunyar-se'n, sense assumir la seva responsabilitat.

Quan el moviment insurreccional ja havia estat vençut, el 7 d'octubre, el magistrat Adolfo Fernández-Moreda en va donar compte a l'autoritat militar, perquè *"a partir de las veinte horas del día anterior en que el estado de guerra se había declarado el Juzgado de instrucción no era competente para entender de estos asuntos"*. Tanmateix, per l'Auditoria de Guerra se li va instruir un judici sumaríssim, perquè no va ordenar *"a la guardia civil hacer fuego"* i va permetre *"la bandera separatista y la salida de dichos guardias del Palacio"*. Si aquestes imputacions no eren prou absurdes, també se l'acusava *"porque no detuve a los rebeldes"* ni va prendre *"ninguna medida con(tra) los rebeldes que se introdujeron en su despacho"*.[147] Les acusacions eren veritablement esperpèntiques.

Des d'aquell moment, la premsa i les forces reaccionàries atacaran incessantment el magistrat Adolfo Fernández-Moreda i el seu nom –*"sin poder defenderlo por prohibirlo la ley"*–, i l'acusaran d'ésser *"rebelde (a la) patria"*. El 13 de novembre de 1934, la jusrisdicció castrense acordava el seu processament perquè hi havia indicis racionals de criminalitat: se l'acusava d'ésser autor d'un delicte d'auxili per cometre la rebel·lió.[148] El seu concepte d'autoritat i servei públic entraven en col·lisió amb els de l'exèrcit, totalment arcaics, els quals entraran en acció de forma ferotge el 18 de juliol de 1936.

La intervenció de la jurisdicció de guerra era summament ridícula, però no per això deixava de ser violenta. Ràpidament, el jutge militar va ordenar la seva suspensió del càrrec fins que no es resolgués la causa castrense. El magistrat s'enfonsarà; valorava la seva situació processal amb *profundo dolor*, perquè se li imputava un comportament que desmereixia la seva *gestión*, la qual *"fue en todo momento digna de la toga que uso"*. Molt dolgudament, exposarà que *"ni entregué el Juzgado a los que con pistolas me amenazaban; ni las personas que de mi dependían en aquellos momentos, ni el edificio en el que se contiene documentación importantísima sufrieron el menor daño"*.[149]

Afortunadament, el puritanisme legal que des d'un bon començament va observar la jurisdicció castrense, obligada per l'executiu central, va recular: finalment la causa es va sobreseure el desembre de 1934. En la interlocutòria de sobreseïment, l'instructor ja farà una lectura molt més serena dels fets ocorreguts al Jutjat de Guàrdia de Barcelona, en

[147] AGA. Tribunal Supremo. Inspección. Leg. 140.

[148] Es tracta de la causa militar núm. 93/1934 contra el lletrat Josep M. Xammar, de la qual no existeix cap mena de rastre a l'Arxiu del Tribunal Territorial III del Govern Militar de Barcelona (AGMB), com tampoc de cap altre anterior al 1939. Molt probablement, tot l'arxiu militar va ser destruït en esclatar la Guerra Civil.

[149] AHN. FC. Magis. Exp. 12.935.

els quals l'advocat Josep Maria Xammar va irrompre en el seu despatx, acompanyat d'altres individus per comunicar-li que *"se había proclamado el Estat Catalá dentro de la República Federal Española, seguramente con el propósito de que sirviera el nuevo régimen, pero sin que conste que expresamente fuera acatado"*. Posteriorment, els revoltats van deixar al magistrat *"un salvoconducto que fué utilizado, y que luego se hizó en el edificio del Palacio de Justicia una bandera separatista, que no fué retirada hasta las primeras horas de la mañana del día siguiente.* [150]

Tanmateix, segons Adolfo Fernández-Moreda, aquesta exoneració de responsabilitat criminal no li restituïa el seu decòrum i prestigi, malmesos durant els darrers mesos. Quan es va assabentar del sobreseïment de la causa, va sol·licitar del president del Tribunal Suprem que d'acord amb la *"publicidad que se dio a mi procesamiento"*, ara adoptés *"las medidas que estime oportunas para que la misma publicidad obtenga mi falta de culpabilidad y el reconocimiento de que en la ocasión a que el sumario se contrae cumplí con mi deber"*. [151] Res se sap de les mesures que va prendre el president del Tribunal Suprem, si és que ho va fer.

Però al magistrat també va obrir-se-li un expedient administratiu a fi de depurar *"lo ocurrido por si hubiere que sancionar alguna responsabilidad de los funcionarios que intervinieron en el asunto"*, al marge d'allò que pogués acordar l'autoritat militar. Quan es va donar compte al president del Tribunal Suprem de la incoació, una ingerència més del Govern central, aquest va respondre al president de l'Audiència que obrés amb *"imparcialidad y serenidad; pero con inflexible rigor, actividad y celo exaltado por la Administración de Justicia, dándome cuenta de cuantas novedades (...) ocurran, a fin de estar estrechamente vigiladas y amparadas en sus funciones por este Tribunal Supremo, como superior nato y constitucional de todas las Audiencias y Juzgados"*. Finalment, aquest expedient fou arxivat.[152] La reacció s'havia fet amb la República, la qual negava l'Estat que s'havia constituït el 1931.

L'obertura de la causa militar contra Adolfo Fernández-Moreda va ser utilitzada pel sector més reaccionari de la magistratura i fiscalia, dirigit per Jovino Fernández-Peña, per carregar contra el magistrat pel seu reconegut republicanisme. El 20 de febrer de 1936, quan ja havia triomfat el Front Popular, en una qüestió de competència promoguda pel l'advocat Josep Maria Xammar respecte a la seva situació processal exclusivament, l'Audiència Provincial de Barcelona aprofitarà l'ocasió per fer una nova lectura dels Fets d'Octubre ocorreguts al Palau de Justícia. Així, el tribunal s'acollirà a l'hora en què els esdeveniments van succeir, prèvia a la proclamació del Ban de Guerra, una argúcia legal que obria novament la possibilitat d'enjudiciar el magistrat, però ara per la justícia ordinària. L'Audiència afirmarà que *"a las veinte horas del seis de octubre, no se hallaba proclamado el estado de guerra, ni tampoco a las veinte y treinta, pues lo fue después de ésta última hora"*. No obstant això, hi havia discrepàncies en l'hora en què van succeir els fets, ja que el fiscal deia que va ser a les 20 hores i l'advocat Xammar a les 20.30 hores. Posteriorment s'assegurarà, d'acord amb la causa militar, que la presa del jutjat de guàrdia va ser a les 21 hores.

Malgrat aquestes divergències, l'Audiència acceptarà la versió del fiscal, per la qual cosa procedirà ordinàriament contra el magistrat Fernández-Moreda. Així, quan el Palau de Justícia va ser pres pel lletrat Josep Maria Xammar i els seus seguidors, *"no sólo no tomó medidas preventivas para evitarlo, sino que ordenó a la Fuerza de la Guardia*

[150] Aquest salconduit, pel que sembla, tenia per objectiu permetre la sortida del Palau de Justícia d'un funcionari, a fi de requerir la presència del representant del ministeri fiscal adscrit a la guàrdia. AGA. Tribunal Supremo. Inspección. Leg. 140.
[151] AHN. FC. Magis. Exp. 12.935.
[152] AGA. Tribunal Supremo. Inspección. Leg. 140.

Civil allí de servicio, que se retirase a las habitaciones destinadas para su alojamiento, sin que interviniera para nada (...) dando con ello lugar a que los revoltosos no encontraran obstáculo en su camino para llegar antes al despacho del Juez". Es pretenia únicament sancionar la negativa del magistrat a utilitzar la força. També se l'acusarà del fet de permetre que *"se sentaran algunos de ellos y siguieran haciéndole manifestaciones, sin que se les requiriera para su detención, antes al contrario, admitiéndoles documentos escritos en forma de salvoconducto de la Generalidad, para que pudieran circular"*. Segons l'Audiència, aquest comportament era constitutiu d'una infracció penal o disciplinaria, per la qual cosa s'acordava remetre testimoni al ministre de justícia i al president del Tribunal Suprem a fi que acordessin el que fos més oportú jurídicament, vulnerant novament el marc estatutari.[153]

Queda clar que s'enfrontaven dues visions molt diferents de l'Administració de justícia: la reaccionària, que es basava en un concepte molt arcaic de l'autoritat, al marge de la societat i del context polític; i una altra, amb una representació funcionarial inapreciable, més humana i conforme amb la realitat política i social introduïda per la República, la qual pretenia evitar qualsevol tipus de dany, sense importar-li recórrer al diàleg i la mediació, per acomodar-los tot seguit a la llei. Aquesta darrera visió entrava en conflicte directe amb el decòrum i prestigi que s'exigia a la magistratura des del s. XIX. El triomf del Front Popular va fer que s'esborrés aquesta temptativa de revenja d'una part del col·lectiu judicial contra un magistrat massa 'permissiu'.[154] No obstant això, les forces reaccionàries, en un futur molt immediat, ajustarien 'vells comptes' amb ell de la forma més tràgica possible.

11. El Govern central ocupa la Generalitat.

Després dels Fets d'Octubre, es detindrà el Govern de la Generalitat. Per la Llei del 2 de gener de 1935, el Govern central suspenia les facultats del Parlament de Catalunya. Les competències del Govern de la Generalitat serien exercides per un governador general nomenat pel Govern central. Si tot això no era prou, s'acordà la formació d'una comissió per estudiar els serveis traspassats a fi que proposés els *"que durante este régimen provisional deban subsistir, los que deban rectificarse y los que deban revertir al Estado"*.[155] L'executiu central començava una tasca llargament anhelada de tutelar la Generalitat per mitjà del nomenament d'un governador general, en funcions de president interí del Govern autònom. Sense Parlament no hi hauria control de la gestió departamental ni producció legislativa. La Generalitat es reduïa a un organisme purament administratiu.[156] Des dels Fets d'Octubre fins a la victòria del Front Popular,

[153] AGTSJC Exp. Fernández-Moreda.

[154] En la secció de la Inspecció del Tribunal Suprem, dipositada a l'AGA, existeixen una gran quantitat de queixes contra Adolfo Fernández-Moreda quan era jutge de 1a Instància i Instrucció núm. 6 de Barcelona. En tot moment, raona l'origen de les queixes i les seves resolucions, tot refusant-ne les motivacions reals. Especialment, van denunciar-lo els advocats especialitzats en l'àmbit mercantil, potser massa acostumats a la *inmoralidad* dels tribunals de Barcelona, a les antípodes de la seva. Vegeu l'apartat 7 del capítol II d'aquest estudi, "La pèrdua d'autoritat i prestigi de l'Administració de justícia".

[155] Pel Decret del 21 de febrer de 1935 es creava la Comissió que havia de realitzar la *"revisión de los servicios estatales que han sido traspasados a la Generalidad de Catalunya"*. Per aquest motiu es suspenien les funcions de la Comissió Mixta Estat-Generalitat per a la implantació de l'Estatut.

[156] La reacció política arribarà fins a l'extrem que el Tribunal de Garanties Constitucionals declararà la inconstitucionalitat de l'article 22 de l'Estatut Interior de Catalunya, per mitjà de la sentència del 3 de novembre de 1934. El tribunal negava el fur parlamentari als diputats del Parlament de Catalunya, perquè entenia que es tractava d'un dret que només podien regular les Corts.

la gestió quotidiana de la Regió Autònoma retornarà a una dinàmica molt semblant a aquella que exercien les diputacions provincials durant la monarquia.

El buit de poder deixat pel Parlament i el Govern de la Generalitat ràpidament serà omplert per les forces reaccionàries que des de la proclamació de la República havien estat apartades del poder polític. Ben aviat, el governador interí de la Generalitat cridarà els membres de la judicatura i fiscalia més recalcitrants a fi que organitzin la Conselleria de Justícia i Dret, tan allunyada dels interessos corporativistes de la judicatura des que la Generalitat va assumir les competències de justícia. Aquest nou personal gestor refarà novament la xarxa d'influències social i política, molt semblant a la que existia en proclamar-se la República: els funcionaris deixaven d'ésser orfes. A més, farà de la conselleria una sucursal del Ministeri de Justícia, ja que serà a Madrid on es planificarà veritablement la política judicial de Catalunya; un comportament polític que anava molt més enllà de la realitat creada per la Llei de 2 de gener de 1935. Des d'aquests moments, moltes competències atribuïdes a la Generalitat per l'Estatut i per la Comissió Mixta de Traspassos es vulneren, sense que es dictés cap disposició que així ho permetés: simplement pel sol fet de desitjar l'anihilament del règim autònom, un criteri tan desafortunat com la deslleialtat constitucional que havia protagonitzat el president Lluís Companys.

A partir d'aquests moments, la Conselleria de Justícia i Dret es convertirà en un òrgan sense cap tipus de rellevància o decisió política. El Ministeri de Justícia, malgrat l'existència de l'Estatut, tornarà a prendre el seu antic protagonisme. La política judicial adoptarà unes característiques molt reaccionàries, amb l'únic objectiu de destruir tota l'obra republicana. Així, per mitjà de la Llei de 13 de desembre de 1934, començaria una revisió ministerial de tot el personal que havia estat depurat durant el període constituent.[157] Es pretenia, un cop la CEDA havia arribat a l'executiu, de restituir el funcionariat més reaccionari a l'Administració de justícia, després d'haver estat apartat per les seves conviccions antirepublicanes; indirectament també s'admetrà la resta del personal ociós i malaltís que va ser 'jubilat'. Les disposicions del Bienni Negre *demuelen* l'obra empresa pel constituent, i *"deciden la lucha a favor de los contrarrevolucionarios que terminan por superar a los 'republicanos'"*.[158]

El Bienni Negre no serà altra cosa que un intent de retornar a la realitat funcionarial prèvia a la República. Durant aquests anys, els magistrats i fiscals més reaccionaris havien estat apartats de l'administració, una situació que agreujava el control de l'entramat polític per part dels sectors més extremistes. L'anul·lació de les separacions serà el mitjà per fer-se altra vegada amb de les regnes del poder i neutralitzar el personal directriu republicà. Després del Fets d'Octubre, la política del Govern radical cedista es convertirà en un permanent cop d'Estat encobert.

La readmissió d'aquest personal reaccionari s'efectuarà per mitjà d'una argúcia legal. La LOPJ establia que qualsevol destitució d'un funcionari s'havia de realitzar per mitjà de la instrucció d'un expedient en el qual es donaria vista a l'interessat. Les separacions dels anys 1932 i 1933 es van realitzar sense tenir en consideració aquest requisit. L'interessat només va poder manifestar la seva oposició a la determinació del ministre per mitjà d'un recurs contra la seva separació. En totes les readmissions, el ministre de justícia radical cedista no entrarà en les causes que les van provocar,

---

[157] Aquesta disposició establia que *"El Gobierno procederá a revisar y a anular o no (...) las Leyes de 11 de Agosto, 8 y 9 de Septiembre de 1932 y 27 de Agosto y Decreto de 2 de Diciembre del mismo año, referentes a la separación, jubilación, traslado y postergación de funcionarios públicos"*.

[158] C. M. Rama, *La crisis española del siglo XX*, Fondo de Cultura Económica, México, 1976, pàg. 170. L'anàlisi d'aquest historiador l'aplica a la reforma iniciada per Manuel Azaña a l'exèrcit, neutralitzada posteriorment durant el Bienni Negre.

simplement les anul·larà pel fet de no haver-se donat vista a l'interessat. A tots els funcionaris que van sol·licitar la readmissió, se'ls va concedir sense cap tipus d'excepció. L'Administració de justícia retrocedia al 1931, tota la política de personal del període constituent quedava avortada.

Això significava, pel que fa a l'Administració de justícia de Catalunya, que el fiscal José Martí de Veses –governador civil de Castelló durant la monarquia– era readmès. El magistrat Ildefonso de la Maza *–de extrema derecha–* també retornava al servei, com Eduardo Alonso Alonso, aquell que el 1932 encara conservava *"los emblemas monárquicos en los frentes de las mesas de las Salas de Justicia"*. També reingressarà Pedro Andreu Cabestany, futur magistrat de l'Audiència Territorial de Barcelona durant el franquisme. Aquesta nova política de personal no era desinteressada. Aquest personal serà fonamental per a les forces militars i reaccionàries que es revoltaran el 18 de juliol de 1936 contra la República. Al costat d'aquests funcionaris també retornaran aquells altres que van ser separats per qüestions de caire laboral o social. Altra vegada, prestaran servei el fiscal Eduardo Canencia Gómez –el que realitzava *menesteres domésticos–* o el jutge Vicente Tomás Palao, tot i que presentava una *"casi total ausencia de cultura jurídica"*.

Des d'aquest nou context polític de tutela de la Generalitat, el Ministeri de Justícia[159] destinarà a Barcelona els magistrats Eduardo Alonso Alonso i Luís Lorenzo Penalva. Aquesta ingerència política del Govern central no la realitzarà amagadament, sinó que aquests nomenaments seran publicats a la *Gaceta* de Madrid, malgrat que representaven una vulneració de l'Estatut. Passats els anys, es comprovarà que es tractava d'una política de personal planificada que tenia com a objectiu la col·locació a Catalunya d'un personal reaccionari, a fi de neutralitzar el catalanisme polític. El 1937, Luís Lorenzo Penalva assegurarà que si se'l va destinar a Barcelona, el març de 1935, va ser gràcies a la decisió del ministre de justícia cedista Rafael Aizpún Santafé i *"a la intervención de Dn. Rafael Alberola Herrera, Diputado a Cortes de dicha Agrupación* (CEDA) *y del que también lo era con carácter independiente, hoy Comisario Carlista de Huelva y Córdoba, Dn. Dionisio Cano López"*. Aquesta versió de la provisió del càrrec serà posteriorment ratificada per Rafael Alberola Herrera, el qual afirmarà que *"cuando (Luís Lorenzo) fué ascendido en su carrera a Magistrado, no tuvo el declarante ningún inconveniente en recomendarlo como diputado a Cortes que era, para que fuera nombrado Juez de Barcelona y ante sus antecedentes la CEDA le nombró para aquel cargo"*.[160] Lamentablement, aquesta era la independència judicial que durant la República reclamaven reiteradament els funcionaris reaccionaris.

Així mateix, el ministre de justícia va destituir Luís Emperador Félez, president de l'Audiència Territorial de Barcelona, i el va destinar com a simple president de sala a la de Càceres: una autèntica degradació. Aquesta funcionari tenia una àmplia experiència judicial: 35 anys de serveis. El 1932, havia estat nomenat pel conseller de justícia i dret membre de la Comissió Jurídica Assessora, i president de l'Audiència Territorial de Barcelona el 1934. Unes circumstàncies que indicaven que gaudia de la confiança de l'executiu català, perquè en un altre cas no hauria estat nomenat per a ambdós càrrecs; per això, calia venjar-se'n.

A més, el sector més reaccionari de la magistratura i de la fiscalia devien considerar el magistrat Luís Emperador culpable del desprestigi de l'Administració de justícia a Barcelona: ell presidia la sala que va jutjar el lletrat Josep Maria Xammar. L'11 d'abril

[159] També, tot vulnerant l'Estatut d'Autonomia i els acords de traspàs de l'Administració de justícia, nomenarà magistrats substituts els advocats Pedro Viñas Cañadó, José Borrell Sol, Eusebio Díaz González, José Matheu Ferrer i Alberto Quintana Serra.

[160] ACMJ. Justicia. Exp. 15.869.

de 1936, Luís Emperador manifestarà que va ser *"trasladado ilegalmente por el Ministro de Justicia"*.[161] L'aposta de l'executiu central era clara: desembarassar-se de l'exigu personal judicial republicà. Mesos després, seria substituït per Eduardo Alonso Alonso. Un nomenament que ofendria tota la classe política catalana, perquè el nou president era un activista antirepublicà, separat durant el període constituent i readmès el 1935. Un nomenament especialment greu, si es té en compte que la presidència de l'audiència era la màxima instància judicial de Catalunya a la qual podia arribar un membre de la carrera judicial –el Tribunal de Cassació tenia la seva pròpia forma de provisió de les vacants.

Lògicament, tot això es tractava d'una venjança que tenia per origen els 'excessos' polítics que s'havien comès des de la proclamació de la República, justificats per la insurrecció del president Lluís Companys contra l'ordre constitucional. Però la revenja encara anirà molt més enllà: l'executiu central nomenarà governador general de la Generalitat el magistrat Eduardo Alonso el 29 d'octubre de 1935. Un enemic acèrrim de la República i del Govern autònom no solament arribava a la presidència de l'Audiència Territorial de Barcelona, sinó que a més presidia la Generalitat. El Govern central optava per l'ordre i l'autoritat, entesos ambdós d'una forma molt primitiva; uns conceptes que pròximament serien emprats pels militars insurrectes per justificar el cop d'estat del 18 de juliol. Un mes després, Eduardo Alonso cessava en el càrrec de governador general. Clarament, les forces reaccionàries havien pervertit la República.

Aquesta política reaccionària a l'Administració de justícia de Catalunya no l'efectuava aïlladament el Ministeri de Justícia, sinó que la dugué a terme assessorat pels fiscals José Martí de Veses i José Luís de Prat i de Lezcano. Uns anys després, afirmarà el primer que va ser requerit per Portela Valladares[162] *"para que colaborara en (la) gestión administrativa ya que vigente el Estatuto, continuaban desempañadas por el Gobernador todas la Consejerías"*. Posteriorment, aquest fiscal es va fer càrrec de la secretaria general, encomanant-li el governador *"el estudio de los asuntos de (los) departamentos"*. D'acord amb les directrius que Martí de Veses va proporcionar-li, el governador va nomenar conseller de justícia i dret *"D. José Luís de Prat Lezcano Abogado Fiscal de la Audiencia de Barcelona"*.[163] Certament, el 19 de maig de 1935, el governador general de Catalunya nomenarà José Luís de Prat conseller interí de justícia i dret. Una decisió que encara enfuriria més la classe política republicana catalana: no solament s'havien usurpat les funcions del Parlament de Catalunya i detingut el Govern de la Generalitat, sinó que també el governador general –nomenat pel Govern de Madrid– organitzava la Generalitat al seu capritx. Tanmateix, abans que es produís aquest nomenament, quan José Luís de Prat era fiscal del Tribunal de Cassació de Catalunya, ja actuava com a *Asesor Jurídico* del governador de la Generalitat.[164]

El nou conseller –ajudat per José Martí de Veses– no farà altra cosa que *"reorganizar y poner en marcha todos los asuntos pendientes en dichas Consejerías cuyo personal había sido sometido a depuración y gran número de ellos separados de*

---

[161] AGTSJC. Exp. Personals. Emperador Félez.

[162] Des que la Generalitat fou ocupada pel Govern central i es va crear el càrrec de governador general en funcions de president de la Generalitat, el van desenvolupar: Manuel Portela Valladares –futur president del Govern–; el lerrouxista Joan Pich i Pon; el financer valencià Ignasi Villalonga; el mallorquí Fèlix Escalas, aquests dos darrers relacionats amb la Lliga, i el republicà Joan Moles Ormella, nomenat després del triomf del Front Popular fins que no va ser derogada la Llei del 2 de gener de 1935, que suspenia les facultats reconegudes per l'Estatut al Parlament. A Joan Moles el substituirà Lluís Companys quan se l'alliberi de la presó, després de ser reelegit pel Parlament de Catalunya.

[163] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.

[164] AHN. FC. Magis. Exp. 12.859.

sus cargos por haber participado activamente en el movimiento subversivo".[165] Dins d'aquestes tasques es trobava el cessament del president Luís Emperador. José Luís de Prat realitzarà una comesa molt important, d'unes enormes conseqüències per al futur, consistent a proveir les places vacants de magistrats de Barcelona amb un personal majoritàriament reaccionari. Així, ràpidament nomenarà president de l'Audiència Provincial de Barcelona Mariano González de Andía Llanos –*"el juelguista de Marchena"*–, declarat 'ingrat' per a la Generalitat pel conseller Lluhí Vallescà. Aquest magistrat estava molt ben relacionat amb les forces reaccionàries i l'alta burgesia financera espanyola, com ja es veurà.

Si per una banda, durant el Bienni Negre, es van nomenar magistrats de Barcelona Eduardo Alonso i Luís Lorenzo Penalva, d'una gran trajectòria reaccionaria, també s'hi destinaven els magistrats: Julio Fournier Cuadros, un funcionari que havia estat durant la monarquia diputat a Corts durant diverses legislatures pel Partit Conservador, el qual només tornarà a Catalunya quan el Govern d'ERC es trobi empresonat; Joaquín Maria Olalde de Satrústegui; Joaquín Domínguez de Molina i Carlos Galán Calderón, tots d'una àmplia significació d'extrema dreta. Fins i tot, la política de personal reaccionària del conseller José Luís de Prat es traduirà en la selecció del personal auxiliar dels tribunals. D'aquesta forma explicarà José Sendra Ibáñez, agutzil del Tribunal de Cassació, que va ocupar aquest càrrec perquè li fou proporcionat *"por mediación del Sr. Abogado Fiscal Don José Luís de Prat, que conocía la menera de pensar del que declara francamente afecta a las ideas de orden".*[166] El 1935, l'adscripció a l'extrema dreta era una condició sine qua non per a ocupar un càrrec públic a l'Administració de justícia de Catalunya.

Tot i això, els magistrats Federico Ferrán Enjuto, Joaquín Vilches Burgos y Alfonso Rodríguez Dranguet també se'ls destinaria a Barcelona en aquest període. Aquest darrers funcionaris després del triomf del Front Popular es manifestaran com a autèntics republicans, malgrat que l'únic que es mantindrà fidel a la República fins al darrer moment serà l'últim. Les adscripcions ideològiques d'aquests magistrats segurament deurien passar desapercebudes per les noves autoritats catalanes, imposades pel Govern de Madrid, o bé en aquells moments se'ls reconeixia com a persones de *orden.* Aquest devia ser el cas de Alfonso Rodríguez Dranguet, el qual, el mes de maig de 1934, el ministre de Governació va nomenar el seu assessor *"para la aplicación de la Ley de Vagos y Maleantes en que con frecuencia tiene que intervenir este Ministerio"*, ateses *"las especiales circunstancias que para dicho cometido concurren en el Magistrado D. Alfonso Rodríguez Dranguet".*[167] La carrera de Alfonso Rodríguez es bastant ambígua fins al 19 de juliol; llavors optarà decididament per la República. A pesar d'això, existeixen dubtes si aquest suport no va ser 'oportunista', *de fobia escalafonista,* o bé responia a una convicció veritablement republicana. Sigui per una cosa o per l'altra, sí que és cert, però, que sempre "li agradava ser el protagonista principal".[168]

12. El magistrat José Oriol Anguera de Sojo i la CEDA.

José Oriol Anguera de Sojo serà un exemple durant la República del prototipus de personal que lentament s'anirà desgastant, tot realitzant una carrera política molt incoherent. Aquest magistrat passarà a una adscripció marcadament reaccionària

[165] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.
[166] AHN. Causa General. Leg. 1635.
[167] AHN. FC. Magis. Exp. 13.396.
[168] Villarroya Font, J., *Violència i repressió a la reraguarda catalana: 1936-1939,* tesi doctoral. Universitat de Barcelona, 1988, pàg, 301.

després d'haver desenvolupat durant el Bienni constituent un gran nombre de càrrecs polítics. Anguera de Sojo era un *"magistrado, catalanista, católico ferviente; hijo de una santa. Pequeño de cuerpo, atrozmente tartamudo, muy inteligente y con dotes de mando (...) Más adelante, cuando Esplá dejó el Gobierno civil de Barcelona, los de Esquerra pidieron que Anguera fuese nombrado para sucederlo"*.[169] Si des d'un bon començament aquest advocat fou elegit pel president Francesc Macià per ocupar la màxima instància judicial de Catalunya, tot i que fos *revolucionariamente*, passats els mesos se'l trobarà desenvolupant el càrrec de governador civil de Barcelona. Segons tots els indicis, va ser governador per absència del titular o vacant, com era habitual en aquest període.[170]

Mentre Anguera de Sojo ocupava el càrrec de governador civil de Barcelona, el mes de setembre de 1931, *"y tras un plante de los presos político-sociales, se declaró la huelga general"*; Anguera de Sojo

> *"la reprimió enérgicamente y practicó numerosas detenciones. (...) después de una verdadera batalla, la policía tomó por asalto el local del sindicato de la Construcción, donde hubo ocho muertos. Centenares de trabajadores fueron encarcelados en el vapor Dédalo. Macià solicitó, en vano, la libertad de los presos, hacia los cuales no ocultó su simpatía el Gobierno de la Generalidad"*.[171]

Segons el periodista J. M. Planes, "L'esforç d'Anguera de Sojo per restablir l'imperi de la llei i donar un sentit, una direcció i una coherència a la política de l'ordre públic és formidable. El seu pas pel Govern Civil, que desvetllà una tempesta d'odis i d'admiracions, quedarà, vulgui's o no, com una de les etapes essencials de la consolidació de la República a Catalunya".[172]

Si des de la proclamació de la República havia estat un persona de la màxima confiança de Francesc Macià, a mesura que transcorri la seva permanència al front del Govern Civil de Barcelona –des del 3 d'agost de 1931 fins al 4 de gener de 1932, segons Manuel Azaña–, ERC voldrà destituir-lo, perquè *"No están contentos de su política, y pretenden hacer una jugada, sacando, a cambio de la aceptación de Carner, el relevo de Anguera"*. Aquest rebuig provenia, curiosament, per haver desenvolupat molt encertadament el Govern Civil de Barcelona, tot reduint *"los sindicalistas revolucionarios y la FAI"*, el quals eren *"dueños de Barcelona, y la misma Esquerra, que había triunfado con los votos de los sindicalistas, pedía que se les sujetara. Anguera era el hombra capaz de hacerlo. Y, en efecto, lo ha hecho. Sin violencias reprochables"*. Tanmateix, el governador va acabar per *"disgustar a la Esquerra, que no quiere verse abandonada por los sindicalistas. Ya Companys se me había quejado varias veces de Anguera, porque contrariaba su política"*.[173] La discòrdia entre ERC i

---

[169] M. Azaña, *op. cit.*, pàg. 414.

[170] En aquest sentit, es desconeix si ocupava aquest càrrec per nomenament del ministre de Governació o bé interinament per vacant del governador civil. Tant a l'expedient personal que es conserva a l'AGTSJC com en el de l'AHN no es fa menció a un nomenament exprés per desenvolupar-lo; un realitat que pot indicar que l'ocupava interinament.

[171] M. Tuñón de Lara, *La España del siglo XX. De la Segunda República a la Guerra Civil (1931/1936)*, Volum 2, Editorial Laia, Barcelona, 1974, pàg. 323.

[172] J. M. Planes, *op. cit.*, pàg. 127.

[173] Segons Josep M. Planes, a causa del conflicte del port de Barcelona de 1931 "les relacions entre els senyors Macià i Anguera de Sojo arribaren a una tibantor considerable, i fou el mateix afer que motivà les úniques topades entre els senyors Macià i Ametlla." M. Azaña, *op. cit.*, pàg. 406 i 415-16; i J. M. Planes, *op. cit.*, pàg. 147.

Anguera de Sojo arribarà fins al punt que quan Manuel Azaña va visitar Barcelona, el governador *"se ha abstenido de ir a recibirme en la estación porque se preparaba una demostración de hostilidad hacia él, y eso hubiera deslucido el recibimiento"*.

Anguera de Sojo es trobava incòmode de governador civil de Barcelona: l'animadversió d'ERC era un fet evident, per la qual cosa va remetre diverses vegades al ministre de governació la seva dimissió. Però com que el Govern central estava molt satisfet de la seva gestió, la hi rebutjava, tot reiterant-li la seva confiança. Davant d'això, ERC sol·licitarà insistentment la seva destitució, fins al punt que Macià intentarà d'Azaña per tots els mitjans el seu cessament. El ministre de governació Casares Quiroga, intel·ligentment, sempre va manifestar que no tenia inconvenient a destituir-lo a canvi que Macià es fes càrrec del Govern Civil i reprimís personalment els anarquistes, una proposta que tirava enrere el president català. Finalment, Anguera va presentar la seva dimissió irrevocable el mes de desembre de 1931, cosa que va disgustar molt Azaña, el qual, a fi que la ciutadania no cregués que el seu cessament responia a les directrius marcades per ERC, va remetre-li un telegrama reiterant-li la confiança del Govern, *"cuando leyó Anguera mi telegrama, lloraba; pero se mantuvo en sus trece"*.[174]

Si l'enfrontament amb ERC no era suficient, Anguera de Sojo també haurà de suportar "La fugida més ressonant i el motí més sensacional (que) havien tingut lloc sota la República" a la Presó Model de Barcelona. Una situació que li va fer "passar moments de real angúnia" "a aquest home tan poc afortunat en les seves evolucions polítiques".[175]

Manuel Azaña estava molt compenetrat políticament amb José Oriol Anguera de Sojo, per la qual cosa el volia prop de l'executiu. Un any després de la seva dimissió, el 9 de maig de 1933, el Govern el nomenarà fiscal general de la República. D'aquest càrrec dimitirà el 22 de setembre de 1933, quan ja s'havia desintegrat la coalició republicanosocialista. Llavors, retornarà a la presidència de l'Audiència Territorial de Barcelona. Però ara, més sol que mai: el Govern d'Azaña havia caigut i amb el català estava enemistat, en un moment en què es començava a redactar tota l'obra legislativa catalana sobre l'Administració de justícia. ERC el menyspreará i li farà el buit, tot i que era la màxima autoritat judicial de Catalunya fins aquells moments.

L'enfrontament d'Anguera de Sojo amb la Generalitat arribarà fins a l'extrem que es negarà tàcitament a assistir a l'assemblea de compromissaris que havia d'elegir el president del Tribunal de Cassació de Catalunya. Avançant-se al decret pel qual es publicava la llei que regulava el Tribunal de Cassació, el 13 de març de 1934, i que incloïa com a elector el president de l'Audiència Territorial, sol·licitarà l'excedència voluntària al Ministeri de Justícia, que li serà atorgada el 12 de març. L'11 d'abril de 1934, la Generalitat li accepta la dimissió com a vocal de la comissió Jurídica Assessora.

Veritablement, la seva trajectòria política és molt peculiar. En un futur immediat, encara desconcertarà més. El 5 d'octubre de 1934, se'l nomenarà ministre de treball en el Govern de la CEDA que va provocar els Fets d'Octubre de 1934. José María Gil-Robles va proposar-lo com a ministre de treball perquè era *"jurista eminente y hombre de sólida y extensa cultura, supo demostrar un tacto y una firmeza ejemplares en el desempeño del puesto de gobernador de Barcelona, en circunstancias muy delicadas. (...) con su peculiar significación, acentuaba, en fin, la política regionalista –nunca*

[174] M. Azaña, *op. cit.*, pàg. 423.
[175] R. Tasis, *op. cit.*, pàg. 32.

nacionalista y menos separatista– de Acción Popular y de la CEDA".[176] Cessarà en aquest càrrec el 4 d'abril de 1935.

A partir d'aquests moments, el magistrat que simbolitzarà la República a l'Administració de justícia, el primer magistrat del Tribunal Suprem republicà, caurà en l'oblit tant de la classe dirigent com del funcionariat.[177] Una trajectòria política avortada molt probablement per l'enemistat amb ERC i la seva adscripció al Govern de la CEDA que l'allunyaran definitivament de la magistratura.

En un informe jurídic que Anguera de Sojo va signar quan era ministre de treball contra la gestió de Manuel Azaña, el feia responsable d'una presumpta malversació de cabals públics. L'expresident va interpel·lar-lo a les Corts, cosa que va fer que passés *"el peor rato de su vida"*. Azaña, molt dolgut per la imputació, va preguntar-li:

> *"¿Su Señoría puede creer eso de mí? ¿su Señoría, señor Anguera de Sojo? ¿Su Señoría, mi colaborador de hace año y medio? ¿Su Señoría, que tan íntimamente estaba compenetrado con mi pensamiento político y con mi acción política y que tantas pruebas de exquisito y admirado celo me dio al servicio de aquel Gobierno? ¿Su Señoría puede creer que yo soy un malversador?".*

Però la pèrdua de memòria, tan present en la història contemporània, començava a jugar la seva carta. Per això, Azaña continuava demanant-li: *¿es que a su señoría, señor Anguera de Sojo, se le ha olvidado todo? Si su señoría no ha perdido más que la memoria, permita su señoría que me sonroje por cuenta suya".*[178] Sí, ho havia oblidat tot. Una pèrdua de memòria que s'estendrà àmpliament en la societat, i que es perllongarà durant el franquisme i la Transició Democràtica.

Indubtablement, Francesc Macià va equivocar-se quan va designar-lo president de l'Audiència Territorial de Barcelona, el 14 d'abril de 1931.

13. La participació del funcionariat en les forces reaccionàries.

Des de la proclamació de la República, la extrema dreta va començar a organitzar-se a Barcelona. La participació del magistrat Buenaventura Sánchez-Cañete serà ben destacada com a capitost a Catalunya dels colpistes del 10 d'agost de 1932. Aquest magistrat representava el sector monàrquic alfonsí, distant de les formulacions polítiques totalitàries. Des de la fundació de la Derecha Catalana s'apel·lava a un marc monàrquic "sense llibertats ni partits, i amb una participació no basada en el sufragi inorgànic", uns postulats que l'aproparan als carlistes.

Promptament, la Falange tindrà representació a Barcelona. "El 1933 fou l'any del sorgiment del partit feixista majoritari de Barcelona, Falange Española. (...) Aviat, el mes de març de 1934 següent, F.E. es va unir amb el nucli jonsista barceloní, constituint-se F.E. de las J.O.N.S. La nova organització s'esforçà a mantenir una línia autònoma de la resta de forces ultradretanes".[179] El falangista Luís Fontes de Albornoz Hernández afirmarà, el 1941, *"Que fue fundador de la Falange Española en Cataluña (...) En los trabajos de organización de Falange se destacaron principalmente por su*

---

[176] J. M. Gil-Robles, *No fue posible la paz*. Editorial Planeta. Barcelona, 1998, pàg. 133.

[177] En el seu expedient de l'AHN, l'última actuació que hi figura és la seva declaració d'excedència voluntària, el 12 de març de 1934.

[178] S. Martínez Saura, *Memorias del secretario de Azaña*, Editorial Planeta, Barcelona, 1999, pàg. 235.

[179] J. M. Thomàs, *op. cit.*, pàg. 32 i 40.

ayuda en los primeros días del año 1933 el Fiscal de la Audiencia de Barcelona, Don José Luís de Prat, Don Juan Vidal Salvo y Don Martín Busutil".[180] Una situació d'una enorme importància si es té en compte que José Luis de Prat seria nomenat pel governador general de Catalunya conseller de justícia i dret el 1935: es posava la Conselleria de Justícia i Dret en mans d'un falangista. Amb aquests antecedents, no costa gaire d'entendre la política de personal reaccionària que en tot moment va desenvolupar-hi. Així, pot comprendre's el nomenament del magistrat d'extrema dreta Eduardo Alonso Alonso per a la presidència de l'Audiència Territorial de Barcelona i posteriorment com a governador general de Catalunya. Com també la destitució de Luís Emperador Félez i el seu bandejament a l'Audiència Territorial de Càceres.

Tot i això, l'aprovament de l'Estatut hauria estat definitiu perquè José Luís de Prat s'adscrivís tan promptament al falangisme. El 3 d'agost de 1934, prendrà possessió del càrrec de fiscal del Tribunal de Cassació de Catalunya, un òrgan jurisdiccional creat expressament per l'Estatut. Aquesta destinació li permetria, ja que es tractava de la màxima instància del Poder judicial a Catalunya, de controlar les relacions polítiques entre la Generalitat i l'Administració de justícia, així com tot el personal.

La personalitat de José Luís de Prat era molt propícia per desenvolupar comeses autoritàries i conspiratives. El fiscal José Martí de Veses el descriu com un funcionari *"muy conocid(o) en la Carrera, y todos saben, que a la vez era capitán de Artillería de la 1ª escala de complemento, con gran espíritu castrense; uno de los representantes de la CEDA en Barcelona; de gran religiosidad"*. Des que va fundar-se la Falange a Barcelona, els problemes de l'organització amb les autoritats republicanes van ser constants, però la xarxa d'influències que anava teixint el partit totalitari els solucionarà molt sovint. Segons afirma el falangista Luís Fontes de Albornoz Hernández, *"en los dos meses subsiguientes fui detenido por tres veces, siendo siempre eficazmente protegido por el (...) Fiscal de la Audiencia de Barcelona, José Luís de Prat".*[181]

José Luís de Prat no va ser l'únic funcionari que des d'un primer moment va optar per opcions polítiques totalitàries. Just des que fa fundar-se la Falange a Barcelona, van començar a arribar-li les primeres contribucions econòmiques. Luís Fontes explica que *"En esta época las únicas personas adineradas que les ayudaron eficazmente fueron Don Magin Raventos, Don Domingo Baró (...) Otros cotizantes de menor importancia fueron el Juez Señor Altés (...) debe manifestar que en conversaciones sostenidas privadamente, así como con el Juez Señor Altés, en una peña de la entonces Maison Doree, con otros varios señores, siempre demostraron estar indentificados con nosotros, y compartir nuestros ideales falangistas".*[182] El jutge *Señor Altés* no era altre que Agustín Altés Pallás, un dels magistrats declarats 'indesitjables' per a la Generalitat pel conseller Lluhí Vallescà. Uns anys després, aquest magistrat afirmarà que *"dos años antes del 18 de Julio del 36 como simpatizante de la Organización de Falange cotizaba en ella con distintas cantidades que unas veces entregaba a José Luís de Prat y otras a D. Narciso Viader"*. En aquesta afirmació s'ometia la militància, la qual estava prohibida als membres de la judicatura, tot i això es reconeix com a membre cotitzant. Les afirmacions seran corroborades pel farmacèutic Narciso Viader, el qual assegurarà que *"sin que el sr. Altés perteneciese a la Organización, pero les auxiliaba como simpatizante de ella, el que si cree pertenecía era uno de los hijos del Sr. Altés llamado Juan Antonio"*. Aquest fill era Juan Antonio Altés Salafranca, fiscal des de 1933 de la Fiscalia de l'Audiència Territorial de Barcelona, el qual participarà armat en

[180] AHN. Causa General. Leg. 1630.
[181] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.
[182] AHN. Causa General. Leg. 1630.

l'aixecament feixista del 19 de juliol de 1936 conjuntament amb el fiscal Luís Mazo Mendo, també membre de la Falange.[183]

El magistrat Manuel Montero Alarcia, *"amigo de José Antonio Primo de Rivera"*, també des de ben aviat va demostrar les seves preferències pels règims totalitaris. L'estiu de 1935, va fer un viatge a l'Alemanya nazi i el 18 de juliol de 1936 es trobava a Roma. Uns mesos abans de l'esclat de la Guerra Civil ja *"cotizaba en Falange 50 pesetas mensuales que enviaba por medio de Ramón Jerez Romero"*. Abans de *"marchar (...) a Roma encargó a dicho Jerez preguntase a los de Falange si querían algo para Roma contestándole que tenían que consultar a Madrid lo cual no podían hacer sino esperando oportunidad de alguien que fuera allá, pues por correo o por telégrafo era peligroso hacerlo"*.[184] També, des de *"hacía mucho tiempo era Socio del casino Militar de Barcelona estando en excelente relación con la guarnición y los mandos y en especial con el comandante Sr. Mola hermano del (...) General al cual por cierto había prestado algún servicio político"*.[185]

El comportament permissiu d'una bona part de la magistratura i fiscalia vers la Falange de Barcelona arribarà fins a la mateixa insurrecció del 18 de juliol de 1936. Segons explica el magistrat Julio Felipe Mesanza Beriz, tres dies abans de l'aixecament militar, va incoar un sumari *"por reunión clandestina y tenencia ilícita de armas por haber sorprendido la Policía a 18 o 20 jóvenes de Falange y Requeté que a pretexto de acudir a un gimnasio que habían montado en la calle del Dr. Dou, se reunían para organizarse"*. Aquests falangistes i tradicionalistes van ser detinguts per la policia, la qual *"les ocupó insignias monárquicas, carnets y pistolas ametralladoras"*. Però el magistrat els va posar en llibertat, *"el 17 del mismo mes, a pesar de llevar consigo la tenencia ilícita de armas por imposición de la ley, la prisión incondicional"*. Quan els membres de l'Oficina Jurídica –a partir del mes d'agost de 1936– confisquin tots els sumaris d'índole política i social dels jutjats de Barcelona, l'oficial judicial del jutjat d'aquest magistrat haurà d'amagar el sumari per no causar-li problemes.[186]

El comportament d'aquests funcionaris feia palès que una part de la magistratura i la fiscalia havia optat pel totalitarisme.

14. La victòria del Front Popular.

Després de nombroses crisis ministerials, el president de la República va encarregar a Portela Valladares la formació d'un nou Govern que tenia per objectiu la dissolució de les Corts i la convocatòria d'eleccions generals. Així, i exclusivament amb aquesta comesa, es formava aquest nou Govern de transició el 31 de desembre de 1935. Aquest desenllaç era la conseqüència més immediata dels permanents enfrontaments entre els radicals i la CEDA; els primers reconeixien el règim republicà i l'acataven, tot i els constants escàndols polítics i econòmics que havien protagonitzat, mentre que la CEDA només desitjava l'enderrocament de la República i la instauració d'un règim autoritari que aturés la *revolución social*. Per aquest motiu, va ser impossible el manteniment

[183] AGTSJC. Expedients personals.
[184] ACMJ. Justicia. Exp. 15.716.
[185] Igualment, el fiscal Adolfo Serra Valentín assegura que *"desde el año 1932 pertenezco a FET de las JONS"*. A més, durant la Guerra Civil *"organicé como Secretario Sindical del Sindicato de Funcionarios Públicos de FET (...) dicho Sindicato"*. Aquest funcionari fou separat el 1932 pel Govern constituent, el 1944 se'l destinarà a Catalunya. ACMJ. Justicia. Exp. 15.716, 14.321 i 14.462.
[186] AGMB. J. S. Núm. 539/1940.

durant el Bienni Negre d'una estabilitat parlamentària que permetés el centredreta retenir l'executiu. Les eleccions es van convocar per al 16 de febrer de 1936 i les noves Corts havien de reunir-se el 16 de març.

En aquestes circumstàncies, els partits d'esquerra no tenien gaire clar cap on anar. Va ser la formula frontpopulista de la Comintern, que ja s'havia utilitzat a França, la que es va aplicar de cara a les eleccions. Aquesta solució electoral pretenia aturar el feixisme mitjançant l'aliança dels partits marxistes i les formacions liberals. Ambdues concepcions eren filles de la Il·lustració mentre que el feixisme o el nazisme significaven la negació dels avenços socials, culturals i econòmics aconseguits des del segle XVIII. El programa del Front Popular (Front d'Esquerres a Catalunya) tenia per objectiu l'amnistia general per als presos polítics, la readmissió laboral de tothom que hagués sofert represàlies pels Fets d'Octubre, la continuació de la reforma agrària, la represa de l'Estatut d'autonomia de Catalunya i la reforma de la legislació social. Al marge d'aquests acords concrets, no hi havia cap programa polític a llarg termini. José Maria Gil-Robles cridava els partits de la dreta a la formació d'un Frente Nacional – Front d'Ordre a Catalunya, format en torn de la Lliga Regionalista– que detingués *la revolución y sus cómplices*.

El Front Popular va guanyar les eleccions. Però el país quedava dividit en dos bàndols hostils que representaven moviments socials i polítics antagònics. Les forces reaccionàries, les quals no corresponien necessàriament als partits de dreta, davant aquest triomf, anhelaven un cop d'Estat que establís un règim autoritari que redimís *la patria* dels elements d'esquerra, de la llavor revolucionària i del *separatismo*. El general Franco, cap de l'Estat Major de l'Exèrcit, abans que s'efectués el traspàs de poders al nou Govern, només sol·licitava la declaració de l'estat de guerra, una petició que denegarà l'executiu de Portela Valladares; José Calvo Sotelo també li proposava la instauració d'un règim de força. La polarització de les forces polítiques i de la societat s'anava engrossint: els enfrontaments al carrer dels grups radicals de dretes i d'esquerres eren habituals, els quals seran aprofitats per aquestes faccions, segons l'origen ideològic, per justificar la instauració d'un règim feixista o un altre de proletari.

Però no pot perdre's de vista que a pesar d'aquests intents d'unes minories radicalitzades, que només pretenien desestabilitzar el règim, la República va vetllar fins al cop d'estat del 18 de juliol pel manteniment de l'ordre públic, i amb dificultats, però va aconseguir-ho. Paradoxalment, als arguments que esgrimiran els insurrectes, serà la rebel·lió feixista la que trencarà l'aparell repressiu de l'Estat.

Després de la victòria del Front Popular, el president del Govern Manuel Portela Valladares va creure necessari el traspàs de poders al més aviat possible a la nova coalició guanyadora per aturar la desestabilització política. La Generalitat encara estava regida pel governador general; la nit del 17 de febrer, Portela va trucar al president del Tribunal de Cassació, Santiago Gubern,

> *"ofreciéndole, para facilitar el traspaso de poderes, sustituir a Don Félix Escalas en la presidencia de la Generalidad, aplicando, por analogía, la norma, tan corriente en España, de que los Presidentes de las Audiencias sustituían a los Gobernadores; (Santiago Gubern) (...) una vez más, ratificó su decisión de no hacer política, no aceptando dicho cargo que pasó a desempeñarlo Moles".*[187]

[187] AGTSJC. TRRPB. Exp. Núm. 781/39.

Una bona part de la magistratura va valorar molt negativament la victòria del Front Popular. Aquest judici es desprèn de les trobades del col·lectiu judicial i fiscal al Café Maison Doré de Barcelona, on també es reunien els falangistes. Mesos després, el magistrat Ricardo Guerra Blanco *"no se recató en manifestar públicamente en las tertulias de funcionarios Judiciales (...), y a las que asimismo concurrían Jueces y Magistrados reconocidamente afectos al Frente Popular (...) su repulsa hacia los desmanes y represalias que con distintos pretextos ejercían sobre las personas e instituciones de derechas los elementos y la chusma del Frente Popular"*. L'activisme polític del magistrat Ricardo Guerra l'empenyé a condemnar públicament l'assassinat de José Calvo Sotelo *"en presencia de los entonces presidentes de las Audiencias Provincial y Territorial afectos al Gobierno del frente Popular"*.[188]

El Parlament de Catalunya reelegia Lluís Companys president de la Generalitat el 29 de febrer de 1936, després de ser alliberat de la presó on romania des dels Fets d'Octubre de 1934. L'endemà reorganitzava el Consell executiu i nomenava els nous consellers. El Govern de la Generalitat i el Parlament havien de retornar a la seva activitat legislativa i política; calia, doncs, la declaració de nul·litat de les disposicions que procedien de la Llei de 2 de gener de 1935, era l'única forma de purificar tot l'ordenament jurídic català per adaptar-lo a l'Estatut. Com que les Corts havien produït l'esmentada llei, corresponia al legislatiu central la seva derogació. Pel Decret del 9 de maig de 1936, el Govern de la República declarava nuls tots els actes que provenien d'aquella llei.[189] L'entesa entre el Govern de Catalunya i el central es reprenia.

Prèviament a l'aprovament d'aquest decret, el 7 de març de 1936, el president Lluís Companys comunicava al ministre de justícia el cessament del president de l'Audiència Territorial de Barcelona, el reaccionari Eduardo Alonso Alonso, perquè quan va ser nomenat *"no estaba (...) al servicio de la Generalidad ni había sido designado previo concurso"*.[190] Així, el magistrat quedava a disposició del Govern central, el qual, l'11 d'abril de 1936, el nomenarà president de l'Audiència Territorial de Pamplona. Des d'aquest càrrec, el 18 de juliol de 1936, es rebel·larà contra la República i seguirà fidelment el comandament del general Mola.[191]

També el Govern català exigia el trasllat immediat del magistrat *españolista* Jovino Fernández-Peña, després de ser-li contraris els resultats de la visita d'inspecció. Molt aviat, el Consell d'Estat va pronunciar-se favorablement sobre aquesta sol·licitud i admetia la queixa que el 1934 havia formulat el conseller de justícia i dret. Així, acceptava l'existència a Barcelona de *"una verdadera falta de ambiente para el Sr. Peña (...) como resultado y expresión de una violencia –cuando menos acusada tirantez– de relaciones con las autoridades regionales y aún compañeros de Tribunal y con amplios sectores de la opinión pública regional; todo ello en perjuicio de una serenidad del juzgador y de confianza y respeto de los justiciables"*. Malgrat aquest

[188] Es refereix als magistrats Joaquin Vilches Burgos y Adolfo Fernández-Moreda, nomenats per aquests càrrecs el març de 1936 pel Govern català. ACMJ. Justicia. Exp. 15.283.

[189] Aquesta disposició declarava *"nulas todas las disposiciones gubernativas dictadas a consecuencia de la Ley de 2 de Enero de 1935, que afecten a la adapatación de servicios del Estado a la Generalidad de Cataluña"*. També, acordava la derogació de *"todas las disposiciones gubernativas no comprendidas en el artículo anterior que, antes o después de la Ley de 2 de Enero de 1935 hayan alterado el Estado de derecho establecido mediante acuerdos y propuestas reglamentarias de la Comisión Mixta"*. Es fa difícil comprendre com un decret, amb menor rang jurídic, podia derogar els efectes d'una llei, aprovada d'acord amb la Constitució. Arts. 1 i 2 del Decret del 9 de maig de 1936.

[190] AHN. FC. Magis. Exp. 12.664.

[191] Igualment, es feia cessar el magistrats suplents que havien estat nomenats durant el Bienni Negre pel ministre de justícia, vulnerant les competències sobre l'Administració de justícia que tenia assumides la Generalitat.

informe desfavorable del Consell d'Estat, Jovino Fernández-Peña no fou traslladat: el 2 de juny de 1936 se'l va jubilar, després de complir 70 anys. Les autoritats republicanes van ser amb ell molt més benvolents de com ell s'havia comportat amb la República.[192]

Si el magistrat Jovino Fernández-Peña utilitzava exclusivament el castellà en les sales de justícia –una obligació que exigia a la ciutadania i als professionals–, el Govern català, decididament, en aquesta nova etapa política pretendrà normalitzar el català a l'Administració de justícia. Els magistrats destinats a Catalunya després de la transferència de l'Administració de justícia haurien de demostrar el coneixement de la llengua i del dret civil catalans davant un tribunal examinador, nomenat expressament pel Tribunal de Cassació. Si no superaven la prova, es deixaria sense efecte el seu nomenament per exercir el càrrec a Catalunya, se'ls faria cessar immediatament i passarien a la potestat del Govern central. El 22 de maig de 1936, el magistrat Julio Fournier Cuadros aprova els exercicis *per unanimitat*. Igualment, el 27 de maig de 1936, el magistrat Joaquín Domínguez de Molina també els supera. Aquest no va ser el cas del magistrat Federico Enjuto Ferrán: el tribunal qualificador, *"prèvia la corresponent votació, ha acordat que en les matèries corresponents als diversos exercicis, (...) no ha demostrat la suficient aptitud"*; això succeïa el 6 de juliol de 1936. Una decisió impensable uns anys enrere. Tampoc el magistrat de l'Audiència Provincial de Lleida José María Olmedo Almeida va superar-los. L'esclat de la guerra va impedir saber si el magistrat de Barcelona Julio Felipe Mesanza Beriz va aprovar-los, ja que va realitzar l'exercici de català el 18 de juliol de 1936.[193]

Totes aquestes decisions van ser la conseqüència més immediata de la victòria del Front Popular, tanmateix la Conselleria de Justícia i Dret havia de dissenyar una nova política judicial, la qual hauria de partir de l'experiència dels anys 1933-1934 i del comportaments polítics i socials manifestats pel funcionariat durant el Bienni Negre. Això suposava el nomenament d'uns nous càrrecs judicials directius de la màxima confiança del Govern català, als quals se'ls encomanaria la difícil tasca d'apaivagar el ànims dels funcionaris rebels, sotmetre'ls a l'executiu autònom i reprendre el programa polític a l'Administració de justicia iniciat el 1933.

José Maria Gil-Robles va descriure aquesta represa del poder polític per les forces d'esquerra com una *republicanización*, en la qual la classe política *"se lanza a una labor depuradora de las instituciones que consideraban más susceptibles de experimentar su influjo"*; una política que només pretenia, *"pura y simplimente, (...) acabar con la independencia de los jueces y tribunales"*.[194] Un judici totalment incert si es té en compte la tasca del Ministeri de Justícia quan el seu partit formava part de l'executiu, com ja s'ha exposat.

El 14 de març de 1936, el president de la Generalitat nomenava Adolfo Fernández-Moreda Fernández-Chacón president de l'Audiència Territorial de Barcelona. Aquest càrrec, quan es promulgui el Decret del 15 de juny de 1936, també li conferirà la categoria de magistrat del Tribunal de Cassació. Amb aquesta disposició, el Govern català impedia que un càrrec de tanta importància quedés sotmès exclusivament a la normativa estatal. No sorprèn el nomenament d'Adolf Fernández-Moreda per a la presidència de l'audiència territorial: aquest magistrat sempre s'havia mostrat fidel al règim republicà. Així, el "Govern de Catalunya valorà la conducta de Fernández-

[192] AHN. FC. Magis. Exp. 13.620.

[193] Aquest també fou el cas del jutge Manuel Isern Salvadores, el qual es va fer cessar per no haver superat els exercicis de dret civil i llengua catalanes, el 30 de juny de 1936. ATSJC. Exp. Personals. Domínguez de Molina i Enjuto Ferran, i ANC. Fons de l'Archivo de la Guerra Civil de Salamanca. Tribunal de Cassació de Catalunya. Caixa 27.

[194] J. M. Gil-Robles, *op. cit.*, pàgs. 647, 648 i 653.

Moreda" quan "com a jutge de guàrdia, el trobà la nit del 6 d'octubre del 1934; va saber exercir la seva funció amb valentia i dignitat; aquella nit fou el que fins aleshores havia estat i el que havia de continuar essent: lleial a Catalunya".[195] Aquest nomenament serà severament criticat pel col·lectiu judicial, ja que es tractava d'un funcionari molt jove: 46 anys, quan la presidència tradicionalment l'havien ocupada magistrats que sobrepassaven els 60 anys. La Generalitat optava per la vàlua personal del funcionari al marge de l'antiguitat, una decisió que feia trontollar els fonaments de la carrera judicial.

L'executiu català també nomenava Joaquín Vílches Burgos president de l'Audiència Provincial de Barcelona, el 14 de març de 1936. Per fer possible aquesta designació, s'havia fet cessar Mariano González de Andía –un dels magistrats denunciats el 1934 pel conseller Lluhí, nomenat durant el Govern de la CEDA–, el qual va ser destinar com a simple magistrat a l'Audiència Provincial de Girona. Com succeïa amb Fernández-Moreda, també Joaquín Vílchez era un magistrat molt jove per desenvolupar aquest càrrec: 48 anys. Novament, la Generalitat arraconava la vella guàrdia de la Restauració i apostava per un personal de menor trajectòria professional durant la monarquia. El magistrat Joaquín Vílches havia desenvolupat una carrera molt brillant. A tot això, s'ha d'afegir el seu temperament: conciliador i gens agressiu. Sobre la seva significació republicana no hi ha certeses, però sí que està clar que mai va obstaculitzar la República i sempre va acatar les seves decisions. Tanmateix, haver estat escollit per la Generalitat per desenvolupar aquest càrrec li comportarà l'enfonsament de la seva carrera professional. Quan els rebels guanyin la guerra, mai oblidaran que fou president de l'Audiència Provincial de Barcelona per designació del Govern *separatista de la Generalidad.*

Després del triomf del Front d'Esquerres, per primera vegada es va celebrar una oposició per cobrir una plaça de magistrat del Tribunal de Cassació de Catalunya, després que la convocatòria es va suspendre pels Fets d'Octubre.[196] Ramon Maria Roca Sastre, de 37 anys, va guanyar l'oposició i va ser nomenat el 15 d'abril de 1936. Aquest jurista havia col·laborat molt estretament amb la Conselleria de Justícia i Dret des de la proclamació de la República: el 1932 se l'havia nomenat membre de la Comissió Jurídica Assessora. Roca Sastre era una gran jurista, especialitzat en dret civil i hipotecari. Prèviament, també havia aprovat les oposicions de jutge, registrador de la propietat i notari. Tot i això, després de la guerra oblidarà aquesta brillant trajectòria al costat d'ERC i abandonarà definitivament la judicatura.[197]

Els mesos que van des de la victòria del Front Popular fins a l'esclat de la Guerra Civil són d'una gran activitat legislativa per a la Conselleria de Justícia i Dret. En aquest curt termini de temps es van redactar disposicions per regular el personal auxiliar dels tribunals i jutjats de Catalunya (secretaris, metges forenses, oficials, auxiliars i agents) i la Llei de la Procuradoria de Catalunya. Aquesta empenta normativa serà paralitzada per la guerra. Per això, la política de la Conselleria cal analitzar-la sense perdre de vista la seva breu gestió: dos mesos durant el 1933, nou el 1934 i cinc el 1936. En un temps tan escàs, difícilment podia desenvolupar una veritable política judicial. Els encerts o errors s'hauran d'avaluar dins d'aquest greu condicionant. *"En resumen, la política judicial diseñada por los gobiernos de izquierda se orientó a modificar el*

[195] Decret del 14 d'agost de 1936 de la Generalitat de Catalunya.

[196] El 13 d'octubre de 1934, l'autoritat militar havia ajornat el concurs per proveir tres places de magistrat del Tribunal de Cassació.

[197] Només s'ha tingut accés a l'expedient personal del càrrec de jutge, en el qual l'última actuació ministerial data de 1939. ACMJ. Justicia. Exp. 14.416.

ordenamiento judicial para adecuarlo a las exigencias de un Estado de Derecho y a fomentar la relación de la administración de justicia con la sociedad".[198]

En aquests moments, convé conèixer la planta judicial de Barcelona el 1936, ja que serà la que s'analitzarà al llarg de tota la guerra i durant el franquisme per aprofundir en la trajectòria professional, política i humana de la magistratura i del ministeri fiscal. A tall d'exemple, l'anàlisi se situa en l'existent el març de 1936, moment de renovació per l'empenta que va representar la victòria de Front Popular.

A diferència del que succeïa el 1934, tots els càrrecs judicials de l'audiència territorial i de la provincial estaven ocupats, no per l'esforç de les autoritats catalanes en tornar de la presó, sinó per la CEDA, la qual havia fet uns grans esforços per col·locar un personal afecte a fi de neutralitzar el catalanisme a l'Administració de justícia. Al jutjats de 1a Instància i Instrucció canvia la situació, ja que hi havia dos jutjats vacants: el 12%. Això es deu al cessament d'Adolfo Fernández-Moreda Fernández-Chacón del jutjat núm. 6 i de Joaquín Vilches Burgos del núm. 16 per ocupar la presidència de l'Audiència Territorial i de la Provincial, respectivament. Prèviament, la Generalitat havia fet cessar els presidents nomenats per la CEDA, Eduardo Alonso Alonso i Mariano González de Andía Llanos, com ja s'ha explicat.

La situació al ministeri fiscal és idèntica: tots els càrrecs estaven ocupats. Però en la planta de 1936 existeix una novetat: la creació el 1934 de la Fiscalia del Tribunal de Cassació, la qual esdevindria la màxima instància del ministeri públic a Catalunya.

Com es comprova, totes les places estaven cobertes. Un aspecte de molta importància si es compara amb el que imperarà durant el franquisme, com ja s'explicarà. Tal com succeïa amb la magistratura, el personal que s'hi havia destinat durant el Bienni Negre era bàsicament reaccionari.

Audiència Territorial de Barcelona o Audiència de Catalunya el març de 1936

President
Adolfo Fernández-Moreda Fernández-Chacón

Sala I Civil	**Sala II Civil**
President	President
Ignacio de Lecea Grijalba	Luis Pomares Pérez
Magistrats	Magistrats
Alejandro de Paz López	Luis Díaz Rodríguez
Gregorio Burgués Foz	Buenaventura Sánchez-Cañete López
Francisco de P. Caplín Fandiño	Federico Parera Abelló
Joaquín Domínguez de Molina	Carlos Galán Calderón

[198] M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 65.

L'Audiència Provincial de Barcelona el març de 1936

President
Joaquín Vilches Burgos

Secció 1a

President
Joaquín Vilches Burgos

Magistrats
Leoncio Villacastín Cabezas
Federico Enjuto Ferrán

Secció 2a

President
José Maria de Olalde

Magistrats
Eduardo de Zúñiga García-Izquierdo
José Pérez Martínez

Secció 3a

President
Julio Fournier Cuadros

Magistrats
José Landeta Villamil
Antonio Sereix Núñez

Secció 4a

President
Julio Rodríguez Contreras

Magistrats
Jovino Fernández-Peña Vázquez
Aureliano Bragado Pérez

Jutjats de 1a Instància i Instrucció de Barcelona el març de 1936

Magistrat-jutge degà
José Maria García Amorós

Núm. 1
José Maria García Amorós

Núm. 2
Alfonso Rodríguez Dranguet

Núm.3
Luís Rubio de Usera

Núm. 4
Francisco Eyré Varela

Núm. 5
Juan Pastor Mengual

Núm. 6
Vacant

Núm. 7
Antonio Bruyel Martínez

Núm. 8
Agustín Altés Pallás

Núm. 9
Julio Felipe Mesanza Beriz

Núm. 10
José Farré Duat

Núm. 11
Fernando Higueras Barrutia

Núm. 12
Manuel Montero Alarcia

Núm. 13
Luís Lorenzo Penalva

Núm. 14
Pedro Fernández-Cavada López de Calle

Núm. 15
Juan Espinosa Gozalbo

Núm. 16
Vacant

Fiscalia del Tribunal de Cassació i de l'Audiència de Barcelona el març de 1936

Fiscal en cap del Tribunal de Cassació
Fernando González Prieto

Tinent Fiscal del Tribunal de Cassació
Ezequiel Cuevas Pinto

Advocats fiscals del Tribunal de Cassació
Ramon Franquet Pamies
José Luís de Prat i de Lezcano

Fiscal en cap de l'Audiència
José Bonilla Goizueta

Tinent fiscal de l'Audiència
Julio Díaz Sala

Advocats fiscals de l'Audiència

Luís Matoses Marqués	Antonio García-Valdecasas Santamaría
José Martí de Veses Sancho	Federico Huerta Sanjuán
Leopoldo Garrido Cavero	Joaquín Díaz-Merry Cejuela
Luís Solano Costa	Castor García Fernández
José Márquez Azcárate	Eugenio Carballo Morales
Luís de Jayme Torres	Julio Insausti García
Luís Mazo Mendo	Juan Antonio Altés Salafranca
Luís Forés Ferrer	Manuel Sancho Sancho

El març de 1936, la mitjana d'edat de la magistratura ha descendit a 57 anys, dos menys que el 1934. Aquesta disminució es deu bàsicament a la destinació a Barcelona de magistrats més joves com Joaquín Vilches Burgos, 48, Alfonso Rodríguez Dranguet, 47, i Luís Lorenzo Penalva, 40; i, consegüentment, la sortida o mort d'uns altres molt més grans com Mariano González de Andía, 66, Luís Emperador, 69, Manuel López Avilés, 64 –mort el setembre de 1935– etc.

Edat mitjana de la magistratura destinada a Barcelona el març de 1936

Audiència Territorial (*)	57 anys
Audiència Provincial (**)	60 "
Jutjats de 1a Instància i Instrucció (***)	53 "
Edat mitjana de la magistratura	**57 anys**

* En el 9% dels casos es desconeix.
** En el 17% dels casos es desconeix.
*** En el 7% dels casos es desconeix.

Es tracta encara d'una magistratura molt 'envellida' tal com succeïa el 1934, molt especialment a l'Audiència Provincial on la mitjana és de 60 anys, tot i que havia descendit quatre anys. A l'Audiència Territorial i als jutjats de 1a Instància i Instrucció l'edat es situa en 57 i 53 anys, respectivament, o sigui, respecte a la de 1934, en la

primera s'ha abaixat 3 anys, mentre que en els darrers ha n'augmentat 1. Totes les afirmacions que es van fer el 1934 sobre aquesta magistratura 'massa gran' continuen encara vigents el 1936.

Si es valora el lloc de naixement de la magistratura de 1936, tampoc ha variat gaire respecte a la de 1934.

Lloc de naixement de la magistratura destinada a Barcelona el març 1936

Madrid	16%
País Valencià	13%
Andalusia	11%
Castella-Lleó	11%
Catalunya	8%
Colònies d'Ultramar	5%
Astúries	5%
Aragó	5%
La Rioja	5%
Altres territoris	12%
Es desconeix	8%

Madrid encara és el territori que proveeix de més funcionaris, tal com succeïa el 1934, però baixa el 2%. Novament, Castella-Lleó, el País Valencià i Andalusia la segueixen; però ara existeix un canvi: els territoris colonials fins el 1898 representen el 5%, o sigui, dos funcionaris –Alfonso Rodríguez Dranguet i Federico Enjuto Ferrán. Catalunya continua en una situació de desavantatge: només n'aporta el 8% del funcionariat –Julio Fournier Cuadros, José M. de Olalde Satrústegui i José Farré Duart–, tot i això ha augment un 5% respecte a la de 1934. Les valoracions que es puguin fer sobre tots aquests resultats són idèntiques a les de 1934.

De la mateixa forma, si s'analitza la universitat on es va formar la magistratura destinada a Barcelona el 1936, les conclusions són gairebé idèntiques a les exposades per al personal de 1934.

Universitat de llicenciatura en dret de la magistratura destinada a Barcelona el març de 1936

Madrid	32%
Granada	8%
Barcelona	8%
Saragossa	3%
Múrcia	3%
Oviedo	3%
Valladolid	3%
Es desconeix	40%

La Universitat de Madrid encapçala novament la classificació. La segueixen les universitats de Granada i Barcelona, una diferència respecte al 1934. L'augment de la de Barcelona, d'un 3% el 1934 a un 8% el 1936, es deu al fet que si llavors només hi va

estudiar un magistrat, ara ho havien fet tres: Antonio Sereix Núñez, José María de Olalde Satrústegui i Julio Fournier Cuadros.

Tal com succeïa el 1934, la mitjana de l'any d'ingrés a la carrera i dels anys de servei prestat continuaven molt elevats, malgrat la davallada que havia experimentat des de llavors.

Mitjana de l'any d'ingrés en la carrera de la magistratura i fiscalia destinada a Barcelona el 1936 i del servei que havia prestat

Òrgan	Any d'ingrés	Servei prestat
Audiència Territorial (*)	1908	28 anys
Audiència Provincial (**)	1906	30 "
Jutjats de 1a Inst. i Inst. (***)	1912	24 "
Fiscalia de l'Audiència (****)	1912	23 "

* Es desconeix en el 18% dels casos. ** Es desconeix en el 8% dels casos.
*** Es desconeix en el 14% dels casos. **** Es desconeix en el 32% dels casos.

Novament, la magistratura havia prestat uns llarguíssims serveis a la monarquia. Tret dels anys de República, a l'Audiència Territorial el servei prestat era de 23 anys, a l'Audiència Provincial de 25 anys i als jutjats de Barcelona de 18 anys. Altre cop es tractava d'un personal format per la monarquia i per al seu servei. Per això, totes les conclusions exposades el 1934 són vàlides per al 1936, tot i el descens dels anys de servei, els quals es deuen bàsicament a l'ingrés d'un personal més jove, ja analitzat quan s'ha exposat l'edat de la magistratura el 1936. En alguns casos, aquesta davallada responia a un intent de rejovenir les plantilles del Govern català d'ERC, i en d'altres era la conseqüència del personal que s'hi havia destinat durant el Bienni Negre.

En la forma d'accés a la carrera judicial sí que es va produir un canvi importantíssim que altera totalment els resultats de 1934.

Forma d'accés al càrrec de la magistratura destinada a Barcelona el 1936

- Audiència Territorial:	
Oposició	64%
Concurs	18%
Es desconeix	18%
- Audiència Provincial:	
Oposició	58%
Concurs	25%
Es desconeix	17%
- Jutjats de 1a Instància i Instrucció:	
Oposició	86%
Concurs	7%
Es desconeix	7%
Forma d'accés total:	
Oposició	69%
Concurs	17%
Es desconeix	14%

El sistema majoritari d'ingrés en la carrera judicial és l'oposició, el 69%, quan el 1934 significava solament el 40%. El quart torn se situa en el 17%, el 1936! Aquesta novetat respon a diverses causes: morts, jubilacions i canvis de destinació. A més, a mesura que passaven els anys, era més escàs el personal que hi havia entrat per aquest sistema. Tot i això, encara hi havia un percentatge elevat de funcionaris que devien el seu càrrec als favors de la monarquia. En tots els òrgans jurisdiccionals de Barcelona, és sorprenent la caiguda del quart torn i la consolidació amb força de l'oposició. Això implica que s'està al davant d'un personal més ben format, tot i les mancances de l'oposició. No es tracta ja d'aquell funcionariat que devia el càrrec al cacic de la seva circumscripció i que freqüentment posseïa un desconeixement molt important del dret.

Pel que fa als membres del ministeri fiscal destinats a Barcelona el març de 1936, les característiques són molt semblants a les de 1934. L'edat mitjana del ministeri fiscal és de 49 anys –es desconeix en el 18% dels casos–, un menys que el 1934. Novament, la mitjana d'edat la rebaixen els fiscals de les noves promocions. Però, si es té en compte l'edat del fiscal en cap del Tribunal de Cassació de Catalunya, del de l'Audiència i dels respectius tinents fiscals, aquesta és de 63 anys. La 'gerontocràcia' fiscal encara controlava el cos. Les autoritats republicanes eren conscients d'aquesta trista realitat que fossilitzava el ministeri públic, per aquest motiu el 1934, quan es va crear la Fiscalia del Tribunal de Cassació, van destinar-hi un personal molt més jove: tant el fiscal en cap com el tinent fiscal tenien 56 anys.

Per altra banda, la mitjana d'anys de servei és de 23 anys i de l'any d'ingrés al cos és el 1912, uns resultats que varien respecte als de 1934.

Altre cop, Catalunya és el territori que més fiscals hi aporta, conjuntament amb Andalusia.

Lloc de naixement dels membres del ministeri fiscal destinats a Barcelona el març de 1936

Andalusia	14%
Catalunya	14%
Castella-Lleó	9%
Canàries	9%
Aragó	9%
País Valencià	9%
Madrid	9%
Altres territoris	12%
Es desconeix	14%

Es desconeix per què el 14% dels fiscals procedeix de Catalunya, molt més si es compara amb el 8% de la magistratura. Tanmateix, aquesta dada no pot portar a confusions, ja que el 71% restant procedeix dels altres territoris de l'Estat. Així, tot i aquesta important participació, la inexistència d'un personal majoritari autòcton a la Fiscalia de l'Audiència també és una realitat evident com ho és als òrgans jurisdiccionals de Barcelona.

Si es parteix de la universitat en què els membres del ministeri fiscal es van formar, desgraciadament aquesta dada es desconeix en el 56% dels casos; es constata que el

18% ho va fer a la de Madrid, un percentatge per sota del de la magistratura. En aquest context, la Universitat de Barcelona té el 9%, quan el 1934 era el 12%.

Universitat de llicenciatura en dret dels membres del ministeri fiscal destinats a Barcelona el març de 1936

Madrid	18%
Barcelona	9%
Sevilla	4%
València	4%
Granada	4%
Valladolid	4%
Es desconeix	56%

Tal com succeïa el 1934, l'accés de la fiscalia al càrrec per concurs, quart torn, és gairebé inapreciable, inequívocament la majoria del col·lectiu va ingressar-hi per oposició.

Forma d'accés al càrrec dels fiscals destinats a Barcelona el 1936

Oposició	68%
Concurs	5%
Es desconeix	27%

No són sorprenents aquestes dades, ja que la quasi totalitat dels funcionaris que van ingressar per concurs, quan els cossos fiscal i judicial van separar-se el 1926, van romandre a la magistratura.

15. La imparcialitat i la independència de la magistratura.

Resulta ridícul analitzar la independència i la imparcialitat de la magistratura en aquest període, sobretot després del ball de cessaments i nomenaments que només responien a criteris purament polítics, i al partidisme d'una bona part de la judicatura, com s'ha vist. Tot i això, hi haurà magistrats que es prendran molt escrupolosament la independència i la imparcialitat, gairebé obsessivament, com Cayetano Oca Albarellos. Aquest funcionari assegurava que es dedicava *"exclusivamente a mi esposa e hijos; apartado de relaciones sociales y de amistades, que acaso en algún momento pudieran ser o aparecer peligrosas para el cargo judicial"*. I afegia que *"Para seguir esta línea de conducta tuve los destinos lejos del país de mi nacimiento de mis padres y familia y demás personas de mi afección, por entender que cerca podría obrar influenciado involuntariamente o quizá el temor de que mis resoluciones pudieran atribuirse a*

cualquier síntoma de parcialidad".[199] L'estoïcisme d'aquest magistrat era exemplar. És clar, el *ministerio judicial* reportava aquests sacrificis; només suportables per un autèntic *sacerdote...* Però aquesta no era la realitat!

La independència i la imparcialitat no poden valorar-se abstractament, al marge d'un context polític i social concret. Des del col·lectiu judicial, majoritàriament, es pretenia gaudir de la independència al marge dels valors ètics i cívics sobre els quals s'edificava la República. L'oposició de la majoria de la magistratura a la República serà el fonament de la lluita permanent dels diferents governs progressistes: no podien tolerar una independència que podia atemptar contra els principis que sustentaven el règim. No hi quedava una altre opció, perquè si no es perseguien aptituds que qüestionaven l'essència de la República, la magistratura hauria posat en perill el sistema –com faran el militars rebels el 18 de juliol–; o, en un altres cas, s'hauria convertit en una institució autocràtica, al marge del poder democràtic. Els funcionaris no voldran entendre la seva autèntica comesa: la realització d'un servei públic dins d'un marc polític democràtic. Això no ho podien comprendre des del moment que concebien la seva tasca molt arcaicament: només valoraven l'exercici de l'autoritat, el poder pel poder. Cap altre factor social o polític hi comptava.

La comunicació del conseller Joan Lluhí al president de l'Audiència –al marge de la seva procedència, forma en què es va realitzar o si era una flagrant vulneració de la independència– manifestarà el descontent de la classe política contra una part de la magistratura per la forma com integrava els valors del nou règim polític en la interpretació de la llei. Just per això, els funcionaris eren *"discutidos en Barcelona"*, la qual cosa implicava el desprestigi i la pèrdua del decòrum necessaris per exercir l'autoritat; però el funcionariat reaccionari ho interpretarà a l'inrevés... La forma del procedir del conseller va preocupar tota la magistratura, perquè es tractava d'una denúncia pública contra uns funcionaris que podien desestabilitzar l'Administració de justícia de Catalunya. La classe política republicana denunciava obertament la ineptitud i el reaccionarisme d'una part de la magistratura, lluny de l'acatament al Poder judicial i de les solemnitats que es van instaurar durant la Restauració.

La política judicial reaccionària que durant el Bienni Negre s'exercirà sobre l'Administració de justícia suposarà un greu atemptat contra la independència i la imparcialitat de la magistratura. Però en aquesta nova etapa de la República, una magistratura contrària a la nova concepció política de l'Estat invitarà el Govern central –oferint-li arguments legals– perquè s'enfronti obertament amb l'autònom. I ho aconseguirà. Una oferta que serà utilitzada per introduir-hi una política reaccionària després dels Fets d'Octubre.[200] Desgraciadament, des de la proclamació de la República fins a l'esclat de la Guerra Civil, l'Administració de justícia a Catalunya no va gaudir de la independència que tant reiteradament declaraven els discursos polítics i els textos legals; conseqüentment, tampoc de la imparcialitat esperada.

No estranya, doncs, que Àngel Pestaña es preguntés a les Corts:

> *"¿Es que un juez no lleva un espíritu de clase también a la presidencia de un jurado mixto? ¿Es que los jueces no son hombres? ¿Es que los jueces no tienen pasión? ¿Es que los jueces no tienen alma? ¿Es que los jueces no tienen educación? ¿Es que los jueces no sienten el vivir de cada dia? Absolutamente lo mismo que los demás hombres. Yo, (...) he tenido la suerte de sentarme muchas veces en el banquillo de los acusados (...) Por un delito un juez me ha condenado a seis meses de cárcel, y por otro exactamente igual me ha absuelto*

[199] ACMJ. Justicia. Exp. 15.720.
[200] AHN. FC. Magis. Exp. 13.620.

otro juez. El Código era el mismo, el artículo aplicable el mismo; pero el espíritu del juez no era el mismo. Uno me condenaba porque veía en mí a un hombre peligroso para la Sociedad, y el otro me absolvía porque veía en mí a un hombre de ideas que trataba de reivindicar un derecho".[201]

Durant la República, la magistratura es va mostrar depenent políticament, bé de l'Executiu central o de l'autònom, però també de les seves pròpies adscripcions polítiques i de la xarxa social on es plasmaven. Una situació que il·lustrarà prou bé la permanent crida del ministre de justícia als funcionaris judicials a fi que es traslladin a Madrid per *recibir órdenes* o *por razones del servicio*. Els magistrats no impartiran justícia aïlladament –independentment, malgrat que ells sí que havien de viure isolats teòricament–, sinó amb el vist i plau del Govern i dels sectors socials i polítics als quals estaven adscrits. En aquest període, la funció judicial va dependre de la potestat de l'executiu. D'aquesta forma, l'1 de desembre de 1934, un alt càrrec ministerial –potser el ministre, perquè a la nota no hi figura qui la subscriu– va adreçar-se al president del Tribunal Suprem amb els termes següents: *"Mi querido amigo: / He recibido la adjunta nota que traslado a Vd. al solo efecto de que tenga la bondad de interesarse en que la Audiencia de Barcelona informe sobre la petición que contiene, y vea si en justicia procede acceder a ella".*[202] Amb una intimidació com aquesta, el Govern aconseguia la seva petició. Aquesta situació serà idèntica quan la Generalitat assumeixi l'Administració de justícia, fins al punt que un magistrat haurà d'acreditar la seva independència afirmant que *"ni he pisado los salones de la Generalitat ni del Ministerio".*[203]

El magistrat visitador del Tribunal Suprem, en l'informe de la situació sobre l'Administració de justícia de Catalunya, expressarà la seva sorpresa quan es va assabentar de la petició del conseller Joan Lluhí al president de sala Víctor González de Echávarri, perquè traslladés a diversos magistrats el seu desig que abandonessin Catalunya. El visitador criticava la col·laboració del magistrat amb l'executiu català, i no entenia l'ajuda que va proporcionar a *"la acción quejosa del Consejero en vez de oponerse si la entendía inadecuada, y que además agrega expresamente, que nunca entendió moviera a aquel razones políticas o partidistas".*[204]

En aquesta etapa també podrà trobar-se l'aquiescència d'algun magistrat amb les bandes armades que cometien atracaments o assassinats, ja fos perquè obtenien pagaments dels acusats, suborns, o bé perquè tenien por d'exercir el càrrec davant la possibilitat de represàlies, com ja succeïa el 1931 amb el magistrat Lisardo Fuentes García. Segons el periodista J. M. Planes del diari *La Humanitat*, portaveu d'ERC, aquestes bandes massa sovint

> "Són compostes per elements de la FAI, i les dirigeixen persones conegudes de la policia. En formen part individus que són escollits en cada cas particular, els quals dividirem en dues categories: primer, la dels 'experimentats', que coneixen el que dirigeix l'operació i el seu objectiu, i, segona, els joves inexperts, reclutats entre la massa dels comitès de defensa, que no s'assabenten

[201] M. Rubió, *op. cit.*, pàg. 11.
[202] Aquesta petició intentava beneficiar de l'amnistia un dels participants en l'assassinat de Francesc Layret, ocorregut el 1920, perquè als altres participants ja se'ls-hi havia concedit. La lentitud de l'Administració de justícia i el seu classisme conservador són notes característiques de tot el període que s'estudia. AGA. Tribunal Supremo. Inspección. Leg. 140.
[203] AHN. FC. Magis. Exp. 13.618.
[204] AHN. FC. Magis. Exp. 13.272.

> fins al darrer moment del treball que se'ls assigna. (...) Segons quins hagin estat els avançaments que s'han pagat abans del fet, el tant per cent del producte dels robatoris que ingressa l'Organització oscil·la entre el quaranta i el seixanta per cent. Té cura de recollir-lo, amb la màxima celeritat, un delegat del Comitè pro-Presos[205] que està en contacte amb el cap de la banda".

L'actuació més o menys intensa de les bandes d'atracadors depenia dels ingressos que per les vies ordinàries aconseguia l'organització; si eren insuficients, l'obtenció per mitjà de formes delictives era inevitable. Els diners que s'aconseguien amb els atracaments es destinaven als presos i a les seves famílies, al pagaments d'advocats de la CNT, subvencions a la premsa anarquista, 'tràmits judicials', compra d'armes i matèries explosives".[206] Els "tràmits judicials" no eren altra cosa que el suborn a alguns funcionaris judicials i fiscals, una de les causes que conduirà a la immoralitat de l'Administració de justícia de Barcelona, com ja s'ha exposat.

Aquest comportament provocarà molt intensament els republicans catalans. Quan el 1934 un periodista va estar condemnat per un delicte d'expressió, el periòdic *La Humanitat* publicava sobre aquest succés i el tribunal que n'havia dicta la sentència: "No anem a estendre'ns en massa comentaris sobre la conducta intolerable de quatre monàrquics encastellats al Palau de 'Justícia', el mateix que ha vist, en hores recents, com sortien de les sales, lliures d'inculpació i de pena, pistolers i assassins vulgars".[207]

Avel·lí Artís-Gener denunciarà, en un article al diari *La Rambla* l'1 de juliol de 1936, el comportament del magistrat José Márquez Caballero, el darrer governador civil monàrquic de Barcelona, perquè va posar en llibertat els presumptes autors de l'assassinat dels germans Badia: Manuel Costa Ribero, La Fuente, Villagrasa i Justo Bueno, malgrat la commoció pública que va causar l'atemptat[208] i que totes les proves els inculpaven. Aquests assassinats havien estat "obra de gent del Sindicat de Transports de la CNT, estatjat a la Rambla de Santa Mònica (...) l'acció havia estat acordada i perfilada en reunions d'aquell sindicat, totalment dominat per la FAI, efectuades al seu local." El periodista J. M. Planes afegirà, com a conseqüència d'aquest article, que

> "Els fets que acabem d'assenyalar són prou greus perquè el jutge, senyor Márquez Caballero, doni una explicació –que suposem que li serà demanada per les autoritats de les quals depèn– sobre la seva especial actuació. És un afer de dignitat dels poders públics que l'assassinat dels germans Badia no quedi impunit, i el poble té dret a esperar de la Justícia una actitud digna, severa, intel·ligent i sense por. (...) Els nostres amics del govern de la Generalitat no s'han d'estranyar que la premsa d'esquerres sigui la primera que tingui interès a crear un estat d'opinió que faci impossible d'enterrar en l'oblit l'odiós assassinat. (...) Catalunya ha de saber, pesi a qui pesi, qui són els que assassinaren els germans Badia, i, sobretot, ha de desemmascarar i posar a la llum del dia l'organització criminal que s'amaga darrera els autors materials del fet. (...) Cal crear entre tots un estat de vibració cívica que impossibilit(i)

[205] El 1934, José Batlle Salvat és president del Comitè pro-Presos de la CNT, una persona d'una gran importància a l'Administració de justícia quan esclati la guerra, com ja es veurà.
[206] J. M. Planes, *Els gàngsters de Barcelona*, Editorial Proa, Barcelona, 2002, pàg. 46 i 47
[207] *La Humanitat*, 25 de juliol de 1934.
[208] Vegeu J. M. Márquez i J. J. Gallardo, *Ortiz. General sin dios ni amo*, Edit. Hacer, Barcelona, 1999, pàg. 79-80.

l'acció i també la impunitat de les bandes d'assassins professionals que, sota banderes estrafolàries, s'aixopluguen al cor mateix de la ciutat (sic)".[209]

Frederic Escofet, comissari general d'ordre públic de la Generalitat, no va qüestionar l'actuació del magistrat Márquez, ja que "no s'havia pogut comprovar cap acusació concreta contra aquests individus". Des de la posada en llibertat dels presumptes autors, el comissari es proposava investigar molt acuradament els fets, però "tot seguit em vaig veure submergit en el treball que m'imposà la preparació dels plans necessaris per a fer front a la rebel·lió militar que s'anunciava".[210]

L'esclat de la guerra i la confusió que l'Oficina Jurídica introduirà a l'Administració de justícia serviran perquè 's'oblidin' aquests assassinats, així com el comportament del magistrat José Márquez.[211]

Per altra banda, des del moment que el president de l'Audiència Territorial de Barcelona i els presidents de les audiències provincials de Tarragona, Girona i Lleida havien de fer-se càrrec dels governs civils, la independència i imparcialitat del Poder judicial estava condicionada per l'actuació que desenvolupessin aquests alts jerarques judicials –com a exemple, no pot oblidar-se la intervenció de José Oriol Anguera de Sojo al front del Govern Civil de Barcelona. Tots els presidents de les audiències van substituir els governadors civils, la qual cosa significa que els representants del Poder judicial assumien la representació provincial de l'executiu, sobretot pel que feia a l'ordre públic: l'acció executiva i jurisdiccional confluïen en un mateix funcionari. Per aquest motiu, la comandància militar assegurarà que el magistrat Luís Bernardo Fernández, quan substituïa el governador civil de Múrcia, havia observat una actuació

---

[209] En la descripció que fa en Tísner hi ha detalls que no concorden amb la realitat històrica. Així, assegura que el seu informant sobre l'assassinat dels germans Badia era el magistrat Emilià Vilalta Vidal, "jutge encarregat del procés per atzar, pel fet que el seu jutjat barceloní (el número 6) tingués guàrdia aquell dia 28 d'abril (de 1936), fins que d'una manera tan inesperada com sospitosa –i incomprensiblement!– el va rellevar el senyor Márquez Caballero, casualment aleshores, quan a Madrid s'havia format un nou govern en el qual, per primer cop en la història, hi havia un ministre representant la CNT". D'entrada, Emilià Vilalta no era magistrat, sinó jutge del Jutjat Municipal núm. 6, no formava part de la carrera judicial, el qual estava de guàrdia el dia dels assassinats perquè el Jutjat de 1a Instància i Instrucció núm. 6 es trobava vacant des que Adolfo Fernández-Moreda havia estat nomenat president de l'Audiència Territorial de Barcelona, el març de 1936. Les substitucions dels jutjats de 1a Instància i Instrucció sempre les realitzava el mateix número dels municipals (de cada ordre n'hi havia 16). José Márquez Caballero se'l destinarà a aquest jutjat el maig de 1936; era, doncs, el magistrat que havia de fer-se càrrec del sumari. No s'entén per què Tísner diu que aquest rellevament va ocórrer quan la CNT va entrar a forma part del Govern, ja que això va succeir el mes de novembre de 1936.

Durant la guerra Tísner es va trobar amb Justo Bueno, ambdós van recordar aquest article, moment en què Bueno li va manifestar: "Allò d'abans de la guerra era una altra qüestió i si aleshores t'hagués enxampat t'hauria clavat un bon raig de trets, que prou que te'ls mereixies!". A. Artís-Gener *Tísner, Viure i veure/1*, Editorial Pòrtic, Barcelona, 1989, pàg. 39-47, i 215-16.

[210] F. Escofet, *Al servei de Catalunya i de la República. La victoria (19 de juliol de 1936)*, Edicions catalanes de París, 1973, pàg. 79-89.

[211] José Márquez no era l'únic magistrat que es comportava d'aquesta forma. Prèviament, el 1933, "la CNT va intentar aconseguir la revolució social, però només va poder dirigir limitats comportaments armats, molt localitzats geogràficament i dominats amb facilitat. (...) El del 8 de desembre la CNT el va plantejar com una rèplica a l'electoralisme. (...) El balanç fou d'uns noranta morts i centenars de detinguts, entre els quals Durruti i Cipriano Mera." El 12 de desembre, "La policia de Barcelona va sorprendre la darrera reunió del Ple Nacional de Regionals que es celebrava al carrer Vigatans. Tots els assistents –disset– foren detinguts i posats a disposició del jutjat. Els detinguts eren, ni més ni menys, els responsables i organitzadors del moviment revolucionari del 8 de desembre, que tantes víctimes causà. Doncs bé: aquests personatges foren posats en llibertat immediatament." J. Termes, *op. cit.*, pàg. 368 i Josep M. Planes, *op. cit.*, pàg. 39.

política *"pasiva ante los desmanes rojos; le unía gran amistad con el ex-Ministro Albornoz, creyéndose que debido a ésta ostentó el cargo que ocupaba".*[212]

Així mateix, a l'interior de les audiències, el president també podia alterar la constitució de les sales de justícia, segons els interessos partidistes que políticament podien 'exigir-se-li' o la seva pròpia adscripció política i social. La LOPJ ja permetia aquesta possibilitat. El president del Tribunal Suprem remetrà, el 4 de gener de 1935, una circular en la qual ordenava *"a todos los Presidentes de Audiencia Territorial que procuren, dentro de sus atribuciones, el máximo aprovechamiento de las condiciones y aptitudes de cada funcionario de los que sirven bajo su inspección y vigilancia".* D'aquesta forma, es pretenia *"adscribir a los Magistrados a su actividad más fácil, haciendo* (el presidente) *uso de sus facultades de gobierno".* Una maniobra que no intentava altra cosa que *"ajustar su conducta* (dels magistrats) *a lo que demandar pudiese su reconocido celo* (el del president)". Aquestes consignes va comprendre-les perfectament el president de l'Audiència Territorial de Barcelona, Manuel Avilés, el qual contestarà que *"esta Presidencia la tendrá muy en cuenta (la circular), así como su recomendación referente al máximo aprovechamiento de las condiciones y aptitudes de cada funcionario de los que sirven bajo mi inspección y vigilancia".*[213]

La formació de les sales de justícia obsessionarà permanentment l'executiu: una determinada composició assegurarà la decisió política anhelada. Per això, el president de l'Audiència Territorial de Barcelona, Luís Emperador, afirmarà que quan era president José Oriol Anguera de Sojo, el magistrat Jovino Fernández-Peña estava adscrit a la Sala II del civil, però interinament se'l va nomenar per a *"la Sección 2ª, de lo Criminal"*; quan el conseller de justícia es va assabentar d'aquesta decisió, *"manifestó (...) que a su juicio el Sr. Peña no se encontraba bien en dicho puesto por su carácter y modo de ser".*[214]

Malgrat la mitificació de la independència i la imparcialitat de la magistratura, els diferents col·lectius socials percebran inequívocament l'adscripció ideològica dels funcionaris. Així, Lluís Companys no va tenir cap mena de dubte sobre el republicanisme del magistrat Adolfo Fernández-Moreda per nomenar-lo president de l'Audiència Territorial de Barcelona, o l'advocat Josep Maria Xammar sobre l'espanyolisme de Jovino Fernández-Peña. La magistratura es coneixia generalment pel seu partidisme. El secretari de govern de l'Audiència Territorial de Sevilla, el 1937, tenia una idea molt precisa de l'opció política del magistrat Joaquín Vílchez quan era president de l'Audiència de Girona, ja que considerava que actuava amb *"independencia e imparcialidad, hasta el punto que no era bien visto por los elementos de la Esquerra y por el contrario mostraba simpatías por él todos los elementos de orden".* Per això opinava que el magistrat gaudia de *prestigio.* Sobre aquest mateix magistrat afirmarà un advocat que *"más bien parecía de tendencias derechistas".*[215]

Si aquest partidisme no era suficient, un jutge informarà que el seu predecessor en el càrrec *"demostró siempre deseos de intervenir entusiastamente en la actividad política significando sus preferencias por el Partido Republicano Radical y haciendo alguna gestión para organizar Comités de dicho Partido en esta localidad, actuación, que si bien agradó a los que compartían su ideario político no satisfizo a los que integraban otras organizaciones".* [216] Tot i l'evidència de l'adscripció ideològica dels funcionaris, fins i tot del seu activisme polític, el discurs polític i doctrinal els presentarà com un

[212] ACMJ. Justicia. Exp. 13.933.
[213] AGA. Tribunal Supremo. Inspección. Leg. 140.
[214] AHN. FC. Magis. Exp. 13.620.
[215] ACMJ. Justicia. Exp. 14.762
[216] ACMJ. Justicia. Exp. 13.522.

col·lectiu que estava per sobre de les necessitats i debilitats humanes; única forma de fer factible la independència i la imparcialitat, ja que la realitat les desmentien.

El Ministeri de Justícia, internament, potenciava aquesta situació; en un altre cas no s'entén l'obligació dels presidents de les audiències d'informar-lo periòdicament sobre la *diligencia e imparcialidad* dels funcionaris.[217]

16. El ministeri fiscal controla el cos judicial.

Si aquest era l'estat de la independència i imparcialitat de la magistratura, el ministeri fiscal tenia molt a veure-hi des del moment que havia de vetllar per l'interès general i l'observança de la llei als tribunals. Però durant aquest període només va actuar-hi per protegir els interessos de l'executiu. Només podia donar-se aquesta absència d'independència i imparcialitat en la magistratura si majoritàriament el ministeri fiscal depenia del Govern i també participava de les mateixes opcions polítiques i socials que la judicatura. Així va ser.

Un percentatge massa elevat de fiscals va participar des de la proclamació de la República en opcions polítiques contràries al règim. Tanmateix, aquesta situació va passar més desapercebuda per al Govern des del moment que el ministeri fiscal actuava jeràrquicament, la qual cosa implicava que havia d'acatar les directrius marcades pels fiscals en cap, generalment afectes a la República, nomenats directament pel Govern. Les veritables adscripcions ideològiques dels integrants del ministeri fiscal sorgiran just en el moment que hagin de qualificar una causa on l'acusat pertanyi a un partit polític reaccionari o una organització contrària a la República; tot i la jerarquia, per poc que poguin vulneraran les instruccions rebudes amb argúcies legals.

El fiscal Federico Martínez Acacio representarà el ministeri públic en una causa instruïda pels successos *"acaecidos en el Salón del Prado de Madrid con ocasión de conmemorarse la fiesta del 2 de Mayo (de 1936), en la que fueron procesados un Jefe del Ejército retirado por la Ley de Azaña y varios individuos de la Juventud de Falange Española"*, després que van cridar *"Vivas a España y haber hecho el primero un disparo al aire con arma de fuego"*. Però el fiscal *"en el acto del juicio oral, retir(ó) la acusación"*. El comportament d'aquest fiscal va ser severament criticat per les forces republicanes, per la qual cosa el fiscal general de la República el va cridar, segons explica, a casa seva on també hi era el *"Sr. Vallés, Teniente fiscal del Supremo quienes al verme, me dijeron en actitud alarmante (textual) 'pero qué ha hecho V.?; ha puesto V. en un compromiso al Gobierno' a lo que repliqué que me había limitado a retirar una acusación por no resultar culpabilidad alguna contra los procesados"*. Els superiors van censurar-lo enèrgicament, i li van manifestar que *"había creado un verdadero conflicto al Gobierno toda vez que habiéndose llevado el asunto a las Cortes por el Sr. Casares Quiroga el que había presentado allí las balas Dum Dum que le habían sido facilitadas por los denunciantes"*.

El principi de jerarquia permetia a les altes instàncies fiscals ordenar un tipus o altre d'actuació dels seus subalterns, segons les necessitats polítiques del moment. Per això, se li va exigir que els acusés novament, però el mal ja estava fet: l'executiu havia perdut credibilitat davant la ciutadania. Com ja era habitual, la rebel·lia d'aquest fiscal es sancionarà simplement amb el trasllat forçós a la Fiscalia de Barcelona sense que s'hagués instruït un expedient.[218]

---

[217] ACMJ. Justicia. Exp. i 12.754.
[218] ACMJ. Justicia. Exp. 12.071.

El comportament del fiscal Federico Martínez no era anormal, ja que un bon nombre de fiscals van mostrar comportaments polítics contraris al règim. Des de ben aviat, Juan Antonio Altés Salafranca i Luís Mazo Mendo van integrar-se a la Falange de Barcelona. Uns altres fiscals participaran d'opcions reaccionàries diferents de les falangistes. Així, el fiscal José Manuel Feixó Carreras *"Estuvo siempre afiliado a partidos de derechas"*. Aquest fiscal manifestarà que durant la monarquia havia militat a la Unión Patriótica i en proclamar-se la República en Acció Obrerista de la CEDA.[219] El fiscal Pablo Gerardo Ortiz-Cicuéndez Sepúlveda afirmarà que el fiscal Rafael Mas Forns era de *"extrema derecha, simpatizante con Renovación Española"*.[220] També el fiscal José Márquez Azcárate sempre va manifestar uns *"ideales de derechas teniendo especial predilección por la política de Don José Calvo Sotelo al que admiraba y elogiaba"*.[221]

Conseqüentment, els fiscals falangistes o simpatitzants de l'extrema dreta de l'Audiència de Barcelona també beneficiaven els elements reaccionaris en les causes que se'ls obrien. Aquest és el cas del fiscal José Luís de Prat, com ja s'ha comentat.

En aquestes circumstàncies, el ministeri fiscal difícilment podia vetllar per l'interès general i la legalitat a l'Administració de justícia.

[219] AHN. FC. Magis. Exp. 12.817.
[220] AHN. FC. Magis. Exp. 12.839.
[221] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.

III. LA GUERRA CIVIL I L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA

Des de feia anys, una part important del funcionariat judicial i fiscal anhelava un cop d'Estat que posés fi a la República; un desig que havien contingut durant el Bienni Negre, davant el nou caire reaccionari que prenia el règim. Quan el Front Popular guanyà les eleccions el 1936, un bon nombre de funcionaris animà els militars i les forces reaccionàries, a fi que perpetressin un cop d'Estat, malgrat que posteriorment invocaren nombroses causes, les quals només tenien per objectiu revestir aquell desig primari que no era altre que recobrar el seu poder polític i la seva xarxa d'influències. El magistrat Ricardo Guerra Blanco va optar per la insurrecció *"Desde el funesto día de la muerte del Excmo. Sr. José Calvo Sotelo, y visto el rumbo que por desgracia para nuestra Patria tomaba la política de España"*. Per això, es va adherir *"a cualquier movimiento de rebeldía y protesta que tratase de derribar a un Gobierno y una representación estatal que automáticamente habían dejado de ser legítima desde el momento en que faltando a sus mas elementales deberes, se había colocado fuera de la Ley"*.[1]

Des de 1935, el magistrat Luís Lorenzo Penalva rebia visites al seu despatx judicial per assabentar-se dels preparatius d'un possible cop d'Estat, que finalment es produiria el 19 de juliol de 1936. En aquestes trobades, el funcionari animava els elements feixistes i reaccionaris *"para el logro de dicho fin patriótico, pues (...) repudiaba semejante forma de gobierno y (...) condenaba el caos en que la Patria se veía envuelta por culpa de todos los elementos de izquierda"*.[2]

L'obsessió per l'absència *de orden* serà essencial per justificar el cop d'Estat. Però aquesta situació de caos no era real: les forces reaccionàries feien una lectura molt parcial dels esdeveniments i un exercici d'amnèsia de la història contemporània. Així, deixaran de comparar la situació social i política de 1936 amb aquella altra que es va viure en els decennis anteriors, fins i tot molt més conflictiva. Però existia una diferència substancial: llavors el poder polític l'ostentava l'oligarquia, mentre que ara estava en mans de la classe política republicana. Fernando de los Ríos argumentarà més endavant que *"Estuvimos a punto de que, por vez primera, se produjera un matrimonio de amor entre el pueblo y el Estado. Esa era la España que estábamos construyendo. ¡Si nos hubieran dejado diez años más! Pero era mucha la apetencia de España, y, claro, también fué excesiva la impaciencia de la España que nos acompañaba"*.[3]

Uns anys després, els funcionaris intentaran justificar la rebel·lió militar al·legant unes altres causes que no existien el 1936. Així, el magistrat Carlos Galán Calderón manifestarà que *"como buen español aplaudí y aplaudo la decisión del Ejército de deshacer la ola comunista que nos envolvía"*.[4] Un autèntic despropòsit, ja que l'arrelament del comunisme en aquells moment era molt exigu.

El cop d'Estat del 19 de juliol de 1936 pretendrà liquidar, segons la lectura dels elements feixistes, la *"catastrófica actuación de los poderes Públicos republicanos, y (...) la dejadez e incomprensión de algunos gobiernos monárquicos para con los españoles"*. Una realitat històrica que a Catalunya s'agreujava per *la catalanidad*. És entorn de l'exèrcit que *"se agrupan las organizaciones españolistas en Cataluña, no para hacer un medio político de la fuerza armada, sino para testimoniarle una vez más la admiración y la ayuda*

[1] ACMJ. Justicia. Exp. 15.283.
[2] Declaració d'Emilio Álvarez Holguín, coronel director de la Academia de Carabineros, el 1940. AGMB. J. S. Núm. 540/39.
[3] F. de los Ríos, "Sentido y significación de España". Conferència pronunciada al Círculo Socialista Pablo Iglesias de Mèxic, el 17 de gener de 1945. Buenos Aires, 1945.
[4] ACMJ. Justicia. Exp. 13.971.

si fuere preciso". Des d'aquests pressupòsits, l'advocat falangista José María Poblador Álvarez, dirigent de las Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista (J.O.N.S.) de Barcelona durant la República, assegurarà que les forces reaccionàries barcelonines treballaven *"Activamente (...) para dar un golpe de Estado (...) empleándose a Falange en la brecha"*. Posteriorment, aquest advocat va ser nomenat *"desde la cárcel de Alicante por JOSE ANTONIO, Jefe Territorial de Milicias, entrando en posesión del mando absoluto de Falange en la región catalana"*. En una torre de Pedralbes, les forces falangistes van començar a preparar l'aixecament militar contra la República; allí, *"Se fabrican explosivos para abrir las puertas el día del Alzamiento, se recogen armas, se compran mil morrales para los paisanos de la sublevación"*. El 19 de juliol, *"Aproximadamente a las cinco y media de la madrugada, las fuerzas del Regimiento de Infantería de Badajoz, al mando de su Comandante López Amor, y con las Milicias de Falange"*, a les ordres de Poblador Álvarez, *"salieron (...) dando el santo grito de rebelión para vencer o morir"*.[5]

Fidels a aquest crit d'insurrecció contra el règim polític legalment constituït, els fiscals Luís Mazo Mendo i Juan Antonio Altés Salafranca també van rebel·lar-se. El primer pertanyia, segons manifesta, *"al grupo del Capitán del Pecho"* de la Falange, i durant la nit *"del 18 al 19 de Julio"*, *"cumplí con mi deber acudiendo al sitio que se me designó con mi pistola y dotación de cartuchos. El lugar fué a la puerta del Cuartel de la Guardia Civil de Consejo de Ciento, en compañía del también Abogado Fiscal, Juan Antonio Altés; allí permanecimos dispuestos a todo evento durante dos o tres horas, desde el amanecer, hasta que la Guardia que había en la puerta nos dijo que nos marchásemos"*. Quan van rebre l'ordre d'abandonar la caserna, el cop d'Estat ja havia fracassat a Barcelona. Les forces d'ordre públic de la Generalitat i les organitzacions obreres havien fet possible aquesta victòria. "És difícil esbrinar qui fou la peça clau de la victòria, si les forces d'ordre o els voluntaris. En tot cas, és evident que la moral dels uns donava suport a la dels altres i la potenciava. (...) La victòria de la Generalitat i dels voluntaris armats a Barcelona va produir instantàniament la fi de l'alçament a Catalunya. Les casernes en poder dels rebels s'anaren rendint".[6]

Quan Luís Mazo Mendo va retirar-se de la caserna, immediatament va trucar per telèfon els fiscals José Márquez Azcárate i Enrique Jiménez Asenjo, a fi de demanar-los la situació que es vivia als seus respectius barris, i si s'escoltaven *tiros*. Tota la Fiscalia de l'Audiència de Barcelona estava assabentada de l'adscripció ideològica de Luís Mazo, *"excepto en lo referente a mi participación en el Movimiento que por razones adivinables oculté a la mayoría"*. Aquest fiscal també comptava amb uns altres companys colpistes d'acció com *"José Silván Abogado del Estado, que el día antes marchó a Zaragoza y (...) Manolo Chacón que se mostraron dispuestos a seguirme con las armas si bien Chacón por estar en Mataró aquella noche no pudo venir conmigo"*.[7]

La participació directa dels funcionaris judicials i fiscals en el cop d'estat va ser limitada com a conseqüència de la seva edat i de les seves condicions físiques.[8] El 19 de juliol de 1936, la majoria del funcionariat de Barcelona va estar inactiu bèl·licament, però això no

---

[5] AHN. Causa General. Leg. 1630.

[6] J. Termes, *op. cit.*, pàg. 389.

[7] L'Auditoria de Guerra de Barcelona confirmarà aquesta versió el 8 de maig de 1939. Així, assegura que *"parece que incluso se echó a la calle el 19 de Julio de 1936 para coadyuvar al mismo (alzamiento), sin que se le ofreciera oportunidad para ello. (...) Perteneció al grupo de Falange 'Felegueras' que estaba en contacto con la información Secreta del Grupo de la Concepción"*. AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.

[8] ACMJ. Justicia. Exp. 12.536.

obstaculitzava que molts estiguessin assabentats de la preparació del cop d'Estat i hi donessin suport. Públicament, la gran majoria no es mostrarà ni a favor ni en contra de la insurrecció; simplement observaran els esdeveniments per prendre partit en un futur immediat en un sentit o altre. Aquesta presa de posició l'avalava encara més el fet de desconèixer el resultat de l'alçament a la resta de l'Estat.

En l'organització del cop d'Estat a Barcelona, els militars havien previst el nomenament dels nous càrrecs que havien d'apropiar-se de tots els organismes públics. Per aconseguir-ho, els insurrectes van expedir una gran quantitat de nomenaments. Entre tots ells, sobresurt el dirigit al magistrat Buenaventura Sánchez-Cañete, en el qual se'l nomenava, d'acord amb el Ban de Guerra redactat pels rebels si triomfaven, *"para desempeñar el cargo de Presidente de la Audiencia Territorial de esta Plaza, entrando en funciones de la misma inmediatamente de recibida esta orden para cuyo fin requerirá al que lo desempeña para que le haga entrega"*. Si el president legítim es negava a acatar la designació, *"se hará cargo igualmente requiriendo la presencia de los empleados presentes, a los que leerá el Bando citado, a cuyo fin le incluyo un ejemplar, conminándoseles con las penalidades que en el mismo se mencionan a los que no presten el debido auxilio"*. Si un cop requerits es negaven a complir les seves ordres, *"serán detenidos y puestos a"* disposició del cap militar de la rebel·lió a Barcelona. Igualment, l'autoritzava a nomenar un funcionariat pròxim, sempre i quan es tractés de persones *"no sospechosas de enemistad y se reducirán a lo que se considere indispensable para el bien del servicio. / Las únicas normas que deben inspirar su conducta son: disciplina y eficiencia en el servicio"*.[9]

El fracàs del cop d'Estat va impedir Buenaventura Sánchez-Cañete de fer-se càrrec de la presidència de l'Audiència. Posteriorment, en la instrucció del sumari per la insurrecció militar de Barcelona, el magistrat Luís Pomares Pérez va intervenir al *Capitán López Varela* els nomenaments que els rebels tenien previstos realitzar, tot donant *publicidad* a la premsa. A partir d'aquest moment, Buenaventura Sánchez-Cañete va ser perseguit, segons assegura, *"por las patrullas de control y después preso en el "Uruguay"*, on va ingressar el 12 d'agost de 1936. El novembre de 1936, va ser traslladat al Castell de Montjuïc, i després a la presó Model, fins al 26 de maig de 1937 en què se'l va posar en llibertat. Quan va ser alliberat de la presó, afirma que *"ante el temor de nuevos atropellos, procuró esconderse y permanecer oculto hasta la Gloriosa Liberación de Barcelona"*.[10] Certament, res més se sabrà d'aquest funcionari fins a la conquesta de Barcelona per les tropes nacionals. Llavors, sense cap mena de dubte, arribarà la seva veritable actuació 'gloriosa', anhelada al llarg de tota la seva vida.

A la resta de Catalunya, una àmplia majoria del funcionariat judicial i fiscal també exigia privadament una insurrecció contra la República. La participació de la judicatura en el cop d'Estat a Tarragona serà molt similar a la de Barcelona. El magistrat Jaime Pamies Oliver des d'un primer moment va prestar la seva *"ferviente adhesión al Movimiento Nacional por qué respondía a mis antecedentes y sentimientos"*; fins al punt que *"esperaba*

[9] Tot i això, el Ban de Guerra no va arribar a tenir eficàcia atès el fracàs del cop d'Estat. Els insurrectes també tenien previst nomenar Gonzalo del Castillo Alonso rector de la Universitat de Barcelona; Emilio Pujol Rodríguez, comandant d'intendència retirat, president de la Diputació de Barcelona; Alfonso Rojas, director de la presó Model; Emeterio Saz Álvarez, tinent coronel d'infanteria, governador civil de Barcelona; Luís López Varela, capità d'artilleria, cap superior de policía, i Juan Madariaga Arnaldo de Quirós, president de l'Audiència Provincial de Lleida, entre d'altres nomenaments de càrrecs civils i militars. AHN. Causa General. Leg. 1630.

[10] ACMJ. Justicia. Exp. 12.963.

la declaración del Estado de Guerra en Tarragona". Durant aquells dies, *"estuve al habla con un Coronel, creo se apedillaba Sr. Ribera, y con dos capitanes, uno de ellos apedillado Ochando, por si se iba a dicha proclamación prestar mi decidido concurso"*. Tanmateix, *"No fué proclamado el estado de guerra en dicha ciudad, y, a los pocos días tuve que huir de ella"*.[11]

El magistrat Apolinar de Cáceres, president de l'Audiència Provincial de Girona, promptament s'identificarà amb els rebels, per aquest motiu *"fue a visitar y lo expresó al Coronel Sr. Maciá que en las pocas horas que tuvieron el mando las fuerzas militares el 18 de Julio de 1936, ejerció el cargo de encargado de la Comisaría delegada de la Generalidad equivalente al de Gobernador Civil"*. Uns anys després, l'Auditoria de Guerra de Girona reconeixerà que aquest magistrat, *"Al tener conocimiento de la iniciación del Alzamiento Nacional, se presentó a la Autoridad Militar de esta Plaza"*.[12] A tot això, s'ha d'afegir que el magistrat de l'Audiència de Lleida Juan Madariaga Arnaldo de Quirós estava nomenat pels militars sediciosos per ocupar la presidència d'aquesta Audiència.

A la resta dels partits judicials catalans la situació era idèntica. El jutge de Mataró, Miguel Ciges Pérez, assegura que va prendre part *"en el Glorioso Movimiento Nacional, poniéndome a disposición y a las órdenes del Sr. Coronel del Regimiento de Artillería de Mataró y cumpliendo la misión que se me encomendara"*.[13] El jutge de Figueres, Isidro Pérez Frade, també es va presentar *"al jefe Militar de Figueras teniente Coronel Monasterio (...) y asimismo (...) al capitán Quiroga"*.[14]

Però no tot el funcionariat va posar-se directament o indirectament al servei dels militar colpistes. El magistrat Alfonso Rodríguez Dranguet, que es trobava de vacances a Vilassar de Mar, va telegrafiar el mateix 19 de juliol al president de l'Audiència Territorial de Barcelona per manifestar-li que estava *"Dispuesto a reintegrar(se) juzgado servir cargo y régimen si lo indica"*.[15]

El fracàs del cop d'Estat a Catalunya "i la distribució d'armes entre el poble van provocar el col·lapse total de l'Administració pública. Des del 20 de juliol el poder era al carrer. Apareixen comitès de barri, locals, comarcals, cada un d'aquest sobirà en el territori que controla. La gent armada actua al seu lliure arbitri: cremen esglésies, escorcollen, detenen, maten, deposen autoritats. Són ells, en definitiva, la nova autoritat".[16] Els sistemes de control formal de la República s'havien enfonsat. En aquest context, paradoxalment, *"Todos querían controlar el descontrol. Por eso se hablaba tanto de incontrolados y no había comité o patrulla que se preciara que no se llamara de control"*.[17] Les restes dels cossos de seguretat i de l'exèrcit que perduraven no estaven en condicions d'assumir l'ordre públic per la revolució que començava a iniciar-se. Sense cap tipus d'autoritat pública, persones sense escrúpols imposaran el terror. Era el moment de l'anhelada revolució social, en la qual *"todos supieron qué destruir, a quienes aniquilar; pero muy pocos sabían lo que había que construir, qué recursos y hacia qué objectivos había que*

[11] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 14.
[12] ACMJ. Justicia. Exp. 14.390.
[13] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 5. Vegeu J. M. Solé Sabaté i J. Villarroya, *La repressió a la guerra i a la postguerra a la comarca del Maresme (1936-1945)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983. Sobretot, pel que fa a la repressió d'aquests militars.
[14] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 15 i 16.
[15] AGTSJC, Exp. Rodríguez Dranguet.
[16] J. Termes, *op. cit.*, pàg. 392.
[17] S. Juliá, (Coord.) i altres, *Víctimas de la Guerra Civil*, Ediciones Temas de Hoy, Madrid, 1999, pàg. 117.

emplear la fuerza desatada por el golpe militar". [18] Marià Rubió, lletrat i diputat d'ERC, assegurarà que *"el fets revolucionaris iniciats el 19 de juliol de 1936, no són la Revolució, sinó el període destructiu d'aquesta".*[19]

També l'exconseller de justícia Joan Lluhí Vallescà reconeixerà, en una carta adreçada a un amic el 20 d'agost de 1937 quan era cònsol a Toulouse, interceptada pels serveis d'espionatge franquistes, que

> *"Cataluña es rica y tiene mucho sentido común. Arruinarse por un ideal, es capaz de hacerlo. Pero ve que se está arruinando por unos ensayos revolucionarios sin ton ni son, sin solvencia, ni autoridad, ni moral, es cosa que la tiene mucho más irritada de lo que creen algunos políticos dirigentes catalanes. La revolución en Cataluña ha fracasado totalmente. Durará muchos años que la palabra revolución será contraproducente. Dudo que haya ningún político catalán capaz de rehabilitarla".*[20]

L'anihilament físic de l'adversari polític era un fet consumat: el passeig es convertiria, en els mesos posteriors al 19 de juliol, en un fet habitual. Ningú aturava aquest terror. La Generalitat estava desbordada i inactiva per no disposar d'efectius policials ni tenir prou autoritat entre les masses revolucionàries per imposar l'ordre. Al costat d'aquesta Generalitat sense potestats reals, va crear-se el Comitè de Milícies Antifeixistes, autèntic centre de poder a partir del 19 de juliol.[21] Al principi, el comitè només tenia per objectiu acabar amb qualsevol focus feixista de resistència, però amb el pas dels dies es comprovarà que s'havia constituït en el veritable òrgan executiu de Catalunya.

La Generalitat es limitarà únicament a legalitzar la revolució social iniciada pel comitè, per la seva manca d'autoritat. El president de la República Manuel Azaña constatarà que *"producido el alzamiento de julio de 1936, nacionalismo y sindicalismo, en una acción muy confusa, pero convergente, usurparon todas las funciones del Estado en Cataluña".* I afegia, que *"los republicanos catalanes han aprobado o consentido (alegando necesidades de guerra y el hecho indominable de la 'revolución') transgresiones flagrantes del Estado".*[22] Un parer que compartia Marià Rubió, el qual opinava que "La labor de la Generalitat ha excedit els límits de la seva competència fixada a l'Estatut d'Autonomia".[23] Unes valoracions encertades; tot i això, "a partir del 20 de juliol de 1936 no hi ha Exèrcit a Catalunya i sí que hi ha militars rebels, i la Generalitat per fer-hi cara ha de crear, necessàriament, organismes i assumir competències, fos o no fos legal i estatutari".[24]

---

[18] J. Casanova, a S. Juliá, (Coord.), *op. cit.*, pàg. 17.

[19] M. Rubió, *op. cit.*, pàg. 6.

[20] La intercepció d'aquesta carta de l'exconseller dóna una idea molt precisa de l'efectivitat dels serveis d'espionatge franquistes a l'any de la guerra. AGTSJC. TRRPB. Exp. núm. 9/39. Vegeu també F. Vilanova, *Repressió política i coacció econòmica*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999, pàg. 56-58, i M. Azaña, *op. cit.*, pàg. 1152. Marià Rubió es va reunir amb Joan Lluhí el 1937 per conversar sobre la situació política de la República. Marià Tudorí li va exposar la necessitat de l'ajuda anglofrancesa per guanyar la guerra, però sense l'abolició de la revolució aquella no seria possible, i "No ens queden més camins que transigir o sucumbir, per la qual cosa és evident que hem de prendre el primer i fer-ho amb valentia". L'exposició de Rubió la va considerar "despistada" i "derrotista". M. Rubió, *op. cit.* (2002), pàg. 205-210.

[21] Pel Decret del 22 de juliol de 1936, s'acordava la constitució de comitès en cadascun del pobles catalans.

[22] M. Azaña, *Causas de la Guerra de España*, Editorial Crítica, Barcelona, 1986, pàg. 110 i 129.

[23] M. Rubió, *op. cit.*, pàg. 12.

[24] J.Termes, *op. cit.*, pàg. 395.

La Guerra va trencar l'ordenament constitucional, fins a tal punt que el 28 d'agost de 1936 es publicava al *Diari Oficial de la Generalitat* un decret per mitjà del qual s'ordenava que "Solament tindran força d'obligar en el territori de Catalunya les disposicions legals que siguin publicades" en el DOG. La Constitució de la República l'havia derogat tàcitament a Catalunya el Govern autònom. Segons Manuel Azaña, la nova situació reflectia *"la disociación general, el asalto al Estado, y la disputa por sus despojos. Clase contra clase, partido contra partido, región contra región, regiones contra el Estado".*[25] L'exconseller de justícia Joan Lluhí Vallescà *"cuando era ministro, dijo, en el primer Consejo* (de ministros) *que se celebró en Palacio después de la rebelión, que cada cual procuraría ocupar posiciones para ser el más fuerte el día de la paz".*[26]

En aquest nou context, l'Administració de justícia liberal servia de ben poca cosa, malgrat contenir les eines jurídiques suficients per fer front a la situació creada pel cop d'Estat i el desgavell posterior. La seva comesa no la podia realitzar perquè no disposava de la força pública per executar les seves resolucions ni d'una autoritat política que l'avalés. *"La justícia tradicional s'enfonsà amb estrèpit, i per un moment semblà que la ventada havia d'endur-s'ho tot, des de les togues dels magistrats fins als preceptes del Dret Romà (...) Un dia la revolució guanya al Col·legi d'Advocats, l'altre al Palau de Justícia. Un dia són les togues cremades, l'altre el foc destrueix els arxius".*[27] D'acord amb les forces reaccionàries, la situació va superar *"toda la Administración tradicional de la justicia"*. A l'Audiència, només subsistia *"una sola Sección de lo criminal, que casi no celebró ningún juicio, porque la amplísima amnistía concedida por el gobierno rojo a los delincuentes comunes, la cancelación de la Ley, de Vagos, la apertura de cárceles y presidios, y, sobre todo, la completa subversión del orden social, hizo ilusoria la función penal del Estado".*[28]

La secció de l'Audiència provincial que va continuar funcionant estava formada pels magistrats José Landeta Villamil, Antonio Sereix Núñez i Joaquin M. Olalde de Satrústegui. El fiscal Luís Mazo Mendo hi va actuar en un judici, en el qual *"fué la primera vez que se habló por el Fiscal de 'incontrolados' y 'acusé' de tal manera que habiéndole dado la procesada la bofetada al agente solicité una pena de 125 pesetas de multa. Por cierto que las últimas palabras que crucé con Olalde Satrústegui días antes de ser éste asesinado fueron 'cuando cogemos el fusil'".*[29] Una pregunta lògica, si es té en compte la personalitat autoritària i violenta del fiscal Luís Mazo.

La situació als jutjats de Barcelona va ser diferent. Uns dies després de l'aixafament del cop d'Estat, *"Así que cesó la lucha en las calles y se reanudó la vida de la Audiencia"*,[30] la magistratura va retornar als seus càrrecs. Malgrat això, entre el 19 de juliol i el 14 d'agost de 1936, les actuacions dels jutjats van limitar-se exclusivament *"a acordar la incoación de sumarios por los cadáveres que aparecían en las carreteras"*. Les actuacions ordinàries

[25] M. Azaña, *La Velada en Benicarló*, Edit. Losada, Buenos Aires, Agost de 1939, pàg. 101-2 i 105-6.
[26] M. Azaña, *Diarios completos*, Crítica, Barcelona, 2000, pàg. 1152.
[27] M. Rubió, *op. cit.*, pàg. 13.
[28] Es desconeix l'autoria d'aquestes afirmacions. Es tracta d'un informe quintacolumnista que analitza l'actuació dels òrgans de la justícia popular de guerra al llarg de tot el conflicte bèl·lic. AHN. Causa General. Leg. 1491.
[29] Tanmateix, aquesta versió de Luís Mazo es dubtosa, ja que l'assassinat de Joaquín M. de Olalde es va produir el 3 de març de 1937. AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12 i AGTSJC. Inscrip. Defuncions.
[30] ACMJ. Justicia. Exp. 13.971.

van deixar de practicar-se *"por estar suspendidos todos los términos"*.[31] Així, la *"Jurisdicción Ordianria careció de virtualidad y (...) los únicos Tribunales que actuaron fueron los de tipo revolucionario (...) que se encargaron de administrar la que llamaban 'justicia revolucionaria'"*.[32] Durant les primeres setmanes de guerra, gran part de la judicatura assistia al seu lloc de treball. A partir del 12 d'agost, la situació canviarà radicalment per dos raons fonamentals: la presa del Palau de Justícia per la CNT i el Decret del 14 d'agost de la Generalitat depurant el personal judicial i fiscal.

Després de l'aixafament del cop d'Estat, l'Administració de justícia existia, a pesar de la seva inoperància. Prova d'això és l'ordre del Departament de Justícia i Dret del 3 d'agost de 1936, per mitjà de la qual es deixava sense efecte els permisos concedits al funcionariat judicial, i ordenava la realització d'una "relació comprensiva de tots els funcionaris que s'hagin reintegrat a llurs càrrecs, expressant, respecte als que no ho hagin fet, si consta el motiu". El trencament definitiu es produirà l'11 d'agost en què irromprà *"en el Palacio de Justicia un grupo de milicianos armados capitaneados por Samblancat, letrado de la CNT y los también abogados todos defensores de la misma organización Medina y Vilarrodón"*. En un primer moment, els ocupants van manifestar *"que iban a proteger el Palacio de Justicia de un posible asalto"*, però això era l'excusa per confiscar el *"local que tiene el Colegio de Abogados en el Palacio de Justicia y (...) (el) Gran Salón del Pleno"*, on es van instal·lar. Des d'aquests moments, els funcionaris no van poder entrar *"en el Palacio de Justicia sin el permiso de aquellos milicianos armados que controlaban la entrada y salida del Palacio y circulación por su interior"*. [33]

Àngel Samblancat[34] va declarar a la premsa que

> *"enteradas las milicias antifacistas de la CNT y FAI que ciertos elementos pretendían irrumpir en el Palacio de Justicia con el propósito de hacer unos destrozos, o bien de apoderarse de algo que les interesaba, han acordado evitarlo cueste lo que cueste, y al efecto decidieron acudir hoy los militantes de estas dos agrupaciones y, juntamente con la guardia Civil de servicio en este edificio, estar preparados a su defensa, pues los elementos que me acompañan son los primeros interesados en que no se estropee nada y que se conserve todo"*.

Anys després, Ángel Samblancat negarà aquesta versió, i assegurarà que l'assalt el van decidir els anarquistes, perquè creien que el palau s'havia de fumigar *"de reptiles, quiera o no quiera la Generalitat"*. Amb aquest objectiu, els anarquistes van preguntar-li *"¿por qué no te haces cargo tú de aquel caserón? Te extendemos el correspondiente oficio en seguida. Echamos de allí todas las ratas"*. Tot seguit, assegura que *"me encaminé al*

---

[31] Per l'Ordre del 3 d'agost, es van declarar inhàbils a efectes judicials els dies compresos entre el 20 de juliol i el 8 d'agost, la qual cosa no afectava les actuacions del jutjat de guàrdia ni la pràctica de les diligències més urgents derivades de l'onada delictiva. AGTSJC. Expedients personals. Agustín Altés.

[32] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.

[33] Declaració del secretari judicial Juan Ferratges Tarrida, el 18 de novembre de 1940. AHN. Causa General. Leg. 1635.

[34] "Advocat , periodista i polític aragonès, establert a Barcelona, que col·laborarà en periòdics anarquitzants i anticlericals. Fou elegit diputat a Corts el 1931, com a republicà federal, dins de la candidatura d'Esquerra Republicana de Catalunya. (...) El juny de 1937 fou designat magistrat del Tribunal de Cassació de Catalunya. Es va exiliar a Mèxic, on morí". Àngel Samblancat va ser un "home bregat en tota mena de lluites polítiques i professionals i poc afortunat en totes elles". M. Rubió, *op. cit.*, (2002), pàg. 71.

Palacio de Justícia". Tanmateix, Abad de Santillán justificava la presa del Palau de Justícia a fi de fer-hi un escorcoll amb l'objectiu de trobar-hi armes.[35]

El cenetista José Batlle Salvat assegurarà més endavant que *"Samblancat con elementos extremistas asaltaron el Palacio de Justicia y allí instalaron el Comité de la Barriada del Centro, que actuó unos cuantos meses"*. D'aquesta forma, *"Quedó dueño absoluto Samblancat del Palacio de Justicia habiéndole servido* (José Batlle) *de enlace para con los del Comité de Defensa del Centro Patricio Navarro hombre de prestigio en la CNT del ramo de transportes"*. Tot i això, Agustín Juandó, secretari de govern interí, afirmarà *"que un grupo integrado por Samblancat, Antonio Devesa y José Batlle que formaban el comité pro presos de la FAI-CNT fueron los que además de incautarse del Palacio de Justicia pretendieron poner fuego a todos los archivos"*.[36]

La presa del Palau de Justícia de Barcelona significava també la instauració de la justícia revolucionària, exercida per l'Oficina Jurídica, amb la conseqüent destrucció de tot l'antic ordre judicial, unes circumstàncies que feien témer la magistratura i la fiscalia de carrera, que des d'aquells moments no es comportarien igual.

El Palau de Justícia de Barcelona no era l'únic que s'assaltava. El 18 d'agost, la Junta de Gobierno del Ilustre Colegio de Abogados de Madrid, auxiliada per les milícies denominades "Águilas", confiscava el Tribunal Suprem, *"con todas sus dependencias, estableciendo la guardia de las dichas Milicias, en los lugares oportunos en que se cree conveniente para su custodia"*.[37] L'Audiència Territorial de Madrid també estava *"llen(a) de gente extraña armada que ocupaban salas y pasillos, así como familias que con sus colchones y petates ocupaban el local, dificultando el trabajo y hasta incluso impidiendo el paso por las galerías"*.[38] El 25 de setembre de 1936, també s'envaïa l'Audiència Territorial de València.[39]

1. L'enjudiciament dels militars i civils revoltats el 19 de juliol de 1936.

El Tribunal Suprem va nomenar jutge instructor especial de la causa per la insurrecció feixista de Barcelona el president de la Audiència Provincial de Barcelona, Joaquín Vilches Burgos. Però desconeixia que aquest funcionari es trobava de vacances a Sevilla i que no

---

[35] J. M. Solé i J. Villarroya, *La repressió a la reraguarda de Catalunya (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1989, pàg. 114-15.

[36] AGMB. J. S. nums. 28064, 27233 i 1381/39.

[37] F. Díaz-Plaja, *Los grandes procesos de la Guerra Civil española*, Plaza & Janés, Barcelona, 1997, pàg. 15.

[38] AHN. FC. Mag. Exp. 13.623.

[39] Segons la declaració de Juan Serna Navarro, fiscal en cap de l'Audiència Territorial de València, el 25 de setembre de 1936 *"tuvo lugar el asalto de la Audiencia"*. Segons José Rodríguez Olazábal, president d'aquesta Audiència durant la guerra, *"Los 'revolucionarios' penetraron en todos los despachos, descerrajaron los muebles, violentaron la caja fuerte, se apoderaron de los archivos, incendiaron en las inmediaciones del edificio gran números de documentos y todas las togas que encontraron y se llevaron en camiones el Registro Civil completo"*. Els autors de l'assalt, pel que sembla, pertanyien a la Columna de Hierro, anarquistes que actuaven més enllà de les directrius de la CNT i la FAI. D'aquesta forma, *"el Palacio de Justicia quedó totalmente en manos de los asaltantes y se paralizaron todos los servicios"*. El 23 de setembre de 1936, onejava al balcó del palau *"la bandera roja y negra de la Federación anarquista Ibérica"*. El palau havia esdevingut el *"cuartel general de la FAI"*. Amb l'objectiu d'evitar conflictes a la rereguarda, els propis anarquistes van fer saber a la Columna de Hierro que havia d'abandonar l'edifici assaltat en 24 hores. Així va ser, *"salió de Valencia y se dirigió a Castellón de la Plana... donde asaltó la Audiencia Provincial"*. ACMJ. Justicia. Exp. 14.452 i J. Rodríguez, *La Administració de Justícia en la Guerra Civil*, Edicions Alfons el Magnànim, Diputació Provincial de València, València, 1996, pàg. 53-56.

tornaria mai més al territori 'republicà'. El 24 de juliol de 1936, assabentat d'aquella situació, designava jutge instructor el magistrat Luís Pomares Pérez, al qual es conferia la potestat de *"dictar resoluciones y encauzar el procedimiento general"*. Davant la desintegració de l'exèrcit, no existien militars juridicomilitars per instruir el sumari contra els elements militars, ja que la jurisdicció ordinària, des del moment que no s'havia decretat l'estat de guerra, era la competent per enjudiciar els rebels civils.[40] Segons el magistrat Luís Pomares Pérez, el Govern de *"Madrid mandó a Barcelona (a) tales efectos un Auditor, un fiscal y un auxiliar que recogieron las actuaciones que obraban en poder del Auditor de Cataluña nombrado por la Generaliad Sr. Rodríguez Dranguet"*, els quals van encarregar-li que formés *"una pieza separada con los promotores del Alzamiento y el resto seguiría en trámite ordinario"*. D'aquesta forma, Luís Pomares va instruir el *"procedimiento a los Generales Goded y Fernández Burriel y otra pieza separada a los Oficiales Lizcano de la Rosa, López Belda y otros a los cuales en registros practicados por la Policía en el Cuartel les había sido intervenido una serie de objetos y folletos de propaganda que demostraban una intervención directa en el Alzamiento"*.[41]

Aquesta explicació del magistrat Luís Pomares té punts foscos, potser per deslliurar-se de responsabilitats davant les acusacions dels militars franquistes, ja que aquesta declaració prové del judici sumaríssim que aquells van incoar-li. Per una banda, el seu nomenament com a jutge instructor es va realitzar el 24 de juliol. Per l'altra, la Generalitat no designarà auditor Alfons Rodríguez Dranguet fins al 5 d'agost. Què succeeix en aquest interval de temps? El més probable és que des del 24 de juliol el magistrat Luís Pomares instruís tota la causa fins a concloure-la. Llavors, el Govern de la República designà els militars jurídicomilitars que se'n farien càrrec i actuarien en el consell de guerra.

Així va ser. El 30 de juliol de 1936, el magistrat Luís Pomares comunicava al cap del vaixell Uruguay el processament i la presó *"de los detenidos en ese barco, que al margen se expresan"*. Entre aquests empresonats es trobaven els generals Goded, Legorburu i Arenas; a més de vuit coronels, cinc tinents coronels, vint-i-set comandants, quaranta-vuit capitans, cent catorze tinents, trenta-tres alferes i trenta-nou paisans.[42]

Posteriorment, atès el gran abast de la insurrecció i de les persones encausades, el Tribunal Suprem va nomenar jutges auxiliars de l'instructor especial els magistrats Luís Lorenzo Penalva, Ricardo Guerra Blanco, Julio Felipe Mesanza Beriz i Antonio Bruyel Martínez. Durant el franquisme, els tres primers intentaran negar aquest nomenament de l'Alt Tribunal, ja que això implicava un acatament exprés a les autoritats republicanes després del cop d'Estat. Així, asseguraran que va efectuar-lo la Sala de Govern de l'Audiència Territorial de Barcelona, i sota amenaces si no actuaven.[43]

La instrucció de la causa contra els generals Goded, Fernández Burriel i els altres militars va estar envoltada de nombroses obstruccions: la fonamental fou la negativa de la judicatura i del ministeri fiscal a inculpar un personal reaccionari amb el qual s'identificava plenament. Un comportament que els conduirà a obstaculitzar tota la instrucció a fi que els

---

[40] La instrucció del sumari per la revolta feixista corresponia a la jurisdicció ordinària, ja que no s'havia declarat l'estat de guerra al territori lleial durant els fets i després. Tot i això, pel que feia als militars rebels, la competència corresponia a la justícia castrense des del moment que el seu comportament el perseguia el Codi de Justícia Militar i gaudien de fur.

[41] AGMB. J. S. Núm. 3/39.

[42] P. Pagès, *La Presó Model de Barcelona. Història d'un centre penitenciari en temps de guerra (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1996, pàg. 325.

[43] AGMB. J. S. Núm. 539/40.

càrrecs delictius no prosperin. Des d'aquesta rebel·lió encoberta, el magistrat Luís Lorenzo Penalva afirma que *"al redactar las declaraciones dio a las mismas siempre y en todo momento un sentido de descargo, dilató el procedimiento, puso cuantas trabas fueron imaginables para que se alargara el proceso, y dar lugar con ello a la salvación de los dignos caballeros injustamente perseguidos"*. Si això no era suficient, aclarirà que des d'un primer moment els jutges instructors *"sufrimos" "una hondísima contrariedad por tener que actuar en contra de nuestra conciencia en oposición a nuestros sentimientos en un asunto que considerándolo como salvador para la patria(,) el Gobierno ruín y miserable (...) lo conceptuaba como delictivo"*. Per aquest motiu, els jutges auxiliars de la causa van concertar *"poner en nuestra actividad toda la lentitud posible, toda la dilación que estuviera a nuestro alcance, (...) pensando únicamente en que se alargara el proceso para ver si mediante ello la fiera gubernamental se reducía en su acometida"*. Amb aquest comportament no perseguien altra cosa que *la conquista inmediata* de Barcelona, a fi de *"salvar las vidas de los mártires en cautiverio"*.[44]

La parcialitat i dependència del jutge auxiliar Luís Lorenzo Penalva l'empenyeren a *"aminorar la situación persecutoria de aquellos caballeros, tratándolos con la admiración y respeto que las pruebas de su patriotismo exigían, teniendo con ellos la corrección y deferencia imaginables, dándoles tabaco, poniéndoles en comunicación con sus familiares de fuera del barco-prisión, mitigándoles los horrores del cautiverio, que con gran estoicismo llevaban"*.[45]

Aquesta versió dels fets la ratificarà el també jutge auxiliar Ricardo Guerra Blanco, el qual assegurarà que va actuar en la instrucció de la causa *"con el exclusivo ahínco de aliviar en lo posible la situación de los detenidos en el Uruguay y así lo hizo durante los días que lo desempeñó* (el cargo de juez especial auxiliar) *retrasando la instrucción del sumario y redactando las declaraciones en la forma más favorable a los detenidos con el fin de evitar la responsabilidad que a los mismos les fuesen exigidas por los rojos"*.[46] La seva frontal oposició a la tasca que se li havia encomanat el conduirà a amagar-se en un immoble del carrer Muntaner. Tot i això, sorprenentment, se li va concedir un permís per traslladar-se a El Escorial el 19 d'agost, el qual aprofitarà per no tornar a Barcelona fins que les tropes nacionals la conquereixin.

El comportament dels jutges auxiliars no va passar desapercebut a les autoritats catalanes, les quals assumiran que aquest funcionariat no podia continuar desenvolupament la difícil tasca que se li havia encomanat. Però, legalment, poc podia fer per canviar aquesta situació: la desfeta dels militars colpistes s'havia traduït en la desintegració de l'exèrcit, una realitat d'unes enormes conseqüències si es té en compte que els culpables havien de ser jutjats per la jurisdicció castrense. Vulnerant la legalitat del moment, la Generalitat nomenarà un personal civil que actuarà en qualitat del cos jurídicomilitar; prèviament havia declarat Barcelona *"Plaza sitiada o bloqueada a efectos procesales"*.[47] En la presa de decisions com aquesta, és fonamental la influència del Comitè de Milícies Antifeixistes, que imposarà a la Generalitat, durant els mesos de juliol, agost i setembre, gairebé totes les decisions polítiques.

---

[44] ACMJ. Justicia. Exp. 15.869.

[45] AGMB. J. S. núm. 539/40.

[46] ACMJ. Justicia. Exp. 15.283.

[47] Si existeix aquesta declaració, no s'ha localitzat. Per l'Ordre de la presidència de la Generalitat del 18 de juliol, publicada el 25, prenia vigor a Catalunya l'acord del Govern central prorrogant per trenta dies l'estat d'alarma arreu de la República. AGMB. J. S. núm. 3/39.

El 4 d'agost de 1936, la Generalitat nomenava la fiscalia de l'Audiència Territorial de Barcelona a fi que exercís el ministeri públic en la causa. L'endemà també nomenava auditor de guerra el magistrat del Jutjat de 1a Instància i Instrucció núm. 2 de Barcelona Alfonso Rodríguez Dranguet.[48] Aquests nomenaments, tot i que trencaven l'ordenament jurídic, significaven per altra banda que la Generalitat optava per l'observança de les disposicions establertes per la República per a l'enjudiciament dels membres de la institució militar. Encara no es considerava necessària la instauració d'una justícia popular de guerra;[49] dies després, ho exigirien les circumstàncies revolucionàries.

La fiscalia de Barcelona va rebre molt angoixosament el nomenament de la Generalitat. Cap fiscal estava disposat a exercir el ministeri públic en la causa oberta contra els generals Goded i Burriel i els altres colpistes; fins a l'extrem que la *"la Fiscalía adoptó una actitud de resistencia a dichas órdenes"*, per la qual cosa *"el Consejero de Justicia mandó decir al fiscal que si no se cesaba en dicha actitud publicaría una nota en los periódicos señalando la actitud de los Fiscales al pueblo"*. Tot i aquesta amenaça, els fiscals continuaven negant-se a intervenir-hi, però davant la pressió social van decidir que *"se sorteara"* entre ells qui hi havia d'actuar; *"resultando nombrado para tal procedimiento el Sr. Díaz-Merry, que (...) era quizás el único que no estaba presente al efectuarse el sorteo y que al llegar poco después manifestó, con gran viveza de expresión la profunda contrariedad que le causaba que hubiese recaído en él la designación"*.

Quan el fiscal Joaquín Díaz-Merry Cejuela es va fer càrrec de la inspecció de la causa, ja hi actuava d'auditor el magistrat Alfonso Rodríguez Dranguet, el qual li entregarà *"unos papeles diciéndole que era el ramo separado que había sacado de la indicada causa contra los generales Señor Goded y Fernández Burriel para que el declarante la calificase en término de tres horas"*. Tot i *"haber individuos armados"* al Jutjat de Guàrdia de Barcelona, el fiscal Díaz-Merry *"se negó terminantemente a hacer dicha calificación"*. Davant d'aquesta conducta, Alfonso Rodríguez i Joaquín Díaz-Merry van traslladar-se a casa del fiscal en cap de l'Audiència, Juan Bonilla Goizueta, *"el cual aprobó"* la decisió que havia adoptat el fiscal, i va afegir-hi que *"no eran horas de entregar nada, que lo que fuese lo entregasen al día siguiente en la Fiscalía"*. L'endemà, Díaz-Merry *"reiteró su negativa a calificar, discutiéndose sobre a quien correspondía hacerlo"*.

Els fiscals de l'audiència també s'identificaven plenament amb els insurrectes. A més, la qualificació de la causa significava l'acusament formal i la petició d'una pena, en aquest cas la de mort. Un comportament legal que tal com s'estaven desenvolupant els fets –la confusió no permetia saber si el cop d'Estat havia triomfat a altres parts del territori republicà– podia condicionar la carrera del funcionari. El 7 o el 8 d'agost, quan el tinent fiscal –segon càrrec d'importància dins la fiscalia– Julio Díaz Sala va arribar a la fiscalia, *"encontró a su Jefe Sr. Bonilla, muy consternado, por tener que hacer dicho escrito de*

[48] Per l'Ordre del 5 d'agost de 1936, s'acordava "Que totes les autoritats judicials de Catalunya lliurin immediatament a l'Auditor designat els sumaris en curs per delictes sancionats pel Codi de Justícia Militar seguits com a conseqüència dels successos del dia 19 de juliol".

[49] Al llarg de tota l'exposició, s'entén per justícia popular de guerra els tribunals que la República i la Generalitat crearan després del 19 de juliol per perseguir els responsables de la insurrecció, els seus còmplices, o aquells altres tipus delictius producte de l'esclat revolucionari o de les circumstàncies que originarà la pròpia guerra. Aquest nous òrgans de la justícia popular de guerra són: els tribunals populars (a Catalunya jurats populars), el jurats d'urgència (a Catalunya molt semblants als tribunals populars), el tribunal de responsabilitats civils, els jurats de guàrdia, els tribunals d'espionatge i alta traïció, i els tribunals especials de guàrdia. A partir del mes d'abril de 1937, els òrgans jurisdiccionals creats per la Generalitat s'unificaran amb els de la República.

calificación". El fiscal en cap va encarregar-li que realitzés la qualificació, per tal de no implicar-s'hi políticament, ja que *"como es natural"* li *"repugnaba tal cosa"*; però el tinent fiscal va negar-s'hi. Posteriorment, el fiscal en cap i el tinent van discutir, mostrant aquest darrer al primer el que ordenaven les disposicions militars: encomanaven als fiscals en cap la qualificació de les causes greus. Altres fiscals van mostrar el mateix criteri que el tinent fiscal. En aquestes circumstàncies, el fiscal en cap Juan Bonilla va acceptar signar la qualificació, però va exigir al tinent fiscal Julio Díaz i als fiscals Joaquín Díaz-Merry i José Márquez Azcárate que escrivissin l'esborrany, tot indicant-los *"que la causa era muy sencilla, pues se reducía a un testimonio extraído de la general formada al principio con motivo del movimiento y (...) añadió que el Resultando del auto de procesamiento daba los elementos precisos"* per redactar l'escrit de qualificació.

Just en aquest moments, es va rebre a la fiscalia un telegrama del fiscal general de la República, per mitjà del qual li ordenava que intervingués en la causa, més enllà de les ordres del conseller de justícia, el qual no tenia competències per donar-les. Després de fer diversos retocs a l'esborrany que li van presentar els fiscals, Juan Bonilla *"lo firmó y lo puso dentro de la causa mandando que se devolviera"* a l'auditor. El fiscal en cap actuava així, perquè *"había recibido órdenes y comunicaciones imperiosas del Fiscal General de la República que no podía contrarrestar por ir, además, apoyadas por decisivas amenazas de muerte que le comunicó el Consejero de Justicia de la Generalidad Sr. Quero Morales (sic)"*. Sobten aquestes amenaces del conseller de justícia, les quals només poden indicar la intenció dels fiscals de deslliurar-se de qualsevol tipus de responsabilitat, tot invocant-les maliciosament. Les pròpies autoritats franquistes hauran de reconèixer, més endavant, que Josep Quero Molares *"está muy bien conceptuado por su conducta moral pública y privada, aún por parte de personas de ideología contraria a la suya, que le han tratado"*.[50]

Novament, sorgiria una discussió entre el fiscal en cap i el tinent sobre qui compareixeria davant el consell de guerra. Finalment, el fiscal en cap va ordenar fer-ho al tinent fiscal Julio Díaz i al fiscal Luís Matoses.

Aquesta és la narració dels successos ocorreguts a la fiscalia de l'Audiència de Barcelona en la qualificació de la causa contra els general Goded i Burriel, i els altres militars colpistes manifestada pels fiscals en el seu procés de depuració durant el franquisme. Tots van coincidir a imputar tota mena de responsabilitats al fiscal en cap Juan Bonilla, perquè era l'únic que no havia sobreviscut: va morir a Barcelona el 29 de setembre de 1936.[51]

Tot i això, ben segur que el comportament observat pels fiscal va ser aquest; prova d'això és que el fiscal general de la República va nomenar un fiscal especial per inspeccionar la causa, lliurant la fiscalia de l'Audiència de Barcelona de representar el ministeri públic en el consell de guerra celebrat al vaixell Uruguay l'11 d'agost de 1936. El Govern central valorava molt negativament com s'havia instruït la causa contra l'alçament feixista de Barcelona, a més considerava la provisió de càrrecs jurídicomilitars efectuats per la Generalitat com una ingerència en les seves competències, per la qual cosa va nomenar un auditor, un fiscal i un auxiliar. Aquests militars juridicomilitars assistirien finalment al consell de guerra celebrat l'11 d'agost al vaixell Uruguay.[52] Malgrat aquest

[50] AGTSJC. TRRPB. Exp. Núm. 3577/40.

[51] AHN. FC. Magis. Exp. 12.901.

[52] "El president del tribunal fou el coronel d'infanteria Guillermo de la Peña Cusí; els vocals foren el coronel d'infanteria José Puñet Morales, els tinents coronels d'infanteria Nicolás Martínez Sansón i Carlos Redondo Flores, els tinents coronels d'enginyers Mario Jiménez, José Combelles i el comandant d'enginyers José

nomenament del Govern central, les forces feixistes asseguraran que el conseller de justícia Josep Quero Molares va ser qui *"propuso o nombró los miembros del primer Tribunal Militar, que juzgó y sentenció a muerte a los Generales Godé (sic) y Fernández Burriel".*[53]

L'actuació protagonitzada pels fiscals no passarà desapercebuda a les autoritats republicanes: molt aviat la depuració serà l'únic mitjà per desembarassar-se definitivament d'un personal totalment identificat amb els rebels.

2. El Comitè de Justícia.

L'11 d'agost de 1936, en un ambient de confusió i desconcert, com ja s'ha explicat, va ser ocupat el Palau de Justícia

> *"per masses populars controlades per la Confederació Nacional del Treball. (...) Eduardo Barriobero, ànima de la invasió, havia estat, i era, home de confiança de la CNT per les moltes defenses que havia assumit de militants de la Confederació en les èpoques anteriors. L'acompanyaren advocats, quasi tots joves, també addictes, per la mateixa raó, a CNT. L'equip anava decidit a jutjar, sense més norma que la seva pròpia inspiració".*[54]

La presa del Palau de Justícia tenia per objectiu immediat la constitució del Comitè Superior de Justícia de Catalunya o Tribunal Revolucionari del Palau de Justícia. Aquest nou organisme *"pretendía suprimir todos los trámites, hacer pagar a los creditores y convertirse en jueces de clase, al servicio de la clase obrera, pasando a ser, así, la máxima instancia del poder judicial catalán".*[55]

Pocs dies després de l'ocupació, pel Decret del 17 d'agost de 1936, l'executiu català donava cobertura legal a aquella invasió. La Generalitat no feia altra cosa que legalitzar una situació de fet que havia començat uns dies abans. L'objectiu fonamental d'aquesta disposició era la restricció de les facultats que s'havia atorgat aquest Tribunal Revolucionari, en nom del *nou ordre.* Així, limitant-lo, es pretenia aconseguir que la jurisdicció ordinària no quedés inoperant i buida de contingut. Aquesta disposició declarava que el *"proletariat català, que tan heroicament ha lluitat i lluita contra el feixisme"* i que *"s'ha vist sotmès en altres temps a persecucions i condemnes injustes",* reclama un nou òrgan de justícia revolucionària. Aquesta nova instància 'jurisdiccional' havia de procedir *"a una revisió de totes les causes socials en les que han intervingut Tribunals del territori català, i és convenient, a més, que les Autoritats judicials facilitin aquesta obra reparadora",* ja que es vivien uns *"moments de transició i renovació jurídica",* i el poder

---

Michelena Llull. El vocal ponent fou el tinent auditor de primera Salvador Camps Penalva. Com a jutge instructor actuà el coronel de cavalleria Carlos Caballero Méndez i, com a fiscal, el tinent auditor de primera Pedro Rodríguez Gómez. El defensor fou el comandant d'estat major Antonio Aymat." A J. M. Solé i J. Villarroya, *op. cit.*, pàg. 149-152. Vegeu també J. Villarroya, *op. cit.*, (1998), pàg. 153-154.

[53] AGTSJC. TRRPB. Exp. Núm. 3577/40.

[54] M. Rubió, *op. cit.*, pàg. 14.

[55] P. Pagès, *La Administración de Justicia en Catalunya durante la Guerra Civil española (1936-1939)*, a *Justicia en Guerra. Jornadas sobre la Administración de Justicia durante la Guerra Civil española*, Archivo Histórico Nacional, Salamanca, 1992, pàg. 49.

públic tenia *"el deure d'arbitrar la forma de què les classes proletàries puguin obtenir gratuïtament els assessoraments indispensables"*.[56] Aquest nou òrgan revolucionari es denominarà simplement Oficina Jurídica.[57]

La Generalitat nomenarà –obligada per les forces anarquistes–, el 18 d'agost de 1936, l'advocat i periodista Ángel Samblancat Salanova com a advocat en cap de l'Oficina Jurídica, el qual manifestarà anys després, burletament, que *"La Generalitat me nombró a mi presidente o director de orquesta de tal murga gaditana, confiriéndome atribuciones, para asociar a mi trabajo raticida dos letrados adjuntos"*. A més, també assegurarà, amb el mateix to, que l'Oficina Jurídica era un *esperpento*, *"un organismo híbrido de apaleación e instancia única al que nosotros dimos carácter de Tribunal Revolucionario Civil, con facultad de revocar todos los fallos de Audiencia, Juzgados de Primer resorte y Tribunal Industrial (de Trabajo), en que hubieran sido pisoteados los derechos de los litigantes sin padrinos"*.[58] Aquest sentit de l'humor tan peculiar del dirigent revolucionari era una forma d'obviar els efectes estèrils i summament violents de la justícia del 'poble'.

La Generalitat nomenarà Ángel Samblancat –el 28 d'agost– magistrat de l'Audiència de Barcelona, dies després l'adscriurà al Jurat Popular. Per això, a fi de cobrir la seva vacant a l'Oficina Jurídica, el 31 d'agost, nomenarà cap a Eduardo Barriobero Herrán, també seguint els dictats de la CNT. No eren improvisats aquests nomenaments, ja que Samblancat, després de sortir elegit diputat per ERC a les eleccions de 1931, es va passar a l'Extrema Esquerra Federal, molt relacionada amb la CNT, en la qual militava Eduardo Barriobero.[59] També formaven part d'aquesta formació política Abel Velilla Sarasola[60] i Eduard Sanjuan; després del 19 de juliol, es nomenarà, el primer, magistrat del Tribunal Suprem, entre d'altres càrrecs, i, el segon, president del Tribunal Popular núm. 4 de Barcelona.

Malgrat la invocació permanent a la revolució i a un ordre més just que faran tots aquests federalistes d'extrema esquerra, la seva realitat professional serà una altra de ben diferent. Per exemple, Ángel Samblancat i Eduardo Barriobero no desenvoluparan

---

[56] Exposició de motius del Decret del 17 d'agost de 1936 del Govern català.

[57] Vegeu J. Villarroya, *op. cit.*, (1998), pàg. 118-125.

[58] J. Peirats, *La CNT en la Revolución Española,* Ruedo Ibérico, París, 1971, Tom II, Relat d'Ángel Samblancat per a *La CNT en la Revolución Española*, pàg. 79.

[59] Pocs dies després de la proclamació de la República, Barriobero, Velilla i d'altres van convocar Àngel Pestaña i Joan Peiró a fi de fer-los saber que havien decidit formar el partit d'Extrema Izquierda Federal, el qual "pretenia recolzar-se en la CNT"; sense que poguessin aconseguir el vistiplau d'ambdós a aquesta intenció. Llavors, el propòsit d'Eduardo Barriobero va ser incloure'ls a la candidatura del partit per a les Corts Constituents, però també s'hi van negar. Barriobero no desitjava altra cosa que que el partit fos "ben vist pels treballadors confederats". J. M. Planes, *op. cit.*, pàg. 130-40.

[60] El comportament professional d'Abel Velilla al Tribunal Suprem va ser molt dubtós. El 2 de juliol de 1937, el ministre de justícia Manuel de Irujo comunicava al president del Tribunal que *"Habiendo llegado a este Ministerio informes autorizados en que se denuncian supuestas faltas de moralidad, ética y estricto cumplimiento a la ley del Magistrado del Tribunal Supremo D. Abel Velilla Sarasola"*, li pregava *"se sirva informar a este Ministerio con carácter reservado y urgente acerca de las condiciones de moralidad y competencia del indicado funcionario, o si existen datos contra el mismo en este aspecto, ya que es criterio de este departamento velar rigidamente por el más exacto cumplimiento de las disposiciones legales"*. El 8 de juliol de 1937, Josep Andreu, a requeriment del Tribunal Suprem, contestava *"que durante el tiempo que desempeñó sus funciones en esta Región ha demostrado gran competencia y moralidad sin que haya llegado a esta Presidencia noticia alguna en contrario, por lo que estimo que el mismo se halla revestido de todos los prestigios necesarios para el cumplimiento de su misión"*. Potser, les circumstàncies polítiques i judicials del moment no permetien al president informar més detalladament sobre la conducta d'aquest magistrat. Eduardo Barriobero i els companys polítics i sindicals van tenir durant la guerra un comportament molt dubtós, com ja es veurà. AHN. Causa General. Leg. 1637.

desinteressadament el càrrec de caps de l'Oficina Jurídica, ja que se'ls retribuirà amb 18.000 ptes. anuals, d'acord amb el decret de creació. Una quantitat que en aquells moments només percebien els magistrats de termini, o sigui, amb més de trenta anys de servei. Per aquests advocats, la revolució representava el moment per satisfer uns interessos particulars: assolir un càrrec 'públic' i una retribució fixa que abans del 19 de juliol els era impossible.

Amb Eduardo Barriobero al front de l'Oficina Jurídica començava una de les etapes més obscures que es van viure a Catalunya durant la Guerra Civil. El Colegio de Abogados de Madrid ja havia dictaminat que *"en períodos como el que atravesamos, si el pueblo pierde la fe en la justicia histórica, inmediatamente la suplanta con los tribunales revolucionarios que son una de las formas más odiosas de la tiranía"*.[61]

Quan Eduardo Barriobero va prendre possessió del càrrec de cap de l'Oficina Jurídica, primerament es va dedicar a interpretar el decret pel qual s'havia creat el nou òrgan revolucionari; per això, decidia *"amasar el articulado con el prólogo y deducir del conjunto las facultades que habría de tener la Oficina"*. Això comportava l'establiment d'un centre de decisió per als afers judicials totalment arbitrari, més enllà del decret de creació. Cap resolució es fonamentaria en la llei escrita, per la qual cosa desapareixia la seguretat jurídica en benefici del parer concret dels buròcrates revolucionaris de l'Oficina.[62] Marià Rubió i Tudurí, *"amigo bueno y leal"*[63] de E. Barriobero, assegurava que els dirigents de l'Oficina només van respectar el nom que el Departament de Justícia havia atorgat al nou organisme, i van refusar tot allò de la disposició que suposava una limitació a la tasca revolucionària que havien iniciat amb anterioritat. Aquesta afirmació de Marià Rubió no és del tot certa, perquè les resolucions que dictava l'Oficina Jurídica les encapçalava amb el nom de *COMITÉ SUPERIOR DE JUSTICIA DE CATALUÑA BARCELONA*, o *CNT – AIT – FAI COMITÉ DE CONTROL DEL PALACIO DE JUSTICIA*.[64]

La revisió jurisdiccional que ordenava el decret va afectar tota mena de procediments judicials, malgrat que el decret la limitava a les causes penals de tipus social. L'Oficina va funcionar sense subjecció a cap mena de norma per a la realització de les revisions i només tenia en compte el lliure arbitri del seus membres. *"Ràpidament l'opinió pública reaccionà contra aquesta nova forma d'administrar justícia. La pròpia CNT va acceptar que cessés el*

---

[61] Dictamen del Col·legi d'Advocats sobre la reforma de l'Administració de justícia que pretenia iniciar el Govern provisional de la República. Uns raonaments que molt possiblement va ser fets per E. Barriobero ja que hi estava col·legiat, i s'assemblen molt a les seves intervencions a les Corts durant el període Constituent. *La Vanguardia*, 16 de maig de 1931.

[62] La interpretació que Eduardo Barriobero va fer del Decret del 17 d'agost de 1936 és aquesta: *"He aquí la quinta esencia que extraje: 1.º Debíamos reparar las injusticias cometidas por la Monarquia y las Dictaduras. 2.º Revisar las causas sociales en que hubiesen intervenido Tribunales del Territorio Catalán. 3.º Rectificar la normación jurídica que no responde al sentimiento del pueblo. 4.º Incorporar el esperitu del pueblo a la Administración de Justicia. 5.º Abrir cauce para una legalidad nueva (...) 6.º Arbritrar la forma de que las clases proletarias puedan obtener gratuitamente los asesoramientos indispensables. 7.º Inspirarnos en los ideales de justicia y de equidad que pueden servir de fundamento al nuevo orden jurídico. 8.º Interpretar y aplicar el nuevo Derecho. Así confeccioné nuestro programa"*. Aquesta va ser la seva peculiar interpretació. Eduardo Barriobero entenia que *"El primer inciso, en relación con el octavo, nos autorizava para revocar o rectificar la sentencias injustas (...) En cuanto al segundo no teníamos otra misión que quemar todos los procesos sociales"*. E. Barriobero Herrán, *Un Tribunal Revolucionario*, Impr. Aviñó, Barcelona, 1937, pàg. 45-46.

[63] E. Barriobero Herrán, *op. cit.*, pàg. 22.

[64] AHN. Causa General. Leg. 1635.

procediment de lliure arbitri que havia desenganyat l'opinió pública". [65] Però l'Oficina no posarà fi a la seva tasca revolucionària fins al 18 de novembre de 1936, uns mesos que emprarà per imposar l'arbitrarietat. El seu funcionament real causarà un greu desprestigi a la CNT. Potser per això, més endavant, Juan García Oliver manifestarà, justificant-se i descarregant-se de qualsevol tipus de responsabilitat, que

> *"El comité de Milicias no hizo nada para absorber la administración de justicia. Deliberadamente por mi parte, no se deseó ejercer funciones judiciales en materia civil ni penal. Dejamos que el control de la adminsitración de justicia fuese ejercido por el comité revolucionario que se constituyó en la Audiencia, al que pertenecían eminentes juristas como Eduardo Barriobero, Angel Samblancat, Juan Rosinyol y otros, asistidos por representantes de la CNT y de la UGT".* [66]

L'Oficina Jurídica estava formada per Ángel Samblancat, Eduardo Barriobero; el *Control de la CNT y de la FAI* l'exercien Antonio Devesa Bayona i José Batlle Salvat; el secretari general era Jesús Argemí Melián, auxiliar de jutjats abans del 19 de juliol, i com a lletrats auxiliars hi actuaven Antonio García Poblaciones, Antonio Fernández Ros, Ricardo Gordó Fornés, José Merino Blázquez, José Medina García (o Rodríguez, segons les fonts), Luís Cordero Bel (Bell, segons altres fonts), Antonio Bonafox Amezúa, Maria Luisa Algarra Coma y Manuel Lozano. Els auxiliars de l'Oficina Jurídica eren Ricardo M. Sangra, Mariano Viñuales Fariña, Pedro Quiles Gonzalvo, Carmen Alba Campa, Francisco Servitge, Miguel Jurado, Francisco Polo, José Bravo Martín i Francisco Aguado Victoria.[67]

Des de la presa del Palau de Justícia, *"a las órdenes de dicha Oficina había milicianos con fusil que eran encargados de practicar detenciones y llevar a efecto las órdenes que recibían de los dirigentes de tal Oficina".* Des d'un primer moment, els seus integrants es van dedicar a requisar les armes dipositades com a cos del delicte als jutjats i tribunals. El president de l'Audiència va adreçar una comunicació als jutjats de Barcelona per mitjà de la qual ordenava que "En virtud de petició feta per l'Oficina Jurídica (...) es trasmet l'ordre a tots els Jutjats d'Instrucció i Municipals d'aquesta Ciutat per a que, com es demana, sien posades a disposició de dita Oficina Jurídica totes les peces de convicció que hi hagin en mèrits de sumaris per causes criminals i judicis de faltes instruïts fins al dia 19 de juliol propassat (sic)". Això no només significava armes, sinó joies i altres objectes de valor. Segons José Batlle, l'Oficina disposava de noranta milicians, els quals van *robar* les peces de convicció dels diferents jutjats i tribunals de Barcelona.[68]

---

[65] M. Rubió, *op. cit.*, pàg. 15.

[66] J. García Oliver, *El eco de los Pasos*, Ed. Ruedo Ibérico, Barcelona, 1978, pàg. 228.

[67] E. Barriobero, *op. cit.*, pàg. 49-50. Segons Antonio Devesa, ell va ser el representant de la CNT a l'Oficina Jurídica per la seva antiguitat al sindicat i la tasca que havia desenvolupat al Comitè pro Presos, conjuntament a José Batlle. AGMB. J. S. núm. 22562. La tasca de José Batlle, segons la seva versió, com a secretari del Comitè pro-Presos consistia a estudiar *"las causas en que estaban procesados los individuos de la CNT y repartiselas a los letrados que le parecían más apropiados para el asunto entre los diez y siete que tenía a su servicio en Madrid y Barcelona".* Entre aquests advocats, esmenta Eduardo Barriobero com a més *capacitado*, també *"Villarrodona, Abel Belilla (sic), Serrano, Butanero, Julio Gimeno, Cabestany, Sierra Valverde, Hernández, Oms, Medina, Fernández Ros, Ignacio de Emilio, Angel Samblancat".* Com es comprova, molts d'aquests lletrats formaran part de l'Oficina Jurídica. J. Villarroya, *op. cit.*, (1998), pàg. 119-125.

[68] AGMB. J. S. núm. 27233.

Ben aviat va començar l'obra destructiva de la documentació existent al Palau de Justícia. L'arxiver de l'Audiència, Félix Duran Cañameras, *"tuvo violentas escenas con individuos de la llamada Oficina Jurídica, que con diversas excusas querían penetrar en el archivo"* per fer-se amb els lligalls i destruir-los. Per ordre del secretari de govern interí, Agustín Juandó, l'arxiver va haver d'entregar *"los rollos de lo criminal que proximamente se referían a las causas instruidas entre 1899 y 1929"*, que se'ls endugueren amb *"destino a la Papelera del Prat"*. El secretari de govern estava tan compenetrat amb els membres de l'Oficina que davant les negatives de l'arxiver a lliurar-los la documentació va manifestar-li que *"parece que hayas parido el archivo"*. La conducta ferma de Fèlix Cañameras va permetre salvar de la destrucció *"todo lo demás del archivo"* i posteriorment, *"la colección de sentencias de lo civil, criminal y contencioso y divorcios, cuyas colecciones llegan hasta 1937 o 1938"*.[69] Tot i això, les causes jutjades pel Tribunal d'Urgència de Barcelona –òrgan que hi actuava quan s'havia declarat l'estat de prevenció o la suspensió de les garanties constitucionals entre 1933-1936– van destruir-les.[70]

L'obra destructora no quedava aquí: també va succeir el mateix amb la documentació existent als jutjats. El secretari del Jutjat de 1a Instància i Instrucció núm. 2 de Barcelona feia constar, el 26 d'octubre de 1936, que *"por disposición del Comité Revolucionario de Justicia, han sido retirados de los archivos adscritos al presente Juzgado, tanto de los que se encuentran en los sótanos del Palacio de Justicia como del que se halla en la planta baja, todos los cuerpos de delito, y sumarios existentes, hasta la fecha del 19 de Julio último, así como parte del archivo correspondiente a los asuntos civiles"*. El 31 d'octubre, afegirà que *"han sido retirados por designación del Comité Revolucionario de Justicia, todos los autos* (causes penals i plets civils*) que existían en el archivo de este Juzgado y Secretaría (...) excepto parte de los correspondientes a los años 1930 al 1936 que quedan en Secretaría"*.[71] En molts casos, la documentació dels arxius de l'Audiència i dels jutjats va ser *"pasto de las llamas"*.[72] Eduardo Barriobero reconeixia que la revisió de les causes *"sociales en que hubiesen intervenido Tribunales del Territorio Catalán"* conduïa irremeiablement a *"quemar todos los procesos sociales"*.[73] Així, assegurava que *"Se ha quemado mucho papel inútil..., doscientas, trescientas, acaso mil toneladas. Toda la historia falsa y trágica de los hombres fuertes, de los verdaderos revolucionarios, que plumas canallescas habían escrito en papel de oficio. Se canceló todo lo pasado. Borrón y cuenta nueva"*.[74]

Els integrants de l'Oficina no buscaven només destruir les causes criminals polítiques i socials de què el moviment obrer havia estat víctima, sinó que *"La actuación de éstos en los primeros días consistió en extraer de los despachos de la Secretaría causas y pleitos, buscando con avidez los resguardos de depósitos de fianzas, cuyo importe extraían de Hacienda y logrando su propósito quemaban las actuaciones restantes"*.[75] Molt sovint, l'afany de lucre va empènyer alguns dels seus membres.[76]

---

[69] AHN. Causa General. Leg. 1635.
[70] Llei d'Ordre Públic de la República, del 28 de juliol de 1933.
[71] AGTSJC. Exp. Benet Zaragoza.
[72] ACMJ. Justicia. Exp. 15.869.
[73] E. Barriobero Herrán, *op. cit.*, pàg. 45-46.
[74] J. M. Solé i J. Villarroya, *op. cit.*, pàg. 116.
[75] AHN. Causa General. Leg. 1635.
[76] J. Toryho explica que quan Eduardo Barriobero va fer-se càrrec del Comitè Superior de Justícia de Cataluña, va demanar: *"¿Qué se ha hecho desde que se constituyó el Comité?"*. Els presents van respondre-li:

Efectivament, el 17 d'octubre de 1936, el delegat d'hisenda de Barcelona s'adreçava al conseller de justícia per donar-li a conèixer que rebia moltes cancel·lacions de fiances i dipòsits judicials dels diferents òrgans jurisdiccionals, les quals eren molt diferents unes de les altres. Aquesta situació li creava inseguretat a l'hora de retornar els diners, perquè no li permetien *"apreciar sin previo conocimiento la competencia que corresponde a cada uno en las circunstancias actuales y los requisitos formales que deben contener"*. Per això, consultava al conseller si la competència de la *"Oficina Jurídica o Comité Revolucionario de la misma y de los Juzgados y a si todos los fallos, acuerdos y órdenes deben ser controlados por dicha oficina, como se ha expresado, no ante esta Delegación pero si ante las oficinas de la misma y sobre todo las devoluciones de depósito que suman entre todas ellas una cuantía muy importante"*.[77] Mentrestant, l'Oficina Jurídica s'aniria fent amb les consignacions judicials. Ben aviat es comprovaria que gran part de les consignacions judicials havien estat retirades, d'acord amb les ordres donades per l'Oficina.

Però aquest mitjà de fer-se ràpidament amb diners s'esgotà de seguida; per això, els caps de l'òrgan revolucionari *"acudieron a las listas de los donantes caritativos(,) a las asociaciones religiosas de San Juan de Dios, S. José de la Montaña y otros"* publicades a *La Vanguardia* després dels Fets d'Octubre de 1934.[78] Als membres d'aquestes associacions, els requerien el pagament, *"por mediación de los milicianos armados"*, d'unes multes que *"oscilaban entre 500 y 10.000 ptas., que cobraba el propio Barriobero en metálico sin dar recibo de ninguna clase, sino un impreso en el que no se hacía mención alguna de la multa pagada"*. L'Oficina mai va raonar el perquè de la imposició d'aquestes sancions.[79]

L'actuació de l'Oficina Jurídica no farà altra cosa que desprestigiar i danyar el bloc antifeixista, molt especialment la CNT. Eduardo Barriobero va reconèixer que *"A fines de octubre* (de 1936), (...) *comenzamos a recibir noticias de que el Comité Regional* (de la CNT) *no estaba conforme con nuestra actuación"*, i opinava que *"debíamos retirarnos"*.[80] Segons explica Rafael Tasis, un testimoni excepcional d'aquells moments, director general dels Serveis Correccionals i de Readaptació de la Generalitat,

---

"Quemar papeles (...). Cada noche se llevan los Comités de Defensa un par de toneladas de procesos para quemarlos en las estribaciones de Montjuich." Barriobero els va contestar: *"Eso está bien (...) pero supongo que separáis la piezas de fianza"*. Tots van mirar-lo perplexos, llavors Barriobero els va dir: *"Amigos, hay que limpiar la casa a fondo y, ya que somos de la nueva justicia, justicieramente. Tengan ustedes muy presente que el escribano del colmillo retorcido y uñas de acero es inmortal y vive en todas latitudes; a la hora de comer o de atesorar no hay para él diferencia entre Primo de Rivera, el Sindicato Libre o la FAI. Como los resguardos de Hacienda de la Generalidad o del Banco están en su poder, estáis quemando a beneficio suyo los documentos de referencia. Estáis brindándole una buena parte en el botín de la revolución"*. J. Toryho, *No éramos tan malos. Memorias de la Guerra Civil española 1936-1939*, G. del Toro Editor, Madrid, 1975, pàg. 210-211.

[77] AHN. Causa General. Leg. 1639

[78] Segons el magistrat Felipe Uribarri Mateos, un dels membres de la Sala II del Tribunal Suprem que jutjarà els membres de l'Oficina Jurídica, *"parece (...) que (...) una de las forma de imposición de multas lo fué el coger una de las listas que había sido publicada en octubre de 1934 en un periódico de Barcelona y que se refería a los donantes para la suscripción en pro de la Fuerza Pública, con motivo de los sucesos revolucionarios (...) exigiendo la misma cantidad de que habían hecho donación en aquel entonces y, para los mismo efectos, también se valían de una lista correspondiente a una Asociación religiosa"*. AHN. Causa General. Leg. 1694.

[79] AHN. Causa General. Leg. 1635.

[80] E. Barriobero, *op. cit.*, pàg. 97.

"Hi hagué moments, per exemple, que la preocupació legalista de les autoritats judicials va fixar-se en les activitats de Barriobero i la singular Oficina Jurídica que aquest s'havia muntat al Palau de Justícia. Certs viatges freqüents, que hom sospitava que no havien estat fets de buit, cap a França foren fiscalitzats; hom demanà el bloqueig d'unes caixes fortes de bancs estrangers i, com a conseqüència de tot això, el *venerable anciano*, com li deien els anarquistes, i els seus ajudants varen ingressar a la Model".[81]

Els comportaments especulatius durant els primers dies de revolució també van arribar a altres dependències del Palau de Justícia. Abans del 19 de juliol, Agustí Juandó Royo era oficial judicial, però a partir del 28 d'agost se'l podrà trobar de secretari de govern de l'Audiència Territorial, màxima categoria del cos de secretaris judicials a Catalunya. Poc temps després del seu nomenament, se l'acusarà de requisar joies i posteriorment vendre-les, així com de fer molts viatges a França, els quals justificarà al·legant que hi tenia la seva família. Passats els anys, reconeixerà que *"es incierto que en su despacho se dedicara a la venta de brillantes, pendientes y toda clase de alhajas; que el que se dedicaba a estos manejos, era el llamado Quimet"*, o sigui, el seu secretari particular. Sobre aquest aspecte, afirmaran les autoritats franquistes que l'esmentat Quimet *"era su peón de confianza que con pistola siempre en el cinto le acompañaba en su despacho y a todas partes, ofreciendo en venta brillantes, pendientes y diversas clases de alhajas usadas que daban la sensación que todo aquello procedía de robo, este sujeto le acompañó varias veces en viajes a Francia"*.

Segons les mateixes fonts franquistes, Agustín Juandó "*En varias ocasiones convirtió su despacho oficial de Secretario de Gobierno en una tienda de ultramarinos, vendiendo en el mismo bacalao, jabón, patatas etc. que sabrá como adquiría para venderlos a precios carísimos"*. A tot això, ell contestarà que *"sí que es cierto que con el consentimiento del Presidente, proporcionaba artículos alimenticios a los funcionarios de la Casa, pero que con ello es incierto se hiciera negocio, ya que (...) los vendía al precio de coste"*. Aquests comportaments no van passar desapercebuts per a les autoritats republicanes, les quals l'invitaran a demanar l'excedència voluntària i posteriorment, l'11 de gener de 1939, el Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya el condemnarà a la pena de mort.[82]

Per aquest personal la revolució era una qüestió lucrativa.[83] Aquesta no devia ser la justícia revolucionària que el ministre de justícia anarquista Juan García Oliver pregonava. El ministre afirmava que *"Con el tiempo la justicia será, más que popular, primitiva,*

[81] R. Tasis, *op. cit.*, pàg. 62. J. Toryho explica que el ministre de justícia, Juan García Oliver, va cridar Eduardo Barriobero, perquè es traslladés immediatament al ministeri, a València, ja que estava a punt d'ésser nomenat fiscal general de la República. Tanmetix, Barriobero va demanar un dies, perquè tenia *"necesidad de ir a Francia para recoger documentos de los que no quería separarse mucho. Salió, en efecto, para Francia, acompañado de varios amigos, el 1 de diciembre* (de 1936)". Finalment, el nomenament de fiscal va recaure en Eduardo Ortega Gasset, perquè el Govern va tenir en compte *"los escándalos de la Oficina Jurídica"*. J. Toryho, *op. cit.*, pàg. 232. Eduardo Barriobero també admet que va realitzar aquest viatge, segons ell a Perpinyà. E. Barriobero, *op. cit.*, pàg. 93.

[82] Agustí Juandó Royo també va ser condemnat a la pena de mort per la jurisdicció castrense franquista i executat el 9 de juliol de 1939. AGMB. J. S. núm. 1381/1939.

[83] Segons les fonts franquistes, *"DEVESA vivía muy lujosamente y siempre se le vio en coche, gastando mucho dinero y escoltado"*. Prova d'això, com ell reconeixerà, és que en esclatar la revolució va canviar la seva residència: del carrer Sant Joan de Malta, al Poble Nou, va traslladar-se al de Casp, entre Bruc i Girona, una zona benestant. AGMB. J. S. núm. 22562.

porque la delincuencia actual viene determinada por la vida del hombre y aún más por las circunstancias que le rodearon al nacer y le acompañaron en su existencia. (...) Por eso os digo que el problema de la administración de justicia es un problema humano, sí, pero, más que nada, de justicia social".[84]

El tipus de justicia que impartia l'Oficina Jurídica no era aquesta. Des dels seus inicis, obtindrà unes grans sumes de diners i de joies per mitjà dels escorcolls i les multes.[85] Les sentències que dictava eren ben simples: unes quantes ratlles, en les quals sempre es feien els mateixos fonaments jurídics: *"que en virtud de las facultades conferidas a este organismo por el Decreto de su creación y teniendo además en cuenta las normas de la nueva interpretación del Derecho, que el momento revolucionario impone, procede, resolviendo el fondo real de la cuestión planteada"*. Res més hi argumentava; només tenia en compte les 'raons' que imposava la 'revolució'. Gairebé sempre condemnaven al pagament d'una quantitat,[86] *"y quien se negaba a lo que ordenaba sabía que pagaba muchas veces con su vida, puesto que las patrullas de dicho organismo actuaban de elementos ejecutores de las órdenes de los jerifaltes de dicha Oficina"*. Quan els multats complien amb les obligacions que l'Oficina els havia imposat, els estenien una certificació en la qual es feia constar que *"Por el presente se acredita que ( ) ha cumplido puntualmente las obligaciones que este Comité le había impuesto, por lo que se ruega a todas las Autoridades y Milicias que respeten su vida, su hacienda y su libertad"*.[87] L'esperit especulatiu sempre va dominar els seus integrants, més enllà de les ànsies d'aconseguir una nova justícia.[88]

---

[84] Discurs pronunciat pel ministre de justícia Juan García Oliver a l'obertura de tribunals de 1937. A J. García Oliver, *op. cit.*, pàg. 361-362.

[85] Marià Rubió, advocat i diputat a les Corts per ERC, afirma que "Agents de l'*Oficina Jurídica* practicaven escorcolls i si es trobava, com succeïa sempre, un document *comprometedor* (una estampa religiosa tenia aquest caràcter en aquell moment), aleshores s'imposava una multa. Tothom pagava, perquè la por no permetria altra cosa. / La senyora N. va ser sancionada. 'Hem trobat tres <Hojitas piadosas> –va dir el Sr. Barriobero–. A tres mil pessetes cada una són nou mil pessetes.' Després d'un regateig, la senyora va donar tot el que tenia, o sigui tres mil pessetes, pels tres fulls. El Sr. Barriobero, generosament, li va retornar algunes pessetes perquè pogués tornar amb taxi". En les versions francesa i anglesa del treball de M. Rubió assegura que "El Sr. Barriobero i els seus companys disposaven d'una font inexhaurible de guanys. Imposaven multes als qui guardaven el diner a casa i no als bancs; als qui tenien massa diner als bancs; als qui tenien imatges sagrades o símbols religiosos, etc. La llista dels candidats per pagar a l'oficina del Sr. Barriobero era limitada només per la imaginació dels jutges [el text francès deia originàriament *d'aquest darrer*]". R. Rubió, *op. cit.*, (2002), pàg. 115.

[86] Marià Rubió assegura que "En aquesta oficina, no es tractava de matar. Tot succeïa amb la fraseologia més suau i sota la inspiració del dret i la justícia (...) Cada cas sotmès a l'oficina del Sr. Barriobero era jutjat contra aquella de les dues parts en litigi que era solvent, i quan la part condemnada pagava, l'oficina prenia una [ratllat al text francès: *gran*] part de la suma pels serveis del tribunal. És inútil dir que el pagament del tribunal era l'article primer de les ordenances del procediment del Sr. Barriobero". M. Rubió, *op. cit.*, (2002), pàg. 114.

[87] Aquestes sentències eren apel·lables en 24 hores, davant el mateix organisme. AHN. Causa General. Leg 1635.

[88] Així, a l'empresari Jacobo Garcia Nieto se li va imposar una multa de 250.000 ptes., però després d'un tenaç regateig va aconseguir rebaixar-la a 150.000. El Palau de Justícia s'havia convertit en una llotja de mercaders, on podia estar en joc la vida dels ciutadans. A Nieves Argemí Albiñana, li van confiscar una gran quantitat de joies, pel sol fet de pertànyer a la Cofradia Religiosa de la Iglesia del Gran Suceso. A María Gassol Casalmiglia també li van prendre, sense cap motiu, totes les seves joies, les quals va poder veure quan les reclamava a l'Oficina Jurídica, malgrat això no les hi van tornar. AHN. Causa General. Leg. 1694.

A més, des d'un primer moment el Comitè de Milícies Antifeixistes posava molts detinguts a disposició del Comitè de Justícia del Palau. En una nota que li va remetre, pot llegir-se que el detingut Jerónimo Goblas

> *"valiéndose de artimañas y forzando abusó de Eulalia hasta que la desfloró, y según informes que tenemos el nombrado Jerónimo es un individuo de malos antecedentes para esta clase de asuntos. Os rogamos prestéis atención a Eulalia y sus acompañantes, además también os entregamos a Jerónimo Goblas para que miréis de arrreglar el asunto, poniendo el máximo interés. Salud. os saluda el Delegado de la Sección 5ª de Patrullas de Control".*

Res se'n sap de la sort final de Jerónimo Goblas... Molt més quan es va sol·licitar que es posés *el máximo interés*.

L'Oficina Jurídica va envair totes les parcel·les del dret, més enllà del decret que la va crear. Així, rebrà denúncies les quals respondran més a rancúnies i revenges personals que a uns fets delictius objectius. Dolores Aixelá Aldebert va denunciar la seva germana i el metge Telesforo González, per al qual treballava la germana com a infermera, perquè existia *"entre ambos, según tiene entendido alguna otra relación de carácter íntimo"*. La denunciant tenia malvolença contra la seva germana, i emparant-se en la presumpta relació *íntima*, aprofitava per denunciar el metge, *"por cuanto este es partidario de la causa fascista y propaga noticias derrotistas, bulos que extendía de palabra a cuantas personas podía, con el fin de sembrar la alarma y provocar el decaimiento de ánimo de los defensores de la causa"*. La delatora no podia *"por su espíritu revolucionario (...) tolerar tal estado de cosas"*, per això els denunciava. Després d'interposar els càrrecs, *"los denunciados (...) en virtud de órdenes verbales de este Organismo, se encuentran ya detenidos a disposición de él"*. [89] L'assumpció d'aquestes competències d'àmbit penal era molt capritxosa fins al punt que l'Oficina Jurídica decretava quines eren de la seva competència i quines altres corresponien als altres òrgans jurisdiccionals. En aquesta qüestió de competència molt sovint dominava l'origen benestant dels acusats, les causes dels quals podien passar a la seva jurisdicció per necessitats 'revolucionàries'.

Eduardo Barriobero va creure's la màxima autoritat judicial de Catalunya. D'aquesta forma, atorgarà els títols per exercir de jutge, una atribució pròpia del cap de l'Estat. En els títols feia constar: *"CNT UGT / EL COMITÉ REVOLUCIONARIO DE JUSTICIA DE CATALUNA / y en su nombre Eduardo Barriobero y Herrán / Jefe de la Oficina Jurídica / Haciendo uso de las facultades que me han sido conferidas, he nombrado: / JUEZ DEL COMITÉ REVOLUCIONARIO DE JUSTICIA DE CATALUÑA / al compañero"*. Es desconeix quins requisits prevalien per concedir-lo. [90]

---

[89] L'Oficina Jurídica també disposava d'impresos a fi de practicar les seves pròpies detencions, en els quals hi constava: "El compañero ( ) en quien al efecto se delega, procederá a la inmediata detención y presentación ante esta Oficina, de ( ) que vive ( ) en ( ) practicando un minucioso registro en su domicilio, y despacho, si lo tuviere; para ocupar el metálico, efectos y valores así como la documentación de significación contraria al régimen, que fuere hallada". AHN. Causa General. Leg. 1635 i 1637.

[90] Aquests títols autoritzaven per disposar de cotxe propi i arma foc. AHN. Causa General. Leg 1635.

3. La política de personal.

Des del 19 de juliol, la magistratura i la fiscalia creien que els successos revolucionaris que s'estaven produint els acabarien afectant directament. Certament, la gairebé inoperància de l'Administració de justícia significava la seva pèrdua d'autoritat per l'absència de centres polítics executius i l'ensorrament de la força pública tradicional: els funcionaris quedaven indefensos, sense cap suport repressiu davant les ires populars. En aquest ambient de desconcert, la CNT-FAI

> "va intentar canalitzar el procés revolucionari amb la seva força quasi hegemònica, però les contradiccions de dins la mateixa organització i de fora no ho feren possible. És aleshores quan es viu una de les èpoques més crítiques i dramàtiques de la història de Catalunya. L'esperit revolucionari del partidari més acèrrim de la cirurgia social fou desbordat per la irrupció d'elements molt tèrbols que utilitzen la revolució per a la venjança personal i el simple pillatge. Els 'incontrolats' són el resultat d'una ciutat industrial, (...) on s'han format bosses de població marginada i desarrelada. (...) Són els qui formen el 'lumpenproletariat', és a dir, aquell sector sense consciència de classe ni aspiracions revolucionàries, que aflora únicament en situacions d'emergència amb l'ànim d'apoderar-se del carrer".[91]

La posada en llibertat de forma indiscriminada de la població reclusa incrementarà encara més el terror i el pillatge. D'aquesta forma, "trobem una certa confusió entre els actes realitzats veritablement per aquesta gent (els incontrolats) i aquells altres fets que amb nocturnitat i traïdoria serveixen per eliminar enemics polítics, ideològics o simplement persones de pensament, situació o acció social o ideològica de signe contrari, i fins i tot, *diferent del propi*".[92] *L'advocat Marià Rubió testimonia que*

> "al costat dels assassinats del pla revolucionari, es produïen crims que no hi tenien res a veure. Molts van aprofitar l'ocasió per liquidar rancors. Un client meu fou assassinat per un deutor, per així no haver de tornar la quantitat prestada, que era ni més ni menys la de 75 pessetes! (...) El frenesí d'aquells mesos no pot ésser descrit. Només em resta el record d'una terrible sensació d'impotència. Perquè, al meu entendre, en la majoria dels casos l'execució va ésser molt ràpida, i quan es demanava auxili ja no s'hi era a temps. I quan l'execució no es precipitava, és que el cas no tenia molta malignitat".[93]

La por s'apoderarà encara més del funcionariat quan la CNT ocupi el Palau de Justícia de Barcelona. Llavors, comprovà que els esdeveniments representaven una ruptura molt *més profunda del que pressuposaven: res no tornaria a ésser igual que abans del 19 de* juliol. A mesura que passin els dies, constataran impassiblement que la tasca jurisdiccional de molts anys era destruïda pels integrants de l'Oficina Jurídica. A més, se sentiran perseguits i controlats pels nous capitostos de la justícia revolucionària.

---

[91] J. M. Solé i J. Villarroya, *op. cit.*, pàg. 60-61. Vegeu també J. Villarroya, *op. cit.*, (1998), pàg. 58 i 61.
[92] J. M. Solé i J. Villarroya, *op. cit.*, pàg. 64.
[93] M. Rubió, *op. cit.*, (2002), pàg. 93-95.

El temor a les represàlies conduirà el fiscal de la fiscalia de Cadis Juan García Gómez, al qual va sorprendre el cop d'Estat de permís a Madrid, a presentar-se *"voluntariamente a desempeñar los servicios"* als *"Tribunales rojos"*. La bona actuació que va tenir al Tribunal Popular d'Albacete la provaran *"las certificaciones de la CNT-AIT, Consejo Administración Casa del Pueblo, Unión Republicana, Izquierda Republicana, Federación Provincial, Agrupaciones Socialistas, Partido Comunista"*. Un comportament que no sorprendria, *"propio de su carrera profesional"*, si no fos perquè *"era de antecedentes políticos derechistas y de sana conducta moral y social, cotizante de Falange Española de Cádiz, con anterioridad al Glorioso Movimiento Nacional"*. Indubtablement, la por a les ires populars va obligar molts funcionaris a actuar en el òrgans jurisdiccionals *rojos*, malgrat les seves adscripcions feixistes.[94]

Promptament, la magistratura i la fiscalia va comprendre que les represàlies també es dirigirien contra ells: eren reconeguts com a executors o col·laboradors durant els decennis anteriors en la política repressiva de l'Estat.[95] El magistrat Mariano Merino –president de l'Audiència Provincial de Castelló– va ser *"despojado (del cargo) en 17 de Agosto de 1936, por Decreto de un Gobernador interino que formaba parte del Frente Popular y que se había sentado en el banquillo de los acusados de aquella Audiencia"*.[96] Els antics opositors s'havien fet amb el poder polític, i ara també exercien el repressiu. Així mateix, el magistrat Alejandro de Paz *"fué perseguido por los marxistas, acusándole de reaccionario por suponer había adoptado medidas coercitivas con motivo de los sucesos ocurridos en esta ciudad el 6 de octubre de 1934"*.[97] La magistratura i la fiscalia havien de contemplar impassibles el capgirament del món social i polític que tant havien contribuït a mantenir. Això serà fonamental per decantar cap al bàndol de la reacció aquells funcionaris que el 18 de juliol estaven indecisos sobre el seu suport als insurrectes.

Socialment es reconeixia la magistratura i la fiscalia com a elements reaccionaris, la qual cosa atraurà molt més els odis populars cap a ells.[98] Molt aviat, un gran nombre de

---

[94] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 8. Marià Rubió explica que un tribunal va condemnar una dona; en assabentar-se'n, s'hi va dirigir i va dir-los: feixistes! Els magistrats es van sentir amenaçats, llavors van modificar la sentència a fi d'afavorir-la. "Per la mateixa raó que els magistrats de què parlo, uns altres magistrats condemnaven a mort els innocents; per la mateixa causa, generals il·lustres contaven les excel·lències d'un exèrcit inexistent. Ministres i consellers acceptaven per motius semblants la responsabilitat del que era intolerable. / Un magistrat que figura entre els qui majors ferotgies han cobert amb la seva firma, em deia un dia: 'Jo em passo el dia plorant!'. (...) Tots van tenir por en major o menor grau". M. Rubió, *op. cit.* (2002), pàg. 270.

[95] Eren tants els odis populars contra l'Administració de justícia que el president de l'Audiència Provincial de Jaén afirmarà, el 5 d'octubre de 1937, sobre el fiscal Rafael Lara Bécquer, que "*ejerció en todo momento sus funciones de Fiscal Jefe de esta Audiencia con todo celo y dignidad, sin ensañarse nunca con ninguno de los que tuvo que acusar y particularmente con el elemento obrero y si algún defecto puede imputársele fué solo cierta debilidad de carácter que precisamente ocasionaba la benignidad con que ejercía su misión*". AHN. FC. Mag. Exp. 12.845.

[96] ACMJ. Justicia. Exp. 12.641.

[97] AHN. FC. Mag. Exp. 12.886.

[98] El 8 d'agost de 1936, es publicava al periòdic *La Verdad* de València: *"Señores magistrados Oca, Carpena, Bernabé, Lozano: Los trabajadores de Valencia, no olvidan la actuación de ustedes al frente de sus cargos, ensañándose con los camaradas que tuvieron la fatalidad de caer en sus manos. = De sus condenas injustas daremos cuenta en los sucesivos números y aclararemos de una vez y para siempre su franca enemistad a la República. VERDAD, atenta a la defensa de la clase obrera, señalará a la España republicana y liberal dónde están los auténticos enemigos. = Del Palacio de Justicia iremos dando detallada información, con nombre y apellidos, de aquellos que en todo momento hicieron ostentación de sus ideas*

funcionaris va començar a amargar-se.[99] El fiscal Luís Forés Ferrer *"immediatamente tuvo que ocultarse para salvar su persona del populacho desenfrenado que se desbordó por la ciudad de Barcelona"*, però a casa seva sofria *"en la mañana del día 20 de Julio de 1936 un registro domiciliario (...), llevado a cabo por un grupo de individuos armados de las turbas populares"*.[100]

El magistrat José Márquez Caballero –el darrer governador civil monàrquic de Barcelona, separat durant el Bienni Constituent– va estar amagat des del començament de la revolució fins al 14 de febrer de 1937, en què va poder refugiar-se al Consolat de Costa Rica. Aquesta seu diplomàtica li va proporcionar la documentació necessària per sortir del territori republicà.[101] Segons explica el seu fill, l'advocat fiscal José Márquez Azcárate, durant aquest primers mesos *"fueron asesinados mis hermanos Fernando(,) Wenceslao y Carlos"*, i també el buscaven a ell per matar-lo. Posteriorment, s'afirmarà que les morts d'aquests tres germans les motivava el fet que la família era de *"tendencias españolistas"*.[102]

El magistrat Agustín Altés Pallás va refugiar-se a Castelló, d'on tornarà el mes de setembre de 1936. A partir d'aquest moment, s'amagarà *"en varios domicilios y finalmente en el suyo permanenciendo sin salir de él"*, fins a la conquesta militar de Barcelona per les tropes nacionals.[103] En altres casos, els funcionaris van optar per fer vida pública, però a mida que passaven els dies comprovaven que la seva integritat corria perill. D'aquesta forma, al fiscal José Martí de Veses *"se le acercó un empleado de los Juzgados de Instrucción previniéndole para que inmediatamente se marchara y escondiera porque elementos revolucionarios le buscaban para asesinarle"*. Una notícia que el va deixar *"Pálido y demudado"*, per la qual cosa *"abandonó precipitadamente el Palacio de Justicia y se escondió"*. Des d'aquell moment, el fiscal assegura que *"anduve fugitivo y oculto al ser allanado mi domicilio por los elementos de la FAI que lo ocuparon en espera de poder averiguar de mis familiares y amigos el lugar en que me encontraba para proceder a mi detención"*. Finalment, el detindran i el tancaran *"en una checa del Paseo de S. Juan y por gestiones del Sr. Consul de Francia conseguí mi libertad y amparado por este Señor logré embarcar en el mercante francés Emerití, desembarcando en Marsella el 3 de septiembre de 1936"*.[104]

---

fascistas y que hoy, en cambio, con un cinismo extraordinario, han enviado su adhesión al Gobierno". ACMJ. Justicia. Exp. 15.720.

[99] L'aspirant al ministeri fiscal Augusto Escarpizo-Lorenzana va estar amagat durant set mesos, durant els quals va aprimar-se 24 quilos. També, el metge forense Guifré Coroleu Borràs va absentar-se des del 19 de juliol, sense que se'n tornés a saber res més. AHN. Causa General. Leg. 1639.

[100] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 8.

[101] Aquesta seu diplomàtica, autèntic centre d'evasió a la zona nacional, fou finalment escorcollada pel Tribunal de Espionatge i Alta Traïció de Catalunya, el 1938. Davant d'una queixa del Consolat d'Argentina per aquest vulneració del dret internacional, el Tribunal contestarà que el cònsol de Costa Rica *"venía ejerciendo su cargo de una manera extraoficial, desde noviembre de 1936 (...) Que los únicos documentos que posee acreditativos de su calidad de Consul, son el nombramiento que le extendió el Sr. Terán y un salvoconducto del Consejero de la Generalidad de Cataluña, para poder viajar por dicha región"*. Així mateix, els jutges d'ultradreta utilitzaran aquesta seu diplomàtica, fins al punt que s'hi va trobar *"una relación de los Jueces de Barcelona, clasificados políticamente, en BLANCO, ROJOS, e INDEPENDIENTE digo INDIFERENTES"*. AHN. Causa General. Leg. 1741.

[102] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.

[103] AGTSJC. Expedients personal. Altés Pallás, Agustín.

[104] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.

A Tarragona la situació del funcionariat no era diferent. El magistrat José Bravo Mezquita serà detingut el 29 de juliol de 1936, d'acord amb les ordres del comissari general d'ordre públic, segons afirmarà. La detenció es prorrogarà fins al 21 de novembre, en què es va sobreseure la seva causa. Es desconeixen els motius que conduïren a aquesta detenció, com també si se seguiren els requisits processals previstos en la Llei d'enjudiciament criminal.[105] Tanmateix, sobta l'explicació que aporta l'advocat Rafael Nadal quan assegura que gràcies a l'afecció del magistrat pel col·leccionisme de segells, "salvà la vida". Sí, el 19 de juliol es trobava a Barcelona per un "canvi important de segells i en veure com anaven els esdeveniments, desistí de tornar (a Tarragona). Sia com sia, quedant-se a Barcelona tingué, a més a més de la sort de salvar la vida (segons el magistrat) la de ser nomenat per a una funció important".[106] Tot i aquesta versió, la documentació oficial farà constar que es trobava detingut.

Un cop van trencar-se tots els sistemes de control formal de l'Estat, la seguretat no era possible per a la judicatura ni la fiscalia. La situació encara s'agreujarà molt més quan els membres de la CNT ocupin el Palau de Justícia, a partir d'aquest moment conviuran els elements revolucionaris amb el funcionariat per espai de vuit dies: tots al mateix edifici! Però els primers anaven armats i eren amos i senyors de la situació política i social; mentre que els altres havien perdut tot vestigi d'autoritat. En aquest curt espai de temps, la central sindical observarà i vigilarà tot el personal, posteriorment imposarà a la Generalitat els seus criteris pel que fa al funcionariat que havia de ser depurat, després de contrastar les seves investigacions amb la informació històrica de què disposava de cadascun dels funcionaris.

Entre la Generalitat i la CNT començarà un enfrontament molt tens i violent. El Govern català no acceptà de cap manera la supressió de l'Administració de justícia, perquè percebia que incrementaria encara més el desordre –en aquest sentit tenia el precedent immediat del que havia suposat la desintegració de l'exèrcit. Tampoc no podia admetre que una possible depuració del personal pogués afectar el Tribunal de Cassació. Per aquesta raó va consentir que la depuració seria àmplia, però mai de tot el col·lectiu.

Pel Decret del 14 d'agost, el govern català acordava el cessament de tots els jutges, magistrats i fiscals, així com el del personal auxiliar que prestava servei a l'Administració de justícia de Catalunya; només en quedaven exceptuats els magistrats i el personal auxiliar del Tribunal de Cassació. Així mateix, acordava que el magistrat Alfonso Rodríguez Dranguet es constituís en servei de guàrdia permanent; des de principi del mes d'agost aquest magistrat s'havia convertit en l'home de confiança de les autoritats catalanes, essent també ben vist per la CNT.

Novament, la Generalitat envaïa les competències del Govern central, ja que acordava el cessament dels funcionaris del ministeri fiscal. Just en aquests moments començarà una intensa pugna entre la CNT, representada per Eduardo Barriobero i Àngel Samblancat, i la Generalitat, i dins d'aquesta entre el conseller de justícia Josep Quero Molares, d'una banda, i Santigo Gubern Fábregas, president del Tribunal de Cassació, de l'altra. Finalment, pel Decret del 17 d'agost, s'acordava la readmissió d'una part del personal judicial, fiscal i

[105] També el magistrat Jaime Pamies Olivé afirma que en un escorcoll practicat per les patrulles de control al seu domicili a Falset, després de fer-se els milicians amb molts objectes, *"se incautaron de una escopetita de aire comprimido de mi hijo, niño entonces de seis años, sin darles lástima los lloriqueos del mismo"*. Un comentari carrincló que mostra clarament l'enfrontament que es donà durant la guerra civil entre un gran nombre de visions del món. AHN. Causa General. Leg. 1639 i AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 14.

[106] R. Nadal, *Més de mig segle en el torn d'ofici i altres records*, Edicions El Mèdol, Tarragona, 1996, pàg. 113.

auxiliar.[107] D'aquesta forma la Generalitat acontentava la CNT, sense suprimir l'Administració de justícia ordinària.

Tanmateix, es desconeixen els criteris que van prevaler a l'hora d'efectuar la depuració del personal. Per part de la CNT s'havia de tenir en compte la trajectòria repressiva dels funcionaris contra els seus membres des de la monarquia. Així, el fiscal Castor García, als tres dies d'ésser destituït, *"fué llamado para que se presentase en la Conserjería de Justicia y una vez allí el Consejero de Justicia Quero Molares le manifestó que su destitución obedecía a los informes que había recibido del Comité que actuaba en el Palacio de Justicia integrado por Barriobero, Samblancat y otros por ser tachados de derechas y de excesivamente duro con la FAI"*. Tot i això, al conseller *"le constaba que el (fiscal) era buen funcionario apolítico y que era natural que fuera duro con la FAI y con los que delinquiesen"*, per la qual cosa faria tot el *"posible por restituirlo a su cargo"*.[108]

Per part de la Generalitat, en els criteris de depuració, predominava l'anticatalanisme del funcionariat.[109] Al marge d'uns judicis purament polítics, socials i culturals, tant la CNT com la Conselleria de Justícia actuaven condicionades per les rancúnies personals. A Jaén, per exemple, la destitució d'un fiscal no obeïa a cap *"Organización, partido, o entidad alguna política o social, sino a requerimiento de un particular"*.[110]

D'entrada, la depuració va afectar majoritàriament el personal que havia intervingut en la instrucció de la causa per la insurrecció militar de Barcelona. Els magistrats Luís Lorenzo Penalva, Antonio Bruyel Martínez i Ricardo Guerra Blanco van ésser separats. L'actuació obstruccionista que van observar en la instrucció no va passar desapercebuda per a les autoritats autonòmiques ni per a la CNT. Curiosament, Luís Pomares Pérez, l'instructor principal, continuarà prestant serveis fins a la conquesta de Barcelona pels rebels; això significa que en tot moment les autoritats republicanes van apreciar la seva lleialtat, una qüestió fonamental que passarà desapercebuda durant el règim franquista; també el jutge auxiliar Julio Felipe Mesanza Beriz va continuar en actiu. Igualment es feia cessar el fiscal en cap de l'Audiència Juan Bonilla Goizueta i el tinent fiscal Julio Díaz Sala, els quals havien protagonitzat els irresponsables successos respecte a qui qualificava la causa contra els generals Goded i Burriel, i els altres militars colpistes.

També es feia cessar els magistrats Leoncio Villacastín Cabezas, Enrique Cerezo Cardona i Agustín Altés Pallás, tres dels funcionaris que el 1934 van ser declarats 'ingrats' per a la Generalitat pel conseller Joan Lluhí Vallescà i que encara romanien a Catalunya. El magistrat Buenaventura Sánchez-Cañete també el van fer cessat des del moment que estava inculpat per la seva participació en la revolta feixista. El magistrat Julio Fournier Cuadros –diputat monàrquic pel Partit Conservador– també era destituït, de la mateixa forma que José Márquez Caballero. La depuració de Manuel Montero Alarcia responia a la seva adscripció falangista, però també al fet de tenir una pertorbació mental. La separació del magistrat Federico Enjuto Ferrán potser es devia al fet de no haver aprovat els exercicis de llengua i

[107] El 22 d'agost, el Govern central també farà cessar el magistrat del Tribunal Suprem José Oriol Anguera de Sojo, el qual es trobava en excedència voluntària.
[108] AGMB. J. S. Núm. 28064/41.
[109] No s'ha pogut localitzar la documentació generada pel Departament de Justícia i Dret de la Generalitat republicana pel que fa a l'Administració de justícia. Tot i això, aquesta va existir, perquè se n'han trobat resquícies a l'Arxiu General del Tribunal de Justícia i a la Causa General. A l'Arxiu de la Guerra Civil de Salamanca, només s'hi ha localitzat la que fa menció a institucions penitenciàries i serveis correccionals, microfilmada a l'ANC.
[110] AHN. FC. Mag. Exp. 12.845.

dret catalans, o a la seva aversió vers Catalunya.[111] Res se'n sap del cessament del magistrat Aureliano Bragado Pérez.

La depuració també es dirigia contra el personal que es trobava absent de Catalunya a causa de les vacances d'estiu, ja que es desconeixia com s'havien comportat davant la insurrecció militar. Així, es feia cessar Adolfo Fernández-Moreda –president de l'Audiència Territorial de Barcelona– retingut a Logronyo, la seva terra nativa. El cessament també comprenia Joaquín Vílchez Burgos[112] –president de l'Audiència Provincial de Barcelona–, el qual va ser sorprès per l'alçament militar a Sevilla i es va posar immediatament al servei de les forces rebels.[113] La màxima autoritat judicial de Catalunya –pertanyent a la carrera judicial, ja que el president del Tribunal de Cassació no en formava part– es trobava absent en uns moments tan decisius, també el cap de l'organització judicial de la província de Barcelona, unes circumstàncies que incrementarien la confusió i la inoperància.[114]

Els cessaments en el ministeri fiscal, a part del fiscal en cap i del tinent fiscal ja esmentats, també afectaven Antonio García-Valdecasas Santamaria, José Martí de Veses Sancho, Juan Antonio Altés Salafranca, Federico Huertas Sanjuán, Federico Martínez Acacio, José Luís de Prat i Luís Solano Costa. Tots ells, en principi, eren persones de provat antirepublicanisme, fins i tot alguns d'ells, Altés i de Prat, falangistes.

La Generalitat readmetia els magistrats de l'Audiència Territorial de Barcelona Gregorio Burgués Foz, Francisco de P. Caplín Fandiño, Luís Díaz Rodríguez, Joaquín Domínguez de Molina, Carlos Galán Calderón, Federico Parera Abelló, Alejandro de Paz López i Eduardo de Zúñiga García-Izquierdo; els magistrats de l'Audiència provincial de Barcelona José Landeta Villamil, José M. Olalde de Satrústegui, José Pérez Martínez i Antonio Sereix Núñez, i els magistrats del jutjats de Barcelona Juan Espinosa Gozalbo, José Farré Duat, Fernando Higueras Barrutia, Juan Pastor Mengual, José M. García Amorós, Ignacio de Lecea Grijalba i Luís Rubio Usera.

Pel que fa a les readmissions entre els membres del ministeri fiscal, molt irresponsablement, el Govern català readmetia al servei Luís Mazo Mendo –el falangista que va alçar-se amb arma de foc el 19 de juliol– i el fiscal encarregat de la inspecció del sumari per la insurrecció a Barcelona Joaquín Díaz-Merry. També es reintegraven els fiscals Ezequiel Cuevas Pinto, Ramon Franquet Pamies, Luís Fores Ferrer, Julio Insausti García, Luís Jayme de Torres, José Márquez Azcárate, Luís Matoses Marqués, Manuel Sancho Sancho, Castor García Fernández i Eugenio Carballo Morales, malgrat que eren

[111] Existeix un llistat dels funcionaris judicials de Barcelona, del qual es desconeix l'autoria, on es fa constar amb una creu gammada els funcionaris que podien ser simpatitzants dels insurrectes. Hi figuren Buenaventura Sánchez-Cañete, Ignacio de Lecea, Julio Founier, Leoncio Villacastín, Eduardo de Zúñiga, Aureliano Bragado, Enrique Cerezo, Agustín Altés, Manuel Montero i Pedro Fernández-Cavada. Excepte en el cas d'Ignacio de Lecea i Eduardo de Zúñiga, la resta van ser apartats del càrrec. AHN. Causa General. Leg. 1642.

[112] El 26 d'agost de 1936, es feia cessar Joquín Vílches Burgos per abandonament del servei.

[113] El magistrat Gregori Burgués Foz va ser readmès; tot i això, es trobava immobilitzat a Benasque. El magistrat Eduardo de Zúñiga, després de concedir-se-li un permís, el 12 d'agost, es traslladarà a Niça.

[114] Prèviament, el 10 d'agost, també s'havia fet cessat els magistrats substituts –normalment advocats que desenvolupaven un càrrec judicial per absència o malaltia del titular–, una de les figueres més arbitràries del sistema judicial contemporani, entre els quals es trobava José de Peray March. Aquest advocat era un antic integrista i degà del Col·legi d'Advocats en la dictadura de Primo de Rivera, nomenat després que el Col·legi va enfrontar-se al general Losada, governador civil de Barcelona, per l'ús de la llengua catalana a la institució, descrit al primer capítol, *4. El sistema caciquista, les opcions polítiques del funcionariat i el corporativisme*. J. M. Thomàs, *op. cit.*, pàg. 330.

majoritàriament antirepublicans. Els esdeveniments posteriors confirmarien que la Generalitat s'havia equivocat àmpliament en la seva política de readmissions.

En les circumstàncies revolucionàries que es vivien, la depuració constituïa una garantia per a la supervivència de l'Administració de justícia i per a la integritat física dels propis funcionaris. Per una banda, si la Generalitat es desembarassava d'un personal que socialment i políticament era titllat de reaccionari, aconseguiria possiblement que els tribunals fossin novament respectats; i, per l'altra, podria salvar les vides dels funcionaris en fer-los desaparèixer de la vida pública. Però també és cert que segons com es desenvolupés el procés de depuració, podria encoratjar encara més els ànims venjatius dels 'incontrolats' i de la CNT. A Madrid, per exemple, el magistrat del Tribunal Suprem Francisco Javier Elola es va oposar a la forma en què s'estava realitzant la depuració *"y le manifestaron, los que eran ajenos a la carrera judicial, la precisión de hacerla porque de lo contrario las sindicales y las turbas se iban a apoderar del Palacio de Justicia y atentar contra los miembros de la carrera judicial"*. A Barcelona, contràriament, la pressió sindical va conduir a la presa del Palau de Justícia i a la imposició d'una justícia revolucionària, la qual marcaria profundament la política de personal.[115]

Malgrat la depuració que s'havia efectuat, el personal readmès no viurà serenament el desenvolupament del càrrec: la pressió revolucionària i el domini de la vida pública per les centrals sindicals el faran un simple ostatge de les circumstàncies. En un ambient summament intimidatori, la magistratura es trobarà insegura i amb una gran por de causar desgrat a les forces obreres, especialment a la CNT-FAI. La pressió en què vivia el funcionariat va comportar diverses crisis nervioses. El 22 de setembre de 1936, el magistrat Fernando Higueras Barrutia es donarà de baixa perquè *"en su despacho oficial (...) ha sufrido una indisposición repentina (...) (y) se halla afecto de un accidente psico neurosis obsesiva de situación de carácter transitorio"*. Molts altres funcionaris judicials i fiscals també van presentar psicopaties ocasionades per les amenaces socials i polítiques a les quals estaven sotmesos, i el desig de ser al costat dels revoltats; en uns altres casos, la indisposició serà una excusa per escamotejar el servei a les autoritats republicanes.

L'esclat de la guerra va traduir-se en moltes ruptures i innovacions a l'Administració de justícia, incrementades pel règim gairebé sobirà que es viurà a Catalunya a partir del 19 de juliol, cosa que permetrà desenvolupar una autèntica política de personal. En primer lloc, es trencarà l'immobilisme funcionarial secular, les necessitats bèl·liques permetran l'accés a la magistratura i al ministeri fiscal d'un personal interí que fins llavors havia exercit l'advocacia o bé només posseïa el títol de llicenciat en dret. Les plantilles es rejovenien, també s'obrien a altres sectors socials que no tenien res a veure amb el funcionariat o amb la cultura buròcrata. Les circumstàncies creades per la guerra permetran la realització de carreres professionals astronòmiques: en pocs mesos un jutge arribarà a magistrat, i fins i tot podia nomenar-se'l magistrat del Tribunal Suprem; abans de la guerra, calia tota una vida per aconseguir-ho.

D'aquesta forma, davant l'absència d'Adolfo Fernández-Moreda, president de l'Audiència Territorial de Barcelona, calia nomenar immediatament un altre president. Altre cop es produirà un sever enfrontament entre la Generalitat i la CNT sobre la persona que havia d'ocupar aquest càrrec. A principi d'agost de 1936, Eduardo Barriobero havia abandonat Madrid després de ser requerit pel Comitè de Milícies Antifeixistes a fi de fer-se'n càrrec. Naturalment, la Generalitat s'oposava a aquesta designació per motius obvis:

[115] AGMB. J. S. núm. 8/1939.

nomenar aquest advocat significava sotmetre l'Audiència Territorial, la Provincial i l'Administració de justícia de Catalunya al capritx de la CNT-FAI i a la seva voluntat. Aquesta intenció de la CNT també implicava que des del moment que s'hi nomenés Eduardo Barriobero, també esdevenia per raó del càrrec magistrat del Tribunal de Cassació de Catalunya. Una possibilitat intolerable per al Govern català. La classe política catalana el coneixia prou bé des de la monarquia, sobretot per la seva defensa dels anarquistes als tribunals i la seva actuació a les Corts, on es va destacar per pronunciar discursos incendiaris. Per aquest motiu, *"unos días después de iniciarse dicho Movimiento se presentaron en el Palacio de Justicia grupos de la FAI capitaneados por Samblancat, y otro grupo por Juandó, instalándose los de Samblancat en la parte izquierda del edificio y los de Andreu y Juandó en la parte derecha o sea en los despachos de la Presidencia de la Audiencia y del Tribunal de Casación".*[116] Aquesta ocupació 'racionalitzada' evidenciava el repartiment d'influència entre la CNT i ERC a l'Administració de justicia.

Entre la CNT i la Generalitat es va produir un pols. Els anarquistes es van servir dels milicians armats del Palau de Justícia per fer saber al Govern català que havien escollit per aclamació Eduardo Barriobero com a president, però la Generalitat no va acceptar aquesta imposició. Finalment, la situació es va solucionar amb un pacte tàcit entre el Comitè de Milícies Antifeixistes i el Govern català: es nomenaria Josep Andreu Abelló –prèviament se l'havia designat magistrat– president de l'Audiència Territorial de Barcelona, a canvi que es nomenés Eduardo Barriobero cap de l'Oficina Jurídica, un cop es va destinar Àngel Samblacant al Jurat Popular. Al principi, la CNT havia designat el primer president de l'Audiència, i, el segon, de l'Oficina Jurídica. Amb el nomenament de Josep Andreu, la Generalitat optava per una persona aliena al cos judicial, lluny dels acords de transferència de l'Administració de justícia que l'obligaven a nomenar un funcionari de carrera per ocupar aquest càrrec.[117]

A partir del 29 de setembre, el president del Tribunal de Cassació de Catalunya, Santiago Gubern Fàbregas, va deixar d'assistir al Palau de Justícia. Prèviament, s'havia posat al "costat de la Generalitat i contra l'alçament militar, però aviat es trobà assetjat per tribunals populars extrajudicials que sovint imposaven sentències de mort, executades sumàriament. Gubern protestà amb energia contra aquell desori jurídic i s'enfrontà amb Eduardo Barriobero, magistrat i protector dels anarquistes extremistes". Des d'aquests moments, "va rebre coaccions constants i fins i tot amenaces de mort que s'estenien a la

[116] AGMB. J. S. núm. 1381/39.

[117] AHN. Causa General. Leg. 1694 i 1635 i, Decret del 18 d'agost de 1936 de la Generalitat. Segons Jacinto Toryho, director de Solidaridad Obrera, Eduardo Barriobero va estar cridat per fer-se càrrec de la presidència de l'Audiència Territorial, una versió que confirmarà el propi Barriobero. Així, *"Antonio Devesa, columna con José Batlle del antiguo Comité pro Presos de Cataluña"* van posar-se en contacte telefònic amb Eduardo Barriobero, que es trobava a Madrid, a fi de comunicar-li que *"Nos hemos incautado (...) del Palacio de Justicia, y es preciso que venga usted en seguida para ponerse al frente de la justicia revolucionaria de Cataluña."* El Govern de la Generalitat, en assabentar-se d'aquesta decisió, va manifestar *"per boca de Casanovas"* que *"Si os empeñáis en dar a Barriobero posesión de la presidencia de la Territorial, se la daréis; pero en el acto dimitirá todo el Gobierno de la Generalidad"*. Aquesta aversió de la Generalitat cap a Barriobero responia al fet que mentre era diputat a les Corts Constituents *"votó todos y cada uno de los artículos del Estatuto de Cataluña. Pero se abstuvo de votarlo en conjunto, porque no figuraban en él las autonomías municipales"*. J. Toryho fa una valoració molt parcial i idealitzada d'Eduardo Barriobero, fins i tot el seu discurs costa d'inserir-lo en el context històric. Les seves memòries, pel que fa a Eduardo Barriobero, són un autèntic panegíric, sustentades en el llibre d'E. Barriobero, *Un tribunal revolucionario*, Impr. Aviñó, 1937. J. Toryho, *op. cit.*, pàgs. 207-214.

seva família i que provenien de la FAI." Després que el 22 de juliol de 1936 va sofrir un atemptat, "El president Companys el convocà per manar-li que marxés de Catalunya", ja que la seva vida no estava garantida.[118] El 27 de setembre, *La Batalla*, del POUM, publicava que

> *"el Tribunal de Casación es ridículo, manifestación petulante de una política afectada de manía de grandezas, rana que quería hincharse como un buey. Pero este Tribunal era todavía peor que todo esto. Peligrosamente reaccionario porque afectaba un falso liberalismo de origen, desmentido en todas las ocasiones en que pudo actuar. / Su presidente –la clásica eminencia gris, callada, vacua– el honorable señor Santiago Gubern, logró ser nombrado para el cargo gracias a una vulgar zancadilla de que hizo víctima al candidato de las izquierdas (...) El proletariado odia esta justicia. El proletariado no se bate para sostener sueldos de magistrados antirevolucionarios que en estos momentos se ocultan prudentemente. Esos centenares de miles de pesetas que pagan los obreros para mantener el Tribunal de Casación que les es francamente adverso, pueden encontrar destinos más útiles, más 'nuestros'. / El Consejero de Justicia tiene que escucharnos. El sabe que toda la justicia dimana del pueblo, que en estos días ha sabido aplicarla con una exactitud y una rapidez espléndidas. / Nuestro grito es este: fuera el Tribunal de Casación. Que desaparezca. Hemos de barrer todo lo que sean obstáculos a la conquista absoluta del poder para el proletariado en armas".*[119]

El 29 de setembre, per mitjà de l'ajuda del cònsol de Noruega, Santiago Gubern va marxar cap a Marsella. Quan ja havia abandonat Catalunya, la FAI "un vespre, discretament, segrestà el fill Santiago", el qual conduïren a la txeca de Sant Elies. Després de moltes gestions de la família, va ser alliberat. "Tres fills de Gubern, entre els quals Santiago, (...) marxaren a França amb passaports oficials. Restaven a Barcelona la muller del jurista i tres fills: Pere, Lluís i Teresa".[120]

L'abandonament injustificat del servei, a pesar de l'atemptat, les amenaces i el segrest del seu fill, conduirà la Generalitat a fer-lo cessar, jurídicament no hi havia altre remei. També, el magistrat i exconseller de la Generalitat Pere Comes i Calvet deixava de concórrer al Tribunal de Cassació de Catalunya.[121]

L'absència de la magistratura més alta de Catalunya empenyé la Generalitat a nomenar Josep Andreu Abelló també president en funcions del Tribunal de Cassació l'1 d'octubre. Per primera vegada, un mateix magistrat aplegava els càrrecs de president del Tribunal de Cassació de Catalunya i de l'Audiència Territorial de Barcelona. La Generalitat actuava molt intel·ligentment. Davant del desordre orgànic i competencial dels tribunals, concentrava el poder en una persona de la seva màxima confiança: el nou president era diputat per ERC al Parlament de Catalunya. Tot i això, aquest nomenament augmentarà la confusió i la dependència de l'Administració de justícia de l'executiu català, ja que Josep Andreu exercirà la màxima magistratura de Catalunya sense renunciar al seu escó

[118] A. Manent, *De 1936 a 1975. Estudis sobre la Guerra Civil i el franquisme*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999, pàg. 38.
[119] AGTSJC. TRRPB. Exp. 781/39.
[120] A. Manent, *op. cit.*, pàg. 38.
[121] AHN. Causa General. Leg. 1639 i DOG 12 de gener de 1937.

parlamentari: una nova vulneració de la Constitució i de l'Estatut. Altre cop, la divisió de poders de l'Estat contemporani no es respectava. També compaginaven les seves tasques judicials i parlamentàries els diputats i magistrats Jaume Simó Bofarull, Joan Tauler Palomeras i Carles Gerhard Ottenwaelder, nomenats per a la funció judicial en esclatar la guerra [122]

Les més altes institucions judicials de Catalunya quedaven en mans de Josep Andreu, aliè a la carrera, republicà, catalanista i jove. Aquestes qualitats seran observades molt negativament pel cos judicial i fiscal, fins a l'extrem que els funcionaris manifestaran que els càrrecs que ocupava, *"sin ser de la carrera"*, es devien *"exclusivamente"* a *"sus terminantes tendencias izquierdistas"*.[123] Però paradoxalment, la presidència de Josep Andreu es va caracteritzar per la no oposició als membres de la carrera judicial, sempre va mostrar una gran tolerància vers ells, sense que es conegui si aquest comportament obeïa al seu taranná personal, o bé estava necessitat de l'experiència de la vella magistratura. Al llarg del seu mandat, a fi de no tenir enfrontaments amb el funcionariat de carrera, va optar per apartar-lo de la gestió dels òrgans populars de guerra. El magistrat Federico Parera Abelló reconeixerà, davant la seva negativa a presidir un tribunal de guàrdia el 1938, que Josep Andreu li va manifestar que *"procuraría solucionar la cuestión y que al efecto no hiciese público comentario de ello"*. Certament, el funcionari va aconseguir el seu objectiu i fou apartat d'aquest càrrec.[124] El president es mostrarà molt permissiu amb el col·lectiu judicial; una dinàmica que es trencarà el mes de juny de 1938, després de les investigacions que iniciarà el SIM contra el funcionariat de carrera.

Josep Andreu treballarà de ferm per a la catalanització de l'Administració de justícia com no s'havia fet fins llavors: lamentablement s'havia d'esperar a una guerra civil per fer realitat l'ordenament jurídic de la República. El franquisme acusarà Agustín Juandó Royo d'ésser el promotor de la catalanització de *"todos los servicios de Justicia en la Audiencia y Juzgados"*. En aquest període, *"se hicieron autos, providencias, diligencias, notificaciones y cédulas de citación etc. impresos para lo criminal y libros de registros en catalán enviándose este material a los (juzgados) de Barcelona y a los de los pueblos y consiguiendo con ello su propósito de carácter separatista"*.[125]

No hi ha cap mena de dubte que les necessitats de la guerra van permetre la realització d'una nova política de personal a l'Administració de justícia; prova d'això va ser la publicació a la *Gaceta de la República*, el 30 d'agost de 1938, d'una ordre del Ministeri de Defensa per la qual es resolia que *"el recluta del reemplazo de 1927, José Andreu Abelló, quede movilizado en su puesto. = Caso de cesar en el cometido que aconseja concederle tal beneficio, deberá efectuar su presentación al C.R.I.M. núm. 16 de Barcelona, para su destino a Cuerpo, en analogía con los demás individuos de su reemplazo"*.

En aquests moments, es fa necessari conèixer la trajectòria professional del funcionariat judicial i fiscal durant tota la guerra que estava destinat a Barcelona el març de 1936.[126] Si s'analitza, en primer lloc, el recorregut de la magistratura, els resultats poden ser sorprenents.

---

[122] Diari de Sessions del Parlament de Catalunya, 1 d'octubre de 1938.
[123] ACMJ. Justicia. Exp. 12.536.
[124] ACMJ. Justicia. Exp. 15.725.
[125] AGMB. J. S. núm. 1381/39.
[126] En molts casos, els funcionaris responen a diversos supòsits, o bé podien haver estat depurats el 1936, i després assassinats, o bé van fugir a l'Espanya nacional. Igual succeeix amb el ministeri fiscal.

Trajectòria professional entre 1936-1939 de la magistratura destinada a Barcelona el març de 1936	
Depurat entre juliol 1936 - gener 1937	27%
Assassinat a la zona 'republicana'	8%
Assassinat a la zona nacional	3%
Depurat entre febrer 1937 – desembre 1938	24%
Evadit a l'Espanya nacional	14%
Mort natural o jubilació per edat reglamentària	8%
Exili republicà	8%
Es desconeix la trajectòria	8%
En actiu el 26 de gener de 1939	24%

La incidència de la primera depuració durant la guerra, juliol 1936 – febrer 1937, va afectar el 27% del funcionariat. Un percentatge important, però no tant com calia esperar, si es parteix de l'excitació revolucionària del moment. Es desconeixen els motius d'aquest baix índex. Per explicar-lo, s'ha de recórrer a hipòtesis. La Generalitat va enfrontar-se a la CNT a fi que la depuració fos mínima, i va triomfar en la seva presa de posició. L'executiu català tenia el precedent de la supressió de l'exèrcit i de les conseqüències que va comportar, per la qual cosa no estava disposada que succeís el mateix amb l'Administració de justícia.

Les morts violentes van afectar l'11% de la magistratura destinada el març de 1936, un 8% corresponents a la repressió a la 'zona republicana' i un 3% a la nacional. Com posteriorment reconeixerà el franquisme, no van ser tant importants, si es comparen amb altres col·lectius que van patir la repressió. Es desconeix a què obeeix aquesta baixa incidència dels assassinats, molt més encara si es té en compte la comesa repressiva d'aquest funcionariat al llarg de la monarquia i la República. També és cert que una part molt important del personal procliu a un assassinat va aconseguir evadir-se a l'Espanya nacional, una situació que posteriorment reconeixerà la Causa General.

La depuració del personal que es produirà entre el gener de 1937 i el desembre de 1938, el 24%, és menys intensa que la primera. Només hi ha una causa que l'expliqui: el descobriment d'una xarxa quintacolumnista entre la magistratura.

L'evasió del funcionariat a l'Espanya nacional afecta el 14%. Aquesta activitat es concentra bàsicament durant el primer any de guerra i entre el personal més reaccionari, moment de desordre i d'ensorrament de l'aparell repressiu de l'Estat. A partir del mes de desembre de 1937, les fugides cauen molt acusadament.

Les baixes que es donaran per mort natural o per jubilació afecten el 8% del funcionariat, una incidència comuna als anys de pau o fins i tot inferior.

L'exili republicà no és tan important, només l'integra el 8% del funcionariat, el personal que des d'un primer moment va participar en la justícia popular de guerra: Alfonso Rodríguez Dranguet, Federico Enjuto Ferrán i José Pérez Martínez.

Però allò que veritablement sorprèn és l'índex de funcionaris que van prestar servei ininterrompudament a la República i que el 26 de gener de 1939 estaven en actiu, esperant les tropes nacionals: el 24%. És important aquesta dada per comprendre la política de personal que emprendrà el franquisme.

Trajectòria professional dels membres del ministeri fiscal destinats a Barcelona 1936-1939	
Depurat juliol 1936-gener 1937	36%
Assassinat a la zona 'republicana'	14%
Evadit a l'Espanya rebel	18%
Depurat entre 1937-1938	18%
Excedència o mort natural	5%
Exili republicà	18%
En actiu el 26 de gener de 1939	18%

Pel que fa al ministeri fiscal destinat a Barcelona el març de 1936, les dades són molt semblants, tot i les seves característiques pròpies.

La depuració de 1936-1937 va afectar el ministeri fiscal en un 36%, un 9% per sobre de la magistratura. Si es té en compte el personal depurat, els cessaments es dirigiran bàsicament contra un personal que s'havia significat molt intensament en la repressió durant els anys precedents i que era eminentment reaccionari. La depuració va ser molt mesurada, tot i això va ser superior a l'aplicació de la Llei del 8 de setembre de 1932, que va afectar el 23% de la plantilla. De la mateixa manera que succeeix amb la magistratura, aquelles explicacions per justificar la baixa incidència de la depuració són extensibles al ministeri fiscal.

Entre la fiscalia, l'índex d'assassinats és del 14%, també supera la judicatura en un 3%. Igualment, són aplicables a la fiscalia els arguments per aquest supòsit que s'han exposat per a la magistratura.

L'evasió a l'Espanya nacional entre el ministeri fiscal és del 18%, un 4% per sobre del de la magistratura. Tal com s'ha explicat per a la judicatura, l'evasió la va protagonitzar el personal més reaccionari. Curiosament, en algun cas havia estat admès per la Generalitat.

La depuració del ministeri fiscal entre 1937-1938 és menys important que entre la magistratura en el mateix període, potser perquè l'actuació més decidida ja s'havia produït en l'etapa anterior; a més, mai es van descobrir els fiscals quintacolumnistes, tot i que n'hi havia. Aquesta depuració respon a les problemàtiques bèl·liques: el personal es mostrava cada cop més apàtic i rebel.

Les morts naturals o l'excedència voluntària ocupen un percentatge igual al de la magistratura, molt similar als anys de pau.

L'exili és molt més important entre el ministeri fiscal, el 18%, que entre la magistratura, el 8%. El personal que va exiliar-se va ser aquell que des d'un primer moment va participar en la justícia popular de guerra, especialment en el vaixell Uruguay: Castor García Fernández i Manuel Sancho Sancho, o Leopoldo Garrido Cavero, futur fiscal general de la República. El fiscal José Martí de Veses Sancho respon a unes altres causes.

El personal fiscal que esperava el 26 de gener de 1939 les tropes rebels era molt més escàs que el judicial, el 18%. Totes les possibilitats anteriors l'havien afectat molt més intensament que al de la magistratura.

4. Els assassinats del personal judicial i fiscal.

L'ajustament de comptes contra el personal judicial i fiscal no va trigar gaire a ser una realitat. Tres setmanes després de la desfeta colpista, apareixeria el primer funcionari assassinat. La venjança personal o de classe irrompia; en altres casos, la simple criminalitat.[127] Aquests assassinats contra el funcionariat judicial i fiscal eren la conseqüència més immediata de *"poner triunfalmente en libertad a los delincuentes comunes, su incompatibilidad con una Magistratura digna era absoluta"*, segons la Causa General.[128]

Sobre la planificació dels assassinats dels funcionaris, res se'n sap; tampoc qui ordenava la seva realització ni quins eren els seus executors. En un veritable ambient de confusió, els repressors prescindien *"de los procedimientos judiciales, aunque se diera el nombre de juicios a las actuaciones (entendiéndose también en el sentido teatral de la palabra) de los que se autotitulaban tribunales. No había ni togas ni salas de justicia; era, por tanto, una 'justicia' clandestina. Se ejercía en las checas"*.[129]

El primer assassinat d'un funcionari es produeix el 14 d'agost, tres dies després de la presa del Palau de Justícia per la CNT. Els membres de l'Oficina Jurídica tenien, pel que sembla, coneixement previ d'alguns dels crims que es durien a terme. Ángel Samblancat Salanova afirmarà, el 6 d'agost de 1937, que Pedro Quilez, 'treballador' de l'Oficina Jurídica, *"fue a Nules a buscar al Magistrado Iturriaga para evitar que lo mataran llegando a sustraerlo de las manos de los que iban a ejecutarle"*; i també *"fué quien dio el aviso de que se lo llevaban detenido al Magistrado Sr. Eyré con el fin de que el dicente intercediera a su favor"*, o sigui, A. Samblancat. Posteriorment, Pedro Quilez assegurarà que *"tuvo noticia por Samblancat ó Barriobero que iban a matar en Nules al Magistrado Iturriaga. Cogió un coche para evitar el hecho, del mismo modo también hizo gestiones para evitar le sucediera nada al Sr. Eyré"*. És curiosa aquesta contradicció.

Eduardo Barriobero reconeixia *"Que en la Oficina jurídica siempre ha habido un buen espíritu de compenetración con Andreu e incluso se ha llegado de acuerdo con él a evitar represalias contra muchos funcionarios que eran perseguidos por sus actuaciones anteriores"*. De tot això es desprèn que els integrants de l'Oficina informaven les víctimes de l'objectiu que tenien els seus botxins, ja que coneixien prèviament les represàlies que es pensaven exercir contra el funcionariat. La convivència del funcionariat i dels integrants de l'Oficina Jurídica al Palau de Justícia va proporcionar la informació necessària a fi que els segons molt probablement planifiquessin la seva política repressiva, la qual no tenien per què dur a terme necessàriament ells mateixos: hi havia d'haver bescanvi de serveis amb altres comitès o amb les patrulles de control. Naturalment, a aquesta nova informació sobre

---

[127] La institució que va patir més intensament la repressió va ser l'Església. La seva adhesió infrangible als insurrectes cal trobar-la aquí: *"Con sus asesinatos e incendios, los extremistas, los incontrolados y los delincuentes comunes salidos de las cárceles que se les sumaron condecoraron gratuitamente el pronunciamiento cuartelero con el glorioso título de cruzada y aseguraron a Franco la utilísima colaboración del estamento eclesiástico durante toda la Guerra Civil y a lo largo de una larguísima posguerra"*. H. Raguer, *op. cit.*, pàg. 84.

[128] Vegeu Causa General, *La dominación roja en España*, Ministerio Fiscal, Publicaciones Españolas, Edicions de 1944 i 1961.

[129] J. Cervera, *Madrid en guerra. La ciudad clandestina, 1936-1939*, Alianza Editorial, Madrid, 1998, pàg. 56.

les possibles víctimes se n'hi unia una altra d'històrica, obtinguda de l'actuació que havia desenvolupat el funcionariat en la repressió contra els anarquistes.[130]

Pel que fa a l'organització judicial de Barcelona, van perpetrar-se sis assassinats. Tres corresponents a magistrats: José María Olalde de Satrústegui, Pedro Fernández-Cavada López de la Calle i Antonio Bruyel Martínez. I els altres a membres del ministeri fiscal: Fernando González Prieto, Ezequiel Cuevas Pinto i José Luís de Prat i de Lezcano.[131] El règim franquista reconeixerà que els assassinats que es van produir a l'Administració de justícia de Catalunya van ser poc nombrosos, si es comparen amb altres col·lectius que van patir les represàlies. La Causa General admetrà que *"afortunadamente, en proporción no hubo tantos crímenes en los de la Carrera como en otras partes, a lo cual no era ajeno tampoco las inmediatas fronteras que permitieron la salvación de muchos"*.[132]

Sorprèn que els tres fiscals assassinats fossin membres de la fiscalia del Tribunal de Cassació. Fernando González Prieto n'era el fiscal en cap –màxima autoritat del ministeri fiscal a Catalunya–, Ezequiel Cuevas el tinent fiscal i José Luís de Prat un dels fiscals. A la fiscalia de l'Audiència Territorial de Barcelona no es va assassinar ningú, quan eren aquests fiscals els que representaven el ministeri públic en els judicis criminals. Els assassinats anaven encaminats, molt probablement, a desembarassar-se de les màximes autoritats fiscals de Catalunya, les quals planificaven la política repressiva a la Regió Autònoma seguint la directrius marcades pel fiscal general de la República. És innegable, però, que aquests fiscals assassinats gaudien d'un ampli historial professional, per la qual cosa sembla possible que la seva mort respongués a una venjança per intervencions del passat. A pesar de tot això, res se'n sap de les motivacions reals que empenyeren els assassins a realitzar aquests crims, especialment pel que fa al fiscal en cap i al tinent fiscal; en el cas de José Luís de Prat podria haver-hi intervingut el seu protagonisme polític durant el Bienni Negre així com la seva pertinença a les forces d'ultradreta.

L'anarquista Juan García Oliver sí que tenia clar a què obeïen aquests assassinats. Quan va prendre possessió del càrrec de ministre de justicia, el novembre de 1936, assegurava que

> *"no existía, prácticamente, la justicia (...) Cada cual se la creaba; todo el mundo administraba su justicia. Ha habido quien la llamaba paseo. Yo digo que era la justicia administrada directamente por el país, por el pueblo en ausencia absoluta de los órganos de la justicia tradicional que habían fracasado y hasta que el Gobierno no crease los nuevos órganos de justicia incorporando los Tribunales Populares a la jurisdicción normal, perfecta, fatalmente el pueblo tenía que llenar esta función y la llenaba"*.[133]

Unes afirmacions molt desafortunades, de summa violència, que només tenien per objectiu justificar la iniquitat i exculpar alguns membres de la CNT que havien participat molt activament en aquesta *justicia primitiva*.

El fiscal en cap del Tribunal de Cassació Fernando González fou separat pel Decret del 14 d'agost de 1936, per la qual cosa es pressuposa que llavors encara vivia. No es coneix

[130] AHN. Causa General. Leg. 1686.
[131] Causa General. *op. cit.* Pàg. 343-45.
[132] ACMJ. Inspección. Leg. 2267.
[133] J. García Oliver, *op. cit.*, pàg. 449.

cap més circumstància sobre l'assassinat de la màxima autoritat del ministeri fiscal a Catalunya. [134] A partir del 19 d'agost, es farà càrrec de la fiscalia el tinent fiscal Ezequiel Cuevas Pinto. No s'ha localitzat cap documentació que aclareixi les circumstàncies del seu assassinat o quan es va perpetrar. En la documentació ministerial, no se'n fa cap menció. Sí que està clar, però, que el 16 de setembre *"dejó de venir a este despacho"*, de la fiscalia. El 23 de setembre, es comunicarà al ministre de justícia que els seus familiars asseguraven *"que seis individuos de los cuales ni saben nombres ni recuerdan señas, se presentaron en su domicilio a las catorce horas aproximadamente del día anterior y, después de practicar un registro, se llevaron detenido al Sr. Cuevas"*.[135] Segons la inscripció de defunció, va ser assassinat *"por las patrullas de control"* el 24 de setembre.

El fiscal José Luís de Prat i de Lezcano fou un dels primers funcionaris assassinats. El 14 d'agost es localitzava el seu cadàver a la carretera del cementiri del Sud-Oest de Barcelona, el qual presentava dues ferides de bala al coll i l'abdomen.[136] El cadàver fou reconegut pel fiscal José Martí de Veses al dipòsit judicial. Aquest assassinat sempre el va argumentar José Martí de Veses com una venjança per la gestió que ambdós havien realitzat a la Generalitat durant el Bienni Negre. En els primers anys de la postguerra, el seu nom va quedar *"esculpido en (una) lápida erigida en el Palacio de Justicia"*.[137]

Pel que fa als magistrats assassinats, les motivacions tampoc són clares. Després d'instruir-se la causa contra els generals Goded i Fernández Burriel, el magistrat Antonio Bruyel Martínez –un dels nomenats com a jutge auxiliar– fou dels primers funcionaris a desaparèixer. Els seus companys van justificar des d'un bon començament que aquesta absència podria respondre al seu assassinat: una represàlia de la FAI per la forma en què havia actuat en la instrucció d'aquella causa.[138] El 1940, la Guàrdia Civil informarà que *"desapareció de esta Capital y según noticias casi confirmadas fue conducido a Valencia, y asesinado en dicha Capital por las hordas marxistas"*.[139] No obstant això, les autèntiques motivacions que van conduir al seu assassinat van ser unes altres de ben diferents. Pocs mesos abans del 18 de juliol, quan el jutjat d'Antonio Bruyel es trobava de guàrdia, va ser detingut el Nano de Sants i la seva banda *"de pistoleros y atracadores de cariz 'Faista'"*. Així mateix, també va detenir-se una dona que *"era la querida de dicho cabecilla"*. En la causa, no van aparèixer càrrecs penals contra aquesta dona i només *"la relación marital con dicho individuo"*. Tot i això, no va ser alliberada, malgrat que el magistrat Bruyel havia promès al Nano de Sants que ho faria immediatament. I ho va fer, però l'oficial judicial,

[134] L'única menció que sobre aquest assassinat s'ha localitzat es troba en una instància que va remetre la seva vídua, Clotilde Ledesma Matheu, al ministre de justícia, en la qual fa constar que el seu marit va ser *"asesinado por los rojos"*. AHN. FC. Mag. Exp. 12.896.

[135] La seva inscripció de defunció la va realitzar el Jutjat de 1a Instància i Instrucció núm. 2 de Barcelona. Es desconeix si per l'ordre penal, després de localitzar-se el seu cadàver, o bé pel civil, per desconeixement d'on i quan va ser assassinat, i també d'on es trobaven les seves despulles. AHN. FC. Mag. Exp. 12.886.

[136] AHN. FC. Mag. Exp. 12.859.

[137] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.

[138] Segons Luís Lorenzo Penalva, aquest assassinat fou una venjança de la FAI, la qual també va influir en la fugida del magistrat Ricardo Guerra. Des que va instruir-se la causa per la insurrecció militar de Barcelona, tots els magistrat se sentien amenaçats per les forces anarquistes. D'aquesta manera, la conducta dels magistrats va comportar *"quejas de la FAI habiendo quizás influido en ello el asesinato acaecido en la persona del señor Bruyel, la huida del Señor Guerra y la persecución de que los demás fuimos objeto, la cual nos ha hecho vivir en una eterna zozobra y escapar de milagro de las garras de aquellos miserables"*. ACMJ. Justicia. Exp. 15.869.

[139] AGMB. J. S. Núm. 539/40.

"lejos de extender el mandamiento de libertad cuando acudía a la cárcel(,) manifestaba que si dicha mujer continuaba detenida era debido a las órdenes del Juez".

La conducta d'aquest oficial responia a la *inmoralidad* en què es trobava l'Administració de justícia de Catalunya. Però en esclatar la guerra, *"y abrirse las cárceles, a los pocos días compareció en el local de Secretaría el 'Nano de Sans' para hacerse cargo del armamento depositado, cosa que realizó, interesando repetidamente el paradero del Juez D. Antonio Bruyel"*. Els funcionaris auxiliars del jutjat van manifestar-li que havia fugit de Barcelona, *"pero lo cierto fue que a los pocos días desapareció dicho señor confirmándose luego que había sido asesinado"*, cosa que va fer pensar *"que fue víctima del propio 'Nano de Sans' o de alguno de los individuos de su banda"*.

La vídua d'Antonio Bruyel assegurarà que el seu espòs va ser detingut per les patrulles de control, i que posteriorment se'l va assassinar a la carretera de Barcelona a València. La vídua desconeixia els autors del crim, *"pero dado el cargo que tenía de Juez de Instrucción del Juzgado nº 7 de Barcelona y ser también Vicepresidente de los Jurados Mixtos, sospecha que tal vez alguno de los que tuvieron algún asunto, fueron los culpables"*. El seu cadàver no es va localitzar.[140]

L'assassinat del magistrat José María Olalde de Satrústegui costa més d'entendre, perquè es va produir el 3 de març de 1937, quan ja havia passat el terror més intens. En esclatar la guerra, aquest funcionari formava part de l'única secció que actuava a l'Audiència Provincial de Barcelona. A més, fou un dels magistrats readmesos pel Decret del 19 d'agost. Aquestes circumstàncies l'allunyen de la dinàmica dels altres assassinats. Segons l'expedient de declaració de defunció, va ser conduït a la txeca del carrer de Sant Elies. El seu cadàver fou localitzat al cementiri de Montcada, el 14 de març de 1937. En les investigacions que es van realitzar per la seva desaparició, Dionís Eroles[141] –comissari d'ordre públic– va manifestar que havien resultat *"infructuosas todas las gestiones practicadas por personal de esta Brigada, sobre la averiguación del paradero del Magistrado José Mª Olalde Satrústegui. No obstante se continúan éstas"*.[142]

Encara es coneixen menys les circumstàncies de la mort del magistrat Pedro Fernández-Cavada i López de la Calle. Només s'ha localitzat que *"Falleció en la Prisión roja El Seminario"*. Una instància adreçada per la seva vídua al ministre de justícia[143] aclarirà que la seva mort es va produir el 8 de desembre de 1938, sense fer-ne cap més descripció.[144]

---

[140] AHN. Causa General. Leg. 1635.

[141] Dionisio Eroles, Antonio Devesa i José Batlle van entrar a treballar el 1931, *por imposición* de la FAI, a la Fábrica d'Antonio Canti, al Poble Nou. Entre el comissari general d'ordre públic i aquests dos membres de l'Oficina Jurídica existia una antiga amistat. AGMB. J. S. núm. 22562.

[142] En la inscripció de defunció de Francisco Suárez-Bravo y de Olalde, la seva neboda va comunicar que el seu oncle *"militó, como monárquico, en 'Renovación Española' (...) hallándose el día 3 de marzo de 1937, en su domicilio de la Avenida del Generalísimo Franco nº 520 piso 4º, donde vivía con su primo el Magistrado Sr. Olalde se presentaron las Patrullas de control y procedieron a la detención del Sr. Suárez Bravo, del Sr. Olalde y de dos hermanos más de éste último, los cuales fueron conducidos a la 'cheka' de San Elías, en donde fueron asesinados, apareciendo los cuatro cadáveres juntos en el Cementerio de Moncada el día 14 del mismo mes y año"*. La txeca de Sant Elies "És el lloc de detenció on s'enviaven els qui inicialment quedaven a mans de les patrulles de control; posteriorment quedà sota les ordres de la Dirección General de Seguridad". AGTSJC. Inscrip. Defuncions i J. M. Solé i J. Villarroya, *op. cit.*, pàg. 288.

[143] En aquestes instàncies se sol·licitava l'acreditació dels serveis prestats a fi de percebre la pensió de viduïtat. Tot i això, el fet de ser vídua d'un *màrtir* donava dret a una pensió extraordinària. En aquest sentit, la vídua del magistrat Fernando Higueras Barrutia va adreçar-se al ministre de justícia afirmant que el seu marit havia estat mort per les *hordas rojas*. Sobta aquesta petició de pensió, des del moment que al Ministeri de

Si aquests assassinats es produïen en el territori on no va triomfar el cop d'Estat, en el nacional les forces rebels assassinaven a Logronyo, la seva terra nativa, el magistrat Adolfo Fernández-Moreda i Martínez-Chacón, president de l'Audiència Territorial de Barcelona, on es trobava de vacances. Aquest magistrat *"fue ejecutado el 17 de agosto en las tapias del cementerio de Logroño"*. L'endemà, *"en las puertas del cementerio nuevo de Logroño, son recogidos once cadáveres"*, un d'ells era el del magistrat.[145] La notícia de l'assassinat va causar una profunda consternació entre la classe política catalana. Sobre la seva mort, la Generalitat afirmarà que *"la sublevació militar i feixista (...) en feu una de les seves víctimes. No el condemnà ni el jutjà, perquè no podia imputar-se-li delicte de cap mena. Hagué de conformar-se amb assessinar-lo"*. Les forces reaccionàries de Logronyo l'havien assassinat per la seva *"lleialtat a Catalunya i a les seves institucions (...) Es volgué matar un home representatiu de la Catalunya lliure i autonòmica; es dirigí contra aquest home l'odi a tot el català, que segurament el feixisme centralista sent augmentat quan se li manifesta en la d'un castellà"*.

La Generalitat el reconeixia com un dels funcionaris més rellevants i innovadors del període, si no el que més. Aquest magistrat s'havia avançat al seu temps, ultrapassava qualsevol mena de ressentiment i partidisme, creia fermament en la societat civil i en la funció del Poder judicial en un Estat democràtic. Però a l'Espanya i a la Catalunya de 1936 no hi havia espai per a les persones d'aquestes característiques, capaces d'enfrontar-se als radicalismes de qualsevol signe: la força estava en mans dels enemics de la República, ja fossin feixistes o 'revolucionaris'. La Generalitat, conscient de la seva trajectòria professional i humana, recompensava la seva vídua amb l'atorgament d'una pensió vitalícia de 6.000 pessetes anuals.[146]

5. El personal judicial i fiscal, i la justícia popular de guerra.

Si una àmplia majoria de la magistratura i la fiscalia va veure's incapaç d'adaptar-se a la República, aquesta situació s'accentuarà encara molt més quan després del 19 de juliol es produeixi la revolució.[147] El magistrat Federico Parera Abelló acreditarà aquesta absència

---

Justícia existia una certificació de defunció en la qual constava com a causa de la mort una crisi pleuropulmonar, ocorreguda a Lloret de Mar el 6 de gener de 1938. AHN. FC. Mag. Exp. 13.697.

[144] La presó del Seminari, situada al c/ Diputació, núm. 241, era "Inicialment de la FAI. Només al final de la guerra fou pròpiament una txeca, aleshores sota el control del SIM i del Govern central". A tot això, s'ha d'afegir que aquest funcionari quan va morir tenia 68 anys, una edat summament avançada per suportar una detenció del SIM. AHN. Causa General. Leg. 1791, AHN. FC. Mag. Exp. 13.606 i, J. M. Solé i J. Villarroya, *op. cit.*, pàg. 289.

[145] En la descripció del cadàver es fa constar que duia *"un pañuelo, un lápiz, una llave maleta, un papel escrito; entregado a Lucas Álvarez, sin recibo, por mandato de D. Juan de Dios García, el 19 de agosto de 1936"*. A. Hernández García, *La represión en la Rioja durante la Guerra Civil*, Logroño, 1984, Tom 1, pàg. 51 i 240.

[146] AGTSJC. Exp. Fernández-Moreda, Adolfo.

[147] No era solament el personal judicial i fiscal el que estava inadaptat a la República i la revolució, sinó que el ministre de justícia anarquista –la cartera més conservadora de l'executiu– Juan García Oliver i el seu secretari ministerial Mariano Sánchez Roca també assumiran els capgiraments del moment. Així, podrà veure's com el ministre anarquista signarà els decrets amb el president de la República, o com Mariano Sánchez presentava a l'interventor del Ministeri de Justícia una minuta detallada d'un viatge d'inspecció... "Joan Garcia Oliver (...) havia agafat en el seu pas pel Ministeri de Justícia un gust fortíssim per les activitats

d'acomodació al·legant que *"en plena revolución roja afirmaba la subsistencia del Derecho tradicional en contra de los principios igualitarios establecidos por la contitución de la República en materia de filiaciones y derechos de los hijos ilegítimos"*.[148] Durant els primers mesos de guerra, les forces obreres, especialment els cenetistes, controlaran tot l'univers social i polític, una situació que també implicarà l'Administració de justícia: la vigilància del funcionariat serà permanent. Si el model polític que s'havia introduït el 1931 els era molest, ho era molt més la revolució del moment.

D'acord amb el Decret del Govern central del 27 de setembre de 1936, els funcionaris havien de prestar fidelitat a la República. No obstant això, aquesta disposició no va tenir gaire èxit a Catalunya. Quan al magistrat Juan Pastor Mengual li fou presentat

> *"un impreso para firmar una de tales adhesiones, con arreglo a una disposición del Gobierno publicada en la Gaceta y se le coaccionó para que lo firmase, tiene la seguridad de que, de acuerdo con los demás compañeros, se resistió, alegando el no haberse publicado tal disposición en el Boletín de la Generalidad, sin que con posterioridad se insistiera ya en la coacción, por lo que pudo prescindir de prestar tal adhesión"*. [149]

Una argúcia legal que va impedir que acatés la República.

El desembre de 1936, els fiscals de l'audiència, seguint les directrius marcades pel fiscal en cap provisional i el president Josep Andreu Abelló, sí que van prestar fidelitat, *"forzosamente debido a que lo hicieron todos los funcionarios de la Fiscalía que prestaban servicio"*.[150] En aquest comportament devia influir-hi la dependència del ministeri fiscal del Govern central, el qual començava a mostrar signes de reprendre el seu poder públic.

Si la fidelitat formal a la República era una qüestió àmpliament rebutjada pel funcionariat, la qual sota multitud d'excuses no ratificaran, no succeirà el mateix en les relacions que mantindran amb la UGT i la CNT, les quals no podran obviar. Durant els primers mesos de guerra, el poder d'aquestes centrals sindicals era omnímode, una situació que es reflectirà en l'afiliació obligatòria dels funcionaris judicials i fiscals.[151] El magistrat Ignacio de Lecea afirmarà que *"En Diciembre de 1936, fué coaccionado como todos sus compañeros, mediante una hoja (...) en la que el titulado Comité de enlace CNT-UGT manifiestaba que era necesario que los funcionarios se adscribieran a algunas de dichas sindicales pues de lo contrario no podrían seguir en sus cargos ni cobrar haberes, y se les*

---

governamentals (...) suposo que encara deu durar-li, perquè aquestes coses són temperamentals". El anarquistes assimilaven ràpidament els usos ministerials i burocràtics. El món havia embogit. *"No puede sorprender, por lo tanto, que la principal característica de la gestión del ministro anarquista fuera la discordancia entre el decir y el hacer, entre la palabra –usada como 'máscara revolucionaria– y la acción –forzosamente 'contrarrevolucionaria'– que había de llevar a cabo el gobierno."* Tanmateix, *"Mucho más importante, por lo aleccionadora, fue la gestión 'contrarrevolucionaria' que aquel ministro tan 'revolucionario' hubo de llevar a cabo por imposición de las circunstancias"*. AHN. Causa General. Caixa 645, R. Tasis, *op. cit.*, pàg. 50 i J. Rodríguez, *op. cit.*, pàg. 87 i 89.

[148] ACMJ. Justicia. Exp. 15.725.

[149] Els magistrats s'emparaven en el Decret del 28 d'agost de 1936 de la Generalitat, en el qual s'ordenava que *"solament tindran força d'obligar en el territori de Catalunya les disposicions legals que siguin publicades al DIARI OFICIAL DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA"*. ACMJ. Justicia. Exp. 14.303.

[150] ACMJ. Justicia. Exp. 14.772.

[151] L'Ordre ministerial del 14 de gener de 1937 autoritzava els funcionaris *"de las carreras Judicial y Fiscal y a los Notarios y Registradores para que puedan ingresar en organizaciones sindicales"*.

ocasionarían perjuicios".[152] La magistratura i la fiscalia van afiliar-se majoritàriament a la UGT.

La situació fora de Catalunya no era diferent. El fiscal de l'Audiència de Castelló Eugenio de Olavarrieta va afiliar-se

> *"al POUM por la necesidad en que en los primeros momentos del Alzamiento Nacional se encontraban los funcionarios para tener salvoconducto, perteneciendo al mismo durante tres meses, pues se dio de baja antes de que se persiguiera a dicha organización como traidora al Gobierno".* Aquest fiscal, *"Desde los primeros momentos se le vio vestido con mono y portando una pistola, siendo asiduo concurrente al local donde estaba instalado el POUM y juntamente con otros elementos celebraba reuniones en el mismo".*

Curiosament, a partir del mes de juny de 1937, Eugenio de Olavarrieta serà un dels funcionaris que més activament col·laborarà en la repressió que durà a terme el Tribunal de Espionatge i Alta Traïció de Catalunya contra el POUM, ja que se'l va nomenar fiscal en cap de la fiscalia de Barcelona el 25 de juny de 1937, i va cessar el 7 de novembre de 1937.[153]

El poder de les central sindicals a l'Administració de justícia va arribar fins a tal punt que es crearà un Comitè d'Inspeccions format per representants del funcionariat judicial i fiscal, les centrals sindicals i ERC; hi actuava d'inspector en cap el magistrat Alfonso Rodríguez Dranguet.[154] La CNT va nomenar Josep Batlle Salvat vocal; la UGT, Josep Verdú Morós, i ERC, Joan Fernández Castanyer.[155] En representació de la judicatura es va nomenar el magistrat interí Josep Vidal Lletjà, després el jutge de carrera Pascual Galbe Loshuertos, el 27 de abril de 1937. El fiscal Castor García Fernández hi actuava en representació del ministeri fiscal. La barreja dels seus integrants era explosiva. Per una banda, la CNT nomenava Josep Batlle, antic membre de l'Oficina Jurídica i company d'Eduardo Barriobero, per controlar la política de personal a l'Administració de justicia, després que l'Oficina havia estat dissolta; però, sobretot, per impedir qualsevol investigació dels excessos que aquella hi podia haver comès.[156] A més, bona part dels membres de l'Oficina Jurídica que posseïen la llicenciatura en dret van ésser nomenats jutges i magistrats. Per l'altra, a l'últim moment es va nomenar el jutge Pascual Galbe, el futur jutge especial per a la instrucció del sumari per l'atemptat contra Josep Andreu Abelló l'agost de 1937, en el qual apareixerà com a imputat Josep Batlle.

L'objectiu fonamental del Comitè era l'observació, selecció i depuració del personal judicial i fiscal de Catalunya. Ben segur que el personal de carrera devia observar-lo amb temença i por, sobretot perquè ja començava a formar-se la cinquena columna al Palau de

---

[152] AHN. FC. Mag. leg. 4892.

[153] ACMJ. Justicia. Exp. 12.841.

[154] D'acord amb l'Ordre del 12 de desembre de 1936 del Departament de Justícia, es creava aquest Comitè, l'objectiu del qual era inspeccionar els jutjats i tribunals de Catalunya; tanmateix allò que veritablement es pretenia era *"recollir les dades necessàries (...) sobre la solvència moral i actuació dels funcionaris – judicials i administratius– de l'Administració de Justícia, Registres de la Propietat, Notaries, etc."*. AHN. Causa General. Leg. 1635.

[155] Ordre del 9 de març de 1937.

[156] Antonio Devesa Bayona també se'l va nomenar inspector de presons de la Generalitat. AGMB. J. S. núm. 22.562.

Justícia.[157] Tanmateix, l'efectivitat de la seva comesa fou més propagandística que real; així, només va procurar que *"los libros del Registro Civil fueran al día y que los depósitos de cantidades procedentes de litigio, siguieran llevándose y depositándose en debida forma"*. Entre els seus membres no va existir cap mena de planificació de la tasca que s'hi havia de realitzar, ni *"relación alguna, hasta el extremo de no reunirse, ni celebrar juntas, ni tomar acuerdo alguno, por no ser necesario dada su escasa y taxativa labor"*. La activitat del Comitè d'Inspeccions no era comparable amb les juntes de depuració provincials creades pel Govern central al seu territori, el criteri de les quals serà fonamental per mantenir o fer cessar el funcionariat.[158]

Per altra banda, la inadaptació del funcionariat es manifestarà plenament quan hagi de col·laborar amb la justícia popular de guerra creada a partir del mes d'agost de 1936, un cop l'Administració de justícia tradicional perdrà la seva missió, *"dada la anarquía reinante en Barcelona"*, on les masses *"no reparaban (...) en las resoluciones judiciales"* dels antics tribunals.[159] Llavors, optarà per oposar-s'hi, no frontalment ni obertament, sinó fent ús de totes les argúcies legals, excuses formals i baixes mèdiques. Tot i això, en els primers moments, alguns assumiran les noves destinacions en aquests òrgans populars per la forta pressió revolucionària, però la seva tasca es desenvolupava *"ante una vigilante y constante intervención del pueblo armado, atento a las actuaciones de los Jueces y Fiscales, testigos y jurados para proceder en consecuencia contra ellos si se apartaban de lo que aquel estimaba, las más de las veces caprichosamente, que debía ser la justicia popular"*. En aquest context d'intimidació i coacció, molts funcionaris van actuar *"por temor a los paseos"*.[160]

Així, per exemple, el fiscal Eugenio de Olavarrieta Mururi va sol·licitar en un judici la pena de mort per a un feixista, malgrat que l'advocat defensor li va pregar prèviament que no la demanés. Posteriorment, el fiscal va raonar-li que havia actuat d'aquesta forma, perquè *"me han dicho que pida la pena de muerte, me va en ello la cabeza"*.[161]

La Generalitat des d'un primer moment només comptarà amb pocs funcionaris per posar en marxa la justícia popular de guerra: jurats populars i tribunals populars. Quan va crear-se els jurats populars –24 d'agost de 1936– i els tribunals populars –13 d'octubre– la participació dels funcionaris de la carrera judicial i fiscal serà testimonial. Només els magistrats Alfonso Rodríguez Dranguet i José Pérez Martínez recolzaran plenament des dels seus inicis aquests nous òrgans. Pel que fa al ministeri fiscal, la situació no variarà: solament els fiscals Castor García Fernández i Manuel Sancho Sancho estaran presents al jurat popular. Posteriorment, el 24 d'agost, el fiscal Ramón Chorro Llopis –un dels funcionaris més coneguts per les seves intervencions al vaixell Uruguay– es destinarà en comissió de servei a la fiscalia de l'Audiència de Barcelona, el qual acabarà per ésser el fiscal en cap del jurat popular. Tot i això, es tracta d'un funcionari que el 19 de juliol no estava destinat a Barcelona. Aquesta va ser la participació veritable del personal de carrera en el nous òrgans populars. La resta de nomenaments del personal judicial i fiscal va recaure en persones alienes als cossos: advocats en exercici o llicenciats en dret.

---

[157] La denominació "quinta columna" s'atribueix al general Mola, la qual aplega totes les activitats que es portaven a terme a la zona republicana a favor del Govern il·legítim de Burgos a fi d'afeblir i enderrocar la República, tot preparant l'entrada dels nacionals. Vegeu J. M. Solé i J. Villarroya, *op. cit.*, pàg. 243-262.

[158] AGTSJC. TRRPB. Exp. 62/42.

[159] ACMJ. Justicia. Exp. 15.869.

[160] AHN. FC. Mag. Exp. 12.839.

[161] ACMJ. Justicia. Exp. 12.841.

Es desconeix per què no hi van participar més membres de les carreres judicial i fiscal, cap mena de documentació s'ha localitzat que pugui explicar-ho. Tanmateix, no pot oblidar-se, tant pel que fa als jurats popular com als tribunals populars, que ni les organitzacions obreres ni la ciutadania –empesa per l'excitació triomfant del moment– haurien permès l'entrega dels causants de la rebel·lió, els seus simpatitzants i els acusats de delictes contrarevolucionaris a un vell funcionariat, identificat obertament com a monàrquic i reaccionari... Sobretot després de l'experiència de com s'havia desenvolupat la instrucció del sumari per la insurrecció militar de Barcelona. Tampoc pot perdre's de vista que la vella Administració de justícia, amb les seves solemnitats i formalismes, hauria impedit exercir una venjança immediata, així com els seus resultats públics no haurien estat tan espectaculars com els de la justícia popular de guerra.

No pot explicar-se per què la Generalitat va comptar des d'un primer moment amb aquest personal de carrera, ni quins criteris va fer prevaler per seleccionar-lo, perquè no s'ha localitzat cap documentació que ho acrediti. Si s'analitzen les carreres professionals dels magistrats Alfonso Rodríguez i José Martínez no sobresurt cap dada, es tracta d'unes trajectòries molt comunes, sense cap fet remarcable. Tampoc no hi ha constància de les adscripcions polítiques d'ambdós. Sí que és cert, però, que Alfonso Rodríguez era maçó. El cas dels fiscals Manuel Sancho i Castor García la situació es similar: cap dada deixa entreveure la designació; tot i això, no eren maçons. En el cas de Ramón Chorro Llopis,[162] la seva trajectòria fiscal era irregular, caracteritzada per períodes d'excedència; així mateix també pertanyia a la maçoneria, i segons algunes fonts podia haver estat cridat per l'ERC per ocupar el càrrec de fiscal en cap.[163] Aquest personal des d'un primer moment es va fer amo i senyor del desgavell existent a l'Administració de justícia, de la mateixa manera que ho farà en el seu àmbit l'Oficina Jurídica. Prova d'això és que el fiscal Chorro *"se presentó (...) en el domicilio que tuvo en Barcelona, calle Claris 98, Pral, 1ª, desalojando del mismo al propietario José Ballve, saliendo él del mismo en 1937"*.[164]

El fiscal Ramón Chorro *"se destacó por la crueldad de su actuación"*, però el funcionari desconeixia l'oficialitat de Barcelona, per la qual cosa als judicis de l'Uruguay s'assessorava per un armer de la Maestranza de Artilleria qui li indicava els militars que havien de ser reprimits.[165] L'advocat Marià Rubió va exercir de defensor a l'Uruguay, la qual cosa el condueix a assegurar que Ramón Chorro "va mantenir totes o quasi totes les acusacions contra els militars de Catalunya; coneixia els fets amb tanta precisió i amb tant luxe de detalls que era, per als defensors, un perillós contrincant".[166] La tasca repressiva

---

[162] Ramon Chorro Llopis formava part dels advocats *"de izquierda y socialistas"*. Després de l'esclat de la guerra, es va presentar a l'Audiència vestit de milicià, amb pistola i espardenyes, *"y se puso sobre este uniforme la toga, recibiendo así la posesión del cargo, con el ceremonial de costumbre"*. M. Rubió, *op. cit.*, (2002), pàg. 71-71.

[163] Alfonso Rodríguez Dranguet tenia el nom simbòlic de "Salmerón" i gaudia del tercer grau maçònic –mestre maçó–. Havia pertangut a les lògies "Concòrdia num. 14", "Plus Ultra" i "Victoria". L'adscripció ideològica de José Pérez Martínez no està tan clara, tot i existir una causa contra una persona que respon aquest nom i cognoms, molt corrents per altra banda, resident a Màlaga. En cas que fos ell, difícilment, tenia el nom de "Lenin" i el primer grau. Pel que fa a Ramón Chorro Llopis, només es coneix que pertanyia a la lògia "Themis". Pel que fa a l'adscripció ideològica de Ramón Chorro, figura un llistat a la Causa General que el relaciona amb l'ERC. AGGC. TRMC. Sums. Núms. 1029/45, 278/46 i 1017/42, i AHN. Causa General. Leg. 1639.

[164] AGGC. TRMC. Sum. Núm. 278/1946

[165] AHN. Causa General. Leg. 1635.

[166] M. Rubió, *op. cit.*, (2002), pàg. 72-73.

que desenvoluparà serà qüestionada per tots els sectors socials, fins a l'extrem de qualificar-lo un fiscal del seu equip com a una persona *absorbente*. Això significava que no consentia que ningú actués al jurat sense el seu vistiplau, un comportament que li permetria continuar amb *"las combinaciones que (...) traía entre manos aceptando dinero según se decía de los procesados"*.[167]

El 28 d'agost, es nomenaven els magistrats que haurien de presidir el jurat popular de Barcelona. La Generalitat designava José Pérez Martínez com a president, i com a adjunts els magistrats Ángel Samblancat i Pelai Sala Berenguer; hi actuava de suplent Josep Andreu Abelló. Excepte José Pérez, la resta era un personal que havia estat investit dels atributs judicials en aquells moments pel Govern català: eren aliens a la carrera judicial. El 2 de setembre de 1936, va començar a funcionar el jurat popular[168] al vaixell Uruguay; i, pel que sembla, el formaven José Pérez, Ángel Samblancat i Josep Andreu, el qual seria substituït immediatament per Jesús Pinilla,[169] un cop es va nomenar aquell president de l'Audiència Territorial de Barcelona. El ministeri fiscal estava representat pels tres fiscals anteriorment esmentats. El jurat popular serà recordat pel franquisme com aquell que *"se encargó de la 'liquidación' del Movimiento, condenando a casi toda la Oficialidad de Barcelona y las personas encerradas en aquella mazmorra flotante"*.[170]

Les relacions entre el personal judicial de la justícia popular de guerra, aliè a la carrera, i el de l'Administració de justícia ordinària no van ser del tot cordials; això ho demostra el fet que, el 13 de novembre de 1936, "el Magistrat senyor Ángel Samblancat, president del Tribunal Popular Especial, exigí en forma comminatòria que li fos facilitat l'accés a la Sala de vistes del Tribunal de Cassació de Catalunya, per tal de constituir-s'hi el Tribunal Popular i celebrar les vistes anunciades per aquell dia". El porter del tribunal, davant "l'actitud violentíssima adoptada pel senyor Samblancat, que amenaçà que entraria a la força (...) si no se li facilitava l'accés, procedí a l'apertura de les portes, per tal d'evitar l'escàndol que en altre cas s'hauria produït (sic)."[171] Unes vagues 'raons', que tenien suport en un nou ordre social i polític mai definit, aterraven les últimes escletxes del Poder judicial. La vella Administració de justícia i la nova eren totalment incompatibles. La forta excitació revolucionària del moment va traduir-se en una denigració de l'Administració de justicia tradicional, representada en aquest cas per la màxima institució judicial de Catalunya: el Tribunal de Cassació.

La tasca del jurat popular no devia ser fàcil per al tribunal de dret –format íntegrament pels magistrats, el tribunal de fet estava format pels jurats: ambdós integraven el jurat popular– per les pressions de les forces obreres, la Generalitat i les famílies dels acusats. El magistrat Jesús Pinilla acusarà aquest desgast; el mes de juny de 1937, presentarà *"una*

---

[167] AGMB. J. S. núm. 28064/41.

[168] Aquest òrgan jurisdiccional era el jurat popular, el primer òrgan especial i d'excepció creat després del 19 de juliol. El tribunals populars començaran a funcionar a partir del 13 d'octubre. Naturalment, en aquest moments Catalunya viu un règim de sobirania política i aquests òrgans no tenen res a veure amb els que va crear la República per al seu territori.

[169] Segons un informe quintacolumnista de final de 1937, Jesús Pinilla era abans de la guerra *"gerente de la Asociación de Espectáculos. Se pasó a los rojos a pesar de haber pertenecido siempre al partido radical (...) Políticamente pertenecía al partido radical. Ha sido candidato por este partido a Diputado a Cortes no habiendo sido elegido. Fue regidor municipal por dos veces. Últimamente y durante el Mov. fue nombrado por la Esquerra Juez Magistrado del Tribunal Popular Núm. 1. Fallando muchas causas condenatorias a fusilamiento"*. AHN. Causa General. Leg. 758.

[170] AHN. Causa General. Leg. 1491.

[171] ANC. Fons Bosch-Gimpera. Caixa 18. Tribunal de Cassació de Catalunya.

depressió nerviosa que l'impedeix d'actuar amb la seguretat d'ànim que el seu càrrec requereix". Un quadre clínic que s'anirà reproduint al llarg de tota la guerra, i que decidirà la Generalitat a jubilar-lo el 12 de desembre de 1938.[172]

El 23 d'octubre de 1936, un cop van ser creats els tribunals populars, es nomenava el personal judicial que els havia de formar. Dels quatre tribunals que es van organitzar a Barcelona, formats per 8 magistrats i 8 fiscals –entre titulars i suplents–, només hi havia un membre de la carrera judicial: José Pérez Martínez. La provisió d'aquests càrrecs obeïa a la designació que feien els partits polítics i les centrals sindicals: CNT, UGT, ERC i POUM. El magistrat José Pérez Martínez, pel que sembla, no el va proposar cap organització política o sindicat.

L'enjudiciament d'aquests nous òrgans de la justícia popular de guerra estava condicionat per l'extracció sindical i política dels magistrats i fiscals; però si això no era prou, les organitzacions que formaven el Front Popular havien de designar els vuit jurats del tribunal.[173] L'extracció política i sindical del tribunal de dret i de fet condicionava totalment la seva independència. *"En circunstancias normales, la designación de jurados por sus conviciones políticas, hubiera sido, desde luego, totalmente inadmisible, pero, en la España de agosto de 1936, aquel era el único sistema a que se podía recurrir"*.[174] El conseller de justícia Rafael Vidiella reconeixerà que els processos davant els Tribunals Populars eren "terribles". "El fiscal, per exemple, era de la FAI, l'acusador de la CNT i el procés es feia ràpidament. El condemnat era sentenciat a mort i anava en deu minuts del Tribunal fins a les portes del cementiri, on era afusellat".[175]

L'advocat Marià Rubió assegura, pel que fa a la creació de la justícia popular de guerra, que "Dissortadament, a Catalunya, com un segle abans a França, la 'idea' no va donar resultat. Els assassins van continuar assassinant i aquells que, detinguts i empresonats, haurien pogut escapar a la mort amb una justícia normal, van ésser víctimes d'aquesta 'idea'". En la versió francesa i anglesa d'aquest treball, afirma que "La revolució catalana, com totes les revolucions, va organitzar una justícia o, més aviat, una paròdia de justícia, ja que la finalitat d'aquestes institucions no és de fer justícia, sinó d'eliminar l'oposició".[176]

La procedència i forma d'elecció dels jurats la va definir molt encertadament Niceto Alcalá-Zamora. L'expresident creia que es tractava d'una traïció al règim republicà, ja que *"se encomienda a los representantes de los partidos políticos afectos al Gobierno, administrar justicia a sus enemigos"*; tot oblidant que *"La Constitución había tenido el propósito de proteger el Poder judicial frente al Ejecutivo, y he aquí que los mismos que ante el extranjero se proclaman sus únicos y celosos defensores, la violan, al instituir una jurisdicción excepcional, sin garantía alguna de imparcialidad ni de preparación"*.[177]

Lamentablement, aquesta era l'única opció possible, malgrat que l'ordenament jurídic republicà gaudís dels mecanismes suficients per enjudiciar els culpables de la revolta, els seus simpatitzants i els emboscats. Tant els jurats populars com els tribunals populars

[172] AHN. Causa General. Leg. 1640.

[173] Segons un informe franquista, els integrants dels tribunals *"no eran ni letrados"*, sino *"periodistillas rojos, dirigentes de los Sindicatos, barberos, etc."*. Tot i això, aquest parer mostra la confusió existent entre el tribunal de fet i el de dret. AHN. Causa General. Leg. 1639 i 1491.

[174] Rodríguez Olazábal, J., *op. cit.*, pàg. 39.

[175] M. Roig, *Rafael Vidiella, l'aventura de la revolució*, Edit. Laia, Barcelona, 1976, pàg. 107.

[176] M. Rubió, *op. cit.*, (2002), pàg. 102.

[177] N. Alcalá-Zamora, *Ensayos de Derecho procesal. civil, penal y constitucional*, Edición de la Revista de Jurisprudencia Argentina, Buenos Aires, 1944, pàg. 259-60.

perdran tota mena de resquícies d'imparcialitat i independència. L'Administració de justícia popular de guerra quedava en mans de les organitzacions del Front Popular per jutjar els elements que s'havien aixecat en armes contra el Govern d'aquesta formació política.

Per això, no estranya que la CNT, el 15 de gener de 1937, es dirigís "Al camarada Vidiella / Consejero de Justicia.", a fi de comunicar-li que *"Este Comité Regional de acuerdo con el comunicado tuyo, NOMBRA a FRANCISCO MUR CASTÁN, Fiscal del Tribunal Popular de Barcelona (Afiliado a Profesiones Liberales.) / Sin más de momento, te saluda fraternalmente / POR EL COMITÉ REGIONAL, / EL SECRETARIO".*[178]

L'opció de la Generalitat pel nomenament majoritari d'un personal aliè a la carrera judicial i fiscal no era desencertada, al marge de la forma com es va elegir i la seva procedència partidista, com tampoc les prevencions i reserves que hi havien mostrat les organitzacions obreres, perquè, a partir del mes de setembre de 1936, va començar a organitzar-se la cinquena columna al Palau de Justícia. El magistrat Federico Parera Abelló serà un dels primers funcionaris que s'integrin a la Falange; així, assegura que *"en Septiembre de 1936, se adhirió a él (Movimiento) incorporándose a Falange Española"*. Naturalment, això implicava la cotització en l'organització feixista, una quantitat que entregava *"a su Jefe"* Manuel Martín Díaz.

Una de les tasques fonamentals de Federico Parera serà l'organització de la xarxa quintacolumnista al Palau de Justícia. Ben aviat va rebre indicacions per a la formació d'un grup *de adheridos* format per *"Magistrados y Jueces y al efecto como más destacados en el sentir de ideas nacionalistas, eligió los siete compañeros, Don Juan Pastor, D. Ignacio de Lecea, Don Gregorio Burgués, Don José Farré, Don Francisco Eyré, Don Julio Felipe Mesanza y Don Luís Rubio, los cuales formaban una Sección del llamado Grupo Córdoba, del cual el declarante era enlace"*. Entre tots aquests magistrats van arribar a cotitzar cent pessetes mensuals que destinaven al *socorro blanco.*[179]

També el magistrat Luís Rubio Usera, el marquès consort de Caballero, va començar a cotitzar a la Falange per un altre conducte i contacte, el mes de desembre de 1936; a partir d'aquell moment sostindria *"varios socorros blancos a un tiempo"*.[180] A aquesta activitat conspiratòria, caldrà afegir-hi aquella altra que realitzaran els antics funcionaris falangistes, *camisas viejas*, com el fiscal Luís Mazo Mendo.

Pel que fa a la ciutat de Mataró, la situació era similar a la de Barcelona. El jutge d'aquesta localitat, Miguel Ciges Pérez, afirmarà que *"Desde el 18 de Julio de 1936, estoy al servicio de la Sagrada Causa Nacional. Milito en Falange, colaborando en ella (...) y desarrollando todas mis actividades dentro de esta disciplina"*.[181] L'opció majoritària del funcionariat en actiu per la Falange determinarà un tipus molt peculiar d'Administració de justícia, caracteritzada per la seva obstrucció i entorpiment a fi de debilitar i enfonsar el Govern legítim de la República i de Catalunya.

---

[178] AHN. Causa General. Leg. 1637.

[179] Així mateix, diversos funcionaris tenien fills que eren reconeguts falangistes com el del magistrat Francisco Eyré Varela, Francisco Eyré Fernández, o el del magistrat José Farré Duat que arribarà a ser *"Delegado de S.E. el General Millán Astray"* per a tota la província de Lleida. ACMJ. Justicia. Exp. 14.303 i 15.725.

[180] ACMJ. Justicia. Exp. 15.168.

[181] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 5.

6. Els primers funcionaris que van posar-se al servei del Govern de Burgos.

Davant l'excitació revolucionària i l'absència de qualsevol control formal de l'Estat que protegís els funcionaris judicials i fiscals, la por va apoderar-se d'ells. Ja no els era suficient amagar-se, una delació podia fer-los presa de les represàlies dels 'incontrolats' o d'aquells altres que actuaven amb traïdoria i nocturnitat per eliminar els seus adversaris polítics i ideològics. A partir del mes d'agost, els assassinats, les detencions i els escorcolls dels domicilis eren quotidians. Ningú no estava segur. Tothom desconeixia els seus enemics, els quals podien venjar-se imprevisiblement. Barcelona esdevingué una ciutat totalment insegura per a la judicatura i la fiscalia. Calia, doncs, fugir al més aviat possible.[182] Es tractava d'escapar-se promptament, però sobretot per posar-se al servei dels rebels, l'única autoritat que reconeixien internament molts funcionaris després del 19 de juliol. Pocs magistrats i fiscals gaudien dels mitjans i de les coneixences per fer-ho. A més, temien sol·licitar una autorització per absentar-se: això podia indentificar-los com a feixistes. En la immensa majoria dels casos, la sortida de Catalunya obeïa a la necessitat de protegir-se, però sobretot a les ànsies de posar-se al servei del Govern de Burgos.

Per a les autoritats rebels, l'entrada dels funcionaris en la seva zona no significava que fossin addictes al nou Estat que estaven creant. Aquest comportament sí que el consideraran com un indici d'adhesió, però caldrà investigar-lo. Gran part dels funcionaris que van entrar a la zona nacional, principalment a partir del mes de desembre de 1936, van haver de passar per un sever procés de depuració. En uns casos, una informació prèvia acompanyada d'avals serà suficient, però si el funcionari era denunciat, o bé se'n desconfiava, l'obertura d'un expedient de depuració era inevitable.[183] En aquesta depuració inicial, els instructors dels expedients seran molt escrupolosos i per qualsevol indici contrari a *la Nueva España* imposaran una sanció o la separació. A mesura que avanci la guerra, i sobretot un cop s'acabi, la necessitat de personal relaxarà els criteris per sancionar.

El fiscal Eugenio Carballo Morales fugia de Barcelona el 16 d'agost de 1936. Immediatament, des de França, va entrar *"en territorio liberado, lográndolo al fin por Dancharines (Navarra) y presentándome inmediatamente a las Autoridades militares y judiciales de Pamplona. / En dicha Capital presté servicios de guardia armada, en la Organización de Protección ciudadana y en 12 de Noviembre de 1936, fuí destinado por la Comisión de Justicia de la Junta Técnica, a la Fiscalía de la Audiencia de Logroño"*. L'opció d'Eugenio Carballo Morales per les forces rebels era inqüestionable, malgrat que fou un dels fiscals readmesos per la Generalitat el 19 d'agost. El 2 d'octubre de 1936, prestava fidelitat a la causa rebel davant les autoritats del Govern Militar de Pamplona; l'endemà la reiterava al president de l'Audiència Territorial de Pamplona, el reaccionari Eduardo Alonso Alonso, un vell conegut de Barcelona, al qual acudiran molts altres funcionaris evadits.[184] Les autoritat rebels el nomenaran fiscal de l'Audiència de Pamplona.

El fiscal José Martí de Veses aconseguirà fugir en el vaixell Emerití, gràcies a les gestions del cònsol de França. El magistrat Eduardo de Zúñiga García-Izquierdo, també readmès per la Generalitat, *"deseoso de abandonar Barcelona, se puso en relación con el*

---

[182] Sobre l'abandonament de Catalunya per part del personal reaccionari que temia les represàlies, vegeu J. M. Solé. i J. Villarroya *op. cit.*, pàg. 179-186 i 302-318.
[183] Vegeu M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 217-20.
[184] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 4.

Consul de Alemania en dicha población el cual le aconsejó que podía salir con menos dificultades en un barco alemán, el Bremen, que esperaba para el 18 de agosto". Llavors, va sol·licitar a la Conselleria de Governació[185] l'autorització per abandonar Catalunya, la qual va obtenir *"sin gestión ni recomendación alguna, presentándose personalmente en dicho Centro"*. El 18 d'agost, abandonava Barcelona a bord del vaixell.[186]

José Oriol Anguera de Sojo també aconseguirà fugir *"En Agosto de 1936 luego que pudo salir de Barcelona ante la Embajada de España cerca de S.M. el Rey de Italia (adherida al Gobierno de Burgos)"*. El mes de setembre, ja es trobava a Pamplona, on realitzarà la seva presentació a l'Audiència, *"mediante acta autorizada por el Presidente y Secretario de su Audiencia Territorial"*. El gir polític d'Anguera de Sojo, un cop el 1934 *"se incorporó a* (la) *(C.E.D.A) y luego a un organismo en Barcelona (Acción Popular Catalana)"*, és espectacular, quedava lluny el nomenament del president Francesc Macià.[187]

"Moltes altres persones aconseguiren per diversos conductes documents falsos que acreditaven la seva condició d'estrangers i que els podien permetre passar els controls del port de Barcelona i embarcar-se cap a l'estranger".[188] Així, el magistrat Luís Lorenzo Penalva abandonava Barcelona, el 5 de març de 1937, *"valiéndose del subterfugio de hacerse pasar por vasco, condición ganada por residencia, con el pretexto de ir a Bilbao, pagando un precio del que carecía de siete mil pesetas, las que pidió prestadas a un familiar, (...) saliendo a la postre de la mentada Capital en un barco francés"*. Quan va arribar a Sant Sebastià, va fer la seva presentació davant el president de l'Audiència. Per adscriure's plenament al Govern de Burgos, el governador civil de Segòvia va avalar Luís Lorenzo Penalva. Aquest polític manifestarà que el germà del magistrat *"actua como Jefe de la familia, D. Manuel Lorenzo Penalva, canónigo de la Colegiata de Alicante y Cura párroco de la de Santa María de la misma capital. Este señor es un sacerdote ejemplar, un orador sagrado elocuentísimo y tiene tal prestigio por su conducta santa y por sus virtudes heroicas que puedo decir sin hipérbole, que es la primera persona derechista de la provincia de Alicante"*.[189] Amb aquesta família, no va tenir cap tipus de complicació per integrar-se al bàndol nacional.

Quan els funcionaris no disposaven d'un passaport o d'un bitllet per a algun dels vaixells que estaven amarrats al port de Barcelona, les evasions es realitzaven pels Pirineus. Però aquesta opció era summament dura: es feia a peu, travessant rius i valls, amb el perill d'ésser descobert per les patrulles de control. Però l'edat de la magistratura i el seu estat de salut no permetien aquesta aventura. Per això, Luís Rubio Usera afirma que *"es público y notorio que en aquella época, y aún hoy le aqueja, un reuma articular (que) le impidió intentar la salida de la zona roja por la montaña por no poder casi ni andar, como puede acreditarlo por la asistencia facultativa a que estuvo sometido"*.[190]

Unes circumstàncies molt similars a la del magistrat Francisco de P. Caplín Fandiño, el qual assegurarà que després del 19 de juliol va continuar exercint el seu càrrec a la Sala I de l'Audiència Territorial de Barcelona; tanmateix, va posar-se en contacte amb una

---

[185] Sobre l'actuació de les autoritats catalanes per al salvament de molts ciutadans perseguits, vegeu J. M. Solé i J. Villarroya, *op. cit.*, pàg. 179 i s.
[186] AHN. FC. Mag. Exp. 14.469.
[187] ANC. Fons del Col·legi d'Advocats de Barcelona.
[188] J. M. Solé. i J. Villarroya, *op. cit.*, pàg. 303.
[189] ACMJ. Justiciá. Exp. 12.071 i 15.869.
[190] ACMJ. Justicia. Exp. 15.168.

quintacolumnista a fi que el passés a França. Aquesta feixista assegura que *"es cierto que el 18 o 19 de julio de 1936, con seguridad, antes del 24 de julio de dicho año, en que fue por primera vez detenida, acudió a ella el Magistrado de esta Audiuencia Don Francisco de Paula Caplín, para que gestionase su salida de Barcelona y su evasión a la España Nacional, malográndose aquellos propósitos por haber sido enseguida detenida la declarante"*. El funcionari va desistir de fugir, una decisió condicionada per la seva edat –56 anys– i les penalitats que suposava l'evasió; entre elles, s'havia de travessar nedant el riu Segre.[191]

En altres casos, el sistema emprat per sortir del territori republicà serà ben enginyós. El fiscal Federico Huerta Sanjuán, fet cessar per la Generalitat, davant el desig d'abandonar Catalunya a fi d'ingressar a la zona nacional, no obtenia el passaport. Per això va traslladar-se a Madrid, on va poder sumar-se a un grup que va ser evacuat d'aquella ciutat per qüestions de salut. Amb la condició de malalt, altre cop va tornar a Barcelona, però amb l'autorització per abandonar el territori 'lleial', des d'on va embarcar cap a Marsella. El febrer de 1937, es presentarà davant la Comisión de Justicia de la Junta Técnica del Estado.[192]

Per altra banda, el *"Presidente de la Junta Nacional del Gobierno de España. / Burgos"* comunicava al general Queipo de Llano el nomenament del fiscal Luís Matoses Marqués per a la fiscalía de l'Audiència de Sevilla el 16 d'octubre de 1936. Una designació que *"se ha hecho con carácter de interinidad, hasta que V.E y el Excmo. Señor General-jefe de esta Segunda División, la aprueben, ó denieguen, según estimen procedente. / Debiendo significarle que el abogado Fiscal señor Matoses, ha hecho expreso acatamiento á la Junta Nacional y Gobierno legítimo que V.E tan dignamente preside"*.[193] Luís Matoses va ser un dels fiscals que va posar obstacles a la qualificació de la causa contra els generals Goded i Burriel i els altres militars colpistes de Barcelona. Promptament, doncs, va posar-se al servei de l'Espanya nacional; tot i això, s'ignoren les circumstàncies de com va fugir.

Pel que fa al fiscal Federico Martínez Acacio, fet cessar per la Generalitat, quan va entrar al territori rebel, l'avalarà el fiscal de l'Audiència Territorial de Burgos, el qual n'afirmarà que *"como particular y como funcionario es intachable. Su conducta ejemplarísima es un modelo de pureza moral, de rectitud inquebrantable, de laboriosidad realmente extraordinaria."* I n'afegirà que *"No se le conoció actividad política de ningún orden, siendo sus ideas de las más sanas y hasta extremas si cabe en el campo de las derechas"*. Amb aquests antecedents, no va tenir cap mena de problema per integrar-se a l'Espanya nacional. Ara pot entendre's per què no va acusar els falangistes ni el militar en el judici pels fets ocorreguts el 2 de maig de 1936 al Paseo del Prado de Madrid.

El jutge d'Igualada Gabriel Brusola Aroca, després que la Generalitat el fes cessar el 19 d'agost, va amargar-se fins al 28 de novembre de 1936, en què aconseguí passar a la zona rebel, on prestarà uns grans serveis jurídicomilitars, especialment de caràcter repressiu contra *"los enemigos de la patria"*.[194]

El jutge de Berga Luís Quert Rius també es trobava a la zona rebel el desembre de 1936, igual que el jutge d'Arenys de Mar Manuel Ferrer de Navas, segons el BOE del 15 d'abril de 1937.

---

[191] AHN. FC. Mag. Exp. 13.684.
[192] AHN. FC. Mag. Exp. 12.374.
[193] ACMJ. Justicia. Exp. 12.059.
[194] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 3.

Fins aquí, aquests funcionaris van posar-se immediatament al servei del Govern de Burgos, però n'hi hagué un altres que, davant la incertesa de com es desenvoluparia la guerra, van optar per quedar-se al territori francès o bé, un cop a França, van retornar al republicà. Un dels casos més extravagants i desvergonyits va ser el protagonitzat pel magistrat Eduardo de Zúñiga, el qual va sortir de Barcelona el mes d'agost de 1936, com s'ha exposat, i fins al mes d'agost de 1937 no va entrar al territori nacional. Segons el president de la Comisión de Justicia de la Junta Técnica aquesta permanència a l'estranger, *"sin que (...) (se) haya puesto en relación en ninguna forma ni por ningún intento con la España Nacional"*, només s'explicava, perquè *"no se decidió a penetrar en territorio Nacional hasta que tuvo seguridad, a su juicio, del triunfo de las armas nacionales por lo que al Estado no deben interesar en absoluto los servicios de un funcionario de tal comportamiento"*. Davant d'aquesta conducta, l'instructor proposava la separació del servei i la baixa a l'escalafó. No obstant això, el general Franco li imposarà la sanció de sis mesos de suspensió.[195]

Però les autoritats nacionals desconeixien el doble joc polític que havia realitzat el magistrat Eduardo de Zúñiga. Temorós de com es desenvoluparia la guerra, telegrafià al president de l'Audiència Territorial de Barcelona, el 14 de setembre de 1936 des de Niça, a fi que li prorrogués la llicència per malaltia, la qual cosa aconseguí. Novament, escrigué una carta al president, el 22 de març de 1937 des de l'Hotel Suisse de Niça, en la qual li esposava, com ja li havia donat a conèixer en altres cartes, que *"me tenía V. en ésta a sus órdenes siempre"*. Però aquesta carta no era una demostració de fidelitat republicana, sinó l'excusa per encarregar al president, després que haguessin entrat a robar al seu pis de Barcelona, que fes *"lo que estime necesario; para la devolución de mis ropas y efectos"*. Altre cop, no perdia l'avinentesa per reiterar-li que degut al seu estat de salut no podia tornar a Barcelona, *"si antes V. no me necesita"*, ja que *"desde el primer día he estado en comunicación con V. y a sus órdenes"*. Tot i això, el 17 d'agost de 1937, es presentava davant el Govern de Burgos.[196]

El magistrat Juan Espinosa Gozalbo, després de sortir de Barcelona el 28 de juliol de 1936, gràcies al *"visado de las Milicias socialistas (...) saliendo por Port Bou en 30 de Julio"*, va tornar *"a España por La Junquera procedente de Perpignan en 9 de Agosto de 1936 y al parecer permeneciendo en su cargo hasta diciembre del mismo año"*. Uns trasllats que segons va argumentar obeïen a la malaltia de la seva dona. Quan el 5 de gener de 1937 va entrar novament a França, es dirigí a la zona nacional. Però la Comisión de Justicia de la Junta Técnica del Estado considerarà que no era *"afecto al Movimiento Nacional ni buen español quien llamándose tal consigue salir de territorio rojo con medios económicos y toda clase de autorización (...) y lejos de practicar alguna diligencia para entrar en territorio nacional se reintegra a Barcelona (...) (y) cuando ya funcionaba de modo normal con muchos días de antelación el legítimo Gobierno Nacional de Burgos"*.

Per això, el govern de Burgos el destituirà, el 9 de gener de 1937, quatre dies després d'haver entrat al territori nacional. Tot i que hi presentarà un recurs, el general Franco confirmarà la seva separació. El 1941, intentarà novament la seva readmissió, avalat per una gran quantitat de personalitats del règim, però el ministre de justícia entenia que *"Los hechos que sirvieron de base para la imposición de la sanción, no han sido desvirtuados en el trámite posterior, y sobre todo confirmada por S.E. el Jefe del Estado y Generalísimo, en*

[195] ACMJ. Justicia. Exp. 14.469.
[196] AGTSJC. Exp. Personals. Zúñiga García-Izquierdo.

modo alguno puede alterarse, ni ser objeto de revisión".[197] Uns raonaments conformes al règim instaurat: el dictador mai s'equivocava.

En uns altres supòsits, els funcionaris van entrar a França, però no van ingressar immediatament a la zona nacional. La permanència a l'estranger, més enllà del temps indispensable per entrar a l'Espanya nacional, la perseguirà molt severament el franquisme. El president del Tribunal de Cassació de Catalunya Santiago Gubern Fábregas, màxima autoritat de Catalunya fins al 29 de setembre de 1936, abandonarà el càrrec, com ja s'ha exposat. L'abandonament injustificat del servei, a pesar de l'atemptat, les amenaces que va patir i el segrest del seu fill, conduiran la Generalitat a fer-lo cessar. Des de França, no va intentar entrar a l'Espanya nacional, sinó que va quedar-se en aquell país fins al 1942.[198] La permanència a l'estranger serà el comportament que tindrà en compte el Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas de Barcelona per condemnar-lo, com ja es veurà.

Un comportament molt semblant al de Santiago Gubern va ser l'observat pel fiscal José Martí de Veses i Sancho, el qual, tot i que ben promptament va entrar a França, no va dirigir-se immediatament cap a l'Espanya nacional. Per aquest motiu, el franquisme el separarà –anteriorment l'havia destituït el Govern del Bienni Constituent, posteriorment va ser readmès durant el Bienni Negre, i novament el separarà la Generalitat el 1936: un dels pocs funcionaris que reunia tots els requisits per desagradar tothom. En el seu expedient de depuració, ja acabada la guerra, l'instructor li imputarà la seva permanència a França durant cinc anys. Davant d'aquest acusament, el fiscal argumentarà que va intentar entrar a la zona nacional per Biarritz, tanmateix li van indicar *"la conveniencia de que esperara algún tiempo, pues no siendo útiles mis servicios militares por mi edad, me exponía a denucias que en el estado pasional de una guerra civil corría el peligro no se comprobaran con la serenidad adecuada"*. Unes explicacions que no van convèncer les autoritats ministerials.[199]

En aquest primer període, la integració més traumàtica a l'Espanya nacional va ser la del magistrat Joaquín Vilches Burgos, president de l'Audiència Provincial de Barcelona, el qual es trobava el 18 de juliol de vacances a Sevilla, com ja s'ha exposat. Aquest funcionari va ser veritablement víctima de las *"denucias pasional(es) de una guerra civil"*, com raonava el fiscal José Martí de Veses. En la declaració jurada que presentarà, farà constar que immediatament al cop d'Estat es va posar al servei de les noves autoritats, integrant-se en el requeté. Posteriorment, per mitjà de l'auditor de guerra de Sevilla, va ser presentat *"al Excmo. Sr. General D. Gonzalo Queipo de Llano para hacer su adhesión lo que efectuaron unos días después, ordenando dicho Excmo. Sr. General"*que se'l destinés a l'auditoria de guerra, com així va ser. El 15 de setembre, va incorporar-se *"como Magistrado a la Audiencia de Sevilla"*, on va romandre-hi fins al 9 d'octubre. Llavors, per un *"Decreto del Excmo. Sr. General del ejército del Sur"*, se'l va destinar *"a la Audiencia de Huelva"*.

Malgrat aquesta primera confirmació pel general Queipo de Llano, el seu malson començaria ben aviat. L'auditor de brigada[200] José María Sagnier Sanjuanena,[201] destinat a

[197] ACMJ. Justicia. Exp. 14.693.

[198] Tot i això, es trobava inclòs dins els llistats de la JARE a fi de ser evacuat de França. ANC. Fons Josep Andreu Abelló. Caixa núm. 6.

[199] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.

[200] L'assimilació a l'Exèrcit de l'auditor de brigada és el càrrec de tinent coronel. *Revista Española de Derecho Militar*. Ministerio de Defensa. Separata al núm. 72. Juliol-desembre, 1998, pàg. 82.

[201] El denunciant no és *"J. M. Sagnier. Marqués de Sagnier"*, regidor del primer consistori franquista de Barcelona, encarregat d'*"Obras y Ensanche"*, malgrat que al llibre de cerimonial de l'Ajuntament de

l'Auditoría de Guerra de la Sexta División (Burgos), el denunciava a les autoritats rebels, perquè quan va prendre possessió del càrrec de president de l'Audiència Provincial de Barcelona, *"entró en la Audiencia, subiendo la escalera de honor, con el puño en alto, haciendo el saludo marxista, siéndole luego tomada la promesa (en catalán desde luego) por el Presidente señor Gubern, cuya promesa otorgó también con el puño cerrado, haciendo también el saludo marxista"*.

El militar delator proposava com a testimonis que podien confirmar la seva versió dels fets una part de la colònia catalana establerta a la zona nacional,[202] la qual havia aconseguit fugir de Barcelona. A partir d'aquests moments, declararan una gran quantitat de testimonis sobre com va saludar el magistrat durant la seva presa de possessió: si *al estilo marxista* o bé com corresponia en un acte solemne d'aquelles característiques. A mesura que els testimonis declarin, aniran afegint altres components a la denúncia, com que donava el seu vistiplau *"con la cabeza al discurso del señor Gubert"* (sic), el qual era *"de tonos separatistas"*. Però les informacions dels testimonis de càrrec no aportaven cap coneixement directe, sinó que es remuntaven a terceres persones, a rumors o creences. En una situació tan absurda, però essencial en aquelles circumstàncies de rancúnies i delacions, un testimoni afirmarà que *"el señor Vilches entró en la Sala levantando el brazo en alto sin que el declarante pudiera distinguir desde el sitio que ocupaba, si cerraba el puño, pero que desde luego varios de los asistentes que estaban más cerca así lo dijeron"*. A partir d'aquests moments, s'instruirà un expedient disciplinari molt voluminós per investigar si el funcionari era una "*persona compatible con el nuevo Estado, con la nueva España, que se está creando"*.

El deliri d'aquesta instrucció arribarà fins a l'extrem que un testimoni de descàrrec afirmarà que va prometre el càrrec *"con el brazo en ángulo recto y la mano rígida, sin flexión alguna en los dedos"*. El detall de com havia saludat el magistrat era una excusa necessària per exercir contra ell una venjança per haver estat elegit per les autoritats catalanes del Front d'Esquerres per a un càrrec 'polític' de lliure designació, i naturalment per haver-lo acceptat. Per això, un testimoni de càrrec manifestarà que el dia de la presa de possessió *"lo único que se comentaba y producía extrañeza era que a dos funcionarios* (l'altre és Adolfo Fernández-Moreda) *de inferior categoría le hubiesen otorgado tan señalados puestos habiendo otros magistrados dignísimos y de mayor antigüedad que podían haber sido designados, y se atribuía a que dichos señores simpatizaban con la Esquerra"*.

Barcelona només figura *"J. M. Sagnier. Marqués de Sagnier"*, com també a la bibliografia consultada. El regidor és José María Sagnier Vidal, arquitecte de l'arquebisbat de Barcelona i vocal del Consejo General de la Caja de Pensiones para la Vejez y el Ahorro el 1956. Per altra banda, el marquesat que ostentava no era per atorgament reial, sinó pontifici, per això no n'hi ha constància a l'Archivo Central del Ministerio de Justicia. Arxiu Històric Administratiu de Barcelona (Cerimonial Caixa 3), ACMJ. Títulos Nobiliarios del Reino, J. M. Thomàs, *op. cit.*, pàg. 332 i Heráldica. Guía de Sociedad. Recopilada por E. González Vera, Madrid, 1956, pàg. 1118.

[202] Proposava com a testimonis a "Don Francisco Sepúlveda, Abogado del Estado, actualmente en Burgos. Don José María Despujols y Ricart, abogado del Estado y actualmente en Zaragoza.– Don Luís Quer y Ríos, Juez de Primera Instancia e Instrucción de Berga, actualmente en Burgos.– Don Aurelio Joaniquet y Extrenzo (sic), abogado del Colegio de Barcelona actualmente en Burgos.– Don Francisco Corbella Hernández, Teniente Auditor de segunda con destino en la Auditoría de la 6ª División". Aquest llistat s'ampliarà notablement amb altres catalans, evadits a l'Espanya nacional, els quals informaran sobre l'adscripció ideològica del magistrat i de com va prendre possessió.

Joaquín Vilches assegurarà, en el seu plec de descàrrec, que els seus denunciants estaven moguts per la *"confabulación del abogado del Estado Don Francisco Sepúlveda, yerno del político Don Santiago Alba (parentesco que seguramente ha utilizado para desempeñar entre otros cargos los lucrativos de abogado de la Sociedad Anónima Cros y de la Compañía de Tabacos de Filipinas) que asocia a él, para sus fines, a todo aquel sujeto, que para vengar agravios verdaderos o falsos, por las resoluciones dictadas por el exponente o por otros motivos personales, les mueve la pasión, para deponer en contra"*. Aquest era l'ambient de delació i venjança que emparava legalment el naixent franquisme.

Però, segons Joaquin Vilches, existien altres motivacions per denunciar-lo: al *"Señor Sepúlveda y lo mismo que el señor Despujol les ha movido la insatisfecha pasión de querer vengar en el suscribiente el daño que se le hiciese al magistrado y Presidente de la Audiencia Provincial de Barcelona, don Mariano González Andía íntimo amigo de aquellos"*. Quan el Front d'Esquerres va vèncer a les eleccions de febrer de 1936, aquest magistrat, *"el juelguista de Marchena"*, ocupava la presidència de l'Audiència Provincial de Barcelona, però immediatament la Generalitat el va fer cessar i el va destinar com a simple magistrat a la de Girona, nomenant tot seguit Joaquín Vilches. Davant un possible altercat el dia de la presa de possessió, ja que Mariano González de Andía no havia assumit la seva destitució, Joaquín Vilches va intentar donar *"explicaciones en términos correctos a dicho señor, las que se verificaron en el Café Colón de Barcelona, antes de la posesión, en presencia del señor Sepúlveda y como hubo de contestar el señor González Andía con las frases 'de hoy por mí, mañana por ti', comprendió el exponente que le mantenía su hostilidad"*. Per al denunciat, l'autèntica raó de la delació era venjar el cessament de Mariano González de Andía, distorsionat per la delació d'uns fets irreals i amagat amb la utilització d'un gran nombre de testimonis que havien desenvolupat *"el triste papel de comparsa"*.

A l'expedient, declararà com a testimoni de càrrec Luís Quert Rius, jutge de Berga evadit a la zona nacional, nomenat pel Govern de Burgos jutge degà de Sant Sebastià. Segons Joaquín Vilches, el seu testimoniatge responia al fet que estava *"tocado de fobia escalafonista (como así lo ha expresado en Burgos con posterioridad a su declaración a persona de reconocida independencia al manifestar que 'había que hacer huecos en el escalafón"*. El conflicte bèl·lic representava un moment excepcional perquè alguns funcionaris aconseguissin el seu 'botí de guerra' a costa de les desventures dels altres.

Després de la instrucció d'un voluminós expedient de depuració, la majoria dels testimonis desmentiran les imputacions de José María Sagnier Sanjuanena[203] i dels altres delators. Malgrat aquest gir de la instrucció, el fiscal va admetre la versió dels denunciants, tot afirmant al seu informe que Joaquín Vilches es trobava el 18 de juliol accidentalment a Sevilla,

> *"¿Y qué hace? Todos lo sabemos, por que lo vimos: ingresar en la simpática institución del Requeté, y ostentarse con su honroso uniforme. ¿No engendra duda la vacilación del hombre que en Marzo acepta gozoso el cargo presidencial de confianza, otorgado por la Esquerra catalana de la Generalidad y que en Agosto se honorifica con el traje é insignias del aguerrido y simpático Requeté nacional?*

[203] El 1956, José María Sagnier Sanjuanena era advocat, agent de canvi i borsa, *"gentilhombre de Cámara de su Majestad"* i coronel auditor. Residía a Barcelona. Heráldica. Guía de Sociedad. Recopilada por E. González Vera, Madrid, 1956, pàg. 1118.

¿No parece querer borrar en Sevilla, lo que meses antes recibió complacido en Barcelona?".

Aquesta opinió del fiscal la ratificarà posteriorment el capità Ángel Fernández qui assegurarà *"que en aquella fecha todos los cargos públicos importantes se les daba a los naturales de Cataluña, y no obstante este cargo importante de Justicia catalana fué adjudicado a un andaluz que simpatizaba con los traidores separatistas catalanes"*. Per això, més endavant es dirà que Joaquín Vilches *"era muy amigo de un Magistrado llamado Adolfo Fernández-Moreda, destacado elemento separatista"*.[204]

El 16 de juny de 1937, la Comisión de Justícia de la Junta Técnica admetrà que Joaquín Vilches *"hizo saludo al estilo marxista con el puño cerrado"*. Tanmateix, explica aquest comportament com una *claudicación pasajera*, que no podia *"significar otra cosa que afán de popularidad"*. Per això, se'l sancionarà amb la suspensió de càrrec i sou durant un any. Però la correcció anava molt més enllà, perquè si Joaquín Vilches arribava a la presidència de l'Audiència Provincial de Barcelona el 1936 amb 48 anys, moria el 1958, amb 70 anys, com a simple president de la Sala Civil de l'Audiència de Las Palmas. La venjança havia acomplert el seu objectiu: mai va gaudir de la confiança de les autoritats ministerials franquistes.[205]

[204] AGMB. J. S. Núm. 539/40.
[205] ACMJ. Justicia. Exp. 14.762.

IV. L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA A CATALUNYA, DELS FETS DE MAIG A LA CONQUESTA DE BARCELONA PER LES TROPES REBELS

Els enfrontaments que es van produir durant els primers dies de maig de 1937 entre els cenetistes i poumistes, per una banda, i ugetistes, comunistes i republicans, per l'altra, van evidenciar les diferents concepcions de l'Estat que tenien les diverses forces antifeixistes. Si per als primers era indispensable l'aprofundiment de la revolució per guanyar la guerra, els altres tres creien imprescindible l'enfortiment de l'Estat, retornant a l'organització política prebèl·lica, la qual cosa significava el bandejament o la neutralització de les estructures que havien nascut amb l'esclat revolucionari. A partir del més de març de 1937, era inqüestionable la represa del poder per part de l'executiu central: quedava lluny la confusió dels primers mesos de guerra.

"En realidad, la cuestión de concentrar todas las energías para la guerra, de obtener un verdadero Ejército regular, con mando único y reservas y, en general, un verdadero Estado que respondiese a las exigencias bélicas, quedó planteado con toda crudeza después de los sucesos de mayo".[1] Si bé això és cert, els Fets de Maig els va ocasionar precisament l'enfrontament d'aquestes dues visions de la realitat política, ja que el Govern central des de feia mesos intentava enfortir l'Estat a costa de la revolució, i de la sobirania que havia assolit Catalunya i altres estructures polítiques. Tot això és inqüestionable, però van existir altres causes, directament relacionades amb l'Administració de justícia, que acabarien conduint als Fets de Maig.

Aquestes visions de l'Estat no eren desinteressades. Un Govern envigorit que vetllés pel manteniment de l'ordre públic podria exigir responsabilitats als causants del terror dels primers mesos de guerra, així com també podia desmantellar tota l'obra revolucionària, arrabassant el poder als seus protagonistes. Justament, això era el que no desitjaven els cenetistes i poumistes. Tanmateix, va ser així. Després dels Fets de Maig, la CNT perdrà el seu protagonisme i mai més tornarà a tenir el poder de què havia gaudit fins aquells moments. També el POUM desapareixerà després d'ésser declarat fora de la llei, a instàncies del PCE i PSUC. Per aquest partit començava una terrible persecució policial i judicial contra la seva cúpula i els seus militants: una repressió que la materialitzarà el Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya.

Durant els Fets de Maig, el Palau de Justícia de Barcelona no va ser ocupat, com ja era costum en moments de forta excitació política. Així, va quedar al marge dels enfrontaments partidistes, potser pel gran desplegament policial de què es va dotar. L'inspector de tribunals assegurarà sobre un funcionari, com a mèrit laboral, que *"dit funcionari és antifeixista provat ja que durant els fets de Maig últims va estar constantment al Palau de Justicia defensant-lo i exposant la seva vida".*[2] D'això pot deduir-se que les autoritats temien que els aldarulls que es van produir a la ciutat acabessin per assaltar-lo. La presa

[1] M. Tuñón de Lara, *op. cit.*, pàg. 678. L'anarquista Antonio Ortiz descriu aquesta situació: *"Los sucesos de mayo de 1937 en Barcelona fueron el punto de partida de una ofensiva a fondo contra todo aquello que representase un espíritu revolucionario y federalista. (...) Esta campaña se alentaba desde el gobierno, desde todos los órganos de prensa de los comunistas".* La represa del poder del Govern central i el retorn a l'Estat prebèl·lic va aconseguir-se per mitjà de la creació d'un exèrcit regular, el qual esborrava les columnes de milicians i, conseqüentment, el poder cenestista sorgit després del 19 de juliol. El nou exèrcit *"no era un ejército profesional en el sentido estricto de la palabra, sino que se había convertido en una lucha de tendencias. Los confederales que habían hecho el 'sacrificio' de aceptar la disciplina con todas sus consecuencias, sentían en su propia piel cómo ese ejército estaba al servicio de un partido autoritario, y que el espacio de maniobra que aún les quedaba se veía constantemente reducido".* El PCE era l'amo i senyor de l'Estat, i de la forma més partidista possibile. J. M. Márquez i J. J. Gallardo, *op. cit.*, pàg. 149 i 162.

[2] AHN. Causa General. Leg. 1640.

del palau hauria estat d'unes grans conseqüències, ja que allí es concentrava tota la justícia popular de guerra.

Finalment, van guanyar les tesis del Govern central, propugnades pel PCE: la condició indispensable per guanyar la guerra era l'enfortiment de l'Estat prebèl·lic, o sigui, liberal. Fins aquí es tractava d'un criteri políticament coherent amb el que significava la República des de la seva proclamació i l'aposta per vèncer a la guerra, si no s'hagués revestit d'un fort centralisme que vulnerarà l'Estatut, com des del 19 de juliol la Generalitat ho havia fet amb la Constitució. El Govern català perdrà bona part de les competències assumides de facto en esclatar la guerra i d'altres contemplades a l'Estatut. El 16 de juny de 1938, el Diari Oficial de la Generalitat publicava que "És derogat el Decret del Consell de la Generalitat de Catalunya, del 28 d'agost de 1936 sobre vigència de disposicions en el territori de Catalunya". Això significava que "desapareixia el principi normatiu de plenitud autonòmica, cosa que en un sentit força sui generis podia considerar-se com la 'sobirania legal' de la Generalitat catalana".[3]

Marià Rubió defineix tres etapes durant la guerra civil: "La primera, anarquista, es va iniciar el 19 de juliol de 1936 i va acabar el maig de 1937. / La segona, que per donar-li un nom anomenaré democràtica, va durar sis mesos, des de maig a novembre de 1937. És una etapa que serveix de pont per arribar al període comunista. / Aquesta tercera etapa s'inicia amb el trasllat del govern Negrín a Barcelona. (...) A partir de maig de 1937 hi va haver un govern responsable del que va fer i va deixar de fer." Quan els comunistes van assolir el poder, van ofegar la FAI. "Dissortadament, quan la FAI va haver abandonat les seves posicions, el comunisme es va erigir en amo del camp i va imposar *la seva revolució*". Llavors, començarà un altre període molt obscur que vulnerarà molts drets dels ciutadans i de la Regió Autònoma de Catalunya, sota l'excusa de l'ordre públic o el reforçament de l'Estat. El ministre de justícia, Manuel de Irujo, dimitirà impotent davant d'aquestes arbitrarietats comunistes. En aquest context, l'advocat Marià Rubió creia que "El poble català, eminentment liberal, havia descobert, sota les 'iniciatives' d'anarquistes i comunistes, quelcom que amenaçava la seva llibertat".[4]

En aquesta nova etapa, les relacions entre el Govern central i la Generalitat gairebé es trencaran, entre ambdós no hi haurà entesa ni diàleg: el primer optarà solament per la imposició i el segon per la queixa. L'exconseller de justícia Joan Lluhí Vallescà opinava, segons una nota dels serveis d'espionatge franquistes del 13 d'octubre de 1937, que

> *"en sus primeras conversaciones con sus amigos han confirmado la tirantez de relaciones entre Valencia y la Generalidad, viendo en la dimisión de Companys y el traslado del gobierno de Valencia a Barcelona, un triunfo de la política dictada por Rusia, la eliminación total de la FAI y de las tendencias separatistas, pues existe el propósito de no proveer la Presidencia de la Generalidad hasta después de la guerra".*[5]

---

[3] J. A. González Casanova, *Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)*, Editorial Curial, Barcelona, 1974, pàg. 410.

[4] M. Rubió, *op. cit.*, pàg. (2002), 189-193 i 118.

[5] En la nota s'afegia que *"LLUHI y CASANOVAS, aunque enemigos políticos de COMPANYS, por representar un sector de tendencia pequeño burguesa dentro de la política catalana, en oposición al netamente sindicalista representado por COMPANYS, expresan y se hacen eco del desagrado que produce en Barcelona la noticia del próximo traslado del Gobierno de Valencia."* AGTSJC. TRRPB. Exp. Núm. 9/39.

La situació s'agreujarà quan s'estableixi el Govern de la República a Barcelona, el 28 d'octubre de 1937.

El Govern central pretenia recobrar les parcel·les de poder a Catalunya, reconegudes constitucionalment, que l'onada revolucionària li havia pres; tal com va afirmar el president Manuel Azaña: *"La Generalidad funciona insurreccionada contra el Gobierno (...) asalta servicios y secuestra funciones del Estado, encaminándose a una separación de hecho. Legisla en lo que no le compete, administra lo que no le pertenece".*[6] Però el Govern central, com si es tractés d'una venjança per les intromissions legals de la Generalitat des del 19 de juliol, quan això va succeir a tot el territori on no va triomfar el cop d'Estat, la relegarà a un segon pla polític, i fins i tot li prendrà la competència de l'ordre públic.

Després d'un congrés del PSUC, on van assistir-hi autoritats de l'Exèrcit i del Ministeri de Governació, el general Pozas i Virgilio Llanos van fer un discurs clarament centralista i procomunista. Quan Lluís Companys va tenir-ne coneixement, va adreçar-se amargament en una carta, el 26 de juliol de 1937, al president del govern Dr. Negrín queixant-se de les paraules que s'hi havien pronunciat. Companys considerava

> *"cuando menos indiscreta, y además, contraria a las disposiciones del Gobierno esa actitud. No es tampoco saludable que el Orden Público, en manos del Estado, pueda parecer inclinado a un Partido. (...) todo esto produce cierta inquietud, molesta en algunos extremos los sentimientos de Catalunya, y crea un ambiente de insastisfacción, que estimo se debe procurar desvanecer a lo que por mi parte contribuiré en todo cuanto pueda".*[7]

Un centralisme marcat per les tesis del PCE, PSUC i UGT, secundades pel PSOE i IR, el qual es creia l'únic mitjà per enfortir l'Estat. Malauradament, aquesta concepció estatal retornava a aquella vella concepció existent abans que es proclamés la República. El president del Govern, Dr. Negrín, recollirà el centralisme com l'única manera de preservar l'Estat. El conseller de justícia Bosch i Gimpera opinava d'aquest 'neocentralisme', més enllà de la Constitució, que *"No deben crearse nuevas superestructuras postizas ni confundirlas con el verdadero pueblo. No hay que tomar a ningún pueblo de España, ni a su cultura, como representantes exclusivos del pueblo español o de la cultura española, ni atribuir patentes de heterodoxia a los demás. / La verdadera España se halla todavía en formación y lejos de haberse construido definitivamente".*[8] Importaven poc aquests raonaments en el nou context de centralització, on no s'aportava res de nou: altre cop ressorgia la concepció unitària de l'Estat i la preponderància de la cultura castellana. Sí que era nou, però, que alguns partits obrers d'esquerra capitanegessin aquest ideal tan tossudament.

En la nova realitat política resultant dels Fets de Maig, el conseller Pere Bosch i Gimpera[9] serà un polític fonamental per apaivagar els ànims, malentesos i enfrontaments entre el Govern central i l'autonòmic. Uns objectius que aconseguirà mentre Manuel de

---

[6] M. Azaña, *La Velada en Benicarló*, Edit. Losada, Buenos Aires, 1939, pàg. 101-106.

[7] ANC. Fons Josep Andreu Abelló. Caixa núm. 6.

[8] P. Bosch Gimpera, *España*, Anales de la Universidad de Valencia, València, 1937, pàg. 45-47.

[9] Segons Rafael Tasis, "El nou Conseller era advocat, però l'arqueologia i la prehistòria l'havien tingut apartat dels Codis tota la seva vida. Va demanar a Eduard Ragassol (...) que l'ajudés en la seva tasca i que fos sots-secretari." R. Tasis, *op. cit.*, pàg. 16-7.

Irujo Ollo, del PNB, sigui ministre de justícia.[10] Entre tots dos s'establirà una bona entesa, la qual aturarà el deteriorament de les relacions entre ambdós executius. Quan dimiteixi Irujo,[11] les relacions entre l'executiu central i l'autonòmic s'aniran degradant progressivament fins al final de la guerra, per arribar fins i tot a situacions còmiques, les quals no per això deixaven d'ésser summament dramàtiques.

Els Fets de Maig van ser l'excusa emprada pel Govern central per iniciar una ferma política unificadora. Pel que fa a l'Administració de justícia, aquesta política va ser prèvia, i els successos de maig van ser la seva conseqüència més immediata. No hi ha cap mena de dubte que a partir del mes de febrer de 1937, l'executiu central es trobava en condicions d'imposar la seva autoritat a tot el territori lleial.[12] A partir del mes d'abril, serà quan el Govern central obligui Catalunya, per mitjà del conseller Joan Camorera, comunista, a complir l'ordenament jurídic prebèl·lic i aquell altre que havia promulgat des del 18 de juliol. D'acord amb les ordres del Departament de Justícia del 13 i 28 d'abril, Catalunya havia d'aplicar la normativa del Govern de la República que regulava els tribunals populars, i els jurats de guàrdia i urgència. L'executiu català admetia "considerar inoperants les disposicions dictades, sobre aquesta matèria, per la Generalitat".[13] El règim gairebé sobirà que va viure Catalunya a partir de l'esclat de la guerra, sense parangó des d'abans del Decret de Nova Planta, ja que havia legislat fins i tot en matèria penal, quedava desmantellat.

Fins aquí, el Govern central només feia que obligar Catalunya a aplicar la legalitat republicana, però la realitat després dels Fets de Maig serà una altra de ben diferent. A mesura que avancin els mesos, amb el perfeccionament de l'Administració de justícia pels tipus delictius propis de la guerra, l'executiu central marginarà i menyspreará l'organització judicial de Catalunya, vulnerant les potestats sobre aquest àmbit que reconeixia l'Estatut d'Autonomia. Aquest menyspreu es farà insostenible el mes d'abril de 1938, quan el president Lluís Companys s'adreci al president del Govern central a fi de comunicar-li que

> *"En la hora en que se necesita exaltar todos los resortes sentimentales, patrióticos e históricos que forman la característica de la opinión catalana, el Gobierno de la Generalitat y los hombres de nuestro pueblo no tienen intervención, no ya en los aspectos fundamentales de orden y dirección política interior, ni de guerra, ni casi en las funciones propias administrativas enlazadas con sus servicios; y la esfera de los derechos estatutarios ha quedado dibujada a la semblanza de su antigua*

[10] Rafael Tasis també afirma que "En el Govern de la República, el dinàmic basc Manuel de Irujo, desbordant de vehemència i de simpatia, havia substituït el reusenc Joan Garcia Oliver (...) A la Generalitat, Pere Bosch i Gimpera, més preocupat en pedres històriques i en l'opinió dels savis d'arreu del món que en procediments judicials, feia un bon 'pendant' al magnífic basc. La justícia tenia prou feines a endegar els torts comesos en els nou mesos procedents i no es preocupava gaire dels feixistes. No hi havia penes de mort." R. Tasis, *op. cit.*, pàg. 50.

[11] Manuel de Irujo se'l va nomenar ministre de justícia el 17 de maig de 1937, càrrec del qual va dimitir l'11 de desembre del mateix any, després d'enfrontar-se obertament amb el Dr. Negrín, perquè aquest va crear, sense haver-li consultat, els tribunals especials de guàrdia, uns òrgans populars de guerra on les garanties processals estaven molt absents. J. Rodríguez, *op. cit.*, pàg. 115 i següents.

[12] L'Ordre ministerial del 6 de febrer de 1937, per la qual es creava una comissió entre l'Estat i *"la Regió Autònoma"*, no tenia altre objectiu que fer retornar Catalunya a la legalitat judicial prèvia a l'esclat de la Guerra Civil, i si era possible retallar aquelles competències.

[13] Exposició de motius de l'Ordre del 28 d'abril de 1937.

Diputación Provincial. (...) Porque Sr. Presidente, hay un Estatuto que puede y debe amoldarse a las necesidades de la guerra".

Aquestes paraules del president eren un preludi d'un deteriorament progressiu de les relacions entre el Govern central i l'autonòmic, insostenibles el mes de desembre de 1938. Una situació summament violenta que tindrà com a teló de fons les multes que imposaven els tribunals especials de guàrdia: ambdós governs es creien competents per percebre-les. Segons el conseller Pere Bosch Gimpera, el president Negrín va actuar arrogantment contra la Generalitat, mai va voler conèixer les seves raons, malgrat que Lluís Companys va intentar en tot moment conciliar les postures: "Negrín defugí el contacte per arribar a l'acord". L'enfrontament serà extrem l'agost de 1938, ja que "Negrín tracta de recrudeixir la centralització i la política autoritària seva i es provoca la crisis en la dimissió del ministre català Ayguadé i d'Irujo (sic)".[14]

La creació dels tribunals especials de guàrdia –popularment coneguts com el *photomaton*, promulgats pel Decret del 29 de novembre de 1937– tenia com a objectiu el perseguiment dels delictes flagrants contra la seguretat de la República, els quintacolumnistes i les vulneracions de la llei en matèria de subsistències. Aquesta innovació jurisdiccional hagués passat inadvertida dins la justícia popular de guerra si no hagués estat perquè va significar l'intent més intens i pertinaç del president Dr. Negrín de tutelar l'Administració de justícia de Catalunya. Malgrat que es tractaven d'uns òrgans assentats al territori de Catalunya, depenien del Tribunal Suprem i el ministre de justícia nomenava els seus components: una vulneració clara de l'Estatut.[15]

Si aquesta va ser la situació orgànica, tènuement corregida al cap dels mesos, l'enfrontament directe entre el Govern de la República i el de la Generalitat, el més violent pel que fa a l'Administració de justícia des dels fets ocurreguts al Palau de Justícia el 9 de setembre de 1934 i aquells altres que els van succeir, l'originarà el cobrament de les multes, com ja s'ha dit, que imposaven els tribunals especials de guàrdia: la Generalitat es creia competent per cobrar-les quan les imposaven els tribunals del seu territori, mentre que el Govern central les hi reclamava.[16] L'executiu central s'emparava constitucionalment en la seva potestat de percebre-les: el dret punitiu era una competència del Govern central; mentre que la Generalitat, acollint-se a les competències que va assumir des del 19 de juliol de 1936, volia continuar gaudint del dret a cobrar-les.

El 30 d'abril de 1938, el conseller Bosch i Gimpera ordenava el president de l'Audiència Territorial de Barcelona que prengués "les disposicions oportunes per tal de que l'import de les multes imposades pels esmentats Tribunals (...) siguin satisfetes amb papers de

[14] ANC. Fons Bosch-Gimpera. Caixa núm. 1.

[15] Quan pel Decret del 3 de maig de 1938 es modifiquin els tribunals especials de guàrdia, el conseller P. Bosch i Gimpera correrà a fi d'avançar-se al ministre de justícia en el nomenament dels funcionaris judicials. Així, per l'Ordre del 6 de maig de 1938, el mateix dia en què es publica al DOG el Decret, nomenava el personal, tret dels representants del Ministeri de Governació i Defensa, que corresponia fer-ho a aquests ministeris. El personal judicial dels diferents tribunals va comportar molts malentesos entre ambdós governs, fins al punt que el Tribunal Suprem va haver de pronunciar-se sobre l'adaptació d'aquests òrgans al territori de Catalunya. AHN. Causa General. Leg. 589.

[16] La quantia de les multes imposades pels tribunals era molt elevada. Per exemple, fins al 25 d'octubre de 1938, quan encara no arribaven a l'any del seu establiment, els diversos tribunals de Catalunya, en concepte de subsistències, havien imposat 12.701.773,82 ptes. Durant el mes d'agost de 1938, el tribunals de Barcelona havien condemnat a la quantitat de 1.827.118,5 ptes. Unes quantitats molt considerables en aquell temps. AHN. Causa General. Leg. 1637.

pagament de la Generalitat, i quan es relacionin amb delictes de subsistències i preus indeguts sigui ingressat a la Caixa de Dipòsits de la mateixa a disposició de l'Autoritat corresponent, per tal d'ésser aplicat per atencions de guerra. (sic)". Davant d'aquestes instruccions del Govern català, el sotssecretari del Ministeri de Justícia va ordenar al president de l'Audiència que informés de les multes que *"hayan sido cobradas, así como si lo han sido en papel de pagos al Estado o donde se ha ingresado su importe, y a disposición de quien, que en todo caso debe ser el Estado, y las que aparezcan pendientes de cobro, que deberán hacerse efectivas inmediatamente con intervención del Ministerio Fiscal, enviando a este Ministerio los correspondientes resguardos"*.

El president de l'Audiència comunicava al ministre de justícia que aquesta ordre del sotssecretari l'havia traslladat *"al Honorable Consejero de Justicia de la Generalidad, quien según la Constitución de la República y el Estatuto de Catalunya le corresponde resolver sobre lo que V.E me interesa"*. També el president de l'Audiència Provincial de Tarragona va rebre un requeriment idèntic del Ministeri de Justícia, per la qual cosa va notificar al president de l'Audiència de Barcelona –superior jeràrquic– que *"Als efectes procedents i per la forma de remissió de l'adjunta comunicació de la Sots-Secretaria de Justícia i per la possibilitat que el contingut de tal comunicació pugui atènyer les facultats estatutàries de Catalunya en matèria de Justicia, tinc l'honor de trametre a V.E. la comunicació de referència rebuda en aquesta Presidencia"*.[17] L'entesa entre el Govern de la República i Catalunya ja no era possible.

Lluny de solucionar-se les diferències entre ambdós governs, la discòrdia augmentarà en intensitat. El 12 d'agost de 1938, el delegat del ministre de justícia comunicava i ordenava el president del Tribunal Especial de Guàrdia núm. 2 de Barcelona que *"dichas multas deben ser ingresadas a disposición del Excmo. Sr. Ministro de Defensa Nacional, para atenciones de guerra. (...) a partir de esta fecha, sin excusa ni pretexto alguno, hará el ingreso de cuantas multas se hagan efectivas en la cuenta corriente del Banco de España"*. Aquestes instruccions també les va remetre al president de l'Audiència Territorial de Barcelona. Les relacions eren cada cop més violentes. Per això, el 4 d'octubre de 1938, el president Lluís Companys va adreçar-se al Dr. Negrín a fi de comunicar-li que la *"situación (...) hace indispensable el encauzamiento de los conflictos, latentes unos, y manifiestos otros, la solución de los cuales, el Consejo de la Generalidad se propone plantear al Gobierno de la República"*. En aquesta comunicació, el president català demanava al Govern central l'aclariment de les qüestions que havien conduït a la confusió de competències; no calia provocar enfrontaments, sinó *"adoptar ciertas medidas que impidieran que el confusionismo se acentuase"*, per la qual cosa sol·licitava la presa de mesures que *"consiguieran evitar que surgieran nuevos conflictos"*.[18]

Aquestes propostes van ser contestades pel Dr. Negrín en una carta, distant i freda, en la qual ordenava a Lluís Companys *"se sirva ordenar a los Organismos competentes el oportuno ingreso de dichas cantidades y por el indicado concepto, en las Delegaciones de Hacienda de las respectivas provincias, a disposición del Excmo. Sr. Ministro de Hacienda y Economía, para gastos de guerra"*. El president del Govern central ja no admetia més dilacions en els ingressos a favor del seu govern. Tanmateix, l'executiu català es va mantenir ferm en la seva postura, tot acollint-se a la necessitat de modificació del procediment d'enjudiciament seguit pels tribunals especials de guàrdia –desitjava que hi

[17] AHN. Causa General. Leg. 1637.
[18] AHN. Causa General. Leg. 589.

empressin més garanties i respecte als drets dels acusats– i acordava que *"no se efectúe el ingreso del importe de las multas fijadas en las sentencias (...) y que por mediación del Consejero de Justicia se comunique al Presidente de la audiencia Territorial de Cataluña para su cumplimiento"*. No hi ha cap mena de dubte que això era una argúcia legal de la Generalitat, però oposant-se als tribunals de guàrdia, una creació pròpia del Dr. Negrín que va comportar la dimissió instantània del ministre de Irujo, feia palesa la seva oposició a la nova forma de concebre la República que tenia l'executiu central.[19]

La qüestió de competència sobre l'organisme escaient per cobrar les multes va ser suscitada al president del Tribunal Suprem pel sotssecretari del Ministeri de Justícia, el qual li comunicava *"el problema planteado ante la conducta de la Generalidad de Cataluña en la materia relativa al destino de las multas (...) Siendo urgente el resolverla y teniendo el pensamiento el titular del departamento de tratar de ella en el próximo Consejo de Ministros"*. Posteriorment, la fiscalia del Tribunal Suprem, el 13 de desembre de 1938, va emetre un informe pel qual entenia que

> *"Es perfectamente legal la petición que la Presidencia del Consejo de Ministros formula con fecha 19 de Octubre al Sr. Presidente de la Generalidad de Cataluña. La legislación en materia penal que corresponde íntegramente al Estado Central, (...) y estando esto encomendado exclusivamente al Gobierno Central por imperativo de la Constitución y de las actuales circunstancias, es al Gobierno a quien corresponde la libre disposición de las cantidades recaudadas"*. A més, el fiscal afirmava que *"Las peticiones que formula la Presidencia de la Generalidad en la comunicación (...) son improcedentes"*.[20]

Amb aquest parer, el fiscal desestimava totes les objeccions que havia formulat el Govern català sobre la forma de procedir dels tribunals especials de guàrdia, massa impulsiva i molt sovint arbitrària. A partir d'aquests moments, es desconeix el destí final de les multes. Això no obstant, la situació havia fet palesa de la ruptura entre el Govern central i l'autonòmic. Lluny quedava aquella entesa que va permetre la instauració de la República i del règim autonòmic.

1. La persecució dels excessos dels primers mesos de guerra.

La ferma voluntat de l'autoritat pública d'investigar la delinqüència que es va perpetrar durant els primers mesos de guerra era fonamental per a la supervivència del règim republicà en un context d'equitat. Per una banda, es pretenia comunicar a la ciutadania espanyola i a la comunitat internacional que la República no permetria més abusos, ja que

[19] El Dr. Negrín sabia que Manuel d'Irujo s'oposaria a un nou tipus de tribunals que *"permitiera aplicar la leyes penales con la máxima rapidez"*, motiu pel qual va encarregar al sotssecretari del ministeri la redacció del decret de creació dels tribunals especials de guàrdia. Així, *"cuando el subsecretario presentó aquel texto al ministro, el señor Irujo, sorprendido y comprensiblemente muy herido en su amor propio exclamó: – ¡Esto no es un tribunal! ¡Esto es una checa! ¿Quién ha preparado esta minuta?"*. Després de les dures crítiques d'Irujo, *"se introdujeron en el proyecto cambios importantes. A pesar de ellos, el señor Irujo se negó a patrocinar aquella disposición y anunció que dimitiría el mismo día en que se publicara en la Gaceta"*. J. Rodríguez Olazábal, *op. cit.*, pàg. 116. Vegeu també C. Pi i Sunyer i P. Bosch Gimpera, *Informes a les autoritats britàniques*. Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autonòmics i Locals, Barcelona, 1992, pàg. 27-31.

[20] AHN. Causa General. Leg. 589.

es trobava en condicions de perseguir els causants del terror sota una façana 'revolucionària', tot portant-los a judici; com també donava a conèixer que aturaria tothom que intentés imposar novament l'horror.[21] Per l'altra, es pretenia infondre seguretat i fermesa a la ciutadania: tothom era responsable dels seus actes, malgrat l'existència de la coalició antifeixista.

Aquest objectius governamentals deixaven prou clar que la represa del poder públic per part de l'Estat era una realitat. En aquestes noves circumstàncies, el president de la República Manuel Azaña reiterava la seva oposició a la guerra i la seva aferrissada defensa de la pau, *"Pero estamos persuadidos de que el modo de consolidar la paz no puede ser más que el restablecimiento de los procedimientos jurídicos"*.[22] El ministre de justícia, Manuel de Irujo, també assegurava en la seva presa de possessió, el maig de 1937, que *"En adelante, no existirá en la República otra norma de aplicación que la ley ni más poder que el Gobierno"*. El ministre encara anava molt més enllà en aquella conjuntura quan asseverava que *"Nadie está investido de la facultad de juzgar, fuera de los tribunales. La función judicial es la máxima garantía del respeto impuesto para la vida y la libertad de los ciudadanos. Quien falte a esta consigna será detenido, puesto en prisión y condenado como enemigo de la República"*.[23]

Però en aquest nou període, els comunistes, com a nova força predominant, utilitzarien molt sovint uns mètodes policíacs contraris a l'estat de dret. Manuel de Irujo s'oposarà fermament a les detencions arbitràries que realitzava el SIM sota el subterfugi de salvaguardar la seguretat de l'Estat, les quals molt sovint no responien a criteris de protecció pública, sinó a consignes purament partidistes. Per això, les denunciava perquè estaven oposades *"a los más mínimos derechos humanos, por lo que urge establecer el imperio de éstos en todos los casos en que sean compatibles con la salvoguardia de legítimos intereses del Estado"*.[24] El ministre s'avançava al seu temps.

La sòlida voluntat de la República de retornar a l'estat de dret farà que es prohibeixi l'activitat política a la magistratura i al ministeri fiscal, autoritzada mesos després d'esclatar la guerra. La nova conjuntura política conduirà el conseller Pere Bosch i Gimpera a destituir, el 19 de maig de 1938, el magistrat president del Tribunal Popular de Tarragona, Gabriel Castán Mur, proposat per la UGT. Aquesta resolució hauria estat impensable durant els primers mesos de guerra. La decisió del conseller obeïa al fet que el magistrat mostrava una "actuació deficient", a més de revelar el tribunal un "endarreriment i desorganització dels serveis". La destitució del magistrat no jutjava "l'encert o desencert de les resolucions judicials", contra les quals podien interposar-se "els recursos ordinaris o extraordinaris", com també podia exigir-se-li "la responsabilitat (...) criminal o civil", sinó la seva ineptitud. Però també és cert que quan es va iniciar l'expedient per destituir-lo, seguit d'acord amb la LOPJ, el magistrat president ja no comptava amb el suport del jurat

[21] El desig d'instaurar una Administració de justícia independent del poder polític conduirà a la creació de l'Oficina Especial d'Investigació depenent del president de l'Audiència, la qual havia d'auxiliar els magistrats en les investigacions criminals al marge de la Comissaria d'Ordre Públic. Es tractava, doncs, d'una autèntica policia judicial. Desgraciadament, el projecte va fracassar per manca de personal i recursos, com també per desídia de les autoritats competents. AHN. Causa General. Leg. 1741.

[22] M. Azaña, *Al año de la Guerra*, discurs pronunciat el 18 de juliol de 1937 al Paranimf de la Universitat de València, pàg. 11.

[23] Discurs de la presa de possessió del ministre de justícia M. de Irujo, a J. Rodríguez Olazábal, *op. cit.*, pàg. 96.

[24] Ordre del 19 de juny de 1937.

del tribunal, representat per totes les organitzacions antifeixistes, el veritable delator de la situació.[25]

El personal judicial i fiscal observarà de manera incrèdula i temorosa les ànsies de la República de retornar a l'estat de dret, així com els processos que iniciarà per investigar la criminalitat, revestida de motivacions políticosocials, dels primers mesos de guerra. Pel que fa a la immensa majoria del funcionariat, la voluntat governamental de retornar a l'estat de dret no farà que canviï el seu comportament rebel: ja feia massa mesos que havia optat per la causa rebel, cap més motiu podia fer alterar la seva decisió, potser solament la pèrdua de la guerra pels insurrectes, però els seus avenços als camps de batalla bandejaven aquesta possibilitat.

A més, una immensa part de la judicatura i del ministeri fiscal s'oposava[26] a aquesta ferma voluntat d'investigar els excessos: el seu aclariment podia jugar en contra de la causa rebel, ja que el terror que s'havia ocasionat havia estat determinant per denigrar la República en el context intern i internacional: conèixer les seves veritables causes i culpables actuaria inequívocament a favor de les forces governamentals. Quan acabi la guerra encara prevaldrà aquesta concepció perversa i interessada a fi d'emmascarar la història. Prova d'això és el sumari que va instruir-se per a la investigació dels cementiris clandestins,[27] el qual deslliurava la República de qualsevol tipus de responsabilitat en el terror que es va imposar a partir del 19 de juliol. Doncs bé, aquest sumari no va ser espoliat de Barcelona i transportat a la Causa General que va instruir la Fiscalía General del Estado, dipositada a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, com molts d'altres que podien perjudicar les autoritats republicanes: a hores d'ara encara es troba a l'Arxiu del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya. La informació que n'aporta enfonsa el discurs dels rebels sobre el terror a la zona 'lleial', per això els calia amagar-lo.

L'obertura d'aquest sumari per a la investigació dels cementiris clandestins s'ha d'interpretar com una causa més que provocarà els Fets de Maig: el bloc antifeixista es trobava en perill davant les possibles responsabilitats que se'n podien derivar. D'aquesta forma, i segons explica Juan García Oliver, ministre de justícia, prèviament als Fets de Maig, va visitar el

> *"presidente de la Audiencia –por indicación de Companys–, al rechazar mis acusaciones de que en Barcelona utilizaban la justicia para perseguir a los*

[25] Malgrat aquesta destitució, el 2 de juny de 1938, Gabriel Mur Castán se'l trobarà de president del Tribunal Especial de Guàrdia de les Balears, amb seu a Maó, depenent del ministre de justícia. En la proposta que va fer el Tribunal Suprem no es fa cap esment de l'expedient instruït per la Conselleria de Justícia de la Generalitat. AHN. Causa General. Leg. 1637, 589 i 1639.

[26] Quan el jutge especial Josep Bertran de Quintana s'adreci al jutge de carrera de Girona, Joaquím Serrano Rodríguez, a fi de delegar-li la investigació en aquella ciutat dels excessos dels primers mesos de guerra, el funcionari judicial s'hi oposarà, al·legant que no "*era subordinado del Juez Especial*", a més perquè creia que "*la Ley de enjuiciamiento Criminal en ninguno de sus artículos, autoriza la delegación amplísima contenida en dicho proveído, delegación que implica la instrucción completa del sumario*". Per aquesta obstrucció, se li va obrir un expedient disciplinari, el qual es va arxivar sense imposar-se-li cap sanció. El comportament del jutge de Girona passaria desapercebut, si no es tractés d'un important quintacolumnista, el qual serà condemnat a la pena de mort pel Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya i afusellat, com ja es veurà. AGTSJC. Exp. Personals. Serrano Rodríguez, Joaquín.

[27] Els dies 21 i 22 d'abril de 1937, es va crear un Jutjat Especial per a la investigació dels excessos dels primers mesos de guerra (cementiris clandestins), i va nomenar-se jutge per a aquesta comesa el magistrat interí Josep Bertran de Quintana. Aquest sumari, que és molt voluminós, té el núm. 168/1937 del registre d'aquest jutjat. AGTSJC.

militantes de la CNT, José Andreu Abelló, para demostrarme lo contrario, hizo traer un sumario que se estaba incoando al Comité nacional en las personas de dos de sus miembros y de su secretario general, Mariano Rodríguez Vázquez. Los dos miembros del Comité nacional fueron detenidos cuando intentaban pasar clandestinamente la frontera francesa, portadores de una maletín lleno de valiosas joyas, cuyo origen y procedencia no supieron explicar".[28]

A mesura que les tropes rebels conquereixin més territoris, el comportament conspirador dels funcionaris s'accentuarà. Aquesta conducta no passarà desapercebuda per a les autoritats republicanes, des del moment que cap funcionari de la carrera judicial de Barcelona va instruir una causa contra els possibles responsables del terror, i si la va començar, va ser-ne apartat, essent finalment assumides per jutges especials de la confiança de les autoritats republicanes. Ben promptament, el funcionariat interpretarà que aquests sumaris responien a les picabaralles dels *rojos*, on tots eren igualment criminals i delinqüents.

Els esforços que va fer la República –representada a Catalunya pel conseller Pere Bosch i Gimpera i al Govern central per Manuel de Irujo– per penalitzar els excessos dels primers mesos de guerra, ben aviat van ser contrarestats pels possibles inculpats i, indirectament, per alguns cenetistes. Amb l'obertura d'aquestes causes penals, les autoritats catalanes també desitjaven donar mostres al Govern de la República que eren implacables amb els responsables de la criminalitat que es va imposar a Catalunya, tot mostrant que en aquests moments el poder públic català ja no estava tutelat pels anarquistes.

Des del mes d'abril de 1937, el magistrat Josep Bertran de Quintana[29] havia començat a investigar els cementiris clandestins.[30] Una comesa que sempre va comptar amb el suport del president Josep Andreu, a la qual l'empenyia el conseller Joan Camorera, malgrat l'oposició que mostrava el ministre de justícia cenetista Juan García Oliver. Els comunistes donaran suport a aquesta política mentre només impliqui els cenetistes, quan a partir de l'estiu hi hagi indicis de criminalitat contra alguns militants del PSUC i la UGT, s'oposaran molt discretament a les recerques. Després dels Fets de Maig, la investigació comptarà encara amb molt més suport per part de Pere Bosch Gimpera i el ministre Manuel de Irujo. Lluny quedava l'ambigüitat que va caracteritzar les relacions entre Josep Andreu i els elements anarquistes des de l'inici de la guerra, especialment les que havia mantingut amb Eduardo Barriobero, en les quals ambdós es van respectar mútuament les seves respectives parcel·les de poder dins del Palau de Justícia de Barcelona. En les noves circumstàncies,

[28] J. García Oliver, *op. cit.*, pàg. 470. Vegeu J. M. Márquez i J. J. Gallardo, *op. cit.*, pàg. 197 i s.

[29] Josep Bertran de Quintana *"fue Secretario del funesto Companys, efectuando una gran campaña separatista a través del diario La Humanitat"*, segons les autoritats franquistes. AGGC. TRMC. Sum. núm. 1296/1944.

[30] La tasca del magistrat Bertran de Quintana era igualment desagradable per a alguns cenetistes com per als elements reaccionaris, en especial per al Govern de Burgos. En això coincidien ambdós, per aquest motiu desitjaven el silenci. El primers per evitar responsabilitats, els altres per continuar desprestigiant la República i l'absència d'ordre públic que hi regnava, segons pregonaven. En una nota, en la qual no figura l'autor, realitzada potser pels quintacolumnistes a finals de 1937, s'afirma que Bertran de Quintana *"Actuo de Presidente del Tribunal de la Oficina Jurídica de la Audiencia de Gerona. Afiliado al Partido Sindicalista. Elemento que se distinguía por sus atropellos a los elementos derechistas exigiendo fuertes contribuciones a los mismos. Actualmente se dice que está actuando en Barcelona como Juez especial en el descubrimiento de Cementerios clandestinos, que todavía no ha descubierto ninguno porque no les conviene y lo único que les interesa es percibir dietas y buenos sueldos. Ref. G. 705"*. AHN. Causa General. Leg. 758.

Josep Andreu Abelló afirmà que judicialment no es perseguia alguns antifeixistes per les seves idees *"sino, en todo caso, por la existencia de indicios suficientes de haber intervenido en un hecho delictivo"*.[31]

El conseller de treball Rafael Vidiella, comunista, declararà a la premsa després d'un Consell de la Generalitat que el Govern autònom "havia acordat no perseguir els *delictes revolucionaris*". Els comunistes, "que tant van fer per provocar la repressió de maig de 1937 contra els anarquistes, van concebre la il·lusió de captar les masses anarquistes, una mica desarticulades arran d'aquella repressió. Per donar cos a una il·lusió semblant, se'ls va acudir de defensar la impunitat dels assassins del període d'hegemonia anarquista".[32] Tanmateix, també estaven en joc les presumptes responsabilitats penals d'alguns comunistes.

La ferma opció del Govern de la República i de la Generalitat per l'Estat de dret serà contestada enèrgicament per alguns sectors cenetistes. El 2 d'agost de 1937, el president del Tribunal de Cassació i de l'Audiència Territorial, Josep Andreu i Abelló, va ser víctima d'un atemptat: el cotxe oficial on viatjava va ser tirotejat davant el Palau de Justícia.[33] Sobre aquest acte terrorista, el ministre de justícia Manuel de Irujo recordarà que *"al atentar contra él se había atentado también (contra) toda la magistratura de Cataluña y de toda España"*.[34] En un primer moment, podia creure's que l'objectiu de l'atemptat era el d'assassinar-lo, però aquesta no era la finalitat. Quan s'analitza el sumari que va instruir el jutge especial Pascual Galbe Loshuertos, queda clar que l'episodi era un toc d'atenció d'alguns anarquistes a les autoritats republicanes per la voluntat d'investigar el excessos, no la mort del president.[35]

Amb aquest acte terrorista, tant els dirigents de l'Oficina Jurídica com Aurelio Fernández, Dionisio Eroles i els seus seguidors volien manifestar violentament a les autoritats republicanes que la investigació de la criminalitat dels primers mesos de guerra –assassinats, escorcolls arbitraris, robatoris...– no la permetrien; en un altre cas, aquelles haurien d'assumir les seves conseqüències. Aquests anarquistes utilitzaran la seva força sindical, social i personal per obstruir i amenaçar constantment l'Administració de justícia.

Les recerques del magistrat Josep Bertran de Quintana en el sumari sobre els cementiris clandestins havien començat a amenaçar directament alguns cenetistes. Així, lentament, la investigació podria implicar inevitablement a Aurelio Fernández i Dionsio Eroles, però també els membres de l'Oficina Jurídica per les possibles arbitrarietats que hi van cometre. Calia, doncs, intimidar els responsables de l'Administració de Justícia amb el que eren capaços de fer tots ells si no s'oblidaven aquells actes criminals. La ferma decisió de la República farà que tots acabin a la presó per diverses causes penals. "A conseqüència de la investigació sobre els cementiris clandestins, l'atemptat contra el president del Tribunal de Cassació i les detencions de militants del POUM i de la CNT-FAI després dels Fets de maig, les galeries 1a i 2a de la presó Model de Barcelona s'ompliren de presos antifeixistes.

---

[31] P. Pagès, *op. cit.*, (1996), pàg. 362.

[32] La declaració de Rafael Vidiella a *La Vanguardia* és del 9 de novembre de 1937. M. Rubió, *op. cit.*, (2002), pàg. 254-255.

[33] Vegeu J. Villarroya, *op. cit.*, (1988), pàg. 261 i s.

[34] ANC. Fons Bosch-Gimpera. Caixa núm. 1.

[35] Tota la informació sobre l'atemptat del president Josep Andreu Abelló prové del Sumari núm. 249/1937 incoat pel Jutjat de 1ª Instància i Instrucció Núm. 13 de Barcelona. AHN. Causa General. Leg. 1686.

/ Tots aquests detinguts van ser un focus de problemes, ja que a les protestes per la seva detenció s'hi afegiren nombrosos intents de fugida, alguns d'ells reeixits".[36]

Eduardo Ortega Gasset, fiscal general de la República i també membre del Partit d'Extrema Esquerra Federal, *"Al pasar por Barcelona, García Oliver y Sánchez Roca, ministro y subsecretario que hicieron el nombramiento de Ortega, le llamaron, pidiéndole que pusiera en libertad a Aurelio Fernández. Y como Ortega rehusase, le replicó García Oliver: 'Nosostros no avisamos más que una vez'. Bajo esta amenaza quería marcharse".*[37] Alguns responsables revolucionaris estaven preocupats; d'aquí l'enorme pressió perquè no s'investigués el passat.

En aquest context, la instrucció del sumari per l'atemptat contra Josep Andreu es convertirà en un autèntic duel entre tots aquests anarquistes i l'Administració de justícia, entesa com l'intent de la República de fer prevaler l'Estat de dret. Per aquest motiu, el sumari guardarà sempre les formalitats, garanties i requisits processals considerats a la Llei d'enjudiciament criminal, una realitat poc habitual des de l'inici de la guerra.

Dos dies després de l'atemptat, el president Josep Andreu admetrà que

> *"en varias ocasiones ha tenido noticia de que se preparaba un atentado en contra suya; el primer aviso lo tuvo hace unos dos meses, se lo dio una mujer a quien a su vez se lo había dicho la de un funcionario del palacio de Justicia llamado Argemí.*[38] *Esta había oído a su marido que los de la Oficina Jurídica de la CNT iban a asesinar al declarante. No hizo caso del aviso (...) La segunda noticia la tuvo por el Juez Bertrán de Quintana quien le dijo que un sobrino o pariente lejano de Batlle con quien estaba en una Oficina de la Casa, había oído a un tal Quiles*[39] *lo siguiente: "Se prepara un atentado contra Bertrán de Quintana y Andreu".*

Eduardo Barriobero pensava que l'atemptat era la *"consecuencia de actuaciones judiciales extemporáneas como la referente a los cementerios clandestinos llevada a cabo por Bertrán de Quintana"*. Naturalment, no s'incloïa dins del grup d'aquells que van implantar el terror, ja que els seus causants *"han huido de los pueblos enriquecidos por los negocios que hayan podido hacer en la revolución"*. A més, admetia, després de les fortes

---

[36] J. M. Solé i Sabaté, i J. Villarroya Font, *op. cit.*, pàg. 237.

[37] M. Azaña, *op. cit.*, pàg. 1192.

[38] Pedro Quiles Gonzalvo, auxiliar de l'Oficina Jurídica. Joaquín Ramentol Alsina, oficial del Jutjat de 1a Instància i Instrucció núm. 5 de Barcelona, creia *"recordar que del Palacio de Justicia, se apoderaron en los primeros momentos el Abogado SAMBLANCAT a quien acompañaba un tal ARGEMÍ que en aquel entonces era auxiliar de uno de los Juzgados de esta Ciudad"*. AHN. Causa General. Leg. 1635.

[39] En un informe del 5 d'agost de 1937, el Servei d'Informació de la Policia, adscrit a l'Audiència Territorial de Barcelona, informa que Quílez (sic) *"Daba la sensación por el número de visitas que constantemente recibía, que era el eje, o mejor dicho, el enlace del Comité Regional de la CNT y el Palacio de Justicia. El número de visitas por él recibidas era en número superior de las que recibía el Magistrado a cuyas órdenes trabajaba, siendo todas ellas de aspecto sospechoso, actuando en forma misteriorsa, hasta el extremo de que en cierta ocasión uno de sus visitantes* (presentó) *un escrito que al verlo hizo exclamar rápidamente al Quilez: "Rómpel(o), los escritos comprometen, aquí no se reciben más que visitas verbales". / También hay que hacer notar que todas sus visitas eran de gente armada y que además de proporcionarle los informes político-sociales que sus actividades requerían, le proporcionaban también comestibles en gran cantidad y objetos diversos tan distintos como muñecos de goma y calcetines, comentando en estas ocasiones las cosas donde habían sido requisadas"*. Quílez formava part de les Joventuts llibertàries i havia estat secretari d'Àngel Samblancat. AHN. Causa General. Leg. 1686.

crítiques que havia suscitat la seva actuació al front de l'Oficina Jurídica, tant dins la CNT com a la resta de la societat, que *"posiblemente en alguna entidad antifascista hay elementos capaces de realizar estos actos contra quienes la organización lucha intentado deshacerse de ellos y no lográndolo por haber un manantial inagotable de los mismos en una ciudad de las condiciones de Barcelona"*.

José Batlle Salvat manifestarà en la seva declaració que el dia de l'atemptat es trobava al *"Comité Regional* (de la CNT) *y serían las dos menos cuarto o menos veinte cuando le telefonearon diciéndole iban a atentar contra Andreu; preguntó quien era y nada, no se lo dijeron ni le añadieron ningún otro dato; que pidió más detalles y tampoco se los dieron y le encomendó el desconocido que se tomara interés para ver si evitaba este asunto."* Tot seguit, va demanar un cotxe a *"Aurelio Fernández, Secretario de la Federación Local quien dijo al chófer de la propia Federación Local que se pusiera a su servicio inmediatamente"*. José Batlle no va comunicar a Aurelio Fernández *"de lo que se trataba"*, només intentava arribar al Palau de justícia per *"avisar a Andreu"*.

Quan José Batlle va arribar a les immediacions del Palau de Justícia, va veure-hi dos cotxes i es va dirigir a un d'ells a fi d'impedir l'acte criminal que s'intentava realitzar, sense reconèixer els seus ocupants. Llavors, *"se entabló (...) una discusión violenta; ellos le dijeron que si no se marchaba lo matarían"*. Just en aquests moments, va sortir un cotxe del palau, *"vio que el de detrás de los dos que estaban parados se aproximó al de delante. Se agría la discusión e insistía en que no lo hicieran; pasó el primer coche sin que se disparara e inmediatamente al pasar el segundo oyó ya disparos en el momento en que el declarante había salido con el suyo, pues lo hizo en cuanto pasó el primer coche y al oir los primeros disparos con la convicción de que se hacían contra él"*.

La fortuïtat de tota l'argumentació de José Batlle deixa entreveure que es tractava d'una acció planejada. Aquest cenetista afegirà que considerava l'atemptat com al resultat de *"la actualidad y a las cosas que están ocurriendo y cree, siendo esto una opinión puramente personal, que habrá sido realizada por hombres sin responsabilidad en ningún concepto y con desconocimiento de todo, sin que crea que haya podido haber impulsión alguna de personas de significación y de responsabilidad (...) que considera que el hecho no puede ser beneficioso para ningún sector antifascista"*.

Aureliano Fernández manifestarà que l'atemptat responia *"a móviles individuales de venganza o bien por servir intereses que no sean los de la causa antifascista"*. Però les autoritats republicanes no es creien aquests arguments, així es constatarà al sumari que Aurelio Fernández tenia coneixement de l'atemptat, ja que va facilitar el cotxe a Batlle i *"con posterioridad al atentado ha obstaculizado de momento la acción judicial para el descubrimiento de los ejecutores materiales del hecho"*.

La versió d'Aureliano Fernández serà ratificada per Dionisio Eroles, el qual creia que l'acció violenta era una manifestació de *"algunos locos e irresponsables"*, o bé que s'havia dut a terme *"por algunos sujetos dispuestos a perturbar la unidad antifascista y vendidos a quien fuere. (...) Que existe empeño decidido por parte de la Confederación nacional en que públicamente se descubra a los autores del hecho sean quien fuere"*. Lògicament, Batlle, Fernández i Eroles intentaven fer palès a les autoritats republicanes que qualsevol intent d'investigar les brutalitats dels primers mesos de guerra trencaria la unitat antifeixista. Així mateix, pretenien recordar a Josep Andreu l'antiga col·laboració que s'havia operat entre les forces republicanes i els cenetistes: el president no podia ara negligir aquella convivència política impulsant les investigacions.

En aquest sentit, Antonio Devesa Bayona afirmarà *"que desempeñó una función de control en la disuelta Oficina jurídica en cuyo funcionamiento no hubo incidentes ni discrepancias con la labor de Andreu, pues actuaban de común acuerdo. No tenía la menor noticia ni sospechaba siquiera que se preparaba un atentado contra Andreu y después de ocurrido supone que el hecho habrá sido quizás debido a móviles personales de venganza pues Andreu gozaba y goza de aprecio de las entidades antifascistas"*. Els cenetistes només demanaven retornar a aquell *común acuerdo*; això significava que no se'ls exigís responsabilitats, per aquest motiu amenaçaven amb la força. Tot i això, la seva hegemonia, fins i tot la seva incidència social i política, ja formaven part del passat: ningú podia deslliurar-los ja de l'exigència de responsabilitats.

Davant la situació d'assetjament que començava a preparar l'Administració de justícia contra alguns cenetistes, *Solidaritat Obrera* donarà a conèixer un manifest, el 3 d'agost de 1937, en el qual comunicava que

> *"se ha hecho pública una nota en la que se afirma que "por algunos grupos "EXTREMISTAS" que amparan ciertas organizaciones en íntima ligazón con la QUINTA COLUMNA, se disponen a provocar disturbios y acciones criminales en la retaguardia. / ¿Guarda alguna relación lo ocurrido hoy en la Audiencia con esta nota? / No estamos dispuestos a que prosperen las maniobras de nadie. Nuestro movimiento es un movimiento responsable y condena todo lo que, partiendo del sector o del lugar que sea, tienda a enconar los odios entre los sectores antifascistas. / Conste bien alto y bien claro que la organización confederal y específica condenan rotundamernte los actos de violencia individual y son las primeras en reclamar sean exigidas responsabilidades inexorables a sus autores"*.

Naturalment, aquesta declaració la signava, entre d'altres, Aurelio Fernández. Aquests cenetistes intentaran fer arribar a l'opinió pública que l'atemptat era obra de les forces feixistes; una imputació còmoda que pretenia impedir que la ciutadania s'assabentés de quins eren els autèntics responsables, o de les accions vandàliques i criminals que s'havien comès durant els mesos anteriors, que ara començaven a investigar-se.[40] Josep Andreu reconeixerà, en una nova declaració, trencant tot vincle passat i present amb els cenetistes, que

> *"recuerda que unas dos o tres semanas antes del día de autos, por la tarde, recibió la visita de Agapito, Jefe de la Oficina Jurídica de la CNT acompañado de dos abogados cuyos nombres desconoce el declarante, manifestándole que querían que se evitara que fuese citado nuevamente por ningún Juzgado a Dioni(s)io Eroles, puesto que era un atropello que la Organización Confederal no podía tolerar. / El declarante les contestó que los jueces citarían a Eroles tantas*

[40] Diversos testimonis entendran l'atemptat com una provocació d'agents contrarevolucionaris i feixistes, els quals no desitjaven altre cosa que enderrocar el nou ordre social i trencar la unitat del bloc antifeixista. Un dels testimonis en la causa afirmarà que després del 19 de juliol va integrar-se al front d'Osca com a milicià, *"y allí operó con un tercio de la columna; a los tres meses se volvió del frente 'mayormente porque le domina la mujer' y aunque allí también había, no se le entregaba y no iba a violentarlas. Es el único vicio que tiene, pues a veces después de entrar y de repetir en el día, tiene que masturbarse"*.

veces como estimaran procedente con arreglo a la ley y en interés de la Justicia, puesto que ante los Tribunales no había privilegios y todos los ciudadanos debían merecer el mismo trato. / Ante la actitud cerrada de los que componían la Comisión, el declarante se lamentó que la CNT que se dice gubernamental no comprendiera que debía facilitar su misión a la Justicia en vez de querer entorpecer su marcha, continuando la conversación sobre temas de carácter general. / Al despedirse el Agapito manifestó al declarante que la CNT sólo contaba con su propio esfuerzo y que lo que no le podía solucionar ya lo solucionarían ellos".

Cada vegada més, les proves sumarials inculpaven alguns cenetistes, una situació que serà justificada per Antonio García Poblaciones, advocat assessor de la Comissió Jurídica Confederal, amb l'argument que l'atemptat *"ha podido ser realizado por elementos de cualquier entidad antifascista pero desde luego sin la aprobación de sus organismos responsables"*.

Malgrat la urgència en la tramitació durant el primer mes, el judici se celebrarà davant el Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya el 10 de desembre de 1937. El tribunal estava format per Alfonso Rodríguez Dranguet, Pelai Sala Berenguer, Carlos Gerhard Ottenwaelder, Fernado Martín López i Manuel García Padrón. Només eren de la carrera judicial Alfonso Rodríguez i Pelai Sala, el primer de la categoria de magistrat i el segon de jutge, abans de la guerra. Finalment, els acusats eren David García Altamira, José Villagrasa Molló,[41] Francisco Porras Aguera, José Batlle Salvat, Amadeo Izquierdo Igual, Miguel Agapito Fernández, Bartolomé Blázquez Sánchez i Aurelio Fernández Sánchez. El tribunal només va condemnar David García, José Villagrasa i Francisco Porras; la resta van ser absolts.

Anys després, l'historiador Albert Balcells assegurarà que Josep Andreu li havia facilitat la còpia "d'una carta que li va escriure Miguel Agapito Fernández, a Mèxic, el 1941, exculpant-se i acusant d'inductors no sols els condemnats, sinó Dionís Eroles i Josep Batlle".[42]

El 21 de desembre de 1937, el

> "el mateix sots-secretari de la Model, Manuel Valls, que havia fet fracassar l'intent de fuga del mes anterior i que estava afiliat a ERC, va facilitar l'evasió del dos condemnats per l'atemptat contra Andreu Abelló –David García i Josep Villagrasa–, juntament amb dos presos mes, amb la companyia d'un funcionari i d'un policia, traient-los de la Model en el cotxe oficial. Valls fugí a França, probablement amb els evadits, car es tenia notícia que un dels fugats, Josep Solé, antic component de les patrulles de control, tenia dos milions de francs a París. Tot feia sospitar que Valls havia estat subornat, perquè el mateix dia de la fuga va estar a l'edifici central de la CNT a Barcelona".

[41] Si es compara l'atemptat que van sofrir els germans Badia i el de Josep Andreu, la planificació i materialització són molt similars. Segons Avel·lí Artís-Gener, *Tísner*, el primer "havia estat obra de gent del Sindicat de Transports de la CNT". En aquell sumari un dels imputats va ser un tal Villagrasa, potser el que ara s'havia condemnat. Vegeu A. Artís-Gener, *Tísner, op. cit.*, pàg. 39-40.

[42] A. Balcells, *Justícia i presons, després de maig de 1937, a Catalunya*, Rafael Dalmau, Editor, Barcelona, 1989, pàg. 16.

Els evadits havien asssegurat, mentre es trobaven a la presó, que "ben aviat serien al carrer", i existia "el rumor que el Sindicat del Transport CNT oferia una grossa quantitat per la llibertat de Villagrassa" (sic).[43]

El desenllaç d'aquest sumari era una preludi de com acabarien la resta d'investigacions contra cenetistes com José Batlle, Dionisio Eroles, Aurelio Fernández, Eduardo Barriobero i Antonio Devesa. A pesar del ferm propòsit de retornar a l'estat de dret, aquest tipus de conclusió era el preu que havia de pagar la República per no trencar encara més el bloc antifeixista.

L'atemptat contra Josep Andreu no va condicionar el ferm propòsit de l'Administració de justícia d'investigar els excessos dels primers mesos de guerra, sinó que farà que continuï amb més decisió. De forma pública i oficial, la CNT pregonarà que se sentia perseguida per les altres forces antifeixistes amb la incessant investigació judicial dels seus membres, de gran importància dins l'organització. Però el conseller de justícia, Pere Bosch Gimpera, contestarà que "la quasi totalitat de sumaris a què fa referència l'Exposició de Comitè Regional de la CNT foren iniciats amb anterioritat, en èpoques en les quals formava part del Govern de la Generalitat aquella Organització sindical. En aquells temps foren nomenats alguns Jutges Especials que, si per cas, reberen les instruccions de les superiors jerarquies llavors existents".[44] Per això, res podia sorprendre'l, ja que quan va ser el moment, abans dels Fets de Maig, va donar duport a aquesta política. A la sessió plenària de les Corts, el primer d'octubre de 1937, Àngel Pestaña va manifestar la necessitat que *"la persecución contra los indeseables que pueda haber en la CNT, como los hay en todos los partidos y organizaciones –que no se atreverá nadie a tirar la primera piedra–, no adquiera caracteres de persecución de la propia CNT, integrada por hombres de ideal que prestan un gran servicio a la República"*.[45]

El ministeri fiscal presentava una querella criminal contra els responsables de l'Oficina Jurídica el 18 de setembre de 1937.[46] El fiscal acusava Eduardo Barriobero Herrán, Antonio Devesa Bayona i José Batlle Salvat de posseir dipòsits i joies en un banc estranger, les quals podien provenir de les requises i escorcolls realitzats quan eren responsables del tribunal revolucionari. En un primer moment, va ser jutge instructor el magistrat Ignacio de Lecea, posteriorment se'l va apartar, i va nomenar-se jutge especial Santiago Sentís Melendo, funcionari de carrera abans de la guerra, clarament republicà.

Segons Àngel Samblancat, Eduard Ragassol Sarrà, magistrat de la Sala de Divorcis i després sotssecretari del Departament de Justícia amb el conseller Bosch i Gimpera, va ser qui va pressionar, a fi que el ministeri fiscal presentés la querella contra els responsables de l'Oficina Jurídica.[47] Aquesta decisió no responia a una qüestió simplement política, sinó també personal: Eduard Ragassol formava part del llistat de *donantes caritativos* que van emprar els membres de l'Oficina per extorsionar.

Ángel Samblancat explica, amb un sentit de l'humor molt peculiar, que Eduardo Barriobero *"mandó comparecer ante él a esa buena pieza (Eduard Ragassol), para*

---

[43] A. Balcells, *op. cit.*, pàg. 72-73 i J. Villarroya, *op. cit.*, (1988), pàg. 268.

[44] ANC. Fons Bosch-Gimpera. Caixa núm. 1.

[45] A. Balcells, *op. cit.*, pàg. 216.

[46] Tota la documentació prové del sumari núm. 485/37 instruït pel Jutjat d'Instrucció núm. 12 de Barcelona i del *"Sumarísimo de Urgencia 6 de 1939 instruido por un delito de rebelión militar contra Eduardo Barriobero Herran"*. AHN. Causa General. Leg. 1694.

[47] Eduard Ragassol (...) havia intervingut amb coratge i fortuna en les lluites per eliminar del Palau de Justícia les immixtions de Barriobero i dels seus companys de l'Oficina Jurídica". R. Tasis, *op. cit.*, pàg. 16-7.

cobrarle la cantidad de mil 'beatas', con que había contribuido al homenaje a los civilones monárquicos". Eduard Ragassol va negar-se a comparèixer. Llavors, Barriobero *"dio al mirmidón jefe de su guardia el encargo de que llevara al renitente a su presencia, muerto o vivo"*. Davant la negativa d'acompanyar el guàrdia, aquest va dir-li: *"O se viene usted conmigo (...) o le quemo a usted el octógono y lo dejo sentado en su curul; y se cargan con su cadáver a cuestas mis Nanos"*. Eduard Ragassol va fer efectiva la multa. Aquest és un testimoni propi, explicat pel seu protagonista amb total llibertat, sense les possibles coaccions de les autoritats republicanes o franquistes. Molt possiblement, aquesta era la forma habitual d'actuar dels membres de l'Oficina Jurídica. A més de tot això, s'ha de tenir en compte que Eduard Ragassol va ser un ferm republicà durant la guerra i l'exili.[48]

Quan es citi Eduardo Barriobero a declarar en qualitat d'imputat, s'acollirà a la seva condició de magistrat, a fi que se li faci un *ante-juicio*, una garantia processal prevista a la Llei d'enjudiciament criminal, la qual serà desestimada pel jutge instructor. En la seva declaració, assegurarà *"Que en Francia no posee ninguna cantidad de importancia en metálico pues únicamente puede contar con las cantidades correspondientes a honorarios por servicios profesionales"*. Posteriorment, acceptarà l'existència d'una caixa de seguretat al seu nom en un banc de Perpinyà; tot i això, assegurava que només hi tenia dipositada documentació personal –clarament, desconeixia les fonts informatives del fiscal i del jutge instructor.

Eduardo Barriobero, per obviar qualsevol tipus de responsabilitat criminal, es limitarà a imputar els seus col·laboradors.[49] Així, assegurarà que durant el temps que va actuar a l'Oficina Jurídica ho feia com a *"cajero y se hacía cargo de los fondos Antonio Devesa y como órgano de relación José Batlle el cual la sostenía con el Gobierno de la Generalitat y con los Tribunales que se iban creando"*. Per a Barriobero, els responsables de qualsevol infracció eren José Batlle i Antonio Devesa. Per si no fos prou, a fi d'evitar un desenllaç que li fos advers en la instrucció de la causa, afirmarà que va tenir clients francesos quan exercia l'advocacia, un mitjà per justificar una possible troballa de capitals al seu nom a França. No obstant això, mai aportarà els noms d'aquests clients, el motiu de la relació professional, ni els justificants de pagament.

Anys després, Antonio Devesa reconeixerà que la seva tasca a l'Oficina Jurídica era doble: *"hacer de cajero durante el día para lo cual Barriobero le tenía concedidas las llaves de la Caja fuerte entregando dinero y alhajas cuando se lo pedía y en segundo lugar las relaciones propias entre la sindical CNT y la Oficina Jurídica en las misiones propias a ventilar entre ambas"*.[50]

---

[48] A. Samblancat, *Caravana Nazarena. (Éxodo y odisea de España, 1936-1940 y...)*, Diputación Provincial de Huesca, 1988, pàg. 125-6. Sobre l'exili d'Eduard Ragassol vegeu J. Benet, *La mort del president Companys*, Edicions 62, Barcelona, 1998, pàg. 165 i s.

[49] Al final, Eduardo Barriobero serà oblidat per tothom. En una carta que va escriure des de l'hospital on es trobava ingressat, el 27 de juliol de 1938, afirma que *"sin pruebas ni testigos me acusan, me piden nueve años de presidio y están dispuestos a imponérmelos, porque si no la Justicia quedaría como un trapo. (...) Todos, hasta los más allegados a mi me han abandonado de la manera más absoluta"*. En una altra carta reiterarà que *"Todos me han abandonado; los amigos por el terror y las organizaciones obreras porqué hay que estar bien con la Esquerra, que es la que me persigue. / Esta es mi situación: me condenarán sin pruebas ni testigos de cargo y no se a donde iré a parar hasta que termine la guerra"*. Ambdues estan sense signar. AHN. Causa General. Caja 1694.

[50] AGMB. J. S. núm. 22562.

El jutge instructor va acordar l'ingrés a la presó Model de Barriobero, Batlle i Devesa, el 14 d'octubre de 1937.[51]

José Merino Blázquez, representant de la UGT a l'Oficina Jurídica, assegurarà que *"las cuestiones de usura y persecución del fascismo las llevaba personalmente el Sr. Barriobero y eran las que determinaban registros, detenciones y multas"*. Als escorcolls, era on *"se incautaron con alguna frecuencia de joyas"*, les quals va poder veure a l'Oficina. Tanmateix, no va intervenir *"para nada en su clasificación"*, tampoc el van assabentar *"de su procedencia"*, com també desconeixia *"el destino que se le dio; en muchos casos se trataba de objetos religiosos procedentes no sólo de iglesias y conventos sino de particulares"*. A més, José Merino afegia que no havia intervingut en la comptabilitat de l'Oficina Jurídica, per la qual cosa ignorava *"el volumen económico del producto de tales multas y registros"*.[52]

Antonio Fernández Ros, membre de l'Oficina Jurídica, posteriorment nomenat magistrat, explicarà que una tarda va entrar al despatx d'Antonio Devesa *"y desde él pasó al Salón del plenillo para buscar un expediente y allí encontró a un individuo que debía ser joyero, el cual armado de una lupa y teniendo al lado unas balanzas manipulaba en unas joyas; que después de esta fecha los tres ciudadanos referidos realizaron un viaje a Francia (...) Que posteriormente realizaron más viajes a Francia, de los que se tuvieron noticias por los chofers que los conducían" (sic).*

Alguns professionals de l'Administració de justícia asseguraran, ja durant el franquisme, l'existència a l'Oficina Jurídica d'una *"chimenea donde se desmontaban las joyas y se fundía el oro, que la Oficina Jurídica iba adquiriendo por el procedimiento de las multas e incautaciones"*. És possible ja que, segons la documentació, al Crédit Lyonnais hi tenien dipòsits lingots d'or, com s'exposarà. José Batlle negarà l'existència del *grisol* per fondre l'or, però reconeixerà que al Palau de Justícia *"sí había un joyero valenciano, cojo, que estaba adscrito a la Oficina pero no sabe si era para desmontar las joyas o para tasarlas"*.[53]

De les investigacions per les irregularitats de l'Oficina Jurídica, també tenia responsabilitat el diputat a Corts per la província de Huelva Luís Cordero Bell, advocat i farmacèutic, també del Partit de l'Extrema Esquerra Federal com Barriobero. Des del moment que gaudia de fur parlamentari, la Sala II del Tribunal Suprem va delegar la seva competència en el jutge Sentís, perquè també procedís contra ell. Luís Cordero reconeixerà que tenia una caixa de seguretat al Crédit Lyonnais de Lyon que contenia: 200.000 pessetes, de les quals 125.000 eren de la seva propietat, la resta i dos lots de joies li van ser entregades per Eduardo Barriobero. A mesura que avanci la investigació sumarial, es comprovarà que els altres imputats també tenien caixes al seu nom a l'esmentada entitat bancària.

En aquest estat de la investigació, el Govern de la República va remetre al francès una comissió rogatòria, a fi que s'obrissin les caixes i es comprovés el seu contingut, i que si hi

[51] Tots tres van designar com a defensor l'advocat Marià Rubió Tudurí. L'advocat assegura que Eduardo Barriobero va demanar-li que el defensés, "donant així una prova més de la seva simpatia. No se'n va presentar l'ocasió. (...) El text castellà diu *No hubo caso*. Les versions francesa i anglesa tradueixen: 'Jo no vaig acceptar el cas'." M. Rubió, *op. cit.*, (2002), pàg. 117.

[52] El conserge del Col·legi de Procuradors afirma que l'Oficina Jurídica era plena d'objectes procedents dels escorcolls, fins al punt que quan fou dissolta va deixar-hi una gran quantitat d'estoigs de joies buits i de crucifixos de poc valor.

[53] AHN. Causa General. Leg. 1635 i AGMB. J. S. núm. 27233.

havia diners i joies s'immobilitzessin. Per a l'acte de l'obertura, el 29 de març de 1938, l'Ambaixada de la República a França va designar, en representació del Govern, Ángel Ossorio Gallardo, Victòria Kent i Jaume Carner. Els resultats eren concloents. En la caixa d'Eduardo Barriobero existien una gran quantitat de joies, 220.000 ptes. en bitllets de 1.000, i 27.500 ptes. en bitllets de 500. La resta de caixes dels acusats contenien quantitats semblants, menys la de l'acusat José Batlle, el qual prèviament havia retirat el seu contingut. L'import total que els imputats van dipositar a França ascendia a la quantitat de 963.746 ptes., més 15.000 francs francesos en joies. Els constats viatges que van realitzar a França, que molts testimonis els imputaven, tenien per objectiu dipositar els diners i les joies a les caixes de seguretat de l'entitat bancària.

Anys després, José Batlle reconeixerà l'existència de les caixes fortes i dels dipòsits a nom de tots quatre, i admetrà que contenien

> *"valores españoles de aquellos cuya exportación estaba prohibida, que habían hecho pasar hasta Francia a partir de la iniciación de la guerra civil. Un dia en Francia Barriobero repartió lo que correspondía a cada uno"*. O bé, *"un día citados por Barriobero, se encontraron en Francia los cuatro, repartiendo aquel la cantidad que poseía, de lo que a cada uno correspondieron como los trescientos mil francos*[54] *(...), que el deponente como los demás encerró en una caja fuerte del Credit Lyonnais"*.

Segons José Batlle, al principi cadascun dels processats tenien a les caixes tres-cents mil francs francesos, una quantitat que començaria a baixar molt probablement després de diverses extraccions. José Batlle assegurarà *"no haber intervenido en la adquisición de estos fondos, que cree verificó BARRIOBERO imponiendo multas. El oro le fu(e) entonces entregado por BARRIOBERO"*.[55] Com es comprova, les quantitats segons les diferents fonts i testimonis no coincideixen. És possible que Eduardo Barriobero repartís aquesta quantitat, la qual molt probablement minvarà fins a la detenció de tots quatre. Així, Antonio Devesa reconeix que va fer tres viatges a França: a Perpinyà, Lió i París. Aquest darrer també manifestarà que *"En Lión estuvo con BATLLE y BARRIOBERO (...); que el viaje lo hicieron con el objeto de alquilar unas cajas fuertes en el Banco Credit Lionnés"(sic).*

---

[54] Pel que fa al primer dipòsit, unes fonts al·ludeixen a francs francesos i unes altres a pessetes, indistintament. Es desconeix si ho fan després de convertir les monedes. Antonio Devesa assegura que les caixes contenien *"billetes del Banco de España y alhajas de valor"*. AGMB. J. S. núm. 22562.

[55] Un cas molt similiar, però que pel que sembla tenia com a objectiu la compra de material per a la CNT-FAI, o bé preparar l'exili davant d'una possible derrota a la guerra, i no el lucre personal, va ser el protagonitzat per Mariano Rodríguez Vázquez, *Marianet*. A *"primeros del año 1937"*, *"fueron detenidos en la frontera franco-española, por los carabineros españoles, dos individuos con un coche en el cual habían escondido una cantidad de oro y alhajas. Verificada su identidad resultaron ser el tesorero de la CN y un miembro de dicho CN de la CNT-FAI. Amenazados de muerte si no decían a quién pertenecía aquel alijo, respondieron con la verdad escueta, sin apreciar el mal que podían acarrear a la organización a la cual pertenecían"*. Segons van manifestar, pretenien vendre l'or i les joies per comprar *"material y productos que necesitaba la organización"*. Quan la CNT va tenir coneixement d'aquests fets, temia que els comunistes els utilitzessin en contra de l'organització. *"El abogado Eduardo Barriobero Herrán fue el escogido por el secretario, M. R. Vázquez, para salir del atolladero y éste le aconsejó se hiciera cargo del asunto un hombre que tuviera crédito moral y un cargo oficial"*. La persona escollida va ser Joaquín Ascaso, el qual va assumir tota la responsabilitat. D'aquesta forma, comença una història molt tèrbola dins la pròpia CNT, en la qual es relacionarà l'or i les joies amb el Consejo de Aragón, el *"tesoro de Aragón"*. Vegeu J. M. Márquez i J. J. Gallardo, *op. cit.*, pàg. 195 i s.

Igualment, reconeixerà que en aquella ciutat *"alquiló una caja fuerte que puso a su nombre en la cual depositó una cantidad de doscientas y pico mil pesetas y un grupo de alhajas"*.[56]

La revolució a l'Administració de justícia consistia per als acusats en el robatori i l'extorsió simplement per saciar els seus desigs lucratius. Comportaments criminals d'aquesta índole van fer molt de mal a la causa republicana. Certament, "Aquí va començar a perdre's la revolució i la guerra (...) i en tot cas no és segur que sense aquests excessos s'hagués guanyat, però el clima que s'hagués deixat hauria estat un altre".[57] Quan Barriobero va ser nomenant cap de l'Oficina Jurídica "no va desaprofitar la ocasió d'exercir el poder, en nom de la revolució –d'una revolució entesa molt sui generis–, quan se li va presentar l'ocasió. Amb un extens historial polític (...) tots els testimonis existents apunten que no va tenir cap mena d'escrúpol quan es va veure amb el poder a les mans".[58] Tampoc els seus col·laboradors més immediats.

La instrucció d'aquesta causa i de les altres que es van incoar per investigar els responsables del terror van seguir una tramitació molt lenta: per l'obstrucció dels acusats i dels seus companys, i pel temor que el bloc antifeixista s'esquincés encara més. Tot i això, aquesta dilació provocava en la ciutadania una gran desconfiança cap a l'Administració de justícia. Josep Andreu assumirà, en una circular, que "Un altre aspecte de l'Administració de Justícia que avui té una gran actualitat, la constitueixen aquells sumaris en els quals es troben processats ciutadans antifeixistes"; per això, deia als jutges que havien de procurar "que les presons preventives durin el temps estrictament indispensable, puix que (el seu) perllongament quasi bé sempre es tradueix en inquietuds d'ordre polític, que és convenient fer els possibles per tal d'evitar".[59]

Quan el fiscal del Tribunal Suprem de la República qualifiqui la causa contra els membres de l'Oficina Jurídica afirmarà que els acusats

> *"dispusieron registros domiciliarios con incautación de ropas, valores y alhajas; impusieron multas a su arbitrio en cuanto a la cuantía y causas de las mismas, llegando a imponerlas cuantiosas por el solo hecho de pertenecer a una Sociedad benéfica religiosa o haber tomado parte en suscripciones anteriores de ideología reaccionaria, reteniendo a la persona sancionada en los calabozos del Palacio de Justicia hasta que abonaba la cantidad en que había sido multada; decretaron embargos y subastas de fincas urbanas; dispusieron de las alhajas ocupadas o intervenidas llegando a ordenar que las piedras de las mismas fuesen desmontadas con el perjuicio consiguiente para la integridad artística de la joyas"*.

Malgrat l'evidència dels fets, la Sala II del Tribunal Suprem, en la sentència dictada el 21 de novembre de 1938, absolia els quatre processats, tot acollint-se a argúcies legals.[60]

La sentència absolutòria contra els membres de l'Oficina Jurídica era fruit de l'ensorrament dels fronts de guerra i de la immediata derrota republicana. Ja era massa tard

[56] AGMB. J. S. núm. 27233 i 22562.
[57] J. Termes, *op. cit.*, pàg. 405.
[58] P. Pagès, *op. cit.* (1996), pàg. 365.
[59] AHN. Causa General. Leg. 1741.
[60] AHN. Causa General. Leg. 1694.

per trencar encara més la difícil convivència entre les forces antifeixistes, les quals es responsabilitzaven mútuament de la desfeta bèl·lica.[61]

Tot i això, l'absolució no era unànime, perquè alguns components de la Sala van emetre vots particulars. El magistrat Fernando Aberrategui Pontes en va presentar un, pel quan admetia que Eduardo Barriobero i Antonio Devesa es van lucrar. Per això, considerava que eren autors d'un delicte de malversació de cabals públics; i el diputat Luís Cordero i José Batlle d'un delicte de furt. El magistrat Felipe Uribarri Mateos també en presentarà un altre, ja que *"tanto del sumario como del juicio oral se deducía que los encartados lejos de ajustarse a las normas del Decreto creador de la Ofician Jurídica, se dedicaron a resolver toda clase de asuntos judiciales, a quemar todos los sumarios y con cien milicianos ordenaban registros, detenciones e imponían multas, ejerciendo coacción con los detenidos"*.[62]

El contingut de les caixes de seguretat del Crédit Lyonnais correrà un futur incert. El 31 de desembre de 1938, els absolts van donar poders a Lorenzo Rabadán –agregat de l'Ambaixada de la República a París– a fi que recollís el seu contingut i l'entregués al Govern de la República. Posteriorment, els diners i les joies es lliurarien al jutge d'evasió de capitals, perquè així ho havia disposat la sentència: una forma indirecta d'admetre la culpabilitat dels absolts. Tot i això, el 20 de gener de 1939, encara no s'havien retirat els béns per discrepàncies burocràtiques sobre el destí final que se'ls havia de donar.[63]

Novament, quan les tropes nacionals conquereixin Barcelona, malgrat l'evidència dels fets investigats per les autoritats republicanes, Eduardo Barriobero intentarà contrarestar-los davant el jutge militar franquista que li instruirà el judici sumaríssim amb unes argumentacions totalment fantasioses. Així, afirmarà, el 3 de febrer de 1939, *"Que el declarante tenía facultades para nombrar personal de la Oficina y entre ellos designó a los Magistrados Antonio Fernández Ros, hoy Presidente de la Audiencia de Santander y a Don José Medina, también Presidente de la de Canarias y ambos colaboraron con el declarante en dicha oficina y a satisfacción de todos"*. Unes afirmacions molt confuses. A més, assegurava que el càrrec de cap de l'Oficina Jurídica el va exercir per *"contrarrestar la labor de la Chekas y las patrullas de control imponiendo un sentido humanitario que sólo logró hacer triunfar en cuanto a la efusión de sangre, pues en cuanto a lo demás era imposible frenar la codicia de las Sindicales y de los Gobiernos"*. Res era veritat, com s'ha vist fins ara.[64]

Si el sumari contra els membres de l'Oficina Jurídica va acabar amb l'absolució dels acusats, el mateix va succeir amb el que va instruir-se contra Aurelio Fernández Sánchez, el qual, per una decisió del jurat de l'1 de març de 1938, va ser absolt de qualsevol responsabilitat en el cobrament de diners a canvi de permetre la sortida de Catalunya als germans maristes, molts dels quals, tot i el pagament, posteriorment van ser assassinats. El

---

[61] Antonio Devesa Bayona assegura que *"fue trasladado a un campo de trabajo de Cadaqués"*. AGMB. J. S. 22.562.

[62] AHN. Causa General. Sumaríssim 6/39. Leg. 1694.

[63] AHN. Causa General. Leg. 1694 i AGA. TNRP. Exp. 1272/39.

[64] Aquesta declaració la devia fer per impressionar les autoritats franquistes. Tant Antonio Fernández com José Medina eren exmembres de l'Oficina Jurídica, serà després que la Generalitat els nomenarà magistrats. D'aquesta manera la CNT no perdia influència als tribunals. No pertanyien, doncs, a la carrera judicial; per això, difícilment podien presidir càrrecs a Canàries, rebel des d'un primer moment, o a Santander, conquerida pels franquistes des de feia més d'un any. Però, si tot això no era suficient, Antonio Fernández fugirà del territori de la República, com ja es veurà. Respecte a la *codicia*, no cal ni comentar-la.

desgast republicà, l'esquinçament del bloc antifeixista i la pèrdua de la guerra no permetien un altre tipus de conclusió. Anys després, Antonio Ruiz, cap de la 25 Divisió, reconeixerà que quan va travessar la frontera de França en companyia d'altres persones el 5 de juliol de 1938, després d'ésser rellevat del comandament de la Divisió, *"Íbamos con lo puesto salvo dos maletas de ropa y algunos francos que me había dado Aurelio Fernández de 'los maristas' y yo los repartí con los demás"*.[65] Indubtablement, es tracta dels diners que van pagar els maristes per a l'alliberament dels seus membres.

2. La nova política de personal.

L'enfortiment del Govern central i l'autònom molt aviat va traduir-se en la planificació d'una política de personal que bandejava la improvisació que va dominar durant els primers mesos de guerra.[66] Les conseqüències no van fer-se esperar gaire: el personal protagonista als inicis de la guerra va ser apartat o bé va passar a un segon pla. En les noves circumstàncies es perseguia un funcionariat responsable i al mateix temps fermament republicà.

Novament, les carreres judicial i fiscal van estar absents, majoritàriament, dels càrrecs de responsabilitat; això significa que, tret dels funcionaris que des d'un primer moment es van posar al servei de la República, durant aquest període no es produirà cap més novetat. El personal de carrera continuarà amb summa passivitat el desenvolupament del seu càrrec, quan ho faci. Excepte els pocs funcionaris de carrera que des d'un primer moment van integrar-se en la justícia popular de guerra, la resta es va mantenir al marge. La seva col·laboració també serà mínima en unes altres instàncies competents per perseguir comportaments propis d'un temps de guerra, en els quals no s'imposaven penes de mort, sinó de presó o multes. El personal de carrera esperava el triomf de les armes rebels, per la qual cosa pertànyer a aquests òrgans, especialitzats en el perseguiment dels quintacolumnistes, qüestionaria el seu futur professional i polític a l'Estat franquista, ja que cada cop més observaven que els rebels guanyarien la guerra.

L'absència del funcionariat de carrera a la justícia popular de guerra pot conduir a pensar que les autoritats republicanes van obviar aquesta realitat, sense mostrar amb la vella judicatura i fiscalia 'mà dura'. Però si es valora aquest fenomen des del cantó governatiu, no hi ha cap mena de dubte que coneixien el tarannà polític del seu funcionariat, per això van decidir apartar-lo dels llocs de confiança i dels òrgans que en aquelles circumstàncies mantenien l'ordre públic a la reraguarda. Els nomenaments de jutges especials sempre van recaure en funcionaris fidels. Per una banda, intentaven evitar els traspàs d'informació oficial a la cinquena columna, com també prevenir instruccions sumarials perverses com va succeir amb la causa contra els generals Goded i Burriel. Per l'altra, es pretenia comunicar a la ciutadania que els vells funcionaris havien estat apartats de la nova justícia popular de guerra. A més, les autoritats republicanes no podien desembarassar-se totalment de la

[65] J. M. Solé Sabaté i J. Villarroya Font, *op. cit.*, pàg. 103-104. I J. M. Márquez i J. J. Gallardo, *op. cit.*, pàg. 247.

[66] Es tracta d'una política judicial d'una màxima responsabilitat, fins a l'extrem que les nòmines del personal de l'Administració de justícia del mes de gener de 1939 ja estaven confeccionades quan l'exèrcit rebel va conquerir Barcelona. També, el 18 de gener de 1939, la Conselleria tenia enllestit el Plus de Vida Cara per pagar els funcionaris.

magistratura i la fiscalia, ja que això hauria suposat la desacreditació de l'Administració de justícia de la República a escala interna i internacional, i l'hagués privat de legitimitat. La continuïtat del funcionariat informava de la vigència i permanència del règim, malgrat el cop d'Estat feixista i la revolució iniciada després del 19 de juliol.

La simpatia gairebé majoritària que sentia el personal judicial i fiscal per la causa rebel era àmpliament coneguda per les autoritats; tanmateix, com ja es veurà, desconeixien que la seva deslleialtat arribés a uns extrems tan desvergonyits. En aquestes circumstàncies, no costa gaire d'entendre que un magistrat republicà comuniqués al president de l'Audiència Territorial "que s'ha vist obligat a sospendre els judicis senyalats per el dia d'avui per falta de un Magistrat doncs solament han concurregut a la Sala el President i el seu company (...) Als Magistrats que se'ls ha requerit per a formar Sala s'han negat al·lega(n)t que tenian ocupacions pròpies del seu càrrec" (sic).[67] Aquests funcionaris que tenien "ocupacions pròpies del seu càrrec" eren els de carrera; en molts casos no manifestaran una oposició directa, sinó que, com afirma el magistrat José Farré, exerciran el càrrec *"de modo más bien pasivo que activo"*.[68] Esporàdicament, podrà trobar-se algun funcionari de carrera en els òrgans populars de guerra, però amb la condició que només s'imposin multes o alguna pena de presó lleu, la qual no excedia, normalment, els sis mesos. Aquests darrers funcionaris, malgrat un ampli historial a favor de la causa rebel, en un futur els sancionarà el franquisme, molt discrecionalment.

Després dels Fets de Maig, continuaran col·laborant en els òrgans de la justícia popular de guerra els mateixos funcionaris de carrera que ho van fer des del 19 de juliol: José Pérez Martínez i Alfonso Rodríguez Dranguet. Aquest darrer serà l'autèntic protagonista del període: inspector en cap de tribunals, magistrat del Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció i després del Tribunal de Cassació. Aquest funcionari va fer una trajectòria molt peculiar: d'una adscripció corporativista i gairebé conservadora, passarà a ésser un ferm defensor de la República. A la Barcelona de 1938, es convertirà en el terror de la cinquena columna, ja que va desmantellar moltes xarxes. Així, en un judici davant el Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya, un feixista es va posar greument malalt i va morir. Els familiars *"se deshacían en llanto"* i el advocats defensors d'irritació. El magistrat Alfonso Rodríguez Dranguet va indignar-se i els va dir: *"¡Ya está bien, señores Abogados! ¡Ya está bien! ¡Se lamentan y conmueven por la suerte de un fascista, pero en cambio permanecen insesibles ante las mujeres y los niños que matan los 'facciosos' en sus bombardeos! ¡Basta ya de comedias y de farsas!"*.[69]

El magistrat José Pérez Martínez serà nomenat president de la Sala I Civil de l'Audiència Territorial de Barcelona, per la qual cosa abandonarà l'activitat a la justicia popular de guerra. Una destinació que representava una 'jubilació' encoberta, potser pel desgast que li havia suposat el desenvolupament del càrrec al jurat popular i al tribunal popular.

La justícia popular de guerra va continuar funcionant gràcies al personal que es va nomenar després de l'esclat de la guerra: aliè al cos judicial i fiscal i d'una veritable fidelitat republicana, però dependent del Front Popular o de la CNT.

---

[67] AGTSJC. Exp. Personals. Antonio Sereiz Núñez

[68] AHN. FC. Mag. Leg. 1011.

[69] G. Avilés, *Tribunales rojos vistos por un abogado defensor*, Ediciones Destino, Barcelona, 1939, pàg. 90-1.

En el nou disseny de la política de personal, es nomenarà fiscal general de la República, en substitució d'Eduardo Ortega y Gasset, Leopoldo Garrido Cavero, destinat a Barcelona fins al 1936. El fiscal Ramón Chorro Chopis, un dels màxims protagonistes de l'Uruguay,[70] serà apartat de la Fiscalia de Barcelona i traslladat a la de Castelló.[71]

A partir del mes de juny de 1937, es produirà una reorganització total de la Fiscalia de l'Audiència de Barcelona, la qual es caracteritzarà pel nomenament d'una gran quantitat d'advocats com a fiscals, molts dels quals es trobaven a Barcelona refugiats. Novament, els nomenaments respondran a criteris estrictament partidistes. Una bona part van ser proposats per la UGT i la CNT.[72] En la presa de possessió d'aquests fiscals ja es percebia el conflicte entre l'Estat i el Govern autonòmic que caracteritzarà aquest període: els nomenaments van fer-se, segons la Gaceta de la República del 19 de maig de 1937, *"A propuesta de la Consejería de Justicia de la Generalitat"*, a la qual cosa van contestar els nous funcionaris que ignoraven *"los extremos referentes a la propuesta de la Generalidad de Cataluña"*.[73] En aquest etapa, el Govern central no permetrà la invasió de les seves competències per la Generalitat.

Aquest nou personal és bàsicament jove, la qual cosa obligarà a *"La incorporación a filas de cinco Abogados Fiscales de la Audiencia de Barcelona"*, una situació que crearà *"un problema que repercute en perjuicio de la Administración de Justicia y que esta Fiscalía General está en la obligación de resolver en la medida en que sea posible"*.[74] També s'haurà de fer ús dels aspirants al ministeri fiscal –aquells que havien aprovat

[70] El fiscal Chorro Llopis apareix com un funcionari molest per a les autoritats republicanes. Durant el franquisme, cauran sobre aquest funcionari tot tipus d'acusacions a fi de venjar-se'n per la seva actuació al vaixell Uruguay. Així, se'l presentarà despietat, immoral i pervers. Un fiscal que també va actuar-hi, afirmarà *"Que Manuel Sancho se marchó a vivir con Chorro Llopis con el cual tenía dicho Sancho gran intimidad no teniendo el declarante autoridad moral ni material sobre ninguno de estos dos Abogados Fiscales"*. Unes paraules ambigües, però que poden donar peu a tot tipus d'interpretacions. També el fiscal Luís Mazo Mendo assegurarà que *"Chorro era el cinismo triunfante, la inmoralidad encumbrada y la crueldad en los interrogatorios (...) Comensal asiduo este Chorro en los banquetes de los siniestros Jefes de las Patrullas de Control, alhajó a la individua que vivía con él con joyas robadas u obtenidas como pago a sus bajos oficios"*. També afirmava que *"Sancho es un pequeño malvado, de carácter subalterno, siempre pronto a adular a quien él cree puede encumbrarle, que desempeñó los más bajos oficios el tiempo que vivió con Chorro y la querida de éste"*. AGMB. J. S. núm. 28064/1941 i AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.

[71] El futur de Ramón Chorro Llopis és molt incert. Segons la seva declaració de defunció, del 31 d'octubre de 1970, va morir a Madrid el 18 de juliol de 1938, a l'edat de 35 anys. Tanmateix, es trobava a Montauban, França, el 1941, segons els llistats de la JARE. La seva mort o vida a l'exili és un autèntic enigma. Malgrat tot això, a la causa 18376 del Jutjat núm. 2 del Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y el Comunismo, el 15 de gener de 1964, encara es ratificava la seva rebel·lia processal, la qual cosa significa que el donava per viu. Registre Civil de Madrid. Secció 3ª, Tom 215-1, foli 352, AGGC. i ANC. Fons Josep Andreu Abelló. Caixa núm. 6.

[72] En aquest sentit, es nomenarà fiscal de la Audiència de Barcelona Manuel López Mosquera, el qual *"es afiliado a nuestra Agrupación de EL PINO (LA CORUÑA) desde antes del 18 de julio de 1936, y por tanto lo consideramos como persona afecta al Régimen"*. O bé, en un escrit del Sindicat d'Advocats de Lleida es comunica a un càrrec polític del Departament de Justícia: *"Querido amigo y compañero: Como en la última visita te prometí mirar si alguno de nuestros afiliados –de los absolutamente leales– le interesaría ser juez de Instrucción, me place comunicarte que uno de los mejores Abogados de aquí, Secretario de nuestro sindicato y probado antifascista (...) desea se le nombre Juez (...) Al mismo tiempo te recuerdo la nota de propuesta para nombramientos que te entregué en nombre del sindicato, para que aceleréis la posible resolución; especialmente interesa para el normal funcionamiento del Juzgado de la Capital"*. AHN. FC. Magis. Exp. 13.757 i Causa General. Leg. 1639.

[73] AHN. FC. Magis. Exp. 13.307.

[74] AHN. FC. Magis. Exp. 12.845.

l'oposició, però que en temps de pau realitzaven pràctiques abans d'assolir la titulariatat– per completar la política de personal, els quals es nomenaran fiscals, amb tasques d'enorme responsabilitat, tot i la seva inexperiència. L'actuació d'aquests darrers serà per afavorir el Govern de Burgos, ja que es van incorporar a la cinquena columna.

Pel que fa al personal judicial, es continuarà nomenant uns advocats proposats per les organitzacions antifeixistes; tanmateix, les propostes d'aquestes organitzacions seran molt més discretes, ja que es preté retornar als valors d'independència i imparcialitat, ambdós qüestionats per les adscripcions ideològiques del funcionariat. Alfonso Rodríguez Dranguet definirà el que en aquelles circumstàncies significava la independència i la imparcialitat de la magistratura: *"el Juez debe ser un combatiente más y como tal ha de comportarse. No vale decir que se es neutral. Hay que ser juez y parte, combatir el fascismo por todos los medios. En este momento, los delitos de sangre, el robo, el hurto, son delitos leves... Lo importante es acabar con nuestros enemigos políticos"*.[75]

A final de 1936, cinc jutges de carrera col·laboraran molt estretament amb les autoritats catalanes, assumint tasques de gran responsabilitat: Pelai Sala Berenguer, Pau Balsells Morera, Pascual Galbe Loshuertos, Santiago Sentís Melendo i Rafael Bonmatí Valero. Tots cinc són fonamentals per comprendre la situació real de l'Administració de justícia de Catalunya: davant la negativa de la vella magistratura a participar en la justícia popular de guerra, aquests jutges posaran la seva formació i experiència judicial al servei de les necessitats bèl·liques. Ràpidament, se'ls nomenarà magistrats: la guerra va crear aquests ascensos meteòrics; lluny quedaven les seves destinacions a jutjats de partit. A més, tots ells col·laboraran molt estretament en la planificació de la política de personal.

El jutge Pelai Sala Berenguer serà nomenat magistrat de l'Audiència de Barcelona, sotssecretari del Departament de Justícia i magistrat del Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya.

El jutge Pau Balsells Morera, destinat a diferents jutjats de Barcelona, és un dels funcionaris més innovadors del període, tant socialment com políticament. El 1934, havia viatjat a la URSS i havia investigat sobre l'aplicació de diverses institucions jurídiques del règim comunista.[76]

El jutge Pascual Galbe Loshuertos era també un funcionari d'unes grans qualitats professionals: quan va aprovar l'oposició de jutge, va demanar l'excedència, perquè se'l va designar lletrat del Tribunal de Garanties Constitucionals. Durant la guerra, se'l nomenarà president de l'Audiència Provincial de Girona i magistrat del Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya. Pascual Galbe instruirà el sumari per l'atemptat contra Josep Andreu.

Una trajectòria professional molt semblant va ser la del jutge Santiago Sentís Melendo, el qual també va ser designat magistrat del Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció i agregat en comissió de servei al Departament de Justícia. Aquest funcionari instruirà el sumari contra els membres de l'Oficina Jurídica.

Quan va esclatar la guerra, el jutge Rafael Bonmatí Valero es trobava destinat a Astúries. Per les circumstàncies que s'hi van viure, va assumir la presidència de l'Audiència territorial d'aquell territori. Posteriorment, el 1937, se l'imputarà en un sumari que pretenia depurar les seves responsabilitats mentre desenvolupava aquest càrrec. Readmès de nou al servei, la Generalitat el nomenarà magistrat de la Sala de Divorcis i després per als tribunals especials de guàrdia de Barcelona.

---

[75] G. Avilés, *op. cit.*, pàg. 94.
[76] AGTSJC. Exp. Per. Balsells Morera.

En aquesta etapa també es recuperarà la vella solemnitat dels tribunals, negligida des de l'esclat de la guerra (sales de justícia, togues, escuts...). L'accés a la judicatura del personal interí estarà revestit de més garanties: s'exigiran incompatibilitats, titulació, experiència per a la designació de càrrecs superiors,[77] compliment de la legalitat... Lluny quedava l'etapa anterior, marcada per la improvisació, on les forces antifeixistes es repartien els càrrecs judicials d'acord amb el seu poder al carrer.

Malgrat el retorn a l'estat de dret, els nous governs de la República i la Generalitat reconeixeran la política de personal efectuada durant els mesos anteriors. Així, el nomenament del magistrat Àngel Samblancat serà reconegut, fins i tot se l'ascendirà a magistrat del Tribunal de Cassació de Catalunya, màxim càrrec al qual podia aspirar un funcionari, tret, és clar, de la presidència; una manera de no posar-lo en contra de la nova política. El Govern de la Generalitat també integrarà alguns 'empleats' de l'Oficina Jurídica en la carrera judicial; una forma d'obtenir la seva col·laboració en les investigacions judicials pels excessos dels primers mesos de guerra, i al mateix temps intentava d'acontentar la CNT.

3. Continuen els abandonaments dels funcionaris.

Després de l'estiu de 1937, el funcionariat judicial i fiscal de carrera desitjava abandonar el territori republicà a fi de posar-se immediatament al servei del Govern de Burgos. En aquests moments, no els empenyia el temor a les represàlies dels 'incontrolats', sinó el desenvolupament de la guerra: l'exèrcit rebel anava incrementant els seus territoris. Calia, doncs, entrar al territori del bàndol que es perfilava vencedor, el qual també responia a la seva ideologia. A pesar d'aquesta voluntat, molts no pogueren a causa del control governatiu de les autoritats republicanes i el perseguiment de la xarxa quintacolumnista. Tot i això, durant el període que va dels Fets de Maig a la conquesta de Barcelona per les tropes nacionals (1937-39), es produeix una davallada considerable en el nombre de funcionaris que van passar al bàndol nacional.

El fiscal Augusto Escarpizo-Lorenzana explicarà que *"durante todo el verano de 1937, (buscó) el medio de evadirse a la zona liberada, a cuyo efecto mantuvo diversas entrevistas y reuniones –casi puede decirse que diarias– en el domicilio de su compañero D. Luís Solano Costa, con éste último, los ya citados Sres Salazar y Alzina, D. Eduardo Mendoza, D. Luís Mazo y, algunas veces, el Abogado fiscal D. Joaquín Díaz-Merry, los Jueces Sres. Laraña y del Muro y Hernández Sanromán y el Secretario de la Fiscalía del Tribunal de Casación Sr. Vicent"*.[78] Gairebé tot el personal de carrera de la fiscalia de l'Audiència de Barcelona apostava per l'evasió. Una situació que anhelaven des del moment que el Govern de la República els exigia que participessin en els òrgans de la justícia popular de guerra.

---

[77] Aquest és el cas de l'advocat basc José Bravo Valverde, el qual havia estat nomenat jutge d'Orgaz, Toledo. Tot i això, desitjava que se'l nomenés magistrat, a la qual cosa contestarà el ministeri *"que es conveniente que el solicitante antes de pasar a cargos judiciales de más categoría desempeñe por algún tiempo el Juzgado para que se le designó, y en su día, conocidos que sean sus servicios en el mismo, podrá reproducir su demanda, que, por ser prematura, procede sea desestimada requiriéndole para que tome posesión inmediata de su actual cargo"*. Després que les forces rebels van conquerir el País Basc, molts juristes bascos van ser designats funcionaris per la Generalitat. AHN. Causa General. Leg. 645.

[78] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 7.

El magistrat Julio Fournier Cuadros, separat per la Generalitat el 1936, després de passar-se al bàndol rebel, serà admès al servei pel Govern de Burgos, el 5 de maig de 1938. També, el 17 de novembre de 1937, Juan de Madariaga y Bernaldo de Quirós, magistrat de l'Audiència Provincial de Lleida, es trobava en territori nacional.

Ara bé, sí que serà una etapa d'una forta evasió pel que fa als jutges dels diferents partits judicials de Catalunya. Així, d'acord amb el BOE, es trobaven en territori nacional: Luís Ortiz de Rozas Bourgón, jutge de Tortosa, Carlos Obiols Taberner, jutge de Puigcerdà, i José Muñoz Núñez de Prado, jutge de Reus.

La primera remesa de funcionaris que van fugir del territori republicà, del 19 de juliol fins als Fets de Maig, començava a ser gratificada pel general Franco. Quan el Govern de Burgos creï el Tribunal Suprem de l'Espanya nacional el 27 d'agost de 1938, el magistrat José Márquez Caballero, antic governador civil de Barcelona durant la monarquia i fugit al bàndol rebel el febrer de 1937, serà nomenat. També es designarà l'ultradretà Eduardo Alonso Alonso, governador interí de la Generalitat durant el Bienni Negre. Aquests dos nomenaments eren lògics que els fes el general Franco, ja que ambdós havien prestat sempre uns grans serveis a la causa reaccionària. De la mateixa forma, la resta de funcionaris desitjaven també ser recompensats immediatament per les autoritats rebels: per l'oposició que havien exercit contra la República i pel suport que havien donat al cop d'Estat; com ho demostraven les perilloses fugides que havien protagonitzat. Per això, el fiscal Federico Huerta Sanjuán va adreçar una carta al *"Excmo. Sr. Conde de Rodezno"*, ministre de justícia franquista, amb l'objectiu de reclamar la seva part del 'botí de guerra'. Així, li exposava

> *Mi respetable y distinguido amigo: por la prensa me entero de que se crea el Supremo. Sería V. tan amable que se dignara ascenderme a Abogado Fiscal del mismo o a Fiscal de Territorial? No alego mérito alguno, todos me conocen en mi tierra, Navarra, Pamplona. Puede si le place informarse por más que creo que también V. tendrá de mi conocimiento, aunque no sea más que por nuestra antigua relación. De todos modos sólo le diré que por mi derechismo, la República me echó de Pamplona: que por él, y gustoso, hube de huir a Barcelona: que por él, y se me declaró allí desafecto al Régimen: y que por él ha muerto mi único hijo por Dios y por la Patria. Será esto suficiente para decidirle? Así lo espero, y si no recurra a mis antecedentes y por ellos verá que siempre he servido a la Justicia con lealtad y rectitud. / Perdone la licencia y esperando ser atendido queda de V. su Affmo. amigo y subordinado. Federico Huerta".*[79]

El cop d'Estat del 18 de juliol de 1936 no havia sigut altra cosa que l'arrabassament del poder polític a qui l'ocupava democràticament, el Front Popular. En la carrera judicial i fiscal succeïa el mateix: la guerra havia ocasionat 'buits' en els respectius escalafons que calia omplir amb els funcionaris que s'havien distingit més per la seva adscripció reaccionària. Era coherent, doncs, que els qui havien participat en la usurpació del poder, una tasca il·legítima i summament ferotge, ara demanessin les seves compensacions. Tot i això, el comportament del fiscal Federico Huerta és desvergonyit!

Si fins ara va ser habitual l'evasió del personal afecte als insurrectes, a partir de la tardor de 1937 també s'evadiran altres funcionaris de republicanisme provat; però en aquest

[79] AHN. FC. Magis. Exp. 12.374.

supòsit no passaran al bàndol rebel, sinó que s'instal·laran a l'estranger. Aquest va ser el cas del magistrat Federico Enjuto Ferrán, destinant a Barcelona fins al 26 d'agost de 1936. L'abandonament d'aquest funcionari, el maig de 1938, es deu bàsicament a una qüestió de derrotisme que va passar desapercebuda per a les autoritats republicanes. Malgrat això, ell argumentarà el seu abandonament com una conseqüència directa del tracte que havia rebut del Govern de la República: no li havia donat el suport material i moral que respongués a les responsabilitats que hi havia assumit.

Les autoritats republicanes havien dipositat la seva confiança en Federico Enjuto, sense saber que la trairia. Quan va sortir del territori republicà, primer va traslladar-se a França, després a Costa Rica, a Cuba i finalment als Estats Units.[80] En una carta, al·lega que va abandonar la República amb el vistiplau d'Indalecio Prieto, del qual *"era amigo particular"*. Però, *"El Presidente del Tribunal Supremo me rogó que no hiciese pública mi conversación con el Sr. Prieto; ni hablase a nadie de la autorización, porque si se enterasen otros compañeros, todos querrían igual"*.

La fugida d'aquest magistrat tenia com a rerefons la seva actuació com a instructor del sumari contra José Antonio Primo de Rivera.[81] Així, reconeixerà que *"aunque nunca dí en España mayor importancia a mi actuación en aquel sumario célebre, a pesar de los peligros que en aquellos dos meses atravesé y de las amenazas que se me hicieron, al cruzar la frontera me he visto por todas partes señalado como el 'Asesino de Primo de Rivera', siendo objeto de toda clase de persecuciones y malquerencias"*, com les que assíduament publicava la premsa sud-americana.

Federico Enjuto assegurarà *"que el Gobierno de España nunca hizo sugerencia ni indicación que pudiera influir en la imparcialidad e independencia de los funcionarios que allí intervinimos, sin cuya condición jamás hubiera aceptado semejante cargo"*. El judici contra José Antonio *"se desarrolló correctamente (...), y él pudo defenderse a sí mismo leyendo en voz alta editoriales de Arriba para demostrar que sus opiniones eran diferentes de las de Franco o los monárquicos"*.[82] Tot i això, molt dolgut, admetia que *"solamente a mí se me hace responsable de la muerte de Primo de Rivera, sin tener en cuenta que había un fiscal que acusaba, un Presidente y dos Magistrados que formaban el Tribunal de Derecho y un Jurado que dictó el veredicto"*.[83]

Els acusaments rebuts per la seva actuació com a instructor de la causa li feien la vida impossible, *"no en su parte espiritual que me tiene completamente sin cuidado porque mi conciencia permanece tranquila, pero sí en lo material en donde se me cierran todas las puertas de mi actividad, obligándome a vivir, dada mi escasez de recursos actual, de la bondad por no denominarlo de otra forma más humillante"*. Aquesta manca de diners era la conseqüència directa de com l'havia tractat la República: mai l'havia gratificat

[80] Des que va fugir el magistrat, el servei exterior de Falange el perseguia aferrissadament. *"La labor informativa asumida por los núcleos falangistas (en el exterior) comportaba aspectos humanitarios, políticos y de investigación, con insistencia en algunas ocasiones, entre las que destacaba el intento, comunicado con carácter reservado a todas las Jefaturas falangistas americanas, del mayor interés en la localización de Federico Enjuto Ferrán, huido a Iberoamérica, juez instructor del sumario que el 18 de Noviembre de 1936 había condenado a muerte a José Antonio Primo de Rivera"*. F. Blanco, *Estructura y funcionamiento de la Delegación Nacional del Servicio Exterior de FET y de las JONS*. Biblioteca Nacional de Puerto Rico.

[81] Vegeu J. A. Primo de Rivera, *Papeles Póstumos de José Antonio*. (Editor) Miguel Primo de Rivera Urquijo, Plaza & Janés, Barcelona, 1996, i F. Díaz-Plaja, *op. cit.*, pàg. 107-144.

[82] H. Thomas, *La guerra Civil española. Guerra mundial en miniatura*, Ediciones Urbión, Madrid, 1979, Tom 3, pàg. 51.

[83] Al judici va actuar de president Iglesias Portal i de fiscal Vidal Gil Tirado. AGMB. J. S. núm. 8/39.

materialment pels seus serveis extraordinaris, la qual cosa el sumirà en una permanent queixa per no sentir-se favorit i únic. Per aquest motiu, vivia de l'ajuda dels amics, la bondat dels quals *"tiene sus límites en mi propio decoro y en el perjuicio que noto diariamente les vengo ocasionando, (...) por ser amigos del 'Juez que condenó a Primo de Rivera' "*.

La seva situació econòmica a l'estranger era insostenible, perquè ningú el contractava quan sabia que era el *"Juez que condenó a Primo de Rivera"*. Per això, segons explica, va decidir *"escribir mis memorias sobre el proceso de José Antonio Primo de Rivera, del que conservaba copia de muchas resoluciones principales y apuntes interesantes sobre las declaraciones que habían prestado los interesados; que unido a detalles y anécdotas que recordaba, podían convertir aquel episodio de mi vida judicial en un libro de gran expectación y fácil venta"*. Les situacions més escabroses i difícils de la Guerra Civil, protagonitzades per un personal republicà de confiança, podrien posar-se a la venda de la forma més irresponsable i sensacionalista.

El Ministeri de Justícia va considerar que renunciava al càrrec el 9 de juliol de 1938, per la qual cosa el va fer cessar i el va donar de baixa a l'escalafó.[84]

Si es valora detalladament la trajectòria humana i professional del magistrat Federico Enjuto Ferrán, apareixen comportaments que condueixen a catalogar-lo com un funcionari obscur. La seva carrera judicial és molt ambigua i inestable. En diverses ocasions durant la monarquia va sol·licitar l'excedència voluntària a fi de desenvolupar el càrrec de jutge municipal núm. 8 i 5 de Madrid, una destinació aliena a la carrera judicial que li permetria ser a la Cort sense haver de passar pels trasllats i les penúries del funcionariat, a les quals estaven sotmesos al llarg de la seva carrera.

El 1932, reingressarà a la carrera judicial amb la categoria de magistrat –no havia perdut el lloc a l'escalafó– sense abandonar Madrid. D'aquest retorn a la carrera, s'encarregarà la maçoneria després que va demanar-ho a un company, un favor que va sol·licitar sense que hagués finalitzat les proves del procés d'iniciació. El Govern de la CEDA el destinarà a Barcelona un cop acceptat voluntàriament el càrrec, ja que estava *"conceptuado como persona de ideología derechista"*, el 1935. Però el 1936 el Govern de la Generalitat del Front d'Esquerres el farà cessar per no haver superat els exercicis de dret civil i llengua catalanes, la qual cosa significava que tornava a dependre del Govern central. En realitat, es tractava d'una estratègia del Govern autònom per desembarassar-se d'un funcionari *"carente de toda clase de escrúpulos y dignidad y de una moralidad tan dudosa que se le considera capaz de todo con tal de conseguir sus fines, por bajos que estos sean"*. Un comportament que el conduirà, l'agost de 1936, a ésser nomenat magistrat de l'Audiència Territorial de Madrid, un càrrec d'importància si es té en compte que era el pas previ per arribar a magistrat del Tribunal Suprem i els escassos serveis que havia prestat.

Efectivament, el desembre de 1936, se'l nomenarà magistrat de l'Alt Tribunal. Federico Enjuto es mostrava com un autèntic oportunista i *escalafonista*, la guerra era el seu moment propici.. Clarament aprofitarà el conflicte bèl·lic per promocionar-se i realitzar una carrera professional que en situacions normals li hauria estat impossible. En aquestes circumstàncies pot inserir-se el desenvolupament del càrrec de jutge especial instructor del sumari contra José Antonio Primo de Rivera. Però l'evolució de la guerra, contrària a la República, farà que caigui en el desencís i l'abandoni: la seva aposta havia estat errònia. Ja

[84] Aquestes manifestacions provenen d'unes cartes que el magistrat va remetre al president del Govern, Dr. Negrín, i al ministre de justícia. AHN. FC. Magis. Exp. 13.203.

a l'exili, a Puerto Rico, la seva terra nativa, *"le fué concedida una cátedra, concesión que dio origen a una protesta estudiantil"*.[85] El 1941, quan hi era professor, segons el diari *Don Quijote* de l'illa, els seus alumnes el van matar tirant-lo daltabaix d'un balcó al carrer.[86] Anys després, aquesta versió sobre la seva mort es ratificarà: *"sus alumnos lo arrojaron por la ventana de un aula y lo mataron. Este asesinato nunca quedó totalmente aclarado"*.[87]

Durant el franquisme, el sumari contra José Antonio Primo de Rivera es convertirà en un pretext per exercir la repressió contra els funcionaris judicials i fiscals que es mantingueren fidels a la República a la província d'Alacant. El fiscal Rafael Mas Forns, destinat a la Fiscalia de l'Audiència de Barcelona el 24 d'octubre de 1937, en una declaració quan estava pres al castell de Montjuïc el 1943, no facilitarà cap dada a les autoritats franquistes sobre aquell procés, ja que no recordava res. Així la seva *"amnesia es atribuible a que pesan ya sobre el declarante más de cuatro años de prisión, digo más de cuatro años y medio de prisión, lo que unido a la emoción y zozobras subsiguientes a la gravedad de la pena que por el Consejo de Guerra se le impuso ha motivado un debilitamiento de la memoria tal que no le permite recordarlo"*.[88]

Un altre cas ben curiós de derrotisme serà el que protagonitzarà Antonio Fernández Ros, exmembre de l'Oficina Jurídica, el qual posteriorment va ser nomenat magistrat. Aquest funcionari va testificar contra els caps de l'Oficina Jurídica. A més, va instruir els sumaris contra els responsables dels successos criminals que es van perpetrar a la Cerdanya.[89] Des de llavors, assegurava que *"Han llovido (...) sobre mí, y mi familia, una de anónimos que asustan"*. El magistrat començava a tenir por de les represàlies dels processats que havia empresonat, els quals s'estaven posant en llibertat.

Sobre aquestes temences d'Antonio Fernández, el jutge instructor núm. 5 del Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya afirmarà que el magistrat era *"hombre meridional, de imaginación exaltada y propicia a todas las fantasías"*. En aquest context, abandonarà el territori republicà per establir-se a França.[90] El magistrat Alfonso Rodríguez, inspector en cap dels tribunals de Catalunya, afirmarà que Antonio Fernández havia *"fet manifestacions en Biarritz, que han estat publicades en un periòdic francès, fent constar que havia actuat a l'Oficina Jurídica per evitar els desmans dels que l'havien constituït i que per la mateixa causa, va formar part de la Magistratura, i que pensava retornar a Espanya quan es restablís l'ordre"*. Entre els fugits del territori republicà, les declaracions a la premsa estrangera van convertir-se en un fet habitual. Finalment, el 6 d'abril de 1938, la Generalitat el destituïa del càrrec de magistrat per abandonament injustificat del servei.[91]

---

[85] AHN. FC. Magis. Exp. 13.203 i AGGC. TRMC. Sum. Núm. 25/46.

[86] F. Bravo, *José Antonio ante la Justicia Roja*, Ediciones de la Vicesecretaría Popular, Madrid, 1941, pàg. 10.

[87] Tot i això, al seu expedient professional, un familiar fa constar que la seva defunció va ocórrer a Puerto Rico, amb 81 anys. Això significa que podria haver mort el 1965, ja que va néixer el 1884. Per aquest motiu, existeix la possibilitat que la notícia sobre la seva mort fos una falsetat, a fi que tots els seus perseguidors desistissin de localitzar-lo, especialment la FET y JONS de l'exterior. A H. Thomas, *op. cit.*, pàg. 53, i AHN. FC. Magis. Exp. 13.203

[88] AHN. Causa General. Leg. 1635.

[89] Vegeu J. Pons i Porta i J. M. Solé Sabaté, *Anarquia i República a la Cerdanya (1936-1939). El "cojo de Málaga" i els fets de Bellver*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991.

[90] AGTSJC. Exp. Fernández Ros.

[91] Tot i aquest historial, Eduardo Barriobero afirmarà davant el jutge militar franquista, el 1939, que era president de l'Audiència de Santander. Res més lluny de la realitat! AHN. Causa General. Leg. 1640.

4. L'operativitat de la cinquena columna al Palau de Justícia.

A partir del mes de novembre de 1937, el funcionariat de carrera s'adherirà gairebé íntegrament a la cinquena columna, molt especialment a la Falange, ja que també hi actuaven els tradicionalistes i d'altres grups reaccionaris de difícil identificació. Durant la tardor d'aquest any, les forces feixistes judicials percebien l'immediat triomf dels rebels, per la qual cosa calia organitzar-se a fi de teixir una xarxa que facilités la conquesta i l'entrada de les tropes nacionals a Barcelona. Naturalment, això pressuposava el repartiment dels càrrecs i de les responsabilitats.[92] La conspiració i l'espionatge es van convertir en actuacions quotidianes per a la magistratura i la fiscalia.[93]

Si bé és cert que el funcionariat civil de l'Estat era majoritàriament procliu a la causa rebel, ningú podia creure's a Catalunya que el suport de la magistratura i del ministeri fiscal de carrera fos tan decidida a favor dels insurrectes. Si es té en compte l'actuació del funcionariat civil de l'Estat a Madrid, per exemple, no sorprèn aquesta activitat quintacolumnista de l'Administració de justícia catalana. Allí, d'acord amb les condemnes imposades pels tribunals populars, de cada quatre condemnats, un era un empleat relacionat amb l'Administració; *"si además les agregamos los que trabajaban en el sector público, es decir, funcionarios, entonces alcanzaría casi un tercio del total de los desafectos"*.[94]

Les forces reaccionàries començaran a realitzar uns informes molt detallats de tots els funcionaris judicials i fiscals, tant dels de carrera com dels interins, sobre la seva actuació als tribunals des de l'esclat de la guerra; tot i això es desconeix l'autoria d'aquestes informacions, però deuria realitzar-les un personal de l'Administració de justícia o pròxim per la concisió de les seves afirmacions. Aquesta informació estava confeccionada per mitjà dels periòdics de l'epoca i dels testimonis propers al Palau de Justícia. L'objectiu del informes no era altre que l'exigiment de responsabilitats al personal que havia col·laborat amb les autoritats republicanes, un cop les tropes rebels conquerissin Barcelona.[95]

---

[92] Quan el règim franquista depuri el magistrat Jaime Pamies Oliver, assegurarà la seva fervent adhesió al *Glorioso Movimiento Nacional* de la manera següent: *"Tanto es así que, al preguntarme en Noviembre de 1937 el Magistrado Dn. Gregorio Burgués en nombre de una personalidad, según dijo, si cuando entrasen los salvadores de España estaba dispuesto a prestar mi concurso solamente en funciones judiciales o en otras le respondí que tomase nota de mi concurso entusiasta y de corazón para donde se me necesitase"*. AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 14.

[93] L'ambient de secretisme i espionatge va arribar fins a l'extrem que el fiscal Luís Mazo Mendo, en la seva declaració jurada del 2 de febrer de 1939, malgrat la conquesta franquista de Barcelona, però no de tota Catalunya, expressava la seva contribució al *Glorioso Movimiento Nacional* de la manera següent: *"Más adelante por mediación del agente de Cambio XX hoy condenado a muerte por los rojos, obtuve un contrato de trabajo que me enviaron de Francia, recabé un certificado médico de inutilidad total (que acompaño) y pretendí obtener pasaporte para mi y mi mujer e hija pero fracasé porque no me quisieron entregar en el Sindicato de Abogados el aval 'antifascista'. Rompí el contrato de trabajo al ser detenido X y temerme un registro policíaco que por cierto padecí hace unos dos o tres meses. / Iba frecuentemente al domicilio de Solano donde planeábamos posibles evasiones por la frontera, junto con Mendoza, Escarpizo, X detenido actualmente en el S.I.M rojo y el D XX condenado a 30 años"*. Aquest secretisme pot indicar que els quintacolumnistes als quals fa menció, els republicans se'ls van endur en la retirada. AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.

[94] J. Cervera, *op. cit.*, pàg. 150.

[95] La informació que contenen és molt primària. Així, cataloguen el funcionariat de *"malo"*, *"malísimo"*, *"bueno"* o *"muy bueno"*; o bé, *"rojo"*, *"deshonra la toga"*... AHN. Causa General. Leg. 758.

Els efectes de l'adscripció feixista del funcionariat de carrera no van fer-se esperar, ja que la majoria *"Encamin(aron) todos sus actos, de aparente servicio a los rojos, al efectivo servicio de la Causa Nacional"*.[96] A partir d'aquests moments, qualsevol nomenament republicà per a un càrrec del personal judicial i fiscal es consultarà amb l'organització quintacolumnista, la qual havia de donar el seu vistiplau: l'actuació laboral dels funcionaris sempre havia de ser aprovada pel cap de seu grup. Així, davant el possible nomenament del fiscal Luís Feixó Carreras per a una vacant de la fiscalia del Tribunal Suprem, el funcionari va preguntar a Enrique Testor Vila, enllaç falangista al Palau de Justícia, *"si podia o no interesar para la organización y como esto estaba fuera de la competencia"* de l'enllaç, aquest va consultar-ho *"con en aquel entonces inmediato Jefe de la organización, señor López Moreno, el cual le manifestó que no había ningún inconveniente en ello"*.[97]

A partir del mes de novembre de 1937, existien tres grups falangistes al Palau de Justícia. Pel que sembla, el primer a establir-se, el mes de maig de 1937, va ser la *Agrupación Justicia*, de la qual era cap l'advocat Leocadio Cuevas Felipe, *"en virtud de las facultades e instrucciones recibidas de mis Jefes directos de Falange Española Tradicionalista y de las JONS, don Luis Santamarina y Don Julio Mendoza"*, segons manifestarà. Però el lideratge de Santamarina no era acceptat unànimement pels falangistes. Així, "a la capital del Principat hi havia d'altres organitzacions 'quintacolumnistes' d'adscripció falangista que no sempre estaven en bona harmonia ni entre elles ni amb la prefectura de 'Santa Marina'".[98] Potser això va originar que s'establissin al Palau de Justícia de Barcelona tres grups falangistes, desconeixent-se si hi mantenien relació o col·laboració. Sí que és cert, però, que entre el funcionariat existia mutu coneixement de qui era *blanco* i *rojo*. Això no obstant, existien diferents obediències. L'organitzador de la *Agrupación Justicia* al Palau de Justícia va ser l'oficial judicial Enrique Testor Vila i Ernesto Pascual. Formaven part d'aquest grup els fiscals José Manuel Feixó Carreras i Luís Santos Jiménez Asenjo, així com el magistrat Luís Rubio de Usera i el metge forense Luís Feixó Carreras.[99]

Resulta sorprenent l'activitat conspiratòria que desenvoluparà el magistrat Luís Rubio Usera, més encara quan la República, tot i saber que era el marqués consort de Caballero, un títol nobiliari que sempre ostentarà públicament, mai el va molestar per la seva pertinença a l'aristocràcia. Això ho prova el fet que va estar en actiu des de la proclamació de la República fins al 26 de maig de 1938.[100]

El segon grup feixista es denominava *"la organización secreta y de Cadena del Grupo Córdoba"*, de poca rellevància dins la xarxa quintacolumnista,[101] però el més nombrós al Palau de Justícia, constituït exclusivament per magistrats. Hi estaven adscrits: Federico Parera Abelló, Ignacio de Lecea Grijalba, Gregorio Burgués Foz, Francisco Eyré Varela,

[96] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 7.
[97] AHN. FC. Mag. Exp. 12.817.
[98] J. M. Thomàs, *op. cit.*, pàg. 200.
[99] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 9 i AHN. FC. Magis. Exp. 12.817.
[100] La marquesa vídua de Caballero, Antonia Sagasta Gorozábal, va sol·licitar a Alfons XIII l'autorització que prescrivien les lleis del regne perquè la seva filla hereva, Margarita Moyano Sagasta, contragués matrimoni amb el jutge Luis Rubio de Usera, el 14 de maig de 1914. Aquest matrimoni va rebre la sanció reial el 26 d'octubre de 1915. En el seu expedient personal, incoat per la Secretaria de Govern de l'Audiència Territorial de Barcelona, es remarcava que era el *Marqués de Caballero*. Durant la monarquia, es feia constar als nomenaments el seu títol nobiliari per raó de matrimoni. ACMJ. Títulos Nobiliarios del Reino. Marquesado de Caballero.
[101] J. M. Solé Sabaté i J. Villarroya Font, *op. cit.*, pàg. 247.

Juan Pastor Mengual, Jaime Pamies Oliver, Julio Felipe Mesanza Beriz, José Farré Duat i Joaquín Domínguez de Molina. Per a la formació d'aquest grup, alguns magistrats es van reunir *"con el Ingeniero Sr. Sorribas*[102] *(...) acordando la manera de colaborar en los servicios de justicia de esta ciudad, para asegurar estos, en los momentos últimos de la dominación roja"*. Als membres d'aquest grup, *"se le pedía que colaboraran cotizando al Socorro Blanco por medio de sellos o cupones para ayudar a sus camaradas necesitados de la clandestinidad"*.[103]

Entre el grup "Justícia" i "Córdoba" existia coneixement mutu, des del moment que el magistrat Luís Rubio de Usera, pertanyent al primer, assegura que el seu despatx era *"el centro de reunión diario de los Jueces y Magistrados blancos"*.[104]

Sorprèn l'activisme reaccionari d'Ignacio de Lecea, quan es té en compte que el 1934 les autoritats autonòmiques el van nomenar inspector en cap dels tribunals de Catalunya, un càrrec de la màxima confiança. Com ja es veurà, durant el franquisme arribarà a magistrat del Tribunal Suprem, cosa que evidencia que en tot moment va saber relacionar-se amb el poder.

El tercer grup era el *"de información secreta "Concepción", a las órdenes directas de la Jefatura Nacional de Seguridad y del Estado Mayor del Generalísimo"*[105] del qual era secretari tècnic Francisco Salazar Culí. Dins d'aquest grup, pertanyent a la Comunió Tradicionalista,[106] va adscriure's el fiscal Augusto Escarpizo-Lorenzana, a partir de 1938. Una adhesió massa tardana, que podia obeir al *"desenlace previsto que la guerra iba a tener"*, per la qual cosa *"llegó a alguna relación con la llamada 'quinta columna'"*, com les autoritats franquistes reconeixeran posteriorment respecte a un altre funcionari. També pertanyia a aquest grup el fiscal Luís Mazo Mendo –fet cessar el febrer de 1937–, ja que el seu grup *Felegueras "estaba en contacto con la información Secreta del Grupo de la Concepción"*. De la seva antiga vinculació al *"grupo del Capitán del Pecho"*, amb el qual va alçar-se en armes contra la República, res se'n sap.[107]

La xarxa clandestina falangista incloïa *"un grupo o cédula que se encargaba de labores de socorro Blanco: era como si hubiera 'sucursales' en cada uno para recaudar esos fondos necesarios para la atención subsidiaria de la clandestinidad"*. El Socorro Blanco auxiliava i atenia les necessitats de la resta d'organitzacions clandestines falangistes i altres de reaccionàries autònomes, com també ajudava qualsevol persona perseguida, i les que es trobaven amagades.[108]

El fiscal Luís Mazo Mendo explicarà molt detalladament com funcionava el Socorro Blanco, a fi de donar a conèixer a les autoritats franquistes els jutge i fiscals més solidaris amb la causa rebel. Quan es va fer cessar aquest fiscal, el febrer de 1937, molts fiscals en

---

[102] D. Pastor Petit, *La cinquena columna a Catalunya (1936-39)*, Galba Edicions, Barcelona, 1978.
[103] J. Cervera, *op. cit.*, pàg. 331.
[104] ACMJ. Justicia. Exp. 15.168, AHN. FC. Magis. Legs. 1011 i 4892, i Exp. 13.690
[105] Sobta aquesta dependència, ja que els carlistes rebien les ordres de Xavier de Borbó-Parma i Manuel Fal Conde. D'aquesta forma, "la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña mantenia una relació estreta amb el cap-delegat de la Comunió, Manuel Fal Conde, al qual les autoritats havien permès tornar a residir a l'Espanya 'Nacional' a final de 1937". Fal Conde "Es declarava, però, contrari a la idea de partit únic i es negava a lligar-s'hi de cap manera, rebutjant els càrrecs que se li oferien". J. M. Thomàs, *op. cit.*, pàg. 227-28 i AGA. Justicia. Carpeta nº7. Exp. 69.
[106] Aquest grup carlista va caure a principi de 1938, "per causa d'un agent d'enllaç francès que es vengué al SIM". J. M. Solé Sabaté i J. Villarroya Font, *op. cit.*, pàg. 246-247.
[107] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12 i 7, i ACMJ. Justicia. Exp. 12.841.
[108] J. Cervera, *op. cit.*, pàg. 330.

actiu l'auxiliaven econòmicament cada mes.[109] Els magistrats i jutges també van auxiliar-lo, amb quantitats que no recordava, *"por tener que romper listas y fiarlo a la memoria con cantidades de 25 pesetas (...) Claro que muchos de los citados con mayúsculas al marcharse a la España nacional o pedir la excedencia como Díaz-Merry no pudieron seguir ayudándome y los Jueces y Magistrados muy espaciadamente"*.[110] Així, doncs, la judicatura ben promptament va començar a sufragar el Socorro Blanco.

Les cotitzacions mensuals dels magistrats del *Grup Córdoba* al Socorro Blanco eren de 12,5 pessetes mensuals –de vegades la documentació esmenta cotitzacions i d'altres aportacions al Socorro Blanco–, les quals *"entregaban a su Jefe Manuel Martín Díaz"*. El magistrat Federico Parera Abelló era qui s'encarregava de la seva recaudació i del lliurament.[111] Per a la resta de funcionaris, el *Jefe* del grup era *"una tercera persona (...) desconocida"*.[112] A part de l'ajuda que podien proporcionar a la magistratura i fiscalia cessada que romania a Barcelona, tal com reconeix Luís Mazo, es desconeix la destinació final de la contribució del funcionariat al Socorro Blanco, ja que això concernia l'enllaç i l'estructura clandestina.

A diferència del que succeïa a Madrid, on el Socorro Blanco el sufragaven *"individuos aislados o todo lo más cuatro o cinco"*, el funcionariat judicial i fiscal de carrera de Catalunya va contribuir-hi de forma massiva: gairebé la majoria va aportar-hi recursos. Aquesta diferència potser responia a la dinàmica que la magistratura i la fiscalia observaven en les penes que imposava la justícia popular de guerra contra els cotitzants dels Socorro Blanco: molt lleus. Gairebé sempre se'ls acusava d'un delicte de desafecció i poques vegades d'un d'alta traïció: *"Los tribunales republicanos valoraban como poco importante su actividad"*.[113] El funcionariat va obrar molt intel·ligentment, sense riscos: això significava que si se'l descobria, la sanció seria de poca gravetat; no estaven equivocats, com demostrarien els esdeveniments posteriors.

A partir de la tardor de 1937, la majoria del personal judicial i fiscal de carrera actuarà professionalment seguint les ordres de la xarxa quintacolumnista de Barcelona: la seva activitat jurisdiccional era ja de sabotatge decidit. L'obediència del funcionariat al Govern de Burgos era inqüestionable. Així, a casa del magistrat Francisco Eyré Varela es celebraven les reunions dels funcionaris judicials, *"a las que concurrían el Sr. Sorribas y el Sr. Pastor y a veces el Sr. Burgués, y que en las mismas se adoptó el criterio de no solicitar cargos de los rojos; pero sí aceptar los que encomendasen, para aprovechar sus facultades en beneficio del Movimiento Militar y de sus adictos"*.[114] Malgrat les actuacions conspiradores i deslleials de Francisco Eyré, el Tribunal Suprem el nomenarà, l'1 de febrer de 1938, jutge especial, amb el vistiplau del conseller de justícia, per a la investigació dels successos que van comportar la pèrdua de Terol per l'exèrcit republicà. Les autoritats republicanes novament van actuar molt ingènuament.

---

[109] D'aquesta forma, els fiscals Ramón Franquet Pamies, Joaquín Díaz-Merry Cejuela, José Márquez Azcárate i Luís Solano Costa li entregaven cent pessetes cadascun. El secretari de la Fiscalia, Eduardo Mendoza Arias-Carvajal, abans de fugir al territori rebel, li n'aportava cinquanta. El fiscal Luís Jayme de Torres li'n donava 75. Els fiscals Augusto Escarpizo-Lorenzana i Luís Santos Jiménez Asenjo l'auxiliaven amb 50 pessetes cadascun. Finalment, el secretari del Tribunal de Cassació Sr. Vicent li'n lliurava 50.

[110] AHN. FC. Mag. Leg. 1011.

[111] ACMJ. Justicia. Exp. 14.303.

[112] AHN. FC. Magis. Exp. 13.690.

[113] J. Cervera, J, *op. cit.*, pàg. 332-33.

[114] ACMJ. Justicia. Exp. 14.303.

Enfront de qualsevol nomenament del personal de carrera per a un òrgan de la justícia popular de guerra es podien produir tres comportaments diferents: que el funcionari s'absentés –amagament o fugida–, que al·legués una causa que l'impossibilitava per a l'exercici del càrrec, o bé que l'acceptés, sempre que l'hagués autoritzat la xarxa quintacolumnista, si no es produïen una de les altres dues opcions. El magistrat Ricardo Guerra Blanco adscrit al *"REQUETÉ DE MADRID, en el Tercio de AURELIO GONZÁLEZ DE GREGORIO, con la graduación de CABO"*, admetrà que quan se'l va nomenar per a un tribunal especial de guàrdia, ferm en el seu propòsit de no formar-ne part, va negar-se a acceptar-lo: *"en rotundo, violentamente de palabra, y luego por escrito, alegando enfermedad"*. Per això, les autoritats republicanes el van fer cessar i immediatament se'l va processar *"por alta traición"*, un comportament per al qual el fiscal sol·licitava la imposició de la pena de mort. El magistrat, davant la crua realitat que l'amenaçava, va fingir bogeria, *"para eludir la pena que seguramente me impondrían"*. Una malaltia que no li va costar gaire de simular, perquè segons l'equip mèdic republicà que el va reconèixer, patia *"una enfermedad mental que por los datos clínicos y de laboratorio diagnosticaban de parálisis general progresiva. (...) Que la causa de esta enfermdad es indiscutiblemente sifilítica"*.[115] Tanmateix, la bogeria no representà cap entrebanc perquè exercís la magistratura fins al 22 de desembre de 1961, data en què va morir.

El magistrat Federico Parera Abelló, futur magistrat de la Sala I del Tribunal Suprem franquista, se'l nomenarà per a un tribunal especial de guàrdia de Barcelona, la qual cosa li va produir *asombro* i *estupefacción*. Per ell, es tractava d'una designació tan summament molesta, *"que (...) no aceptaría tal cargo"*. A partir d'aquests moments, va fingir *"haber estado enfermo contribuyendo a que se creyera el hecho de que la impresión producida por el nombramiento había sido tan fuerte que había impreso sus huellas en mi semblante y en mis energías"*. Posteriorment, va sol·licitar a Joaquín Ballescá, un metge amic seu, una *"certificación acreditativa de una enfermedad apropiada, previa exposición de su finalidad me atendió acreditando haberme asistido de una angina de pecho de carácter nervioso que necesitaba para su curación una larga temporada"*. Aquesta certificació la ratificarà, també amb una *"aquiescencia tácita"*, el metge forense Luís Vives Lasierra, el qual assegurarà que el magistrat patia un *"espasmo circulatorio con síndrome anginioso (dolor precordial al esfuerzo, irradiación al brazo izquierdo y sensación de angustia, opresión y ahogo)"*. Naturalment, se'l va eximir d'exercir el càrrec.[116]

També, el fiscal Joaquín Díaz-Merry Cejuela presentava, el 12 de maig de 1938, *"un recrudecimiento del desequilibrio nervioso, psicosis del que ha sido asistido anteriormente"*. Un mes després, patia *"un síndrome neurastémico caracterizado por (...)*

---

[115] La patologia que presentava va ser diagnosticada pel degà dels metges forenses de Madrid, el director del Centro de Higiene Mental de Madrid, un profesor de psiquiatria del Instituto de San Carlos y tres metges més. Segons el seu advocat, l'estada del magistrat al psiquiàtric designat per les autoritats republicanes deteriorava encara més la seva *"neurosis: duerme en una reducida sala, en hacinamiento con unos veinte alienados, que le sobresaltan con sus delirios; come en una mesa redonda con los demás enfermos que ponen su estómago en tortura con las impulcritudes que les permiten su vesania y su ignorancia de los usos higiénicos más elementales; y para aspirar el aire y entregarse á la lectura tiene que compartir con todos los recluidos un fermentado patio, en el que esas familiaridades pegajosas á las que se entregan con placer muchos enfermos mentales no le dejan punto de reposo (...) Esta situación (...) se ha agravado estos días con la entrada en el departamento psiquiátrico de más de cien desventurados locos traídos de los frentes de guerra"*. Per això, el lletrat sol·licitava el seu trasllat a l'Hospital Psiquiátrico de San Luís de los Franceses, un lloc més adient per a un magistrat. ACMJ. Justicia. Exp. 15.283 i AGMB. J. S. Núm. 539/40.

[116] ACMJ. Justicia. Exp. 15.725 i AHN. Causa General. Leg. 589.

astemia, nerviosidad, tendencia al insomnio (...) y propensión a lipotimias". Un quadre clínic d'importància que li impedia exercir el seu càrrec. No obstant això, les seves permanents baixes mèdiques no van passar desapercebudes al fiscal en cap, el qual en *"una reunión de Fiscales trató de si debía ser detenido"*. L'apreciació del fiscal en cap no era gens desencertada, perquè posteriorment, durant el franquisme, no s'observaran seqüeles d'aquells quadres clínics ni de baixes mèdiques.[117]

Així mateix, el magistrat Antonio Sereix Núñez admetrà que *"a mí me repugnaba formar parte del Tribunal Popular nº 2"*, per la qual cosa va deixar d'assistir-hi durant 28 dies per motius de salut. Després de diverses llicències per malaltia, desitjava demanar l'excedència o la jubilació. Mentrestant, l'ensorrament dels fronts de guerra i la conquesta de Barcelona pels rebels van actuar al seu favor.[118] Tampoc estranya la conducta del magistrat Gregorio Burgués Foz qui assegurarà *"Que una vez o dos le requirieron para que fuera a formar parte del Tribunal de Espionaje de Cataluña y ahí se negó en absoluto dispuesto a arrastrar las consecuencias del caso"*.[119]

L'opció del funcionariat per la causa rebel ja s'havia consumat.[120] Serà totalment inútil que el president de l'Audiència Territorial de Barcelona, Josep Andreu Abelló, exhorti els funcionaris judicials, en una circular del 17 de febrer de 1938, perquè donin "el màxim rendiment". El president entenia que pertocava "als organismes de Justícia, entre altres missions, la de mantenir i enlairar la moral a la reraguarda, mitjançant el càstig exemplar i ràpid de tots aquells que delinqueixin amb l'intent de sabotejar la República, i cal (....) que els jutjats instrueixin els sumaris i els expedients amb tota diligència".[121]

De ben poca cosa serviran aquestes paraules entre un funcionariat que havia traït la República des de feia ja massa temps. Com explicarà el fiscal José Márquez Azcárate, exercia el seu càrrec *"cooperando con los elementos derechistas a la defensa de éstos y muy especialmente con los letrados de los perseguidos por la justicia roja, con los cuales letrados celebré con frecuencia entrevistas en las que facilitaba cuantas noticias podían serles útiles de las que adquiría en Fiscalía"*. [122]

Molt ingènuament, el 16 d'octubre de 1937, el ministre de justícia Manuel de Irujo *"Elogi(ará) el caso de que ni un solo magistrado haya facilitado legajos ni datos a los rebeldes"*.[123]

El fiscal Augusto Escarpizo-Lorenzana admetrà que

> *"todos mis servicios como Abogado fiscal rojo estuvieron encaminados al mejor servicio de la Causa Nacional (...) Del resultado de mi labor durante el primer*

[117] ACMJ. Justicia. Exp. 14.772.
[118] ACMJ. Justicia. Exp. 12.536.
[119] AHN. FC. Magis. Exp. 13.690.
[120] La situació de la magistratura de fora de Catalunya no diferia. A Alacant, el magistrat Fernando Candel González explica que *"Al solo efecto de tener faciliadades para obtener cartilla de racionamiento y una relativa seguridad personal ingresé, después del movimiento y en fecha que no puede concretar, en el Partido Republicano Federal por estimar que era entonces el que menos actividades políticas tenía, sin haber desempeñado en él cargo ni misión alguna y ni siquiera haber pisado el local social. Por el contrario el declarante durante el movimiento ha venido perteneciendo a una Organización y grupo de la misma dirigido por el médico con residencia en esta capital D. José María Ivorra que, con la clandestinad obligada por las circunstancias, practicó el Socorro Blanco"*. ACMJ. Justicia. Exp. 14.755.
[121] AHN. Causa General. Leg. 1741.
[122] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.
[123] ANC. Fons Boch-Gimpera. Caixa núm. 1.

período basta dar idea, que habiendo actuado ante los 'Jurados de Urgencia' encargados de perseguir a los 'desafectos al régimen', y de haber despachado unas 250 causas, algunas con más de 25 encartados, y de ser los componentes de dichos 'Jurados' los que se puede suponer, por sobreseimiento, absolución en el acto de juicio o aplicación de la condena condicional, y explotando siempre la ignorancia extraordinarias de los 'jueces rojos', a los que desorientaba cuando era necesario con trabas e impedimentos legales imaginarios y fingidos, consultas a los superiores, y otros arbitrios igualmente habilidosos y arriesgados que resultaría interminable describir, logré la libertad de TODOS LOS ACUSADOS MENOS UNO, el cual fue condenado a dos años y medio por razones que, en manos de otro fiscal, hubiera determinado su condena a muerte".

Per si no fos prou, detallarà totes les argúcies legals que emprava per boicotejar l'Administració de justícia de la República, resultat de les quals els sumaris van ser resolts:

"Por sobreseimiento de la causa. De 194 despachadas en julio, sobreseí 146 y solo en una pedí la celebración de juicio (...) Por absolución en el acto del juicio. De los 16 juicios en que subí a estrados, en 5 se absolvió a los acusados, en 2 se absolvió a la mayor parte, 6 fueron suspendidos y solo en 5 se dictaron sentencias de condena a penas de 4 meses, 1 año y, en un solo caso, 2 años y medio de prisión. (...) Por aplicación de la condena condicional, hecha a todos los condenados, salvo al que fue condenado a más de dos años, por resultar legalmente imposible".[124]

En la mateixa línia, el magistrat Juan Pastor Mengual afirmarà que *"el Jurado que presidió (...) tuvo que conocer de mas de 150 causas, todas las que terminaron por sobreseimiento o absolución".*[125]

El magistrat Ricardo Guerra Blanco va actuar idènticament a aquests dos darrers, gràcies al sabotatge que va practicar *"obten(ía) un porcentaje grande de absoluciones; sólo en enero de 1937, de 241 juzgados, únicamente salieron condenados a prisión, unos 26, y de éstos, a más de un año, solo tres".* Encara anava més enllà aquest magistrat, ja que col·laborava amb els rebels *"a toda costa y por todos los procedimientos, inclusive sustrayendo u ocultando documentos, si llegaba a ser preciso".*[126] El robatori de la documentació judicial fou un comportament seguit per molts funcionaris. Així, el fiscal José Márquez Azcárate s'emportava els expedients al seu domicili, *"donde los conservo en número de 104"*, això ja el 1939.[127]

Les pràctiques de sabotatge del funcionariat contra l'Administració de justícia de la República no quedaven aquí. El magistrat Luís Rubio de Usera *"Favorec(ió) en todo lo que pudo a todos los de derechas"*, per la qual cosa va *"decretar muchas libertades"*, tot i que eren contràries a la legalitat. Quan aquest funcionari instruïa els expedients per desafecció, *"Se falsificaban todas las declaraciones pues los denunciados casi siempre decían la verdad y esta les perjudicaba ante la ley".* Amb aquest comportament, va

[124] Els subratllats i les majúscules figuren en l'original; al llarg de tot el text, sempre s'han respectat les característiques documentals, com ja s'ha dit. AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 7.
[125] ACMJ. Justicia. Exp. 14.303.
[126] ACMJ. Justicia. Exp. 15.283.
[127] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.

aconseguir *"que ningún denunciado fue(se) condenado o se sobreseían las causas por los Tribunales Populares o no llegaban estas a sus manos"*. A més, Luís Rubio va ser qui va sostreure *"el famoso fichero del Sr. Aunós en el que figuraban cientos de personas de derechas, haciendo desparacer las fichas (...) no siendo nadie molestado por dicho fichero"*.[128]

La situació dels jutges no diferia de la magistratura. El jutge de Figueres Isidro Pérez Frade afirma que col·laborava amb els rebels amb una *"Labor de sabotaje ejercida al frente de cada uno de los cargos que he desempeñado, favoreciendo en todo lo que he podido a las personas de derecha tanto civiles como militares"*.[129] El jutge de Vilafranca del Penedès, Joaquín Pólit de Molina, *"evit(ó) actuar con los rojos"*, una negativa acordada unànimemt per varis funcionaris judicials *"a fin de no colaborar lo más mínimo con lo enemigos de España y de nuestras más arraigadas creencias"*.[130]

Finalment, les autoritats republicanes van tenir coneixement de la traïció que realitzaven els magistrats; no així pel que fa al ministeri fiscal: mai van assabentar-se'n de forma fefaent. L'adscripció feixista de gran part de la magistratura va descobrir-se gràcies a l'escorcoll que va realitzar-se al Consolat de Costa Rica de Barcelona.[131] El jutge de Terrassa, Joaquín Serrano Rodríguez, havia facilitat a aquesta seu diplomàtica un llistat del personal judicial i de les seves tendències polítiques que s'havia d'entregar a Juan Villalta Rodríguez a fi que el fes arribar a les autoritats rebels. El jutge argumentava la seva entrega perquè *"era cosa corriente que representantes consulares y diplomáticos se interesasen por detenidos políticos, por cuyo motivo, y para hacer las oportunas gestiones, pedían a veces antecedentes de los Jueces interesados"*.[132] Aquest jutge distingia els funcionaris judicials amb les lletres: "B" que *"significaba Blanco y dispuestos a favorecer la causa fascista, "M" que significaba indiferente, o sea funcionarios que no quieren comprometerse para el futuro, pero que son propicios también a favorecer la causa fascista y "R" que significa Rojo, antifascista de los que no puede esperarse favorezcan la causa fascista"*.

El jutge Serrano va negar aquestes qualificacions. El Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya el condemnarà a la pena de mort i l'executarà.

En el llistat, hi figuraven amb la lletra "M" el funcionaris: José María García Amorós, magistrat degà de Barcelona i Ignacio de Lecea Grijalba. Amb la "B" hi constaven: Luís Rubio de Usera, Francisco Eyré Varela, José Pastor Mengual, Julio Felipe Mesanza Beriz, José Ferré Duat, Carlos Galán Calderón i Jaime Pamies Olivé. Un llistat gens desencertat, perquè el detinguts estaven integrats en els grups quintacolumnistes *Justicia* i *Córdoba*. Així mateix, també s'hi trobaven els jutges dels partits judicials catalans següents: de Mataró, Joaquín M. Puigferrer Soler; de Granollers, Isidre Pérez Frade; de Falset, José Lueña del Muro Astudillo; de Sabadell, Eduardo Tormo Fernández, i d'Olot, Isidro Liesa de Sus. Catalunya es trobava gairebé sense membres de la carrera judicial que no fossin

[128] ACMJ. Justicia. Exp. 15.168.
[129] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 15-16.
[130] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 16.
[131] El Consolat de Costa Rica va donar suport molt decididament a la xarxa quintacolumnista. L'escorcoll que va realitzar-se a la seva seu, segons el magistrat Alfonso Rodríguez Dranguet, no era una violació del dret internacional, ja que el cònsol *"venía ejerciendo su cargo de una manera extraoficial, desde noviembre de 1936"*. AHN. Causa General. Leg. 1741. Sobre *"Embajadas ficticias y falsas evaciones"*, vegeu J. Cervera, *op. cit.*, pàg. 366-369.
[132] G. Avilés, *op. cit.*, pàg. 93.

feixistes. El personal catalogat amb la "R" constituïa bàsicament el que havia donat suport a la República, majoritàriament procedent de l'advocacia i nomenat a partir del 19 de juliol de 1936.

Tots els funcionaris classificats amb la "M" i la "B" van ser detinguts el 28 de maig de 1938, se'ls va escorcollar el domicili i van quedar a disposició del jutge instructor dependent del Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya, Honorio Pérez Caballero.[133]

La sentència del 17 de juny de 1938 del Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya, format per Alfonso Rodríguez Dranguet, Pelai Sala Berenguer, José-Pablo García Álvarez i Miguel Armentia Juvete –només formaven part de la carrera judicial els dos primers– admetia *"que no habiendo hecho otra cosa la Policía gubernativa y en especial el Agente sr. Grimau*[134] *(...) que afirmar que había comprobado la exactitud de los cargos contra los jueces, o sea de carácter de fascistas o indiferentes propicios a inclinarse a la causa fascista"*, aquestes imputacions no tenien *"comprobación en la realidad"*. D'acord amb les investigacions sumarials, els funcionaris només se'ls considerava d'ideologia *derechista, acomodaticia, religiosa, liberal, conservador,* però *"no existen indicios para calificarlo(s) de fascista(s)"*.

Per si no fos prou, els testimonis aconseguiren definitivament una sentència absolutòria. Així, *"el que fue Consejero de Justicia de la Generalidad, hoy sub-secretario de Estado y que merece tanta confianza al Poder Público como el Sr. Quero Molares declara favorablemente acerca de los procesados"*. El mateix comportament va demostrar Juan Moles, degà del Col·legi d'Advocats i exministre de la República, el qual *"afirma merecerle confianza la lealtad de todos los funcionarios"*. Si fins aquí havien rebut el suport de la classe política, també *"los Presidentes de (...) Sala del Tribunal Supremo, Excmos. Sres. Elola, Aberrategui, Álvarez Martín y Paz (...) afirman merecerles confianza la lealtad de todos los funcionarios"*. També el magistrat del Tribunal Suprem Abel Velilla Sarasola elogiarà els magistrats perquè coneix *"su actuación"*.

Davant la interpretació de les proves i de la informació aportada pels testimonis, el tribunal –dins la més pura tradició liberal– aclarirà que l'objectiu dels tribunals no consistia a *"penetrar inquisitivamente en la conciencia de los encartados para discriminar su ideología"*. Si els funcionaris eren homes *"marcadamente de derecha(s)"*, però en l'exercici del càrrec *"ha(n) cumplido, mostrando(se) fieles al momento atual, es obvio que (a)l Tribunal no le corresponde imponer ninguna sanción, pues en todo caso, en el orden gubernativo, es donde se debe resolver si al Estado Republicano le conviene o no tener a tales funcionarios"*.[135]

Aquests raonaments conduiran inevitablement a l'absolució, com així va ser. El 20 de juny de 1938 se'ls posava en llibertat. Sorprèn la decisió del tribunal. Una altra vegada la República optava per una solució gens violenta, com ja havia succeït amb el sumari instruït

[133] P. Pagès no inclou dins la seva llista el magistrat José Pastor Mengual, tampoc el jutge d'Olot Isidro Liesa de Sus. Pel que fa al magistrat José Ferré Duat, per motius de salut, va complir la seva detenció al seu domicili. Segons els afectats, van ser detinguts el 28 de maig, mentre que segons el documents examinats per P. Pagès van ingressar a la presó Model el 7 de juny. A. P. Pagès, *op. cit.*, (1996), pàg. 354-55.

[134] A la sentència no està de tot clar si és Grimau o Griman, ja que és d'una pèssima qualitat. En cas que fos el primer, molt probablement, es tractaria de Julián Grimau, dirigent de la Brigada d'Investigació Criminal, situada a la plaça de Berenguer el Gran de Barcelona. Vegeu J. M. Solé i Sabaté, i J. Villarroya Font, *op. cit.*, pàg. 261. Julián Grimau va ésser executat pel franquisme el 1963.

[135] ACMJ. Justicia. Exp. 13.971 i 14.831, i AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 23.

contra els integrants de l'Oficina Jurídica, aquell altre per l'atemptat sofert per Josep Andreu o el d'Aurelio Fernández. A què obeïa novament aquesta decisió? Es desconeix, però és ben segur que la República, després de dos anys llargs de guerra, no desitjava el vessament de més sang; més encara la d'un personal summament format professionalment, el qual en un futur podia ser-li útil: encara es tenia l'esperança d'un diàleg entre ambdós bàndols que posés fi a la guerra. Les informacions dels testimonis van ser fonamentals perquè no s'imposés una condemna: el cos judicial republicà va ser conseqüent amb el corporativisme que tant l'havia caracteritzat durant tot el període. La indulgència del tribunal és encara més gran, si es té en compte que només formava part de la carrera judicial dos dels seus membres.

Tanmateix, el comportament del funcionariat republicà de carrera serà totalment diferent del franquista. Si el president de Sala del Tribunal Suprem Francisco Javier Elola Díaz-Varela va socórrer els seus companys acusats i detinguts, i va aconseguir amb el seu testimoniatge i el dels altres funcionaris de l'Alt Tribunal que no se'ls condemnés, la seva història personal serà una altra. Quan les tropes nacionals van conquerir Barcelona, el magistrat Elola va decidir no exiliar-se, perquè entenia que les seves actuacions professionals i personals no havien alterat l'ordre públic. Lògicament va ser detingut, jutjat per un consell de guerra, condemnat a la pena de mort i afusellat al Camp de la Bota, el 12 de maig de 1939. Cap membre de la magistratura va sortir en la seva defensa, va ser deixat a la seva sort. Així, doncs, existeix una diferència fonamental entre ambdós règims polítics: fins l'últim moment les autoritats republicanes van creure en una possible reconciliació –d'aquí la clemència del tribunal republicà–, mentre que per al franquisme la Guerra Civil significarà una ruptura total; qualsevol decisió passava per aquell trencament, que era irresoluble.

Tots el funcionaris absolts pel Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya se'ls va fer cessar, la sentència ja preveia aquesta possibilitat administrativa. Però sobta que fos el ministre de justícia qui ho acordés per les ordres ministerials del 26 de maig de 1938. No pot oblidar-se que tots ells estaven al *"servicio de la Región Autónoma Catalana"*, per la qual cosa corresponia la presa d'aquesta decisió al president de la Generalitat i al conseller de justícia. El centralisme que havia imposat el Govern del Dr. Negrín pot veure's en el rerefons d'aquesta nova vulneració de l'Estatut.

5. L'exili judicial i fiscal.[136]

La desfesta de la República era un fet consumat[137] des de *"principios de Diciembre de 1938, pero ya desde hacía muchos días no se celebraban juicios, pues la proximidad del ejército libertador hacía que no comparecieran los jurados, testigos ni procesados"*, per la qual cosa, segons explica el magistrat Antonio Sereix Núñez, *"recogí la toga y el birrete y*

[136] Aquest apartat intenta apropar-se a l'exili del funcionariat republicà per mitjà de les fonts documentals franquistes, les quals massa sovint són contradictòries. Els seus continguts no han estat corroborats per altres vies. Es convertirà en un fet habitual –potser per mandra dels buròcrates franquistes– el fet d'afirmar que els funcionaris es troben a França o Mèxic –els països de màxima afluència republicana–, sense que es justifiqui aquesta afirmació.

[137] La pèrdua de la guerra també era ja un fet assumit per les institucions culturals. A final de 1938, es va celebrar l'última junta republicana de l'Ateneu de Barcelona, presidida pel magistrat i diputat Josep Andreu i Abelló. J. Casassas (coord.), *Els intel.lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975)*, Pòrtic, Barcelona, 1999, pàg. 311.

me fui, sin volver más a la Audiencia", fins a la conquesta de *"las fuerzas nacionalistas"*. Tanmateix, el Tribunal Popular núm. 2 de Barcelona va assenyalar judicis entre el 9 i 14 de gener de 1939, fins i tot el 26 de gener es declarava incompetent en un sumari per manca de jurisdicció.[138]

Segons José Sendre, agutzil del Tribunal de Cassació de Catalunya, el president Josep Andreu i el secretari de govern van ordenar-li *"que bajase una gran cantidad de papeles a la caldera de la calefacción para ser quemados lo que obedeció"*. Aquesta documentació procedia de *"la Secretaría de Gobierno y del primer despacho entrando a mano izquierda del Tribunal de Casación en donde estuvieron instaladas las oficinas del Tribunal de Espionaje y Alta Traición de Cataluña"*.[139]

El 23 de gener de 1939, el dia que la República declarava l'estat de guerra, el fiscal general de la República donava ordres als funcionaris a fi de *"trasladarse inmediatamente a Gerona, Figueras y Puigcerá, donde deberá(n) esperar las órdenes oportunas"*. Tot i això, passarien directament des de Figueres a França. També el Tribunal Suprem de la República acompanyarà el Govern quan abandoni Barcelona rumb a l'exili. Aquest mateix dia, al Palau de la Generalitat, "Manquen molts funcionaris. Quasi tots els absents són fora de Barcelona; uns, compresos en les classes mobilitzades, han anat a incorporar-se i uns altres han sortit en comissió de servei; també n'hi ha que se n'han anat per iniciativa".[140]

Entre el 22 i 25 de gener de 1939 es produeix l'èxode del funcionariat judicial i fiscal republicà, *"huy(endo) con la desbandada roja a Francia"*, com asseguraran els franquistes. L'abandonament de Barcelona es farà desordenadament i sense cap mena de planificació, "És una visió trista, depriment, fantasmal: la visió d'una retirada militar en la nit incerta".[141] Naturalment, la confusió serà aprofitada pels funcionaris quintacolumnistes per amagar-se, els quals estaran *"oculto(s) los últimos días de dominación roja, para evitar (los) obligaran a evacuar"*,[142] tot esperant amb els braços oberts l'exèrcit rebel que durant tant de temps havien servit secretament.

El 23 de gener, comença *"'La retirada', como se conoció a ese gran exilio de 1939, (que) llevó a Francia a unos 450.000 refugiados en el primer trimestre de ese año, de los cuales 170.000 eran mujeres, niños y ancianos. Unos 200.000 volvieron en los meses siguientes para continuar su calvario en las cárceles de la dictadura franquista"*.[143]

L'entrada a França va ser summament dura per als exiliats. En unes condicions infrahumanes, hauran de suportar escorcolls, classificació, camps de refugiats o 'concentració', gana, malalties pròpies de la situació d'amuntegament... "Actualment la majoria dels historiadors estan d'acord a criticar la imprevisió de les autoritats franceses i que no hi hagués un mínim d'instal·lacions preparades per acollir els combatents i el no

---

[138] ACMJ. Justicia. Exp. 12.536 i AHN. Causa General. Leg. 1637.

[139] Aquesta crema no devia ser de gran abast, sempre que fos certa, des del moment que la Causa General i l'Arxiu General del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya contenen una gran quantitat de documentació produïda pels òrgans de la justícia popular i ordinària. AHN. Causa General. Leg. 1635.

[140] A. Rovira Virgili, *Els darrers dies de la Catalunya republicana*, Edit. Curial, Barcelona, 1976, pàg. 34.

[141] AGMB. J. S. núm. 28064/41 i A. Rovira Virgili, *op. cit.*, pàg. 50.

[142] ACMJ. Justicia. Exp. 14.452.

[143] El 1941, l'exili del funcionariat republicà serà contemplat amb un gran menyspreu per l'inspector de tribunals franquista, el qual afirmarà que *"No pocos funcionarios huyeron también al extranjero y su actuación fué tan significada en contra del espíritu que informaba el Movimiento Nacional, que no se han reintegrado y cuyos nombres como los sancionados por los Tribunales Militares, no merecen siquiera consignarse en este informe"*. J. Casanova, *La iglesia de Franco*, Ediciones Temas de Hoy, Madrid, 2001, pàg. 240 i ACMJ. Inspección. Leg. 2267.

combatents, circumstàncies que tantes penalitats causarien als refugiats." En els darrers mesos, les autoritats franceses ja havien estat avisades de l'allau de refugiats que hi entrarien si l'exèrcit rebel conqueria Catalunya. De ben poca cosa van servir aquests advertiments: tot va improvisar-se, cosa que va incrementar el sofriment i les penalitats de la població exiliada, en molts casos fins i tot la mort.[144]

La població es va distribuir als camps de refugiats en barraques muntades precipitadament, sense cap tipus de condicions higièniques ni sanitàries. En aquell ambient només sobresortia la pudor, la brutícia, la gana, les malalties, els cucs...[145] Segurament, el col·lectiu judicial i fiscal devia ser privilegiat en comparació amb la resta de refugiats espanyols, especialment els soldats. Si el malson de la guerra no era suficient, l'exili l'eixamplava.[146]

D'aquesta forma, el jutge Pascual Galbe Loshuertos, instructor del sumari per l'atemptat contra Josep Andreu Abelló, *"FALLECIÓ el 13 de enero de 1940 en Francia al arrojarse a un tren en marcha en Chouzy-sur-Cisse"*.[147] El jutge Rafael Valero Bonmatí va estar internat en varis camps de concentració francesos, la situació que hi devia viure era tan inhumana que va evadir-se'n el 1941.[148] Eduard Ragassol Sarrà –magistrat interí, sotssecretari de justícia i diputat a Corts–, acabarà el 1940, després de la invasió nazi i l'establiment del Govern de Vichy, "a les presons de la mateixa nació que havia tingut sempre en ell un entusiasta amic i defensor".[149]

Quan el fiscal Castor García Fernández va entrar a França, va ser traslladat a un hospital de Montauban, on va estar ingressat prop d'un any; posteriorment, se l'atendrà en un altre sanatori. Un cop retorni a Espanya el 1941, explicarà que *"Sería ocioso relatar los sufrimientos morales y materiales sufridos en el extrajero enfermo, lejos de la familia, solo y aislado"*.[150]

El secretari judicial interí Marc Benet Zaragoza va morir en un camp de concentració francès per les condicions inhumanes en què hi vivien els refugiats. El fiscal general de la República Leopoldo Garrido Cavero morirà a Cascassona, als 53 anys, el 21 de desembre de 1946. Aquest fiscal protagonitzarà una carrera professional molt brillant, mantenint-se sempre fidel a la República, malgrat les contradiccions polítiques i socials que s'hi van donar.[151]

A partir de la 'retirada', les autoritats franquistes començaran a investigar les destinacions dels funcionaris a l'exili, tanmateix moltes vegades arribaran a unes

---

[144] J. Villarroya Font, *1939. Derrota i exili*, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona, 2000, pàg. 18.

[145] J. Sauret, *L'exili polític català*, Aymà Editora, Barcelona, 1979.

[146] El 1941, es trobaven a França els funcionaris judicials i fiscals següents, al marge de si eren o no de carrera: Leopoldo Garrido Cavero (Amélie-les-Bains), Ramón Chorro Llopis (Montauban), Manuel Pérez Noriega (Marsella), Angel Samblancat Salanova (Montpeller), Abel Velilla Sarasola (Marsella), Santiago Gubern Fabregas, José Boronat Recasens, José Bertrán de Quintana, Juan Taular Palomeres, Simón Bofarull, Alberto de Paz Mateos, Miguel Torres Roldán (aquests dos darrers a Montauban), Francisco Serrano Pacheco (Amélie-les-Bains), José María Alvarez-Martín Taladriz (Baiona), Rafael Bonmatí Valero, Ernest Coch Juvé, Ot d'Ocón, José Vidal Lletcha, Francisco de P. Salvat i José Aragonés Champín (Casablanca). ANC. Fons Josep Andreu Abelló. Caixa núm. 6.

[147] AGGC. TRMC. Sum. Núm. 68/1948.

[148] AGMB. J. S. 29302/42.

[149] R. Tasis, *op. cit.*, pàg. 117.

[150] AGTSJC. TRRPB. Exp. 62/42.

[151] Tot i això, el 24 de novembre de 1941, Indalecio Prieto va sol·licitar a l'ambaixador de Mèxic a Vichy que se li atorgués un passaport. ANC. Fons Josep Andreu Abelló. Caixa núm. 1.

conclusions totalment desbaratades i incoherents. Quan el fiscal Castor García Fernández torni de l'exili, en el judici sumaríssim que la justícia castrense franquista li instruirà, la Falange de Barcelona hi informarà que *"Pocos meses antes de la liberación de Barcelona, marchó a Francia, suponiéndose que en la actualidad se encuentra en Méjico"*. Totalment mentida! En aquells moments es trobava pres al Castell de Montjuïc, a disposició del jutge militar de Barcelona competent per conèixer les causes contra els oficials generals –les personalitats que per raó del seu càrrec gaudien de fur. Això mateix succeirà amb el fiscal Ramón Chorro Llopis: una empleada de la fiscalia assegurarà que es trobava exiliat a l'Àfrica francesa; la seva esposa posteriorment afirmarà que va morir a Madrid el 18 de juliol de 1938; segons la JARE es trobava a Montauban, França, el 1941; i el Tribunal para la Represión del Comunismo y la Masonería el declarava en rebel·lia el 1964. La confusió estava servida.[152]

Tot i aquestes informacions sense fonament, l'Estat franquista disposarà d'una important xarxa d'espionatge a l'estranger, bàsicament dirigida per les seus diplomàtiques, per vigilar la població republicana exiliada, d'on prové la informació sobre el personal republicà que s'utilitza en aquest estudi.[153] Quan l'exèrcit nazi ocupi França, llavors s'incrementarà el control, ja que els serveis secrets poden actuar més impunement. Durant la Segona Guerra Mundial, el Govern de Vichy i la Gestapo van col·laborar molt estretament amb la policia franquista per informar-la i detenir alguns exiliats destacats. Així, seran detinguts i lliurats a les autoritats franquistes el president de la Generalitat Lluís Companys i els també exministres de la República Joan Peiró i Julián Zugazagoitia. Tots tres van ser afusellats per la dictadura del general Franco.

L'organització d'aquesta xarxa d'espionatge franquista a l'exterior queda clara quan la Dirección General de Seguridad afirma, el 1943, que Àngel Samblancat *"se encontraba en Francia, llegó a Veracruz (Méjico), el 22 de Mayo del pasado año, según comunicación del Representante de España en Guatemala, en unión de otros izquierdistas menos conocidos"*.[154]

La infrastructura d'espionatge franquista també queda clara respecte al magistrat José Aragonés Champín, del qual s'arribarà a afirmar, el 1945, que residia amb la seva filla i el seu gendre a Casablanca, *"pero tiene solicitado pasaporte para trasladarse a Méjico con fecha catorce de marzo de mil novecientos cuarenta donde piensa dedicarse a trabajos jurídicos o burocráticos con los cuales parece ser piensa hacer frente a las necesidades de la vida pues no se le conocen bienes"*. L'espionatge franquista era tan minuciós, que durant la permanència del magistrat a Casablancha es tenia constància que hi havia mantingut *"correspondencia con Don Federico M. Miñana el cual reside en París y el que le giraba periódicamente las mensualidades correspondientes a Octubre, Noviembre, etc, en concepto de sueldos asignados al Sr. ARAGONÉS CHAMPÍ, por la Junta de Auxilio a los Republicanos Españoles"*.[155]

El mateix succeeix amb el fiscal Castor García, del qual s'afirmarà que *"durante su estancia en Francia, en San Juan de Luz fuguró en las listas de peticionarios de subsidio que la Legión Mejicana estableció para los exiliados rojos españoles"*. Si això no era prou,

[152] AGMB. J. S. núm. 28064/41, AGGC. TRMC. Sum. Núm. 278/1946 i ANC. Fons Josep Andreu Abelló.
[153] Vegeu també F. Blanco, *op. cit.*
[154] El 24 de novembre de 1941, Indalecio Prieto va sol·licitar a l'ambaixador de Mèxic a Vichy, per mitjà de l'Oficial Major de Relacions Exteriors d'aquest país, que concedissin un passaport a Ángel Samblancat, entre molts d'altres. AGA. TNRP. Caja 30291 i ANC. Fons Josep Andreu Abelló. Caixa núm. 1.
[155] AGA. TNRP. Exp. 4.740.

posteriorment quan retorni de l'exili, i se li incoï l'expedient de depuració, s'assegurarà que *"su dilación en presentarse a depuración"* es devia al fet que esperava *"que tras los años habrían de venir cambios favorables, como parece deducirse de una carta que dirigió a un exiliado"*. La xarxa d'espionatge de l'Estat franquista era eficaç, prova d'això són aquestes informacions.[156] Però el detallisme de les referències condueix inevitablement a pensar que entre el funcionariat o a l'interior dels organismes que gestionaven l'ajuda als exiliats podrien trobar-se infiltrats al servei del Govern franquista, ja que d'una altra forma no s'entén l'origen de la informació.

La denigració del personal judicial republicà serà un comportament habitual en les noves autoritats franquistes, les quals es basaran en informacions aportades pels serveis secrets per teixir històries fantasioses que encara incrementaran més la difamació. El 1943 s'afirmarà d'Àngel Samblancat que quan els nazis van envair París i van apropar-se a la seva residència,

> *"se dio a la deseperación que se echo de ver carecía de las más elementales virtudes viriles. Dio ridículas muestras de miedo insuperable; temía ser fusilado por los alemanes o entregado a las Autoridades españolas y se lamentaba de ser tan cobarde que no se atreviese a echarse a un tren y de no haber hallado medio de hacerse con una pistola para matarse no obstante haber recorrido todas las armerías de la población"*.[157]

Malgrat les esperances que els exiliats tenien dipositades en l'ensorrament del règim franquista després de l'acabament de la II Guerra Mundial, lentament es dissiparan, per la qual cosa hauran d'acomodar-se als seus respectius països d'acollida. No tots, però, gaudiran de la prosperitat econòmica de Josep Andreu i Abelló. Segons Manuel Ortínez, director del Instituto Español de Moneda Extranjera franquista –malgrat considerar-se un *contrabandista* de moneda estrangera–, "Tothom sabia que jo dirigia el Consorci i que sabia perfectament com adquirir els dòlars per pagar el cotó al mercat negre de Tànger. Allà vaig conèixer Josep Andreu Abelló, que ja he dit que vivia com un príncep àrab. Quan va tornar a Catalunya em va fer una certa sorpresa que es presentés com el cap de la justícia catalana durant la Guerra Civil".[158]

Passats els anys, el franquisme no oblidarà el funcionariat republicà ni els acusaments que l'havia formalitzat en la immediata postguerra. Lògicament, es tractava de la memòria dels vencedors que fonamentava la supervivència del règim dictatorial. Així, el 25 de març de 1966, la Comisión Interministerial de Repatriados afirmarà del jutge Santiago Sentís Melendo –instructor del sumari contra els membres de l'Oficina Jurídica–:

---

[156] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 23.

[157] AGMB. J. S. núm. 29.655/42.

[158] M. Ortínez assegura que *"L'Andreu pertanyia a l'exili català que havia viscut, a partir de la guerra, del seu esforç (...) i va arribar a tenir una considerable fortuna"*. També M. Ortínez afirma que Josep Andreu es va presentar com a cap de la justícia catalana durant la guerra, cosa que implicava ésser el *"responsable de no haver ordenat la persecució judicial de milers d'assassins que constituïen les patrulles d'incontrolats"*. Una afirmació gratuïta, ja que, com s'ha exposat, en tot moment va intentar contenir la justícia revolucionària i va donar suport a la investigació dels excessos dels primers mesos de guerra. Des del mes de juliol de 1936 fins al febrer de 1937, cap autoritat catalana gaudia de ple poder públic, Josep Andreu no en podia ser una excepció. M. Ortínez, *Una vida entre burgesos*, Edicions 62, Barcelona, 1993, pàg. 87.

"De 64 años de edad en 1964 (...) Exiliado político en la República Argentina. / Nunca ha solicitado autorización de regreso a España acogido a los beneficios que otorga la Comisión Interministerial de Repatriados. / Figura en la CAUSA GENERAL como componente del Tribunal de Alta Traición y Espionaje número 1 de Cataluña (sic) (...) Poco antes de finalizar la guerra huyó a América, estableciéndose en Buenos Aires donde es, desde hace años, profesor de Derecho Procesal. También posee en esa capital dos editoriales: E.J.E.A (Ediciones Jurídicas Europeas Americanas) y la distribuidora IBERAMER Americana. / (...) es autor de varias obras de Derecho y traductor de numerosos libros producidos por juristas italianos, entre ellos Calamandri, Carnelute, Leone, Aldo Moro, etc., con los que tiene relaciones amistosas desde la época de su estancia en Italia".[159]

Desgraciadament, la Guerra Civil va ser això a l'Administració de justícia: la pèrdua d'un personal funcionarial d'una gran vàlua, com el jutge Santiago Sentís Melendo, en detriment de la mediocritat professional i intel·lectual que imposarà el franquisme.

6. La dona i l'Administració de justícia durant la II República.

La II República espanyola s'havia edificat sobre els drets polítics i socials més progressistes del liberalisme democràtic del moment. No obstant això, la història judicial d'aquest període la va protagonitzar l'home. El camí que haurà de superar la dona per accedir als càrrecs públics de naturalesa jurídica estarà replet de dificultats; moltes vegades podrà ultrapassar-les, d'altres seran gairebé insalvables, i haurà d'esperar la confusió creada per la Guerra Civil per fer-ho.

Durant aquesta etapa de la història d'Espanya, a la dona se li reconeix la plena igualtat amb l'home, però la majoria de vegades serà d'una forma més teòrica que pràctica – manifestacions solemnes als textos legals. La pròpia Constitució havia declarat que *"Todos los españoles son iguales ante la ley"*. Aquesta afirmació l'acompanyava una altra de semblant que disposava que *"No podrán ser fundamento de privilegio jurídico: la naturaleza, la filiación, el sexo, la clase social, la riqueza, las ideas políticas ni las creencias religiosas"*. Així mateix, també es reconeixia que *"Todos los españoles, sin distinción de sexo, son admisibles a los empleos y cargos públicos según su mérito y capacidad, salvo las incompatibilidades que las leyes señalen"*. La indeterminació d'aquest darrer article permetrà la discriminació de la dona perquè no regulava expressament a quina mena de criteris havien d'obeir els mèrits i les capacitats per a l'accés a la funció pública.

---

[159] A més, s'assegurava que existia un informe a *"la Dirección General de Seguridad (Comisaria General de Investigación Social)"*, en el qual es constatava que Santiago Sentís Melendo *"Hizo oposiciones a la Judicatura, sacando el número 1 de su promoción y marchando seguidamente a Italia, donde hizo amistad con personas muy relevantes en materia jurídica. / Al regresar de aquel país ejerció su profesión como Juez de Instrucción en Benabarre (Huesca), Falset (Tarragona), Sacedón (Guadalajara) y San Feliu de Llobregat (Barcelona), no teniéndose conocimiento de que su comportamiento sea malo ni de que realizara actividades políticas. Mas bien era apolítico y antimilitarista. / Iniciado el Movimiento Nacional, el señor SENTIS MELENDO fue a Barcelona ejerciendo el cargo de Magistrado en el Tribunal de Divorcios, hasta que el ministerio rojo le nombró Jefe de Servicios de Justicia o cosa parecida en la Ciudad Condal". (...)* AHN. Causa General. Leg. 1630.

La disposició constitucional obria un xec en blanc a favor de l'executiu en declarar que aquesta igualtat estarà subordinada a *"las incompatibilidades que las leyes señalen"*.[160]

La igualtat legal s'haurà de valorar tenint en compte les circumstàncies socials de la dona als anys trenta: l'endarreriment cultural i l'absència de possibilitats de promoció. La 'competència' amb l'home era molt difícil o gairebé inexistent. Tot i això, l'absència d'igualtat a la pràctica no és motiu per obviar que s'estaven assentant les bases d'una futura societat molt diferent de la que s'havia conegut fins llavors.

Fernando de los Ríos autoritzarà l'accés de la dona als càrrecs de registrador de la propietat i notari el 1931, des del moment que era *"de elemental justicia reconocer el derecho que tienen las mujeres a ingresar y a desempeñar estos cargos, si los obtuvieren por oposición en leal concurrencia con los varones"*. L'executiu provisional actuava d'aquesta manera perquè comprovava que *"No puede negarse, sin incurrir en prejuicios y tradiciones ya inadmisibles, el avance que significa en nuestras costumbres la fraternal convivencia de personas de distinto sexo, en los estudios de carreras facultativas y la obtención de títulos con idéntico valor"*. Pels mateixos fonaments jurídics d'aquesta disposició, també s'acordarà la incorporació de la dona a la procuradoria *"lo mismo que los varones"*.

Tanmateix, un cop s'aprovi la Constitució de la República, sobta i és un greuge comparatiu que l'accés de la dona a les professions jurídiques s'hagi de fer per mitjà de normes concretes i específiques que no pretendran altra cosa que establir *"su mérito y capacidad"*, malgrat el que disposava la Carta Magna.[161] Tot aplicant-se l'analogia dels casos anteriors, es podia entendre que no existia cap impediment legal perquè la dona pogués ingressar a la judicatura, la fiscalia i el secretariat, però no va ser així. La vulneració dels mandats constitucionals i la pràctica de dictar resolucions específiques comportarà la negativa perquè hi accedeixi. Quan la CEDA entri al Govern, dictarà l'Ordre del 16 de novembre de 1934; l'executiu entengué que la dona no podia ingressar al cos fiscal, perquè l'Estatut del Ministeri Fiscal, del 21 de juny de 1926, disposava *"que para tomar parte en las oposiciones a la Carrera fiscal es necesario que el opositor sea varón, y que ese Estatuto ha sido aprobado y ratificado con fuerza de ley con posterioridad a la promulgación de la Constitución por las propias Cortes Constituyentes"*.

Davant d'aquests raonaments tan absurds, en total contradicció amb la Constitució, tampoc es permetrà l'accés de la dona a la judicatura ni al secretariat, malgrat que les normes que regulaven aquestes carreres no *"contienen disposición alguna que excluya a las mujeres de poder formar parte"*. No obstant això, i degut a una 'clarividència' arbitrària, oportunista i arcaïtzant de l'executiu, *"esa legislación (...) se refiere exclusivamente al varón"*, ja que quan es va promulgar la LOPJ el 1870, *"no se podia prever el caso de que la mujer estuviese en condiciones de opositar a la Judicatura o al Secretariado"*. Un cop s'accepta que entre les funcions de la judicatura i el secretariat

> *"no se halla ninguna que por su naturaleza no pueda ser desempeñada por la mujer"*, s'objecta que *"la índole de algunas, o mejor dicho, la forma de prestarlas –de noche como de día, dentro o fuera, no ya del despacho, sino de la residencia–, requieren condiciones que la educación, especialmente en España, la naturaleza de consuno dan al varón tanto como regatean a la mujer, aparte de la posibilidad*

[160] Arts. 2, 25 i 40 de la Constitució de la República.
[161] Exposició de motius del Decret del 19 d'abril de 1931 i Decret del 6 de maig de 1933.

de otras complicaciones como la maternidad, que hacen de todo punto inadecuado para la mujer el ejercicio de esas profesiones, por razones fáciles de comprender".[162]

El llenguatge ministerial cedista i els tipus d'argumentacions que empra, remeten als ministeris monàrquics i a la moral de la Restauració. Les argúcies legals són esgrimides per no permetre la implantació d'allò que la Constitució declarava i nombroses disposicions ja havien regulat. Tanmateix, les imprecisions constitucionals van fer possible aquesta prohibició. Una cosa serà la legalitat, i una altra de ben diferent la realitat social.

Aquestes argumentacions estan impregnades d'un discurs del gènere legitimat bàsicament per una concepció mèdica. Tot i que s'accepta la igualtat dels sexes, tanmateix aquesta s'evadeix quan s'argumenta que *"la maternidad y la perpetuación de la especie"* constitueixen la *"suprema misión"* de la dona, que podria ser negligida per certes opcions professionals. Aquesta concepció mèdica significava que *"el trabajo remunerado quedaba vetado para la mujer-madre, y sólo en casos muy excepcionales debido esencialmente a un estatus civil que la dejaba desamparada del soporte masculino (en casos de soltería o viudez), (...) la mujer podia realizar actividades semejantes a las que desempeñaban los hombres".*[163]

Niceto Alcalá-Zamora, expresident de la República, anys després de la promulgació d'aquesta ordre ministerial de la CEDA, ja a l'exili a l'Argentina, creia *"firmemente que la judicial es (...) de todas las carreras para que capacita el título de Licenciado en Derecho, la menos conforme al temperamento femenino, que, en general, se siente poco atraído por las profesiones jurídicas, tal vez demasiado áridas, abstractas y severas para ellas".* Així mateix, entenia que la legislació vigent, en el moment de dictar-se l'ordre ministerial, autoritzava la dona a l'accés a la judicatura i la fiscalia, i considerava els seus raonaments *subversivos*. L'expresident de la República admetia que l'ingrés de la dona a la judicatura i la fiscalia no significava cap amenaça per a l'home perquè a les facultats de dret la proporció d'estudiantes *"és exigua"*, per la qual cosa *"no deben ponérsele absurdos cortapisas al desenvolvimiento legítimo de la profesión que han elegido ni cerrarles el acceso a Cuerpos del Estado, como si los hombres temiésemos su competencia y necesitáramos la instauración de un régimen de monopolio para usufructuar el ejercicio de determinadas carreras".* De la mateixa manera, donava suport a la igualtat formal, molt diferent de la real, i sempre supeditada aquella al poc ús que preveia que la dona en faria.[164] L'expresident es comportava com un masclista, sospitós de misogínia, però 'correcte' enfront del discurs jurídic del moment. I és que des de ben antic, *"los escritores y los juristas abiertamente misógenos o que hayan dudado de las capacidades intelectuales femeninas no son los únicos especialmente versados en el arte de negar la libertad femenina, también los autores de retóricas y ambiguas defensas*[165] *del 'bello sexo'".*

---

[162] Ordre del Ministeri de Justícia del 16 de novembre de 1934.

[163] M. Nash, *Maternidad, maternología y reforma eugénica en España 1900-1939*, a G. Duby i M. Perrot, *Historia de las Mujeres en Occidente*, Edit. Taurus, Madrid, 1993, pàg. 628-29.

[164] N. Alcalá-Zamora, *op. cit.*, pàg. 538-39.

[165] El 1929, en un plet sobre reconeixement de filiació, Niceto Alcalá-Zamora defensava el pare mentre que Clara Campoamor, la mare. Aquest plet l'havia perdut la jurista davant el jutjat de la Instància, però el va guanyar en apel·lació davant l'Audiència Territorial de Madrid. Llavors, Niceto Alcalá-Zamora va interposar recurs de cassació davant el Tribunal Suprem, qui revocarà la segona sentència. La jurista declarava, en perdre'l, que *"así se perdían todos o casi todos los pleitos sobre reconocimiento de los hijos naturales, que*

Aquest darrers s'acolliran a la *"protección del sexo femenino"* a fi de no *"sancionar su inferioridad"*.[166]

Aquesta concepció mèdica i legal de la dona també va dominar a la Catalunya d'ERC, únic territori de progrés a tot l'Estat en aquells moments. D'aquesta forma, per tal d'acomodar el dret civil català al text constitucional, per mitjà de la Llei del 19 de juny de 1934, s'establia que *"La dona té la mateixa capacitat civil que l'home"*. Tot i això, en un altre article es disposava que *"Els cònjuges poden exercir professió, ofici, càrrec, comerç o indústria que no els impedeixi el compliment dels deures familiars i sense obligar l'altre cònjuge"*. Es tracta d'una limitació a la capacitat de la dona, supeditada a la funció maternal, que podia ser utilitzada en qualsevol moment pel Govern de la Generalitat o els tribunals de Catalunya amb uns objectius quasi idèntics als emprats pel Govern central a fi de restringir els seus drets.

La desigualtat de la dona no es resoldrà fins a l'esclat de la Guerra Civil, gràcies bàsicament a l'empenta que en aquest sentit van tenir-hi les idees d'innovació social i de superació del passat. El ministre de justícia anarquista Juan García Oliver intentarà solucionar la *"antinomia entre el texto constitucional y la Leyes civiles, en orden a la capacidad civil de la mujer, y especialmente de la mujer casada"*. Així, aclaria que *"La igualdad de derecho del varón y la mujer debe ser absoluta, sin otros límites que las diferencias impuestas por la naturaleza. (...) Toda sombra de autoridad marital, de restricción y aún de privilegio de uno u otro sexo es absolutamente incompatible con la dignidad que igualmente ostenten y que la ordenación jurídica debe consagrar"*. Per tot això, disposava que *"El sexo no origina diferencia alguna en la extensión y ejercicio de la capacidad civil. La mujer, sea cualquiera su estado, tiene la misma capacidad que las Leyes reconocen o pueden reconocer al hombre para ejercer todos los derechos y funciones civiles"*. Tanmateix, res de nou s'aportava. La pròpia Constitució de 1931 ja havia inclòs tots aquests punts, però la pràctica política els havia pervertit. Durant la Guerra Civil, d'acord amb les circumstàncies ideològiques i socials d'exaltació innovadora, era necessari fer aquestes declaracions solemnes, a fi que les bases populars poguessin percebre-les diferents de tot aquell moviment social de caire burgès i intel·lectual que va instaurar la II República.[167]

L'ambient social creat per la Guerra Civil i el sentiment de ruptura amb el passat van comportar l'accés de la dona als càrrecs de l'Administració de justícia que li havien estat vedats poc temps abans. A partir de 1936, començaran a nomenar-se les primeres dones fiscals, jutgesses i magistrades. Julia Álvarez Resano, diputada socialista i governadora civil, va ser nomenada jutgessa i posteriorment magistrada, i va arribar a ser designada magistrada del Tribunal Central d'Espionatge i Alta Traïció, amb competència en tot el territori de la República. Aquesta dona va trencar tots els models preestrablerts socialment.

---

en esas altas esferas de la justicia deben creerse autoengendrados por la mujer liviana, y el niño que fue provisionalmente hijo de un varón durante los meses que transcurrieron desde la sentencia de la Audiencia a la del Supremo, volvió a ser tan sólo hijo de su madre, cual hay tantos". Alcalá-Zamora va argumentar que es negava a reconèixer la paternitat del seu client per impossibilitat fisiològica, un home de 59 anys, però Clara Campoamor opinava que valorar *"el vigor masculino de un cincuentón en el encuentro de los sexos"* no li corresponia a ella, *"sino al preopinante y al cónclave de añejos y sesudos varones de la magistratura"*. C. Fagoaga i P. Saavedra, *Clara Campoamor. La sufragista española*, Ministerio de Cultura, Instituto de la Mujer, Madrid, 1986, pàg. 40.

[166] M. Graziosi, *En los orígenes del machismo jurídico. La idea de inferioridad de la mujer en la obra de Farinicio*, Jueces para la Democracia, núm. 30, novembre de 1997, pàg. 53.

[167] Exposició de motius i art. 1 del Decret publicat a la *Gaceta de la República* el 4 de febrer de 1937.

El 26 de maig de 1937, d'acord amb el dictamen del fiscal general de la República, es feia cessar la fiscal interina Ana Maria Satisteban Ramos, destinada a l'Audiència Territorial de Madrid, per no complir el seu nomenament els requisits legals, ja que no posseïa el títol de llicenciada en dret.

Pel que fa al personal dependent de la Conselleria de Justícia i Dret, el conseller Andreu Nin nomenarà jutgessa Maria Lluïsa Algarra Coma, antiga col·laboradora de l'Oficina jurídica,[168] i procuradora del poble –fiscal– del Jutjat Popular núm. 16 de Barcelona Magdalena Trilla Moragues.

Malgrat aquesta incipient política igualitària, *"la revolución no cambió en lo subtancial los papeles tradicionales que estaban asignados a las mujeres: (...) continuarían en el frente y en la retaguardia realizando trabajos poco cualificados y considerados tradicionalmente como 'femeninos', y en los partidos políticos las mujeres desarrollaron tareas poco cualificadas y de escasa responsabilidad"*.[169] Tot i això, va ser necessària una Guerra Civil per fer realitat una mica els mandats de la Constitució. Una altra desgràcia, però, perseguia la dona i la tènue igualtat que havia assolit, de la qual només podria gaudir poc temps: el règim franquista li reservava la completa submissió legal i moral a l'home, i la reclusió a l'àmbit privat.

[168] El 5 de desembre de 1936, el conseller de justícia Andreu Nin va nomenar Maria Lluïsa Algarra Coma *Juez de Primera Instancia e Instrucción del Partido de Granollers*. AHN. Causa General. Leg. 1491.

[169] P. Folguera, E. Garrido (Ed), M. Ortega i C. Segura, *"Historia de las mujeres en España"*, Ed. Síntesis, Madrid, 1997, pàg. 520.

V. LA REPRESSIÓ FRANQUISTA CONTRA LA MAGISTRATURA I EL MINISTERI FISCAL

El 26 de gener de 1939, el fiscal Luís Mazo Mendo explica que *"en unión de tres amigos, (...) al entrar las tropas triunfadoras en la Diagonal"*, va avançar-se a elles, *"y cogiendo un fusil y un auto en el Paseo de Gracia, abandonados, –cuando aún las tropas no habían entrado en el centro de la población–"*, va presentar-se *"el primero en el Palacio de Justicia tomando posesión de él hasta que una rato después entró un Capitán del Cuerpo Jurídico"*, posant-se tot seguit a les seves ordres. Difícilment pot entendre's el fiscal Luís Mazo sense una arma a les mans per exercir la violència o la coacció.[1]

Aquest relat serà corroborat per l'algutzir Federico Sauquillo, el qual va obrir les portes del Palau de Justícia de Barcelona, a les cinc de la tarda, *"al Capitán Sr. Sánchez del Campo y Abogado Fiscal D. Luís Mazo así como al letrado D. Manuel Domínguez Fernández que le acompañaban, habiendo izado el Pabellón Nacional diez minutos antes en el lugar destinado al efecto con anterioridad al advenimiento de la República, o sea cuando se divisaron los tanques de vanguardia del Glorioso Ejército Nacional"*.[2]

El Palau de Justícia de Barcelona era nacional abans que les tropes conquerissin totalment la ciutat. La bandera de la *Nueva España*, símbol de la traïció d'una part majoritària de l'exèrcit i de les forces socials que la van secundar, ja hi onejava, com ho havia fet durant la monarquia. Massa lluny quedava la presa de possessió del nou president republicà de l'Audiència Territorial de Barcelona José Oriol Anguera de Sojo o la constitució del Tribunal de Cassació de Catalunya al Saló dels Passos Perduts. Detalls d'una història que a partir d'aquests moments serà ocultada i tergiversada pel règim franquista, amb un objectiu ben clar: aconseguir la pèrdua de la memòria del funcionariat i de la ciutadania. El funcionariat que va mantenir-se fidel a la República esdevindrà rebel per als franquistes, quan ells van ser els que van rebel·lar-se contra el règim legalment constituït i, en no triumfar el seu cop d'Estat arreu, conduiria a una guerra civil.

El franquisme retornarà l'Administració de justícia a les formes i comportaments vigents durant la monarquia, amb el maquillatge feixista del moment, malgrat que els primers ministres de justícia van ser tradicionalistes.[3]

L'exèrcit nacional convertirà el Palau de Justícia en l'Auditoria de Guerra de la IV Regió Militar:[4] un espai ampli, indispensable per dur a terme la ferotge repressió contra el personal antifranquista. L'Administració de justícia ordinària, menyspreada i inoperant en l'ambient de barbàrie i arbitrarietat que imposarà el franquisme, era relegada a dues torres del carrer de Muntaner, a la zona alta de Barcelona.

Posteriorment, davant la buidor i inutilització del Palau de la Ciutadella –exseu del Parlament de Catalunya, en aquells moments ja a l'exili–, tota l'organització judicial ordinària s'hi traslladaria. El magistrat Juan Ríos Sarmiento va contemplar al Palau de la Ciutadella els *bienes nullius* descrits a les lleis, però desconeguts en la realitat quotidiana: *"todo lo que había en aquel palacio de la Ciudadela había pertenecido a la Generalidad, que ya no existía (...) con lo que resulta que todos aquellos lujosos muebles no eran de nadie, con arreglo a la legislación vigente. ¡Qué ocasión para haberse constituido en primo ocupante!"*.

Una interpretació totalment inexacta, aquests béns no podien tenir la qualificació jurídica d'abandonats, ja que tenien un titular: l'Estat republicà del qual formava part el

---

[1] Vegeu I. Riera, *Els catalans de Franco*, Plaza & Janés, Barcelona, 1998, pàg. 387-88.
[2] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12 i AHN. Causa General. Leg. 1784.
[3] Sobre l'organització ministerial i els ministres de justícia franquistes fins al 1945, vegeu M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 151-159.
[4] La *Cuarta Región Militar* es va crear pel Decret del 3 de març de 1939. Per un altre de la mateixa data, es nomenava *"Jefe de la Cuarta Región Militar al General de División don Elíseo Álvarez Arenas"*.

Parlament de Catalunya, però a conseqüència del cop d'Estat del 18 de juliol en fou despossseït violentament. A l'antiga Cambra legislativa catalana, també podien trobar-se funcionaris *nullius*, els quals desconeixien de qui depenien des de la conquesta de la ciutat per les tropes rebels. Segons explicava aquest mateix magistrat, l'angoixava veure la telefonista del Parlament, que estava immersa en *"un ambiente de pena y de hambre"*; tot i la desfeta republicana, ella *"seguía allí sin sueldo, con la esperanza de que se le reconociera su cargo ahora en el Palacio de Justicia"*. Tanmateix, *"siguió allí todo aquel otoño, todo aquel invierno (...) Y... ¡para nada! Un día, al pasar por allí cerca, fui a verla: no estaba. Pregunté: había desaparecido. No quise saber más"*. [5]

El franquisme fou això: intentar negligir les raons legítimes de l'Estat republicà, a fi de justificar políticament la il·legitimitat amb què se n'havia apropiat. Potser per això, el magistrat Juan Ríos *"no quería saber más"* –lògicament, la curiositat o l'interès sempre han d'estar oberts per admetre els resultats de la recerca. Quan els militars realitzin tota la tasca repressora, fonamental per a la supervivència del nou Estat dictatorial, l'Administració de justícia ordinària retornarà al Palau de Justícia, pel que sembla el 1941.

El nou règim dictatorial no tardarà gaire en manifestar la seva brutalitat contra el personal judicial republicà que romania a Barcelona, empès pel deliri triomfador dels primers mesos després de la conquesta. El magistrat interí del Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya, Juan Pablo García Álvarez, advocat que procedia d'Astúries, la qual va abandonar en ésser conquerida per les tropes rebels, *"fue reconocido en plena calle por diferentes personas, que lo lincharon sin que pudieran evitar su muerte la intervención de nuestras autoridades o sus agentes"*. Un assassinat brutal, d'autoria 'col·lectiva' segons les fonts, ocorregut en ple centre de Barcelona. Desgraciadament, aquest fou el procediment que emprà el franquisme durant prop de quaranta anys: anihilar l'adversari polític sense que importés el procediment per realitzar-ho.[6] La repressió ferotge que durà a terme no tindrà altra justificació que *"el acierto y el valor de alzar a la España auténtica contra la anti-Patria"*.[7]

El 27 de gener, quan ja estava assegurada la conquesta de la ciutat, el magistrat Carlos Galán Calderón explica que, conjuntament amb *"varios compañeros"*, *"fuimos á ofrecer nuestra leal adhesión al Sr. General Jefe de los Sevicios de ocupación"*. També, Ramon Maria Roca Sastre, magistrat del Tribunal de Cassació i jutge de carrera en excedència, un dels funcionaris judicials que va comptar amb més suport i confiança de les autoritats republicanes catalanes, afirma que *"immediatamente me presenté, ofreciéndome a Auditoría, en el Palacio de Justicia de esta ciudad"*.[8]

L'autoritat militar va designar els magistrats Agustín Altés Pallás i Manuel Montero Alarcia a fi que controlessin les presentacions del funcionariat. Durant els dies posteriors, els funcionaris signarien les seves declaracions jurades, d'acord amb la legalitat del moment, les quals serien l'inici d'una investigació prèvia que podia acabar amb l'admissió del funcionari *"al servicio de la España nacional"* o bé donarien pas a un expedient de depuració.

A la resta de poblacions catalanes, el comportament del personal judicial de carrera no diferirà gaire del de Barcelona. Quan la División Legionaria Flechas Azules va

[5] Segons aquest funcionari, *"La Audiencia provincial estaba refugiada en un rincón de la biblioteca que había sido del Parlamento; la Fiscalía, en otro sector del piso; los Juzgados (creo que no eran más que seis) se hallaban todos en un amplio salón."* . J. Ríos Sarmiento, *op. cit.*, pàg. 38-40.

[6] AGMB. J. S. Núm. 29302/42.

[7] AGMB. J. S. núm. 29302/42 i Exposició de Motius de la disposició de 18 de juliol de 1938 del Govern de Burgos.

[8] ACMJ. Justicia. Exp. 13.971 i 14.416.

ocupar Sabadell, la Comandancia Militar remetrà un comunicat al ministre de justícia, el 28 de gener de 1939, pel qual li farà saber que el jutge de 1a Instància i Instrucció de la ciutat, des de feia sis anys, *"destituido por las Autoridades Marxistas, a raíz del inicio del Glorioso Movimiento Nacional, DON EDUARDO TORMO GARCÍA, no verifica la oportuna presentación a V.E, por haber sido designado interinamente, Alcalde Gestor de este Ayuntamiento, tras su liberación"*.[9] Aquest jutge van ser un dels que va absoldre el Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya, perquè va considerar que no pertanyia a la cinquena columna. Quina ingenuïtat la de la República! El franquisme començava a recompensar el seu personal.

La Falange també nomenarà el jutge de Mataró, Miguel Ciges Pérez, el 25 de febrer de 1939, *"Agente Confidencial del servicio de Investigación y Policía de Falange Española Tradicionalista y de las JONS en Barcelona"*, per la qual cosa pregava *"a todas las Autoridades tanto Militares como Civiles no pongan impedimento alguno para el desempeño de su cometido"*.[10]

La característica fonamental de l'Administració de justícia durant els primers mesos després de la conquesta de Catalunya serà la interinitat. Aquesta provisionalitat estava motivada pel fet que fins que no es conquerís tot el territori espanyol –part de la documentació referent al personal judicial i fiscal es trobava al Ministeri de Justícia de Madrid, mentre que la seu ministerial nacional era a Vitòria– el franquisme desconeixia amb quants funcionaris judicials comptava. La interinitat en la política de personal també obeïa a una tàctica del règim: no desitjava hipotecar la seva política futura. Aquesta cautela en la planificació de la política de personal també obeïa al fet que per al franquisme l'Audiència Territorial de Barcelona no era *"una Audiencia como Valencia o Sevilla (...) donde quepa encontrar una marcha más o menos normal y un remedio asequible para las deficiencias que se observen; es de las regiones más difíciles para la administración de justicia y la que presenta mayor delicadeza en sus irregularidades por su enlace con el aspecto político"*.[11]

Els primers funcionaris que es destinaran a Barcelona es nomenaran en qualitat d'interins o en comissió de servei,[12] des del moment que era un territori *"de reciente ocupación"*. Aquest nou personal ja havia estat sotmès a un procés de depuració i readmès, una qualitat que afermava l'esperit de *cruzada* i fidelitat ideològica que s'imposaria a l'Administració de justícia. Aquests primers funcionaris tindran com a objectiu l'assentament del règim franquista a l'organització judicial, una comesa més fictícia que real. Un bona part ocuparà els càrrecs per espai de poc temps, dos o tres mesos; quan es normalitzi l'ocupació retornaran a les seves destinacions d'origen, de les quals eren titulars.[13]

---

[9] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 21.

[10] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 5.

[11] ACMJ. Inspección. Leg. 2267.

[12] Aquests nomenaments crearan uns profunds trasbalsos als òrgans judicials d'on provenien els funcionaris. Així, el governador civil de Granada es dirigí al Jefe del Servicio Nacional de Justicia el 14 de març de 1939 perquè anul·lés el nomenament interí per a Barcelona del magistrat Mariano Torres Roldán. El governador el necessitava a la Comisión Provincial de Incautaciones de Granada, antecesora del Tribunal de Reponsabilidades Polítiques, a la qual havia estat adscrit des de la seva constitució. Davant d'aquesta petició, el Jefe de Justicia li manifestava que las *"necesidades imperiosas (del) servicio (de) Justicia hacen que no sea posible dejar sin efecto su nombramiento para Barcelona debiéndose nombrar otro Secretario para esa Comisión"*. El 15 de maig de 1939, quan ja havien *"cesado las necesidades del servicio que motivaron la designación para la Audiencia de Barcelona"*, va reintegrar-se a l'Audiència de Granada. AHN. FC. Magis. Exp 12.754.

[13] En aquest cas, al personal designat per a un càrrec de Barcelona se li concedia quinze dies per prendre possessió, *"siempre que el salvoconducto que les envía haya llegado"*.

A partir de la primera quinzena del mes de març, es començarà a nomenar el personal judicial i fiscal que estava destinat al territori on no va triomfar el cop d'Estat del 18 de juliol i que hi va romandre durant els anys posteriors. En aquests casos, la informació prèvia va concloure admetent el funcionari sense la necessitat de la incoació d'un expedient de depuració: la seva adhesió al *Glorioso Movimiento Nacional* era inqüestionable.

Això era lògic. Així, el magistrat Buenaventura Sánchez-Cañete, "conegut per les seves posicions anticatalanes",[14] va proposar a la seva declaració jurada com a testimonis que l'avalessin personatges de l'extrema dreta de gran rellevància: *"Sr. José Mª Milá y Camps, Marqués de Montseny; D. Enrique Puig Jofre, (...) Sainz Rodríguez; Conde de Vallellano; Barón de Viver; y General D. Emilio Barrera"*. Ràpidament, el Jefe del Servicio Nacional de Justicia comunicarà al ministre de justícia que *"Siendo D. Buenaventura Sánchez-Cañete López, (...) funcionario de absoluta confianza de esta Jefatura y completamente identificado con el Glorioso Movimiento Nacional, (...) tengo el honor de proponerle á dicho Sr. Magistrado, para que pueda desempeñar cargo inmediatamente"*. El Govern franquista va oblidar, intencionadament, el recurs que Sánchez-Cañete va interposar contra la decisió del ministre de justicia Álvaro de Albornoz, per la qual el jubilava per antirepublicà i que va guanyar el 1932. La carta que la Junta Provisional de València va adreçar al magistrat, reconeixent la seva passivitat davant la proclamació de la República quan era governador, tampoc va tenir-se en compte; començaven les incoherències que perdurarien durant tot el procés de depuració.

L'11 de març de 1939, l'Administració de justícia ordinària encara era inoperant a Barcelona; això ho demostra el fet que Buenaventura Sánchez-Cañete va haver de prendre possessió del càrrec de president de la Sala Civil davant *"Eliseo Alvarez Arenas Romero, General de División (...) como Jefe Superior de todos los servicios en Barcelona según el Bando dictado al ser liberada la ciudad"*. Aquest funcionari va acudir al general *"por si estima(ba) que debe dar la expresada posesión del mentado cargo y entrar a desempeñarle con plena autoridad y jurisdicción"*. Naturalment, la hi va donar; a més assumirà interinament la presidència de l'Audiència Territorial de Barcelona que havia cobejat tant des de la 'sanjurjada'.[15] L'absència de l'Administració de justícia ordinària a la ciutat també l'evidencia el fet que els expedients personals de la magistratura s'incoaven a la Sala de Govern de l'Audiència Territorial de Saragossa, on molts funcionaris van prendre possessió del càrrec.[16] Un cop es normalitzin els serveis judicials de Barcelona, aquella hi remetrà la documentació, però hauran de passar uns quants mesos.

Absència i inoperància seran dues característiques que definiran l'Administració de justícia durant l'any 1939. Quan el magistrat Juan Ríos Sarmiento va ser nomenat per a Barcelona, no sabia on prendre possessió del nomenament; per això va acudir a casa del president interí Buenaventura Sánchez-Cañete. Segons afirma el magistrat, *"con cierto temor, llamé, y me contestó la señora, dama de gran cultura y trato social. Su marido estaba en la cama, y ella me dijo el sitio y la fecha para mi toma de posesión"*. Aquesta desídia i inactivitat jurisdiccional de Buenaventura Sánchez-Cañete, nou cap judicial de Catalunya, descriuen de forma fefaent la seva personalitat. Sí, en aquells moments

[14] J. Benet, *La mort del president Companys*, Edicions 62, Barcelona, 1998, pàg. 257.
[15] ACMJ. Justicia. Exp. 12.963 i AGTSJC. Exp. Personals. Sánchez-Cañete.
[16] Des que en 1938 va ser conquerida per les forces rebels una part de Catalunya, jurisdiccionalment pertanyia, fins que no s'ocupés Barcelona, a l'Audiència Territorial de Saragossa, el tribunal *regional* més proper que es trobava sota el control del Govern de Burgos; d'acord amb l'Ordre del 2 de novembre de 1936 del Govern rebel.

només li interessava la labor de delació, la qual possiblement l'esgotaria, com ja es veurà. Quan finalment Juan Ríos prengué possessió del càrrec, el mes d'abril de 1939, Sánchez-Cañete va manifestar-li: *"Pues ya ha tomado posesión. Por ahora no hay nada más que hacer. Cuando te parezca te das una vuelta por aquí"*. L'Administració de justicia ordinària no tenia cap tasca a desenvolupar en el nou Estat dictatorial. Segons el magistrat Juan Ríos, passats els dies, malgrat que *"Íbamos diariamente por allí (...) no había pleitos"*.[17]

Paradoxalment, la manca de personal judicial serà una característica fonamental dels primers anys del franquisme. Una situació que no era solament pròpia de Barcelona, sinó de tots el jutjats i tribunals de Catalunya. Per solucionar-la, d'acord amb les autoritats franquistes, s'obtindrà un 'superfuncionari judicial', caracteritzat pel do de la ubiqüitat: ser a un gran nombre de jutjats i tribunals i desenvolupar en cadascun d'ells una feina veritablement resolutiva, responsable i intensa. Així, el president del Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas de Barcelona va dirigir-se al director general de relacions amb l'Administració de justicia, a fi de comunicar-li que el vocal del tribunal, *"D. Ildefonso de la Maza Fernández, que á mas de llevar los Juzgados de Primera Instancia nº 15 y 16 de esta Ciudad, y el Especial de Depuración del personal judicial auxiliar y subalterno de la Audiencia Territorial; desempeña su función en este Tribunal con gran competencia y el mayor celo digno de todo encomio, pues aparece despachando ponencias un promedio mensual que se acerca al centenar de asuntos"*.

Si tots els càrrecs que desenvolupava el magistrat Ildefonso de la Maza no eren suficients, el Jefe Provincial de la Central Nacional Sindicalista de la Falange de Barcelona s'adreçarà al president de l'Audiència Territorial de Barcelona amb l'objectiu que l'autoritzés *"con carácter eventual"* per *"prest(ar) servicios de Asesor Jurídico en esta Delegación Provincial Sindical"*.[18] Certament, no s'entén aquesta promiscuïtat laboral del magistrat Ildefonso de la Maza, la qual demostra que la magistratura al nou règim dictatorial servia per a tot: tant podia ésser destinada a l'Audiència, l'auditoria de guerra, el tribunal de responsabilitats polítiques com a l'assessorament jurídic de la Falange. Lamentablement, aquesta situació només demostrava que no tenia cap comesa veritable en el nou marc institucional. Quan un magistrat tingués unes tasques tan variables com les d'Ildefonso de la Maza significava que la seva tasca fonamental servia de ben poca cosa. Si aquesta productivitat, *competencia*, *encomio* i *celo* eren certes, per al règim no calien més funcionaris, amb aquells de què disposava en tenia més que suficient. Però, com es veurà, això era fals.

El 1945, Ildefonso de la Maza va prendre la baixa mèdica per presentar *"astenia de tipo nervioso por fatiga mental que le dificulta temporalmente para el ejercicio del cargo"*. Les ànsies obsessives per servir el poder tenien el seu preu. Aquest magistrat podia ser tan prolífic des del moment que el franquisme havia buidat la jurisdicció ordinària de continguts, les seves activitats responien a una forma d'omplir el seu temps lliure, mentre que alhora aconseguia mèrits al nou Estat. El magistrat va morir als 55 anys, sense haver pogut gaudir dels fruits de tanta activitat. Això sí, el ministre Eduardo Aunós li concedirà, el 23 de febrer de 1944, la Cruz Distinguida de San Raimundo de Peñafort.[19]

---

[17] J. Ríos, *op. cit.*, pàg. 37.
[18] ACMJ. Justicia. Exp. 13.944 i AGTSJC. Exp. Personals. Ildefonso de la Maza.
[19] AGTSJC. Exp. personals. Ildefonso de la Maza.

1. La repressió franquista contra el funcionariat judicial i fiscal.

La violència pública de l'Estat franquista fou un element plenament integrat a la seva naturalesa des del cop d'Estat del 18 de juliol de 1936. "El règim de Franco va néixer de la violència i va viure en ella, amb importants graduacions, fins al seu final, l'any 1975. El franquisme va ser, pel seu origen, contingut i desenvolupament, un règim repressiu de les llibertats publiques i dels drets polítics i humans dels ciutadans."[20] La dictadura no es pot comprendre sense aquesta pràctica natural i permanent de la repressió.

Aquesta actitud coercitiva no era gratuïta, sinó que fou l'únic mitjà per controlar tots els ressorts de la vida pública i privada dels ciutadans, en especial dels antifranquistes o d'aquells que al llarg de la vigència del règim podien esdevenir adversaris. Per mitjà de la repressió, el règim no pretenia altra cosa que assegurar-se la seva permanència en el poder.

No sorprèn l'opció per la violència de la dictadura, ja que el general Franco, segons Hitler, *"tenía un corazón duro, pero se había convertido en Generalísimo y en jefe del Estado español sólo por accidente. No era un hombre que estuviera a la altura del problema del desarrollo político y material de su país"*. Les conseqüències més immediates d'aquesta mescla de crueltat i mediocritat no es faran esperar. Des que va fer-se amb la *jefatura del Estado*, va conduir el país com un *"gobernador militar colonial todopoderoso. El enemigo, los vencidos republicanos, serían cruelmente aplastados. Las 'familias' de la coalición nacional serían manipuladas como las cabilas amigas, sobornadas, inducidas a competir entre ellas, implicadas en la corrupción y la represión, de un modo que las haría sospechar las unas de las otras y ser incapaces de actuar sin el árbitro supremo"*.[21]

La repressió va ser tan cruel, inhumana i de tal magnitud que Himmler, el *Reichsfürer* de las SS, en la visita que va realitzar a Madrid el 1940, *"quedó desconcertado ante la magnitud de la represión de posguerra, con las cárceles rebosantes de miles de presos y las silenciosas ejecuciones de anónimos prisioneros a la orden del día. Creía que tenía más sentido incorporar a los militantes de la clase obrera al nuevo orden que aniquilarlos"*.[22]

L'ús indiscriminat de la força no fou una pràctica que concernís únicament el dictador i els alts jerarques del règim, sinó que la repressió fou exercida pels victoriosos piramidalment: des dels càrrecs d'importància fins als més modestos. Totes les famílies franquistes s'hi involucraren, a canvi d'obtenir el poder econòmic i social.

Però la tasca coercitiva també acomplirà un altre objectiu polític implícit: la responsabilitat que comportava la seva realització serà l'element de cohesió del personal que l'exercia, el qual veuria la necessitat de mantenir-se sempre més fidel al nou règim. La repressió va ser un instrument polític per *"generar cohesiones en torno al nuevo régimen, que, en un primer momento, se aglutinaron a través de la participación en las tareas de información, vigilancia y control"*.

El franquisme no exercirà la repressió d'una forma localitzada i estàtica, sinó que, al llarg de la guerra l'estendrà per tot el territori espanyol; i, en acabar-se, l'eixamplarà i la

---

[20] A. Garcia Fontanet, *Un aspecte de la repressió franquista de postguerra: la Ley de Responsabilidades Políticas*, Conferència pronunciada el maig de 1999. AGTSJC. Vegeu també *Les ruptures de l'any 1939*, a cura de Manuel Risques, Francesc Vilanova i Ricard Vinyes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pàg. 129-152.

[21] P. Preston, *FRANCO. Caudillo de España*, Edit. Grijalbo, Barcelona, 1996, pàg. 502-503 i 408.

[22] P. Preston, *op., cit.*, pàg. 489.

perfeccionarà. La repressió serà assumida i legitimada plenament per l'Estat i la societat victoriosa del moment.[23]

2. La repressió administrativa del Ministeri de justícia.

Durant els primers dies després de la conquesta de Barcelona, tots els funcionaris van haver de presentar una declaració jurada a fi de ser admesos al *"servicio de la España nacional"*; deixar-ho de fer significava una oposició tàcita al *Glorioso Movimiento Nacional*, que significava la immediata separació. Aquest fou el cas del personal judicial i fiscal que va exiliar-se, el qual s'expulsarà de la carrera sense incoar-li un expedient de depuració. La presa d'aquesta decisió, a partir del mes d'abril de 1939, estava motivada per les delacions del funcionariat afecte al franquisme i no pas per l'eficàcia del règim per esbrinar l'historial polític d'aquells magistrats, jutges i fiscals que no s'havien presentat. D'aquesta forma, es va separar el personal que havia participat més activament als òrgans populars de guerra com els magistrats Alfonso Rodríguez Dranguet, José Pérez Martínez i Federico Enjuto Ferrán;[24] els jutges Pascual Galbe Loshuertos, Santiago Sentís Melendo, i els fiscals Leopoldo Garrido Cavero, Castor García Fernández, Manuel Sancho Sancho i Ramón Chorro Llopis.

El fiscal José Martí de Veses Sancho també fou separat sense la incoació d'un expedient de separació. El franquisme va negar-se a admetre'l, perquè es trobava a França des de 1936, sense haver fet cap intent per passar-se a la zona nacional. Però el rerefons també era un altre: els funcionaris fiscals més afectes al règim van venjar-se d'ell pel seu pes dins d'un sector de la classe política republicana. El Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas de Barcelona considerarà que tenia parentesc amb *"el nefasto Portela, habiendo desempeñado el cargo de Gobernador Civil de Castellón, para el que fue designado antes de implantarse la República, y luego Director General de Administración Local, al ser Ministro el citado Portela. Cuando éste en tiempo de la República fué designado Presidente del Gobierno, desempeñó a su lado el cargo de Secretario particular"*.[25]

Entre el personal que fou separat de la carrera sense la incoació d'un expedient no pot oblidar-se a José María Álvarez-Martín Taladriz, magistrat de l'Audiència de Barcelona en proclamar-se la República. El 1931, als 48 anys, fou ascendit a magistrat del Tribunal Suprem. Es tractava d'un funcionari d'una gran vàlua: doctor en dret, professor de la Universitat de Valladolid, autor de diverses obres sobre jurisprudència, filosofia jurídica i el socialisme i el dret hereditari... Una trajectòria professional molt rellevant i laboriosa, totalment aliena a la majoria del cos judicial, caracteritzat per l'apatia intel·lectual i formativa. Aquest magistrat sempre va mantenir-se fidel a la República.[26]

---

[23] Així, *"Los años 40 fueron protagonistas de la represión sistemática de cualquier tipo de disidencia. La persecución, más allá de los campos de batalla, se desplegó con una política de actuación, en sus diversas formas, que tenía como objetivos no sólo la represión de las disidencias expresas, sino de las actitudes de falta de adhesión expresa. La eliminación física, los encarcelamientos, el exilio, las depuraciones, eran instrumentos que formaban parte de un todo concebido como el absoluto control político-social de la población, con su marco legal claramente determinado"*. A. Bahamonde a J. A. Martínez (coord.), *Historia de España siglo XX*, Edit. Cátedra, Madrid, 1999, pàg. 32.

[24] El magistrat Enrique Cerezo Cardona, un dels funcionaris declarats 'ingrats' pel conseller Lluhí, també se'l va separar, molt probablement perquè va ser president del Tribuinal Popular núm. 2 de València. AHN. FC. Magis. Exp. 13.272.

[25] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.

[26] El 14 de setembre de 1938, se li va concedir un permís i un passaport per traslladar-se a França, a fi de realitzar un tractament en una clínica de Burdeus, perquè tenia amputada una cama des de feia anys. Lluny de fugir, com van fer altres funcionaris de menys importància jeràrquica, es va reintegrar al

Fins a la conquesta de Barcelona, la depuració del personal judicial i fiscal s'havia fet seguint diverses disposicions dictades per les autoritats rebels. L'expedient s'havia d'instruir conforme a la LOPJ, el qual podia concloure amb l'admissió, la sanció o la separació del funcionari; la Comisión de Justicia de la Junta Técnica del Estado en designava l'instructor.[27] Després de la caiguda de Barcelona, aquestes disposicions no eren suficients: calia una norma més exhaustiva que detallés els comportaments del funcionariat contraris al *Movimiento*, a fi de no deixar-los a l'arbitri de l'instructor. La conquesta de Catalunya pressuposava que un nombre molt elevat de funcionaris de totes les administracions públiques podien ser assumits pel nou Estat, una situació especialment perillosa si es partia que tots ells havien servit el Govern de la República des del 18 de juliol.

El 10 de febrer de 1939, el mateix dia que la guerra s'acabava a Catalunya i un dia després de promulgar-se la Ley de responsabilidades políticas, es dictava la llei que permetria la depuració de tot el funcionariat de l'Estat. Aquesta disposició responia a la *"liberación de nuevos territorios, y especialmente (...) de Barcelona, ciudad que ha sido sede del Comité rojo en estos últimos tiempos"*; per això, es plantejava *"con urgente apremio el problema de la depuración de los funcionarios públicos"*.[28]

Per mitjà de la Ley de 10 de febrer de 1939, es pretenia aconseguir *"una depuración global y sistemática de los empleados públicos"*, ja que s'hi establia *"un procedimiento complejo y único para todos los cuerpos funcionariales, un personal depurador específico y permanente, una tipología variada de sanciones imponibles y ensaya una tipificación de las conductas sancionables, aunque todavía en términos de gran vaguedad y a título meramente enunciativo"*.[29] Des d'aquest moment, cadascun del ministeris havia de depurar tot el seu funcionariat, i també n'havia de designar per a tots els cossos funcionarials dependents un depurador general i els instructors, en nombre variable segons els departaments. La conquesta de nous territoris significava fer-se amb noves fonts documentals, les quals permetrien apreciar més fidedignament el comportament que els funcionaris havien observat des de la proclamació de la República.

La Llei del 10 de febrer de 1939 sancionava els funcionaris que:

- Havien estat condemnats per altres instàncies repressives del règim (justícia castrense i tribunal de responsabilitats polítiques, bàsicament en aquests moments).
- Havien acceptat els ascensos de les autoritats republicanes que no es subjectaven a l'escalafó.
- Havien desenvolupat càrrecs aliens a la seva carrera o de confiança amb les autoritats republicanes.
- S'havien mostrat passius davant el *Glorioso Movimiento.*
- S'havien comportat 'antipatriòticament' per les seves accions o omissions.

Tot i que la llei detallava les conductes que perseguia, la realitat punitiva serà una altra de ben diferent: no van existir criteris comuns ni uniformes per imposar les sancions. Cadascuna de les informacions prèvies són úniques, també ho seran els expedients de depuració. Allò que se sanciona a un funcionari, no serà motiu per a un altre. Aquesta dinàmica demostra l'arbitrarietat amb què s'actuava. Per aquest motiu, es

---

Tribunal Suprem el 10 d'octubre. La seva adhesió a la República va ser inqüestionable. AHN. FC. Magis. Exp. 13.299

[27] Decrets 91, 101, i 108 de la Junta de Defensa Nacional de España; Ordre del 3 de novembre de 1936; Decret-Llei del 5 de desembre de 1936; i Ordre del 24 d'agost de 1938.

[28] Exposició de Motius de la Llei del 10 de febrer de 1939.

[29] M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 230.

difícil extreure conclusions o descriure els trets que caracteritzen el procés de depuració. No existeixen dinàmiques generals, sinó històries personals.

Pel que fa a la magistratura, la depuració anava molt més enllà dels principis de l'Estat liberal, ja que no es farà altra cosa que atemptar contra els mecanismes que garantien la inamobilitat judicial: la Llei de 2 de març de 1939 la suspenia indefinidament. Per una banda, la depuració és una eina venjativa dels vencedors dirigida contra el personal que havia col·laborat amb la classe política republicana; i per l'altra, una acció preventiva, ja que pretenia evitar qualsevol focus futur d'oposició al règim a l'Administració de justícia, ambdues per donar llarga vida a la dictadura. Res va ser-hi improvisat.

Costa molt d'entendre la depuració de la judicatura en tractar-se d'un 'Poder de l'Estat'. Però en una dictadura les comeses d'independència i imparcialitat, que la LOPJ reconeixia, poc importaven. Per al règim que instaurarà el general Franco tot era possible; a pesar que les institucions perdessin la seva naturalesa, allí estaven. L'Administració de justícia franquista no serà altra cosa que una institució desnaturalitzada, com gairebé totes les del règim, a excepció de la del cap de l'Estat.

Per mitjà de les lleis de responsabilitats polítiques i de depuració es pretendrà expulsar *los antiespañoles* de l'Administració de justícia i de la funció pública: *"Como se ve, corresponde, por tanto, al Poder Ejecutivo la limpieza política de la Magistratura"*. Aquesta *limpieza* no significava per al nou Estat una acció política, perquè diferenciava clarament entre allò que era 'política' i la justícia, o així ho voldrà fer creure. *"No existe la Justicia política. Esto es, la política no puede discernir la Justicia. Porque la política es pasión, represalia, parciliadad, facción. Cuando la política traspone la puerta de los Tribunales, la Justicia sale por la ventana (...) La política mancha a la Justicia con sólo mirarla"*. S'intentava obviar que la justícia que sorgiria del procés de depuració era el resultat de la *"pasión, represalia, parciliadad, (y) facción"*.[30]

La Llei del 10 de febrer de 1939 inaugurava una depuració de tal abast que fins i tot en molts casos es revisarien les admissions efectuades per les autoritats rebels entre 1936-1938. Tot i això, aquesta segona onada depuradora no es realitzarà amb la meticulositat i exemplaritat que en els anys precedents. Eren tants els funcionaris sotmesos a un procés de depuració que la vigilància i el control, excepte en casos de delació, el franquisme no podrà exercir-los com s'havia proposat. Es sancionarà, però sempre amb la pressió de la necessitat imperant de personal per posar en marxa el nou Estat.

La declaració jurada del funcionari seguia un qüestionari oficial comú per a tots. Després de fer-hi constar les seves dades personals, hi havia de fer constar la *"Situación en que se encontrare y destino que desempeñare el día 18 de julio de 1936"*; si *"Prestó adhesión al Movimiento Nacional y en qué forma lo hizo"*; si *"Prestó su adhesión al Gobierno marxista"* o *"a alguno de los autónomos que de él dependían"*, així com el tipus de serveis desenvolupats. El funcionari també havia de descriure els seus mèrits a favor del *Movimiento Nacional*, els partits i sindicats als quals havien pertangut, i si era o havia sigut membre de la maçoneria. En el mateix formulari, havia de fer esment dels testimonis que corroborarien les seves afirmacions, una situació de summa importància si es té en compte que no tots els testimonis gaudien del mateix crèdit per al règim: com més reconeguts eren per les noves autoritats, més s'apreciarà el seu parer, tot i el possible passat republicà del funcionari investigat.

---

[30] M. Fenech, *La posición del juez en el Nuevo Estado*, Espasa-Calpe, Madrid, 1941, pàg. 111-12 i 115. Aquest autor realitzarà un gran panegíric sobre la funció de l'Administració de justícia en un Estat totalitari.

Òbviament, el franquisme per tal d'estalviar-se esforços d'investigació, posava a l'abast del funcionariat la delació; així, en el formulari, se l'invitava a manifestar *"Quienes eran los más destacados izquierdistas de su departamento y cuanto sepa de la actuación de los mismos"*. Una pregunta que obria la veda per a la caça del funcionari *rojo*. Això significava que els membres de la judicatura i del ministeri fiscal podrien fer ús de la venjança personal contra els seus companys de carrera emparats pel nou marc legal. La delació serà essencial per muntar una xarxa col·lectiva de responsabilitats i dependències entre el funcionariat, molt profitosa per a les autoritats ministerials. Les delacions entre els 'col·legues' de carrera aconseguiran una gran perfecció, la qual, en algun cas, anirà molt més enllà dels aspectes purament polítics.

El fiscal Luís Mazo Mendo exercirà la denúncia d'un forma molt contumaç, fins al punt que no s'acontentarà exclusivament de relatar les adscripcions ideològiques dels seus companys, sinó que fins i tot recorrerà a descriure els seus trets psicològics; així, afirmarà que

> *"La actuación de los inseparables Chorro, Sancho y Castor se caracterizaba por su entusiasmo en perseguir a los "fascistas". Cerebro frío y cauto era el de Castor que dotado de inteligencia sabía mover los hilos de la trama sin dar la cara. Chorro era el cinismo triunfante, la inmoralidad encumbrada y la crueldad en los interrogatorios (...) Sancho es un pequeño malvado, de carácter subalterno, siempre pronto a adular a quien él cree puede encumbrarle (...) Pérez Martínez a quien ya los remordimientos hacían mucho tiempo que no le dejaban dormir ha sido uno de los miserables Presidentes de los Tribunales Populares (...) Garrido, aunque no le traté desde el comienzo del Movimiento, es el fanático al servicio de una mala idea y como hombre entendido y de inteligencia bien despierta no puede alegar ignorancia de nada en absoluto de lo que ha acontecido en los Tribunales en España durante su actuación como Fiscal de la República"*.[31]

L'afany de revenja o de supervivència, davant el possible acusament de republicanisme, conduirà el fiscal Augusto Escarpizo-Lorenzana a delatar genèricament tot el col·lectiu fiscal, fins a l'extrem d'afirmar, després d'aportar els noms dels fiscals que assegurava afectes al franquisme, que *"Toda persona aquí no incluida, salvo alguna omisión involuntaria en que haya podido incurrir la considero roja (...) me ofrezco modesta, pero resueltamente para facilitar a las Autoridades españolas, cuantos datos pueda conocer y me sean pedidos"*.[32]

Tot i això, els funcionaris es limitaran a denunciar únicament els fiscals i magistrats que van actuar decididament a favor de les autoritats republicanes. Pel que fa als membres de la judicatura, gairebé tots van denunciar Alfonso Rodríguez Dranguet i José Pérez Martínez; menys insistentment ho van fer contra els jutges Pau Balsells Morera, Santiago Sentís Melendo, Rafael Bonmatí Valero i Pascual Galbe Loshuertos. El president Josep Andreu Abelló no va ser un dels més denunciats, fins i tot el magistrat José Farré Duat arribarà a afirmar que *"existe una atenuación a favor del Presidente Andreu, que si bien era izquierdista en su más alto grado, no era sanguinario y hacía algunos favores a fascistas"*.[33] Aquests noms van ser successivament reiterats pels membres de la carrera judicial. Però en aquest context de delació, sorprèn que només un funcionari denunciï l'Oficina Jurídica, mentre que la

[31] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.
[32] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 7.
[33] AHN. FC. Magis. Leg. 1011.

resta la ignorarà; una anormalitat que devia respondre al fet que els seus integrants no formaven part de la carrera judicial. Pel que fa al ministeri fiscal, va succeir el mateix: les denúncies contra Ramón Chorro Llopis, Manuel Sancho Sancho i Castor García Fernández van ser aclaparadores.

No tots els funcionaris de l'Administració de justícia, però, van comportar-se delatorament, hi ha algunes excepcions. Aquest és el cas del magistrat Víctor González de Echévarri, el qual abans d'aportar noms s'excusa, perquè *"Limitada mi actuación en el Tribunal al desempeño de mi cargo y sin tener ocasión de conocer las ideas políticas de mis compañeros, creo deber abstenerme de hacer delaciones que á estos pudieran afectar"*. Un comportament molt serè i gens venjatiu que també reiterarà el magistrat José Temes Nieto quan afirmarà que *"En mi departamento no había izquierdistas destacados, y fuera de él por mi enfermedad casi no he tenido trato con nadie, desconociendo las opiniones políticas de la mayoría de gente"*.[34] No és casual el comportament d'aquests dos magistrats, perquè ambdós són uns dels funcionaris més brillants professionalment del període, una qualitat que pot indicar que la delació la va practicar més intensament el funcionariat mediocre –majoritari–, el qual no tenia altres aptituds de promoció ni reconeixement que el servilisme al règim per mitjà de la denúncia.

L'origen de les venjances eren les velles rancúnies professionals i personals. No sobta, doncs, el comportament del magistrat Leoncio Villacastín Cabezas –un dels funcionaris que el conseller Lluhí Vallescà va declarar 'ingrat' per a la Generalitat–, el qual denunciarà funcionaris judicials que molt difícilment ho van ser per algú altre com: Luís Pomares Pérez, jutge instructor de l'aixecament militar; Joaquín Vilchez Burgos, president de l'Audiència Provincial de Barcelona; José Maria García Amorós, magistrat degà de Barcelona, i, José Aragonés Champín i José María Álvarez-Martín Taladriz, ambdós magistrats del Tribunal Suprem de la República. Lògicament, en aquest comportament venjatiu hi devia haver velles enemistats i enveges, si es parteix que tots els funcionaris denunciats estaven molt ben situats a l'organització judicial, una situació molt diferent de la del delator, el qual realitzarà una carrera professional molt anodina i ordinària fins a la seva jubilació: tots els denunciats li van passar al davant.

Després de la presentació de la declaració jurada s'iniciava la informació prèvia, la qual podia concloure admetent el funcionari al servei o bé acordava l'obertura d'un expedient de depuració.

L'anàlisi del tipus de procediment de depuració que va emprar el franquisme contra el personal judicial destinat a Barcelona el març de 1936 pot aclarir la veritable forma d'actuar del règim dictatorial, en comparació amb els còmputs totals de la carrera judicial.

Procediment administratiu emprat pel franquisme en la depuració del personal destinat a Barcelona el març de 1936 (tret de les separacions acordades per una condemna militar)

Solament informació prèvia	43%
Expedient de depuració	43%
Separació sense expedient	10%
Es desconeix	3%

[34] AHN. FC. Magis. Exp. 13.618 i 13.623.

Aquests percentatges són molt significatius si es té en compte que per al franquisme Barcelona era la capital del *separatismo*, *"sede del comité rojo en estos últimos tiempos"*, i fins al 1939 republicana: per si mateixos no són gaire elevats. Les informacions prèvies estan igualades als expedients de depuració, tot i que la gran majoria del funcionariat, a partir del 18 de juliol, en algun moment va acatar l'autoritat de la República. Si es segueixen els estereotips o tòpics, tot el personal que va romandre a la zona republicana hauria d'haver estat sotmès a un expedient de depuració... Però això forma part de les suposicions i, com es comprova, una altra cosa és la realitat històrica.

La separació sense la incoació d'un expedient, en els casos en què no s'havia presentat la declaració jurada, afecta exclusivament el personal que va exiliar-se, el 10%. Així, doncs, les autoritats franquistes van ser molt benignes amb la magistratura de Barcelona, potser perquè la reconeixien com la seva magistratura, malgrat els dos territoris que va delimitar la guerra. Si es parteix del personal que va ser admès únicament amb la informació prèvia, no depurat expressament, la dada de Barcelona és inferior a la de la resta de la carrera judicial a tot l'Estat, en la qual es va admetre sense depuració el 63,2%, una diferència del 20,2%.[35] Aquesta diferència no és gratuïta. Mentre el percentatge de l'Estat es refereix a territoris en què des d'un primer moment el personal va ser nacional, va adherir-se posteriorment o bé va romandre inactiu durant la guerra, el de Barcelona, majoritàriament, des que va esclatar la guerra va actuar en algun moment sota les ordres de les autoritats republicanes. Per aquest motiu, la incidència dels expedients de depuració entre el personal judicial de Barcelona no és tan elevada.

L'instructor sempre demanava informació sobre el funcionari a l'Auditoria de guerra, la Falange, la presidència de l'Audiència Territorial de Barcelona, i si es tractava d'un fiscal, al fiscal en cap. La sol·licitud d'informació a aquestes autoritats sempre era obligatòria. Si la informació de les diferents fonts es contradeia, també es demanava a la Dirección General de Seguridad, guàrdia civil, govern civil i a la Delegación Nacional de Recuperación de Documentos –antecedents masònics i politicosocials. En aquestes informacions se subratllava el seu passat polític i social, però, segons els casos, també s'aportarà antecedents sobre el seu passat religiós i íntim.

Les informacions del president en funcions de l'Audiència Territorial Buenaventura Sánchez-Cañete i del fiscal en cap Carlos Acquaroni compliran una tasca fonamental per admetre el funcionariat, sancionar-lo o separar-lo; no solament en la depuració ministerial, sinó també pel que fa a una condemna de la jurisdicció castrense. En aquestes informacions el llenguatge –àmpliament entès per tots els centres repressors– serà fonamental per obtenir un tipus o altre de conclusió de l'expedient o causa. Quan Buenaventura Sánchez-Cañete asseguri que el funcionari *"no actuó durante la dominación marxista constando al que informa su actuación antiseparatista y españolista, siendo en todo afecto al Glorioso Movimiento Nacional"*, significarà que podia ser readmès sense cap tipus de sanció ni l'obertura d'un expedient de depuració. L'afirmació d'afecte *"en un todo" "al Glorioso Movimiento Naciona"*, molt sovint acompanyada de *"antiseparatista"*, significava també el mateix. Però, quan afirmava *"que el mismo es persona de derechas y afecto al Glorioso Movimiento Nacional, habiendo actuado como suplente en los Tribunales Populares del Gobierno Rojo, que actuaban últimamente"*, invitava les autoritats ministerials a la imposició d'una sanció.

[35] M. Lanero, *op. cit.* pàg. 248.

Però si informava que el funcionari *"actuó como Fiscal por espacio de dos o tres meses en los Tribunales Populares, habiendo prestado servicio al Gobierno rojo hasta la liberación de Barcelona"*, estava indicant que se l'havia de separar.

Tot i això, en el procés de depuració existiran excepcions a aquest comportament habitual. En el cas del magistrat José Landeta Villamil, Buenventura Sánchez-Cañete informarà que *"fué de ideas republicanas y tendencias izquierdistas con anterioridad al Movimiento. / Durante la dominación marxista actuó en Tribunales Populares y de Urgencia, habiendo prestado servicio con los Rojos hasta la liberación de Barcelona"*. Si això no era poc, el Col·legi d'Advocats de Barcelona afegirà *"que es persona afecta al régimen marxista al que acató en todos sus aspectos y aunque no se mezcló a la revolución roja no abominó de ella y se adaptó a su ambiente"*. No obstant això, se l'admetrà amb la imposició d'una sanció.

La dinàmica informativa en el ministeri fiscal no va diferir gaire respecte a la magistratura. Tanmateix, el fiscal en cap Carlos Acquaroni Fernández no tenia els coneixements del personal fiscal com Buenaventura Sánchez-Cañete respecte del judicial, perquè aquest funcionari havia estat nomenat en conquerir-se Barcelona. Tot i això, promptament serà Delegado de Justicia y Derecho de la Prefectura Provincial de F.E.T. y de la J.O.N.S de Barcelona.[36] Carlos Acquaroni no podrà concretar el comportament polític i ideològic dels fiscals, per això manifestarà *"la imposibilidad de informar (...) por datos que personalmente me constaran (...) por tratarse de funcionario a quien no he llegado a conocer, me limito a transcribir (...) los datos que me proporciona* (una persona) *de notoria solvencia moral a quien he interesado la prestación de tal servicio"*.[37]

El fiscal en cap recorrerà a un personal eminentment franquista –depurat en passar-se al bàndol nacional o bé reconegut immediatament pel règim–, a fi d'informar-lo sobre el personal fiscal. Així, per exemple, existirà una venjança dels seus informadors contra el fiscal José Márquez Azcárate, fill de José Márquez Caballero –exgovernador monàrquic de Barcelona–, els quals li comunicaran que desconeixien la seva actuació durant el 'domini' republicà, perquè s'havien absentat de Barcelona. Tot i això, li imputaran el fet d'haver-se tancat amb el tinent fiscal Julio Díaz Sala per redactar la qualificació contra els general Goded i Burriel, i els altres militars acusats per la insurrecció feixista de Barcelona. Per això, ignoraven *"la participación que en la misma tuvo. / Según informes fue ascendido a Abogado Fiscal del Tribunal Supremo del Gobierno Rojo"*. Aquestes imputacions l'abocaven a la separació, la qual finalment no es va produir potser perquè el seu pare era magistrat des d'un primer moment del Tribunal Suprem de l'Espanya nacional. Però aquests antecedents del fill perjudicaran el pare, ja que se li reobrirà l'expedient de depuració.[38]

Naturalment, els antecedents que subministraven els alts jerarques judicials i fiscals d'arreu de l'Estat havien de ser ratificats per altres personalitats i instàncies del règim. Per exemple, el bisbe de Badajoz, José Maria Alcaraz, manifestarà que el magistrat Francisco González Naharro calia considerar-lo *"como dignísimo funcionario en el nuevo Estado Español"*, *"por su intachable conducta pública y privada, por sus limpios antecedentes político-sociales, por su alejamiento y reprobación de los elementos del Frente Popular, por no haber prestado servicio alguno al Gobierno marxista como tal y por sus entusiasta adhesión al Movimiento Nacional"*.[39]

---

[36] J. M. Thomàs, *op. cit.*, pàg. 354.
[37] ACMJ. Justicia. Exp. 14.452.
[38] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.
[39] ACMJ. Justicia. Exp. 14.280.

Els testimonis informaran bàsicament sobre l'adhesió del funcionari al *Glorioso Movimiento Nacional* i destacaran que durant la guerra no va actuar als òrgans de la justícia popular de guerra, cosa que significava que no gaudia de la confiança del Govern de la República. Al final, si a la informació prèvia havia quedat provada l'afecció del funcionari, l'instructor ho comunicava al Ministeri de Justícia, a fi que fos readmès; en un altre cas, sol·licitava l'obertura d'un expedient de depuració a fi d'investigar-lo més intensament; això comportava la suspensió de càrrec i la percepció només de la meitat del sou.

L'aval de personalitats franquistes de rellevància va ser fonamental per aconseguir un desenllaç favorable tant a la informació prèvia com a l'expedient de depuració. En l'univers repressiu que crearà el franquisme –depuració, justícia castrense, Tribunal de Responsabilidades Políticas, Tribunal para la Represión del Comunismo y la Masonería...–, l'aval era l'única possibilitat de deslliurar-se de qualsevol tipus de responsabilitat o sinònim d'un salconduit per a no ser reprimit agudament. Ningú podrà prendre part del franquisme sense la ratificació d'algú altre reconegut prèviament pel règim: un requisit indispensable per a formar part dels vencedors.

Com s'ha dit, el procés de depuració del funcionariat no va mantenir cap tipus de lògica: per a unes mateixes actuacions la conclusió de l'expedient va ser totalment diferent. Això significa que es perseguia més sancionar uns determinats funcionaris a títol personal, que esbrinar uns comportaments concrets contraris al règim. La nota predominant del procés de depuració, com en tot l'univers franquista, serà la jerarquització de les admissions. Primer es van incorporar, entre març i juny de 1939, els funcionaris més reaccionaris i aquells altres que molt aferrissadament van ser emparats davant les autoritats per aquests primers. Es tracta d'un grup, el més nombrós, en el qual no calgué l'obertura d'un expedient de depuració, amb la informació prèvia va quedar acreditada la seva adhesió. El segon grup el formen aquells als quals es va obrir un expedient de depuració, però finalment van ser readmesos sense sanció. El tercer el componen aquells altres que van ser sancionats. Les separacions dels funcionaris provindran d'una condemna militar o d'una ordre ministerial per no haver-se presentat la declaració jurada, mai per un expedient de depuració exclusivament.

L'arbitrarietat que va impregnar tot el procés de depuració no es deu a qüestions polítiques, socials o religioses, sinó a raons exclusivament de tipus personal, les quals responien als interessos interns dels cossos judicial i fiscal. No va existir una depuració ministerial a Catalunya, sinó una *autodepuración*, com afirmarà la Inspección de Tribunales del Tribunal Suprem, la qual posteriorment va ser confirmada pel Ministeri de Justícia. No estranya, doncs, que la Inspección de Tribunales asseguri que *"la depuración de esos funcionarios, llevada a cabo por ellos mismos, según se informa, ha dejado con sus mañas y costumbres de los tiempos rojos, un sedimento que saben aprovechar en sus torcidos desenvolvimiento"*.[40]

El corporativisme del funcionariat serà essencial en el procés de depuració, més enllà d'altres tipus de consideracions. Des d'un primer moment, els jerarques judicials i fiscals del règim franquista a Catalunya sabien fidedignament quins funcionaris serien admesos sense sanció, aquells altres als quals seria imposada, o els que acabarien separats. El seu comportament responia simplement a conviccions personals –simpaties o aversions–, alienes als successos històrics que podien haver ocorregut durant la República. Lògicament aquesta forma de procedir era l'essència última del règim franquista: les fidelitats, més enllà de les aptituds tècniques, laborals i ètiques dels funcionaris. L'organització política del règim no era altra cosa que una escala de

[40] ACMJ. Inspección. Leg. 2267.

lleialtats de tipus personal, de *jerarcas* menors a majors. Així, la depuració dels cossos judicial i fiscal respon més a fidelitats i venjances personals que no pas a criteris objectius. Els aspectes socials, polítics i religiosos apareixeran com una simple comparsa per admetre, sancionar o separar, tot i que a primera vista poden mostrar-se determinants.

¿A què podria respondre aquesta situació tan distant de la Ley de 10 de febrero de 1939? ¿Per què les autoritats franquistes van acceptar els criteris dels funcionaris per sobre de les investigacions del seu passat? ¿Per què el Govern va 'delegar' aquesta tasca als propis funcionaris? Són preguntes de difícil resposta. Això no obstant, en els primers moments de deliri després de la *liberación* de Barcelona, les autoritats franquistes sabien que a Catalunya comptaven amb funcionaris com Buenaventura Sánchez-Cañete, Federico Parera Abelló i Ignacio de Lecea Grijalba, els quals realitzarien una tasca que confiaven que en tot moment respondria als principis del poder dictatorial. Tanmateix, els criteris depuradors bàsicament respondran a les directrius personals marcades per tots tres.

En aquest sentit, Ignacio de Lecea i Federico Parera contradiuen la descripció del jutge ideal, admès sense sanció, que descriu la historiadora Mónica Lanero: *"El ideal de juez o fiscal admisible sin sanción es aquel de antecedentes ideológicos de derecha que sorprendido por el inicio de la guerra en zona republicana, abandona su cargo y pasa a zona franquista. También el que (...) se oculta (...) para no participar en la justicia del bando republicano"*. Així, el primer va prestar servei a les autoritats republicanes fins al 1938 i va ser-ne un membre de confiança, ja que el 1934 se'l va designar inspector dels tribunals de Catalunya. El segon va desenvolupar el seu càrrec fins a l'entrada de les tropes nacionals, sense ruptures, i va formar part d'un tribunal popular, una denominació que només esmentar-la feia por a les autoritats ministerials –a la informació prèvia s'amagarà aquest passat recent. És més, cap d'ells va fer res per passar al bàndol rebel. Si això no era prou, ambdós arribaran a magistrats del Tribunal Suprem franquista. La realitat històrica supera massa sovint les concepcions teòriques.[41]

També hi havia un altre funcionariat, de segon ordre, molt significat durant la República com a ultradretà, que col·laborà en aquesta tasca selectiva i es destacà com a subaltern dels tres jerarques anteriors. Aquest funcionariat no va participar en la justícia popular de guerra, segons els expedients de depuració.

Com que l'Estat franquista, encara en guerra, ja que aquestes determinacions es prenen entre febrer i març de 1939, no podia controlar totes les esferes de l'Administració, no li va quedar més remei que 'delegar' a favor dels seus acòlits el control de les nombroses parcel·les del poder. Aquest personal afecte impedí qualsevol investigació de les autoritats ministerials que pogués anar més enllà de les decisions que prèviament ja havia adoptat. Una situació que crearà entre els funcionaris de Catalunya unes enormes dependències personals, caracteritzades per la desnaturalització en la comesa del càrrec –clientalisme polític i sotmetiment als jerarques–, essencials per comprendre l'Administració de justícia a la Catalunya de la postguerra. No sorprèn, doncs, que el resultat d'aquest procés de *autodepuración* comportés una Administració de justícia a Catalunya gairebé idèntica a l'existent durant la República: això ho desconeixia el règim. El 1941, l'inspector del tribunals franquista expressarà *"la impresión desagradable que a la parte sana del país y a cuantos intervienen en las lides judiciales, produce la continuación de los mismos funcionarios que antes y durante el Movimiento ejercieron sus funciones"*.[42]

[41] M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 241-42.
[42] ACMJ. Inspección. Leg. 2267.

Si s'analitza el protagonisme dels diferents centres de poder o 'famílies' del franquisme en aquesta peculiar política de depuració, els resultats poden ser clarificadors. La incidència de la Falange serà molt insignificant, malgrat la pertinença d'un ampli sector de la magistratura i la fiscalia durant la guerra a diferents xarxes i grupuscles falangistes i tradicionalistes. La Falange és a l'Administració de justícia una instància purament burocràtica, sense cap poder decisori. En aquest sentit cal destacar l'adscripció falangista dels magistrats Federico Parera Abelló i Ignacio de Lecea Grijalba durant la guerra, la qual devia ser una simple façana per ser reconeguts pel franquisme, ja que després de la conquesta de Barcelona no hi mantenen cap tipus de vincle, segons la documentació. En la nova configuració política, la Falange no devia tenir cap atractiu per a aquests dos magistrats: la funció judicial requeria *sobriedad* i *serenidad*, lluny del totalitarisme exaltat del moment. A més, ja havien estat reconeguts per les altes instàncies del règim, ja gaudien de poder; no calia, doncs, perdre el temps en 'jocs' o 'espectacles' falangistes.

Els monàrquics estaran representats pel president interí Buenventura Sánchez-Cañete, però sense posseir la supremacia a l'Administració de justícia. D'aquesta forma, cap d'aquests tres magistrats, falangistes i monàrquics, els màxims jerarques, hi exercirà el poder plenament; entre tots tres es controlaran i vigilaran, sense que existeixi la preponderància d'un sobre els altres dos. Totes les admissions i sancions s'hauran de tenir en compte a partir de tots tres. És més, la condició d'algun magistrat o jutge d'ésser *camisa vieja* no serà obstacle perquè s'inicií un exhaustiu procés d'investigació.

Així, el funcionariat esdevindrà simplement franquista, ja que era el bàndol que havia guanyat la guerra, el més pròxim a la monarquia d'Alfons XIII, sinònim d'una forma molt concreta d'entendre la cosa pública, el poder i les relacions d'influència. No calia, doncs, defensar el retorn del rei, una 'família' entre les altres, sense que fos la més important. Això no obstant, no s'hi oposaran, ja que els monàrquics eren un part d'un tot.

La influència de l'Església també costarà molt de veure en la política de personal. Per a les elits judicials i fiscals de Catalunya la religió era una 'excusa' necessària per revestir de contingut el *Movimiento*, tot oposant-lo i diferenciant-lo dels valors polítics i cívics que havia introduït la República. La documentació ministerial poques vegades farà al·lusió directa a la causa catòlica. Si ho fa, només serà per mostrar que el funcionariat ostenta unes qualitats morals emparades per l'Església; això significa que és una persona *de orden*. A fi d'acreditar el propi catolicisme, s'empraran afirmacions autènticament cursis, desconegudes durant la Restauració: el franquisme en les seves expressions i descripcions és molt més carrincló que la monarquia. És més, en les valoracions del personal durant el regnat d'Alfons XIII mai es van tenir en compte criteris de pràctica pública religiosa ni la mateixa religió.

Pel que fa a l'exèrcit, més enllà de l'ocupació de Barcelona, l'elit judicial i fiscal sempre intentarà guanyar-se la simpatia del capità general, actuant d'acord amb els seus desigs; molt més quan el president de l'Audiència desenvolupi interinament el Govern Civil de Barcelona. Per a la judicatura i la fiscalia, l'exèrcit era admirable i el seu cop d'Estat exemplar. Prova d'això és que participarà molt activament en la repressió que exercirà el règim franquista a partir de 1939. Si durant la República havien obstruït la justícia popular de guerra, durant el franquisme col·laboraran molt estretament amb la justícia castrense, fins al punt d'obsequiar els militars amb el Palau de Justícia de Barcelona.

Aquest entusiasme per l'estament militar tenia un rerefons mai verbalitzat, però assumit internament: els militars eren una classe, des del s. XIX, amb un poder real dins l'Estat capaç de configurar-lo; en canvi, la magistratura era una simple comparsa,

perfectament negligible, la seva raó d'ésser no era necessària per a la seva existència. Des d'aquesta perspectiva, la magistratura sempre manifestarà un veritable sentiment d'inferioritat i servilisme cap a l'estament militar.

Si s'analitzen les informacions prèvies, podrà comprovar-se l'arbitrarietat amb la qual van efectuar-se, gràcies a la gran obstrucció i entrebancs que els jerarques van posar a la investigació. En primer lloc, s'ha de conèixer com es van resoldre les admissions d'aquests tres *jerarcas* judicials: les incoherència i silencis que contenien les seves informacions prèvies seran fonamentals per comprendre la resta de depuracions, com s'ha vist ja amb Buenaventura Sánchez-Cañete. En segon lloc, les anomalies del procés de depuració, repecte als postulats que predicava el règim, podien silenciar-se fins que el Ministeri de Justícia va començar a sancionar alguns funcionaris que no gaudien de la confiança dels jerarques. Llavors, els magistrats sancionats desvetllaren la parcialitat i la perversió en les informacions d'aquells: si haguessin estat admesos sense sanció potser haurien callat.

Així, per exemple, el magistrat Federico Parera Abelló assegurarà que *"No ha desempeñado cargo alguno en los Tribunales u organismos especiales creados por los rojos"* durant la guerra. Segons manifestava, va estar adscrit a la Sala II Civil de l'Audiència Territorial de Barcelona i alguna vegada a la de divorcis. Una informació que serà corroborada pel president de l'Audiència Buenaventura Sánchez-Cañete, el qual afirmarà que *"no lleg(ó) a actuar ni en el expresado Tribunal ni en los Tribunales Populares ni de urgencia creados por los rojos"*. D'aquesta forma, el depurador acceptarà que Federico Parera no havia *"prestado servicio en los Tribunales Especiales establecidos"*. Tanmateix, hi ha una sentència dictada el 12 de gener de 1939 pel Tribunal Popular núm. 1 de Barcelona, signada pels magistrats Sebastián Trullol, José Torredemer i Federico Parera –els dos primers aliens a la carrera judicial–, per la qual s'absolia el processat d'un delicte d'auxili per cometre la rebel·lió. Però això s'havia d'amagar, ja que Federico Parera Abelló era una de les personalitats més influents del règim franquista a l'Administració de justícia.[43] Així mateix, el magistrat Ignacio de Lecea serà admès, tot i que va ser un magistrat de confiança de les autoritats republicanes catalanes i que va prestar servei ininterromput fins al mes de maig de 1938.

La forma en què van actuar-hi els jerarques judicials de Catalunya només era possible si comptaven amb la complicitat i connivència de les autoritats ministerials, o la seva desídia. Per aquest motiu, sobta el comportament dels jutges instructors i de l'instructor en cap del Ministeri de Justícia, que permeten aquesta intervenció 'autònoma' del funcionariat per imposar els seus criteris depuradors. La funció dels jutges instructors es limitarà a assumir les raons que li exposaven els alts jerarques judicials i fiscals de Catalunya, sense investigar més enllà dels arguments que li relataven. Un comportament que respon a una afinitat personal, malgrat que va estar disfressat per les circumstàncies: el gran cúmul de depuracions en marxa i la necessitat d'incorporació immediata del funcionariat. Per això, la informació prèvia no serà altra cosa que una posada en escena d'allò que hauria d'haver estat un veritable procés de depuració, perquè extraoficialment ja s'havia acordat la resolució que s'hi prendria. En una àmplia majoria de les informacions prèvies, l'instructor en cap del Ministeri de Justícia es limitarà a ratificar l'acord adoptat pel jutge instructor, o sigui, l'admissió.

[43] En aquesta època, els tribunals populars havien perdut les competències per a les quals van ser organitzats i van esdevenir uns òrgans molt semblant a les antigues audiències provincials. Tot i això, el franquisme no farà cap mena de distinció a l'hora d'enjudiciar els seus membres. ACMJ. Justicia. Exp. 15.725 i AHN. Causa General. Leg. 1684.

Aquest comportament serà diferent en els expedients de depuració: en alguns casos hi haurà discrepàncies entre els jutges instructors i l'instructor en cap; les controvèrsies es resoldran molt sovint imposant el segon una sanció més elevada que aquella que havia sol·licitat el jutge inferior. Aquests conflictes es devien bàsicament a la presa de partit del jutge instructor, ja que estava més pròxim als funcionaris i a les seves raons personals, mentre que l'instructor en cap es mostrarà molt més distant, rígid i inaccessible des del Ministeri de Justícia, i sancionarà d'acord amb la investigació, per molt que el funcionariat al·legués unes excuses de tipus sentimental o de defensa de la seva integritat davant les autoritats republicanes.

Però tant els jutges depuradors com l'instructor en cap van assumir les directrius marcades pels jerarques: la seva tasca només es va limitar a impregnar d'una gran meticulositat la investigació en aquells expedients on el funcionari subjecte de la depuració no havia estat reconegut ni emparat pels alts jerarques de l'Administració de justícia. Ambdós sí que creuran les afirmacions dels funcionaris de no haver participat en la justícia popular de guerra, però perquè no els quedava més remei: no disposaven de la documentació per investigar-ho, encara s'estava catalogant tota la que s'havia confiscat a les autoritats republicanes. En aquest sentit, no s'entén la funció que va desenvolupar el capità Colmeiro, *"Encargado en el Palacio de Justicia de esta capital, de la Sección de Recuperación de Documentos"*, ni tampoc la del Juzgado de Recuperación de Documentos, creat quan es va conquerir Barcelona.[44]

En el cas del magistrat Juan Pastor Mengual, admès sense l'obertura d'un expedient de depuració, ja que gaudia del reconeixement dels *jerarcas* judicials, el jutge instructor es va dirigir al Jefe Nacional del Servicio de Justicia per fer-li saber, el 25 d'abril de 1939, que els documents que s'havien reclamat a l'Auditoria de guerra sobre el seu passat no els havia remès. Per això, l'instructor entenia *"que ante la necesidad de personal disponible para cubrir las numerosas vacantes de la administración de Justicia, no debe demorarse la admisión de funcionario tan calificado"*.[45] La rigidesa en el procés de depuració només s'aplicarà als funcionaris desemparats de l'elit judicial.

3. Els expedients de depuració.

El procés de depuració dels cossos judicial i fiscal s'estendrà més enllà del que van preveure les autoritats franquistes, tot i les necessitats de personal. La tasca depuradora va ser molt més difícil del que es pensava: la burocratització de l'Estat franquista no permetia cap altra possibilitat. El 10 de novembre de 1939, una gran part dels expedients de depuració del funcionaris dels diferents ministeris no s'havien finalitzat. Aquesta realitat va empènyer el sotssecretari de la Presidència del Govern a lamentar-se per *"Los perjuicios que de esto se derivan en orden a la normalización de los servicios, impidiendo que la Adminsitración del Estado complete sus cuadros de personal y recobre su ritmo propio"*. Aquesta anormalitat l'havia originat *"la lentitud de los Jueces"* i els organismes *"encargados (...) de facilitar datos y antecedentes de la actuación e ideología político-social de los funcionarios"*. El sotssecretari creia que la desídia podia influir molt negativament en l'organització del nou Estat, des del moment *"que la sanción (...) en los casos que sea preciso aplicarla"* perdria *"la eficacia debida"*, cosa que la *"desvirtuar(ia)"* per *"ser impuesta a destiempo"*.[46]

El procés de depuració no serà altra cosa que la constatació de què el funcionari era afecte al Glorioso Movimiento Nacional i a la religió que l'emparava, però això només

[44] ACMJ. Justicia. Exp. 14.772 i AHN. Causa General. Leg. 1637.
[45] ACMJ. Justicia. Exp. 14.303.
[46] ACMJ. Varis. Leg. 2267.

quedarà provat si tota la maquinària burocràtica del règim ho certificava, especialment els jerarques judicials i fiscals. Tots els funcionaris van intentar acreditar la seva absoluta adhesió amb l'enumeració d'accions durant la preparació del cop d'Estat, l'aixecament militar i la guerra, algunes de les quals seran absolutament desbaratades. El desig de ser reconegut pel franquisme crearà una gran literatura, moltes vegades carregada d'històries fantasioses, les quals els mateixos funcionaris asseguraran no poder acreditar-les per mitjà dels testimonis, ja que molts estaven morts, es desconeixia la seva identitat o estaven en parador ignorat.

Molt sovint les adhesions són molt infantils, perquè no hi havia fets concrets a favor del Movimiento. Un funcionari afermarà la seva afecció perquè *"escucha(ba) cada noche el parte oficial de operaciones del cuartel General del Generalísimo"*. La policia, per mitjà dels seus informants, reproduirà aquest mateix argument i assegurarà que *"parece ser que en diversas ocasiones comentó favorablemente el Parte Oficial de Guerra del Cuartel General del Generalísimo"*.[47]

Més enllà de la Llei del 10 de febrer de 1939, el funcionariat intentarà desvirtuar amb les seves justificacions les tres veritables amenaces que el franquisme perseguia en l'expedient:

- Haver participat en la justícia popular de guerra, cosa que implicava les penes de mort. Així, se sancionava la sol·licitud d'aquestes per part del ministeri fiscal i la seva imposició per la judicatura.
- Les tendències *rojo-separatistas.*
- Ser un funcionari de confiança de les autoritats republicanes.

Totes tres podien concloure l'expedient amb una sanció o la separació del cos. El franquisme pregonarà intensament que no admetria ningú que hagués actuat segons aquests supòsits com a magistrat o fiscal. Però a la pràctica va obrar d'una forma molt oposada, mai reconeguda públicament.

Si s'analitza el resultat del procés de depuració contra el personal judicial destinat a Barcelona el març de 1936, tant pel que fa a les informacions prèvies com als expedients de depuració, les constatacions són sorprenents.

Resultat del procés de depuració franquista contra el personal judicial, destinat a Barcelona el març de 1936, que va presentar la declaració jurada

Admesos sense sanció	57%
Admesos amb una sanció	21%
Separats	21%

El personal admès sense sanció a Barcelona va ser el 57%, quan dins del conjunt de carrera judicial va representar el 86,2%, una diferència d'un 29,2%. La magistratura admesa amb una sanció va ser el 21%, quan a la carrera va significar el 7,6%, una diferència d'un 13,4%. Encara són molt més abismals les diferències en les separacions del funcionariat, mentre a Barcelona representen el 21%, a la carrera només són el

[47] AHN. FC. Mag. Exp. 13.619 i 15.168.

6,2%, una diferència d'un 14,8%.[48] La repressió del Ministeri de Justícia a Barcelona va ser molt important!

Però aquestes diferències entre els resultats de Barcelona i els de la carrera judicial d'arreu de l'Estat només poden explicar-se pel fet que Barcelona va ser durant tota la guerra republicana i dependent d'un executiu autònom. D'aquesta manera, els resultats de Barcelona diuen molt per si mateixos: són summament desproporcionats amb els globals de la carrera. Els resultats totals de la carrera no es poden aplicar al funcionariat de Barcelona, dependent d'un Govern autònom i immers en una cultura pròpia, amb una dinàmica històrica no sempre coincident amb la de l'Estat. Les conclusions de Barcelona només poden comparar-se amb les d'altres territoris que van ser durant tota la guerra republicans i gaudien d'un govern propi abans de l'esclat de la guerra. Així, doncs, no és possible la comparació.

Els efectes de la depuració no són tan elevats si es té en compte diferents paràmetres. Com queda dit, Barcelona sempre va ser republicana, seu del Govern de la República i de la Generalitat, i capital del *separatismo*. Molts funcionaris van prestar adhesió a la República –van acatar la seva autoritat–, fins i tot van acceptar nomenaments especials. A més, gran part, potser la majoria, van participar en la instrucció de causes per desafecció contra el personal quintacolumnista, com ja es veurà. També, en molts casos, els serveis van ser ininterromputs a la República. Si es té en compte totes aquestes consideracions les sancions i separacions no van ser tan elevades. Certament, si el franquisme les hagués valorat totes, s'hauria quedat sense el funcionariat destinat a Barcelona el març de 1936.

Per tot això, resulta aclaridor constatar el desenllaç del funcionariat judicial que va prestar servei ininterrompudament a la República des del 19 de juliol fins al 25 de gener de 1939, cosa que representa el 24% de la plantilla judicial de Barcelona el març de 1936.

Resultat del procés de depuració contra els magistrats que van prestar servei a la República ininterrompudament a Barcelona	
Admesos sense sanció	60%
Admesos amb una sanció	20%
Separats	10%
Es desconeix	10%

Aquestes dades desmitifiquen! Un personal que va acatar durant tota la guerra l'autoritat de la República va ser admès sense sanció en el 60% dels casos! La guerra no va representar cap ruptura; vençut un règim, van començar amb l'altre sense cap mena de trencament. L'admissió amb una sanció, que a la fi representava el reconeixement del règim per exercir el càrrec públic, només va afectar el 20% del funcionariat, mentre que la separació només va comprendre el 10%, i sempre per una condemna militar.

El nou règim no admetrà lliurement, ni en casos de veritable col·laboració quintacolumnista, el funcionari de la participació del qual en la justícia popular de guerra hi hagués constància pública, especialment en assumptes de molta transcendència. Des d'un punt de vista teòric, després del 18 de juliol, per a les noves autoritats rebels no existia al territori de la República altra autoritat que la seva, ni cap altra normativa d'aplicació que la republicana prèvia a la rebel·lió, la que posteriorment

[48] M. Lanero, *op. cit.* pàg. 248.

reconegués o aquella altra que promulgués. Els insurrectes exigien la passivitat absoluta del funcionariat i l'abandonament del càrrec; a més, esperava que contribuís al triomf de la insurrecció amb accions concretes. Qualsevol comportament que no s'hagués acomodat a aquests requisits seria objecte d'un expedient de depuració. Però això era l'ideal, la realitat serà una altra, com ja s'ha començat a veure.

El jutge instructor de l'expedient contra el magistrat Antonio Sereix Núñez va proposar a l'instructor en cap que se li imposés una sanció, perquè *"actuó como Magistrado del Tribunal popular número dos de Barcelona desde Octubre de mil novecientos treinta y siete, hasta días antes de liberarse aquella capital"*. Per això l'instructor en cap creia que indubtablement

> *"el funcionario que intervino en los Tribunales rojos de excepción y votó la imposición de penas, siquiera éstas fuesen menos graves, a personas enjuiciadas, sólo por su identificación con el Movimiento, debe ser sancionado y no continuar desempeñando sus funciones en la misma población en que tal actuación se desarrolló ni en puestos destacados de mando, por la merma del prestigio que ello implica y que en todo caso, ha de acompañar a la función y al funcionario judicial en el nuevo Estado Español"*.

Tot i això, només se li va imposar la sanció de trasllat forçós amb la prohibició de sol·licitar places vacants durant dos anys i la inhabilitació per desenvolupar *"puestos de mando"*.[49] Com es pot veure, la realitat punitiva era una altra d'aquella que pregonava el règim: severa i inclement. Tot i el desenvolupament d'un càrrec a la justícia popular de guerra, el magistrat podia continuar a la carrera.

Al ministeri fiscal l'actuació punitiva no va diferir. Al fiscal Augusto Escarpizo-Lorenzana se li va imposar la sanció d'un any de postergació –pèrdua de deu llocs a l'escalafó–, perquè des del mes de maig de 1937 va prestar servei a la Fiscalia de l'Audiència de Barcelona per indicació del fiscal Ramón Chorro Llopis. Una vinculació laboral que va interrompre quan fou mobilitzada la seva lleva. En aquests moments, amb l'objectiu de no anar al front, va amagar-se durant deu mesos: va esdevenir, doncs, un *emboscado*.[50] Després, *"volvió a intervenir en los Tribunales Populares, ya en contacto con los Jefes del grupo de Información secreta en territorio rojo "Concepción", conectado con el SIPM del Estado Español"*. Aquest comportament mostrava, segons el jutge depurador, dues etapes molt definides:

> *"una, en la que aquel se prestó a cooperar en forma voluntaria (...) y otra, en la que el Sr. Escarpizo-Lorenzana, pese a la exterioridad de su actuación, sirve ya mediante ella y con ánimo decidido a la Causa Nacional; y si bien este último periodo atenua en buena parte la responsabilidad contraída por el primero, no la cancela por entero, máxime teniendo en cuenta que el desarrollo de las operaciones de guerra hacían evidente el triunfo definitivo de las armas del Caudillo a todos los residentes en zona roja durante la última época"*.[51]

---

[49] ACMJ. Justicia. Exp. 12.536.

[50] "Durant la guerra civil, el terme o concepte *emboscado* es refereix bàsicament a totes aquelles persones que per defugir la mobilització militar no es presentaren a la crida i s'amagaren, bé en racons de cases, sobretot de pagès, o majoritàriament pels boscos i les muntanyes." J. M. Solé i J. Villarroya, *op. cit.*, pàg. 292.

[51] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 7.

Si es té en compte el comportament inicial, la sanció va ser molt lleu.

Un nombre molt reduït de funcionaris seran acusats d'ésser de tendències *rojo-separatistas*, un qualificatiu d'unes enormes conseqüències repressives. El franquisme entenia el catalanisme com el *cáncer* que havia originat tots els mals d'Espanya; l'altre era el moviment obrer –la lluita de classes–, ambdós fills de la il·lustració. Dins d'aquests supòsits, l'Estat republicà era un clar exemple de la decadència d'occident: caracteritzada especialment pels sistemes democraticoliberals. La dictadura considerava l'organització política de la República com un ordenament gairebé demoníac, perquè havia pactat amb els moviments *desintegradores* de la *nación española* i el moviment obrer. Per aquest motiu, l'advocat falangista José María Poblador Álvarez entenia que *"Del catalanismo se pasa al separatismo, del sindicalismo profesional a la acción directa con el anarquismo y las juventudes libertarias, llámense FAI; Cataluña, entre separatismo y los partidos de carácter internacional elimina poco a poco el espíritu racial español".*[52]

Els funcionaris acusats de catalanisme també eren culpables d'haver participat en la *disgregación* d'Espanya amb el seu suport a l'Estatut d'Autonomia, o sigui, a ERC. Aquest funcionariat era identificat com un personal de la màxima confiança de les autoritats republicanes catalanes. En els processos de depuració serà un descàrrec molt important haver estat suspès de la feina per les autoritats *rojas* autonòmiques després del 19 de juliol, un fet que evidenciava l'oposició al catalanisme i al moviment obrer. El fiscal José Manuel Feixó Carreras afirmarà com a mèrit el *"veto personal del a la sazón Presidente de la Generalidad, por tacharle de anti-catalanista".*[53] El franquisme identificarà els funcionaris catalanistes com a aquells que *"han obedecido a un servilismo incompatible con el decoro y que frecuentemente con adulación manifiesta visitaban, primero al Sr. Maciá, al Sr. Lluhí y al Sr. Companys, obedeciendo ciegamente cuantas indicaciones se les hacían fueran o no justas".*[54]

La policia va acusar el magistrat José Farré Duat d'ésser *"íntimo amigo de Luís Companys y sin duda debido a ello fue nombrado Juez de 1ª Instancia de Tarrasa, más tarde magistrado de la Audiencia de Gerona y últimamente Juez del Juzgado de 1ª Instancia nº 10"* de Barcelona. La policia argumentava que gràcies a aquesta amistat, quan el 1938 es va descobrir la xarxa quintacolumnista de la magistratura, aquest funcionari no va ingressar a la presó, sinó que va complir la detenció a casa seva. Les imputacions no quedaven aquí, ja que fins i tot se l'acusarà d'estar afiliat a ERC. L'expedient de depuració de José Ferré no es va concloure, ja que va morir abans que es finalitzés, el 1939.

També, es va acusar el fiscal Luís de Jayme Torres de *"sustenta(r) ideas catalanistas"* i de posar-se al servei de les autoritats catalanes, motius pels quals, entre d'altres imputacions, va ser separat i condemnat per la jurisdicció castrense, com ja es veurà.[55]

Qualsevol indici de catalanisme serà severament perseguit per les autoritats franquistes. Calia vèncer-lo, com a *cáncer* que era, en tots els fronts, malgrat la victòria de l'exèrcit rebel en la guerra. El franquisme creia fermament que la guerra no havia acabat amb el catalanisme a l'Administració de justícia, *"porque contra lo que una simple mirada pudiera indicar, el cáncer no ha desaparecido si no que oculto espera que las circunstancias cambien para mostrarse en toda su repugnante desnudez".* A pesar d'això, en la immediata postguerra, Catalunya *"se desenvuelv(ía) con aspecto*

[52] AHN. Causa General. Leg. 1630.
[53] AHN. FC. Magis. 12.817.
[54] AHN. FC. Magis. Exp. 13.620.
[55] AHN. FC. Magis. Leg. 1011 i Exp. 12.861.

españolista (...) ello demuestra lo artificioso de cuanto entrañaba la autonomía". Però aquest estat no era sinònim d'una victòria total sobre el catalanisme, ja que *"es muy de temer que cuando llegue la famosa hora de la llamada 'pacificación de los espíritus', volverán con más o menos cautela y desenvolvimiento los males"*.[56]

Des del moment que el catalanisme era un dels causants de l'enfonsament de l'*espíritu racial español*, calia anihilar qualsevol de les seves manifestacions. Políticament ja s'havia fet amb la derogació de l'Estatut d'Autonomia, però per al franquisme era necessari també iniciar una àrdua tasca de prohibició i denigració de la cultura i la llengua catalanes. D'una altra manera, creia que el ressorgiment del catalanisme era inevitable amb una conseqüència molt clara: podia desestabilitzar el *Nuevo Estado*, com ho havia fet durant la Restauració. Pel que fa a l'Administració de justícia, l'objectiu d'esborrar els incipients signes de la cultura i la llengua catalanes introduïdes per la República va ser aconseguit amb molt d'èxit.[57]

Per al franquisme no existia cap mena de dubte que un dels assoliments del catalanisme polític va ser la creació del Tribunal de Cassació de Catalunya, un òrgan estatutari que va actuar activament en la confecció de la política judicial i de personal que va iniciar la Generalitat. D'entre els seus membres, en acabar-se la guerra, només dos formaven part de la carrera judicial: Víctor González de Echávarri Casteñeda i Ramon Maria Roca Sastre, ja que Adolfo Fernández-Moreda, president de l'Audiència Territorial de Barcelona, i per això membre, havia estat assassinat el 1936. Curiosament, la pertinença d'aquests dos funcionaris a aquest tribunal no els comportarà cap entrebanc en la seva carrera professional, malgrat que el seu nomenament procedia sobiranament del president de la Generalitat, i que van desenvolupar-hi el càrrec sense trencaments, des del seu nomenament, 1934 i 1936 respectivament, fins a l'entrada de les tropes nacionals a Barcelona.

El magistrat Ramon María Roca Sastre és una figura fonamental per entendre aquest període històric a l'Administració de justícia. Llicenciat en dret, va aprovar les oposicions de jutge, registrador de la propietat, notari i la de magistrat del Tribunal de Cassació, l'únic membre que va accedir a aquest òrgan per aquesta via. Una carrera professional admirable! Ben aviat, el 24 d'octubre de 1932, la Generalitat el nomenarà membre de la Comissió Jurídica Assessora.[58] La cordialitat que mantenia amb les autoritats d'ERC arribarà fins a l'extrem que, el 29 de novembre de 1933, el conseller acordarà que "Sigui agregat en comissió de servei al Departament de Justícia i Dret", a fi de "preparar les disposicions de la competència de la Generalitat de Catalunya referents a la matèria (justícia), entre les quals n'hi ha que tenen íntima connexió amb la carrera judicial i és convenient que un funcionari de la mateixa, pels seus especials coneixement tècnics, intervingui en l'estructura de les normes oportunes".[59]

---

[56] ACMJ. Inspección. Leg. 2267.

[57] Avui, és insignificant la utilització del català a l'Administració de justícia: les resolucions redactades en català són simplement un testimoni de la llengua cooficial de Catalunya. Vegeu Consejo General del Poder Judicial, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, *L'Administració de justícia als Estats plurilingües*, Barcelona, 1997.

[58] La Generalitat també havia nomenat membres de la Comissió Jurídica Assessora Joan Maluquer Viladot, Ramon d'Abadal Calderó, Amadeu Hurtado Miró, Josep Oriol Anguera de Sojo, Antoni Par Tusquets, Josep Toig Berguedà, Santiago Gubern Fábregas, Eugeni Cuello Calón, Josep Xirau Palau, Francesc Maspons Anglasell, Joan Martí Miralles, Josep Maria Pi i Sunyer, Manuel Raventós Bordoy, Pere Mias Codina, Pau Font de Rubinat, Luís Emperador Félez, Antoni Maria Borrell Soler, Pompeu Quintana Serra, Ramon Coll Rodés i Enric Febrer Prades. Sessió del 24 d'octubre de 1932. Butlletí de la Generalitat de Catalunya.

[59] Ordre de la Conselleria de Justícia i Dret del 29 de novembre de 1933.

Ramón Maria Roca Sastre va esdevenir un funcionari de la màxima confiança de les autoritats republicanes catalanes, que participaria molt activament en la redacció de les lleis i disposicions de la Generalitat, especialment pel que fa a l'organització judicial, sense que pugui oblidar-se la seva col·laboració en la Llei de contractes de conreu.[60] Les relacions que va mantenir amb la Generalitat van ser molt bones i intenses, prova d'això és el fet que aquesta tasca el Govern autònom no la va encomanar a un membre de la carrera judicial de més experiència professional o política, sinó a Roca Sastre, un jutge molt jove, ja que llavors tenia 34 anys, amb una experiència d'un any com a jutge de carrera.

L'obra normativa de la Generalitat en matèria judicial en bona part va ser creada per Ramón María Roca Sastre. Però aquesta afinitat ideològica amb la classe política republicana, en esclatar la guerra, va canviar. Es desconeixen les causes que van motivar el seu distanciament de la Generalitat. Molt probablement hi devia influir el desgavell existent durant els primers mesos del conflicte bèl·lic. Potser per això, en la seva depuració, afirmarà que el *Glorioso Movimiento Nacional* responia al seu ideari, perquè *"se aviene profundamente con mis convicciones de católico, y con mis ansias de ver una España grande que recuerde la de los tiempos imperiales, concordando asimismo con mi sentido de renovación social cristiana, y con mi amor al orden, al trabajo y a la disciplina"*. Tanmateix, aquests valors difícilment s'improvisen d'un dia a l'altre. Les afirmacions de Roca Sastre són sorprenents!

Però encara anirà molt més enllà quan assegurarà que

> *"en el infierno rojo, me sumé a él* (Glorioso Movimiento Nacional) *no sólo en espíritu sino también con actos, por ejemplo: sembrar derrotismo y descontento, desprestigiar y boicotear todo lo rojo y separatista, mantener contacto con la España Nacional por cartas, radio, y conversaciones entre amigos adictos de dentro y fuera del Tribunal, procurar aliviar penas, esconder gente perseguida, favorecer deserciones y fugas de la zona roja, salvando vidas, libertades e intereses a los que no podian escapar de la garra roja, ayudar moral y materialmente a familiares, amigos y desconocidos, manteniendo optimismo sobretodo en momentos de decaimiento, e inyectando fe en el triunfo del Caudillo y de la civilización cristiana, en fin... encomendándome a Dios para poder soportar tanto sufrimiento ajeno y propio, pues aparte de las vejaciones personales, tuve pérdidas materiales, ya que saquearon las hordas la casa pairal de Guisona, en la cual se escondía desde largo tiempo un desertor (José Pla),*[61] *y por encontrar en ella muchas imágenes y objetos religiosos, retratos de sacerdotes parientes y de mi abuelo ya fallecido teniente de la Guardia Civil, robándome asimismo mi automóvil, etc, etc."*.

Aquestes afirmacions potser obeeixen a la necessitat de sobreviure en el nou règim dictatorial. Tot i això, tal com es va desenvolupar la seva depuració, aquesta hipòtesi no pot sustentar-se. Quan se li va preguntar els serveis que va prestar als *rojos*, afirmarà

---

[60] La Llei de Contractes de Conreu la van redactar Francesc Maspons Anglasell, Antoni Maria Borrell Soler, Joan Martí Miralles i Ramon M. Roca Sastre; els tres últims magistrats del Tribunal de Cassació de Catalunya, i tots quatre membres de la Comissió Jurídica Assessora. Segons Amadeu Hurtado, Ramon Maria Roca Sastre era "l'exemple més notable d'home estudiós que per simple afecció a l'estudi havia fet i guanyat oposicions als càrrecs de jutge, notari i registrador de la propietat." Hurtado, A., *op. cit.*, pàg. 187.

[61] Es desconeix si es tracta de l'escriptor José Pla Casadevall (Palafrugell 1897-Llofriu 1981).

que *"Solo ejercí las funciones propias y forzosamente derivadas de mi indicado cargo de Magistrado de Casación (...) limitándome principalemente en mi dicho cargo a los recursos de casación en materia civil y concretamente de Derecho romano, como puede comprobarse con dichas sentencias publicadas"*. Coneixia prou bé les conseqüències que se'n podien derivar en cas d'haver servit les autoritats republicanes en matèria penal. A més, en comptes de fer al·lusió al dret civil català, competència del Tribunal de Cassació de Catalunya, emprarà la denominació *Derecho romano*; desitjava distanciar-se davant les autoritats franquistes de tot allò que impliqués el *catalanismo*.

Aquestes precisions laborals van ser enteses ràpidament pel jutge depurador, el qual assegurarà que *"tal Juez no ha tenido actuación alguna durante el dominio rojo y como Magistrado del Tribunal de Casación por oposición, continuó en su cargo, sin prestar servicio de ninguna otra índole"*. Si això no era prou, el jutge depurador afirmarà que *"el Señor Roca, es persona totalmente afecta a la Causa Nacional"*. Amb aquestes valoracions, va ser admès sense la necessitat d'incoar-se-li un expedient de depuració, malgrat ser un dels funcionaris de més confiança de les autoritats republicanes i que més activament havia participat en la creació de l'obra legislativa de la Generalitat.[62]

Es fa molt difícil pronunciar-se sobre la trajectòria política i administrativa del magistrat Ramón María Roca Sastre: d'ésser un dels màxims col·laboradors d'ERC, es convertirà en un fervent defensor de la causa nacional... Un doble joc polític? Es desconeix. Sí que és cert, però, que en acabar-se la guerra no es reintegrarà a la carrera judicial i exercirà altres professions jurídiques, d'acord amb les oposicions que tenia aprovades. Finalment, acabarà els seus dies com un dels coneixedors més brillants del dret civil català i de l'hipotecari. Quedava lluny el seu ferm suport a les autoritats republicanes. Durant el franquisme, *"Intervingué d'una manera molt personal en la redacció i revisió de la Compilació de Dret civil de Catalunya, promulgada el 1960, especialment en la part dedicada a les successions"*. També presidirà l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya.[63]

Per tot això, no es comprèn que la historiadora Mónica Lanera asseguri que els funcionaris separats pel franquisme són aquells que van desenvolupar càrrecs destacats en la jurisdicció ordinària durant la guerra i que finalment van exiliar-se: *"Se trata de magistrados y fiscales con relevantes cargos en la jurisdicción ordinaria (...) Son funcionarios significados por sus conexiones políticas, que derivan en su nombramiento para los cargos mencionados"*.[64] Roca Sastre trenca aquests arguments, tot i la invocació permanent que va ingressar al Tribunal de Cassació després d'aprovar una oposició. És més, va ser admès sense la necessitat de la incoació d'un expedient de depuració, una forma de procedir reservada exclusivament als alts jerarques judicials del franquisme.

Víctor González de Echávarri Castañeda és l'altre magistrat del Tribunal de Cassació procedent de la carrera judicial que fou readmès. A diferencia de Roca Sastre, aquest funcionari era 'vell': el 1939 tenia 72 anys, amb prop de cinquanta anys de serveis.[65] Un magistrat d'una gran vàlua professional, motiu pel qual tots els règims polítics el van respectar.[66] També el franquisme l'admetrà sense la necessitat d'incoar un expedient de

---

[62] ACMJ. Justicia. Exp. 14.416.

[63] J. M. Mas Solench, *El Tribunal de Cassació de Catalunya*, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, 1987 pàg. 110.

[64] M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 238-239.

[65] Es va llicenciar en dret el 1889, posteriorment ingressà a l'Administració de Justícia d'Ultramar, i serà destinat a les Illes Filipines. El 1899, se li reconeixerà la categoria de jutge d'entrada de l'Administració de justícia ordinària peninsular.

[66] Víctor González de Echávarri va desenvolupar nombrosos càrrecs que directament l'havien relacionat amb el moviment anarquista. La monarquia el va nomenar jutge de Barcelona i la seva província per al

depuració. La seva adhesió a la causa nacional la justificarà amb el seu llibre *Catecismo Social*, obra que va publicar el 1934.

Des del punt de vista ideològic, Víctor González de Echávarri seguia la doctrina social de l'Església, per la qual cosa condemnava tota mena de concepció materialista. Així, opinava que *"El anarquismo atrae con sus terribles pero lógicas consecuencias a toda alma sin Dios como a la piedra el abismo"*. Per aquest motiu, entenia que

> *"a medida que del pueblo va desapareciendo la fe religiosa va creciendo el anarquismo, pues sólo las ideas de un Dios justiciero y de una vida futura pueden hacer que el hombre domine sus pasiones y restrinja su voluntad y se someta al orden social establecido por la Providencia y mire con horror compasivo a los que, como los anarquistas, santifican al pecado y al crimen".*[67]

Tant en aquest cas com en l'anterior, les autoritats ministerials franquistes van obviar en les seves informacions prèvies el que va representar el Tribunal de Cassació per a l'organització judicial autònoma catalana: l'òrgan que orientava el conseller de justicia en matèria de política de personal i organitzativa, i que més s'apropava a la sobirania judicial catalana. Naturalment, de forma intencionada o no, ja que es desconeix, en cap moment relacionaran aquest tribunal amb el catalanisme polític. Una de les moltes incoherències del procés de depuració d'acord amb els postulats de l'Espanya nacional que intensament pregonava.

En aquest nou marc, va jugar un paper molt rellevant el corporativisme. Els funcionaris que podien recórrer als seus 'col·legues' àmpliament reconeguts pel règim tenien assegurada l'admissió, o en el pitjor dels casos una sanció mínima que no els impediria exercir el càrrec. Un suport corporatiu del qual no gaudirà el magistrat degà de Barcelona José María García Amorós, perquè *"siendo unánime la declaración de los testigos, casi todos compañeros de Carrera, en considerar antes y durante el Movimiento al procesado como hombre de ideas izquierdistas"*. Naturalment, aquest magistrat va ser separat. Aquest també fou el cas del fiscal Luís Jayme de Torres –fiscal en cap el 1936–, el qual va ser rebutjat per tots els components del ministeri fiscal: va haver de recórrer a testimonis aliens al col·lectiu que no tenien prou força política per impedir la seva separació.[68]

El procés de depuració dels funcionariat judicial i fiscal va respondre a qüestions estrictament d'índole personal, tot i que es revestiran de comportaments de tipus polític, social o religiós, a fi de provar, com ja s'ha dit, les tres qüestions fonamentals que perseguia el franquisme: el *separatismo*, la participació del funcionariat en la justícia popular de guerra i el fet de gaudir de la confiança de les autoritats republicanes. La depuració fou un pretext per realitzar un nou repartiment del poder judicial i fiscal a Catalunya, lluny del malson republicà. El franquisme va representar l'oportunitat durant molts anys anhelada per reconduir el poder públic entre les forces d'ultradreta. La

---

coneixement dels delictes sobre terrorisme; president del Tribunal Industrial de Barcelona; delegat del Ministerio de Trabajo en Cataluña; president de la Comisión Mixta del Trabajo en el Comercio de Barcelona, i president del Comité Paritario de Gas y Electricidad. Ben segur, va ser el jutge instructor dels nombrosos sumaris incoats per terrorisme entre 1917-1923, una de les etapes més sagnants de la història contemporània de Catalunya. V. González de Echávarri, *Catecismo Social*, Tip. Cat. Casals, Barcelona, 1934, i J. Termes, *op. cit.*, pàg. 299-308.

[67] V. González de Echávarri, *op. cit.*, pàg. 49-50 i 52

[68] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 23 i AHN. FC. Magis. Exp. 12.861.

guerra havia servit per a això: arrabassar el poder al funcionariat republicà o liberal que l'ostentava legítimament.[69]

No obstant això, els antecedents polítics, socials i religiosos que s'aportaran en el procés de depuració, a pesar que no seran determinants, condicionaran de per vida la carrera del funcionariat. Tant les informacions prèvies com els expedients de depuració constituiran unes fonts de coneixement molt valuoses per a les autoritats ministerials sobre el seu funcionariat, ja que informaven àmpliament sobre la seva esfera pública i privada: per primera vegada diferents canals informatius es concentraran per donar una visió molt precisa. L'amenaça d'aquesta informació sempre pesarà sobre el personal, i permetrà que el seu comportament sigui submís i servil, a fi que les autoritats ministerials no li puguin retreure algun episodi del passat. La intimidació serà molt més gran, si es té en compte que els expedients de depuració van obrir-se a aquells que no van ser emparats per les elits franquistes. D'aquesta forma, s'obtenia un personal capaç de fer qualsevol cosa per no perdre encara més la confiança ministerial.

Des de la proclamació de la República, els funcionaris passaren d'una indiferència inicial al règim a un enfrontament directe, el qual prèviament havia estat legitimat: s'havia identificat l'Estat republicà amb un règim satànic i anàrquic. Però aquesta oposició no apareixia tan clara per a tots aquells que en un futur esdevindrien afectes a la causa rebel: passarà temps abans no assumeixin aquesta confrontació. Per exemple, el magistrat Francisco Ximénez de Embún Oseñalde assegurarà que quan les autoritats republicanes li van demanar la seva fidelitat al règim, després del 18 de juliol de 1936, *"firmé en la presidencia del Tribunal Supremo mi adhesión a la República pero nada más que a la República a la cual todos habíamos antes prometido fidelidad"*. Aquest acatament al règim republicà no va suposar-li cap entrebanc per a ésser admès sense cap mena de sanció i convertir-se en un magistrat de la confiança del règim franquista.[70]

La guerra serà el moment propici per identificar estereotipadament la República amb la barbàrie, l'ateisme, el liberalisme i el marxisme. Llavors, el funcionariat podrà afirmar que la seva *"ideología (...) es la propia de todo Magistrado Español Católico"*.[71] El ministre de justicia Eduardo Aunós aclarirà aquesta definició, així, assegurarà que *"Está justificado el parangón que se establece entre el sacerdocio y la función judicial: Sólo la religión y el amor a Dios pueden servir de soportes invulnerables en la ardua función de justicia. (...) A Franco y al Ejército que le siguió, y le siguirá enfervorizado, debe la Justicia su instauración definitiva en los ámbitos de nuestra Patria"*.[72]

La judicatura de la dictadura està assimilada al sacerdot-soldat. Novament, es produeix la integració entre el sacerdoci i la funció judicial, com ja va succeir durant la Restauració; però ara s'incrementa amb una identificació del funcionari judicial amb

---

[69] Per això mateix, el jutge Luís de la Torre Arredondo afirmarà, referint-se al magistrat Ricardo Guerra Blanco, que coneixia *"a fondo (su) modo de ser, ideología, y conducta tanto pública como privada (...) era entonces hombre aunque formado ideológicamente en las tendencias llamadas liberales, de gran serenidad de juicio, rectitud de criterio, imparcialidad de opiniones, amante del orden y enemigo manifiesto de todas las violencias que a pretexto de las denominada 'legalidad republicana' se estaban cometiendo en España desde el año 1931"*. Calia tornar a definir el liberalisme d'aquest funcionari perquè fos assumit pel franquisme. L'odi al sistema constitucional serà corrent entre la judicatura. El magistrat Francisco Eyré Varela assegurava que detestava *"las distintas constitucions que nos tocó en suerte sufrir en el siglo XIX hasta nuestros días"*. ACMJ. Justicia. Exp. 15.283 i F. Eyré, *op. cit.*, pàg. 315.

[70] ACMJ. Justicia. Exp. 15.760.

[71] ACMJ. Justicia. Exp. 14.762.

[72] Discurs pronunciat pel ministre de justícia Eduardo Aunós en l'obertura de tribunals de l'any 1943-44, transcrit per Adolfo de Miguel, a *Revista General de Legislación y Jurisprudencia*, Tom II, 1943, pàg. 296.

l'estament militar, únic capaç de garantir la seva disciplina i la dependència jeràrquica del nou Estat, del dictador.

Tampoc no era nova aquesta assimilació, ja que José Antonio Primo de Rivera havia assegurat que només hi havia dues formes *serias* de viure: *"la manera religiosa y la manera militar –o si queréis, una sola, porque no hay religión que no sea una milicia ni milicia que no esté caldeada por un sentimiento religioso–; y es la hora ya de que comprendamos que con este sentido religioso y militar de la vida tiene que restaurarse en España"*. Els discurs del magistrat sacerdot-soldat serà àmpliament explotat pel franquisme i per les altes instàncies judicials, les quals identificaran la magistratura com una milícia sacerdotal de la justícia, pura i guerrera.[73] Per això el president del Tribunal Suprem assegurava que la judicatura constituïa *la milicia togada*.[74]

L'espanyolisme i el catolicisme s'entendran com una garantia d'oposició a la República i al personal que la va sustentar. Com ja va passar durant la Restauració, les opcions polítiques d'ultradreta o dreta no seran considerades com a polítiques, simplement s'identificaran com l'estat polític 'normal' de tot bon funcionari. El concepte de política només representa les opcions de l'esquerra, les nacionalistes o les liberals, totes insalubres. La ultradreta és l'única opció correcta del funcionariat, sinònima de *ideas sanas*, úniques capaces de guiar la seva actuació.[75] No serà estrany que s'acusi algun funcionari d'esquerrà, però el mateix règim sortirà en la seva defensa per argumentar que *"era persona de izquierda de boca, pero no de corazón"*. [76] La ultradreta sempre serà representada sentimentalment, el *corazón*, íntimament unida al patriotisme espanyolista i a la religió que l'emparava. L'esquerra és la fredor, origen del crim.

La ultradreta, l'espanyolisme i el catolicisme són una mateixa cosa; per això la República representa l'antipatriotisme, l'antiespanyolisme i l'ateisme. No sorprendrà, doncs, que el magistrat del Tribunal Suprem Luís Suárez apreciés del seu col·lega Mariano Rodríguez Merino *"su irreprochable conducta pública y privada, su ideología de ultraderechas y su fervoroso catolicismo"*. La unió del funcionariat de l'Administració de justícia amb l'altar era una realitat. Fruit d'aquest enllaç, les autoritats franquistes imputaran a Ángel Samblancat Salanova ser l'autor de *"libros asquerosos"*, *"la tesis de uno de ellos, "Jesús atado a la columna", era que Cristo murió de sífilis"*.[77]

Entre l'Estat i l'Església no hi havia cap tipus de diferenciació: al nou règim, ambdós eren un tot. Per aquest motiu, un secretari judicial assegurarà que un fiscal era afecte al Movimiento, perquè *"Como católico, practicaba y asistía a Misa de doce, todos los días de fiesta, en San Nicolás; Misa concurrida y en la que no podía pasarse desapercibido"*.[78]

---

[73] F. Vázquez i A. Moreno, *op. cit.*, pàg. 176.
[74] M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 302.
[75] ACMJ. Justicia. Exp. 15.720.
[76] ACMJ. Justicia. Exp. 15.728.
[77] De la mateixa forma, el tinent fiscal Julio Sala Díaz, un dels redactors de la qualificació penal contra els generals Goded i Burriel, serà absolt per la justícia castrense d'un delicte de rebel·lió, després de rebre una enorme ajuda dels cossos fiscal i judicial. En la seva defensa, va emparar-se en l'obediència deguda al fiscal en cap Juan Bonilla Goizueta, qui va signar finalment la qualificació. Això no obstant, se li va obrir un expedient de depuració i se'l sancionarà, ja que la seva actuació, tot i estar emparada per l'Estatut i el Reglament Fiscal, era de *"significación antipatriótica y contraria al Movimiento, (porque) su intervención tuvo, al redactar o al mero acto de escribir si se quiere aquella calificación en la que firmada por el Fiscal Sr. Bonilla, se solicitaba la última pena para los gloriosos soldados, que sacrificaron sus vidas cabalmente en defensa de la existencia de España"*. ACMJ. Justicia. Exp. 12.641 i AHN. FC. Mag. Exp. 12.886 i AGMB. J. S. Núm. 29655/42.
[78] AHN. FC. Mag. Exp. 12.839.

Si aquest control religiós no era suficient, el president de la Sala Civil de l'Audiència Territorial de Saragossa afirmarà que coneixia al magistrat Luís de Paz des de feia anys, *"constándole por esta razón que es de ideología derechista, y conducta intachable, en la vida pública como en la privada, sin que el informante haya oido nunca decir nada que pueda redundar en menoscabo del excelente concepto que le merece por su moralidad y creencias y prácticas religiosas de catolicidad no dudosa"*.[79] No existeix cap escrúpol entre el cos judicial per enjudiciar la veracitat de les creences religioses d'un col·lega, malgrat tractar-se d'un àmbit íntim.[80]

Amb aquests supòsits ideològics i religiosos, el Tribunal Suprem de Justícia Militar ho va tenir molt difícil en veure en apel·lació el judici sumaríssim instruït contra el fiscal Eugenio de Olavarrieta Miruri, condemnat a la pena de mort. El tribunal va jutjar amb perplexitat que aquest funcionari abans del *Glorioso Movimiento nacional* era *"de buena conducta, recto como funcionario, profesaba convicciones católicas, pero de izquierda en política, señalándose en algunos de los informes fidedignos como vasco de ideas separatistas y persona de la máxima confianza del cabecilla rojo-separatista Irujo"*. Aquests antecedents trencaven tots els esquemes ideològics i religiosos del moment. Al règim no li quedava més remei que admetre que es tractava d'un mal catòlic: difícilment un funcionari que professava aquesta religió podia ser d'esquerres i *rojo-separatista...*[81]

Aquesta mateixa apreciació tenia el magistrat del Tribunal Suprem, Rafael Rubio Freire-Duarte, el qual assegurava que *"durante el Movimiento Nacional hubimos de conocer por nuestro cargo no pocas cárceles en la zona liberada, ocupadas por los enemigos del Movimiento, no tuvimos ninguna impresión más desagradable que la experimentada al ver la reclusión en que se hallaban los eclesiásticos separatistas vascos"*. Aquests capellans, lluny d'afavorir la causa nacional, *"contra todas la leyes divinas y humanas"*, seguien aquells que *"martirizaban y asesinaban miles de sacerdotes y religiosos"*.[82]

Igualment va partir el deliri moralista i pseudoreligiós dels victoriosos, materialitzat pel nacionalcatolicisme, el magistrat José Landeta Vilamil. Aquest funcionari va ser sancionat perquè va formar part del Tribunal Popular núm. 1 de Barcelona el 1938; tot i això, ningú l'havia denunciat per haver dictat sentències contra el personal *de orden*. Al rerefons de la seva sanció es trobava una venjança personal del president Buenaventura Sánchez-Cañete, el qual l'acusava d'ésser *"de ideas republicanas y tendencias izquierdistas con anterioridad al Movimiento (...) habiendo prestado servicio con los Rojos hasta la liberación de Barcelona"*.

La imposició d'una sanció al magistrat José Landeta no estava del tot justificada, malgrat els informes de l'elit franquista; per aquest motiu va ser necessari recórrer a unes acusacions d'índole personal, les quals només concernien la seva intimitat més estricta. Ben aviat, la Falange va recollir el rumor, per mitjà dels membres del col·lectiu judicial, que *"su conducta (...) por su prestigio debe esclarecerse"*. Així, es destacava *"su intervención oficial u oficiosa en un divorcio de una señora de Villanueva, en cuya*

---

[79] ACMJ. Justicia. Exp. 15.726.

[80] El catolicisme només era una qüestió pública, d'aparador, emprada per fer patent la victòria de la *Nueva España*. El cardenal Vidal i Barraquer s'alarmava de la gran quantitat d'actes litúrgics que celebraven els victoriosos; així, considerava les expressions religioses del franquisme com a *"Manifestaciones externas de culto que más que actos de afirmación religiosa tal vez constituyan una reacción política contra el laicismo perseguidor de antes, con lo cual será efímero el fruto religioso que se consiga, y en cambio se corre el peligro de acabar de hacer odiosa la religión a los indiferentes y partidarios de la situación anterior"*. H. Raguer, *op. cit.*, pàg. 401.

[81] ACMJ. Justicia. Exp. 12.841.

[82] R. Rubio, *op. cit.*, pàg. 90-91.

casa parece que estuvo hospedado y con la cual parece haberse casado recientemente, después de logrado el divorcio".

La relació afectiva d'aquesta dona i José Landeta va començar quan se'l va destinar com a jutge a Vilanova i la Geltrú, i s'hostatjava a la seva pensió. Amb aquests acusaments falangistes, s'intentava justificar que la dona va aconseguir el divorci per les pressions que José Landeta va exercir davant el jutge que va conèixer del plet. Un comportament inadmissible en un magistrat, perquè vulnerava el principi d'independència. A més, aquest funcionari havia estat jutge d'aquesta localitat i en aquells moments ja havia ascendit a magistrat: era, doncs, superior a l'escalafó del de Vilanova i la Geltrú.

Tot i això, José Landeta assegurarà que

> *"nunca intervino en dichos autos oficial ni oficiosamente, pues cuando se empezó a tramitar el mismo en el Juzgado de Villanueva y Geltrú hacía ya unos meses que había sido trasladado a Lérida (...) que su intervención como testigo, fué debido a los ruegos de la demandante por estar enterado de los malos tratos de que ella era objeto por parte de su marido".* També afegirà que *"los extremos sobre los (que) yo podía declarar y a ellos se limitó mi declaración eran los malos tratos, que no creía pudieran ser causa de divorcio, como así lo reconoce la sentencia dictada".*

A pesar d'això, aquesta va ser l'excusa jurídica que es va emprar per entrar a jutjar la seva presumpta 'immoralitat' per haver-se casat amb una dona divorciada. Certament, el magistrat José Landeta va ser molt valent: a punt de conquerir les tropes rebels Vilanova i la Geltrú, el 20 de gener de 1939, va contreure matrimoni. Una decisió assumida a última hora, malgrat conèixer les conseqüències que això podia comportar-li en el nou Estat dictatorial, en el qual l'Església era qui gestava la moral pública i privada.

L'instructor delegarà des de Madrid la pràctica de les investigacions sobre la seva vida afectiva a l'Administració de justícia de Barcelona, genèricament, però el president Buenaventura Sánchez-Cañete s'encarregarà de la pràctica de totes les declaracions, quan això no era comú. L'objectivitat en la investigació dels presumptes comportaments contraris al *Glorioso Movimiento* del denunciat es posaven a les mans del seu principal denunciant.

En un ambient de venjança i tafaneria, el president rebrà declaració dels familiars i l'exespòs de la muller de José Landeta. L'exmarit assegurarà que durant el darrers anys de la monarquia el magistrat havia mostrat

> *"una conducta bien republicana, pues nunca quiso ir a misa ni asistir a las procesiones; y alguna vez que pasaba por Villanueva alguna persona real no asistía o delegaba en otra persona. (...) es público y notorio que en todas las poblaciones en las cuales ha estado destinado el Sr. Landeta, no se le ha visto entrar nunca en la Iglesia (...) pues a los católicos y su religión los odia a muerte".*

La cosina de la dona del magistrat afirmarà que *"tiene motivos para poder apreciar que el mismo había exteriorizado en todo momento sus ideas izquierdistas y anticatólico, pues jamás iba a misa y si asistió a algún entierro, se quedaba fuera de la Iglesia, y cuando había algún acto oficial, delegaba en otra persona".* Encara afegirà que l'esposa del magistrat, la seva cosina, *"marchó a Lérida donde el Sr. Landeta estaba de Presidente de dicha Audiencia, pasando juntos ocho días en el mismo Hotel".*

Les pressions emocionals i el rebuig del cos judicial que rebrà el magistrat durant tota la instrucció de l'expedient de depuració no el faran defallir, i en tot moment es referirà a aquella dona divorciada com *mi esposa*. José Landeta ultrapassarà els formalismes franquistes del moment i, tendrament, exposarà a l'instructor en el seu plec de descàrrec que quan estava destinat a Vilanova i la Geltrú va emmalaltir, moment en què va adonar-se de les seves limitacions humanes. Llavors,

> *"pensé en contraer matrimonio para aliviar esta situación, creí que aquella mujer buena, atenta, cariñosa, que se encontraba en situación legal, para contraer matrimonio y que a su vez necesitada estaba de protección, pudiera ser, la que me conviniera para realizar mis propósitos y aceptado por ella se verificó nuestro enlace, sin que jamás creyera, que pudiera haber incompatibilidad moral alguna, entre los dos por haber sido testigo de su divorcio en el año 1933, sin pensar entonces para nada, en lo que las circunstancias nos impusieron en 1939. / He considerado conveniente poner en conocimiento de V.S la verdad de los hechos para desvanecer toda sombra de inmoralidad que pudiera parecer existir en lo ocurrido, porque seguramente se habrán desfigurado por los que lo han comunicado a ese Juzgado, que no serán otros que personas que tratan por todos los medios de perjudicar a quien se ha unido a ella, dispensándole la protección forzosa que requieren sus intereses y con esos procedimientos suponen me apartaran de su lado, siguiendo, una vez conseguido, burlándose de ella como hasta la fecha lo han hecho".*

De ben poca cosa van servir aquestes argumentacions, les autoritats ministerials ja havien pres la decisió de sancionar-lo. El Jefe de Depuración, en la proposta que formularà al ministre de justícia, l'acusarà d'haver format part del Tribunal Popular núm. 1 de Barcelona, per la qual cosa *"dando crédito a sus manifestaciones habrá de aceptarse que (...) sólo se impusieron penas privativas de libertad no superiores a cuatro meses de arresto mayor"*. I afegia

> *"que la conducta privada del Señor Landeta, examinada tan solo en cuanto trasciende a su conceptuación como funcionario, está puesta en entredicho desde que por el año 1933 desempeñó el Juzgado de Villanueva y Geltrú, con motivo de sus relaciones sociales y la intervención en el pleito de divorcio que su actual esposa, con la que contrajo matrimonio civil en 1939 durante el dominio rojo, promovió contra el anterior marido, pleito en el que aquel hubo de declarar como testigo, sin que sobre este particular, dado su carácter delicado e íntimo, parezca discreto examinar la veracidad o falta de fundamento de las declaraciones de cargo prestadas por (el) cónyuge divorciado, y (la) prima de la esposa del Sr. Landeta (...) posiblemente influidas por la pasión, máxime cuando lo antes expuesto basta para poner de relieve que el funcionario inculpado no acertó a resolver este asunto de carácter afectivo con aquel austero y correcto modo de proceder exigible a quien, por administrar las elevadas funciones judiciales, ha de ser público modelo, así en su vida oficial como en la privada".*

Difícilment podrà trobar-se en aquest període un compromís amorós tan intens com el que va protagonitzar aquest magistrat; una escletxa d'esperança i llibertat en aquella sòrdida i angoixant Barcelona de 1939. El magistrat José Landeta Villamil va jubilar-se

el 1960 com a simple magistrat de l'Audiència de Barcelona. El franquisme el va admetre perquè era eficient i estava necessitat d'aquesta mena de funcionaris, però a canvi el va relegar al silenci. La moral que l'Església catòlica va aportar al *Glorioso Movimiento* va fer víctimes com ell.[83]

El tipus de moralitat que imposava l'Església catòlica sempre haurà d'estar revestit d'una vida pública i privada exemplar, o com a mínim aquesta serà la fantasia difosa pel franquisme. Així, un funcionari judicial assegurarà del magistrat Jaime de Olartúa que *"no ha observado nada que puede desmerecer la conducta y honorabilidad exigible a un funcionario de la carrera y menos que sea mujeriego"*. A fi que aquesta afirmació no portés a malentesos d'orientació sexual, el testimoni també aclarirà que no havia *"observado anormalidad alguna"*. Si aquesta injerència en l'esfera privada no era suficient, un altre magistrat n'afirmarà *"Que lo considera de moralidad y buenas costumbres, tanto en público como en privado, no conociéndole desvaneos mujeriegos, afición al juego ni ningún vicio externo dominante, y en su vida privada, en la recíproca"*.[84] Les afirmacions sobre la conducta privada d'aquest funcionari significaven un afegitó, ja que allò que es pretenia jutjar veritablement –aquesta va ser l'excusa per a la incoació de l'expedient de depuració– era la seva presumpta vinculació amb el nacionalisme basc i 'l'antiesglésia basca', com ja es veurà.

L'adscripció a un catolicisme recalcitrant i a la reacció política no s'exigia solament al funcionariat, sinó també a tota la seva família. El fiscal Luís de Jayme Torres va ser separat, amb un historial professional molt semblant al dels altres membres de la carrera fiscal que van ser readmesos, bàsicament per venjances personals del col·lectiu. El magistrat Buenaventura Sánchez-Cañete assegurarà que *"se jactaba de que su hijo era un destacado elemento marxista al que según él, le esperaba un gran porvenir, desempeñando a la sazón el cargo de Comisario político de la Auditoría de Guerra de Barcelona"*. Així mateix, el fiscal en cap franquista, Carlos Acquaroni, l'acusava perquè havia demostrat *"contrariedad cuando alcazaban algunas victorias los partidarios de Franco denostando a nuestra Gloriosa Aviación cuando bombardeaba los objetivos militares de Barcelona; todo ello influido seguramente por su hijo Luís Jayme"*.[85] Una informació que el fiscal en cap va recollir de terceres persones, però no per això deixava d'assegurar-la.

Les autoritats franquistes jutjaran molt negativament els funcionaris que tenien un familiar esquerrà, ja que aquesta situació era prou significativa per contaminar-los d'idees *disolventes* i *marxistas*. Les diferents opcions polítiques dels membres d'una mateixa família molt sovint confondran la burocràcia franquista. El capità franquista Francisco Galiana Uriarte era germà de Víctor Galiana Uriarte –magistrat de la Audiència de Barcelona, president del Tribunal de Urgència núm. 2 i vocal als tribunals especials de guàrdia–; en l'informe de l'Ajuntament d'Alacant per a la depuració del primer, se'l confon amb el segon, per això s'assegura que *"Aunque no era militante de partidos de izquierda, se le tiene según las informaciones practicadas como*

---

[83] ACMJ. Justicia. Exp. 15.703 i Registre Civil de Vilanova i la Geltrú: Secció 2ª, tom 26, pàg.127. El 28 de febrer de 1940, es va inscriure una nota marginal a l'acta matrimonial en la qual es feia constar que *"Con fecha 26 del corriente, se acordó unir al expediente matrimonial, al que se refiere la presente acta, escrito presentado por los contrayentes, cumpliendo lo ordenado en 8 de marzo de 1939, en relación con el artículo 42 del Código Civil"*. Un detall que pot explicar que malgrat les pressions corporativistes José Landeta va ser fidel al seu compromís matrimonial. Desgraciadament, no s'ha pogut tenir accés al seu expedient personal del Ministeri de Justicia, ja que no reunia els requisits legals temporals per a la seva consulta; només s'ha pogut examinar el de depuració.

[84] ACMJ. Justicia. Exp. 14.262.

[85] AHN. FC. Mag. Exp. 12.861. Vegeu J. Villarroya Font, *Els bombardeigs de Barcelona durant la Guerra Civil (1936-39)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999.

simpatizante de los partidos de esta ideología". Aquesta informació va mobilitzar la burocràcia franquista. En un nou informe, es demostraria que es tractava d'un error, ja que aquella afirmació *"no está basad(a) en declaraciones concretas de personas determinadas, sino en la apreciación sin duda de los agentes del servicio, debido al carácter izquierdista de un familiar del Sr. Galiana".* Un sobresalt que finalment fou esmenat sense pertorbar la carrera professional de Francisco, el qual també era jutge, així com capità jurídicomilitar de l'exèrcit franquista i un falangista de molta importància.[86]

També es dubtarà de l'afecció al règim franquista del fiscal Joaquín Díaz-Merry, perquè tenia *"un hermano oficial del Ejército, completamente adicto al Gobierno rojo, que actualmente se halla huido".*[87]

4. Els casos més notoris d'incoherència en el procés de depuració respecte als postulats polítics del règim.

El procés de depuració del personal judicial i fiscal no va ser uniforme, com ja s'ha reiterat. Uns mateixos comportaments foren valorats de forma molt diferent segons el funcionari de què es tractés. Aquesta forma d'actuar responia a un interès dels jerarques judicials i fiscals per beneficiar els funcionaris plenament adaptats al grup dirigent i sancionar aquells altres que per una qüestió d'índole personal es considerava que no eren 'dignes' de pertànyer al col·lectiu. Lògicament, sempre s'empraran acusaments polítics, socials o religiosos, però al rerefons senzillament van existir venjances professionals o personals.

Molts funcionaris van ser sancionats simplement per una qüestió de simpatia o animadversió del sector de la magistratura i fiscalia que des d'un primer moment va ser admès, o sigui, els més afectes al règim franquista. Aquesta situació no era només pròpia de Catalunya, sinó que es va donar arreu d'Espanya. Un cas que esdevé paradigmàtic és el del magistrat José Temes Nieto, un funcionari molt eficient i d'una gran preparació intel·lectual. Aquest magistrat va ser nomenat magistrat de l'Audiència Territorial de Madrid el 1928 i amb el Front Popular arribarà a ésser president de la Sala 1a Civil. Una carrera immillorable, tant amb governs monàrquics com republicans. Si no hagués esclatat la guerra, ràpidament se l'hauria nomenat magistrat del Tribunal Suprem. Per les circumstàncies extraordinàries que el conflicte bèl·lic va crear a l'Audiència Territorial de Madrid, va haver de fer-se càrrec de la presidència. Les enveges del col·lectiu per la seva vàlua no impediran la seva admissió, però serà destinat com a simple magistrat a Barcelona. La situació era prou humiliant perquè el conduís a demanar l'excedència voluntària. Si es compara el seu expedient professional amb el de Buenvantura Sánchez-Cañete, autèntic home fort el 1939 a Catalunya, quines diferències qualitatives hi ha! El franquisme significarà això: l'enaltiment de la mediocritat, però summament servil i venjativa.[88]

Les represàlies personals van ser de tal magnitud, darrere la façana de motivacions polítiques, que el governador civil de Girona assegurarà que el magistrat Apolinar de Cáceres

> *Era persona de ideas izquierdistas si bien protestaba de los asesinatos que por entonces se cometian. Por convicción o conveniencia adicto a la funesta Generalidad de Cataluña, a cuyas autoridades servía incondicionalmente. / Es*

[86] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 8.
[87] ACMJ. Justicia. Exp. 14.772.
[88] AHN. FC. Mag. Exp. 13.623.

persona desordenada económicamente contra quien se trató de entrablar el año 1936 alguna reclamación judicial por este motivo, arreglándose amistosamente el asunto por razón del cargo que ejercía de presidente de la Audiencia de esta Capital. Su condición moral deja bastante que desear, estando desprestiado por la conducta de su esposa que es quien más le ha perjudicado. / Aunque al principio fué perseguido por los rojos, más tarde estuvo actuando como Magistrado en el inmoral Tribunal de Divorcios de la Audiencia de Barcelona, durante el período marxista en dicha Capital".

Aquesta informació segurament va ser aportada per algun membre de la judicatura que desitjava venjar-se d'aquest funcionari, d'altra forma no s'entenen els detalls que s'aporten. Aquestes afirmacions faran que l'expedient de depuració del magistrat s'eternitzi en comparació amb la urgència amb què es van resoldre els altres –en aquest context, no pot oblidar-se que Federico Parera també va prestar servei a la Sala de Divorcis, com ell mateix va admetre. Per això, després de deu mesos d'instrucció, el magistrat va traslladar-se *"a Madrid (...) en queja y denuncia ante la Jefatura de Depuración y los señores Ministros y Director General del ramo para que la paralización que el expediente sufría terminara"*. Finalment, se li van imputar dos càrrecs *"cuya inconsitencia paso a demostrar"*, segons afirmarà el magistrat. Així, acceptava que havia pertangut *"a la Sala 2 de lo Criminal, es decir de igual manera que lo hacían otros compañeros de la Sala de lo Civil como los señores Burgués, Parera y de Paz, hoy todos depurados y admitidos al servicio sin expediente formal ni sanción de ninguna clase y sin más diferencia en su actuación con el exponente que la suerte de haberle correspondido otros instructores en la tramitación de sus expedientes"*.

La defensa que empra aquest magistrat responia més al sistema de garanties instaurat per la República que a la inseguretat jurídica del nou règim dictatorial. Apolinar de Cáceres estava confós! El franquisme no li podia permetre de cap manera que acudís en queixa davant les *altas* autoritats ministerials; molts menys que posés en entredit la forma com s'havien tramitat els expedients de depuració de tres funcionaris plenament afectes a la causa nacional, admesos tots ells el mes de maig de 1939, entre els quals es trobava Federico Parera Abelló. Si això no era suficient, denunciarà obertament el seu depurador i deixarà els presumptes càrrecs que se li imputaven a una qüestió de l'atzar. És sorprenent! Molt més encara si es té en compte que no va comptar amb el suport del cos judicial.

El depurador argumentava que la lentitud amb què s'havia tramitat l'expedient obeïa al fet que el governador civil de Girona havia comunicat *"sombras de duda, sobre la convenciencia para el servicio de la permanencia en Gerona, con el obligado desprestigio (...) del funcionario sobre el que se hacen tan rotundas y delicadas afirmaciones"*. Finalment, Apolinar de Cáceres va ser sancionat amb el trasllat forçós i la prohibició de sol·licitar càrrecs vacants durant un any. Es desconeix quin era el rerefons de la venjança contra aquest funcionari, distorsionada sota l'aparença del comportament de la seva dona. Certament, el seu historial administratiu era idèntic al dels altres funcionaris que van ser admesos sense sanció ni la incoació d'un expedient.

Apolinar de Cáceres, molt perseverant en les seves raons, va sol·licitar la reobertura de l'expedient el 12 de maig de 1941. El magistrat creia que la seva conducta durant la guerra no constituïa un motiu de sanció com la que se li havia imposat. I afegia, altra vegada, que

"una actuación <u>absolutamente igual</u> tuvieron los magistrados de la Audiencia de Barcelona, Don Alejandro de Paz, Don Gregorio Burgués y Don Federico

Parera, depurados y admitidos al servicio activo sin sanción según puede verse en sus respectivas diligencias previas. Y si hay alguna diferencia en los casos, es a favor del recurrente, pues los no sancionados prestaron ininterrumpidamente hasta la liberación, sus servicios a los rojos y el suscrito estuvo el primer año sin actuar; lo hizo sólo cuando fue detenido y amenazado con ir a la cárcel".

Novament, Apolinar de Cáceres desvetllava l'arbitrarietat del procés de depuració, sense tenir en compte que les iniquitats comeses en les admissions d'aquells funcionaris no estaven conceptuades d'aquesta forma pel règim: els havia assumit com a afectes des d'un primer moment. El Ministeri de Justícia mai va contestar aquesta sol·licitud... En la immediata postguerra dificilment es revisava una resolució: la dictadura mai s'equivocava. El magistrat va haver d'arrossegar durant tota la seva vida professional aquesta sanció.[89]

En una situació molt semblant a la d'Apolinar de Cáceres es trobarà el magistrat Luís Rubio Usera, marquès consort de Caballero, sancionat amb el trasllat forçós i la prohibició de sol·licitar càrrecs durant un any, perquè va instruir expedients contra els desafectes a la República durant la guerra, tot i que admetia que *"en la medida de sus posibilidades, favorecía con todo interés a dichos elementos"*. Luís Rubio deixava clar que gràcies a les seves instruccions mai es va imposar cap pena de mort contra el personal de *orden*. Però de ben poca cosa va servir-li aquesta defensa, com tampoc la seva adscripció a la *extrema derecha*, segons un procurador, la seva adscripció falangista durant la guerra o el seu empresonament per pertànyer a la cinquena columna el 1938. L'instructor de l'expedient opinava que la seva actuació *"significaba una identificación con el Poder rojo (...), identificación oficial, pública y solemne en el designio persecutorio de la Causa nacional al aplicar disposiciones legales que tenían radical y directamente la dicha finalidad de combatir y derrotar el Movimiento"*.

Luís Usera no comprenia aquesta sanció, des del moment que declararà que *"Todos* (els magistrats) *instruyeron expedientes* (de desafecció) *(...); ahora bien, ello no obstante, algunos ha sido repuestos en sus antiguos cargos, otros han sido depurados sin sanción siendo el único el solicitante"*, o bé, *"la misma intervención tuvieron dignísimos compañeros que han sido repuestos"*. Així, aclarirà que *"Se repartían cada día tres o cinco"* expedients de desafecció, el quals corresponien *"primero al Juzgado número dos, después al tres luego al cuatro y así sicesivamente hasta el número diez y seis, ninguno estaba exento ni relevado de tal reparto (...) Por lo que se refiere a Barcelona intervinieron todos los Juzgados"*.

Naturalment, el fet de no comptar amb el suport de l'elit judicial franquista de Catalunya, per qüestions d'índole personal que la documentació oficial no desvetlla, tot i la seva pertinença a l'aristocràcia, devia tenir molt a veure amb la imposició d'aquesta sanció. Només s'esmentarà, més endavant, com a possible causa les *"irregularidades de conducta privada"*. Passats els anys, es guanyarà la confiança del règim, fins a tal punt que se li concedirà la Cruz de San Raimundo de Peñafort l'1 d'octubre de 1948. Tot i això, morirà com a simple president d'una secció de l'Audiència Provincial de Barcelona el 13 de juny de 1959. La sanció es convertirà sempre en un sinònim d'estancament professional i en una taca: *"doloros(a) siempre y más todavía para quien ha tenido como su mejor ejecutoria heredada ya de su padre que también perteneció a la carrera judicial, el envejecer en ella sin una sola corrección"*.[90]

---

[89] ACMJ. Justicia. Exp. 14.390.
[90] ACMJ. Justicia. Exp. 14.831.

La arbitrarietat en el procés de depuració també queda palesa en l'expedient del magistrat falangista Manuel Montero Alarcia. Aquest funcionari, el *"18 de Julio de 1936"*, *"se encontraba en Italia, y en vez de pasar, de regreso, al Campo Nacional, regresó a Barcelona"*. Aquest comportament el perseguien molt severament les autoritats franquistes –s'ha de recordar que el magistrat Juan Espinosa Gozalbo va ser separat del càrrec per aquest mateix comportament el 1937, una decisió que va ratificar el general Franco el 1941, com ja s'ha exposat–, però en aquest cas se'l va exculpar, perquè *"Parece ser que el expresado funcionario, si no es perturbado, al menos puede catalogarse en el cuadro psico-pático de los excéntricos, por sus extravangancias y rarezas"*. Una observació psíquica que no va impedir que les autoritats ministerials creguessin que *"no le incapacit(a) para regentar cargos en la carrera judicial, con determinadas excepciones en orden a la función. Así debieron comprenderlo los rojos separatistas de Barcelona, al decretar en Abril de 1937 el internamiento del aludido señor en el manicomio"*. Aquest funcionari va ser admès sense sanció i morí exercint el càrrec a l'Audiència de Palma de Mallorca el 1953. Lògicament, el desenllaç satisfactori de la seva depuració i la seva posterior carrera professional tenien molt a veure amb la seva condició de boig i *camisa vieja*.[91]

Si tot això no és suficient, on queda més palesa l'arbitrarietat del procés de depuració és a l'expedient del fiscal Antonio García-Valdecasas Santamaría, cessat per la Generalitat per desafecte el 19 d'agost de 1936. Per això va abandonar Barcelona i es va traslladar a Madrid; *"de allí marchó a Valencia el veintiocho o veintinueve de enero de mil novecientos treinta y siete, donde desempeñó el cargo de Asesor Jurídico de la Fábrica de la Moneda"*. Posteriorment, fou readmès a la carrera fiscal pel Govern republicà i se'l va destinar a la fiscalia de l'Audiència de Barcelona, *"después de lo cual fué agregado en comisión a la Sección de Regiones Autónomas que dependía de la subsecretaría de la Presidencia de esta capital de Barcelona"*.

Els serveis que va prestar Antonio García-Valdecasas a la República eren d'una enorme importància. El sotssecretari del Ministeri d'Hisenda i Economia de la República, quan estava agregat a la Fábrica de Moneda y Timbre, l'elogiarà per *"la índole y delicadeza de los asuntos que en esta fábrica le están encomendados"* i pel *"competente celo con que desarrolla su actuación"*. El 20 de novembre de 1937, per un acord de la Presidència del Consell de Ministres de la República, se'l nomenarà *"para entender en los asuntos relativos a la aplicación del Estatuto de Cataluña"*, *"en cuyo cometido continuó hasta la liberación de Barcelona"*. L'objectiu d'aquest organisme ministerial, que depenia directament del Dr. Negrín, consistia d'apaivagar els ànims soberanistes de la Generalitat, tot desmantellant les noves estructures polítiques nascudes després del 19 de juliol, reconduint-la a un règim menys autonomista que l'existent el 1936 –cal veure la seva actuació en l'enfrontament entre el Govern central i l'autonòmic per la recaptació de les multes imposades pels tribunals especials de guàrdia, ja analitzat. Mentrestant, el fiscal havia sol·licitat voluntàriament el seu reingrés a la carrera, potser per la importància política del càrrec que estava desenvolupant a la presidència del Govern central quan ja temia que la guerra estava perduda.

Aquestes dues destinacions polítiques de García-Valdecasas eren de la màxima confiança del Govern de la República, fins a l'extrem que el fiscal en cap afirmarà que era *"agregado a la Secretaría particular del Presidente del consejo de Ministros Negrín donde siguió prestando servicios"*. La situació es complicarà molt més quan la policia asseguri que la comissió que va desenvolupar a la Fábrica de Moneda y Timbre,

[91] ACMJ. Justicia. Exp. 14.321 i 15.716.

la hi va proporcionar un *"hermano suyo el cual fué compañero de estudios del Dr. Negrín. Posteriormente regresó a Barcelona instalándose en un pueblo llamdo Vallirana (Barcelona) trabajando en la Asesoría Jurídica de esa capital (Palacio de Pedralbes)"*. També la Policia de Investigación y Vigilancia assegurarà que *"de los informes recogidos, su actuación ha sido totalmente roja. (...) considerándole como desafecto al Glorioso Movimiento Nacional"*.

Malgrat aquesta intensa activitat política a favor de la República de García-Valdecasas, només se li va imposar la sanció de trasllat forçós i la prohibició de sol·licitar càrrecs vacants durant tres anys: un correctiu desproporcionat. Molt més encara si el seu comportament es compara amb altres magistrats i fiscals que van actuar de forma molt més atenuada durant la República, però que finalment van ser sancionats més severament. Però existien diferències substancials: el seu era un *"apellido que tenía resonancia en la zona nacional"*, el qual possibilitarà aquesta depuració tan benèfica i la seva admissió amb una sanció mínima. Certament, formava part d'una nissaga que disposava dels membres suficients per estar a bones amb tots els règims polítics.[92]

Per altra banda, de ben poca cosa va servir al magistrat Agustín Altés Pallás ésser un dels primers cotitzants de la Falange a Barcelona, un autèntic *camisa vieja*, o el fet d'ésser un dels delegats de les forces d'ocupació militars per controlar la presentació dels funcionaris, després de la conquesta de Barcelona. La seva informació prèvia per a la depuració va començar rutinàriament. Però sorprèn el poc *entusiasmo* del president interí de l'audiència, quan només informa que *"es persona de derechas y afecto al Glorioso Movimiento Nacional"*. En cap moment assegurarà que era afecte en *un todo*, tot i el seu passat reaccionari. Fins aquí, podia haver estat readmès sense la instrucció d'un expedient formal de depuració, però inesperadament la Falange de Barcelona, l'organització per la qual ell havia lluitat tant a fi que s'implantés a Barcelona, manifestarà que *"En cuanto a su moralidad tiene mucho que desear"*.

Immediatament, tots els mecanismes repressius del règim es van accionar. El fiscal en cap estava preocupat per la possibilitat que Agustín Altés hagués incorregut *"en alguna falta que afectase a su moralidad ó a su conducta profesional"*. Ràpidament, es va sol·licitar informació als col·legis d'advocats, de procuradors i notarial. Tots van mostrar-se favorables al magistrat. Així mateix, la Falange rectificarà el seu primer informe i assegurarà que *"se le tiene conceptuado como persona completamente adicta a nuestro Glorioso Movimiento Nacional"*. La immoralitat a la qual feia esment el primer informe era *"un error toda vez que, a raíz de la subversión de Octubre de 1934 le fue instruido al Sr. Altés un expediente para depurar todos los cargos que se le imputaban (...) expediente que fue terminado resolviéndose que no había lugar a sanción alguna"*. Dificilment podia cometre la Falange aquest tipus d'error, més en tractar-se d'un *camisa vieja*; ben segur que la burocràcia del moment va fer aflorar unes informacions que van passar desapercebudes per als jerarques provincials del partit únic. Finalment, se'l va admetre sense sanció, però l'existència de l'expedient va servir perquè es jubilés el 1946 com a magistrat de l'Audiència de Saragossa, molt per sota del que es mereixia per antiguitat i mèrits reaccionaris.[93]

Quan el procés de depuració va acabar-se, sobresurten els historials de dos funcionaris: Víctor González de Echávarri Castañeda i Federico Parera Abelló. Tots els règims –monarquia, república i franquisme– els van respectar i sempre van gaudir del millor concepte possible del poder públic. ¿Quines qualitats posseïen aquests funcionaris perquè tots els règims polítics els assumissin? ¿Com és que van superar tots

[92] ACMJ. Justicia. Exp. 15.308 i 14.452.
[93] AGTSJC. Expedients personals. Altés Pallás.

els règims amb un expedient molt brillant i la confiança de les autoritats? Costa contestar aquestes preguntes.

En el cas de Víctor González de Echávarri està clar que es tractava d'un dels funcionaris més valuosos de Catalunya entre 1931 i 1939, any de la seva jubilació. El respecte de la classe política es basava en la seva gran preparació intel·lectual. Aquest funcionari sempre va relacionar-se fluidament amb el poder del moment. Víctor González de Echávarri devia ser dels pocs funcionaris que valorava la Guerra Civil com una autèntica fractura: Espanya mai més tornaria a ser igual, la marxa enrere no era possible. Això el conduirà a sotmetre's al procés de depuració, però passivament: no va delatar ningú ni va aportar dades que poguessin conduir a represàlies als seus companys a l'interior o a l'exili.

En el cas de Federico Parera Abelló la resposta a aquestes preguntes és molt més difícil, ja que no pot ni tan sols afirmar-se si era reaccionari, conservador o apolític. Sí que és inqüestionable que es tractava d'un funcionari summament intel·ligent, en l'accepció d'espavilat, capaç d'acontentar tots els règims del període sense hipotecar el seu futur. Un paper que no li devia representar un gran esforç, des del moment que tenia una bona preparació jurídica. Els seus moviments sempre van mostrar-se molt subtilment, fins i tot els seus propis companys els desconeixien, prova d'això és el fet que quan gran part de la magistratura va ser detinguda el 1938, ell no era entre el inculpats, malgrat el seu protagonisme organitzador, dins la xarxa quintacolumnista des de 1936.

Federico Parera era un funcionari molt ambiciós, coneixia prou bé quina era la seva fita, i l'aconseguirà el 1945, quan se'l nomenarà magistrat del Tribunal Suprem. Just per això se l'ha d'analitzar més des del punt de vista psicològic, que no és l'objectiu d'aquest estudi, que del social i polític, perquè el seu comportament ultrapassa qualsevol concepció de règim polític.

No hi ha cap mena de dubte que entre Víctor González de Echávarri i Federico Parera Abelló existeix una similitud d'una gran importància, més considerable que les possibles discrepàncies esmentades: tots dos tenien unes enormes qualitats per servir el poder, al marge del règim polític o del partit que hi governés: la màxima qualitat d'un funcionari ambicionada pels governants.

A l'inrevés, també hi ha dos fiscals que van ser rebutjats per tots els règims entre 1931-1945. Es tracta dels fiscals Pedro Moreu Gisbert i José Martí de Veses Sancho. El primer, bastant inepte professionalment, el separarà la República el 1932. Podia pensar-se que el franquisme el readmetria, però, des del moment que va ser condemnat a dotze anys de presó per pertinença a la francmaçoneria, mai més va poder retornar al càrrec. El segon, el separarà la República perquè va desenvolupar el Govern Civil de Castelló amb el general Berenguer; el franquisme actuarà de la mateixa forma perquè va ser secretari particular del president del Govern Portela Valladares, i el 1939 encara no havia retornat a Espanya des de França, tot i que va marxar el 1936.

5. La depuració del personal destinat a Barcelona després de 1939.

Els processos de depuració que es van seguir a la resta de l'Estat són molt similars als de Catalunya.[94] Tret del País Basc o Navarra, on també es perseguirà el *"rojo-separatista"*, en els altres territoris només es tindrà en compte la presa de posició dels jutges i fiscals en 'delictes' de tipus social o polític durant la República. La instrucció o l'acusament en una causa d'aquesta índole, ja es tracti de la magistratura o del ministeri

[94] En aquest sentit, només s'han consultat els expedients del personal que amb posterioritat al 1939 va ser destinat als òrgans jurisdiccionals de Barcelona.

fiscal, en detriment de les faccions reaccionàries o de la oligarquia, serà motiu suficient per a l'incoació d'un expedient de depuració, amb la possibilitat de la imposició d'una sanció o fins i tot de la separació.

Un dels casos més interessants d'aquest període és el del jutge de Badajoz, José Fernández Hernando, destinat a Barcelona el 1944. El 18 de juliol de 1936 es trobava de vacances a Portugal. Des d'allà no va ingressar immediatament a l'Espanya nacional, sinó que, segons afirma, va esperar que el coronel Yagüe conquerís Badajoz per tornar-hi. Aquest comportament l'utilitzaran els seus detractors per qüestionar el seu passat com a persona *de orden.* És més, asseguraran que des de Portugal va donar instruccions als seus familiars a fi que no paguessin la contribució a les autoritats nacionals, ja que el cop d'Estat fracassaria.

Quan va tornar a Badajoz, s'adaptà plenament als colpistes fins el punt que en pocs mesos arribarà a ser Delegado Provincial de Justicia y Derecho de la Falange, tinent del cos jurídicomilitar i assessor del governador militar. Però haver assolit aquests alts càrrecs no era motiu suficient en aquell ambient d'odi i delació per estar segur, prova d'això és que temia que *"se pudiera informar sobre él"*.

La seva por era real. El 1937 se li va incoar un expedient disciplinari amb l'objectiu de depurar la seva responsabilitat quan va desenvolupar la comissió de jutge especial durant la República per a la instrucció dels successos que van ocórrer a Zorita (Cáceres) el 1932, en els quals van morir diversos jornalers per trets de la Guàrdia Civil quan ocupaven una finca. En aquella causa, José Fernández va processar els membres de la benemèrita com a responsables d'aquestes morts per imprudència. Durant la guerra, aquest comportament jurisdiccional s'entendrà per un sector de les forces reaccionàries com una evidència que el funcionari era *"rojo, al menos (...) muy izquierdista"*. Però, el president del Consejo de Guerra Permanente de Badajoz informarà el 1937 que en ell havia observat *"una gran competencia jurídica, extraordinario espíritu de trabajo, gran patriotismo e identificación absoluta con el Movimiento Nacionalista"*, i afegia que *"no dudo que en todo momento se habrá conducido con la máxima rectitud, justicia y patriotismo"*.

La incoació d'aquest expedient disciplinari obeïa a una venjança de la Guàrdia Civil per haver decretat el processament de diversos membres del cos. En aquell ambient d'exaltació de l'honor, la benemèrita no podia acceptar aquella vexació, ocorreguda el 1932; una humiliació que va arribar fins a l'extrem, com s'assegurarà, *"que para la responsabilidades civiles que en su día pudieran resultar de la causa, se trató de embargar los muebles de los Guardias encartados los que para evitarlo tuvieron que retirarlos a otros pabellones de los compañeros puesto que no se trataba más que del modestísimo ajuar que de ordinario tiene una Guardia Civil"*.

Un amic falangista del jutge Fernández li escriurà una carta per manifestar-li que *"me satisface* (la incoación del expediente), *porque de esta forma da lugar, primero: a que se quede a la luz del día y 'cara al sol', suficientemente demostrado y para el resto de nuestra Era Azul, quien somos nosotros los falangistas"*. En la instrucció de l'expedient quedava clar que el funcionari estava a bones amb totes les famílies del règim, per la qual cosa es sobreseurà el març de 1938. Això no obstant, el 21 d'abril de 1938, se li n'instruirà un de nou, però aquesta vegada de depuració, d'acord amb les ordres *"recibidas de la superioridad"*. Aquest cop se l'acusarà obertament de ser republicà, perquè *"fué designado para actuar contra el capitán de la Guardia Civil, señor Murillo"*; a més, *"Era asiduo asistente a las manifestaciones que organizaban los elementos marxistas de Hervás (...) (y) felicitó efusivamente al candidato republicano socialista"*.

A partir d'aquest moment, la situació es complicarà, ja que s'aportarà a l'expedient una fotografia de la manifestació que va celebrar la proclamació de la República a Hervàs, on el jutge figura al fons. El capellà d'Hervàs confirmarà aquesta versió i agregarà que *"daba públicamente vivas a la República y llegó hasta a llamar místico a Fernando de los Ríos"*. La Guàrdia civil li instruirà un atestat demolidor, on testificaran moltes persones en contra seva.

En el seu plec de descàrrec del 28 de juny de 1938, José Fernández Hernando assegurarà *"la enconada persecución de que se le ha hecho víctima"* i acusarà *"tres Oficiales de la Guardia Civil"* de ser-ne els promotors de la denúncia, els quals actuaven *"por el deseo de obtener reparación para hipotéticos agravios al Benemérito Instituto"*. En els seus raonaments de defensa, el jutge descriurà molt detalladament allò que eren els mecanismes repressius del franquisme: meres eines per materialitzar la venjança personal. Però, en aquest cas, la seva víctima era ell, un funcionari judicial pel que sembla afecte al *Glorioso Movimiento*. D'aquesta forma, creu que els guàrdies civils havien iniciat contra ell *"una sistemática campaña persecutoria y de difamación, utilizando al efecto medios y facultades extraordinarias que la España Nacional les confiara no como instrumentos de venganza,(...) sino para valerse de ellos (...) contra los enemigos del Movimiento Salvador"*.

En aquest segon expedient, el jutge Fernández haurà de justificar el retard amb què es va incorporar a la zona nacional. Ho justificarà argumentant que des d'un primer moment es va negar a posar-se a les ordres del Govern de la República; per això va esperar la conquesta de Badajoz. Així, *"el 16 de Agosto siguiente, 36 horas después de su liberación"*, es va presentar *"al entonces Teniente Coronel y hoy General Yagüe, Jefe de las columnas libertadoras, (...) (quien) le mandó hacerse cargo del Juzgado"*. La Falange assegurarà que *"El 22 de agosto de 1936 se afilió a F.E. y de las J.O.N.S encargándose al poco tiempo de la Asesoría Jurídica y después de la Unificación, con fecha 27 de Agosto de 1937 obtuvo el nombramiento de Delegado Provincial de Justicia y Derecho de F.E"*. També desenvolupava *simultáneamente*, segons la Falange, els càrrecs de *"Juez Militar eventual Asesor Jurídico del Gobierno Militar, Vocal ponente del Consejo de Guerra Permamente de esta Plaza y Delegado del Auditor del Ejército del Sur"*.

L'11 de març de 1940, se l'admetrà al servei de l'Espanya nacional, continuant de jutge de Badajoz. És indiscutible l'adhesió del jutge José Fernández Hernando a la causa nacional des que entra a Badajoz. Però en la seva trajectòria política hi ha massa contradiccions. El fet que el 1932 se'l nomenés jutge especial pels fets ocorreguts a Zorita demostra que gaudia de la confiança de les autoritats republicanes. També, és innegable que formava part de la manifestació que celebrava la proclamació de la República. Així mateix, sorprèn que en iniciar-se el cop d'Estat no es posés immediatament a disposició de les autoritats rebels. Però encara estranya més que s'afiliés pocs dies després d'entrar a l'Espanya nacional a la Falange. ¿Es tracta d'un 'canvi de jaqueta'? ¿Pot respondre aquesta abundància de càrrecs de rellevància a un desig d'amagar un passat republicà? Són preguntes que no poden ser respostes. Sí que és cert que farà una gran carrera professional durant el franquisme; així, arribarà a ésser governador civil de Girona (1943-1945), director general de l'Administració civil, secretari general de la Junta Nacional de Elecciones Sindicales (1952-1958), magistrat del Tribunal Suprem (1958) i magistrat del Tribunal Central d'Amparo (1967). En aquest cas, l'obertura de dos expedients no va impedir que realitzés una carrera ascendent. Per això, s'ha de reiterar que en la depuració del personal no existeixen criteris sistemàtics ni models, sinó que cada funcionari és una particularitat, motiu pel

qual el seu historial no pot comparar-se al dels altres. Això només pot explicar-se pel fet que el franquisme era una dictadura, on només prevalia la inseguretat jurídica.[95]

El nacionalisme basc es perseguirà tan durament com el català: ambdós se'ls considerarà un *càncer* que havia enverinat l'Administració de justícia d'aquestes respectives *regiones*. Però no tot allò que era basc es perseguia, ja que *"la parte vascongada de Navarra, que no en balde forma parte de esta provincia, tan foral como española, y que tiene tal filiación brillantemente acreditada"*. L'autèntic mal *separatista* basc es localitzava a *"las provincias de Vizacaya y Guipúzcoa, pues aparte de un exclusivismo mayor que el catalán, (...) hace que el Juez, sea o no ejemplar, se le considere siempre un forastero escasamente tolerado"*.[96]

El magistrat Jaime de Olartúa Arana, destinat a Barcelona el 1939, serà perseguit, després de delatar-lo la Falange de Pamplona, perquè el vinculava amb el nacionalisme basc. Davant d'aquest imputament, la Junta Central Carlista assegurarà el 8 de novembre de 1936 que aquest funcionari

> *"dentro de su augusta función, favorec(ió) cuanto (pudo), en los procesos criminales, a los detenidos carlistas que, en infinidad de veces, se vieron acusados por cuestiones de índole política y tenencias ilícitas de armas de fuego, habiendo demostrado, el Sr. Olartúa, su afecto hacia nuestros militantes con mayor intensidad en la época, precisamente, en que el Frente Popular acentuaba su persecución contra la Causa Carlista"*.

Quedava clar, doncs, que la denúncia era una simple excusa per protagonitzar un enfrontament entre els falangistes i els carlistes, tan comú des del Decret d'Unificació i especialment durant la postguerra.

Si aquest informe li era favorable, l'alcalde de Pamplona afirmarà que Jaime de Olartúa *"era considerado como un elemento del nacionalismo separatista"*. El mateix parer destacarà el governador civil, el qual assegurarà que *"es considerado como de ideas nacionalistas, pero no se le conocen actividades en favor de dicho partido y menos en contra del actual Movimiento Nacional"*.

Jaime de Olartúa negarà el 4 de desembre de 1936 la seva pertinença al nacionalista basc, ja que sempre havia estat *"tradicionalista, teniendo amor a los Fueros, pero dentro de la unidad de la Patria Española"*. Unes afirmacions que seran corroborades per un testimoni, el qual assegurarà *"que su ideología no es nacionalista vasco, sino de jaimista clásico y por consiguiente amante de los Fueros, y Tradiciones del País, pero siempre dentro de la unidad de la Patria"*. El president de la audiència, Eduardo Alonso Alonso, exgovernador general de la Generalitat, es manifestarà de la mateixa manera que aquest testimoni.

Fins aquí, les forces carlistes i falangistes estaven bastant equilibrades, per la qual cosa aquests últims faran ús de personalitats del món jurídic navarrès a fi de carregar amb força contra el magistrat, més enllà de la seva presumpte adscripció al nacionalisme basc, ja que aquesta circumstància, la principal, no prosperava. El degà del Colegio Notarial de Pamplona manifestarà que

> *"tiene el convencimiento de que diho Sr., sin estar perturbado mentalmente, es ligero de juicio y de poco firme critero, lo que unido a una posible ambición, le ha hecho conversar frecuentemente y en sentido de adulación, con personas de bajo nivel cultural, por suponerlas que habían de tener influencia al*

[95] AHN. FC. Mag. Exp. 12.115 i I. Riera, *op. cit.*, pàg. 364.
[96] R. Rubio, *op. cit.*, pàg. 90.

advenimiento de la República; que con posterioridad, es voz pública que dicho Sr. profesaba ideas nacionalistas, probablemente con intención de medro si se promulgaba el Estatuto vasco, puesto que le habían de ser favorable su conocimiento del vascuence y su origen vasco".

A partir d'aquest informe, es comprovarà que el degà del Colegio Notarial, Benjamín Arnáez Navarro, era el promotor indirecte de la delació, ja que utilitzarà frases i paraules idèntiques a les emprades per la Falange en la seva denúncia. Lògicament, a mesura que s'instrueixi l'expedient, la Falange intentarà desvirtuar els descàrrecs aportats pel magistrat. Davant l'empar legal que el magistrat havia donat als carlistes quan eren detinguts, els falangistes, sarcàsticament, asseguraran que *"Azaña tan tonto, que se lo consentía"*. Per això, conceptuaven el seu tradicionalisme 'd'una reconversió política' que només pretenia *"adular al Partido Carlista, para lograr su protección"*. Finalment, el falangistes creuran que el funcionari *"manifiesta oposición a todo Movimiento fascista, llegando inclusive a hablar con desenfado y menosprecio de la Nación Italiana, cuando la guerra de Abisinia"*. A més, el consideraven nacionalista basc perquè *"frecuenta el Frontón Euskal-Jai, de Pamplona; sitio que ha producido la ruina de muchos ciudadanos y que lleva la lágrimas a muchos hogares. Así bien frecuenta Bares; lo peor es las compañías o amistades con quienes se les ve en dichos sitios"*.

En el seu plec de descàrrec, Jaime de Olartúa raonarà el perquè de l'interès del degà dels notaris perquè el sancionessin; així, assegura que va sentenciar un plet en contra seva el 23 de juliol de 1936 quan era president de la Sala del Civil de l'Audiència Territorial de Pamplona. A més, admetrà que *"efectivamente si simpatizó en algún aspecto no en todos con el Estatuto de Estella, fué por entender, que en él, podrían encontrar defensa las convicciones religiosas del país, contra las asechazas de aquel gobierno laico"*, enumerant tot seguit els carlistes il·lustres que també li van donar suport.

Malgrat les versions tan contradictòries dels fets i l'equilibri de les proves entre els carlistes i els falangistes, van guanyar les tesis d'aquests últims. D'aquesta forma, la Comisión de Justicia de la Junta Técnica del Estado el sancionarà el 22 de febrer de 1937, perquè considerava que

"los nacionalismos vasco y catalán en su credo y en sus actividades posponen el concepto de la Patria española al de sus respectivas regiones, habiendo ocasionado su actitud incontables perjuicios morales y materiales durante la actual campaña, y comprobado que el Sr. Olartúa ha defendido notoriamente el Estatuto vasco, cuya instauración ha sido el principal objetivo perseguido por los nacionalistas en su unión con el Frente popular, aún cuando por parte del expedientado siempre se ha guardado la correcta discreción de quien conocedor de sus deberes no incurre en violentas y exageradas actividades".

El general Franco va imposar a Jaime de Olartúa la sanció de dotze mesos de suspensió de sou i ocupació.[97]

Tal com succeïa a Catalunya, el comportament del funcionariat de l'Administració de justícia al País Basc no devia ser gaire favorable al basquisme. Això ho prova el fet que molts funcionaris que hi estaven destinats coneixien els preparatius del cop d'Estat del 18 de juliol de 1936, i hi van participar activament. El magistrat Luís Felipe Gómez

[97] ACMJ. Justicia. Exp. 14.262 i 14.444.

Fernández-Maríaca, destinat a Barcelona el 1939, afirma que *"Mi adhesión al Glorioso Movimiento Nacional fué tan decidida y entuasiasta que antes del 18 de Julio estuve en contacto con Militares y Falangistas para sumarme a él; pero la traición o cobardía, o las dos cosas, hicieron que Bilbao no se incorporase al Alzamiento"*. Llavors, va continuar al seu càrrec de l'Audiència Provincial de Bilbao. Posteriorment, el van nomenar president interí d'aquesta audiència, però va fugir per la responsabilitat que això representava de cara als rebels, es va amagar en un poble i, quan va ser descobert, *"me vi precisado a abandonar el refugio y atravesar a todo evento la línea de fuego, lo que realicé la mañana del 28 de Junio de 1937 (...) por el sector de Arceniega-Respaldiza"*.[98]

El rebuig al Govern de la República i al basquisme conduirà els funcionaris a protagonitzar comportaments gairebé delirants, amb un objectiu ben definit: no donar cap tipus de suport als republicans, ja que si els militars colpistes enderrocaven el Govern, podrien hipotecar el seu futur professional. Manuel Pino Chico, magistrat destinat a Barcelona el 1943, explica que el 18 de juliol de 1936 era jutge de Sant Sebastià. Dos dies abans que els rebels conquerissim aquesta ciutat, havia estat designat pel ministre de justícia membre del Tribunal Popular de Sant Sebastià; un nomenament que *"le ocasionó gran disgusto, hasta el extremo de intentar que el Médico Forense Sr Cardenal le inyectara el microbio del paludismo, con intención de no actuar, y si no llegó a ponerse tal inyeccción fue, porque afortunadamente no tuvo necesidad de ello, ya que no fue llamado para actuar"*. Aquest excèntric comportament el corroborarà el metge forense Sr. Cardenal, el qual assegurarà que el magistrat Manuel Pino Chico li va pregar *"le pusiera alguna inyección que le inoculara el paludismo o cualquier otra enfermedad mediante la que pudiera librarse de tal obligación, procurando tranquilizarle el declarante, manifestándole (...) no creer necesario recurrir a este medio por cuanto estaba dispuesto a certificar su estado de enfermedad, eludiendo así su actuación"*. Quan els rebels estaven a punt de conquerir Sant Sebastià, *"el mismo día 12 del mismo mes* (setembre) *se ordenó por radio que todas las autoridades se trasladaran a Bilbao, para donde salía el Gobernador, Diputación y Alcaldía"*; però Manuel Pino, en comptes d'obeir la retirada, es va refugiar *"en el Hotel San Ignacio de esta Capital, donde permanecí hasta la entrada de las fuerzas Nacionales"*.[99]

L'opció política de la majoria de la magistratura del País Basc devia assemblar-se molt a la de Catalunya. Qualsevol acció, per extravagant que fos, tenia sentit si servia per afeblir la República a fi de fer possible la victòria dels rebels. Sense el Poder judicial, cap règim democràtic té legitimitat; justament és això el que perseguia la majoria del funcionariat. Amb aquest comportament s'incrementava encara més el buit de poder que va regnar al territori 'republicà', des que es va derrotar els colpistes. Això ho va comprendre perfectament el magistrat Severiano Jesús Pedreira Castro, destinat a Barcelona el 1939. Aquest funcionari ocupava el Jurado Mixto de Zapatería de Madrid en esclatar la guerra, i pel fet d'estar a la

> *"Zona marxista, estimó que en ella habían cambiado, práctica y radicalmente, las normas jurídicas y éticas para poder desempañar total y legalmente la función de Presidente con arreglo a su ideología y como desde aquel histórico*

[98] El magistrat Ricardo Sánchez de Movillán Gutiérrez de Celis, destinat a Barcelona el 1940, també assegura que en produir-se el cop d'Estat es trobava al Balneario de Ormáiztegui (Guipúscoa). El 20 de juliol, hi va ser detingut *"por los rojo-separatistas de Guipúzcoa. –Concretamente, por el Comité del Frente popular de Besain"*. Des de les eleccions de febrer de 1936, aquest funcionari era diputat a les Corts per la CEDA, per la circumscripció de Santander. AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 9 i 19.
[99] ACMJ. Justicia. Exp. 15.728.

momento fué visto que la Justicia social, como la de todo orden, tanto civil como penal, había desaparecido de la España roja no quise prestarme en momento alguno a ser órgano, medio de tal llamada Justicia. (...) Por tanto en toda mi actuacón de Presidente durante el Gobierno rojo no hubo solo una sentencia por mi pronunciada".

Els funcionaris que legalment tenien la comesa d'interpretar la llei i d'executar allò que havien jutjat es desentenien de l'estat de dret; l'abandonaven en mans de la *chusma excitada* i d'unes forces 'revolucionàries' massa sovint més destructives que constructives.[100] La República havia perdut arreu la magistratura, garant de l'estat de dret.

6. Els efectes de les sancions i les separacions després de 1945.

Vint anys després, les sancions encara gaudien de plena vigència en molts casos. El 20 de setembre de 1957, la Inspección Central de Tribunales es va dirigir al president de l'Audiència Territorial de Barcelona a fi que l'informés de si un magistrat, que encara no tenia la sanció cancel·lada, *"a su juicio (...) durante el tiempo que lleva a sus órdenes, observó una conducta de clara afección al Glorioso Movimiento Nacional"*. El president li va contestar que el funcionari hi era afecte, *"sin observarse el menor detalle en contra de ello, siendo un funcionario que con toda lealtad y corrección cumple los deberes del cargo, incluso social y políticamente"*. El control franquista de la magistratura encara anirà molt més enllà, ja que es requerirà el magistrat investigat *"para que manifieste nombre y circunstancias de todos y cada uno de los superiores jerárquicos que haya tenido desde que regresó en la Carrera hasta la fecha actual"*, amb l'objectiu d'adreçar-s'hi la Inspección i sol·licitar-los l'informe d'afecció.[101]

Tampoc va tenir gaire sort Eduardo de Zúñiga García-Izquierdo, el magistrat que havia romàs diversos mesos a Niça esperant com es desenvolupava el conflicte bèl·lic a fi de decidir per quin bàndol optava, com ja s'ha exposat. Aquest comportament es va sancionar amb sis mesos de suspensió de càrrec i sou. El magistrat no acceptava aquesta sanció, ja que l'entenia com una taca en la seva carrera; a part d'això, creia que havia deixat de percebre unes retribucions que li corresponien, per la qual cosa va sol·licitar el 1948 la revisió del seu expedient. Novament, va fer-se una nova instrucció; si l'anterior li havia estat adversa, en aquesta la policia informava, i el president de l'audiència reproduïa, que *"No se le conocieron actividades político sociales de ningún matiz, si bien era conocida su amistad y devoción por el que fue jefe del partido Republicano Radical, D. Alejandro Lerroux y García"*. Aquesta amistat potser obeïa al fet que ambdós eren igual de desvergonyits.

En aquest segon expedient, Eduardo de Zúñiga va comptar amb el suport del col·lectiu judicial, molt especialment del magistrat Ignacio de Lecea, ja magistrat del Tribunal Suprem. Però això va ser insuficient, el depurador assegurarà que *"Las diligencias practicadas no desvirtúan los hechos que se tuvieron en cuenta por la Junta Técnica del Estado, para corregir, conforme al precepto entonces en vigor al Sr. Zúñiga y García Izquierdo, por lo que se estima que no es procedente modificar el acuerdo del Excmo. Sr. Presidente de la Junta Técnica del Estado"*.[102] La sanció va ser confirmada. Naturalment, el general Franco no podia equivocar-se: les seves resolucions

[100] AHN. FC. Magis. Exp. 12.375.
[101] AGTSJC. Aquesta documentació no reuneix els requisits previstos a la llei per donar publicitat als seus protagonistes.
[102] ACMJ. Justicia. Exp. 13.970 i 14.469.

eren immutables. Potser, per això *"El Jefe responde ante Dios y ante la Historia"*, però no davant els homes.[103]

El 1949, també es denegarà la sol·licitud de readmissió del magistrat José Maria García Amorós, magistrat degà de Barcelona durant la República, com ja es veurà en l'apartat dedicat als funcionaris que van ser condemnats per la jurisdicció castrense. La memòria dels vencedors era infrangible.

Durant els primers anys del franquisme, les separacions del servei difícilment es revocaran. Més enllà de 1950, podrà existir alguna possibilitat. Només es coneix un cas, el del fiscal José Martí de Veses Sancho –familiar de Portela Valladares– en què la separació se substituirà per la sanció de cinc anys de postergació per a l'ascens i la inhabilitació pel mateix temps. Naturalment, aquest funcionari comptava amb una gran quantitat d'avals de personalitats franquistes de primera línia. D'entre ells, destaca el de José Pla Casadevall, com fa constar a l'aval, el qual li escriu una carta des del Mas Llofriu el 22 de setembre de 1948. José Pla assegura que el Sr. Montes,[104] delegat de Franco, a qui José Martí de Veses va sol·licitar-li l'entrada a l'Espanya Nacional, va anar des de Salamanca a Niça amb l'objectiu d'influir davant

> *"los dirigentes del Gobierno rojo, al objeto de salvar la vida de José Antonio Primo de Rivera. / En Niza, gracias a las activas y constantes gestiones de Vd.* (José Martí de Veses) *pudo el Sr. Montes celebrar varias y extensas entrevistas con los Sres. Portela, Sánchez Román, (...) Calviño y en general con casi todos los personajes republicanos allí residentes. No asistí personalmente a esas reuniones pero sé por haberlo oído del Sr. Montes, que Vd. intervino decisivamente en todos los esfuerzos que se hicieron para que Leon Blum, a la sazón Presidente del Gobierno Francés y Sir Anthony Eden, titular del Foreing Office, pidieran el indulto. Todos los telegramas y documentos en ese sentido, fueron redactados por Vd. (...) Por todos los contactos que tuve con Vd. hasta que fui expulsado de Francia, me consta que no desperdició Vd. ocasión alguna intentado conseguir del Gobierno Nacional la autorización para regresar a España, lo que al fin pudo conseguir en 1941. / De esa declaración puede Vd. hacer el uso que estime más oportuno quedando a su disposición para confirmar, ante cualquier Autoridad el concepto que tengo de Vd. al que considero una de las personas mejor intencionadas, más cabales y correctas que he conocido. (...) José Pla".*[105]

Tal com explica José Pla, és cert que *"en colaboración con los comités británico y francés, tuvo lugar en París una Conférence internationale privée des Comités pour la paix en Espagne, los días 30 de abril y 1-2 de mayo de 1938 (...) Entre los nombres de los miembros de la Conferencia, delegados de los Comités y otros invitados"* es trobava *"J. Martí de Veses"*.[106] Finalment, el 1951, José Martí de Veses fou readmès al càrrec i es va reintegrar a la carrera fiscal. Es tracta, doncs, d'una excepció que confirma la regla.

El fiscal Castor García Fernández, separat el 1939, no va tenir la mateixa sort, com tants d'altres funcionaris. El 1953 va presentar una instància sol·licitant el seu reingrés, tot al·legant que havia estat absolt per la justícia castrense. Però el depurador entenia

---

[103] Art. 47 del Decret del 7 d'agost de 1937 del Govern de l'Espanya nacional.
[104] Podria tractar-se d'Eugenio Montes, *camisa vieja* i col·laborador immediat de José Antonio Primo de Rivera. A J. M. Gil-Robles, *Op. Cit.*, pàg. 407.
[105] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.
[106] H. Raguer, *op. cit.*, pàg. 290-91.

que quan les tropes nacionals van ocupar Barcelona, *"huyó a Gerona y más tarde a Francia siguiendo el éxodo rojo. Continuó en la vecina República hasta Agosto de 1941 en que regresó a España presentándose a las Autoridades (...) durante su estancia en Francia, en San Juan de Luz figuró en las listas de peticionarios de subsidio que la Legión Mejicana estableció para los exiliados rojos españoles."* Si això no era poc, s'assegurarà que *"estaba afiliado a Izquierda Republicana de Cataluña, (...) y que se manifestó francamente como persona de ideas izquierdistas"*.

El passat republicà de Castor Fernández havia quedat provat, cap circumstància podia modificar-lo, ni tan sol el fet d'haver auxiliat durant la guerra a persones *"de orden"*. A pesar dels anys transcorreguts, el franquisme no oblidava. Castor Fernández s'havia equivocat quan afirmava en una carta a un amic exiliat, interceptada pel Govern franquista, *"que tras los años habrían de venir cambios favorables"*. No va ser així. La seva sol·licitud de readmissió es va desestimar i es va confirmar la separació. Així, acabarà els seus dies exercint d'advocat, *rojo*, als tribunals franquistes de Barcelona, davant els seus antics companys de carrera.[107]

7. La repressió externa al Ministeri de Justícia.

La depuració ministerial havia significat una repressió administrativa per a tot el funcionariat, en la qual es va controlar l'esfera pública i privada, especialment dura per a aquells que van ser sancionats per mostrar uns comportaments 'lleus' contraris al règim franquista, d'altra forma haurien estat separats. Però existiran uns altres centres repressius que s'activaran contra tots aquells que havien mostrat una conducta contrària als rebels 'molt més greu'. Dins d'aquests controls formals, se situa la jurisdicció castrense, el Tribunal de Responsabilidades Políticas i el Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y el Comunismo. A tot aquest univers repressiu, posteriorment s'hi afegiran els tribunals d'honor; tots ells, òrgans especials i d'excepció.

L'existència de multitud de centres repressius especials complia l'objectiu de fragmentar i buidar la jusrisdicció ordinària. Aquestes jurisdiccions especials *"tenían en común su supeditación orgánica y funcional a diferentes ministerios e instituciones políticas, incluso de sus más altas instancias, esto es, la Jefatura del Estado o la Presidencia del gobierno"*. La dependència es traduïa en la potestat que s'havia atorgat l'executiu per al nomenament d'un personal totalment afecte i fidel per desenvoluparles.[108] La gran especialització repressiva de les diferents instàncies creades pel règim tenia per finalitat la *"represión metódica e implacable, que ya no podia tener como meta la consecución de una victoria sino la erradicación de los virus que habían infectado el cuerpo de la patria: el anarquismo, el socialismo, el comunismo, el republicanismo, la masonería, el separatismo, pero más allá, en zonas más profundas, el liberalismo, origen auténtico de todos los males"*.[109]

8. La jurisdicció castrense.

El Ban de Guerra de la Junta de Defensa Nacional de España del 28 de juliol de 1936 va deixar gairebé inoperant l'Administració de justícia ordinària. Aquesta situació és essencial per comprendre el tipus de repressió que els militars colpistes van iniciar des del cop d'Estat. La declaració de l'estat de guerra va donar preeminència a la jurisdicció

---

[107] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 23.

[108] J. J. del Águila, *El TOP. La represión de la libertad (1963-1977)*, Edit. Planeta, Barcelona, 2001, pàg. 377.

[109] S. Juliá, *Un siglo de España. Política y sociedad*, Marcial Pons, Madrid, 1999, pàg. 145.

militar en detriment de l'ordinària. La vida judicial de l'Espanya nacional es va militaritzar i els insurrectes van engrossir àmpliament les seves competències sobre la ciutadania, més enllà de l'antiga Llei de jurisdiccions.[110] Ben promptament, la Junta de Defensa Nacional de España va modificar el Codi de Justicia Militar a fi de simplificar els requisits i tràmits processals que disposava sobre l'enjudiciament militar vigent, amb l'objectiu de fer una justícia immediata i exemplar. La instrucció d'un judici sumaríssim es reservava per als delictes que no eren greus, els flagrants i tots aquells en què pel tipus delictiu no podia imposar-se la pena de mort o la perpètua. Tanmateix, els militars rebels derogaran aquestes exigències i constituiran aquest procediment en la peça fonamental de la justícia de l'Espanya nacional. És més, es podrà enjudiciar per aquest procediment tota mena de delictes, quan així ho declarin *"las autoridades respectivas en los bandos que publiquen con arreglo a las facultades que les están concedidas"*.[111] L'opció per aquest tipus de procediment obeïa a la seva rapidesa i l'absència de formalismes.[112]

La omnipresència de l'estament militar durant aquest període, que comença amb la rebel·lió, serà un fet constant, permanent i fonamental per a l'edificació del nou Estat dictatorial i el seu perllongament. No és estrany, doncs, que la vigència d'aquest Ban de Guerra es perllongui fins al 7 d'abril de 1948. En aquesta situació, poca cosa es reservava a la jurisdicció ordinària; tot i que s'hi disposava que *"Las autoridades civiles y judiciles continuarán desempeñando sus funciones en todo lo que no se oponga a lo anteriormente preceptuado"*. L'Administració de justícia continuava activa, potser per donar la sensació de legalitat a l'interior i a la comunitat internacional. Posteriorment, un mes abans de l'entrada de les tropes nacionals a Barcelona, el general Franco disposava que *"Mientras duren las actuales circunstancias de estado de guerra, el orden público seguirá confiado a las Autoridades Militares en las zonas de vanguardia, de contacto y de reciente ocupación por el tiempo indispensable"*.[113] Poques atribucions li quedaven a l'autoritat civil –Ministeri de Governació i Ministeri de Justícia–, ja que tot el poder l'assumia l'estament militar.

Segons Antonio Ruiz, secretari judicial destinat a Burgos durant la insurrecció militar, els tribunals militars es constituïen "no per a jutjar delictes militars, sinó per a actuar d'encobridor 'legal' en les persecucions, represàlies i 'delictes' purament polítics, socials i ideològics". Aquests òrgans d'enjudiciament militar es formaven "en un ambient d'odi i passió política desfermada, en actuació constant i cega obediència al comandament que els designava i podia suprimir-los, aquests pseudo-tribunals han unit als vicis de la Justícia professional la manca de les seves virtuts." El consells de guerra actuaven d'una forma improvisada, però "funcionaven de forma que recorda les companyies teatrals, car unes vegades actuen en llarga temporada en poblacions importants i, altres, efectuen recorreguts pel front o llocs apartats, i despatxen de

[110] Novament, es recobrava aquella vella tipificació que sancionava pel procediment sumaríssim *"Los que propalen noticias falsas o tendenciosas con el fin de quebrantar el prestigio de las fuerzas militares y de los elementos que prestan servicios de cooperación al Ejército"*. Art. 6.a del Ban de Guerra del 28 de juliol de 1936.

[111] J. M. Solé Sabaté i J. Villarroya Font, *L'ocupació militar de Catalunya. Març 1938 – Febrer 1939*, L'Avenç, Barcelona, 1987, pàg. 36.

[112] La jurisdicció castrense es regia pel Codi de Justícia Militar, Ban de Guerra del 28 de juliol de 1936 de la Junta de Defensa Nacional de España, Decret núm. 79 del 31 d'agost de 1936, Decret núm. 213 del 17 de febrer de 1937, ambdós de la Junta de Defensa Nacional de España, i la Llei del 29 de desembre de 1938, entre d'altres de menor rang.

[113] Art. 1 de la Llei del 29 de desembre de 1938 del Govern nacional.

'passada' tot el material de 'sentències' acumulat".[114] Aquesta dinàmica es mantindrà, en els seus trets fonamentals, durant la repressió de la postguerra.

Segons entenia l'Alto Tribunal de Justicia Militar, si la justícia castrense actuava contra els 'enemics' d'Espanya, era a fi de donar

> *"cumpliento del deber primordial impuesto al Ejército por el artículo segundo de la Ley constitutiva que es 'sostener la Independencia de la Patria y defenderla de sus enemigos exteriores e interiores' las Autoridades militares iniciaron en Julio de mil novecientos treinta y seis el Glorioso Alzamiento Nacional imprescindible para salvar a España en trance de perecer y por esta razón suprema asumió el Ejército los Poderes públicos".*[115]

Al començament de la guerra, al bàndol nacional, l'obertura d'una causa militar només es reservava per als militars de carrera i les personalitats polítiques d'importància; la resta –particulars, polítics de poca rellevància i sindicalistes– no se'ls jutjava, se'ls condemnava sense cap mena de garantia i en un ambient de revenja personal. A la zona nacional, el 'passeig' fou un fet comú durant els primers mesos; però, aquí, eren els militars, els falangistes i els particulars propers als colpistes, moguts per la passió del moment –la denigració de la República i el moviment obrer–, els que van començar a 'ajustar vells comptes' de la forma més salvatge possible. De la mateixa manera que succeïa al territori on va fracassar el cop d'Estat, al nacional, des dels primers moments, es va imposar el terror i la violència, però amb una diferència: aquí s'actuava sota l'estreta vigilància dels militars colpistes, constituïts en el nou poder públic.

Les forces insurrectes pretenien *limpiar* Espanya del personal polític republicà que des del 1931 s'havia fet democràticament amb el poder de l'Estat.[116] Els oponents al cop d'Estat no s'assassinaven *"para dar(les) un escarmiento ejemplar, para que se enteraran sus seguidores, como a veces se dice, sino para arrebatarles el poder, para echar abajo el modelo de sociedad y el sistema de libertades que defendían. Había en juego valores políticos, pero también sociales, aunque víctimas y verdugos procedieran del mismo escalafón de la jerarquía social"*. La *limpieza* política i social es va materialitzar en l'assassinat, la tortura i tota mena de violències i vexacions, gens arbitrària ni discrecional, exercides o planificades per l'autoritat militar.

Al bàndol nacional, és el poder públic militar qui organitza la repressió, qui l'executa o calla quan els seus acòlits l'efectuen. La planificació del tipus de repressió que calia fer és una diferència substancial entre ambdós bàndols. Aquests militars revoltats sabien perfectament quin personal podia oposar-se al seu ideari, per la qual cosa calia desembarassar-se'n. Així, el nou poder públic militar emprendrà una repressió *"sistemática y mayor en número en los escenarios donde los conflictos sociales habían sido más intensos; en los lugares donde se había consolidado el sindicalismo socialista o anarcosindicalista; y en aquellas localidades donde triunfó la coalición del Frente Popular en las elecciones de febrero de 1936"*. Aquesta repressió reflectia perfectament els conflictes de classe que s'havien acumulat des de molt abans de la proclamació de la República. La repressió al bàndol nacional *"Es el reflejo en definitiva, de una represión de clase, desde arriba hacia abajo, acompañada y reforzada por la persecución política*

---

[114] A. Ruiz Vilaplana, *En dono fe... Un any d'actuació en l'Espanya nacionalista*, Comissariat de propaganda de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1937, pàg. 100.

[115] AGMB. J. S. Núm. 3/39.

[116] Vegeu J. M. Solé i Sabaté, *La repressió franquista a Catalunya. 1938-1953*, Edicions 62, Barcelona, 1985.

(...), aunque las rencillas personales y familiares, o las divisiones religiosas, nacionalistas o lingüísticas, obliguen a desechar las imágenes más convencionales que sobre los conflictos entre clases ha propagado la literatura militante".[117]

Just quan va ser conquerida Barcelona, va iniciar-se la repressió franquista contra el personal judicial i fiscal possiblement antifranquista que hi romania. En un primer moment, les causes militars s'instruiran contra un personal que havia assolit importants responsabilitats en el règim republicà i que curiosament va decidir no marxar a l'exili.

Tot el personal judicial i fiscal va ser objecte d'unes investigacions prèvies per part de la jurisdicció castrense a fi de determinar les seves responsabilitats 'criminals' durant la Guerra Civil. En aquest sentit, els funcionaris havien d'omplir una declaració i hi presentaven els testimonis de descàrrec; moltes vegades, l'auditoria de guerra també sol·licitava informació a les diferents autoritats que formaven la xarxa informativa franquista. La gran majoria de les investigacions va arxivar-se en comprovar-se que els funcionaris eren afectes a la causa nacional. Una petita part, mínima, derivaria en una causa castrense.

Si es té en compte els funcionaris que prestaven servei el 18 de juliol de 1936 als diferents òrgans jurisdiccionals de la ciutat de Barcelona, només un funcionari va ser condemnat a la pena de mort, posteriorment commutada. Així mateix, molts judicis sumaríssims contra el funcionariat i els jurats dels diferents òrgans de la justícia popular de guerra començaran per un testimoni remès al principi per l'Oficina de Recuperación de Documentos / Delegación del Estado en Salamanca, i posteriorment pel secretari de la Causa General a Barcelona.[118]

Com ja succeïa en el procés de depuració, la justícia castrense perseguirà els funcionaris que havien pres una part activa en la justícia popular de guerra, especialment aquells que havien condemnat a sancions greus el personal afecte a la causa nacional. Aquest era l'objectiu visible, però n'hi havia un altre d'amagat que tenia com a missió castigar els membres de la judicatura i la fiscalia que no gaudien del reconeixement del col·lectiu, tot invocant novament qüestions de tipus polític, social o religiós. De la mateixa forma com va succeir en el procés de depuració, en l'actuació de la justícia castrense també regnarà l'arbitrarietat: els fets objectius no van tenir-se en compte, només van prevaldre les qüestions de tipus personal per condemnar o absoldre. Els funcionaris que finalment se'ls condemnaria van ingressar immediatament a la presó de Montjuïc o la Model. Una condemna militar implicava irremeiablement la separació instantània de la carrera.

Les penes de mort imposades augmenten si es té en compte els funcionaris nomenats després del 18 de juliol i aquells altres que van establir-se a Barcelona després que va declarar-se capital de la República. Així, l'Auditoria de Guerra de Barcelona va dictar en total tres penes de mort contra el personal judicial, dues de les quals va executar; una quarta va ser pronunciada per la de València. Si altres regions militars van imposar-ne d'altres, es desconeixen, tot i això aquesta possibilitat es fa difícil des del moment en què a l'expedient personal del Ministeri de Justícia hi hauria constància.

Les penes que van executar-se són les d'Eduardo Barriobero Herrán, cap de l'Oficina Jurídica, i la de Francisco Javier Elola Díaz-Varela, exdiputat, exfiscal general de la República i president de Sala del Tribunal Suprem. En el primer cas, es tracta d'un

---

[117] J. Casanova, a S. Juliá, (cood.), *op. cit.*, pàg. 86, 101 i 104.

[118] Per exemple, a José Balaguer Bartolín *"se le acusa de haber sido de ideas separatistas, habiendo pertenecido con anterioridad a partidos de ideología izquierdista y haber formado parte como 'Jurado' de un Tribunal Popular rojo que juzgó y condenó a varios Jefes y Oficiales del Ejército Español"*. Es refereix al Jurat Popular que actuava al vaixell Uruguay, presidit per Ángel Samblancat. GMB. J. S. Núm. 29655/42.

advocat que en esclatar la guerra va ser nomenat per dirigir l'Oficina Jurídica, sense que això impliqués la pertinença a la carrera judicial; en el segon, d'un funcionari de la carrera judicial des de 1905, el qual fou detingut en negar-se a marxar a l'exili. Aquests dos judicis són de summa importància, perquè el franquisme perseguia en el primer els excessos revolucionaris dels primers mesos de guerra, mentre que en el segon la fidelitat fins a les últimes conseqüències d'un alt funcionari republicà: el magistrat Elola era un dels magistrats més prestigiosos, brillants i preparats de la República.

Un tercer judici sumaríssim va condemnar a la pena de mort el magistrat Luís Pomares Pérez, instructor de la insurrecció militar de Barcelona el 1936, però el general Franco la hi va commutar. De les tres penes de mort recaigudes, la d'aquest és l'única que es dictava contra un funcionari destinat a Barcelona el 18 de juliol.

Una quarta causa sumaríssima va condemnar el fiscal Eugenio de Olavarrieta Mururi, fiscal en cap de la fiscalia de l'Audiència de Barcelona del 25 de juny de 1937 fins al 7 de novembre de 1937.

El primer judici sumaríssim que va jutjar la jurisdicció castrense va ser el d'Eduardo Barriobero Herrán, de 63 anys. Des que el 1937 les autoritats republicanes van incoar-li el sumari pels presumptes excessos i abusos que havia comès a l'Oficina Jurídica, va acabar els seus dies en la solitud, abandonat per la CNT, els republicans i les seves amistats. Ingressat a l'Hospital de Catalunya des de 1938, potser per deslliurar-se de romandre a la presó Model, es dedicà a lamentar-se de l'oblit polític en què es trobava.[119]

Barriobero assegurarà el 1938, en un carta sense signar, que

> *"Los que más daño me han hecho han sido Sánchez Roca, que ocupó mi vacante en la Regional, se colgó a la oreja de Andreu y al dictado de éste ha hecho entre los Sindicatos una propaganda repugnante. / Y la Masonería, que aquí, como en tiempos de Portela sigue siendo el último que llega. Ingresó en ella Andreu y se hizo al punto órgano suyo para difamarme en todos los sentidos, para imponer que se me hiciera el vacío y para perseguirme".*[120]

Segons Samblancat, *"Negrín lo tuvo en el hospital con guardias de vista,*[121] *es decir, preso, hasta última hora. Y los miserables que lo custodiaban, compraron su absolución con la cabeza y la sangre del mártir"*. Tanmateix, allò que més sorprèn és

---

[119] J. Toryho explica que el fracàs polític d'Eduardo Barriobero es devia al fet que s'havia oposat *"al ingreso de Azaña en la Masonería"*. El president de la República li hauria manifestat *rencor* i *resentimiento*. Això, *"conjugado con la fobia de los catalanistas, terminó costándole la vida"*. J Toryho, *op. cit.*, pàg. 240.

[120] Mariano Sánchez Roca va ser sotssecretari del Ministeri de justícia quan Juan García Oliver va desenvolupar la cartera de justícia (1936-1937). Els nomenaments que va realitzar el ministre cenetista català no van ser gaire encertats, si es té en compte el parer de Manuel Azaña, el qual assegura que *"Ortega* (Eduardo Ortega Gasset, fiscal general de la República), *sin esperar la licencia, ni menos el relevo, se ha marchado de España. Vamos, que se ha fugado. ¡También se ha marchado Benito Pavón, a quien su camarada García Oliver había hecho presidente de la Comisión Jurídica Asesora! Es de notar que el entonces subsecretario de Justicia, Sánchez Roca, está ahora en la cárcel, con Barriobero, que también fue candidato a la fiscalía"*. Tots ells havien estat nomenats per Juan García Oliver. Josep Andreu Abelló, en el nou context polític, ja havia oblidat 'l'entesa' que va establir-se entre Barriobero i ell en esclatar la guerra, quan ambdós es repartien el càrrecs judicials de màxima importància de Catalunya. AHN. Causa General. Leg. 1694 i M. Azaña, *op. cit.*, pàg. 1.186.

[121] Una versió que es contradiu amb la de J. Toryho, segons la qual Eduardo Barriobero va abandonar la presó gràcies a l'ajuda que va proporcionar-li Lluís Companys, a fi que no perillés la seva vida. El president va assignar-li un *"grupo de guardias de Asalto"* adscrits a la CNT. Aquest grup *"no tiene la misión de vigilar a Barriobero, sino protegerlo"*, segons va manifestar el president a Toryho. J. Toryho, *op. cit.*, pàg. 253.

que Eduardo Barriobero no abandonés Barcelona, ni se'l conduís a la frontera. Àngel Samblancat es demanarà, anys després, *"¿Por qué no se evacuó a don Eduardo con la presteza y los altos honores que le eran debidos?"*.[122] Es desconeixen les raons per les quals Barriobero va romandre a Barcelona, però en la 'retirada' no estranyaria, davant el desgavell existent, "que hi hagué la voluntat per part del SIM de deixar els detinguts (...) a les presons perquè caiguessin en mans dels feixistes".[123]

Immediatament a la conquesta de Barcelona per les tropes rebels, Eduardo Barriobero fou detingut. L'1 de febrer de 1939, possiblement des de l'hospital, retornava a la presó Model, la qual havia abandonat el gener de 1938. En la seva declaració indagatòria davant l'autoritat militar franquista, el 3 de febrer de 1939, assegura

> *"Que al quedarse en Barcelona y rechazando todas las ofertas para ir en coche a ganar la frontera, la intención que tuvo fué la de presentarse al Gobierno Nacional y ofrecerle su adhesión, que cuando le detuvieron iba en busca del señor Conde de Vallellano por haber leído que había llegado a Barcelona, con el fin de que le sirviera de intermediario y lograra, a ser posible, que le permitiera hablar por radio para que se enterasen en Madrid, Valencia y demás Plazas no liberadas de la forma en que había entrada aquí el Gobierno Nacional y de los desmanes causados por Negrín, El Estat Català y los comunistas"*.

Aquesta maniobra d'Eduardo Barriobero per deslliurar-se d'un final violent no li sortirà bé.

Naturalment, Eduardo Barriobero assegurarà que ell no va ser el responsable del desgavell de l'Administració de justícia des que va esclatar la guerra ni de les arbitrarietats comeses per l'Oficina Jurídica, ja que era el Comitè de Milícies Antifeixistes qui decretava les detencions i els escorcolls. També negarà haver aplicat mai sancions penals, les quals només les imposaven els tribunals populars. És més, afirmarà que treballava per *"contrarrestar la labor de las Chekas y las patrullas de control imponiendo un sentido humanitario (...) pues en cuanto a lo demás era imposible frenar la codicia de las Sindicales y de los Gobiernos"*.

Després que va ser absolt en el procés pels dipòsits al Crédit Lyonnais, Eduardo Barriobero assegurarà que va ser detingut per desafecció al règim republicà, per ordre del Dr. Negrín. Així, afirma *"Que insiste una vez más en hacer constar, que su propósito era desde hace bastante tiempo, concretamente, desde que se le hizo pasar por lo vergüenza del proceso ante el Supremo, someterse al gobierno Nacionalista y ofrecerle sus servicios, porque tiene la convicción de que ya España no podrá ser una República como la imagina Pi y Margall y aún más si lo fuera la desplazarían nuevamente para apoderarse de ella comunistas y socialistas"*. Si això no era suficient, també manifestarà que no s'havia pogut adherir al *Glorioso Movimiento Nacional*, perquè des del 1937 havia estat detingut, conceptuat pels governs *rojos* i per la CNT com a desafecte.

El 7 de febrer de 1939, es va celebrar a Barcelona el consell de guerra. La sentència reconeixerà provat, entre d'altres actuacions, que *"Sus discursos en las Cortes y los proyectos presentados por el procesado en las mismas fueron siempre del tinte más revolucionario que podía darse, mereciendo destacarse la viva defensa que hizo del*

---

[122] A. Samblancat, *op. cit.*, pàg. 124.

[123] J. M. Solé i J. Villarroya, *op. cit.*, pàg. 327. Segons J. Toryho, va optar per quedar-se, ja que el seu *"ciclo vital había terminado"*. J. Toryho, *op. cit.*, pàg. 256.

proyectado artículo 24 de la Constitución, siendo su parecer que la redacción aprobada del mismo, que quedó con el número 26, era pálida y hojaldrada". La sentència destacava el seu esperit revolucionari i les arbitrarietats comeses des de l'esclat de la guerra, per això el va condemnar a la pena de mort com a autor d'un delicte d'adhesió a la rebel·lió militar.[124]

Només amb dos dies es va rebre l'ENTERADO del general Franco, quan normalment tardava vint-i-cinc dies; aquí pot veure's l'enorme interès del franquisme per executar-lo. El 10 de febrer de 1939, a les cinc de la matinada, se l'afusellava al Camp de la Bota de Barcelona.[125] Segons la certificació oficial, la causa de la mort va ser una *"hemorragia interna producida por disparos de arma de fuego".* També aquí hi ha una diferència amb altres execucions castrenses, el franquisme generalment només farà menció com a causa de la mort una hemorràgia interna, sense esmentar què va provocar-la. Va ser enterrat a la fossa comuna.[126]

José Batlle Salvat i Antonio Devesa Bayona, els dos col·laboradors més immediats d'Eduardo Barriobero, van tenir un final molt diferent. Després de la 'retirada', ambdós van marxar a l'exili per establir-se a França. L'estada a l'estranger no els deuria ser gens fàcil. Per una banda, van haver de sofrir les pressions d'elements anarquistes, i fins i tot del Comitè Regional de la CNT a l'exili, pels seus respectius comportaments durant la guerra, dels quals es derivaven una gran quantitat de diners, en poder d'ambdós, i el *tesoro* que José Batlle tenia amagat a Reus, tot això segons els anarquistes i les fonts franquistes. Per l'altra, des que els nazis van ocupar França, les pressions de les autoritats franquistes sobre ambdós seran determinants perquè la seva història acabi d'una forma o altra. Per comprendre els esdeveniments, es fa necessari analitzar en primer lloc la causa castrense oberta contra José Batlle, malgrat ques és posterior a la d'Antonio Devesa.

José Batlle es trobava a Barcelona des de principi de 1941, moment en què la policia franquista l'havia detectat després que la van avisar des de França que tornava per recollir el seu tresor. El seu judici sumaríssim va començar el 30 de juny de 1941, quan el cenetista Justo Bueno Pérez[127] va ser detingut per la policia, i la informa

> *"Que en julio del 39, hallándose detenido el dicente, a resultas de la extradición solicitada por el Gobierno español rojo,[128] que el Gobierno francés había concedido, en la prisión de Aix en Provence, llegó a ser recluido*

---

[124] Com que aquesta sentència era anterior a la llei del 9 de febrer de 1939 de Responsabiliades Políticas, la responsabilitat civil derivada de la condemna havia d'ajustar-se al que prevenia el decret del 10 de gener de 1937, però posteriorment s'adaptarà a aquella.

[125] Anys després, Àngel Samblancat assegurarà que *"el caso que se aireó más y a que se dió más vueltas, fué a la muerte en garrote vil y 'sin efusión sanguínea' de Eduardo Barriobero".* S'equivocava sobre el destí final d'Eduardo Barriobero. A. Samblancat, *op. cit.*, pàg. 124. La mateixa afirmació la fa J. Toryho, *op. cit.*, pàg. 257.

[126] *"Sumarísimo de Urgencia 6 de 1939 instruido por un delito de rebelión militar contra Eduardo Barriobero Herrán, por la Auditoria de Guerra de Barcelona".* AHN. Causa General. Caja 1694.

[127] Segons Tísner, Justo Bueno va ser un dels que va comprar el cotxe per perpetrar l'atemptat contra els germans Badia. Els nois del taller on van comprar-lo explicaven que "havien trobat molt prima la planxa i un dels 'gàngsters' (recordeu que els donaven aquest nom) havia dit que a trets convertirien en escorredores les portes i que un d'ells (vam saber que havia estat Justo Bueno, el conductor) havia replicat: Això rai, no tinguis por! El farem blindar!'. Tísner concloïa que "cada cop quedava més clar qui eren els autors de l'assassinat i la veracitat de les nostres dades". Justo Bueno, segons Tísner, podia solucionar una complicació amb un "bon raig de trets". A. Artís-Gener, *op. cit.*, pàg. 41-42 i 216.

[128] Les extradicions que va sol·licitar el Govern de la República al francès van quedar sense efecte quan el segon va reconèixer el Govern del general Franco. Vegeu J. M. Márquez i J. J. Gallardo, *op. cit.*, pàg. 280.

en aquella también, por indocumentado, el JOSE BATLLE SALVAT, a quien conocía de antiguo por su actuación en la organización extremista CNT. Que Batlle le preguntó si sabía de quien le proporcionaría manera de entrar en España, entonces ya totalmente en poder de los Nacionales, pues guardaba allá un considerable botín de su actuación como perteneciente al Comité de Justicia, con BARRIOBERO y DEVESA. Que dicho botín lo tenía en depósito "la madre de sus hijos", una ex-amante suya llamada DOLORES MIR, casada, a quien se lo había entregado a raíz del proceso que contra BARRIOBERO se siguiera por evasión de capitales (il·legible per deteriorament)".

La policia detenia José Batlle a Barcelona l'11 de juliol de 1941. En l'atestat feia constar que

"elementos de la CNT, refugiados como él en Francia, sabedores de los valores que en España dejó, le coaccionaron de mil modos hasta hecerle la vida imposible para que viniera a recogerlos, acompañado de los que le coaccionaban, con los que había de repartir. / Que fue obligado de esta manera que se decidió a venir a España con un tal Roche, al que dentro de nuestro país dio esquinazo, volviendo a Francia semanas después provisto de dinero, que se le vio derrochaba. / Que los que aspiraban a compartir con él estas riquezas volvieron a la carga, explicándoles entonces que lo que había sacado era una miseria, y que si se quería volver con él a España, les proporcionaría tal cantidad, que todos los que le acosaban podrían vivir bien sin trabajar durante años, señuelo que atrajo a unos individuos llamdos MUÑOZ y CASTERLINAS (hermano éste último de un famoso atracador barcelonés), que con BATLLE repasaron la frontera y a los que también logró despegarse una vez aquí. Entonces los burlados hicieron partícipes a otros de su idelogía y calaña, de lo que les ocurriera, dando lugar a la formación de una cuadrilla de aspirantes al tesoro de BATLLE, que en dos o tres ocasiones lograron dar con él en Barcelona".

Com es veurà, sembla com si l'*esquinazo* de José Batlle als seus antics companys no fos altra cosa que una delació a la policia franquista, a fi de no compartir amb ells el seu 'botí'. Molt possiblement, José Batlle va actuar d'ham per fer retornar tots ells a Espanya, amb l'objectiu de posar-los en mans de la policia franquista, tot negociant el seu futur en el nou Estat dictatorial.

A diferència d'Antonio Ortiz i Joaquín Ascaso, que van *" confiar (...) en los que intentaron ser sus propios verdugos, José y Justo Bueno, dos de los principales contactos de la Red de Espionaje de la CNT"* a França, José Batlle no ho farà. En el cas dels primers, des que van exiliar-se, la Red *"iría planificando sin prisas la forma de apropiarse de algunos objetos de valor que decían tenían (...) y, sobre todo, aniquilarlos, que era lo fundamental"*. Una situació gairebé idèntica a la de José Batlle. Fins aquí, ell deuria cooperar amb la Red; prova d'això és el fet que condueix Justo Bueno, Casterlinas y Muñoz a Barcelona, per entregar-los el tresor. Era lògic, José Batlle temia acabar com Dionisio Eroles, el qual havien detingut, segons li van relatar a Antonio Ortiz, *"para sacarle el 'Moniato'*[129] *y que éste los llevó muy enredados y con mucho cuento hasta que logró escapárseles... pero que unas semanas después pudieron*

[129] Diners, tresor, botí...

encontrarle donde estaba escondido y se lo llevaron... como no pudieron sacarle el 'Moniato' optaron por enterrarlo en un rincón de los Pirineos".

Tanmateix, pel que sembla, prèviament a aquest acord de cooperació amb la Red per entregar-li el tresor, José Batlle ja s'havia posat en contacte amb les autoritats franquistes.[130] Sí, José Batlle dóna la mateixa versió dels fets que la policia franquista i explica que es trobava amenaçat pels cenetistes Víctor Muñoz Vela i Roche. Així, col·laborarà amb la tasca policial fins al punt que assegurà que no va informar-la dels diners que tenia a Catalunya des de la guerra *"por temor a la represalia de los de la CNT"*. Sobta aquest comportament, però davant d'una mort segura per part dels grups d'acció cenetistes, Batlle va pactar amb els franquistes, ja que havia caigut *"en desgracia para la Organización"*. Els mateixos protagonistes que perseguien Antonio Ortiz i Joaquin Ascaso a França, també ho feien amb José Batlle, però aquest *"tuvo mejor suerte"*. Segons Antonio Ortiz,

> *"Recuerdo que en París, en mayo o junio del 39, nos tropezó Batlle todo asustado, en el bulevard Montmartre. Digo nos tropezó porque yo andaba con el Valencia. Batlle nos contó que se había escapado de Justo Bueno y los otros que le tenían secuestrado. Lo llevamos a nuestro refugio y allí nos contó toda su odisea y la intención que tenía de regresar a España. Batlle no tenía ni un centavo y nosotros tampoco. Lo acompañamos a ver a Andreu i Abelló (...) y este por medio de la Esquerra, le facilitó 4.000 francos, con la nota curiosa que el recibo del préstamo los firmamos Joaquín y yo, para evitar sospechas... supe después que lo habían detenido en Barcelona".*[131]

A partir d'aquests moments, hi ha dos motius pels quals els seus excompanys de la CNT i els franquistes el perseguiran: els dipòsits que va retirar del Crédit Lyonnais i el *tesoro* que tenia amagat a Reus.

Pel que fa als primers, durant la primavera i l'estiu de 1937, quan les autoritats de la República es disposaven a investigar els excessos des de l'esclat de la guerra, José Batlle es va dirigir a Lyon i va retirar tots els dipòsits que posseïa a la seva caixa de seguretat. Ben segur, això va succeir abans de l'atemptat contra Josep Andreu Abelló. Llavors, José Batlle ja se sentia investigat o amenaçat per alguns anarquistes, perquè lliurés els diners que havia requisat; prova d'això és que a Bourg-Madame l'esperava Dolores Mir, la seva examant, a qui va entregar *"CIENTO OCHENTA Y SIETE MIL QUINIENTOS FRANCOS FRANCESES; MIL QUATROCIENTOS DOLARES; CIEN LIBRAS ESTERLINAS y MONEDAS DE ORO QUE PESARIAN DE OCHOCIENTOS A MIL GRAMOS."* És estranya l'afirmació de José Batlle, segons la qual Eduardo Barriobero li va lliurar 300.00 francs, ¿com és que només entrega a Dolores Mir 187.500 francs i en diferents monedes? ¿On són la resta? Es desconeix. Només hi ha hipòtesis.

---

[130] La Red de Espionaje de la CNT perseguia Antonio Ortiz i Joaquín Ascaso perquè estava convençuda que s'havien apropiat del 'tresor del Consejo de Aragón'. L'organització havia planificat molt detalladament anihilar-los. Justo Bueno era qui havia de portar a la pràctica el pla: *"Justo ha hablado con ellos y están en relación. Todo está previsto para la sanción* (asesinato). *Justo ha tomado la iniciativa en el momento oportuno (...) La impresión es que salvo traición todo irá como lo desea la central."* Finalment, els seus assassins van desistir en el seu intent. *"Oscuros e interesados parecen los medios y los métodos de aquellos que, al perseguir a Ortiz o a Ascaso y 'castigarlos como merecían', velaban por el prestigio de la CNT. (...) La forma en que se organiza, se financia y la falta de la más mínima ética revolucionaria, obliga a cuestionar el hecho de que fue la Organización la que respaldó tal atropello".* J. M. Márquez i J. J. Gallardo, *op. cit.*, pàg. 250, 257 i ss, 274-275 i 300-301.

[131] J. M. Márquez i J. J. Gallardo, *op. cit.*, pàg. 287-288.

Els diners que va lliurar José Batlle a Dolores Mir van servir a tots dos per portar una bona vida des de 1937, segons assegura. Quan José Batlle va ser empresonat a la Model després de l'atemptat contra Josep Andreu, Dolores Mir li va entregar els primers diners, entre barrots. Quan va sortir en llibertat, també en va fer ús. En la 'retirada', es va emportar mil cent dòlars i en els viatges que va fer des de França, ja a l'exili, també en va agafar. Tanmateix, José Batlle afirmarà que *"En esta etapa ha vivido del cobro de cuarenta mil pesetas que de antes de la guerra prestara en hipoteca sobre fincas a un señor de Valls"*. Qué curiós! També era prestamista.

Dolores Mir va assegurar, quan la policia li va prendre declaració, que no sabia res dels diners. Posteriorment, va confirmar que els custodiava des que José Batlle els hi havia lliurat el 1937: els tenia amagats en una caixa d'alumini dipositada al pati de casa seva sota una rajola. En l'escorcoll, la policia va intervenir-li *"catorce billetes de a mil francos franceses y uno de cincuenta libras"* i set-mil dues-centes pessetes. Per altra banda, Pedro Mir, el marit de l'examant de José Batlle, reconeixerà que dos mesos abans va entregar a un senyor 20.000 francs per a la seva venda, i posteriorment havia *"cambiado cuarenta mil francos, que le compró un señor"*.

Dolores Mir ratificarà el perseguiment que José Batlle sofria per part de la CNT. D'aquesta forma, informa que *"desde que se haya en su poder esta cantidad han comparecido por tres veces a buscarla unos sujetos que no son el BATLLE, los que una de las veces dijeron que venían en nombre del Comité Regional, (...) una de las veces trajeron una carta firmada por el susodicho Comité"*. Així, reconeixerà, després que se li van exhibir diferents fotografies a la comissaria, que qui acudia a casa seva en nom de la Regional era Justo Bueno Pérez.

Fins aquí s'ha analitzat només els diners que provenien de la caixa forta del Crédit Lyonnais, però què succeeix amb el *tesoro* que tenia amagat a Reus? A la causa es presenta com una falsa pista per desorientar tots aquells que anaven al darrere dels diners que tenia en custòdia Dolores Mir. Una maniobra que també s'emprarà al judici, ja que la policia va portar José Batlle a una masia als afores de Reus, en una escala de la qual es trobava enterrat el tresor. Però, després de l'excavació, no s'hi va localitzar.

Tot i això, molt probablement va existir. José Batlle reconeix que *"ignora como llegaron* (els anarquistes*) a concretar su cuantía y características, que él nunca dijera"*. A més, temia conduir Justo Bueno al lloc, perquè si no hi apareixia, el *mataría.* Potser, el tresor el formaven els 112.500 francs que José Batlle no va entregar a Dolores Mir a Bourg-Madame, això si es descompta els diners que va prestar en hipoteca. Però, si existia, el deurien compondre també altres béns, ja que a Justo Bueno li va manifestar que posseïa *un considerable botín.*

A la Causa General, José Batlle negarà que tingués amagat un tresor. Curiosament, qui li prendrà la declaració serà el fiscal de la causa a Barcelona, Luís Mazo Mendo, qui el 1942 sol·licitarà, com ja es veurà, que s'investigui si la caixa de seguretat del Crédit Lyonnais continuava a nom d'Eduardo Barriobero. Era lògic; després que els inculpats van ser absolts per la Sala II del Tribunal Suprem de la República, el contingut de les caixes van quedar altre cop en poder d'Eduardo Barriobero, Antonio Devesa i Luís Cordero. José Batlle assegurarà que tenia *"entendido que CORDERO retiró su porción"*; respecte a Devesa, quan gestionava la seva devolució, havia estat detingut i entregat a les autoritats franquistes. D'aquesta forma, només els dipòsits d'Eduardo Barriobero continuaven al seu nom, però havia estat afusellat. D'aquí l'interès que mostrava el fiscal Luís Mazo Mendo. Prova d'això és que ni a Antonio Devesa ni a José Batlle se'ls va obrir un expedient de responsabilitats polítiques quan la llei estava plenament en vigor, com ja es comprovarà, ni el fiscal va sol·licitar que s'investiguessin.

El 1937, José Batlle temia que en entrar a Catalunya se'l detingués i se li confisquessin aquests diners. Per això creia que era millor que els custodiés una altra persona. Però, com és que José Batlle coneixia la investigació que es disposava a realitzar la República el 1937? D'altra forma no hagués retirat el contingut de la caixa de seguretat. La seva forma de procedir s'avançava a una possible investigació de l'Oficina Jurídica per part de les autoritats de la República, potser decidida políticament, però sense proves convincents. ¿Per què tenia la certesa que al final les caixes fortes serien immobilitzades per les autoritats de la República? Encara més, ¿qui va aportar al fiscal la informació perquè el setembre de 1937 presentés la querella contra els membres de l'Oficina? Són preguntes que no es poden contestar.

És indubtable, però, que José Batlle era un personatge summament espavilat i astut, format en la conflictivitat social de Barcelona dels anys vint i trenta i, com es comprova, s'adaptarà plenament al context social i polític de cada moment. Si va aportar informació al fiscal per presentar la querella contra l'Oficina, quan n'havia retirat el contingut, es desconeix. I si ho va fer, no se sap a canvi de què. ¿Potser per benficiar-se de la protecció de les autoritats republicanes davant les possibles represàlies d'alguns cenetistes? Sí que és innegable que l'estiu de 1937 ja no comptava amb el suport de la CNT. Una venjança contra l'organització? ¿O contra els seus propis companys de l'Oficina, que no podrien disposar dels fons per la immobilització de les autoritats republicanes? També es desconeix. Tant en aquest aspecte, com en la seva cooperació amb la policia franquista el 1941, apareix com un possible confident, malgrat tota la façana revolucionària amb la qual s'havia recobert: davant la possibilitat de perdre-ho tot, sempre calia conservar el màxim possible. En aquest sentit, sorprèn que la policia franquista detingués Antonio Devesa i Justo Bueno abans que ell, quan el segon era el seu perseguidor.

El 1941, la policia adjuntava a l'atestat instruït contra José Batlle 14.000 francs francesos, 50 lliures i 7.200 pessetes, els diners que se li van trobar a Dolores Mir. Aquests diners van ser ingressats al Banc d'Espanya molt temps després. En el comprovant que lliurarà l'entitat farà constar que havia rebut a

> *"favor del INSTITUTO ESPAÑOL DE MONEDA EXTRANJERA, y a disposición del ILTMO. SR. JUEZ DE DELITOS MONETARIOS DEL MINISTERIO DE HACIENDA. / Un sobre que contiene billetes extranjeros. / Este depósito, que, según declaración del depositante, se estima en pesetas CIEN a efectos de contabilidad. / Será devuelto al día siguiente de haber sido reclamado y mediante el cumplimiento de las disposiciones reglamentarias".*

En aquest certificat del Banc d'Espanya, les autoritats militars van fer constar amb llapis, molt casolanament, *"Nota: El sobre contiene –14 Billetes de 1000 francos franceses y 1 billete de 50 libras esterlinas–"*. Les 7.200 pessetes van romandre a la causa, les quals l'auditor de guerra acordava ingressar a l'Hisenda Pública el 5 d'octubre de 1985.[132]

La causa contra José Batlle és una excepció de totes les que s'han estudiat durant tot el període. D'entrada, no es tracta d'un judici sumaríssim d'urgència, sinó d'un d'ordinari, cosa que significa que l'acusat gaudirà de moltes més 'garanties', i també que els terminis seran més llargs i els requisits de la instrucció molt més exigents. Si a

[132] És molt estrany que les 7.200 pessetes romanguessin a la causa fins al 1985. Tot i l'extinció de la pena, ningú va reclamar aquesta quantitat ni va ser transferida a cap instància del règim. Per això, transcorreguts els anys, els diners s'havien de transferir a l'Hisenda Pública, una pràctica legal i habitual en l'Administració de justícia ordinària i castrense.

això s'afegeix que va començar-se a instruir el 1941, quan les ànsies de revenja havien 'decaigut', i que no es jutjarà fins al 1943, el desenllaç no s'adaptarà a cap model preconcebut.

Molt sobtadament, José Batlle va ser conduït a la presó de Burgos el 10 de desembre de 1942, d'acord amb les ordres donades per la Dirección General de Prisiones. Una decisió que sorprèn si es té en compte que era un pres preventiu i que el seu sumari es tramitava a Barcelona. Molt probablement, es tractava d'una maniobra dilatòria.

Però això no és tot. José Batlle va comptar amb els avals de les personalitats franquistes següents: Luís Batlle Salvat, germà i capellà; Alejando Hernández, capità de la Guàrdia Civil; Francisco Ferrer Bonet, mestre nacional; Ramon Colell Rosell, delegat comarcal sindical de Falange de la Pobla de Segur, i Enrique Fosar Bayarri, metge forense i de presons. Però l'aval més sorprenent és el d'Ángel Castillo Arribas, germà marista, el qual va fer constar *"que el referido contribuyó según parece en calidad del cargo que ocupaba en aquel entonces en la Audiencia, en salvar la vida a 54 H.H. Maristas detenidos por la FAI y arrancados de su jurisdicción, impidiendo con ello que la causa se viese ante Consejo de Guerra"*.

José Batlle va ser condemnat a la pena de mort. La sentència, del 2 d'agost de 1943, declarava provat que

> *"José Batlle Salvat, hijo de Ramón y de María, de 44 años de edad, casado, comercio* (en d'altres declaracions fa constar que era ebenista), *natural de Maspujols y vecino de Barcelona, elemento destacadísimo de la CNT. En 1922 fue detenido por haber participado en un atentado terrorista en el que resultaron un muerto y varios heridos. En 1934 fue presidente de la Comisión pro-presos de la CNT. Iniciado el Glorioso Movimiento Nacional perteneció al Comité de Justicia y Oficina Jurídica que se constituyó en el Palacio de Justicia y en la que tenía un puesto destacadísimo colaborando en la misma Barriobero y Antonio Devesa con quienes le unía gran amistad. El procesado fue además Jefe de Patrullas que estaban a las órdenes del Comité de Justicia y que realizaban los numerosos asesinatos, detenciones y saqueos, que ordenaban Barriobero, Devesa y el procesado. En un libro publicado en 1937 por Eduardo Barriobero con el título "Un tribunal Revolucioanrio", en la página 66 cita con gran elogio como componente de la Oficina Jurídica al encartado JOSÉ BATLLE; los informes de las autoridades y declaraciones testificales son abrumadoras contra el encartado demostrando su actividad revolucionaria y delictiva. Hizo también gran acopio de dinero, joyas y efectos de las personas por él perseguidas"*.

La sentència declarava que no era procedent la commutació de la pena. Tot i això, el 13 de juny de 1944, el general Franco la hi commutava per la de 30 anys de presó. El 1951, José Batlle va sortir de la presó Model en llibertat condicional, ja no calia portar-lo a la de Burgos, i el 7 de març de 1958 es va llicenciar després de redimir la pena.

El desenllaç final de la causa va ser prodigiós, la sort sempre va acompanyar-lo. Però, què hi ha al darrere d'aquesta conclusió? Es desconeix. Tanmateix, si es té en compte el seu historial i els càrrecs que se li imputaven, molt probablement la situació va solucionar-la amb un pagament a les autoritats franquistes –als seus jerarques o funcionaris, o bé als avalistes sempre que tinguessin influència sobre aquells dos–, ja fos amb els diners ingressats al Banc d'Espanya o amb aquells altres que procedien del *tesoro* de Reus, pactat molt possiblement abans de tornar el 1941. Els avals demostren, molt especialment el del germà marista, que José Batlle va desenvolupar un doble joc

durant la guerra: mentre feia la 'revolució', ajudava el personal feixista.[133] També existeix la possibilitat que aquesta commutació de la pena l'aconseguís per mitjà de la delació dels seus excompanys cenetistes tant de l'interior com de l'exterior.

La sort d'Antonio Devesa va ser molt diferent. A França, va ser detingut i entregat a les autoritats franquistes. Va tornar a Catalunya a causa de la *"la derrota de dicho país"*, cosa que implica una pressió de les forces nazis, segons les fonts franquistes. Però curiosament, se'l va detenir just quan intentava retirar el contingut de la seva caixa de seguretat, segons José Batlle. Les autoritats franquistes ho negaran, i admetran que els diners i les joies va entregar-les al Govern de la República. Res més lluny de la realitat! Des que van ser absoltos, la immobilització del govern de la República va quedar sense efecte i, per la burocràcia, el jutge d'evasió de capitals no va perllongar-la.

El seu judici sumaríssim va començar el 9 d'agost de 1940. Després que es va decretar la llibertat dels membres de l'Oficina Jurídica, Antonio Devesa va ingressar, segons explica, al Camp de Treball de Cadaqués, *"de donde huyó a Francia cuando el victorioso avance del Ejército Nacional. / Que de allí ha decidido regresar a la España Nacional en el mes de junio de 1940 ante los malos tratos de que era objeto en vista de lo cual ha preferido presentarse a la Justicia de Franco"*. Es desconeix a quin tipus de *malos tratos* es refereix: si als dels camps de concentració francesos, els que podia patir per part de la Red de Espionaje de la CNT o bé els que es derivaven de les detencions i presons per indocumentat que podia sofrir de les autoritats franceses.

Molt probablement, Antonio Devesa també el perseguia la CNT perquè li entregués el contingut de la seva caixa de seguretat. Davant d'aquesta situació, va pactar amb les autoritats franquistes el seu retorn a Espanya. Del contingut de la seva caixa de seguretat no es farà esment a la causa; se sap, per mitjà de la de José Batlle, que se'l va detenir a França just quan intentava retirar-lo, com ja s'ha exposat. Hi ha la possibilitat que l'hagués fet. Posteriorment les autoritats diplomàtiques franquistes muntarien una delació a fi que la policia francesa el detingués; amb això, s'intentava protegir-lo de la Red de Espionaje de la CNT.[134] Així, afirma que

> *"En Francia fue internado en los Campos de Concentración de Argelés, Saint Ciprien y en la compañía de trabajadores españoles número doscientos ocho en el departamento de Yonne, donde estuvo hasta el mes de marzo del actual* (1940), *que fue evacuado a Argelés por enfermo y al mes, dado de alta, salió para Perpignan a trabajar en la defensa pasiva, donde permaneció hasta que al terminarse el trabajo fue reintegrado a España como indocumentado desde el Campo de Argelés, si bien manifiesta que había solicitado venirse"*.

Tot i això, es desconeix a qui va entregar el contingut de la caixa, com també si el seu retorn el va pactar conjuntament amb José Batlle o de forma separada. Antonio Devesa apareix com una ombra de José Batlle, un subaltern.

El seu judici sumaríssim també és ordinari, la qual cosa torna a significar que gaudirà de moltes 'garanties' processals, a diferència del d'urgència. Antonio Devesa no delatarà els membres de la CNT a la causa, ni explicarà per quins motius va tornar a Espanya, cosa que sí que farà José Batlle. És més, l'actuació que va desenvolupar a l'Oficina Jurídica és secundària; només es tindrà en compte el seu comportament políticosocial d'abans de la guerra i el paper que va desenvolupar a la presó Model durant els Fets de Maig, ja que era inspector de presons.

---

[133] AHN. Causa General. Leg. 1694 i AGMB. J. O. Núm. 27.233.

[134] Vegeu J. M. Márquez i J. J. Gallardo, *op. cit.*, pàg. 271-272.

D'entrada, allò que més sobta és la gran quantitat d'avals de què disposa, sense parangó amb José Batlle, fins i tot arriba un moment en què es dubta de si s'està jutjant un cenetista o un franquista. Els avals demostren altre cop que va mantenir un doble joc polític: mentre es dedicava a fer la revolució, ajudava les forces feixistes. D'aquesta forma, l'avala dues vegades Luís Batlle Salvat, capellà de Pla de Cabra i germà de José Batlle. Aquest assegura que Antonio Devesa el va posar *"en contacto con los representantes de los PP Escolapios de Mataró, para efectuar una salida colectiva al extranjero, que no pudo efectuarse"*. També afirma que per mitjà d'Antonio Devesa va ser acollit a casa del metge Rabell, *"por la gratitud que le debía, ya que gracias a él se había salvado, con su familia y otras que se hallaban veraneando juntamente con el actual Obispo de Tortosa en el balneario de Cardona. / Fue también el propio Devesa el que me entregó documentación para huir al extranjero"*. També l'avala el sacerdot Andrés Auxió Jutglar.

El seguici d'avals més destacats l'encapçala el de Simón Pueyo, cap de Telégrafos el 1936, detingut a l'Uruguay, qui assegurarà que gràcies a Antonio Devesa *"fue sobreseído el procedimiento contra los hermanos Pueyo y libertados provisionalmente el primero de Noviembre de 1936. (...) Tiene noticias el declarante de que el tal DEVESA ha hecho bastantes favores de esta índole"*. El metge Manuel Casanovas Camps l'avala, ja que gràcies a la intervenció d'Antonio Devesa va poder salvar la vida durant la guerra. El també metge Manuel Soler Martín manifesta que *"se portó muy bien"* amb ell, fins l'extrem que quan estava pres el va posar en llibertat. Així, exhibeix una carta d'Antonio Devesa dirigida al seu amic José Aracil Cortés, molt probablement cap d'una presó o lloc de detenció –ambdós van participar en l'atracament de la Caja de Ahorros de Tarrasa el 1923, altres vegades es diu Banco de Tarragona, pel qual se'ls va condemnar a la pena de mort, conmutada per la de reclusió perpètua, i amnistiats en proclamar-se la República–, en la qual fa constar:

> *"Comité Revolucionario de Catalunya / OFICINA JURÍDICA" "Pepín: Espero atiendas y des satisfacción completa á la dadora de ésta ya que se trata del médico que te hablé al mediodía. / No obstante tener la seguridad que decretarás la libertad como así me lo has prometido, desearía lo hicieras para hoy mismo, ya que con ello te quedaré agradecido por ser un caso de sumo interés para mi. / Fraternalmente te abraza / tu hermano / Antonio Devesa".*

L'aval més important, d'acord amb la seva influència dins els règim franquista, és el de José María de Porcioles Colomer, president de la Diputació de Lleida, i el de José Graells Galceran, subdelgat de Farmacia del 8 de novembre de 1940, el quals asseguren que Antonio Devesa *"se mostró siempre altamente respetuoso con la ideología de los detenidos, y censuró, en más de una vez, los procedimientos de violencia que usaron los marxistas (...) Consta a los firmantes que el Sr. Devesa amparó y protegió a numerosas personas de derechas"*.

També l'avalen els funcionaris de presons de la Model, els quals afirmen que no va participar en els esdeveniments que es van produir a la presó durant els Fets de Maig, quan les Joventuts Llibertàries de les Corts amenaçaven d'assaltar-la si no s'entregava la guàrdia nacional republicana que la custodiava.

El consell de guerra es va celebrar a Barcelona el 20 d'abril de 1941. A l'acta del judici, admetrà l'existència d'una la caixa de seguretat al seu nom al Crédit Lyonnais, però carregarà tota la responsabilitat a Eduardo Barriobero, l'existència de patrulles a càrrec de l'Oficina Jurídica, la participació en comportaments delictius previs a la República, i l'aceptació del càrrec d'inspector de presons, no el d'inspector general de

presons com se li imputava. El president del consell va preguntar-li, per aquest darrrer motiu, per què *"sabiendo que los rojos verificaban actos punibles, no dimitió del cargo que tenía, no sabiendo qué contestar el encartado"*.

El consell de guerra el condemnarà a la pena de mort. En la sentència, del 29 d'abril de 1941, es reconeixerà provat que

> *"ANTONIO DEVESA BAYONA, hijo de Cosme y de Vicenta, de 44 años, natural de Baenador (sic)* (Benidorm) *(Alicante), casado, obrero téxtil, vecino de esta Plaza, es persona de mala conducta, de antecedentes peligrosos y extremistas, pues pertenece a la CNT desde 1920, siendo ya en dicha época conocido como anarquista, atracador y pistolero de acción, en 1923 recién instaurada la Dictadura, intervino en el asalto a mano armada en el Banco de Tarragona, siendo detenido y condenado a la pena de muerte, de la que fué indultado, llevado al penal de Figueras, al advenimiento de la República fué puesto en libertad, siendo entonces nombrado por la CNT-FAI, Presidente del comité Pro-presos que funcionaba en la clandestinidad, comprándose armas y municiones para los pistoleros con el dinero que recaudaban, relacionándose ya entonces, con García Oliver, Federica Montseny y demás dirigentes de dicha sindical, en la que gozaba de gran predicamiento y del que era entusiasta propagandista. Desde los primeros momentos del periodo rojo se echó a la calle con armas interviniendo como elemento dirigente en la lucha contra las fuerzas del Ejército, presentándose días después en la cárcel, apoderándose del Archivo, el que quemó para evitar que quedaran sus antecedentes, más tarde se presentó en el Palacio de Justicia en que en unión de José Vallé (sic), Barriobero, y García Poblaciones formando el Comité Revolucionario del Palacio de Justicia, que cometió gran cantidad de desmanes, que luego continuó con el nombre de Oficina Jurídica, de la que continuó formando parte como miembro, el procesado, era además representante de la CNT-FAI en la misma, por dicha oficina se robó a las personas de derechas, violentamente mediante amenazas varios millones de pesetas y gran cantidad de oro y alhajas para los que se valían de patrulleros armados, dirigidos por un negro corpulento, que eran los que practicaban las detenciones y ocasionaban a los detenidos, algunos de ellos como el Sr. Valls Rovira se suicidó en los calabozos por las coacciones sufridas, los frutos de sus rapiñas se las apropiaron los componentes de la referida Oficina, para lo cual efectuó el procesado en unión de Barriobero, varios viajes al extranjero y en uno de ellos fué a Lyon y en el Banco de Crédito Lyonés, alquilaron varias cajas fuertes y en una de ellas a nombre del procesado, había doscientas treinta y cuatro mil pesetas en billetes y un lote de alhajas, por lo que fue detenido y procesado por los rojos, encontrándose dichos objetos en la caja los que se vio obligado a entregar a las autoridades rojas. Con anterioridad a este último hecho, fué nombrado Director General de Prisiones de Cataluña, durante cuyo mandato se efectuaron sacas de presos en la Cárcel de Figueras y en la de San Elías de esta Plaza, sin que el procesado hiciera nada para evitarlo; en ocasión de los sucesos revolucionarios de Mayo de 1937 intentó apoderarse de la Cárcel Modelo, lo que no consiguió por la oposición rotunda del Alférez de la Guardia Civil Sr. Tomás que mandaba la fuerza exterior, ante el avance nacional pasó a Francia, de donde regresó obligado, por la derrota de dicho país. Protegió e hizo favores a personas de derechas desinteresadamente".*

Com es comprova, la seva participació a l'Oficina Jurídica no va ser el fet fonamental per condemnar-lo. A més, s'admet que els diners i les joies va entregar-les a *las autoridades rojas*, la qual cosa, com s'ha vist, no és certa. Els avals amb els quals va fer-se impedien que se'l condemnés per la seva actuació durant els primers mesos de guerra. Per això, s'haurà de recórrer a la seva actuació durant la monarquia i als Fets de Maig a la presó Model, malgrat que va gaudir d'avals dels funcionaris.

María Molins de Roca, Antonio Ausió, *"presbítero de la secretaria de Cámara de este Arzobispado"* i José Casanovas, metge, demanaran la conmutació de la pena. Tot i això, l'auditor de guerra aprova la sentència el 3 de juny de 1941, per la qual cosa no era procedent la conmutació de la pena. El capità general, Alfredo Kindelán, ordenava el 4 de juny:

> *"Habiendo aprobado la sentencia recaída en el procedimiento instruido contra el procesado ANTONIO DEVESA BAYONA, al que se le condena a la última pena, sírvase V.S efectuar las diligencias de notificación y ejecución en las primeras horas del día 7 del actual, debiéndome darme cuenta una vez realizadas."* El 6 de juny es farà constar que *"Por recibida del Excmo. Sr. Capitán General la presente causa con el enterado*[135] *de la superioridad y autorización pertinente, guárdese y cúmplase lo ordenado, notifíquese la sentencia y decreto de aprobación de la misma al reo en el momento de ponerse en capilla y practíquese las diligencias pertinentes para su ejecución y demás trámites".*

Antonio Devesa va ser afusellat al Camp d ela Bota el 7 de juny de 1941, a les 6 hores de la matinada.

Antonio Devesa va ser defensat per Andrés Sierra Valverde, alferes juridicomilitar, el mateix que ho va ser d'Eduardo Barriobero i d'una gran quantitat de presos antifranquistes. Tanmateix, es tracta d'un lletrat que abans de la guerra havia treballat molt estretament per al Comitè pro-Presos de la CNT, i que a la postguerra formarà part de cos honorari juridicomilitar.[136]

A què pot respondre aquest desenllaç? Novament, es desconeix. Tot i això, sorgeixen massa hipòtesis. És curiós que quan José Batlle ja havia estat detectat per la policia a Barcelona, sis mesos abans que el detinguessin, s'instruïa el procediment contra Antonio Devesa. Molt probablement, Antonio Devesa vivia a l'exili la mateixa situació que José Batlle, i conjuntament van pactar el retorn. Però hi ha un moment en què va ser traït per algú, a fi d'esdevenir focus d'atenció o víctima propiciatòria... Tant és així, que dels seus diners i joies no se'n sap res més. Tanmateix, si no els hagués retirat del Crédit

---

[135] D'acord amb l'Ordre del 25 de gener de 1940, *"Por la enorme gravedad de los hechos (...) no procede elevar propuesta de conmutación"* al general Franco, quan s'hagués aplicat l'article 238 el Codi de Justícia Militar. D'aquesta forma, no era procedent, tal com s'establia a l'annex, grup I i II, de l'Ordre, en els supòsits següents: *"De los jefes y miembros de checas que aplicaron penas de muerte o tormentos." (...) 4.º De los jefes más destacados de la revolución roja (...) De las autoridades y jefes de Comité que ordenaron ejecutar asesinatos. (...) De los ejecutores materiales de asesinatos. (...) De los que con antecedentes de desafectos (...) tuvieran en su poder armas y municiones (...) que se destinan contra la Causa Nacional. (...) De los que con malos antcedentes asaltaron cuarteles los primeros días del Movimiento"*. L'ordre considerava tantes possibilitats d'aplicació a Antonio Devesa que no es va fer necessari l'ENTERADO de Franco. Vegeu J. Benet, *La mort del president Companys*, Ed. 62, Barcelona, 1998, pàg. 326-327.

[136] AGMB, ANC. Fons Col·legi d'Advocats de Barcelona i J. Villarroya, *op. cit.*, (1998), pàg. 119-125. Vegeu també Domènech, I., i Vázquez, F., *La repressió franquista en l'àmbit local. Malleu (1939-1945)*, Inèdit, Fundació Rovira Redorta, Ajuntament de Manlleu, 2001.

Lyonnais, el fiscal Luís Mazo els hauria reclamat, cosa que no va fer. A la causa, Antonio Devesa apareix molt passiu, confiava en algú altre que finalment no va respondre-li. ¿Va entregar els diners i les joies de la seva caixa de seguretat a José Batlle, perquè negociés amb les autoritats franquistes una sortida favorable per a ambdós? És una resposta que es desconeix. Sí que és innegable que algú desitjava molt aferrissadament que se l'afusellés, una situació que no es dóna amb José Batlle. Antonio Devesa fins a l'últim moment deuria creure que la situació es resoldria favorablement... Vint-i-tres dies després de l'afusellament d'Antonio Devesa, s'incoava la causa contra José Batlle a Barcelona, just quan es deté Justo Bueno...[137]

Un cop analitzades les causes castrenses instruïdes contra els membres més destacats de l'Oficina Jurídica, la segona causa jutjada contra un magistrat a Barcelona per la jurisdicció militar amb la imposició de la pena de mort va ser la de Francisco Javier Elola Díaz-Varela, de 62 anys. L'historial professional d'aquest funcionari és admirable: tots els règims el van respectar, tret del franquisme.

El magistrat Elola va ser detingut perquè no va voler marxar a l'exili, assegurava que no havia comès cap delicte, per la qual cosa no temia la nova 'autoritat' que es disposava a conquerir Barcelona. Immediatament, va ingressar a la presó i va ser processat per un delicte de rebel·lió militar. En el recurs de reforma que va interposar contra la seva interlocutòria de processament manifestarà que

> *"no me conceptúo reo de delito de rebelión militar, porque no me levanté contra la Constitución del Estado, ni del Jefe del mismo, ni de las Cortes, ni del Gobierno formalmente legítimo. Tampoco me adherí expresa o tácitamente a ningún movimiento de esta índole; como Magistrado del Tribunal Supremo, integraba un Poder del Estado y no me aparté un solo momento de mis deberes constitucionales y orgánicos, de obediencia, deber funcional, subordinación y disciplina, permaneciendo alejado de toda clase de partidismos y luchas políticas. (...) En concreto: he obrado por obediencia debida y en cumplimiento legítimo de un cargo jurisdiccional, cuya investidura era indiscutible".*

El magistrat contemplava impotent les arbitrarietats que es cometien en el seu procediment, per això va decidir raonar jurídicament tot el que li succeïa i escriure-ho. Els militars transcriuran aquestes reflexions i les uniran a la causa. En aquestes reflexions, argumenta molt lúcidament la iniquitat, revestida de legalitat, del nou Estat dictatorial, contrarestant-les amb precisió i rigor jurídic. Així, creu que

> *"Surge la rebelión por el alzamiento colectivo en armas contra un poder legalmente constituido. En dieciocho de julio de mil novecientos treinta y seis existía un Estado con todas las condiciones jurídicas y reales a las que debía su ser en el mundo internacional. Era el de la República Española. Se regía por una Ley fundamental: la Constitución de diciembre de mil novecientos treinta y uno. Su estructura era racionalizada. Hallábase dotada de leyes, reguladoras de su vida interior. Poseía organismos públicos en pleno funcionamiento (...) No se concibe, pues, una rebelión del Estado organizado, contra una minoria que por las razones sociales y políticas que la asistiesen para combatir el poder legal y formal se había levantado en armas contra*

[137] AGMB. J. S. núm. 22562 i AGTSJC. Responsabilitats polítiques. Jurisdicció Ordinària núm. 2407.

aquél. Real y jurídicamente la rebeldía estaba en el campo de los que se levantaron contra el Estado republicano y no se consolidó como tal Poder".

I continuava els seus raonaments afirmant que

"en los primeros meses a partir de julio de mil noivecientos treinta y seis, no podía calificarse de rebelde al servidor del Estado, ni al Estado mismo (...) El Estado naciente podrá calificarnos de afectos o desafectos, de leales o de sospechosos, de confianza o desconfianza, pero jamás como rebeldes para fundar sobre esta calificación jurídica una sanción penal. (...) La ideas no delinquen, sinó las conductas, ferreamente subsumidas en los preceptos legales coetáneos a sus presuntas infracciones. Todo otro criterio sería horriblemente injusto, inicuo, desmoralizador y contrario a los intereses del Estado nuevo, en régimen jurídico de permanencia y de convivencia social".

Molt brillantment, el magistrat Elola critica les capricioses bases sobre les quals se sustentava la justícia castrense franquista i carrega posteriorment en contra, naturalment sota uns arguments jurídics liberals que no tenien cabuda en el nou règim dictatorial. No era procedent l'acusament de rebel·lió militar contra el funcionariat que es va mantenir fidel a la República, ja que era el règim legalment constituït; tota la seva actuació provenia de l'obediència deguda a una organització política reconeguda per la Constitució, legalment aprovada, la qual només van pertorbar els militars rebels. Per això, *"la rebeldía estaba en el campo de los que se levantaron contra el Estado republicano y no se consolidó como tal Poder"*. D'aquí es desprèn que *"no podía calificarse de rebelde al servidor del Estado, ni al Estado mismo"*.[138] No estranya, doncs, que Ramón Serrano Súñer, el *cuñadísimo*, anomenés a aquesta forma tan peculiar d'administrar justicia: *"la justicia al revés"*, *"condenar como rebeldes a los leales, porque rebeldes eran los que se alzaron y todos los que les asistimos y colaboramos"*.[139]

El motiu per jutjar el magistrat Elola, condemnar-lo a la pena de mort per la comissió d'un *"delito de adhesión a la rebelión"* i executar-lo no serà un altre que el seu nomenament com a jutge especial per a la instrucció del sumari per la insurrecció militar a Madrid, l'afusellament del general Fanjul –obra del Tribunal Popular de Madrid, segons ell– i els assassinats ocorreguts a la Prisión Modelo de Madrid el 23 d'agost de 1936.[140]

La sentència no tindrà en compte que el Tribunal Suprem de la República el va nomenar, el 27 d'agost i el 16 de setembre de 1936, respectivament, instructor *"general sobre el movimiento de rebelión militar y sus múltiples derivaciones, debiendo entender en ella con función permenente y plenitud de facultades jurisdiccionales, (...) con extensión para todo el territorio nacional"*; malgrat constar-hi l'ofici pel qual se'l nomenava. Certament, va ser l'instructor general per a tota la República del sumari per l'aixecament militar feixista.

La confiança que el Govern de la República va dipositar-li era total, a la qual ell respondrà en tot moment. El fet d'ésser l'instructor general, superior de tots els instructors territorials, els de les audiències territorials on el cop d'Estat no havia triomfat, es perllongarà més enllà de 1936. D'aquesta forma, el 31 de maig de 1937, el

---

[138] Causa núm. 8/1939 de la Auditoria de Guerra de Cataluña, instruïda contra *"Magistrados, Fiscales y jueces de la Sala Sexta del Tribunal Supremo del llamado Gobierno de la República"*. AGMB.
[139] S. Juliá, *Un siglo de España. Política y sociedad*, Editorial Marcial Pons, Madrid, 1999, pàg. 146.
[140] Vegeu H. Thomas, *op. cit.*, pàg. 293-296.

ministre de justícia, davant la commoció interna i internacional per l'afusellament de José Antonio Primo de Rivera, li sol·licitarà que *"se sirva remitir a este Ministerio el sumario que como Juez Especial de los delitos de rebelión y sedición ha instruido contra el inculpado José Antonio Primo de Rivera, posteriormente sentenciado por el Tribunal Popular de Alicante"*.[141]

Les autoritats franquistes posaran el seu èmfasi a imputar-li la instrucció de la causa contra els militars rebels a Madrid. Naturalment, ell, per defensar-se, no farà esment de l'autèntica missió que se li havia encomanat; fins i tot assegurarà que va ser apartat de la instrucció de la causa després d'admetre al general Fanjul la prova que va presentar, quan s'esperava que la declarés impertinent, a causa de la pressió política i sindical del moment,[142] així com va proposar que el sumari es trametés pel procediment ordinari i no pel sumaríssim, per la seva complexitat.

L'objectiu de la justícia castrense franquista era la venjança per presumptes actes 'delictius' del passat i l'anihilació de qualsevol focus futur d'oposició. El magistrat Elola complia aquests dos requisits: una ferma fidelitat a la República i una gran preparació intel·lectual. La necessitat de venjança, el nou horror en temps de 'pau', queda prou palès en un escrit d'un fill[143] del general Goded remès a la causa contra aquest magistrat, altres magistrats i auditors inculpats. El fill del general sol·licitava que es fes justícia contra el tinent auditor Pedro Rodríguez Gómez, fiscal en el consell de guerra contra el seu pare, perquè

> *"Unas horas antes de ser asesinado mi padre en Barcelona, el 12 de agosto de 1936, a las seis y veinte de la madrugada, me fué permitido verle y acompañarle durante este lapso de tiempo que precedió a su fin. En esta hora, me habló de muchas cosas y entre ellas me rogó, con cristiano espíritu que no tratara de vengarme, mas en su último instante, venciendo su cerebro a su corazón, me dijo antes de separarnos: 'El Fiscal que me ha acusado ha sido un canalla que se ha ensañado conmigo y me ha llamado criminal y asesino del pueblo: QUE LO MATEN', y como yo le contestara rápido 'Descansa, que*

---

[141] Aquesta informació prové de l'expedient personal que se li va instruir a València, quan s'hi va traslladar el Govern de la República. Així, el magistrat Federico Enjuto Ferrán devia ser un dels jutges instructors auxiliars. AHN. FC. Magis. Exp. 13.662

[142] El judici contra el general Fanjul va se suspès dues vegades, *"cuarenta y ocho horas en total. Hubo además otro retraso originado por sendos recursos interpuestos por Fanjul."*. El general va impugnar la composició de la sala i va recusar el general Riquelme. El general Fanjul va ser jutjat el 15 d'agost de 1936, el tribunal el formaven: el president, Mariano Gómez, president del Tribunal Suprem nomenat en esclatar la guerra, i els vocals, magistrats del Tribunal Suprem, Fernando Abarrategui, Fernando González Barón, José María Álvarez-Martín Taladriz, Juan Camín de Angulo, Miguel Carazony de la Rosa y Fernando Berenguer Cagigas; hi actuaven també de vocals els generals Riquelme i García Gómez-Caminero; hi va ser ponent el magistrat Fernando González Barón; hi desenvolupava el càrrec de fiscal el de la República, Alberto de Paz Mateos; de secretari hi va actuar Ricardo Calderón Serrano. A M. García Venero, *El General Fanjul. Madrid en el Alzamiento Nacional*. Ediciones Cid, Madrid, 1967, pàg. 364-365. El magistrat Fernando Abarrategui serà un dels membres del Tribunal Suprem que jutjarà Eduardo Barriobero el 1938. El magistrat José María Álvarez-Martín estava destinat a Barcelona en proclamar-se la República, posteriorment se l'ascendirà a Magistrat del Tribunal Suprem, amb destinació a la Sala Militar.

[143] Es tracta de Manuel Goded Alonso, advocat de 27 anys que residia a la comandància Militar de Palma de Mallorca, el qual es va traslladar amb el seu pare a Barcelona i va ser detingut, un cop va fracassar la rebel·lió. "Tot i que figurava com a tinent de complement en la instrucció judicial menada pel jutge Pomares, quan el dia 12 d'abril de 1937 va ingressar a la Model estava a disposició del Cap Superior de Policia acusat de rebel·lió militar, i el dia 5 d'octubre de 1937 era traslladat a la presó de València." A P. Pagès, *op. cit.*, (1996), pàg. 339.

si vivo le mataré', me dijo ¡No!, no te manches las manos de sangre ¡Que le fusilen!".[144]

Aquest és l'esperit que impregnarà la 'justicia' franquista. L'Alto Tribunal de Justicia Militar confirmarà la sentència de l'Auditoria de Guerra de la IV Regió Militar, per la qual se l'havia condemnat a la pena de mort. El 12 de maig de 1939, a les cinc de la matinada, Francisco Javier Elola Díaz-Varela va ser afusellat al Camp de la Bota. Els cos judicial de Barcelona el va oblidar, cap membre va sortir en la seva defensa. Promptament, el funcionariat practicava un exercici d'amnèsia, a fi de no recordar les absolucions del personal judicial quintacolumnista pel Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya el 1938; gràcies al testimoni de Francisco Javier Elola i d'altres no se'ls va condemnar. Però la intenció del franquisme era justament aquesta: la creació d'una fractura social i política impossible de superar; per aconseguir-ho implicarà de forma expressa o tàcita el funcionariat en la repressió de postguerra: una estratègia que va mantenir al llarg de prop de quaranta anys. El silenci i la inacció també eren una forma d'implicació.

La tercera causa que va sentenciar-se amb la pena de mort va ser la del magistrat Luís Pomares Pérez, de 60 anys, jutge auxiliar per a tota Catalunya de Francisco Javier Elola. El magistrat Pomares va ser l'instructor de la causa contra els generals Goded i Burriel, auxiliat pels altres jutges de Barcelona, com ja s'ha vist. Aquest magistrat destaca que va ser nomenat jutge especial pel Tribunal Suprem, *"y que se opuso a la intromisiones de la Generalidad presentando la oportuna queja al Tribunal Supremo. Niega permitiera salir del barco "Uruguay" a Jefes y Oficiales que seguidamente fueron asesinados por la chusma que los esperaba"*, segons assegura. I afegeix, que el seu nomenament es devia a l'antiguitat, i si va acceptar-lo, va ser *"por la coacción en que se vivía y por la amenza que oyó del propio y célebre Bayo de que si no se juzgaba aprisa se quemaría el barco"*.

La sentència del consell de guerra de Barcelona va considerar que

> *"los dirigentes del Frente Popular y de la Generalidad de Cataluña, con miras a la opinión internacional y ante el desenfreno de la masa a la que servían y halagaban, trataron de dar apariencia de legalidad a algunos de los asesinatos, determinando que se hiciesen dos farsas legales e iniciando lo que llamaron procesos, uno contra los Generales y otro contra el Jefe y Oficiales (...) para depurar las responsabilidades sobre el Alzamiento"*, dels quals va ser-ne l'instructor Luís Pomares.

El magistrat era, doncs, el responsable de totes aquelles morts. El consell de guerra el condemnarà, molt sorprenentment, a la pena de reclusió perpètua.[145]

Però aquesta sentència la revocarà l'Alto Tribunal de Justícia Militar per la pena de mort, ja que considerava que el magistrat va acceptar

---

[144] Les ànsies de venjança van encegar el fill del general Goded. El fiscal que va actuar en el consell de guerra, va ser el tinent auditor de primera Pedro Rodríguez Gómez, el qual serà afusellat al Camp de la Bota el 13 de maig de 1939. AGMB. Causa núm. 8/1939 i J. M. Solé i J. Villarroya, J. , *op. cit.*, pàg. 151.

[145] Les causes contra les persones que gaudien de fur les instruïa el jutjat especial d'oficials generals. El consell de guerra també s'anomenava d'aquesta forma, ja que el formaven militars de més alta graduació que els ordinaris. També podia interposar-se recurs d'apel·lació davant l'Alto Tribunal de Justícia Militar, cosa que no era possible en els instruïts contra el personal antifranquista que no gaudia de fur.

"la misión de instruir la causa por los sucesos del diez y nueve de julio de mil novecientos treinta y seis en Barcelona, de la cual dedujo para mayor rapidez de tramitación dos piezas separadas, una, contra los Generales Goded y Fernández Burriel más otra contra los capitanes Lizcano de la Rosa, López Belda y dos más, termiandas ambas con la muerte de los seis procesados, ateniéndose en todo al tramitar los procesos este juez especial a las directrices marcadas por la Generalidad separatista de Cataluña la cual se entrometió a designar un titulado Auditor de Guerra para Barcelona, declaró esta ciudad Plaza sitiada o bloqueada a efectos procesales, hizo intervenir en funciones acusadoras al "Procurador de Cataluña" y acordó en efecto el Señor Pomares se entendieran con éste todas las actuaciones".

Aquesta segona sentència també considerava provat que va processar els generals Justo Legorburu i Francisco Gómez Arenas, el coronel d'estat major Moxó i altres caps i oficials que van protagonitzar la insurrecció militar,

"quienes quedaron presos a disposición en el barco "Uruguay" de donde los sacaron hacia fines de Agosto previa autorización escrita que el juez POMARES dio atemorizado a un comité, la cual sirvió para que fueran entregados en número de diez a quince sin que (al menos de varios), se hayan tenido posteriores noticias ciertas ni DON LUIS POMARES intentara siquiera en aquella ocasión evitar la entrega de dichos presos militares".

Quan el general Aranguren va tenir coneixement d'aquest lliurament, *"requirió enseguida a POMARES como juez a cuya disposición estaban los presos y al confesarle que, constreñido por un Comité, había dado en efecto la orden de entrega, destituyéndole dicho General en el acto."* Així, la sentència ademetia que va entregar aquests oficials

"a un grupo de asesinos, sin el más pequeño intento de evitar de algún modo lo que tan presumible era en aquellos momentos, ni otra mira que la de salvarse él de todo posible peligro aún a costa del completo desprestigio de la toga puesta entonces al servicio, no ya de un poder de hecho que tuviera las apariencias de autoridad más o menos legítima sino a la orden sencillamente del crimen por todo lo cual, es justo imponer a este procesado la sanción correspondiente a su delito".

Amb aquests nous raonaments, la sentència de l'Alto Tribunal de Justicia Militar el va condemnar a la pena de mort, commutada pel general Franco, el 25 de setembre de 1939.[146]

Sorprèn el final de la causa contra Luís Pomares, més si es té en compte la gravetat i publicitat dels fets dels quals se'l va declarar culpable, així com que va prestar servei ininterrompudament al govern de la República fins a la conquesta de Barcelona pels rebels. Aquest desenllaç és encara més inexplicable si se'l compara amb el de Francisco Javier Elola. Ambdós magistrats se'ls acusava d'un mateix delicte: mantenir-se fidels a la República per mitjà de l'acatament del nomenament de jutges especials instructors. Les seves sentències haurien d'haver estat idèntiques, com el seu final, però

[146] AGMB. J. S. Núm. 3/39.

no va ser així. Diferents circumstàncies van influir en aquesta desigualtat, les quals condueixen només a proposar hipòtesis.

Si s'analitzen les trajectòries professionals d'ambdós magistrats, poden trobar-se altres possibles causes que explicarien aquest desenllaç desigual. El magistrat Elola sempre es va mantenir fidel a la República –presumiblement era republicà abans de la proclamació–; va acceptar el càrrec de fiscal general; va ésser diputat per Lugo a les Corts Constituents, al principi pel Partit Radical i posteriorment, durant la mateixa legislatura, va adscriure's al grup republicà independent; també va arribar a magistrat del Tribunal Suprem, i a president de Sala després del 18 de juliol.[147] La seva carrera política i professional incomodava les autoritats franquistes i també la seva preparació intel·lectual.[148]

Mentre que Luís Pomares, jutge com Elola des de 1905, era un funcionari que s'havia format segons uns paràmetres judicials tradicionals, sense cap tret remarcable: va estar plenament adaptat al model funcionarial de la Restauració. Tot i això, les autoritats republicanes el tenien conceptuat com un bon funcionari; prova d'això és que el 1932 se'l va nomenar jutge especial per l'aixecament anarquista a les comarques del Berguedà i el Bages. Més endavant, se'l nomenarà membre del tribunal que havia de jutjar els exercicis de llengua i dret civil catalans de la magistratura destinada a Catalunya, un cop va ser transferida l'Administració de justícia. Així mateix, el president de la Generalitat el nomenarà president de la Sala II de l'Audiència Territorial de Barcelona, el 22 de maig de 1934, en detriment d'altres candidats de la mateixa antiguitat. Una carrera professional caracteritzada per una assumpció de responsabilitats a l'organització judicial d'acord amb l'antiguitat, però que en cap moment va veure's 'contaminada' per l'acceptació de càrrecs polítics directes.

Si es té en compte la declaració indagatòria de Luís Pomares, assegurarà que *"durante el tiempo de la Dictadura del General de Primo de Rivera, ejerció cargos de confianza y que por dicho motivo fué destituido de la Presidencia de la Audiencia de Orense al advenir la República"*.[149] Encara que això fos cert, no és suficient per deslliurar-lo de la pena de mort, ja que el magistrat Elola va ser vocal de la Junta Organizadora del Poder Judicial el 1923, cosa que significa que va col·laborar amb el Directori, i de ben poc va servir-li. Entre d'altres motius, molt probablement aquesta pena de mort no es va executar, perquè des que *"cesó (...) su intervención en el fuero militar"* es va reintegrar *"nuevamente a la vida civil desde el 1º de Septiembre, fecha en que fueron creados los Tribunales Populares hasta la liberación de Barcelona, habiendo actuado en la Sala de lo civil de la Audiencia de Barcelona cual era su destino con anterioridad. (...) que en el momento de elevarse a Plenario los sumarios instruidos cesó su jurisdicción nombrándose a tal efecto un Juez Militar"*. Aquesta devia ser una de les raons per la qual no se'l va executar, tot i això no és tan determinant com per impedir-ho. Molt més si es té en compte que significa un acatament ininterromput de l'autoritat de la República. A la inversa, el magistrat Elola va col·laborar durant tota la guerra, activament i estretament, amb el Govern de la República; a més, va acceptar el càrrec de president de Sala del Tribunal Suprem, quan el 18 de juliol només n'era magistrat. Ambdós comportaments estaven a les antípodes.

Aquesta commutació és encara més sorprenent si es té en compte que Luís Pomares va ser qui va descobrir que Buenaventura Sánchez-Cañete estava involucrat en el cop d'Estat. Així, el cap franquista assegurarà que com a conseqüència de *"ser intervenidos*

[147] AGD. Expedients personals dels diputats.
[148] Francico Javier Elola va representar Espanya en el Congrés Penal de Bucarest el 1929, la qual cosa pot demostrar el seu interès per estar al dia en els nous corrents del dret penal.
[149] GMB. J. S. Núm. 3/39.

los documentos del Capitán López Valera por el Juez Luís Pomares Pérez, y dado por éste publicidad, fui perseguido por las patrullas de control y después preso en el "Uruguay".[150] Aquest ingrés a la presó el devia decretar Luís Pomares ja que era qui tenia *"la facultad de dictar resoluciones y encauzar el procedimiento".*[151] Si la situació creada no és prou contradictòria, Luís Pomares gaudirà del suport de la magistratura, prova d'això és que només un magistrat el va delatar com a *rojo,* i ho va fer empès per enveges personals.

Molt probablement Luís Pomares disposava de contactes amb els alts jerarques dels règim, més enllà dels franquistes catalans, els quals van impedir la seva execució. Això sí que seria determinant per no executar la pena, però d'aquest aspecte no es té constància.

També és cert que Francisco Javier Elola representava la nova Administració de justícia republicana, per això calia afusellar-lo. En aquest sentit no pot oblidar-se, segons afirmarà, que la seva forma de procedir en el desenvolupament del càrrec judicial arrencava *"única y exclusivamente del concepto más puro sobre el cumplimiento del deber ajustado a la ley y a la conciencia más estricta, sin inclinaciones políticas determinadas y mucho menos tendenciosas".*[152] El magistrat Elola era un símbol d'un passat massa recent que calia bandejar per assentar el nou Estat dictatorial.

La quarta pena de mort va ser imposada per l'Alto Tribunal de Justicia Militar contra el fiscal Eugenio de Olavarrieta Miruri, el 22 de gener de 1940, tot revocant la sentència del consell de guerra de València. La sentència reconeixia que *"simpatizaba desde meses antes del Glorioso Alzamiento Nacional con (la) política del Frente Popular", "se afilió al POUM", "vistió cierto tiempo con mono e iba jactánciosamente armado de pistola",* va ésser nomenat fiscal en cap del Tribunal Popular de Castelló, i també va ser fiscal en cap de Barcelona on *"gozó (...) de la confianza absoluta del gobierno rojo".* Sorprenentment, aquesta sentència també va ser commutada pel general Franco.[153]

Aquests van ser els funcionaris condemnats a la pena de mort, però n'hi hagué uns altres de condemnats a penes més lleus, la qual cosa significarà el seu ingrés a la presó i la pèrdua del càrrec de per vida. Malgrat que en aquestes causes no es va imposar la pena capital, van estar envoltades d'un gran esperit de venjança, complint la funció bàsica d'humiliar el funcionari davant el col·lectiu judicial i fiscal: la denigració serà el seu objectiu final, enfortint el corporativisme dels funcionaris que van sortir indemnes dels diferents controls repressius franquistes.

D'entre totes aquestes causes sumaríssimes sobresurt la que es va incoar contra el magistrat José María García Amorós, magistrat degà de Barcelona durant la República, un càrrec de molta importància en aquell context històric. Aquest funcionari serà delatat per Buenaventura Sánchez-Cañete i pel jutge José Muñoz Núñez de Prado. S'ignora a què responia l'animadversió de Sánchez-Cañete, més encara quan la gran majoria dels funcionaris van abstenir-se de conceptuar-lo de *rojo*; pel que sembla, només un magistrat el va denunciar per aquest motiu, segurament empès per motius d'enveja, ja que sempre va gaudir de la confiança de les autoritats republicanes.

El desig de venjança de Buenaventura Sánchez-Cañete arribarà fins a l'extrem d'afirmar que *"es persona de acendrados ideales rojos, al extremo que en ocasiones hacía la apología del régimen soviético, propugnando la constitución de la sociedad*

[150] AHN. Causa General. Caja 1630 i ACMJ. Justicia. Exp. 12.963
[151] AGMB. J. S. Núm. 539/40.
[152] AGMB. J. S. núm. 8/39.
[153] ACMJ. Justicia. Exp. 12.841.

comunista, sin que puedan obtenerse datos concretos que hubiera podido realizar durante la dominación marxista". Una forma molt primària d'incriminar, ja que els fets que aporta són imprecisos i mancats d'una conducta criminal objectiva, molt més si es té en compte la implantació del comunisme a la Catalunya de 1936.[154] En aquest judici, les bases acusatòries se sustentaran en els rumors, les creences o les referències, ja que els denunciants desconeixien uns comportaments delictius reals per incriminar-lo.

Davant d'aquesta ignorància d'activitats delictives concretes, Buenaventura Sánchez-Cañete es basarà en la denúncia que va presentar el jutge Luís de la Torre Arredondo contra el magistrat García Amorós –un inferior contra un superior. Aquest jutge l'havia denunciat davant la Comisión Delegada Depuradora de Funcionarios Judiciales el 14 de març de 1939, perquè José María García Amorós, d'acord amb els rumors que corrien,

> *"figuraba afiliado como militante en la U.G.T con anterioridad al Movimiento Nacional (...) que hizo pública ostentación de su irreligiosidad y ateismo, envaneciéndose de sus convicciones anticlericales, hasta el extremo de encontrar perfectamente justificados los incendios de los templos sagrados (...) Que en el mes de agosto de 1936 y con ocasión de remitirse al Juzgado de Guardia del Hospital Clínico, fotografías o relaciones de personas afectas a la Causa Nacional, asesinadas por la F.A.I, (...) (García Amorós) en presencia del entonces Juez de aquella Capital Don Ricardo Guerra Blanco, que horrorizado comentaba la monstruosidad de tales crímenes, se permitió comentar en estos o parecidos términos: 'no hay porque alarmarse. Esta es la justicia del pueblo, que tiene derecho a tomar venganza de sus opresores.' Que estas manifestaciones le fueron hechas por el Sr. Guerra Blanco jurándole su certeza"*.

Però quan es pregunti al magistrat Ricardo Guerra Blanco sobre la certesa d'aquests comentaris de José María García Amorós, es mostrarà indecís: *"no lo niega, pero como tiene pérdida de memoria en parte por los sufrimientos padecidos, no lo recuerda en este momento"*. Pot ser certa la seva pèrdua de memòria, molt més si es té en compte que patia de sífilis, però sorprèn... El desmentiment del magistrat arribarà fins al punt que *"no recuerda si hizo comentarios de esta clase con el Sr. Latorre Arredondo"*. Finalment, el magistrat Ricardo Guerra s'aproximarà a les paraules que devia pronunciar José María García Amorós, així *"recuerda que al lamentarse de los crímenes, él los disculpa diciendo que era un hecho histórico y natural"*. La frase del magistrat García Amorós, si l'hagués expressat, estaria més contextualitzada. Sembla com si Buenaventura Sánchez-Cañete o altres jerarques haguessin utilitzat el jutge Luís de la Torre per fer "una feina bruta" que ells no s'atrevien a realitzar: el denunciant difícilment s'oposaria, ja que era un inferior jeràrquic.[155] José María García Amorós va ingressar a la Presó Model de Barcelona el 25 de abril de 1939.

Durant tota la causa, les expressions de José María García Amorós seran extretes del seu àmbit i interpretades perversament pel funcionariat més reaccionari a fi d'exercir la venjança. El fiscal Luís Mazo Mendo assegurarà que el degà animava a *"acatar la voluntad del pueblo y que era justificada la actitud de los rojos ante el alzamiento Nacionalista"*. El jutge José Núñez de Prado manifestarà que *"recuerda según le dijo un amigo que había tenido una discusión con él sobre el asesinato del Sr. Calvo Sotelo,*

[154] AGMB. J. S. Núm. 11.669/39.
[155] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 23.

a lo que el Sr. García Amorós le dijo que le parecía muy bien lo ocurrido y que ya era hora de que se empezara la labor".

La farsa contra el magistrat continuarà. La Guàrdia Civil assegurarà que José María García Amorós havia estat vist *"en el Palacio de Justicia agarrado del brazo de 'Barriobero', no habiendo estado en el frente por no haber ingresado en el Ejército".* Quin disbarat i quina manca de coneixement històric. El 1939, l'acusat tenia 60 anys! Si això no era suficient, la benemèrita també informarà –com ja va succeir al magistrat Joaquín Vilchez Burgos, quan se'l va depurar a Sevilla– que *"Frecuentemente se le veía saludar con el puño en alto diciendo 'ahora más que nunca'".* No hi ha cap mena de dubte que la guàrdia civil va emprar uns estereotips delictius per impressionar el consell de guerra, més en tractar-se d'un magistrat que no gaudia del reconeixement del col·lectiu judicial.

En la instrucció de la causa, no existien bases objectives per fonamentar els acusaments contra el magistrat, però això no impedirà que molts funcionaris judicials i fiscals testifiquin en contra seva a fi d'expulsar-lo de la carrera per mitjà d'una condemna militar.[156] La iniquitat serà tan gran, que fins i tot declararà el magistrat Manuel Montero Alarcia –declarat boig per les autoritats mèdiques republicanes, un desequilibri que també apreciaran les autoritats ministerials franquistes– per acusar-lo del seu *"secuestro de ocho meses fuera de toda Ley acusándome de dedicarme a maquinaciones antirevolucionarias; el secuestro lo decretó en Abril del año 1937".*[157] Lògicament, es refereix al seu ingrés a l'Hospital Psiquàtric de les Corts de Barcelona, ordenat pel magistrat José María García Amorós.

Es desconeix a què obeïa la perseverança acusatòria del jutge Luís de la Torre contra el magistrat García Amorós, com la de la resta de funcionaris judicials i fiscals. Sí que es coneix a què responia l'interès persecutori de Buenaventura Sánchez-Cañete. Segons el degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona, *"cuando se detuvo en San Pol de Mar al actual presidente de la Audiencia Sr. Sánchez-Cañete, cuando muchos lo lamentaban, él manifestaba que era natural, pues dicho señor era monárquico".* Però si s'analitzen totes les declaracions del funcionariat, queda clar per què es perseguia José María García Amorós: era un republicà catalanista. El funcionariat el considerava una *"persona simpatizante y hasta relativamente influyente con el entonces Gobierno de la Generalidad"*, el qual durant la República *"hizo manifestaciones y alardes de servirla lealmente y expresarse en tonos de izquierdismo".* També consideraven que *"se relacionaba bien con los elementos dirigentes de la Generalidad a la que aplaudía en los éxitos que con motivo del estatuto y otras concesiones conseguía del poder central".* O bé, que va arribar a *"mantener relación de confianza y amistad con los dirigentes separatistas de la Generalidad".* El seu republicanisme també s'intentarà explicar perquè *"mantenía estrechas relaciones y contacto con un cuñado suyo (...) jefe del Gabinete Telegráfico del funesto Negrín y masón de grado".*

En aquest judici sumaríssim, curiosament, una bona part de la incriminació la portarà a terme el personal judicial jove, uns elements molt més radicalitzats, oficials jurídicomilitars, els quals exerciran la repressió contra el personal antifranquista a diferents auditories de guerra. Malgrat no tenir aquests funcionaris cap vincle laboral amb l'acusat, actuaran aferrissadament contra ell, potser induïts pels magistrats més grans, incapaços d'exercir la venjança contra l'antic 'company'.

Del procés contra José María García Amorós es poden extreure diverses conclusions. Per una banda, el personal reaccionari no li perdonava que durant tota la vigència de la República ostentés el deganat de Barcelona; fins i tot, la Generalitat el confirmarà en el

[156] AGMB. J. S. núm. 11.669/39
[157] ACMJ. Justicia.Exp. 15.716.

càrrec després que va reformar la normativa sobre els deganats. Aquesta continuïtat era una prova evident que gaudia de la confiança de les autoritats republicanes catalanes. Per això, Federico Parera Abelló creia que era un funcionari *"honrado y le parece que más bien tendía a situarse en un ambiente favorable al régimen que entonces dominaba en la ciudad, con fines de mantenerse en el cargo y no sufrir perjuicios por lo menos, o tal vez de obtener alguna ventaja en su cargo"*. Per l'altra, era un funcionari inadaptat al cos judicial, els seus companys sempre li criticaran i retrauran la seva forma de comportar-se i d'actuar: no es desenvolupava amb la rigidesa i el corporativisme de la judicatura, era molt més flexible, segons la documentació a la qual s'ha tingut accés, ja que legalment no ha estat possible la consulta del seu expedient al Ministeri de Justícia.

El consell de guerra va condemnar el magistrat José María García Amorós, el 24 de novembre de 1939, a la pena de dotze anys i un dia de reclusió menor per considerar-lo autor d'un delicte d'auxili per cometre la rebel·lió, *"ya que sus servicios los prestó de forma voluntaria y continua de acuerdo con su ideología y no consta que hiciera nada para evitarlos ni que le repugnara servir a la Causa rebelde"*. Uns raonaments interessats i emprats de forma molt perversa, els quals podien aplicar-se a un percentatge molt elevat de la magistratura, admesa sense cap tipus d'entrebanc, com ja s'ha exposat, molts dels quals havien actuat de testimoni de càrrec. Quan acompleixi la pena, després de commutar-se-li per la de tres anys, sol·licitarà al Ministeri de Justícia, molt ingènuament, que s'efectuï la seva depuració a fi de retornar a la vida judicial. El depurador s'hi oposarà radicalment, una decisió que ratificarà el ministre de justícia, Raimundo Fernández-Cuesta, el 14 de desembre de 1949.[158] Des d'un primer moment, els cos judicial l'havia rebutjat, no existia cap raó perquè ara canviés.

El sumaríssim instruït contra el fiscal Luís Jayme de Torres és molt semblant al del magistrat José María García Amorós. Hi va actuar com a delator el jutge de Girona José Muñoz Núñez de Prado. Novament, això significa que un membre judicial jove, 37 anys, s'encarregarà d'exercir la delació contra un fiscal, de 58 anys, amb molta més categoria professional per equiparació –fiscal provincial d'ascens. El jutge el denunciava perquè *"le consta de manera cierta que el referido funcionario condenó abiertamente el alzamiento Nacional, al cual calificó de verdadera militarada"*; també afegia que *"condena(ba) y demostra(ba) su enojo ante el avance de las fuerzas Nacionales (...). Calificaba de criminal la actuación de la aviación nacional y en todo momento se producía como un verdadero desafecto a la causa nacional"*. El fiscal Luís de Jayme va ingressar a la Presó Model de Barcelona el 13 d'abril de 1939.

A partir d'aquests moments, tant el col·lectiu fiscal com el judicial constataran que Luís de Jayme era una persona *de orden* i religiosa abans del cop d'Estat del 18 de juliol, ja que *"se jactaba de ser un ferviente católico"*; els costava d'entendre per què va donar suport a les autoritats republicanes fins al 26 de gener de 1939. Buenventura Sánchez-Cañete tenia clar que aquest canvi el va originar el seu fill, *"destacado elemento marxista al que según él; le esperaba un gran porvenir, desempeñando a la sazón el cargo de Comisario político de la Auditoria de Guerra de Barcelona"*. Altres funcionaris, en canvi, aniran molt més enllà i asseguraran, com el fiscal Luís Solano Costa, que aquesta conducta "roja" responia al *"apego a su cargo y cortedad de miras"*. Una afirmació que equivalia a admetre que des d'un primer moment no va optar pel bàndol adequat o correcte, cosa que es va materialitzar en un servei lleial i continuat a les autoritats republicanes, com afirmarà el fiscal Luís Mazo Mendo.

A tot això s'afegeix que per ser el fiscal més antic dels que prestaven serveis a la fiscalia de l'Audiència de Barcelona va haver de desenvolupar el càrrec de fiscal en cap

[158] AGMB. J. S. Núm. 11.669/39 i AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 23.

interí, des del mes d'agost de 1936 fins al mes de febrer de 1937. Un període que coincideix amb l'etapa del terror, a pesar que no va participar en la justícia popular de guerra i es va limitar a exercir les tasques burocràtiques, exigües en aquell ambient de desordre.

Luís de Jayme no va comptar amb cap tipus de suport del cos fiscal ni judicial, ambdós actuaran exclusivament per acusar-lo despietadament. En la sentència del 24 de novembre de 1939, novament se'l condemnarà, com a García Amorós, per la prestació de serveis continuats a les autoritats republicanes, a la pena de sis anys i un dia de presó. De ben poca cosa va servir-li l'aval de Felipe Batlló Godó, secretari de la Falange de Barcelona, en funcions de Jefe Provincial, en el qual assegurava que era una persona *"afecta al Glorioso Movimiento Nacional"*; tot i això, un altre informe falangista informarà que *"era miembro destacado del partido comunista y se le considera como ELEMENTO PELIGROSO para el actual régimen"*.[159]

La resta de causes sumaríssimes que van incoar-se contra el personal judicial i fiscal van sobreseure's, o bé van ser absolts. Entre totes elles, sobresurten les d'Antonio García-Valdecasas Santamaría i José Márquez Azcárate pel greuge comparatiu que van significar amb els dos casos anteriors.

La trajectòria política del fiscal Antonio García-Valdecasas va ser molt compromesa amb les autoritats republicanes: va ser readmès en la carrera fiscal el 1937 després que la Generalitat el separés, se'l va nomenar agregat a la Fábrica de Moneda y Timbre i, posteriorment, es va incorporar a la Presidència del Consell de Ministres per fer-se càrrec de la Secretaria de les Regiones Autónomas. Un perfil més republicà es impossible de trobar. Però argumentarà, a fi de deslliurar-se de qualsevol responsabilitat penal, que va sol·licitar el reingrés a la carrera fiscal per necessitat; poc temps després, va tenir por que el destinessin a un tribunal popular, però un germà seu li va prometre que *"no descansaría hasta sacar(le) de los Tribunales"*. I ho va aconseguir, *"pues sus gestiones las realizaba valiéndose de su relación profesional como Catedrático de Fisiología con el Doctor Negrín pero sin el conocimiento de éste"*.

Els acusaments contra Antonio García-Valdecasas eren molt sòlids, difícilment podrien contrarestar-los les seves proves exculpatòries. Tanmateix, ho aconseguiran. Davant la por a una condemna imminent, inundarà ràpidament la causa d'un gran nombre d'avals d'autoritats franquistes. Immediatament, arribarà el d'Alfonso García-Valdecasas García-Valdecasas, el més cobdiciat,[160] cosí segon de l'acusat i secretari del Ministerio de Educación Nacional, el qual opinava que el comportament del seu cosí responia a *"la necesidad de mantenerse juntamente con su mujer y sus cuatro hijos pequeñitos –el menor de los cuales ha muerto por efecto de las privaciones–"*. Molts més avals s'hi adjuntaran, entre els quals destaca el del tinent fiscal del Tribunal Suprem Ramón García del Valle Salas, en qual manifesta que l'acusat era *"hijo del que fue Magistrado del Tribunal supremo, Don José Mª, y me consta que siempre fue entusiasta defensor del orden y contrario a los principios revolucionarios que representó el marxismo español. De familia sinceramente católica, profesó esas mismas ideas"*, o el de Roberto Sánchez Jiménez, secretari provincial de la Falange de Madrid...

---

[159] AGMB. J. S. Núm. 11.669/39 i 540/30.

[160] Alfonso García-Valdecasas va ser membre fundador de la Falange. Quan es crea el partit, la dirección estava *"formada por José Antonio y García Valdecasas, además del aviador Julio Ruiz de Alda"*. Tot i això, *"A las cuatro semanas de la fundación del partido, García Valdecasas desapareció en interminable luna de miel con su rica novia aristócrata."* A P. Preston, *Las tres Españas del 36*, Plaza & Janés, Barcelona, 1998, pàg. 112 i 114-15. Uns anys enrere, havia estat vicesecretari de la comissió encarregada de redactar la Constitució de la II República i membre del grup Al Servicio de la República. J. M. Gil-Robles, *op. cit.*, pàg. 50-51.

Les pressions de la família i el suport unànime del cos judicial i fiscal van fer possible que l'absolguessin, a pesar de l'evidència dels acusaments, més si es comparen amb els de José María García Amorós o els de Luís de Jayme Torres, els quals van comportar pena de presó i la separació de les seves respectives carreres. La sentència declararà provat que Antonio García-Valdecasas

> *"al verse obligado por la necesidad a pedir su rehabilitación y destino así como las gestiones que con éxito realizó para apartarse de la actuación judicial evidencían una directriz de todos sus actos encaminada a sustraer sus servicios adecuados y por lo mismo toda colaboración eficaz a la causa rebelde lo que excluye la posible calificación de auxilio y en su consecuencia procede la libre absolución".*[161]

Uns raonaments totalment capriciosos, 'servits a la carta' per absoldre'l...

La causa contra el fiscal José Márquez Azcárate és molt semblant a l'anterior. Tot i que aquest fiscal va acceptar un ascens del Govern de la República després del 18 de juliol de 1936, va ser uns dels redactors de la qualificació penal contra els generals Goded i Burriel i va continuar actuant als tribunals, també se l'absoldrà. En aquesta conclusió hi tindran molt a veure els avals que rebrà i el suport del funcionariat. Però el seu suport més ferm provenia del seu pare: José Márquez Caballero, magistrat del Tribunal Suprem de l'Espanya Nacional des que es va crear el 1938.[162]

El 1941, es va incoar un judici sumaríssim contra el fiscal Castor García Fernández, després que el secretari de la Causa General de Barcelona, Ramón Grau Badia, remetés un testimoni a l'Auditoria de Guerra de la IV Regió Militar: l'acusava d'haver format part de l'equip fiscal que va actuar al vaixell Uruguay. Bàsicament, se li imputava haver pres part en les qualificacions penals en les causes obertes contra els militars i el personal civil que va aixecar-se el 19 de juliol.

Castor García havia tornat de l'exili l'agost de 1941 i l'octubre s'incoava la causa sumaríssima. Immediatament, es va decretar el seu empresonament i va ingressar a la presó del Castell de Montjuïc, tot i que havia abandonat França pel seu delicat estat de salut i per les penalitats que havia sofert. Aquesta causa s'eternitzarà fins al 1943, en què el capità general acordarà sobreseure-la. Aquest final sorprèn, si es té en compte les imputacions que pesaven contra ell; però les 'ànsies penals' de 1943 no són les mateixes que les de 1939. A més, va gaudir del suport d'una part del cos fiscal i de diferents personalitats del règim. Si bé no va ser condemnat per la jurisdicció castrense, aquesta conclusió no va servir-li perquè el Ministeri de Justícia modifiqués la decisió de separar-lo, acordada el 1939. Castor García haurà de sobreviure exercint l'advocacia.[163]

A partir de totes aquestes causes militars i dels seus resultats, poden extreure's diferents conclusions. La jurisdicció castrense va actuar contra el personal judicial i fiscal que el 19 de juliol es trobava destinat a Barcelona i aquell altre que es nomenarà posteriorment. Però una part ínfima de les causes instruïdes van acabar en un consell de guerra. Els criteris que van prevaler en el procés de depuració, com ja s'ha dit, també poden aplicar-se a la jurisdicció castrense. El comportament que havia observat la justícia castrense a Catalunya també era extensible a la resta de l'Estat: aquest és el cas del fiscal Eugenio de Olavarrieta Miruri. Per això, *"Llama la atención la benignidad de los Consejos de Guerra a jueces y fiscales, sobre todo en relación a otros colectivos sometidos a la jurisdicción militar"*. Certament, *"ni la firma de la hoja de adhesión al*

[161] AGMB. J. S. Núm. 11.669/39.
[162] AGMB. J. S. Núm. 11.669/39.
[163] AGMB. J. S. Núm. 28064/41.

Gobierno republicano, o el desempeño de cargos judiciales ordinarios –incluso a solicitud del interesado–, ni siquiera la participación en tribunales de excepción o comisiones de incautación se consideran hechos constitutivos del delito de adhesión o auxilio a la rebelión".[164] Aquest comportament no tenia parangó amb la resta d'inculpats pels tribunals militars –sindicalistes, polítics, maçons...–, on actuacions de menys transcendència política i social van ser sancionades molt severament.[165]

Aquesta benignitat de la jurisdicció castrense amb el funcionariat judicial i fiscal no té explicació. A fi d'explicar-la sorgeixen diferents hipòtesis. Per una banda, no pot oblidar-se que molts consells de guerra estaven formats per membres de la judicatura o del ministeri fiscal, els quals actuant corporativament van impedir la condemna dels seus 'col·legues'. Per l'altra, el règim era conscient que li calien aquests funcionaris per posar en marxa la nova Administració de justícia franquista, per la qual cosa es *"posible que exista la consigna de admitir al mayor número posible de jueces y fiscales, personal especializado, de difícil reemplazo".*[166] Aquest comportament és probable, més si es té en compte que la depuració administrativa actuava subsidiàriament: donava els tocs d'atenció pertinents al personal i el marcava de per vida, perquè esdevingués així dòcil i servil.

L'acció penal militar només va prosperar si el funcionari no comptava amb el suport dels jerarques i del seu respectiu col·lectiu. Tot i que el magistrat Luís Pomares va ser condemnat a la pena de mort, no va ser executat gràcies a aquest suport. Els militars, per dur a terme la seva repressió, van escoltar atentament les delacions i els acusaments dels cossos; també aquí va funcionar la selecció domèstica interna que va donar-se en el procés de depuració: van ser els caps judicials i fiscals els qui van indicar els magistrats i fiscals que havien de ser subjecte passiu de la jurisdicció castrense.

A un gran nombre del personal judicial, fiscal i auxiliar de l'Administració de justícia, que va nomenar-se després del 18 de juliol, també se li va incoar diferents causes sumaríssimes. Entre totes elles, sobresurt la que va obrir-se contra Agustí Juandó Royo, secretari de Govern de l'Audiència Territorial de Barcelona entre el 1936-1937, aliè al cos, el qual serà afusellat el 9 de juliol de 1939. Molts d'aquests procediments van incoar-se contra un personal que es trobava a l'exili; a partir de 1941, molts tornaran, llavors s'assabentaran de la seva inculpació. Altres causes, en trobar-se els seus acusats a l'exili, van sobreseure's. [167]

9. La jurisdicció de responsabilitats polítiques.

Quan ja estava pràcticament conquerit tot el territori català per l'exèrcit nacional, el general Franco va promulgar la Ley de 9 de febrero de 1939 sobre Responsabilidades Políticas. L'objectiu d'aquesta norma era *"la reconstrucción espiritual y material de*

---

[164] M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 239.

[165] Vegeu F. Moreno a S. Juliá (Coord.), *op. cit.*, pàg. 277-336.

[166] M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 241.

[167] D'aquesta forma, van incoar-se diferents judicis sumaríssims contra: Andrés Massó López, magistrat, nebot del marqués de Comillas i cosí del comte de Güell, afusellat el 12 d'agost de 1942; Alfonso Rodríguez Dranguet, magistrat de carrera, adscrit d'entre altres càrrecs al Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya (TEATC); Pelai Sala Berenguer, magistrat del TEACT; Rafael Bonmatí Valero, jutge de carrera destinat al Tribunal Especial de Guàrdia núm. 2; Juan Pablo García Álvarez i Miguel Armetia Juvete, ambdós magistrats TEATC, en representació del Ministeri de Defensa. També es va iniciar un procés penal contra José Balaguer Bartolín, membre del jurat de l'Uruguay; Angel Samblancat Salanova, fundador de l'Oficina Jurídica i magistrat dels tribunals populars, i José Sánchez Romero, secretari del Tribunal Central d'Espionatge i Alta Traïció, entre d'altres. AGMB. J. S. Núms. 7/39, 29.655, 24.421 i 29.302/42.

muestra Patria" i per això, calia *"liquidar las culpas de este orden* (polítiço) *contraídas por quienes contribuyeron con actos u omisiones graves a forjar la subversión roja, a mantenerla viva durante más de dos años y a entorpecer el triunfo, providencial e históricamente ineludible, del Movimiento Nacional".*

La dictadura considerava que no es tractava d'una llei *"vindicadora, sino constructiva, atenúa por una parte el rigor sancionador, y, por otra, busca, dentro de la equidad, fórmulas que permitan armonizar los intereses sagrados de la Patria con el deseo de no quebrar la vida económica de los particulares".* Malgrat aquests propòsits, la realitat serà una altra: molts ciutadans perdran tots o part dels seus béns, uns altres se'ls bandejarà o se'ls inhabilitarà per a l'exercici de la seva professió, o fins i tot *"En casos excepcionales en que los hechos realizados por el inculpado revistan carácteres de gravedad extraordinaria, podrán los Tribunales proponer al Gobierno la pérdida de la nacionalidad española".*

Si la derrota dels republicans era per si mateixa prou dolorosa i humiliant, la justícia i l'equitat dels vencedors es proposava perllongar-ne els efectes. A més, la llei sancionava, molt arbitràriament, comportaments que en el moment de cometre's no eren constitutius de delicte, contradient el dret penal clàssic, en el qual el comportament que se sancionava provenia d'una tipificació prèvia a la seva comissió.[168]

La llei va sotmetre un alt percentatge de la població a un llarg procés d'investigació sobre les seves actuacions polítiques, des del primer d'octubre de 1934 fins a la *liberación* del seu territori. Si bé aquest era el període de temps que s'havia d'investigar, segons la disposició, a la pràctica el termini va ser ampliat interessadament pels jutges instructors i tribunals, contradient així la pròpia disposició: la inseguretat jurídica estava novament servida.

La disposició ratificava l'acord pres per la Junta de Defensa Nacional per mitjà del qual s'havien proscrit tots els partits que havien format el Front Popular i els sindicats pròxims a aquestes formacions, les organitzacions *separatistas* i aquelles altres que s'havien oposat a l'aixecament militar, ratificant d'igual manera la confiscació dels seus béns, el quals passaven a mans de l'Estat.[169] Els comportaments que perseguia la llei pel que fa al funcionariat, a grans trets, eren:

- El fet d'haver estat condemnat per la jurisdicció castrense.
- La pertinença a la maçoneria.
- El fet d'haver desenvolupat *"cargos o misiones de carácter político o administrativo de índole civil y calificada confianza por nombramiento del Gobierno del Frente Popular".* A més, es sancionava aquells que *"hubieren continuado desempeñando con él cargos de aquella índole en la Administración Central".* I més concretament, haver-los desenvolupat des del 18 de juliol *"en Tribunales u organismos de cualquier orden, encargados de juzgar a personas por el sólo hecho de ser adictas al Movimiento Nacional, o haber sido los denunciantes de éstas o intervenido en la incautación de sus bienes, a no ser que lo hayan verificado obligatoriamente en virtud de las funciones que les están asignadas por razón de su cargo y sin iniciativa por su parte".*[170] La condemna que podia recaure per aquests comportaments al funcionariat era *"independiente de las que gubernativamente les pueden ser impuestas por la Administración en*

[168] Exposició de Motius de la Llei del 9 de febrer de 1939.

[169] Posteriorment, la Llei del 23 de setembre de 1939 acordava que tots els béns *"de los antiguos sindicatos marxistas" "pasarán a ser propiedad de la Falange Española Tradicionalista y de las JONS".* Art.1 de la Llei del 23 de setembre de 1939.

[170] Art. 4 d) i, i) de la Llei del 9 de febrer de 1939.

función depuradora de su personal". Aquest precepte el desenvoluparà la Llei del 10 de febrer de 1939 sobre depuració dels funcionaris públics.

- Els objectius de la llei eren tan violents i arbitraris que no era suficient *"El arrepentimiento público, anterior al dieciocho de Julio de mil novecientos treinta y seis, seguido de adhesión y colaboración al Movimiento Nacional"*, perquè això només servia com a *"eximente o atenuante al prudente arbitrio de los Tribunales"*.[171]
- La participació política dels particulars, com a afiliats o directius, en les organitzacions polítiques que el Govern franquista havia declarat fora de la llei, o en els càrrecs de lliure nomenament del Govern republicà.
- L'estada a l'estranger sense haver entrat a l'Espanya nacional en el termini de dos mesos des de la sortida del territori republicà, tret d'aquells que ja hi residien abans del 18 de juliol, o aquells altres que complien missions especials.

Sorprenentment, aquesta llei era una excepció a la simplicitat legislativa franquista, perquè era molt detallada i minuciosa, cosa que pot indicar que la seva preparació es va efectuar durant un llarg període de temps abans no va ser promulgada. Com que la llei només perseguia i sancionava els comportaments que havien implicat la defensa de la República i la negativa del ciutadà a posar-se a disposició dels militars colpistes, no sobta que es promulgués un cop havia caigut Catalunya, zona que s'havia significat profundament en defensa del règim republicà fins al darrer moment.

La llei instaurava una organització d'instàncies, al marge de l'Administració de justícia ordinària, per procedir a l'exigència de les responsabilitats. Al capdamunt se situava el Tribunal Nacional de Responsabilidades Políticas,[172] dependent de la vicepresidència del Govern. Al mig de l'organització, s'hi trobaven els tribunals regionals, que normalment s'ubicaven a la seu de l'Audiència territorial respectiva. Al capdavall de l'organització, es trobaven el jutjats instructors, situats a les capitals de província. A cadascun dels tribunals regionals se li assignava un jutjat civil, desenvolupat per un jutge de 1a Instància de la carrera judicial, nomenat també per la vicepresidència del Govern, que tenia com a missió *"incoar (...) la pieza separada para hacer efectivas las sanciones económicas que no hayan sido satisfechas por los declarados responsables políticos"*, *"practicar (...) los embargos y medidas precautorias que proceden"* i *"llevar a efecto la venta de aquellos bienes que les ordene enajenar la Jefatura Superior Administrativa"*.[173]

Els expedients de responsabilitats polítiques els obrien d'ofici les autoritats d'aquesta jurisdicció, o bé a instància de les denúncies presentades pels particulars o pel testimoni d'una condemna expedida per la jurisdicció de guerra.

Les sancions que podien imposar-se als culpables es dividien en tres grups. En el primer es trobava la inhabilitació per a l'exercici de qualsevol càrrec públic o professió, que podia ser absoluta per a tota mena de càrrecs, o especial, circumscrita a una professió concreta que s'especificava a la sentència. Al segon grup, hi figuraven les sancions que limitaven la llibertat de residència, que comportaven l'estranyament, la relegació a les possessions africanes, el confinament o el bandejament. El tercer grup el formaven les sancions econòmiques que comprenien la pèrdua total o parcial dels béns, o el pagament d'una quantitat fixa. Les sancions restrictives de les activitats i de la llibertat prescrivien als quinze anys, i *"las económicas son imprescriptibles"*.[174] La llei

---

[171] Art. 5 i 86 de la Llei del 9 de febrer de 1939.

[172] Pel Decret del 15 de juny de 1942, s'aprovava el *Reglamento Orgánico del Tribunal Nacional de Responsabilidades Políticas.*

[173] Art. 34.a, b i d de la Llei del 9 de febrer de 1939.

[174] Art. 17 de la Llei del 9 de febrer de 1939.

representava una clara ruptura respecte a la tradició penal liberal. Sota un veritable anhel de venjança, la disposició establia que *"Las sanciones económicas se harán efectivas, aunque el responsable falleciere antes de iniciarse el procedimiento o durante su tramitación, con cargo a su caudal hereditario, y serán transmisibles a los herederos que no hayan repudiado la herencia o no la hayan aceptado a beneficio de inventario"*.

En la tramitació de l'expedient, malgrat les penes i la responsabilitat econòmica, no era necessari que l'acusat hi fos present. Molts imputats havien estat afusellats i molts altres havien marxat a l'exili abans de l'arribada dels nacionals, o es desconeixia el seu parador. Això no impedia, en cap cas, la iniciació de l'expedient.

El febrer de 1942, la llei es va reformar, "segurament va tenir-hi molt a veure la inviabilitat de fer efectives la majoria de les penes imposades, atesa la situació de precarietat i misèria en què vivia la immensa majoria de la població afectada, o la dificultat d'actuar contra els exiliats".[175] Entre d'altres coses, la nova disposició acordava sobreseure els processos en els quals l'inculpat fos insolvent o el valor dels seus béns no arribés a la quantitat de 25.000 pessetes. Alhora, eximia de qualsevol responsabilitat política les persones condemnades pels tribunals militars a penes inferiors a dotze anys i un dia. Aquesta reforma no era gratuïta, ja que la jurisdicció estava totalment col·lapsada per la gran quantitat d'expedients, la majoria dels quals s'havien incoat contra un personal insolvent. Al mateix temps, la reforma també liquidava totes les instàncies de la jurisdicció, tret del Tribunal Nacional de Responsabilidades Políticas, les quals havien de transferir a la jurisdicció ordinària els expedients incoats, i també trametria els nous.

Pel Decret del 13 d'abril de 1945, es disposava que es declarava caduca la vigència de la Ley de Reponsabilidades Políticas i la disposició de 1942 *"en cuanto se refiere a la incoación de nuevos procedimientos de responsabilidades políticas"*. El malson havia acabat: ja no era possible la incoació de nous expedients, però continuava pel que feia a l'execució de les sentències dictades.

Des que va promulgar-se la Llei del 9 de febrer de 1939, a tothom que hagués estat condemnat per la jurisdicció castrense se li havia d'obrir un expedient de responsabilitats a fi de fer efectiva la repressió econòmica. Però, pel que sembla, aquest mandat es va negligir. No a tots els funcionaris que van ser condemnats se'ls va incoar un expedient.[176] Així, no s'han localitzat els expedients dels magistrats José María García Amorós i Luís Pomares Pérez i el del fiscal Luís Jayme de Torres.[177] Difícilment podia deixar-se d'incoar un expedient a aquests funcionaris si es té en compte que el 1939 es va nomenar Ildefonso de la Maza vocal del Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas de Barcelona (TRRPB), el qual devia trobar a faltar aquestes absències dels seus 'excompanys'; més difícil encara quan es comprova que el magistrat Francisco Eyré Varela va ser nomenat Inspector de Responsabilidades

---

[175] C. Mir i altres, *Repressió econòmica i franquisme*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1997, pàg. 80.

[176] Així mateix, es condemnarà el jutge Pelai Sala Berenguer, nomenat magistrat després del 19 de juliol, a *"la pérdida total de sus bienes, inhabilitación absoluta por quince años para toda clase de cargos públicos, y relegación a las posesiones del Norte de África por igual tiempo"*, perquè *"Fué también secretario de la Consejería de Justicia de la Generalidad, cuando fué ocupada por Vidiella, que era el Jefe político del informado"*. AGMB. J. S. Núm. 29301/42.

[177] En els inventaris de l'Arxiu General del Tribunal de Justícia de Catalunya no s'han localitzat. Però, segons l'arxivera, això no significa que no puguin existir, perquè actualment hi ha un fons important per catalogar. També és cert, pel que sembla, que durant el franquisme i la transició democràtica hi va haver un gran esperit de rapinya que va fer que molts expedients desapareguessin, des del moment que es van incoar contra un personal de molta rellevància política.

Políticas el 1946, i també hi actuava de fiscal el falangista Luís Mazo Mendo. Aquests expedients no van incoar-se mentre el tribunal va gaudir de la seva màxima competència! Es desconeix el motiu. Molt probablement responia al corporativisme que tant havia caracteritzat la fiscalia i la judicatura durant l'època contemporània.

Quan el 1942 es modifiqui la llei del Tribunal de responsabilitats polítiques, els expedients es remetran a la jurisdicció ordinària. Llavors, les autoritats militars remetran el testimoni de la condemna contra el magistrat Luís Pomares Pérez a la jurisdicció de responsabilitats polítiques el 7 de setembre de 1943 –la jurisdicció ja estava gairebé inoperant. L'expedient era incoat pel jutjat el 1944, tot i que es tractava d'un dels judicis sumaríssims més importants de la postguerra, ja que es va jutjar els responsables de l'enjudiciament de l'estament militar que va aixecar-se contra la República a Barcelona. Una autèntica irresponsabilitat, d'acord amb els objectius inicials de la llei, perquè l'Alto Tribunal de Justicia Militar va dictar la sentència el 8 d'agost de 1939. Cinc anys després, l'actuació del jutjat ordinari de responsabilitats polítiques va limitar-se exclusivament a la incoació de l'expedient: no es va fer cap més altra actuació. Indubtablement, el magistrat Luís Pomares Pérez comptava amb un suport infrangible dels alts jerarques del règim.[178]

L'expedient de responsabilitats polítiques que va instruir-se contra Eduardo Barriobero Herrán no va prosperar. El fiscal Luís Mazo Mendo, també fiscal de la Causa General de Barcelona amb un do indiscutible de la ubiqüitat, va interposar recurs d'alçada per *injusticia notoria* contra la interlocutòria del tribunal que el sobreseia el 1942 per la *falta de capacidad económica* del denunciat. El fiscal creia que no s'havien practicat totes les proves oportunes per acreditar aquesta insolvència. Per aquest motiu, sol·licitava que s'investiguessin els béns que podia tenir al poble on va néixer (Torrecilla de Cameros), a Madrid, i molt especialment que s'indagués si al Crédit Lyonnais encara continuava al seu nom la caixa forta, la qual contenia, segons la Causa General, *"dos lingotes de oro de 1.122 gramos y 1.082 gramos, respectivamente, un lote de alhajas, doscientas veinte mil pesetas en billetes de mil y veintisiete mil quinientas pesetas en billetes de quinientas"*. El 14 d'abril de 1943, el Tribunal Nacional de Responsabilidades Políticas admetia el recurs del fiscal i acordava la pràctica d'aquestes investigacions. Tot i això, res més se'n sap. Es desconeix el destí final de l'or, les joies i els diners dipositats en aquella entitat bancària francesa a nom d'Eduardo Barriobero.[179] La jurisdicció va ser inoperant contra Eduardo Barriobero.

Però també va ser estèril contra Antonio Devesa Bayona i José Batlle Salvat, col·laboradors d'Eduardo Barriobero. La sentència que condemnava el primer a la pena de mort va ser dictada el 29 d'abril de 1941, tot i això la jurisdicció de responsabilitats polítiques no hi va actuar fins al 1943, quan ja s'havia traspassat a la ordinària, i ho va fer simplement per sol·licitar del Registre Civil de Barcelona la seva certificació de defunció. Llavors, possiblement, ja existia constància que no disposava de fons a l'estranger. Pel que fa al segon, només s'ha trobat la incoació d'un expedient, més enllà de 1944, il·localitzable actualment, però per la data d'iniciació és molt segur que no s'hi va realitzar cap mena d'actuació. Aquesta situació és inexplicable! Sobretot si es té en compte l'activitat tan important que ambdós va desenvolupar durant la guerra.[180]

L'expedient contra el exfiscal Castor García Fernández molt probablement es va incoar per una denúncia de la Causa General, com ja va passar amb el seu judici sumaríssim, ja que l'expedient principal s'ha perdut al TRRPB. El ministeri públic l'acusava d'haver prestat *"servicio* (a las autoridades republicanas) *y obtuvo ascenso,*

[178] AGTSJC. Responsabilitats Polítiques. Jurisdicció Ordinària núm. 5109.
[179] AGA. TNRP. Exp. 1272/39.
[180] AGMB. J. S. núm. 27.233 i AGTSJC. Responsabilitats Polítiques. Jurisdicció Ordinària núm. 2407.

durante la dominación roja en Barcelona y al aproximarse las Fuerzas Nacionales, huyó a Francia tardando varios meses en regresar a España". Per això, sol·licitava que el tribunal el condemnés a la sanció de dues mil pessetes de multa. Aquesta petició no va prosperar perquè Castor García va argumentar que havia estat absolt per la jurisdicció castrense, per la qual cosa no era procedent una pena en aquest ordre jurisdiccional. La sentència de 6 de novembre de 1946 el va absoldre.[181]

Tret d'aquests casos, no hi ha constància de l'existència de més expedients de responsabilitats polítiques contra el personal judicial i fiscal per una sentència condemnatòria de la jurisdicció castrense o una denúncia de la Causa General. Sí que s'han localitzat els que van incoar-se contra Santiago Gubern Fábregas, expresident del Tribunal de Cassació de Catalunya, i el fiscal José Martí de Veses Sancho, ambdós residents a França. Curiosament, tots dos van iniciar-se per una denúncia d'ofici, el 17 d'octubre de 1939 i el 16 d'octubre, respectivament. La diferència d'un dia pot significar que la delació podria provenir d'una mateixa persona o grup; una hipòtesi avalada pel fet que ambdós van fugir a França el 1936, no havien tornat i durant el règim republicà havien assolit importants responsabilitats. A més, tots dos desitjaven tornar a Espanya i disposaven de béns: per al franquisme es tractava d'unes víctimes propiciatòries.

En l'expedient contra Santiago Gubern Fábregas, el jutge instructor li imputava:

- Ser republicà catalanista.
- Pertànyer a un partit republicà d'esquerres.
- Fugir a l'estranger sense incorporar-se a l'Espanya nacional, la qual cosa significava romandre a l'exterior, malgrat la conquesta de Barcelona i l'acabament de la guerra.
- Mantenir amistat amb Manuel Azaña Díaz, el qual havia estat detingut l'octubre de 1934 a casa d'un familiar seu.

La defensa de l'expresident l'exercirà el seu fill, Santiago Gubern Salisachs, ja que l'acusat encara es trobava a l'estranger. Sobre el primer càrrec, afirmarà que *"el inculpado (...) hablaba a sus hijos pequeños en castellano (...) hasta el punto que estos hijos, criados en este ambiente, hablan y han hablado, siempre, entre ellos, en castellano"*. Un testimoni de descàrrec falangista assegurarà que els fills de Santiago Gubern *"hablan habitualmente entre ellos en castellano"*; també assegurava que *"en el domicilio de D. Santiago Gubern se ponían colgaduras en los balcones los días de festividad"*, i que hi havia una *capilla particular.*

Segons el defensor, l'inculpat no havia militat en cap partit polític en els darrers anys, *"allá por los años 1906 a 1912 o 1913, perteneció (...) a un partido republicano (...) de derechas, (...) y desde entonces no ha pertenecido a ningún partido político"*. Aquesta organització era el Centro Nacionalista Republicano, una escissió de la Lliga que havia optat pel republicanisme. Aquest partit republicà tenia a la seva esquerra els radicals, els republicans de Salmerón i els federalistes, una forma de matisar el seu tarannà 'd'ordre'. L'apoliticisme del denunciat, segons manifestava el defensor, li va costar molt car en esclatar la guerra.

Així, *"La primera impresión directa que tuvo el Presidente del Tribunal de Casación del triunfo de la 'legalidad republicana' fue el atentado de que fue objeto el día 22 de julio a consecuencia del cual resultó herido, en la puerta de su casa, un guardia Civil"*. Era indubtable, llavors, que la seva vida corria perill en l'ambient de

[181] A l'AGTSJC només hi consta la peça separada de responsabilitat civil, l'expedient principal està il·localitzable; per aquest motiu es desconeix qui va denunciar-lo, molt probablement un testimoni remès per la Causa General, com la seva denúncia davant la jurisdicció castrense. AGA. TNRP. Exp. 4.629.

desordre que regnava a Barcelona després del 19 de juliol. El 29 de setembre, Santiago Gubern abandonava Catalunya i entrava a França. Si no va ingressar a la zona nacional, segons el defensor, va ser per por a les represàlies dels 'incontrolats' contra la seva esposa i els seus fills, que es trobaven a Barcelona, quan s'assabentessin que hi havia entrat. Tot i això, ja havien passat massa mesos des que Barcelona va ser conquerida, i encara hi romania.

Pel que fa al quart càrrec, el defensor assegurarà que *"Santiago Gubern y Fábregas no conocía a Azaña" (...) esta errónea imputación se basa en el cargo siguiente –o sea de que Azaña fue detenido en casa de un sobrino de mi representado– del que se deduce, por lo visto, que Azaña era amigo del tío del sobrino"*. A continuació es lamentava dels seus cosins, els actes dels quals *"nos han sido atribuidos en más de una ocasión con las consiguientes molestias propias del caso"*.

Malgrat aquesta defensa, la seva negativa a entrar a la zona nacional i la permanència a l'estranger seran els únics càrrecs que no havien estat desvirtuats, els quals constituïen una escletxa perquè el tribunal el condemnés: *"puesto que todavía no ha regresado a territorio patrio"*. En la sentència del 20 de maig de 1941 el tribunal declarava provat que Santiago Gubern era una persona de moralitat i prestigi, un *"hombre de leyes, sin actuación partidista, como lo prueba el hecho de ser respetado en el cargo, por la situación que gobernaba a continuación de los sucesos de Octubre de 1934, y también la negativa rotunda de hacerse cargo de la Generalidad, después del atraco electoral de Febrero de 1936"*. A més, el tribunal admetia que *"los servicios eficaces prestados a la Santa Cruzada"* per Santiago Gubern *"están determinados claramente por dos hechos, informaciones dadas al Sifne de carácter positivo, y el negativo de no reintegrarse a su cargo a pesar de las insistentes llamadas del Gobierno marxista"*. D'aquesta forma, per no haver ingressat a l'Espanya nacional ni haver retornat de França, el tribunal declarava la seva responsabilitat política i el condemnava a una multa de deu mil pessetes. La família del condemnat la feia efectiva el 30 de maig de 1941.

És molt curiós que Santiago Gubern col·laborés amb el SIFNE,[182] i que per altra banda constés en els llistats de la JARE com a expatriat de França. Una situació que difícilment s'entén, ja que, si hagués estat favorable a la causa rebel, immediatament hauria entrat en la zona nacional, cosa que no va fer. La col·laboració amb el SIFNE cal situar-la en una estratègia per defensar-se. Mentre que la seva relació amb la JARE, molt probable, significaria un intent d'unir-se a l'exili republicà, però finalment optaria per retornar, un cop va assegurar-se que les responsabilitats que se li exigirien no serien de gran intensitat.[183]

Certament, "Havent caigut Barcelona, un diplomàtic franquista advertí Gubern que no hi tornés, però que fóra bo que hi anessin les filles i els néts perquè, acabada la guerra, el retorn dels exiliats seria molt més difícil". En tornar el 1942, "el detingueren i

[182] Es tracta del Servicio de Información del Nordeste de España, fundat per Emilio Mola l'agost de 1936, amb base a Biarritz. *"A finales de 1936, tenía una buena organización en Cataluña, basada en parte en antiguos miembros del somatén de Primo de Rivera"*. Els seus principals organitzadors van ser Quiñones de León, el coronel Bertrán Musitu i el comte dels Andes. Posteriorment, es va fusionar amb el Servicio de Información y Policía Militar (SIPM). A H. Thomas, *op. cit.*, tom 3, pàg. 60. Els espies del SIFNE creaven a "l'interior un cert malestar a base de rumors, fomentaven el descontrol, però una de les seves tasques primordials era facilitar informació sobre l'activitat als ports republicans, entrades i sortides de vaixells, materials transportats, nacionalitat, etc." A J. M. Solé Sabaté i J. Villarroya Font, *op. cit.*, pàg. 244.

[183] AGTSJC. TRRPB. Exp. Núm. 781/39 i ANC. Fons Josep Andreu Abelló. Caixa núm. 6.

li anunciaren que havia d'anar a la presó. Gestions d'altura d'amics fidels van aconseguir que al cap d'unes hores restés en llibertat".[184]

A la vegada, dins l'univers repressiu franquista, el Col·legi d'Advocats de Barcelona depurarà Santiago Gubern, perquè va ostentar des del 18 de juliol fins al mes desembre *"la más alta Magistratura Judicial de Cataluña, como Presidente del Tribunal de Casación"*. Per això, el *Tribunal Depurador* del col·legi va acusar-lo formalment. Tot i la seva absència efectiva des del 29 de juliol, se'l considerava responsable de prestar *"como letrado (...) cooperación a los marxistas, ostentado cargos de Justicia en aquel ominoso periodo"*; una situació que es perllongaria fins al 7 de gener de 1937, data en què fou cessat per la Generalitat. A més, el tribunal considerava que *"el Sr. Gubern omitió la realización de un acto positivo al que estaba obligado moralmente, cual era haber dimitido de su cargo bien al producirse el Glorioso Alzamiento, bien, cuando menos, al encontrarse en el extranjero"*. Aquestes eren les raons dels victoriosos. D'aquesta manera, el Tribunal Depurador del Colegio de Abogados de Barcelona el va condemnar a la pena d'un any de suspensió en l'exercici de l'advocacia.[185]

L'expedient incoat contra el fiscal José Martí de Veses Sancho és molt semblant al de Santiago Gubern. Aquest funcionari va abandonar Barcelona per instal·lar-se a França el 1936; posteriorment, la Generalitat el separarà, i també ho farà el franquisme. En l'origen d'aquesta segona separació podria trobar-se l'abandonament de la zona republicana sense ingressar immediatament a l'Espanya nacional, ja que romania a França des de 1936. Però a l'expedient aquesta circumstància passarà inadvertida, i només s'assenyalaran les seves circumstàncies polítiques, interpretades molt capritxosament.

Tota l'acusació contra aquest fiscal la va protagonitzar íntegrament la guàrdia civil, la policia i la Falange. La imputació més comuna consistia en el fet que *"con anterioridad al Alzamiento fue Secretario particular de Portela Valladares, cuando éste fue presidente del Consejo (...) siendo su protegido por ser sobrino de éste"*. Aquest acusament no tenia sentit, ja que el general Franco també havia estat cap de l'Estat Major durant aquest Govern transitori. A més, se l'acusava d'haver desenvolupat *"el cargo de Gobernador de Castellón, para el que fue nombrado por CAMBÓ"*. Si tot això no era suficient, se l'imputava d'ésser nomenat *"por su repetido tío, en ocasión de ser Ministro, Director de Administración Local"*.

La sentència del 21 d'abril de 1941 contra José Martí de Veses reconeixerà que *"tiene parentesco con el nefasto Portela"* i *"con el matiz de 'portelista' fué candidato en las elecciones de Febrero de 1936 por Valencia, saliendo derrotado"*. A més, havia pres part en les eleccions de 1936 –pel fet d'ésser derrotat, s'admetrà que *"el hecho no tiene tanta gravedad, ni hizo el daño que pudiera haber hecho en las Cortes"*– i no havia entrat immediatament a la zona nacional. Per tot això, se'l condemnarà a la pena de vuit mil pessetes de multa.

La sentència es va dictar en rebel·lia i va publicar-se als *"Boletines Oficiales del Estado y la provincia"*, tal com disposava la llei. En assabentar-se'n la família, tot seguit va pagar la multa, el 21 de juliol de 1941.[186]

Tant en el cas de Santiago Gubern com en el de José Martí de Veses la jurisdicció va complir els fins pels quals s'havia creat: la coacció econòmica contra el presumpte personal antifranquista.

L'expedient contra José Martí de Veses és del tot coherent processalment, si no fos perquè el Tribunal Nacional de Responsabilidades Políticas el va sobreseure'l el 5 de

[184] A. Manent, *op. cit.*, pàg. 41.
[185] ANC. Fons Josep Andreu Abelló. Caixa núm. 6 i ANC. Fons Col·legi d'Advocats de Barcelona.
[186] AGTSJC. TRRPB. Exp. Núm. 780/39.

juliol de 1945 per insolvència del condemnat. Una situació kafkiana...! La multa ja estava pagada! A més, el condemnat no era insolvent, ja que posseïa terres a València, com va quedar demostrat a l'expedient de Barcelona. Però això era l'Administració franquista, un colós burocràtic sense connexió entre les seves diferents parts, que tenia com a missió atemorir el ciutadà amb les seves arbitrarietats, les quals massa sovint implicaven penes de pèrdua de llibertat i de pèrdua total de béns.[187]

De la mateixa manera que succeïa en la jurisdicció castrense, en la de responsabilitats polítiques també es van incoar expedients contra el personal judicial i fiscal que es trobava a l'exili. El TRRPB va condemnar Josep Andreu Abelló el 28 de novembre de 1940 a les penes d'*"incautación total de bienes, inhabilitación absoluta en su grado máximo y extrañamiento perpetuo del territorio nacional"*. Els fets provats destacaven la seva pertinença a ERC, i que n'era diputat, i també que des de la guerra havia assumit la presidència de l'Audiència Territorial de Barcelona i del Tribunal de Cassació de Catalunya. El jutge deixava sense efecte l'embargament dels seus béns el 1944, perquè no sobrepassaven les vint-i-cinc mil pessetes.[188]

Al magistrat José Aragonés Champín, destinat a l'Audiència de Barcelona fins al 1933, se li va incoar un expedient, perquè

> *"Fué Magistrado del Tribunal Supremo desde Octubre de 1936, a febrero de 1939, Vicepresidente y Presidente general popular de responsabilidades políticas desde agosto de 1937 a febrero de 1939, Jefe Superior de Policía de Madrid desde Mayo de 1932, a julio de 1933, presidente de veinte Comisiones para readmisión de obreros represaliados desde marzo a junio del 36, Presidente de la Comisión de Depuración de funcionarios Judiciales de Castellón de enero a mayo de 1937; parece ser no ha pertenecido a ningún Partido Político ni Central Sindical"*.

La manca de béns de l'acusat –exiliat a Casablanca i després a Mèxic, segons les fonts franquistes– conduirà el Tribunal Nacional de Responsabilidades Polítiques a sobreseure l'expedient el 1945.[189]

També, es va sobreseure el 1944 l'expedient contra el magistrat del Tribunal Suprem José María Alvarez-Martín Taladriz –magistrat de Barcelona fins al 1931–, perquè *"de la información recibida y actuaciones practicadas"* es deduïa *"que la cuantía de sus bienes no excede de veinticinco mil pesetas"*.[190]

El Tribunal Nacional de Responsabilidades Polítiques va condemnar el 1944 Leopoldo Garrido Cavero –fiscal de l'Audiència de Barcelona fins al maig de 1936 i fiscal general de la República des de 1937 fins a la desfeta bèl·lica– a la pena de *"inhabilitación absoluta por quince años, extrañamiento igualmente por quince años, y pérdida total de bienes, que hará efectiva en forma legal, adoptando para todo ello las medidas pertinentes"*. El tribunal havia imposat aquesta condemna després d'apreciar que havia ostentat el ministeri públic

> *"indignamente"*, ja que *"cuantas acusaciones se formularan contra los españoles sometidos a procedimiento bajo los llamados órganos jurisdiccionales marxistas lo fueron en su nombre y representación, bajo instrucciones concretas, cuya responsabilidad le alcanza de modo mediato,*

[187] AGA. TNRP. Exp. 4.725 i AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.
[188] AGTSJC. TRRPB. Exp. Núm. 323/39.
[189] AGA. TNRP. Exp. 4.740.
[190] AGA. TNRP. Caja 595.

tanto en los llamados Tribunales de Urgencia, como en los de la llamada Traición, Espionaje, y ordinarios, que supusieron sanciones múltiples e irresparables en plurales ocasiones".[191]

Res més se sap d'aquest expedient.

Com afirma Àngel García Fontanet, magistrat en l'actualitat del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya,

> "l'aplicació de la Llei va deixar un rastre d'odi i humiliació. El silenci de molts afectats per la Llei, silenci que no es va trencar durant dècades, demostra que van encaixar aquest procediment amb un alt grau de por i humiliació. Les visites als jutjats, la inversió de la càrrega de la prova (un inculpat era culpable si no demostrava la seva innocència), el bloqueig dels béns mentre durava el procediment, la possibilitat de perdre-ho tot, la facilitat en tramitar denúncies i obrir expedients (...) tot això eren elements repressius i coactius incruents, no tan espectaculars com les penes de presó o les condemnes a mort, però tenien una càrrega de profunditat que perduraria amb els anys".[192]

10. El Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y del Comunismo.

La maçoneria va ser molt severament perseguida pel franquisme, ja que creia que era la responsable de totes les *desventuras históricas* d'Espanya. En la ment del general Franco va penetrar la idea que la maçoneria *"estaba presente en toda las maquinación antipatriótica, inmoral o disolvente"*, per aquest motiu la considerava responsable de tots els mals que havien 'enfonsat' el país. De forma molt desbaratada, se la culpava de *"la pérdida del imperio español, (...) la cruenta guerra de la Independencia, (...) las guerras civiles que asolaron España durante el pasado siglo y (...) las perturbaciones que aceleraron la caída de la Monarquía constitucional y minaron la etapa de la dictadura".*[193]

El general Franco acusava de maçó tothom *"que tenía cultura, ideas liberales o era ilustrado, viniera o no viniera a cuento"*. Aquesta fòbia del dictador el conduirà a sentir-se perseguit per la francmaçoneria, potser perquè en les seves destinacions militars els seus caps d'estat major molt sovint hi havien pertangut. La seva aversió, segons algunes hipòtesis, també podia originar-la el fet que no se li havia permès la iniciació. Després de la guerra creurà, de forma delirant, que l'organització pretenia enderrocar el seu règim.[194]

Si la jurisdicció de responsabilitats polítiques, pel que fa al funcionariat judicial i fiscal, va significar un veritable fracàs per a les expectatives que el règim hi havia dipositat, el Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y del Comunismo també ho serà.[195] Dels funcionaris destinats a Barcelona el 1936, només dos eren

---

[191] AGA. TNRP. Caja 1.143.

[192] García Fontanet, À., *op. cit.* Pàg. 19.

[193] El Conde de Rodezno, ministre de justícia, Sainz Rodríguez, ministre d'educació, i Cicognani, nunci apostòlic, van oposar-se a la promulgació d'aquesta llei. Sainz Rodríguez manifestava que *"la gente en época de la República, para ser gobernador, para obtener un puesto relevante, se hacía masón lo mismo que en la España nacional se hacían falangistas"*. J. A. Ferrer Benimeli, *Masonería española contemporánea. Desde 1868 hasta nuestros días.* Siglo XXI Editores, Madrid, 1987, pàg. 152, i Exposició de Motius de la Llei de l'1 de març de 1940.

[194] J. A. Ferrer, *op. cit.*, pàg. 166-70.

[195] Això no obstant, els maçons a Espanya el 1936 eren aproximadament 5.000. Tanmateix, el tribunal va obrir 80.000 processos. A Ferrer Benimeli, J. A., *op. cit.*, pàg. 157.

maçons: Alfonso Rodríguez Dranguet i Federico Enjuto Ferrán, als quals el tribunal incoarà un sumari per un 'delicte' de maçoneria. Això indica la poca incidència de l'organització entre la judicatura i el ministeri fiscal abans de la guerra a la ciutat.

Aquesta mínima implantació era lògica, el col·lectiu judicial i fiscal manifestava una *"repugnancia y animadversación (a) las tenebrosas maniobras de esa institución antirreligiosa"*. Aquesta concepció era fruit de les *"creencias religiosas arraigadas (católico, apostólico, romano)"* dels funcionaris, les quals es mostraven enemigues *"de la Masonería, que siempre h(an) conceptuado como una asociación inmoral y fatal"*.[196]

Fins que no es va crear aquest tribunal el 1940, certificava la pertinença a la maçoneria la Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos, posteriorment anomenada Delegación Nacional de Servicios Documentales, ambdues amb seu a Salamanca.

El Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y el Comunismo[197] no jutjava aïlladament la pertinença a la maçoneria, sinó que indagava en la vida política i social de l'inculpat per obtenir un prototipus susceptible d'una pena. Era lògic, castigar exclusivament per l'adscripció a la maçoneria podia no tenir consistència social, però, si la pena s'acompanyava d'un passat antifranquista, quedava suficientment justificada. L'univers repressiu franquista era inacabable! Naturalment, tothom que fos condemnat per aquest tribunal també era responsable davant la jurisdicció de responsabilitats polítiques.

El magistrat Alfonso Rodríguez Dranguet, un dels funcionaris més obsessivament perseguits pel franquisme, va ingressar a la maçoneria el 1931; s'anomenava simbòlicament Salmerón, i gaudia del tercer grau: mestre maçó. Havia pertangut a les lògies Concordia 14 de Madrid i a les Plus Ultra i Victoria de Barcelona. En una carta de la lògia Plus Ultra del 6 de febrer de 1937, s'assegura que els maçons celebrarien un cicle de conferències sobre la *"Estructuración política en la España futura"*, un dels ponents del qual seria Alfonso Rodríguez Dranguet. La lògia valorava del magistrat per impartir la conferència *"su capacidad y reconocida competencia"*, per això confiava que *"sabrá hermanar la gravedad del momento actual, con la perspectiva de un porvenir placentero y recogedor de las aspiraciones del pueblo"*. Altres fonts indiquen que també pertanyia a *"L'ateneu FÈNIX (...) una lògia masònica domiciliada a l'Avinguda del Portal de l'Angel, al costat de la casa de la Catalana de Gas. / Sembla que (era) una de les figures principals"*.[198]

El jutge instructor processava Alfonso Rodríguez el 5 de novembre de 1942 i proposava que se li imposés la pena de reclusió menor, una petició a la qual el fiscal va donar el seu vistiplau. El tribunal, presidit pel general Saliquet, en el qual actuaven com a vocals el general Borbón, Pradera i González Oliveros, el condemnarà el 5 de febrer de 1943 a vint anys de reclusió menor i inhabilitació absoluta, ja que declarava provat que *"INGRESÓ en la Masonería en la logia "Concordia" nº 14 de Madrid con el simbólico de 'Salmerón'; pasó más tarde a la logia 'Plus Ultra' de Barcelona y posteriormente a la 'Victoria' de la misma; no tuvo cargos; fué exaltado al grado tercero de 'Maestro masón' y dado de baja por plancha de quite en la logia 'Concordia' en Marzo de 1932. No presentó retractación"*. Una sentència que no va poder-se executar des del moment que Alfonso Rodríguez Dranguet es trobava a l'exili. Tanmateix, el Jefe del Servicio de Ejecutorias del tribunal comunicava el 2 de novembre de 1960 al director general de seguretat, Comisaría General de Policía Social, que la

[196] AHN. FC. Magis. Exp. 12.839 i AHN. FC. Magis. Exp. 13.619.
[197] Vegeu l'actuació del successor d'aquest tribunal a J. J. del Águila, *El TOP. La represión de la libertad (1963-1977)*, Edit. Planeta, Barcelona, 2001.
[198] ANC. Fons Bosch-Gimpera. Caixa núm. 1.

situació processal del condemnat no havia variat des de 1943, per la qual cosa continuava vigent la pena imposada.[199]

Al magistrat Federico Enjuto Ferrán també se li va obrir un sumari el 1946 per la seva adscripció maçònica. Es desconeix el seu nom simbòlic. Només va arribar al primer grau, aprenent maçó. Va pertànyer a les lògies Concordia nº 14 de Madrid, Pitágoras nº 12 de Palma de Mallorca i Victoria de Barcelona. La lògia de Madrid va informar favorablement per a la seva iniciació, però no serà fins que se'l destini a l'Audiència de Palma de Mallorca, el 1933, que figuri *"la iniciación del profano, FEDERICO ENJUTO FERRAN, la que se efectuó por delegación de la Logia 'CONCORDIA' Nº 14 de los valles de Madrid"*. Es desconeix com va finalitzar aquest sumari.[200]

El tribunal acordava incoar a Eduardo Barriobero Herrán un sumari el 14 d'octubre de 1941, acte seguit decretava la seva detenció. Quan era "diputat pels republicans al Parlament (...) el 1915 fou nomenat Gran Comendador del GOE, intentà relatar a les Corts un episodi bèl·lic amb protagonistes maçons –ell mateix s'hi havia declarat a la cambra–, però li ho impediren". Posteriorment, l'òrgan jurisdiccional coneixerà el seu afusellament, per la qual cosa decretarà el sobreseïment definitiu de la causa. També Ángel Samblancat pertanyia a la lògia Justicia des de 1923 i responia al nom d'iniciació de Lucifer.[201]

Molts funcionaris que van nomenar-se després del 19 de juliol eren maçons. "Els darrers temps abans de la caiguda de Catalunya, les lògies experimenten un increment important de peticions d'iniciació, que ja és palès durant els primers mesos de 1938." Així, Josep Andreu Abelló va pertànyer a la lògia Plus Ultra des de 1937. El sumari incoat contra Andreu no s'ha pogut consultar, perquè no complia els terminis legals – cinquanta anys des de l'última actuació, o vint-i-cinc des que va morir el protagonista, sempre que es pugui acreditar. Això pot indicar que, quan va tornar de l'exili, va haver de fer front a les responsabilitats que li exigia el tribunal.[202]

També el fiscal Ramón Chorro Llopis va iniciar-se a la lògia Themis de Barcelona el 6 de setembre de 1938, malgrat que oficialment consta inscrita la seva defunció el 18 de juliol de 1938 al Registre Civil de Madrid. Com que era a l'exili, si no mort, el sumari es va sobreseure provisionalment. El tribunal encara comunicava a la policia el 15 de gener de 1964 que la situació processal de l'inculpat no havia canviat, tot i els anys transcorreguts.[203]

De la mateixa forma, el jutge Pascual Galbe Loshuertos va ingressar a la lògia Plus Ultra de Barcelona el 1937. El tribunal va incoar-li un sumari el 1947, a pesar que l'inculpat va morir el 1940, segons les pròpies fonts franquistes.[204]

El magistrat Josep Bertrán de Quintana, anomenat simbòlicament Agis, estava adscrit des del 1932 a la lògia Lealtad Nº 6 de Barcelona; tanmateix, *"en el libro registro de Planchas de Quites de la Gran Logia Regional del Nordeste, consta que ha sido dado de baja (...) el 23 de enero de 1934"*. La causa contra Josep Bertrán també va ser sobreseguda provisionalment pel fet de trobar-se a l'exili; no obstant això, el jutge instructor havia proposat imposar-li la pena de reclusió menor, a la qual el fiscal va donar la seva conformitat.[205]

---

[199] AGGC. TRMC. Sum. núm. 1017/42.
[200] AGGC. TRMC. Sum. Núm. 25/46.
[201] Les sigles GOE signifiquen Gran Oriente de España. AGGC. TRMC. Sum. Núm. 196/1941 i P. Ferré, *La maçoneria en la societat catalana del segle XX. 1900-1947*, Ed. 62, Barcelona, 1993, pàg. 213 i 228.
[202] P. Sánchez, *op. cit.*, pàg. 213 i ANC. Fons Bosch-Gimpera. Caixa núm. 1.
[203] AGGC. TRMC. Sum. Núm. 278/1946.
[204] AGGC. TRMC. Sum. Núm. 68/1948.
[205] AGGC. TRMC. Sum. Núm. 1296/1944.

Però un sobreseïment provisional no significava una exculpació, sinó que actuava com una veritable espasa de Damocles sobre l'inculpat, capaç d'activar-se en qualsevol moment. Per això es convertia en una arma més de la repressió franquista, qualsevol delació, particular o institucional, podia reprendre el procés. Això era d'enorme importància per al personal que es trobava a l'exili i decidia tornar.

Igualment, el mateix funcionariat readmès en la depuració pel franquisme tampoc estava exempt d'aquesta amenaça que el Tribunal para la Represión de la Masonería y el Comunismo perllongava en el temps. El fiscal Guillermo Navarro Pola –destinat a Barcelona el 21 de juny de 1939– va ser objecte de la incoació d'una causa. En el rerefons del sumari, pot apreciar-se la venjança del secretari judicial Luís Fernández Novoa. En la denúncia que va formular-li, assegurava, sense cap fonament, que el fiscal Navarro era *"republicano de izquierdas, de lo que hacía alarde, habiendo acentuado su izquierdismo al advenir la República, hasta el extremo de que era público y notorio en Tetuán y Larache, que el Sr. Navarro había ingresado en la Masonería"*. Aquesta adscripció a l'organització li hauria permès accedir a un càrrec fiscal, lluny de la seva categoria i antiguitat, ja que, segons el delator, *"las designaciones de los funcionarios, durante los años 1932 y 1933 (es decir, durante el Gobierno de los Sres. Azaña y Casares Quiroga) se hacían a propuesta de las Logias masónicas en la mayoría o casi la totalidad de los casos, lo que hizo aumentar considerablemente el número de los afiliados a aquellas"*.

La confiança que els governants del Bienni Constituent van dipositar en el fiscal Navarro va traduir-se en el fet que

> *"entre todos los fiscales de España, fuese designado el Sr. Navarro Pola (...) para que inspeccionase el sumario instruido por los asesinatos horrendos de Casas viejas en el año 1933; y que en 1936, al arribar de nuevo el Sr. Casares Quiroga a la Presidencia del gobierno del Frente Popular, fuese (...) designado también Fiscal para inspeccionar el sumario sobre la represión de Asturias de Octubre de 1934, es decir, en contra del Glorioso Ejército Español"*.

El secretari judicial delator no entenia, ni tampoc *"la gente de toga"* i *"los nacionalistas, derechistas y hasta entre otras (gentes) de ideología opuesta"*, que el denunciat *"no sólo conservase su vida, sino también su carrera y se hallase en Burgos"*. Tot i aquest intent destructiu, la Dirección General de Seguridad comunicava que el fiscal Navarro *"carece, hasta la fecha, de dichos antecedentes en los Archivos"*. La venjança del secretari judicial, basada en els rumors i les creences, no havia prosperat. Però això no equivalia a l'arxiu definitiu de la causa, sinó que el jutge instructor va dictar el sobreseïment provisional, confirmat pel tribunal, la qual cosa significava la paralització momentània de la causa, *"sin perjuicio de su continuación si así lo requirieran nuevos datos y antecedentes"*. Una disposició que es comunicava a tots els centres de control del règim, tot possibilitant la 'cacera' del funcionari si s'obtenien noves informacions o s'incrementaven les delacions. El tribunal va comunicar a la Dirección General de Seguridad el 30 de novembre de 1959 que la situació processal del acusat *"no ha variado"*. La vigència de la causa es perllongava. L'amenaça del règim era permanent, la qual cosa conduïa al sotmetiment i a la docilitat infrangible del fiscal.[206]

[206] AGGC. TRMC. Sum. Núm. 55/1942.

El sumari incoat contra l'exfiscal de Barcelona Pedro Moreu Gisbert, separat per la República el 1932, mereix una atenció especial. Aquest fiscal va iniciar-se el 1925 a la lògia Felidelidad Nº 23 de Cadis. Responia al nom simbòlic de Voltaire. Després d'argumentar a la causa que només va assistir-hi a una reunió i que mai va pagar les quotes, abjurava de la maçoneria el 26 de juny de 1942 amb els següents termes: *"con corazón sincero y fe no fingida, detesto y abjuro todo error, herejía y secta contrarios a dicha Santa Iglesia Católica, Apostólica Romana, Así por Dios me ayude, y éstos sus Santos Evangelios, que toco con mis manos"*. En l'acta del judici es farà constar que *"se ha reconciliado con la iglesia en este año, y que le levantaron la excomunión que le advirtieron en la única noche que asistió a la logia. Que confesó con el padre Laburu y le dijo que no teniendo actuación pública no necesitaba adjuración pública, pero como le negaron la absolución, ha hecho adjuración solemne"*. La unió entre l'Estat franquista i l'Església no podia ser més destructiva.

L'assistència en una sola ocasió a la lògia, tot i l'abjuració solemne que havia realitzat, el tribunal va castigar-la amb la pena de dotze anys i un dia de reclusió menor, inhabilitació perpètua per a l'exercici de càrrecs públics i la declaració de la seva responsabilitat política. De ben poca cosa van servir-li la seva adhesió a l'alçament des d'un bon començament, la participació d'un fill seu a l'exèrcit nacional durant la guerra, el qual guanyarà tres creus al mèrit militar, o que uns altres dos fills, en el moment de pronunciar-se la sentència, fossin voluntaris a la División Azul. Pedro Moreu Gisbert va ser el funcionari més inadaptat del tot el període, cap règim polític va acceptar-lo.[207]

Com es comprova, la maçoneria era una organització gairebé aliena als cossos judicial i fiscal. Només dos funcionaris hi pertanyien el 1936. Gairebé tots van ingressar en proclamar-se la República; potser per això, ésser un membre iniciat podia facilitar la carrera professional, com manifestava el delator del fiscal Guillermo Navarro. Tot i això, pel que fa a l'Administració de justícia de Catalunya, la maçoneria no va tenir mai la influència que assegurava el general Franco per un fet fonamental: la immensa majoria del funcionariat era reaccionari i clerical. Durant el conflicte bèl·lic, es produeix una afluència d'adscripcions, sempre discreta, majoritàriament entre el personal que no provenia de la carrera judicial i fiscal.

11. Els tribunals d'honor a l'Administració de justícia.

La constitució novament dels tribunals d'honor pel franquisme, després que la Constitució de la República els havia derogat, tenia per objectiu *"conocer y sancionar los actos deshonrosos"* que no eren constitutius de sanció penal ni administrativa; convertint-se així en la peça que culminava el seu sistema repressiu, amenaçant tot el col·lectiu fiscal.[208] Es tractava d'una instància summament arbitrària que només pretenia jutjar el comportament privat d'un membre del grup pels seus propis col·legues: només es perseguia l'escarni públic i la humiliació. Les decisions del tribunal sempre s'adoptaven per unanimitat, sense abstencions ni possibilitat d'apel·lació. La finalitat principal del tribunal d'honor era l'establiment dels comportaments que el col·lectiu funcionarial no admetia, des del moment que una sentència en contra havia assentat els

[207] AGGC. TRMC. Sum. Núm. 765/1942.

[208] Per la Llei del 17 d'octubre de 1941, es van establir els tribunals d'honor a tots els cossos de l'Administració de l'Estat, els quals havien estat suprimits per la Constitució de la República. Tot i això, pel que sembla, en el període que s'estudia només va desenvolupar-se en el ministeri fiscal. El Decret del 10 de març de 1941 declarava la vigència de l'article 23 de l'Estatut del Ministeri fiscal, segons el qual el tribunal d'honor jutjarà els *"actos u omisiones que no tengan sanción expresa en las leyes penales"*. El sistema per iniciar el procediment s'havia d'acollir a les bases que disposava la Llei del 17 d'octubre de 1941. Vegeu també M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 282-285.

valors i les conductes que no eren compatibles amb l'exercici del càrrec i la pertinença al cos funcionarial.

La denominació d'aquest tribunal remet directament a l'Antic Règim on el concepte de l'honor era fonamental en qualsevol tipus de desviació que podia malmetre el bon nom del grup o de la família. Bàsicament, l'honor es destruïa quan el comportament públic del funcionari desmereixia l'estima dels seus companys. A la pràctica, el tribunal d'honor del ministeri fiscal només perseguia les activitats de tipus sexual: adulteri, homosexualitat i altres *canalizaciones aberrantes*. La instauració novament d'aquests tribunals responia a *"La unión del militarismo y el nacionalcatolicismo"*, que imposaven *"el silencio sobre el sexo"*; això no obstant, no el feien callar, sinó que *"habl(a) de otra manera, según estrategias diferentes que reactivan en parte los viejos métodos disciplinarios en la producción del discurso de la sexualidad"*.[209] Aquí s'ha de localitzar el tribunal d'honor franquista: en la sanció gremial de conductes públiques contràries al nacionalcatolicisme.

Pel que fa a la judicatura, també es perseguiran les conductes *"que hicieren desmerecer en el concepto público, entre las que, aunque no se hiciera referencia alguna expresa a ella, ocupaba el primer lugar la homosexualidad de la que, aún la mera sospecha, era sancionada, 'naturalmente', con la expulsión de la carrera"*.[210] Malgrat aquesta afirmació, en el període que s'estudia, no es té constància de la formació de cap tribunal d'honor contra un membre de la magistratura.

Cap fiscal de l'Audiència de Barcelona va ser objecte d'un tribunal d'honor. A tall d'exemple, per il·lustrar la pressió a què estava sotmès el ministeri públic, sí que van assistir a un el 1943 dos fiscals de Barcelona, Federico Huerta Sanjuán i Joaquín Díaz-Merry Cejuela,[211] conjuntament amb cinc fiscals més d'arreu d'Espanya,[212] que es va celebrar a Madrid, per jutjar la conducta privada, presumptament deshonrosa, del fiscal Ramon Robles Sanz. És important apropar-se al contingut que enjudiciarà el tribunal, perquè dóna testimoni de quins eren els valors del grup que s'intentaven preservar o enaltir.

La primera sessió del tribunal va començar el 15 de juliol de 1943, molt probablement totes a porta tancada. Després de diversos dies de 'treball', matí i tarda, el tribunal li formularà els càrrecs següents:

- Que quan ocupava el càrrec de fiscal a l'Audiència Territorial de Madrid *"frecuenta(ba) con asiduidad, solo o acompañado, sin recato alguno, de mujeres de mala nota y en ocasiones de una amiga íntima, no obstante estar casado, el bar de dudosa moralidad denominado el 'Buho Rojo'"*.
- Que va conèixer l'amo d'aquell bar, el qual li va demanar que li fes unes gestions davant el jutge de 1a Instància d'El Escorial, amic del fiscal. Per això, se li demanava si era cert que *"en diferentes ocasiones (...) se personaba en El Escorial y dejando el automóvil que les conducía a la puerta del Juzgado, se entrevistaba con el Juez, interesándole accediera a lo que pretendía"*.
- A partir d'aquí, l'amo del bar va prestar diners al fiscal, com també *"consentía el mismo que bastantes de las consumiciones que hacía (...) solo o acompañado*

[209] F. Vázquez i A. Moreno, *op. cit.*, pàg. 176.
[210] J. Martín Canivell, *op. cit.*, pàg. 76.
[211] El fiscal Guillermo Navarro Pola, també de Barcelona, estava designat com a suplent.
[212] Els altres fiscals eren Francisco Gaztelu Bonet, Rafael Losada Azpiazu, Antonio Codesio Silva, Leopoldo Huidobro Pardo i Ricardo Acebal de la Rionda. Hi actuava també com a fiscal suplent José Sanz Tablares. El fiscal Carlos Acquaroni Fernández, fiscal en cap de la fiscalia de Barcelona el 1939, nomenat ponent pel Consejo Fiscal, *"hizo entrega al Sr. Presidente de los antecedentes que han de servir de base para la actuación del Tribunal"*.

de sus amigos o amigas de dudosa conducta, quedaran a su cargo (del propietario), *pues él nunca las satisfacía".*

- Els seus companys fiscals van conèixer aquests fets i *"tuvieron con él una audiencia en la que, no obstante las explicaciones que él dio, se le invitó por los compañeros a que pidiera su traslado o excedencia por estimarse incompatibles con él".* Quan el fiscal en cap de Madrid va assabentar-se'n, també *"interesó del Sr. Ministro su traslado por estimarle incompatible con sus compañeros de Fiscalia".* Tot seguit, el fiscal va ser traslladat a Oviedo.
- Després d'enumerar aquests càrrecs, se sabrà que els fets que se li imputaven es remuntaven a 1935. Tot i això, la fiscalia li havia presentat una querella davant el Tribunal Suprem el 1943 per un presumpte delicte d'estafa, ja que no havia retornat els diners que devia a l'amo del Buho Rojo. La sentència de l'Alt Tribunal va absoldre'l, fins i tot reconeixia que era de *"vida irregular y licenciosa en el orden privado, aunque no trascendiese a su actuación profesional".* Llavors, després d'aquesta absolució, al cos fiscal només li quedava el tribunal d'honor per desembarassar-se del seu col·lega de *vida licenciosa* i de *dudosa moralidad.*
- És, doncs, el moment d'ampliar el càrrecs. Així, també se l'acusarà, perquè *"en el mes de diciembre de 1936, cierta noche, en estado de embriaguez, con una mujer de mala nota, promovió tal escándalo en una de las calles (...) que hubo de hacer precisa la intervención de los agentes de la Autoridad".*
- Si tot això no era suficient, quan va ser nomenat fiscal honorari del cos jurídicomilitar, a Conca, *"sin recato alguno, y acompañado en ocasiones de mujeres de vida airada, frecuentaba los bares de inferior categoría de dicha localidad alternando con gentes de mala conducta, se embriagaba, acudiendo sin reparo alguno, no obstante su condición de casado, a casas de lenocinio".*
- El seu comportament havia conduït l'autoritat militar a imposar-li un correctiu per observar *"una vida poco severa, alternando en bares y establecimientos de poca categoría con personas de todas clases, llegando al parecer a un estado que si no era de embriaguez se le aproximaba mucho (...) apartándose en suma (...) (del) uniforme que vestía".*
- L'obsessió per la vida *licenciosa* es traduirà en un càrrec genèric que li imputava concórrer *"a bares, cafés y cabarets de ínfima condición, en los que con frecuencia se embriagaba y mantenía tratos con gentes de baja estofa; prostitutas, con las cuales (...) alardeaba de sostener relaciones íntimas; camorristas (...) y chantagistas".*

El comportament del tribunal era despietat i inhumà! En el plec de descàrrec del 20 de juliol de 1943, el fiscal imputat manifestarà al tribunal que estava casat i tenia un fill:

> *"Esto os hará comprender fácilmente que no váis a decidir exclusivamente sobre mi suerte y mi porvenir, sino sobre la suerte y porvenir de una familia. Ello me obliga a poner la máxima atención en mi descargo. De no ser así otra sería mi postura y mi gallardía pues tengo bien sabido que la humillación no puede encontrar fácil cobijo en la zona serena de la dignidad sobre todo cuando se la expolea con ansias desmedidas de persecución y de venganza".*

Seguidament exposava que la seva vida laboral havia estat *buena*, cosa que ja havia reconegut la sentència absolutòria del Tribunal Suprem. I assegurava que *"He sido el único Fiscal de España que vivió la zozobra, hoy honor, de verme seria y gravemente comprometido por atentado personal fraguado en la Casa del Pueblo de Madrid por las*

Juventudes Marxistas, viéndome obligado a la vigilancia de la Policía durante más de medio año". També, va ser *"el único fiscal de España que al advenimiento de la República renunció por escrito a su carrera (...) porque no quería poner mi inteligencia, ni mi esfuerzo al servicio de lo que repudiaba"*.

La seva adhesió als colpistes comportarà que s'allistés el 18 de juliol de 1936 *"patrióticamente en el voluntariado de las Milicias Armadas y en aquella trágica madrugada viví mi bautismo de fuego"*, a Valladolid. Malgrat aquests ferms serveis a la causa feixista, el fiscal estimava que el tribunal d'honor no havia tingut en compte: *"ni mi rectitud profesional, ni mi patriotismo sin tacha, ni mis arraigados y profundos sentimientos religiosos"*. Lluny de la seva vàlua patriòtica, aquests mèrits no havien impedit *"la intriga, la insidia, la malquerencia, la difamación, la columnia y la injuria en turbio maridaje con la envidia"*, les quals s'havien manifestat centrant-se *"en el torberllino del bajo fondo de su vida privada"*.

El fiscal inculpat assegurava que va concórrer al Buho Rojo *"no con asiduidad pero sí con la indebida frecuencia, dada mi condición de casado"*; però mai acompanyat de dones de *mala nota*, sinó d'una amiga que va conèixer a Valladolid. Aquesta dona festejava amb un amic seu i estava estudiant a Madrid: *"No fue mi 'amiga' en el sentido que se quiere dar a esta palabra, pues ni la pagaba pensión, ni le sufragaba gastos, ni le hice presentes"*. Tot i això, reconeixia que amb ella va mantenir *"contadas veces contacto carnal por saber que de una forma privada hacía lo mismo con otros hombres."* Aquesta relació 'il·lícita' *"quedó liquidad(a) como pecado en el confesionario, y dentro del recinto matrimonial con el perdón que mi mujer me diera"*.

Però tot això va ocórrer el 1935! Just per això, el fiscal es preguntava: *"¿es posible que ocho años después sigan los hombres hostigándome por este hecho que además fué cancelado en expediente disciplinario, en el que fuí sancionado por el conjunto y totalidad de mi vida privada a prevención y pérdida de jefatura?"*. I també afegia que *"En el orden privado de mi vida podré haber tenido debilidades, errores y extravíos, pero en el orden profesional soy intangible, inconmobible, invulnerable"*. Finalment, el fiscal acabava el seu descàrrec angoixosament –era tan gran la humiliació!–, que sol·licitava

> *"se me diga si con la toga puesta o al amparo de ella cometí alguna felonía. Yo quiero que se me diga si cometí en mi vida privada algún acto tan trascendente que lleve aparejada la justificación nada menos que de un Tribunal de Honor, toda vez que en la conciencia de todos está que sólo ante hechos gravísimos suele funcionar. Esto es lo triste y lamentable. El desprestigio, el deshonor, la ruina moral de un apellido (...) Y el comentario que deshonra, sin freno ni control, volará raudo y veloz enseñoreándose del ambiente público, con lo que me encontraré cerradas las puertas a toda posibilidad de reorganización de vida (...) Si me creéis a mi os pido justicia / Si creéis a mis difamadores, os pido clemencia"*.

El tribunal d'honor no va gaudir de la justícia ni de la clemència que anhelava l'inculpat. Sense justificar la seva decisió, el 24 de juliol de 1943, nou dies després de començar les sessions, va acordar que els fets eren *"deshonrosos para el cargo, por unanimidad, se repite, proponen la separación del servicio (...) con reserva del derecho a la pensión que pueda corresponderle por el tiempo de sus servicios"*. El fiscal va ser expulsat de la carrera.

Davant d'aquest veredicte sorgeixen multitud d'interrogants. ¿Com és que un fiscal amb una carrera professional *buena* va ser separat del cos? ¿Perquè el tribunal no va

tenir en compte la seva adhesió a la Causa Nacional? Qui tenia tant d'interès a expulsar-lo del cos? Són preguntes de difícil resposta. Però, tal com reconeix el fiscal, va mantenir relacions extramatrimonials, va recomanar l'amo del Buho Rojo al jutge d'El Escorial, i també acceptava que tenía *"la falta de excederme a veces en la bebida, si bien no con aquella frecuencia con que se pretende presentarme"*.

Aquests comportaments no eren acceptats pel grup, no per allò que significaven estrictament, ja que molts podrien tenir-los igualment, sinó perquè el fiscal separat hi havia donat publicitat. Aquest és l'origen de la constitució del tribunal d'honor. En tots els comportaments que se li imputaven, el fiscal sempre s'identificava com a tal. La situació no podia ser tolerada pel franquisme, ja que la forma comuna de procedir del règim sempre es distingirà per disculpar internament els seus afectes quan incorrien en certs comportaments 'immorals', mentre no hi hagués notorietat. Aquesta era la moral hipòcrita de la dictadura.

Amb aquesta expulsió, el ministeri fiscal reprenia la seva disciplina infrangible que tant l'havia caracteritzat, i reconduïa el cos a un sotmetiment i una vigilància –pública i privada– que farien del col·lectiu un conglomerat anodí on només hi hauria un cap visible: el fiscal del Tribunal Suprem. Mai havia estat tan clara la dependència jeràrquica i el que significava un 'dany' al grup. El ministeri fiscal s'atrinxerava a fi de salvaguardar *"el augusto sacerdocio de administrar justicia"*, com reconeixia el fiscal expulsat, i el prestigi del grup, a canvi d'enfonsar la vida d'un dels seus components de la forma més cruel. Qualsevol altre que gosés desafiar els valors de la corporació ja sabia a què s'atenia.[213]

La realitat social del franquisme serà una altra totalment oposada al discurs que s'hi pregonava, i als càrrecs que el tribunal d'honor havia formulat al fiscal. Durant els primers anys de la postguerra, l'augment de la prostitució va ser incessant, motiu pel qual el puritarisme del règim s'esquinçarà: la visibilitat als carrers de *las busconas* s'havia convertit en un fet habitual. A la prostitució, l'acompanyarà un increment espectacular de les malalties venèries, les quals preocuparan molt seriosament les autoritats sanitàries. La salut moral i física perillaven... La pròpia dictadura assumirà que *"las casas de lenocidio eran sólo piedras de escándalo para el pecado fácil y multitudinario puesto que todos los hombres viciosos hallan (...) la oculta satisfacción de su lujuria"*. No es podia tolerar que un fiscal hi acudís ostensiblement. Ja el general Franco havia exhortat, com a primera autoritat, la necessitat de *"plantear el asunto de la moral pública (...) como un Estado Autoritario Cristiano"*. La nova cristianització de la dictadura passava per una moralització de la vida pública, en la qual *"las mujeres no llevaran las faldas por encima de la rodilla, que fueran abnegadas y decentes, que conservaran la honra, es decir, la virginidad hasta que Dios decidiese lo contrario a través del santo matrimonio, que no asistieran a bailes y que se condenara pública y legalmente a cuantas prostitutas se encontraran por la calle sin estar fichadas"*, o sigui, sense estar sota el control de les autoritats franquistes.[214]

---

[213] ACMJ. Justicia. Exp. 14.094.

[214] A. Roura, *Mujeres para después de una guerra*, Flor del Viento, Barcelona, 1998, pàg. 68 i 95-6.

VI. UNA ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA PER SERVIR I LEGITIMAR LA DICTADURA FRANQUISTA

L'Administració de justícia franquista va ser encara més inoperant, burocratitzada i allunyada de la realitat que l'existent durant la República, a pesar que va iniciar una guerra civil per superar-la, tot invocant un pretès 'ordre' perdut: lentament la retornarà als usos i costums predominants durant la monarquia, però amb una diferència, no hi haurà cap possibilitat de criticar-la. El franquisme no es proposarà cap reforma integral, sinó petites modificacions que de cap manera modificaran l'estructura judicial creada el 1870, ni malmetrà l'estatus privilegiat del funcionariat, ans l'incrementarà.

Per mitjà de l'aplicació de tantes instàncies repressives contra el funcionariat s'havia aconseguit un personal amorf, dòcil i silenciós, capaç de complir puntualment els mandats de la dictadura. Això es traduirà en una Administració de justícia inactiva, enquistada com en el passat i incapaç de donar solucions a les problemàtiques de la ciutadania. La mediocritat de la magistratura i del ministeri fiscal van augmentar des del moment en què utilitzaran totes les seves resolucions per complaure el poder dictatorial, d'altra manera el funcionariat del franquisme no hauria estat capaç de sobreviure a uns procediments repressius tan ferotges. Però el mateix règim no s'imaginava fins a quin punt havia pogut crear una Administració de justícia a Catalunya contrària als seus propis interessos: en la immediata postguerra ho comprovaria... Llavors, les autoritats judicials no s'ho podien creure.

1. L'Administració de justícia franquista a Catalunya.

La dictadura anorrearà el Poder judicial, a pesar d'això les resquícies que hi quedaran, bàsicament formals, mantindran els vicis i les perversions que havien caracteritzat l'organització judicial monàrquica i republicana. Segons la Inspección de Tribunales, durant els primers anys del franquisme, l'Administració de justícia a Catalunya era tan desastrosa i vergonyosa que de ben poca cosa serviria *"ocultar o difuminar cuando menos, cual se hace por no pocos funcionarios judiciales, el cuadro de las cuestiones"*. L'Administració de justícia catalana *"se estima que de justicia sólo tiene el nombre"*. La fi de la guerra no va significar la seva normalització i eficàcia; les causes d'aquesta anormalitat eren dues, segons la dictadura: la immoralitat del funcionariat i el *"catalanismo que existe en toda la región y que ha producido los hondos males bien conocidos desgraciadamente por todos"*.

L'inspector de tribunals, el magistrat del Tribunal Suprem Rafael Rubio Freire-Duarte[1] va denunciar al Ministeri de Justícia el 1941 l'estat desastrós en què es trobava l'organització judicial catalana. Aquest funcionari valorava la Guerra Civil com el pretext necessari per solucionar definitivament la immoralitat i la inoperància dels tribunals de Catalunya, molt especialment els de Barcelona, tot implantant mesures dràstiques: l'ímpetu que proporcionava la victòria les permetien. Però, de forma molt dolguda, admetia que *"aunque sea tristísimo decirlo, ello no ha sido así; no se han aprovechado los primeros momentos, no se ha tenido dirección ni energía para tomar determinaciones y todo ha vuelto a su antiguo cauce"*. La guerra de *liberación* no havia servit de res. La Inspección de Tribunales haurà d'acceptar que era tal l'amoralitat que el jutge de Solsona assegurava que *"la Justicia es una máquina que sin aceite no marcha"* –una expressió que en l'argot judicial significava la pràctica del suborn per fer rutllar les causes i els plets. Si els ciutadans que hi acudien a demanar justícia pagaven els funcionaris per sota mà, la resolució del jutge era immediata, en un altre cas els plets

[1] Aquest magistrat també va realitzar la inspecció de 1934-1935.

i les denúncies s'eternitzaven, o es resolien contra els seus interessos pel fet de no haver *engrasado* la màquina.

L'inspector de tribunals no podia acceptar que els mals que afectaven l'Administració de justícia fossin ocasionats per la magistratura, ja que això hauria significat enfrontar-se a un funcionariat àmpliament reconegut i ajudat pel règim dictatorial, un duel arriscat que no estava disposat a protagonitzar. Per aquest motiu afirmarà que la immoralitat només es localitzava entre els auxiliars de l'Administració de justícia, l'autèntic cau de la depravació. Tot i això, reconeixia que *"El Juez de Barcelona ante hechos como los que quedan reseñados, por punto general no sabe nada, no se entera de nada. Por aquello de que el que está en el bosque, no ve el bosque, es el último que percibe los latidos de tanta inmoralidad"*.

És ben curiós que el jutge desconegués, per regla general, la situació del seu jutjat; però era l'única forma d'eximir-lo d'aquesta immoralitat. La Inspección de Tribunales va optar per deslliurar-lo de responsabilitat o complicitat, perquè *"Se tratra en su inmensa mayoría de funcionarios probos y rectos, pero que no tienen conocimiento exacto de lo que es su cargo o no se ven con fuerzas para ejercerlo"*. O sigui, un funcionariat honrat, però incompetent, ineficaç i inepte. Els magistrats, argumentava, només es limitaven a dictar sentències, i per mitjà dels seus auxiliars *"conoce(n) la inmensa mayoría de lo que se tramita"*, sense *"inspeccionar"* personalment els assumptes del seu jutjat. La magistratura renunciava voluntàriament a conèixer les realitats dels ciutadans i per mitjà dels seus auxiliars, utilitzats com a filtres, s'apropava a la conflictivitat social. Els resultats no podien ser més desafortunats i desastrosos. La irresponsabilitat judicial arribava fins a l'extrem que les declaracions, *"sobre todo en materia criminal, por ser casi siempre la base de todo procedimiento, se prestan de la manera más irregular"*, o sigui, davant els auxiliars exclusivament. Per mitjà d'aquesta absència d'assumpció de les responsabilitats,

> *"El Juez hace algo de lo que debe hacer, y no es esto lo que las leyes y la sociedad le piden, sino que hay que procurar que se preste el mayor rendimiento a la función y con ello se evitaría por lo menos, mucho de cuanto queda expuesto; y el que no se encuentre con la capacidad de trabajo necesaria, debe abstenerse de tan complejo cometido y ejercer sus cargos en una Audiencia como la de Soria o Vitoria"*.

Aquesta incompetència s'agreujava entre els alts càrrecs judicials de Catalunya. Així, al president de l'Audiència Provincial de Girona, Carlos Galán Calderón, li mancaven *"dotes de mando, por su notoria benignidad para cargos de dirección"*, la qual cosa fa suposar l'estat lamentable d'aquesta Audiència, molt semblant a la de Barcelona.

Els secretaris judicials no sortien més ben parats que la judicatura o els auxiliars dels tribunals, ja que *"esos Secretarios (...) son unas ruedas perfectamente inútiles de la administración de justicia sin conocimiento alguno de cuanto pasa en su Juzgado"*, sense que el jutge *"cuid(e) de que el Secretario sea un verdadero Secretario y cumpla con todos los menesteres de su profesión"*. Pel que sembla, cap funcionari actuava d'acord amb allò que li prescrivia l'ordenament jurídic, tothom vulnerava les seves comeses.

A la resta de Catalunya, la immoralitat i la corrupció també eren comunes. El jutge titular d'El Vendrell *"es público que tiene bufete abierto en Barcelona"*, sense que cap autoritat li hagués exigit responsabilitats, la qual cosa demostrava *"el estado de laxitud*

y relajación en que los servicios se desenvuelven, sobre todo cuando se trata de obligar a los inferiores para que cumplan con su deber".

Aquesta inoperància de l'Administració de justícia calia explicar-la orgànicament, sense entrar a jutjar la naturalesa política del règim dictatorial, el qual es creia aliè a la immoralitat que regnava. Per aquest motiu, com ja s'havia fet des de feia mig segle, el causant d'aquests mals no era altre que el catalanisme, malgrat que el franquisme admetia que l'havia vençut el 1939. Novament, el catalanisme, també denominat *separatismo*, emprava una actitud crítica contra la magistratura, com ja havia fet durant la República, la qual conduïa a la seva pèrdua de prestigi i autoritat. Segons l'inspector de tribunals, ferotge anticatalanista, el catalanisme encara existia el 1941, la derrota bèl·lica no l'havia 'extirpat', ja que *"el cáncer no ha desaparecido si no que oculto espera que las circunstancias cambien para mostrarse en toda su repugnante desnudez".*[2]

Passats nou anys, el 1950, l'inspector encara ratificarà aquesta apreciació: el càncer sobrevivia, malgrat la guerra i la dictadura. Tot i que el *separatismo* s'havia *"retraído"*, continuava *"latente y en espera del momento propicio para volver a sus torcidas maquinaciones".*[3] Per això mateix, el president interí de l'Audiència Territorial de Barcelona, Buenaventura Sánchez-Cañete López, es venjarà de la forma més violenta i despietada d'aquest *repugnante cáncer,* com venia fent amb el funcionariat, actuant de testimoni de càrrec contra el president de la Generalitat, Lluís Companys Jover. Així, afirmarà en la causa el 7 d'octubre de 1940 que el president de la Generalitat

> *"desde su puesto, con toda su decisiva autoridad en Cataluña, intervino y excitó constantemente, y hasta por radio a las hordas rojas en sus crímenes, tanto contra las personas, como en la destrucción de nuestras Iglesias. Organizó las turbas de foragidos que mandó a Zaragoza, con la estúpida esperanza de tomarla (...) Lo considero como uno de los más culpables, de todos los crímenes, destrucciones, por la política de envenenamiento de las masas obreras y de la clase media, y contra la Unidad de la Patria. Además era humilde servidor del Internacionalismo masónico y comunista".*[4]

Tant l'inspector com Buenaventura Sánchez-Cañete opinaven que tots els mals de Catalunya els havia causat el catalanisme, un moviment que desfeia els veritables vincles que forjaven i unien la *nación española.* El president Lluís Companys n'era el representant. De forma despietada i cruel, Buenaventura Sánchez-Cañete participarà en el seu assassinat des de la magistratura més alta de Catalunya. Ja s'havia venjat; no li havia estat suficient l'arrabassament del poder polític per mitjà d'una guerra civil que durant tants anys havia conspirat per fer, sinó que necessitava la mort del seu adversari polític. El franquisme va ser la manifestació més primària de l'horror.

Per altra banda, durant la visita d'inspecció, en trobar-se l'inspector de nou amb molts magistrats que l'any 1934 també estaven destinats a Barcelona i depenien orgànicament de la Generalitat, manifestava que *"no puede omitirse en esta Memoria la impresión desagradable que a la parte sana del país y a cuantos intervienen en las lides judiciales, produce la continuación de los mismos funcionarios que antes y durante el Movimiento ejercieron sus funciones, por si fuere aún tiempo de saludables rectificaciones".* Això demostrava que el resultat del procés de depuració, per a

[2] ACMJ. Inspección. Leg. 2267.
[3] R. Rubio, *op. cit.*, pàg. 87 i 89.
[4] *Causa 23468/40.* Departament de Presidència. Generalitat de Catalunya. Octubre de 1999. Barcelona. Pàg. 41.

l'inspector, no havia estat el desitjat; tampoc no creia que fos el més adequat per a la dictadura, ja que *"esos funcionarios en poco o en mucho, por más o menos tiempo, sirvieron a las órdenes de los rojos separatistas, a veces con el nombramiento inicial, a veces con el nombramiento expresamente marxista y aplicaron leyes típicamente revolucionarias"*. Per aquest motiu, opinava que els funcionaris judicials *"no gozan en concepto público de aquél prestigio e independencia que en todo momento debe exigirse a los encargados de administrar justicia"*. Però aquestes afirmacions no les emetia per qüestionar la política de personal del Ministeri de Justícia, sinó que les realitzava sense *"ánimo de enjuiciar en modo alguno lo que se haya hecho por la Superioridad, para cuyas decisiones se le presta el respeto debido"*. Tot i no compartir la política de personal de la dictadura, no estava disposat a enfrontar-s'hi. Les contradiccions del procés de depuració ja començaven a aflorar molt discretament de la mà de les pròpies autoritats franquistes.

La constatació de l'inspector no era desafortunada. El 37% de la magistratura destinada a Barcelona el 1943 ja ho estava el 1936 amb el Govern de la Generalitat! La guerra no havia representat la ruptura que pregonava el règim franquista; és més, molts d'aquests magistrats van prestar grans serveis a les autoritats republicanes.

Els magistrats destinats a Barcelona el 1943

Destinats el març de 1936	37%
Destinats a partir de 1939	62%

La situació a la fiscalia de l'Audiència era gairebé idèntica. Així, el 36% dels fiscals destinats el 1943 ja hi prestaven servei el 1936!

Els membres del ministeri fiscal destinats a Barcelona el 1943

Destinats el març de 1936	36%
Destinats a partir de 1939	64%

L'admissió d'aquesta magistratura pel règim no impedia a l'inspector considerar que *"no puede olvidarse el origen bastardo de su designación hecha por aquél Gobierno autónomo, hoy felizmente desaperecido (...) y a cuyo cobijo se acoplaron por comodidad, cuando no por afinidad de ideas tantos funcionarios, incluso teniendo que pasar por actos positivos de expresa adhesión, como examen previo de un idioma que hoy se ha proscrito en las relaciones oficiales"*. Certament, el català s'havia prohibit a l'àmbit de l'Administració de l'Estat. Quan es va conquerir Barcelona, el general Álvarez Arenas va declarar que *"el català només seria tolerat en l'ús privat i familiar"*. El 26 de juliol de 1940, el governador civil de Barcelona, Wenceslao González Oliveros, *"va publicar una ordre que reiterava aquella prohibició, i, a més, amenaçava amb gravíssimes sancions els funcionaris –de qualsevol categoria i corporació– que parlessin en català, durant les hores de servei, amb el públic o entre ells"*.[5]

[5] J. Benet, *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995, pàg. 341.

L'inspector, totalment desmemoriat, ignorarà la legalitat republicana prèvia a la Guerra Civil, malgrat realitzar la seva primera visita d'inspecció dins d'aquell règim legítim. Per aquest motiu, tindrà molt d'interès en la revisió de les resolucions judicials dictades durant el període republicà que molts magistrats estaven realitzant, per acomodar-les al el nou marc dictatorial. Aquesta tasca era de summa importància, ja que no havia de quedar res dels tribunals de la República, sobretot en matèria civil.[6] Tot i això, el preocupava el corporatIvisme que es donava entre els funcionaris judicials en aquesta comesa de revisió tan essencial per al franquisme, ja que molts magistrats actuaven a fi de *"ve(r) si están o no acertados los fallos de sus compañeros que con ellos convivieron bajo las órdenes marxistas"*.

L'estat tan lamentable de l'Administració de justícia a Catalunya durant els primers anys dels franquisme tenia com a causa fonamental la mediocritat i immoralitat del funcionariat judicial i fiscal que s'hi havia destinat. Des del Ministeri de Justícia mai es va considerar Catalunya com un territori que calia atendre, no ja des del punt de vista cultural, cosa que era impensable en la dictadura del general Franco, sinó per la seva primacia econòmica. A pesar d'ésser un dels territoris més desenvolupats, sempre se la va tractar subsidiàriament: el funcionariat que s'hi va destinar no era el més apte o estava mancat d'una trajectòria professional solvent. Just per això, la Inspección de Tribunales haurà d'admetre el 1941 que

> *"el sano sector se duele de que los nuevos nombramientos después de la liberación, en vez de recaer en personas distinguísimas por su competencia y corrección, tan necesarias en una aspecto político, para que en todo momento se viere el mayor acierto del Poder Central que consolide su prestigio y autoridad y evitar sus censuras, ha designado no pocas veces funcionarios precisamente sancionados o de los de menos prestigio de la Carrera"*.[7]

Aquest oblit i menyspreu de la dictadura vers Catalunya també es traduirà en el fet que durant sis anys no hi haurà necessitat de nomenar un president titular de l'Audiència Territorial de Barcelona, màxima instància judicial del Principat, *"rueda fundamental de las audiencias y más si cabe en la de Barcelona, donde se precisa con toda urgencia sea desempeñada en propiedad por persona de excepcionales dotes de mando y organización"*, segons manifestava l'inspector. La manca de personal[8] no preocupava el franquisme, ja que havia optat per la interinitat en els càrrecs judicials. Aquesta forma d'actuar potser responia a una maniobra que tendia a no crear una plantilla funcionarial estable a Catalunya, perquè podia hipotecar o condicionar un futur projecte judicial, íntimament lligat al polític i social, iniciat el 1938 amb la conquesta de Lleida, el qual estava paralitzat mentre la resta de jurisdiccions especials concentressin tot el poder.[9]

---

[6] La Llei del 8 de maig de 1939 declarava com a *"ineficaces de pleno derecho las sentencias pronunciadas por el Tribunal de Casación de la Generalidad después del dieciocho de julio de mil novecientos treinta y seis"*. La Llei del 8 de setembre de 1939 disposava que *"Quedan sin efecto, y por lo tanto dejarán de aplicarse desde esta fecha, todas las leyes, disposiciones y doctrinas emanadas del Parlamento de Cataluña y del Tribunal de Casación, restableciéndose en toda su integridad el derecho existente al promulgarse el Estatuto"*.

[7] ACMJ. Inspección. Leg. 2267.

[8] El 1941, la situació de la fiscalia era especialment lamentable. La seva plantilla estava formada pel fiscal en cap, un tinent fiscal i setze advocats fiscals, però en aquests moments només l'ocupava el fiscal en cap i quatre fiscals. ACMJ. Inspección. Leg. 2267.

[9] Llei del 5 d'abril de 1938 del Govern de Burgos per la qual es suprimia l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.

2. La política de personal del franquisme a Catalunya.[10]

L'anàlisi de la planta judicial de Barcelona de 1943 il·lustra prou bé l'oblit del règim franquista vers l'Administració de justícia de Catalunya, quatre anys després de la guerra de *liberación*.

Audiència Territorial de Barcelona el 1943

President
(Vacant)

Sala I Civil	**Sala II Civil**
President	President
Buenaventura Sánchez-Cañete López	(Vacant)
Magistrats	Magistrats
Francisco Ximénez de Embún Osenalde	Federico Parera Abelló
Juan Pastor Mengual	Luís Díaz Rodríguez
Juan Ríos Sarmiento	Eduardo Pérez del Río
Cayetano Simón Oca Albarellos	(Vacant)

Tot i que havien transcorregut dos anys des de la visita d'inspecció, no s'havia portat a terme cap de les solucions que havia proposat aquella inspecció per les mancances que havia constatat. L'Audiència Territorial de Barcelona tenia vacants el 27% dels seus càrrecs. L'Audiència Provincial que presentava el règim estava al complet, ocupada al 100%, però era una farsa: només existien dues seccions, quan històricament la formaven quatre, tal com s'ha exposat per als anys 1934 i 1936. Així, si es compara amb aquells anys, estaven vacants el 50% dels càrrecs.

Audiència Provincial de Barcelona el 1943

President
Ignacio de Lecea Grijalba

Secció 1a	**Secció 2a**
President	President
Ignacio de Lecea Grijalba	Julio Fournier Cuadros
Magistrats	Magistrats
Luis Bernardo Fernández	Jaime de Olartua Arana
José Alonso Carro	Mariano Merino Rodríguez
Secció 3a	**Secció 4a**
(Inexistent)	(Inexistent)

[10] Aquest apartat i els següents estan totalment condicionats per la impossibilitat, en la majoria dels casos, d'accedir legalment a les fonts documentals del Ministeri de Justícia.

Jutjats de 1ª Instància i Instrucció de Barcelona el març de 1943

Magistrat jutge degà
Emilio Gómez Fernández

Núm. 1
Emilio Gómez Fernández

Núm. 2
Luis de Paz Rodrigo

Núm. 3
Francisco Eyré Varela

Núm. 4
Luis Felipe Mesanza Beriz

Núm. 5
Ramón Osorio Martínez

Núm. 6
(Vacant)

Núm. 7
Francisco López Nieto

Núm. 8
(Vacant)

Núm. 9
Pedro Andreu Cabestany

Núm. 10
Vacant

Núm. 11
Francisco Soriano Carpena

Núm. 12
(Vacant)

Núm. 13
Luis Lorenzo Penalva

Núm. 14
(Vacant)

Núm. 15
Ildefonso de la Maza Fernández

Núm. 16
(Vacant)

Fiscalia de l'Audiència de Barcelona el 1943

Fiscal en cap
Juan Alberto López Colmenar

Tinent fiscal
(Vacant)

Advocats fiscals

Luis Matoses Marqués
Guillermo Navarro Pola
Alfonso Barrio Simón
Antonio Alonso Fernández Cortés
Eugenio Carballo Morales
Luis García del Moral Vicario
Luis Mazo Mendo
Luis Forés Ferrer
José María Quintero del Río
Marcial Fernández Montes

La situació no era millor als jutjats de 1a Instància i Instrucció de Barcelona, ja que hi estaven vacants el 37% dels òrgans. La manca de personal era especialment alarmant a la Fiscalia de l'Audiència de Barcelona, perquè estaven sense titulars el 61% de les places.

La irresponsabilitat de les autoritats franquistes és manifesta, cap govern de la República va tractar amb tant menyspreu l'Administració de justícia. Però, és clar, el personal judicial i fiscal es trobava en uns altres 'afers', aliens a la seva tasca, essencials per a la supervivència del règim.

La guerra va servir per envellir encara més les plantilles de personal. Inequívocament, el conflicte bèl·lic havia permès col·locar a Catalunya un personal summament 'vell', *de orden*, com mai s'havia vist fins llavors.

Edat mitjana de la magistratura destinada a Barcelona el 1943

Audiència Territorial (*)	63 anys
Audiència Provincial	65 anys
Jutjats de 1ª Instància i instrucció (**)	55 anys
Edat mitjana de la magistratura	**61 anys**

*Es desconeix en el 25% dels casos. **Es desconeix en el 40% dels casos

L'envelliment judicial no és només un fet constant durant tot el període, sinó que ara s'incrementa fins a quotes desbaratades. Així, l'Audiència Territorial se situa en una mitjana de 63 anys, inèdita fins ara! L'Audiència Provincial encara va molt més enllà i se situa en el 65 anys! Als jutjats de 1a Instància la situació no era millor: s'havia passat als 55 anys. Aquestes dades no són gratuïtes ni casuals, ja que aquest personal, format àmpliament durant la monarquia, era exclusivament aquell en qui confiava el règim franquista. A més, la vellesa significava per al franquisme una garantia, sinònima de conservadurisme.

Si s'analitza el lloc de naixement de la magistratura destinada a Barcelona el 1943, no s'han produït gaires diferències respecte als altres anys ja analitzats.

Lloc de naixement de la magistratura destinada a Barcelona el 1943

Madrid	17%
Catalunya	8%
Castella-Lleó	8%
Andalusia	8%
País Valencià	8%
Aragó	4%
País Basc	4%
Astúries	4%
Galícia	4%
Múrcia	4%
Colònies d'Ultramar	4%
Es desconeix	25%

Novament, Madrid encapçala el rànquing. El percentatge de magistrats catalans és el mateix que el 1936: el 8% –Julio Fournier Cuadros i Pedro Andreu Cabestany. La participació catalana continua mínima, si es compara amb els magistrats que van néixer al territori de l'antic Regne de Castella. Per això, les conclusions que es van extreure el 1934 continuen essent vàlides per al 1943.

De la mateixa manera, si s'analitza la universitat on es va formar aquesta magistratura, les conclusions són idèntiques a les de 1934.

Universitat de llicenciatura en dret de la magistratura destinada a Barcelona el 1943

Madrid	17%
Granada	8%
Barcelona	8%
Saragossa	4%
Sevilla	4%
Oviedo	4%
Santiago de Compostel·la	4%
Múrcia	4%
Es desconeix	4%

La Universitat de Madrid ha baixat al 17%. Però al marge d'aquest descens, que encara la situa la primera, la interpretació de 1934 continua vigent. La Universitat de Barcelona se situa en un 8%, corresponent als dos magistrats que van néixer en aquesta ciutat.

Si s'analitza la forma d'accés al càrrec de la magistratura destinada a Barcelona el 1943, es comprova que la tendència observada el 1936 es confirma.

Forma d'accés al càrrec de la magistratura destinada a Barcelona el 1943

- Audiència Territorial:	
Oposició	50%
Concurs	17%
Es desconeix	37%
- Audiència Provincial:	
Oposició	67%
Concurs	33%
- Jutjats de 1a Instància i Instrucció:	
Oposició	60%
Es desconeix	40%
Forma d'accés total:	
Oposició	**62%**
Concurs	**10%**
Es desconeix	**26%**

Certament, els qui van ingressar per mitjà de concurs durant la Restauració, quart torn, són ja unes resquícies, més importants a les altes instàncies judicials que als jutjats. Només un 10% del personal va accedir-hi per concurs, mentre que el 62% ho va fer per

mitjà de l'oposició. Aquesta tendència és evident des del moment en què el pas del temps comportava que aquella remesa s'exhaurís.

Tot i això, a l'Audiència Territorial el 17% encara procedeix del quart torn i, a l'Audiència Provincial, el 33%.

Si es té en compte la magistratura destinada a Barcelona que havia estat sancionada en el procés de depuració es constata que només el 8% ho havia estat, mentre el 71 havia estat admesa sense sanció. Això significa que s'està al davant d'una magistratura àmpliament franquista. El personal sancionat deuria tenir-ho molt difícil per adaptar-se al nou context polític des del moment que la sanció podia segregar-los; per això massa sovint el personal sancionat serà molt dòcil i servil com a única forma de guanyar-se el favor del poder dictatorial.

Pel que fa a la Fiscalia de l'Audiència de Barcelona el 1943, la situació havia variat considerablement respecte al 1934 i 1936. Si es té en compte el lloc de naixement dels fiscals, es constata que Catalunya havia descendit.

Lloc de naixement dels membres del ministeri fiscal destinats a Barcelona el 1943

Catalunya	9%
Castella-La Manxa	9%
País Valencià	9%
Aragó	9%
Cantàbria	9%
Extremadura	9%
Andalusia	9%
Es desconeix	36%

Els fiscals catalans només representaven el 9%, mentre el 1934 eren el 18% i el 1936, el 14%. Ara, només s'hi trobava Luís Forés Ferrer, ja que Luís Jayme de Torres havia estat separat i Ramon Franquet Pamiés estava destinat fora de Barcelona. Curiosament, cap fiscal havia nascut a Madrid, una dada que desconcerta si es té en compte la universitat on es va formar aquesta fiscalia.[11]

Quan s'analitza la forma en què van ingressar aquests fiscals, en els casos en què es coneix aquesta dada, es comprova que el 64% ho va fer per oposició.

Si es té en compte el personal que prestava servei a la fiscalia de l'Audiència de Barcelona i que podia haver estat sancionat, es constata que en el 73% dels casos en què es coneix aquesta dada havia estat admès sense sanció. Això significa, altra vegada, que s'està al davant d'un personal summament franquista, reconegut àmpliament pel règim.

[11] A la Universitat de Madrid va formar-se el 36% de la fiscalia. Tot i això, no es tracta d'una dada definitiva, ja que es desconeix en el 54% dels casos, la qual cosa no permet fer asseveracions. Si es parteix d'aquesta mancança de dades, sí que pot afirmar-se que aquest percentatge no havia estat aconseguit el 1934 i el 1936. Pel que fa a la Universitat de Barcelona, només es té constància que hi va estudiar Eugenio Carballo Morales, o sigui, el 9%.

Els membres del ministeri fiscal destinats a Barcelona el 1943 que havien estat sancionats	
Admesos sense sanció	73%
Es desconeix	27%

El període 1939-1945 està caracteritzat per una absència total d'una política de personal: el poder central només pretén guardar l'aparença, les formes i les solemnitats a l'Administració de justícia, però sense atribuir-li cap mena d'efectivitat política, molt semblant a com podia succeir a la resta de l'Estat, amb la diferència que allí molt possiblement disposaven d'un personal molt més eficaç i diligent. La inexistència d'una política de personal expressa era la conseqüència més directa de l'absència d'un veritable projecte judicial. Ambdues qüestions no interessaven al règim, ja que l'Administració de justícia havia passat a un segon pla: altres jurisdiccions especials, alienes a l'ordinària, s'encarregaven d'exercir la repressió i d'implantar els nous postulats franquistes. Tot i això, sí que va existir, com ja s'ha exposat, una política de personal tàcita consistent en l'oblit i el menyspreu cap a Catalunya, una forma molt subtil d'exercir la política de personal.

El Ministeri de Justícia no va intentar en cap moment dur a terme una política per apropar judicialment Catalunya a l'Estat; sí que tenia clar, però, que l'única estratègia possible era l'abandonament, una forma més de fer patent el rebuig que sentia. Prova d'això és que durant el període 1939-1945 només un magistrat de Barcelona, Federico Parera Abelló, serà nomenat magistrat del Tribunal Suprem, en contrast amb altres territoris.[12] S'haurà d'esperar diverses dècades perquè la magistratura de Barcelona arribi amb més normalitat al Tribunal Suprem; però, es clar, llavors es tractarà d'un funcionariat diferent, una nova generació que havia assumit plenament els postulats del nou Estat amb notables compromisos, sense cap tipus de relació passada amb la Catalunya republicana.

Curiosament, si es valoren els historials professionals dels quatre magistrats de Barcelona que entre el 1939 i el 1955 arribaran al Tribunal Suprem, i que durant la República hi estaven destinats, trenquen els paràmetres enunciats per la historiadora Mónica Lanero per a la promoció a aquest tribunal. Segons aquesta autora, l'ascens al Tribunal Suprem s'aconseguia desenvolupant certs càrrecs polítics, altres de gestió dins la pròpia Administració de justícia o simplement per antiguitat, una carrera *clásica*.[13] Però això no és del tot cert, molt més si es relaciona amb el jutge ideal que perseguia el franquisme, segons ella. Així, el magistrat Federico Parera va prestar serveis ininterrompudament durant la República i el franquisme; Ignacio de Lecea ho va fer fins al 1938, però a més va obtenir el 1934 un càrrec polític de confiança de les autoritats republicanes catalanes; Francisco Eyré va prestar serveis a la República fins al 1938, a més va ser nomenat jutge especial, funcionari de confiança de les autoritats republicanes, per a la instrucció del sumari per la pèrdua republicana de Terol. Només

[12] La representació de la magistratura de Barcelona, quan es va crear el Tribunal Suprem rebel el 1938, era molt més important. De tretze funcionaris, dos procedien de Barcelona: José Márquez Caballero –exgovernador monàrquic de Barcelona– i Eduardo Alonso Alonso –governador interí de la Generalitat de Catalunya el 1935, que Lluís Companys va fer cessar el 1936. En la terna que va presentar el Tribunal Suprem al ministre de justícia, el 30 d'abril de 1940, hi figurava el magistrat de Barcelona Julio Fournier Cuadros, tot i això no fou nomenat. M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 175.

[13] M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 294-95.

s'hi aproxima una mica Buenaventura Sánchez-Cañete, però a pesar que era un reaccionari recalcitrant i desenvoluparà la presidència de l'Audiència Territorial interinament durant set anys, fins a l'últim moment no se'l va ascendir a aquesta categoria, a les seves acaballes. Naturalment, el franquisme devia valorar el sotmetiment incondicional al poder d'aquests quatre funcionaris més que no pas la seva vàlua personal, tot excusant el seu passat.

Tanmateix, entre la plantilla d'advocats fiscals d'aquest Alt Tribunal s'hi trobaran, entre 1939 i 1944, Carlos Acquaroni Fernández, primer fiscal en cap de la fiscalia de Barcelona en conquerir-se la ciutat per les tropes rebels, i els fiscals Federico Huertas Sanjuán i Federico Martínez Acacio, els quals en esclatar la guerra estaven destinats a Barcelona. La dictadura estava molt més satisfeta de la tasca exercida a Catalunya per la fiscalia. En el ministeri fiscal era més fàcil d'apreciar per la seva naturalesa jeràrquica i per les aptituds repressives dels seus integrants en l'exercici del ministeri públic als tribunals, planificat directament per l'executiu. Tots tres fiscals s'havien distingit per la seva adscripció reaccionària, cosa que equivalia a perseguir un concepte de l'interès general molt ferri en benefici d'una minoria social privilegiada: els militars colpistes i aquell sector que des d'un primer moment va donar-los suport.

La dictadura no aportarà cap solució a l'organització judicial de Catalunya en el període 1939-1945, només la contindrà, prova d'això és el retorn a l'estructura, usos i solemnitats existents amb anterioritat a la proclamació de la República. Per aquest motiu, es recobraran tots els vicis del passat, tot buidant de contingut la independència i imparcialitat de la funció judicial: modificacions capritxoses i d'última hora de les sales de justícia, substitucions sospitoses entre els magistrats, absències injustificades en el moment de jutjar...[14] També els magistrats recobraran el decòrum i prestigi dels quals havien gaudit durant la Restauració, això significarà l'absència de crítica, la rigidesa en l'exercici del càrrec i la infal·libilitat de la funció judicial: l'autoritat per l'autoritat o el poder pel poder. Els funcionaris judicials constituiran *"un conjunto de iniciados, imbuidos de conocimiento rituales"*, els quals es dediquen a *"resolver aferrándo(se) a los ritos y en el vacío, fuera de la realidad histórica conflictiva"*.[15]

L'Administració de justícia franquista s'havia allunyat totalment de la ciutadania, a la qual ignorava com ja va succeir durant la monarquia; la República sempre va fer una intent per apropar-s'hi. Mentrestant, el distanciament s'incrementà per esdevenir insalvable. Però amb la desgràcia que en certs moments de la seva vida el ciutadà havia d'adreçar-se inevitablement a l'organització judicial existent, ja que no n'hi havia d'altra. Tot i això, en les condicions de la postguerra aquesta situació passava inadvertida: la derrota bèl·lica i la repressió, unides a la penúria econòmica, no possibilitaven cap crítica o oposició. Els jerarques judicials i fiscals de Catalunya mai havien gaudit en l'etapa contemporània de tantes prerrogatives sense que ningú els fes ombra.[16]

---

[14] La Sala de Govern acordava el 15 de setembre de 1953, sense cap raonament de les circumstàncies que motivaven la seva resolució, que Francisco Yúfera Hernández, magistrat de la Secció 4a de l'Audiència Provincial, *"pase a prestar sus servicios a la Sala 2ª de lo civil, y que el magistrado de aquélla D. Francisco del Prado Valmaseda, ocupe la vacante anterior."* AGTSJC. Exp. personals. Yufera Hernández.

[15] Jueces para la Democracia, XI Congreso. *Jueces y política.* Santander, 7, 8 y 9 de noviembre de 1996, pàg. 79.

[16] D'aquesta forma, el magistrat Eduardo Pérez del Río, que es trobava a Madrid per assistir a un casament, el qual no va poder-se celebrar per una malaltia de la núvia, va remetre una carta al president de l'Audiència Territorial de Barcelona on li comunicava aquesta situació, a fi de quedar-s'hi més temps. Entre el magistrat subaltern i el president hi ha una autèntica companyonia: el primer tracta el segon de *"Querido amigo y compañero"*, i s'acomiada amb un *"da un abrazo a los compañeros y repitiéndote las*

A l'Estat franquista no tenia cabuda l'Administració de justícia liberal, per aquest motiu procedirà a buidar-la de facultats i continguts, que es traduiran en una absència de poder polític del seu funcionariat, ja que no era imprescindible per a la supervivència del règim. Aquest el sustentaven unes 'famílies': militars, falangistes, Església i monàrquics, veritables protagonistes del seu perllongament. El funcionariat civil representarà políticament ben poca cosa durant aquests primers anys, tret que s'adscrivís a alguna d'aquestes 'famílies' ideològiques. Per això, la judicatura estava molt mancada de poder decisori. El protagonisme jurisdiccional del moment l'ostentaven els tribunals especials, on el poder de les diverses 'famílies' era fonamental, creats expressament per la dictadura a fi d'obviar l'organització judicial liberal i els valors que la sustentaven. El poder el tenien altres jurisdiccions: castrense, responsabilitats polítiques, maçoneria, Redención de Penas, Fiscalia de Tasas... [17] Aquestes jurisdiccions eren les autèntiques planificadores del tipus de societat i d'Estat al qual aspirava la dictadura i les que resolien la 'conflictivitat social' urgent derivada de la implantació violenta del nou Estat.

La dictadura franquista no va perseguir altra cosa que la fragmentació de l'Administració de justícia ordinària per mitjà de la creació de jurisdiccions especials desenvolupades majoritàriament per un personal que procedia de l'exèrcit. Ja en la dècada de 1950, el jutge Cesáreo Rodríguez-Aguilera opinava que les jurisdiccions especials l'únic que anunciaven era *"la tremenda crisis de confianza por que atraviesa la jurisdicción ordinaria"*. L'increment que van experimentar aquestes jurisdiccions durant el franquisme *"deriva de la equivocada postura de una Administración que ve en el Poder judicial un límite de su acción"*.[18] Potser per això, la política legislativa franquista *"se distinguó, ya desde sus comienzos en plena guerra civil, por esta vocación y proliferación de nuevas jurisdicciones especiales, concebidas como piezas desordenadas integrantes de un sistema jurisdiccional fragmentado y yuxtapuesto, en el que la jurisdicción ordinaria fue reducida en sus competencias, vaciada de significado y privada de coherencia"*.[19]

Tot i això, l'organització judicial catalana tenia altres mancances. La presidència de l'Audiència Territorial de Barcelona es trobava vacant, ja que Buenaventura Sánchez-Cañete va desenvolupar-la interinament des del 7 de febrer de 1939 fins al 12 de setembre de 1946. Una realitat difícil de comprendre si es tenen en compte els seus serveis prestats a la causa antirepublicana. Potser, la seva adscripció alfonsina serà una de les causes que expliquin la seva interinitat entre 1939 i 1946: un signe inequívoc de desconfiança per part del general Franco, que sempre tendia a fraccionar el poder, més si es té en compte que els ministres de justícia d'aquest període Conde de Rodezno i Esteban Bilbao Eguía eren tradicionalistes, i Eduardo Aunós, falangista.

---

más expresivas gracias, te envía otro muy fuerte tu agradecido amigo". El vell corporativisme s'adaptava als nous temps dictatorials, amb més força que mai i emparat pel *Nuevo Estado*. AGTSJC. Exp. Personals. Pérez del Río.

[17] Vegeu per a les diferents jurisdiccions: Comisión de Examen de Penas, Ordre del 30 de gener de 1940; Fiscalía de Tasas, Llei del 30 de setembre de 1940; Magistratura de Trabajo, Llei orgànica del 17 d'octubre de 1940; Tribunales Arbitrales de Censos de Cataluña, Llei del 31 de desembre de 1945; Juzgados Gubernativos, Llei del 7 d'agost de 1939; accions derivades de la Llei del divorci, Llei del 26 d'octubre de 1939; Juzgados Especiales de Desbloqueo, Llei del 7 de desembre de 1939, i per a la inscripció de finques de l'Església tranferides a particulars a fi d'evitar la confiscació, Llei de l'11 de juliol de 1941.

[18] C. Rodríguez-Aguilera, *Notas sobre organización judicial*, A *Revista General de Legislación y Jurisprudencia*, Octubre de 1950, Tom XX, 188 de la col·lecció, pàg. 437-38.

[19] J. J. del Águila, *op. cit.*, pàg. 376.

Quan es nomeni Buenvantura Sánchez-Cañete president de l'Audiència Territorial de Barcelona, serà just un any abans de la seva mort. Per una banda, amb aquesta designació es pretenia acontentar el sector monàrquic, però per l'altra, a les acaballes de la seva vida, tenia 68 anys, se'l recompensava, però molt discretament, ja que el seu marge temporal de maniobra era mínim: es trobava a dos anys de la jubilació legal. Costa d'entendre l'historial professional de Buenaventura Sánchez-Cañete! Aquesta anormalitat només pot explicar-se segurament pel seu caràcter conspirador i intrigant, el qual devia preocupar les autoritats ministerials. Després de la mort de Sánchez-Cañete, el Ministeri de Justícia realitzarà una veritable política de personal a Catalunya, sense les seves intromissions i tafaneries.

Durant la seva permanència com a president de l'Audiència Territorial de Barcelona, tant interinament com en qualitat de titular, era qui substituïa el governador civil de Barcelona quan el càrrec estava vacant o aquell s'absentava. D'aquí l'enorme importància de la figura del president de l'Audiència, el qual des que ocupava el Govern Civil de Barcelona, de la mateixa forma que els presidents de les audiències provincials en la resta de províncies catalanes, estava revestit "d'amplíssims poders i d'un notable camp de maniobra, fins al punt que podia aplicar de manera arbitrària i discriminada la pròpia legalitat, combinant sovint la tolerància i la repressió de certs delictes al seu criteri."[20] Aquestes substitucions constitueixen un punt més de foscor en l'organització política de l'Estat contemporani espanyol: la confusió del Poder judicial i de l'executiu va ser permanent des del s. XIX.

Com ja s'ha dit, la manca de personal també era evident a les dues sales civils de l'Audiència Territorial de Barcelona, que orgànicament funcionaven amb quatre magistrats i un president, on hi havia quatre places vacants. La situació no millorava a l'Audiència Provincial de Barcelona: de les quatre seccions que la componien abans de la guerra, ara només n'actuaven dues, molt per sota de les necessitats d'aquells moments, *"aún cuando existan moratorias e intervenga la jurisdicción militar en muchos asuntos"*. Tot i això, s'hi donava la còmica situació que el magistrat Antonio Sereix Núñez, de 72 anys, admès en la depuració però sancionat entre d'altres correccions amb la inhabilitació per al desenvolupament *"de puestos de mando"*, *"no t(enía) destino"*, una circumstància que el feia anar d'un cantó a l'altre.[21]

La situació de l'Administració de justicia encara s'agreujava més per la inestabilitat laboral dels funcionaris: des que va acabar la guerra tots els nomenaments van ser de caràcter interí, o quan van ser de titularitat, van romandre poc temps en la majoria dels casos. Això va comportar una Administració de justícia poc resolutiva i de poca incidència social, ja que les interinitats no eren *"el más robusto puntal para tomar decisiones enérgicas como las que se precisan con Secretarios y Tribunales inferiores a fin de remediar sus deficiencias y corruptelas"*.

Els jutjats de Barcelona es trobaven en una situació lamentable, ja que cadascun dels magistrats en regentava dos.[22] L'anormalitat de l'Administració de justícia franquista no millorarà amb els pas dels anys. Els jutjats de Barcelona, *"Desde la liberación de Barcelona"*, *"sólo vienen servidos en propiedad 8 o 9 Juzgados de primera Instancia e Instrucción de los 16 que figuran en las plantillas vigentes (...) con trabajo abrumador para los funcionarios que los sirven y evidentemente quebranto de la función"*. La situació encara esdevindrà més desesperant, des del moment que les vacants *"ningún funcionario judicial l(a)s ha solicitado ni siquiera en comisión"*.[23] Barcelona era una

[20] B. de Riquer i J. B. Culla, *op. cit.*, pàg. 42-43.
[21] AGTSJC. Exp. Personals.
[22] ACMJ. Inspección. Leg. 2267.
[23] ACMJ. Justicia. Exp. 13.931.

ciutat maleïda per al cos judicial per la dificultat que comportava el desenvolupament del càrrec.

Un percentatge molt elevat dels càrrecs judicials de la resta del Principat es trobaven sense titular: *"el abandono en que yacen los Juzgados (...), eje cardinal de la justicia, es completo"*. Aquesta realitat tan summament catastròfica la il·lustra prou bé la província de Lleida on, dels nou jutjats de partit existents, cap estava ocupat per un jutge titular.

Davant d'aquesta absència de personal, sempre es farà ús de les pròrrogues en l'edat de jubilació dels magistrats. La 'gerontocràcia' judicial, ja en si mateixa un dels problemes de l'Administració de justícia, perquè petrificava les resolucions judicials, s'ampliava en aquestes circumstàncies. La situació no canviarà amb el pas dels anys. El 1958, la Sala de Govern de l'Audiència Territorial de Barcelona informava favorablement la pròrroga en l'edat de la jubilació del magistrat Juan Ríos Sarmiento, de 72 anys, perquè *"reune las condiciones físicas, intelectuales y de aptitud necesarias para el desempeño de las funciones propias y específicas del cargo que desempeña"*.[24]

Mentre que molts jutjats i places dels tribunals estaven vacants, un bon nombre de funcionaris es trobava militaritzat. A Catalunya va ser molt més decidida la participació dels jutges en la jurisdicció castrense que la dels magistrats o fiscals, la qual cosa significa que els membres més joves del funcionariat, més radicalitzats políticament, van ser els qui van donar suport més àmpliament a la repressió militar que havien iniciat els militars colpistes des del 18 de juliol, càrrecs des dels quals podrien exercir veritablement el poder, lluny de la buidor de la jurisdicció ordinària. En aquest sentit, sobresurt el jutge d'Igualada abans de la guerra, Gabriel Brusola Aroca, un exemple paradigmàtic. Després de fugir a la zona nacional, va incorporar-se a la *"Cuarta Bandera de Falange Española, que cubría el sector de Alerre en el Frente de Huesca, mandando la 2ª Centuria de dicha unidad y siendo Jefe de su sector"*. Posteriorment, se'l destinarà com a *"Capitán Honorífico del Cuerpo Jurídico Militar (...) en la Auditoria de Burgos"*, i finalment se l'adscriurà a la *"Auditoria del Ejército de Ocupación"*, en la qual va desenvolupar, segons ell, els següents càrrecs:

> *"Juez permanente de guardia de Bilbao, Ponente en los Consejos de Guerra en la misma ciudad hasta la ofensiva de Cataluña, (...) que fui nombrado asesor jurídico de la primera división de Navarra, de cuyo cargo pasé al de asesor jurídico con delegación del Auditor del Cuerpo de Ejército del Maestrazgo, a las órdenes del General García Valiño siguiendo con su Cuartel General todas las vicisitudes de las campañas del Maestrazgo, Sierra de Espadar, Bolsa del Ebro, Ofensiva de Cataluña y rotura del frente por el Tajo hasta el fin de la guerra"*.

Un ampli currículum que culminarà el 1939, quan se'l nomenarà *Secretario de Justicia de la Cuarta Región Militar*, amb seu a Barcelona.[25]

La contribució d'aquest jutge a la causa rebel no va ser una excepció.[26] Des que va produir-se el cop d'Estat, molts funcionaris van posar-se militarment al servei dels

---

[24] AGTSJC. Exp. pers. Ríos Sarmiento.

[25] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 3.

[26] Pel que fa al funcionariat de Catalunya, entre d'altres, el magistrat Carlos Galán Calderón serà nomenat el 1940 membre de la Comisión de Examen de Penas de Gerona. El 15 de novembre de 1945, José Millán-Astray, general i director general de mutilats, elogiarà davant el ministre de justícia el magistrat José Alonso Carro pels *"excelentes servicios prestados a este Benemérito Cuerpo durante su permanencia como Presidente de la Comisión Provincial de Mutilados de Barcelona"*. ACMJ. Justicia. Exp. 14.034. També el magistrat Fernando Candel González, el 1942, es trobava militaritzat a l'Auditoria

rebels. Al començament amb les milícies falangistes o carlistes, posteriorment ingressant a l'exèrcit. Però després de 1939, molts

> *"magistrados, jueces y fiscales (...) abandonan el servicio del Juzgado o la Audiencia por el desempeño de funciones jurídico-militares en Consejos de Guerra y asesorías jurídicas de Auditorías y ministerios militares. (...) En la mayoría de los casos las autoridades judiciales eran enteradas de la militarización del personal (...) y no parece que tomasen medidas frente al abandono generalizado de los organismos judiciales, especialmente de los juzgados".*[27]

Aquesta era una de les raons de la deixadesa dels jutjats de Catalunya.

Davant l'enorme cúmul de causes castrenses, el funcionariat judicial i fiscal ingressarà en el cos juridicomilitar amb la comesa de legalitzar la repressió. Aquesta *"participación en el proceso represivo fue una forma de implicación política a través de la cual se fue conformando el consenso que los vencedores fueron trenzando en torno al régimen que el general Franco iba implantando con el recurso implacable de la fuerza y la coerción sobre los vencidos".*[28] La cooperació política del funcionariat en els tribunals castrenses va esdevenir l'origen d'una fidelitat perpètua al règim per la seva implicació en la violència 'legal' de la guerra i la postguerra. L'assumpció de les responsabilitats repressives seria gratificada amb escreix en un futur molt immediat. Però la realització de la repressió política no devia ser-li fàcil al funcionariat judicial i fiscal, ja que *"El miedo, primero hostil, luego sumiso, de los represaliados convivió con el temor experimentado por los represores a que se les escapara de las manos la nueva situación creada tras la contienda. Por ello se ha de insistir en que la represión y el terror fueron utilizados también como instrumentos políticos eficaces a la hora de generar cohesiones en torno al nuevo régimen".*[29]

La desmobilització militar del personal judicial i fiscal no començarà a produir-se fins al 1941, moment en què el gruix més important de la repressió contra la població antifranquista ja s'havia efectuat. Però, amb posterioritat, sorgirà una nova problemàtica que obligarà novament a militaritzar-los: el massiu desempresonament del personal antifranquista i la constitució de les juntes de revisió de penes.[30] Ja el 1943, el Ministeri de Justícia concedirà *"dos meses, a partir de la publicación del presente Decreto, para*

---

de Guerra d'Alacant. ACMJ. Justicia. Exp. 14.755. El fiscal Luís Solano Costa estava destinat com a capità juridicomilitar a l'Auditoria de guerra de Saragossa. AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 8. Igualment, el 1940 es nomenarà el magistrat Francisco Ximénez de Embún per al Tribunal de Revisión de Penas de Barcelona, el qual retornarà el 1942 quan havia decrescut el volum de treball en la jurisdicció castrense. El fiscal Eugenio Carballo Morales formava part, el 1940, de la *"Comisión Reguladora de Detenciones y Excarcelaciones de la 4ª Región Militar."* L'agost de 1939, el fiscal Augusto Lorenzana-Escarpizo també era *"Oficial Primero Honorífico del Cuerpo Jurídico Militar con destino en el Juzgado Militar Nº 8 de los de Tarragona"*. AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 4 i 7. El 1939, l'autoritat militar va sol·licitar al Ministeri de Justícia l'autorització laboral a fi que el fiscal Juan Casanova Vila pogués ser nomenat *"Capitán Auditor, honorario, de la armada y nombrarlo Juez de la Comadancia de Marina de San Sebastián"*. Una destinació que devia desenvolupar molt favorablement des del moment que el 1944 se li concedirà la Medalla de Plata del Mérito Social Penitenciario. ACMJ. Justicia. Exp. 15.859. El 1941, el jutge Antonio Bravo Frías serà designat jutge militar de Sabadell. També el jutge José Muñoz y Núñez de Prado se'l nomenarà capità del cos juridicomilitar. El jutge de Tortosa Luís Ortiz Rozas també es trobava militaritzat.

[27] M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 362-363.

[28] Mir, C., *Vivir es sobrevivir. Justicia, orden y marginación en la Catalunya rural de la posguerra.* Editorial Milenio. Lleida, 2000. Pàg. 241.

[29] C. Mir, *op. cit.* (2000), pàg. 254.

[30] Vegeu M. Lanero, *op. cit.*, pàg. 362-370.

que los funcionarios de las carreras Judicial y Fiscal, actualmente al servicio de la Presidencia del Gobierno y otros Ministerios, puedan optar entre permanecer en su actual destino o volver a sus puestos de origen".[31]

Una gran part dels funcionaris que van participar en la repressió assoliran càrrecs d'importància al llarg del franquisme, el règim no tenia cap dubte que es tractava del seu funcionariat més fidel, directament involucrat en la ferotge repressió de postguerra. D'aquesta forma, el jutge Carlos Obiols Taberner es trobava militaritzat el 1939 com a capità auditor a Berga, el qual entre 1966 i 1977 presidirà l'Audiència Territorial de Barcelona: serà, doncs, l'últim president franquista.[32]

Durant aquests primers anys de dictadura, diferents funcionaris judicials i fiscals de Barcelona van abandonar l'Administració de justicia per integrar-se en l'aparell polític franquista. Destaca el cas del fiscal Luís Mazo Mendo, el 'pistoler',[33] el qual va desenvolupar el càrrec de governador civil de Girona des del 8 d'octubre de 1945 fins al 14 de març de 1956. Aquest nomenament responia a un deute personal que tenia el ministre de governació Blas Pérez González, professor de Dret Civil de la Universitat de Barcelona durant la República, amb el fiscal, després que en esclatar la guerra l'ajudés a fugir de la ciutat. La seva estada a Girona va ser summament conflictiva: enfrontaments amb el governador militar, el Delegado de Sindicatos, l'Església... La violència sempre l'acompanyarà.

Mentre Luís Mazo va ser governador de Girona va quedar clar a la ciutat que *"Su autoritarismo y sus dotes de mando eran incuestionables. / A sus incondicionales les defendía a ultranza; pero a quien se le quería enfrentar lo hundía hasta donde era factible con su autoridad. Más de una persona buscó su tranquilidad cambiando de domicilio fuera de la provincia".*[34] Un comportament que definia molt precisament les veritables entranyes del règim franquista. Luís Mazo Mendo només n'era una exemple.[35] El 4 de febrer de 1956, se'l feia cessar de Girona, i se'l nomenava governador civil de Lleida.

El 1943, el magistrat José Fernández Hernando va ser nomenant governador civil de Girona (1943-1945), director general de l'Administració local i secretari general de la Junta Nacional de Elecciones Sindicales (1952-1958). També el fiscal Luís Solano Costa se'l va nomenar governador civil d'Oviedo. El fiscal Eugenio Carballo Morales serà regidor de l'Ajuntament de Barcelona, delegat del Districte II, en el consistori de

---

[31] Art. 1 del D. Del 2 d'abril de 1943.

[32] ACMJ. Justicia. Exp. 14.416.

[33] Aquesta denominació prové del fet que el 19 de juliol, a Barcelona, segons va afirmar, *"cumplí con mi deber acudiendo al sitio que se me designó con mi pistola y dotación de cartuchos. El lugar fué a la puerta del Cuartel de la Guardia Civil de Consejo de Ciento"*, com ja s'ha exposat al capítol III. AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 12.

[34] E. Mirambell, *Historia del Gobierno Civil de Girona*, Ministerio del Interior, 1992, pàg. 151.

[35] La seva obsessió per l'*orden* el va conduir a protagonitzar una situació vergonyosa i alhora còmica. Així, *"Con motivo de un viaje del Jefe del Estado al castillo de Perelada, invitado por D. Miguel Mateu, en la sobremesa el Sr. Mateu planteó la conveniencia de que se suprimiera el salvoconducto de fronteras, exigencia que causaba muchas molestias y que perjudicaba de una manera muy marcada a la ciudad de Figueres. El General Franco quedó algo sorprendido de que todavía se exigiera dicho salvoconducto y preguntó por el tema al ministro de la Gobernación, allí presente. El Ministro de la Gobernación alegó que esto debía ser cuestión militar. Pero el Ministro del ejército, que también formaba parte del séquito, se apresuró a manifestar que su ministerio no intervenía en estos asuntos. Resultado, que el Gobernador mantenía por su cuenta la vigencia obligatoria del salvoconducto de fronteras".* Segons explica el cronista de Girona, amb els diners que percebia per l'expedició del document, pagava *"actividades benéficas o culturales"*. E. Mirambell, *op. cit.*, pàg. 155. Després d'aquest altercat, Luís Mazo *"hagué de redactar un informe per excusar-se que ell no en percebia res i que els diners s'enviaven a Madrid"*. I. Riera, *op. cit.*, pàg. 388. La versió que dóna aquest autor sobre el salconduit difereix de la de E. Mirambell.

juny de 1949, en el de l'abril de 1951 se'l nomenarà dotzè tinent d'alcalde i regidor de patrimoni i compres.[36]

3. La vida privada del funcionariat durant el franquisme, el silenci oficial.

A diferència dels altres règim polítics, el franquisme va practicar una gran secretisme quan havia de fer al·lusió a la vida privada dels seus funcionaris. No per desconeixement, sinó perquè devia creure que la documentació no era la forma més idònia per tractar aquest tipus d'informació. Una circumstància que va unir-se a la fantasia permanent del règim que no hi havia cap circumstància entre el funcionariat de l'Administració de justícia a destacar: mai no passava res.

Durant el franquisme, només es va plasmar documentalment la vida privada del funcionariat quan es va realitzar el procés de depuració, fora del qual les informacions seran molt exigües, si no inexistents. A diferència de la monarquia, les presumptes 'infraccions' en l'àmbit particular dels fiscals i dels magistrats les tractava verbalment i a porta tancada, mai per escrit. Per això, molt sovint, en els expedients personals dels funcionaris existeix una nota en què es constata que el funcionari ha estat cridat al Ministeri de Justícia; mai, però, es coneix la causa. En alguna ocasió, després de comparèixer-hi, sí que es produeix un trasllat o rellevament en el càrrec. El comportament és tan fosc i opac quan es refereix a conductes privades, que massa sovint no gosa qualificar-les. Per això, efectuarà descripcions genèriques de les presumptes desviacions dels funcionaris, les quals res n'aporten sobre què és allò que van cometre o vulnerar.

Aquest és el cas del magistrat Luís Rubio Usera –marquès consort de Caballero– al qual el 1953 el Tribunal Suprem va obrir un expedient. Després de la instrucció, la Inspección de Tribunales fa constar que *"a pesar de la meticulosidad con que el expediente ha sido instruido agotando en él cuantas diligencias pudieran ser necesarias y útiles, no se ha podido acreditar los gravísimos hechos atribuidos (...) en forma que pueda llevar al absoluto convencimiento de que observó la conducta bochornosa y vergonzosa que le fué atribuida"*. En cap moment s'ha pogut esbrinar a quin comportament corresponia aquesta descripció. Sí que és cert, però, tot i aquesta absència de detalls, que se'l degradarà: de president de l'Audiència Territorial de La Corunya passarà a ocupar un simple càrrec de magistrat a la de Càceres.[37]

El franquisme és silenci quan s'han de descriure *conductas bochornosas y vergonzosas*. L'Estat 'modèlic' dictatorial declararà una guerra oberta a la immoralitat seguint les directrius del nacionalcatolicisme, però centrada únicament en la sexualitat. Les autèntiques immoralitats públiques, com la brutal repressió contra la població antifranquista, l'enriquiment per mitjà de l'estraperlo, la segregació i marginació dels republicans... se silenciaran. La nova moral puritana es traduirà en una severa repressió de les pulsions sexuals i només es reconeixeran quan el seu objectiu sigui la procreació dins del matrimoni. Està clar, *"lo propio del poder (...) es ser represivo y reprimir con particular atención las energías inútiles, la intensidad de los placeres y las conductas irregulares"*.[38] Prèviament a això, per mitjà del procés de depuració i de les múltiples jurisdiccions que havien amenaçat el funcionariat, de forma directa o indirecta, ja

[36] Arxiu Històric Administratiu de Barcelona. Cerimonial. Caixa 3. Eugenio Carballo també va formar part del jurat del Premio Literario Ciudad de Barcelona de novel·la de 1949. J. Cassassas (coord.), *op. cit.* pàg. 347.
[37] ACMJ. Justicia. Exp. 14.831.
[38] M. Foucault, *op. cit.*, pàg. 17.

s'havia reprimit altres comportaments polítics i personals que el poder també havia considerat *inútiles.*

Durant la dictadura, *"vuelven a un primer plano la inspección de los comportamientos, la organización calculada del espacio y el tiempo, la promoción de maniobras y ejercicios, el desciframiento de los signos de culpabilidad, el interrogatorio y el consejo individualizado, el discurso aterrador".*[39] Prova d'això és el qüestionari que va remetre el Patronato de Protección de la Mujer el 1942 a tots els comissaris de policia de l'Estat, *"pidiéndoles datos sobre el estado de la moralidad en sus respectivas provincias".* Les contestes que va rebre no eren unànimes, mentre uns només valoraven la immoralitat sota els paràmetres de la prostitució, altres, *"con mucho mejor criterio"*, asseguraven que la immoralitat era *"la blasfemia y la palabra soez; la conculcación de la ley del descanso dominical, la desintegración de la vida familiar española y cristiana que se descentra del hogar y se desplaza, cada día más, a los centros de diversión (...) la relajación de las costumbres (...) y la indecencia y perversión del pudor femenino en vestidos, posturas, juegos, deportes y salones".*[40]

El control de l'esfera privada del funcionariat continua vigent com durant la monarquia, fins i tot s'incrementa però en el silenci,[41] en el període republicà es va relaxar, tanmateix es va intensificar políticament. El franquisme actuarà com un autèntic 'pare' que vetlla pel bon comportament dels seus 'fills': els funcionaris. Això és així des del moment en què el Ministeri de Justícia actua com a *"órgano de realización de las más cristianas directrices de la política del Caudillo en la obra de regenerar espiritualmente al país".*[42] D'aquí que les trobades, a porta tancada, entre les autoritats ministerials i els funcionaris responguin més a uns esquemes patriarcals, on el cap del clan crida a un membre per reprimir-lo, que a una veritable política de personal.

No es concep l'exercici del càrrec públic sense una vida 'digna', per la qual es dedueix, segons la documentació, l'adhesió infrangible al règim, la pràctica d'un catolicisme públic, un matrimoni notòriament acceptat,[43] una gran *energía* laboral i una vida sòbria, la qual mai serà descrita. D'una altra manera, el funcionari perdria tota la legitimitat per actuar al tribunals de la dictadura.

El magistrat Luís Felipe Gómez Fernández-Mariaca podrà exercir el seu càrrec amb plenitud de decòrum, dignitat i prestigi, perquè, segons el governador militar de Biscaïa, la seva conducta era: *"excelente, muy culto y recto. Su conducta privada, es muy de su casa, pues lo mismo en vida de su señora madre por la que sentía verdadera devoción, que siempre en su matrimonio, ha dedicado a su familia todos los ratos libres. (...) Vida de relación: por lo que se dice con anterioridad, es muy escasa, y la poca que efectúa, con personas honorables y de orden".* Si aquests afalagaments cursis no eren suficients, el president de l'Audiència Territorial de Burgos n'afegirà que *"es persona de una intachable y ejemplar conducta, tanto pública como privada, es fervientísimo católico*

---

[39] F. Vázquez, i A. Moreno, *op. cit.*, pàg. 176.

[40] A. Roura, *op. cit.*, pàg. 96-7.

[41] Segons l'arxivera de l'AGTSJC, existeixen unes fitxes personals de la magistratura on es detallava aspectes de la seva vida privada i pública, actualment en parador desconegut. Sobre la seva autoria no hi ha seguretat, però molt probablement es confeccionaven a la Secretaria de Govern de l'Audiència Territorial de Barcelona, seguint les directrius marcades pel seu president.

[42] El Ministerio de Justicia. Organización, legislación y obras. Sección de Publicaciones. Madrid, 1947. Pàg. 3

[43] Segons el magistrat Francisco Eyré Varela, la societat laica *"se pervirtió a poco de nacer, continúa a pesar de todo, regenerada por Jesuscristo que elevó el matrimonio para su constitución a Sacramento".* F. Eyré, *op. cit.*, pàg. 314.

practicante, y me consta que su ideología está perfectamente identificada con el Glorioso Movimiento Nacional".[44]

Però encara poden perfeccionar-se aquestes descripcions per aconseguir un prototipus funcionarial. Un magistrat descriurà el seu col·lega Francisco González Naharro com *"verdaderamente ejemplar: competentísimo, trabajador infatigable, austero en sus costumbres, honesto en todos los cargos que ha desempeñado con singular celo, tacto y energía, un vivir, en suma, lleno de virtudes y bondades por el que bien merece el título de sacerdote benemérito de la Justicia".*[45] Aquest és el prototipus de funcionari que perseguia el franquisme: el sacerdot soldat.

Aquest llenguatge condueix inevitablement a la Restauració. Els valors cívics no eren aplicables al funcionaris, però sí les virtuts cristianes. Lògicament, es tractava d'un abús de l'adulació, costum molt explotat pel franquisme, sense que això signifiqués referir-se en cap moment a un fet concret. No es tractava només d'una qüestió de llenguatge, sinó que l'Administració de justícia dictatorial es retrotreurà a la vella organització monàrquica. D'això es tractava: retornar-la al passat, perquè per a les noves autoritats era un símbol d'ordre, estabilitat i prestigi, lluny dels valors republicans que només havien comportat confusió i maldecaps. Però això era una pura mentida, una visió molt perversa de la història, ja que *"La barbarie insurreccional que abrió las puertas a cuatro décadas de dictadura fue la respuesta feroz de unas clases privilegiadas que vieron cuestionada su hegemonía político-social por los cortos 'logros' y las moderadas transformaciones introducidas por el régimen republicano".*[46]

Per al franquisme la República era impuresa i pecat. La llei del divorci havia estat una prova. El magistrat Francisco Eyré Varela afirmarà que el divorci *"desat(ó) las pasiones, se aniquilaron familias y en poblaciones como esta ciudad, constituyeron una de las principales fuentes de pleitos (...) y por la grave ofensa inferida a los sentimientos ancestrales y religiosos (...) no dudo que fueron friamente calculados para destruir una sociedad católica y conservadora y preparar el camino de la revolución roja".*[47] Indubtablement, aquest magistrat exagerava, però aquesta era l'essència del règim.

En aquest retorn a una etapa caduca, una representació ficticia que creia fermament que el passat sempre havia estat millor, destaca el magistrat del Tribunal Suprem José Márquez Caballero –governador civil de Barcelona durant la monarquia–, el qual es convertirà en un model de vida per al franquisme, perquè era un *"entusiata de cuantos ideales encarna el Gobierno de Franco, un modelo de padre de familia siempre sacrificado para criar y educar la numerosa que ha tenido, espejo de funcionario y perfectísimo caballero cristiano y patriota".*[48]

La simetria entre la moralitat privada i l'exercici del càrrec públic és contínua, des del moment que el franquisme era un règim sustentat en la moralitat catòlica. Així, va codificar civilment molts dels seus preceptes: l'Església va unir el seu destí al de la dictadura... Ràpidament el funcionariat judicial i fiscal s'adherirà a la croada puritana pregonada pel franquisme. No estranya, doncs, que ja l'any 1961 el fiscal José Maria Quintero del Río, adscrit al Juzgado de Vagos y Maleantes de Barcelona, amb

[44] AGA. MJ. Depuraciones. Carpeta 9.
[45] ACMJ. Justicia. Exp. 14.280.
[46] R. Aracil, J. Oliver, i A. Segura, *El mundo actual: de la Segunda guerra Mundial a nuestros dias*, Edicions UB, Barcelona, 1998, pàg. 249.
[47] Francisco Eyré Varela va ser magistrat del Tribunal Suprem entre 1955-1962. F. Eyré, *op. cit.*, pàg. 338. Tot i aquestes paraules, el 8 d'abril de 1952, felicitarà el diputat republicà Marià Rubió Tudurí per un treball sobre dret romà que havia publicat: *"reciba un testimonio de mi antiguo y sincero afecto jamás empañado"*. Marià Rubió havia tornat de l'exili el 1948. ANC. Fons Rubió Tudurí. Caixa núm. 4.
[48] ACMJ. Justicia. Exp. 13.557.

jurisdicció també a les Illes Balears, es traslladés a Mallorca amb l'objectiu de practicar *"diligencias de instrucción de expedientes por actos de homosexualismo"*.[49]

Els comportaments *deshonrosos* i *indignos* que s'havien observat en èpoques passades, ara devien realitzar-se igualment, però el franquisme no hi entrava, sempre que no hi hagués publicitat, com ja s'ha exposat. El funcionariat tenia coneixement dels comportaments desviats dels seus companys, ja que existien massa centres d'informació dins el règim per difondre'ls. Tanmateix, mai transcendien del grup. Qui veritablement coneixia l'àmbit privat del funcionariat era el president de l'Audiència Territorial de Barcelona, el qual el seguia dia rere dia i n'informava puntualment el ministre, com succeïa en el passat.

D'aquesta forma, el president del Tribunal Suprem va ordenar el 10 de març de 1944 al president de l'Audiència Territorial de Barcelona que l'informés sobre la conducta del magistrat Luís Rubido Diéguez, ja que li havien arribat notícies *"de la anómala y ya pública situación en que se encuentra (...) tanto por su actuación social y pública como en su vida privada"*. Segons el president de l'Alt Tribunal, el comportament d'aquest magistrat era escandalós per a la societat barcelonina. Per una banda, l'esposa del funcionari havia demanat el seu dipòsit judicial, com a pas previ per sol·licitar la separació eclesiàstica; per l'altra, el marit havia interposat contra ella una demanda d'incapacitació perquè segons el metge forense, naturalment dels jutjats de Barcelona, sofria *"manifestaciones psíquicas anormales y constitucionales, por lo que considera indicado el ingreso en un establecimiento psiquiátrico, fundando esto es la incompatibilidad social de la paciente"*. Les desavinences conjugals no eren un problema intern d'ambdós, sinó de tota l'Administració de justícia de Barcelona, fins i tot de la de Catalunya. Naturalment, la dona era la responsable d'aquesta situació pel seu temperament asocial, o sigui, inadequat per ésser l'esposa d'un magistrat, d'una *señoría*.

Des del moment en què aquestes desavinences conjugals havien tingut publicitat, s'havia d'actuar immediatament. Aquests comportaments no es podien permetre a un membre de la judicatura, ja que actuacions d'aquest tipus qüestionaven el seu decòrum i prestigi, així com el de tot el col·lectiu. Davant les constats demandes judicials de l'esposa per allunyar-se del marit, el president del Tribunal Suprem es queixava pel *"escaso celo observado en algunos de los compañeros de dicho funcionario para la adopción de medidas de índole judicial, apremiante y reiteradamente solicitadas por la esposa del mismo"*. La magistratura de Barcelona es negava a assumir una resolució contrària a un membre del cos. Ingènuament, desconeixia que la dona del magistrat tenia molts més bons contactes amb les altes instàncies franquistes que el propi funcionari.

A partir d'aquesta moments, el president de l'Audiència de Barcelona es prendrà molt seriosament aquestes desavinences matrimonials, i n'informarà puntualment el president del Tribunal Suprem que *"la vida del matrimonio parece se desarrolla con anormalidad originando esta entre los esposos constantes discusiones"*, malgrat aquesta afirmació, *"el que informa ha tenido conocimiento que el matrimonio después de estos hechos, han asistido juntos al Cine y a los Toros"*. Des de Madrid, es donaran ordres terminants al president de l'Audiència perquè exerceixi *"constante inspección por si hubiera necesidad de adoptar acuerdos que, en el mismo día serían comunicados"*. Posteriorment a aquests informes, el president de l'Audiència de Barcelona va rebre noves instruccions sobre aquest assumpte del president del Tribunal Suprem, però no va comprendre-les, perquè *"Recibido telegrama cifrado de V.E. que*

[49] ACMJ. Justicia. Exp. 16.862.

no puedo descifrar por no tener clave telegráfica a pesar de haberla interesado del Ministerio". Era una manifestació més de l'Espanya esperpèntica del franquisme.

Tot i el desig del president de l'Audiència d'apaivagar els ànims del president del Tribunal Suprem i del col·lectiu judicial de Barcelona que es negava a actuar contra un col·lega, el Tribunal Suprem acordava l'obertura d'un expedient disciplinari i designava instructor al magistrat Manrique Mariscal de Gante. L'expedient finalitzaria amb la imposició d'una sanció de reprensió simple al magistrat, ja que el seu comportament era constitutiu d'una falta de l'art. 734, 5a de la LOPJ: *"Cuando por la irregularidad de su conducta moral ó por vicios que les hicieren desmerecer en el concepto público comprometieran el decoro de su ministerio"*. L'esposa gaudia de més vincles polítics amb el règim que el marit, tot i ésser magistrat, d'aquí l'enorme pressió que va exercir el president del Tribunal Suprem.[50]

Per altra banda, l'obsessió dels presidents de les audiències per l'observança dels bons costums entre la magistratura, els conduirà a una vigilància permanent del funcionariat. El president de l'Audiència Territorial de Valladolid, Joaquín Leandro Álvarez Soto-Jové –magistrat de Barcelona entre 1943 i 1949 i president de la Audiència Provincial–, va ordenar el 1953 al tinent coronel cap de la guàrdia civil de la província de Valladolid que donés les ordres pertinents als capitans de companyies i línies, a fi que *"se vigile con la discreción y tacto posible los viajes y ausencia de los funcionarios judiciales, fuera de su territorio, dándome cuenta de los que verifiquen sin la debida autorización"*. El president no perseguia altra cosa amb aquesta disposició que el 'vici' i la vida *licenciosa* dels 'seus' magistrats, perquè en una altra ciutat on els funcionaris els desconeguessin, certs 'llibertinatges' podien realitzar-los molt més còmodament. Però aquesta ordre era massa denigrant per a la magistratura i ultrapassava les potestats del president, per la qual cosa, ràpidament, el president del Tribunal Suprem va anul·lar-la.[51]

4. L'Administració de justícia franquista més enllà de 1945.

A partir de la vista d'inspecció de 1941, el règim haurà d'assumir els seus errors en el procés de depuració: va readmetre uns funcionaris que havien col·laborat molt estretament amb les autoritats republicanes, altres que s'havien comportat professionalment de forma immoral o uns altres que havien perdut el decòrum i el prestigi des de feia anys. Aquest desencert primerenc del franquisme era la conseqüència més immediata d'haver dipositat la confiança en un funcionaris determinats, als quals havia encomanat la realització de tot el procés de depuració. Aquests, lluny d'aplicar els criteris de selecció política que exigia el nou Estat, es van dedicar a imposar criteris subjectius. De tal forma que l'inspector de tribunals definirà la depuració com una *autodepuración*, aliena al poder central de l'Estat. Però, per al règim franquista, no es tractava d'una situació greu, malgrat que la vigilància del poder central no havia funcionat, des del moment que la tasca que s'encomanava al funcionariat judicial i fiscal no era essencial per a les exigències immediates del període 1939-1945: l'assentament de l'Estat per mitjà de la repressió. El protagonisme el tenien uns altres centres repressius, el funcionariat judicial i fiscal era una simple comparsa d'una Administració de justícia buidada de competències, però que donava l'aparença de legalitat.

Els anys 1946-1948 marquen el període de ruptura amb la forma de fer iniciada el 1939: es produeixen una gran quantitat de cessaments i de trasllats forçosos. El

[50] AGTSJC. Exp. personals. Rubido Diéguez.
[51] ACMJ. Justicia. Exp. 14.449

panorama judicial català canviarà ràpidament: mort del president de l'Audiència Buenaventura Sánchez-Cañete, nomenament per substituir-lo de Federico Parera Abelló, i un gran nombre de magistrats que s'hi trobaven des de la República se'ls destinarà a diferents audiències d'arreu de l'Estat. El Ministeri de Justícia ocuparà aquestes vacants amb un personal més jove, nascut amb el segle, testimoni directe de la fractura i de l'odi que havia representat la Guerra Civil i els primers anys de la postguerra.

El franquisme retornarà les 'potestats' a l'Administració de justícia entre 1948-1950,[52] quan haurà acomplert la seva primera estratègia per mantenir-se en el poder: la repressió. Un cop enllestida aquesta tasca, l'Estat podrà planificar serenament la seva política judicial consistent en l'estabilització de les plantilles, la promoció d'aquells funcionaris que més s'havien destacat políticament entre 1936 i 1948 en l'arrelament de la dictadura, així com s'esforçarà intensament en la formació de les noves promocions de jutges i fiscals en els principis del règim. Per aconseguir aquest últim aspecte molt més efectivament, va crear el 1944 la Escuela Judicial, un lloc disciplinari tancat per adoctrinar, vigilar i si calia castigar amb l'expulsió, les joves promocions de jutges i fiscals. Aquest nou centre formatiu *"tenía por uno de sus fines institucionales el de infundir a los alumnos 'un profundo espíritu judicial, creando entre ellos vínculos firmes de solidaridad corporativa'"*.[53]

A partir de 1950, ja sense la vigència de l'estat de guerra, el franquisme podrà iniciar una autèntica política judicial, una vegada s'havia venjat del personal antifranquista i havia vençut els possibles focus 'interns' d'oposició, de la mateixa forma que ja havia format un personal en els dictats del règim, immaculat, sense cap relació amb la classe política republicana, capaç de fer front als possibles nuclis de 'subversió' del futur. El protagonisme que prendrà l'Administració de justícia a partir de 1950 tenia com a objectiu donar l'aparença internacionalment que l'Estat franquista gaudia d'un Poder judicial, però mai havia estat tan allunyat el discurs oficial de la realitat. En cap moment de la història contemporània, la magistratura havia estat tan plenament dependent del Poder executiu, producte del procés de depuració i dels nombrosos controls formals que va haver de suportar de forma directa o indirecta. És més, durant els primers anys del franquisme no existirà cap mena de pudor per justificar obertament la seva subordinació a l'executiu. Així, el ministre de justícia Eduardo Aunós afirmarà en l'obertura de tribunals de 1943 que *"La autonomía judicial, antes dictada por la teoría de la división de poderes, se ha esfumado hoy ante el concepto de la unidad del Estado"*.[54]

Passats els anys, es voldrà donar l'aparença d'un Poder judicial independent, però això serà summament difícil de justificar. El president del Tribunal Suprem franquista, José Castán Tobeñas, intentarà raonar la independència del Poder judicial, però no políticament, cosa que no podia realitzar sinó només per mitjà dels seus *"fundamentos lógicos y técnicos"*, un discurs teòric que no qüestionava l'essència política del règim. D'aquesta forma, opinava que *"Nuestro actual régimen político (...) se ha preocupado de reforzar esas garantías (la independencia de los tribunales) (...) Los gobiernos, por otra parte, dan prueba ahora de saber respetar pulcramente la independencia de los*

[52] El Ban de Guerra dictat per la Junta de Defensa Nacional de España el 28 de juliol de 1936 va estar vigent fins al 7 d'abril de 1948.
[53] A P. Andrés i C. Movilla, *op. cit.*, pàg. 109.
[54] *Revista General de legislación y jurisprudencia*, Año LXXXVIII, Tomo II, 1943, Editorial Reus, Madrid, 1943, pàg. 295-96.

juzgadores". Unes afirmacions que constituïen una autèntica burla, molt grotesca per cert.[55]

El funcionariat judicial i fiscal que a partir de 1950 ocuparà els alts càrrecs de l'Administració de justícia l'havien originat la guerra i el minuciós procés de depuració, amb les seves particularitats, cosa que no deixava d'implicar por i dependències. Mai en la història contemporània havia existit una identificació tan plena entre l'Administració de justícia i el règim imperant del moment. Per mitjà de la coacció administrativa i penal, el franquisme havia aconseguit l'acoblament total del funcionariat amb la dictadura. El ministeri fiscal i la magistratura havien interioritzat plenament la fractura que va representar el conflicte bèl·lic. Amb el temps, les actuacions del ministeri públic i les resolucions de la judicatura no seran altra cosa que la custòdia de la puresa ideològica del règim dictatorial, perllongant la impossibilitat de retrobament de les 'dues Espanyes', una qüestió essencial per perpetuar-se.

Finalment, la magistratura i el ministeri fiscal traurien el seu profit per la supeditació total a la dictadura: el franquisme els atorgarà el control i la gestió del Ministeri de Justícia. L'exercici d'aquest poder, naturalment, es farà en benefici dels seus respectius col·lectius. El corporativisme impregnarà tota la política departamental. Si al Govern de 1939 els alts càrrecs ministerials procedents de la docència universitària representaven el 40 %, el 1969 només eren el 10 % i el 1973 van desaparèixer. El Ministeri de Justícia havia esdevingut totalment *"profesionalizado o burocratizado, a nivel de Dirección General (...) los funcionarios que han ocupado mayoritariamente los puestos directivos pertenecen a cuerpos que, en sentido amplio, dependen o están encuadrados en el propio Departamento, es decir, que se ha producido un grado notable de patrimonialización"*.[56]

L'apropiació del funcionariat del Ministeri de Justícia responia bàsicament a dos motius. Per una banda, a la fomentació del corporativisme per part del règim; potser per això, el president del Tribunal Suprem manifestava: *"Demos un alma al Cuerpo Judicial, hagamos que surja en nuestros magistrados una plena y perfecta conciencia judicial y todo lo demás se nos dará por añadidura"*. Per l'altra, a la manca d'un personal polític com a causa de l'absència dels partits polítics. El funcionariat omplirà el buit polític de l'organització sindical franquista i del Movimiento, incapaços de proveir d'un personal dirigent. Així, *"el instrumento a través del que se produce el acceso de la burocracia a los niveles específicamente políticos de la Administración es precisamente el cuerpo de funcionarios"*.[57]

Ja als anys seixanta, el comportament jurisdiccional de la magistratura no canviarà: continuaran custodiant i legitimant el règim. Els magistrats del Tribunal Suprem, els jutges joves que van participar directament en la guerra, establiran la doctrina jurisprudencial, i la seva idea fonamental serà la unitat de la pàtria. *"Pero unidad no como superación de la pluralidad, sino como negación de ésta, como 'ausencia de divergencias'. Unidad como uniformidad en lo espiritual, social, nacional, político, etc."* Alertant en cada moment de quina era l'Espanya *verdadera* i quina altra la *anti-España*.

La religió catòlica també tenia el seu lloc en l'obra jurisprudencial de l'Alt tribunal. D'aquesta forma, *"la doctrina del Tribunal Supremo ve en la comunión con la Religión Católica el núcleo de concepto de unidad espiritual"*. Si la religió emparava

---

[55] J. Castán Tobeñas, *Poder judicial e independencia judicial*, Instituto Editorial Reus, Madrid, 1951, pàg. 44.

[56] J. Álvarez, *Burocracia y poder político en el régimen franquista*, Instituto Nacional de la Administración Pública, Madrid, 1984, pàg 62.

[57] J. Castán Tobeñas, *op. cit.*, pàg. 68, i J. Álvarez, *op. cit.*, pàg. 116.

ideològicament, espiritualment, el concepte de *nación* i *patria*, la unitat també se sustentava en dos àmbits diferents, el territorial –el *solar patrio*, indivisible–, i el social, que negava qualsevol enfrontament entre els espanyols.

Aquesta unitat *"se desintegra también por la actividad 'separatista'"*. El separatisme es manifestarà com a *"desintegrador espiritual y material de la patria."* Per això, el Tribunal Suprem només acceptava la *nación española* que s'havia definit a través del Regne de Castella i de la seva llengua. Sobre el català establirà que es tractava d'una *"minoritaria pero ilustre lengua vernácula, cuyo libre uso particular y social respeta y garantiza el Estado español"*. Però aquesta llengua *vernácula* s'havia de controlar, ja que podia ser el vehicle de la transmissió del *separatismo*.[58]

Tot i la cruenta Guerra Civil i la brutal repressió de postguerra que la va seguir, l'Administració de justícia continuava tan desastrosa com la de principi de segle. La *justicia* franquista mai va ser modèlica, tampoc no va donar solucions a la ciutadania. Una realitat que va comprendre prou bé el president del Tribunal Suprem quan afirmava que *"No se puede culpar a nuestro actual régimen político –en los pocos y dificilísimos años que lleva de vida– de no haber dado a los problemas de justicia aquellas definitivas soluciones que no supieron o no pudieron los regímenes anteriores"*.[59] Per al franquisme totes les mancances i els desencerts provenien de la República o de la 'subversió' interna, mai acceptarà que les seves decisions fossin les causants del lamentable estat de l'Administració de justícia; però així actuen totes les dictadures...

El funcionariat que va ingressar entre 1931 i 1950 serà qui guardarà les essències del règim. Un personal imprescindible per a la perpetuació del franquisme en l'organització judicial, protagonistes des de les altes instàncies de la transició democràtica als tribunals. Als anys seixanta, emprendrà una lluita ferotge contra l'oposició política i social al franquisme, capitanejada pel Tribunal d'Ordre Públic (TOP). Per aquest motiu, *"no debe olvidarse"* que els magistrats i fiscals que formaven part d'aquest tribunal i tants d'altres *"no sólo participaron de la ideología criminalizadora del régimen, sino que día tras día se aplicaron con denuedo en la represión eficiente de las conductas desviadas"*.[60] Naturalment, d'aquelles de caràcter polític, les que qüestionaven la seva naturalesa i els seus procediments, perquè només aquests aspectes constituïen manifestacions polítiques. Aquest funcionariat formarà una altra generació, indispensable per a la permanència del règim a l'Administració de justícia, la qual es caracteritzarà pel seu fonamentalisme i radicalitat en la seva legitimació.

La República i la Transició Democràtica van assumir el funcionariat que procedia de la monarquia o la dictadura, respectivament; una diferència substancial amb el franquisme que violentament intimidarà, sancionarà i expulsarà tothom que no s'adapti als seus postulats dictatorials. Les forces democràtiques de la República i de la transició van ser molt més generoses del que amb elles ho va ser la dictadura. La continuïtat del funcionariat del franquisme condicionarà totalment l'Administració de justícia de la democràcia. Molts problemes històrics a hores d'ara encara estan per resoldre: la cosa fonamental continua essent la dependència 'indirecta' del Poder judicial de l'executiu, malgrat l'existència del Consell General del Poder Judicial. Però tot això ja forma part d'un altre estudi...

---

[58] F. J. Bastida, *Jueces y franquismo. El pensamiento político del Tribunal Supremo en la Dictadura*, Ariel, Barcelona, 1986, pàg. 29, 78, 81 i 185.
[59] J. Castán Tobeñas, *op. cit.*, pàg. 62.
[60] Vegeu J. J. del Águila, *op. cit.*, pàg. 282-302.

CONCLUSIONS

Tot i la pretesa divisió de poders de l'Estat contemporani espanyol, l'Administració de justícia no va gaudir de la independència i imparcialitat que reconeixien els textos legals. La divisió de poders va funcionar des d'un punt de vista teòric, però no pas pràctic, ja que tampoc es desitjava. Des de les elits socials i econòmiques que ocupaven l'aparell de l'Estat es temia una divisió pura dels poders, perquè el judicial podria increpar permanentment l'acció del Govern, la qual cosa calia impedir. Durant tot aquest període, la supremacia de l'executiu en règims constitucionals va ésser un fet consumat; les dues dictadures del s. XX només van servir per enfortir-lo encara més. El Poder judicial va quedar en un mer annex del Govern, més pròxim a l'Administració civil que a un dels poders de l'Estat.

Van existir dues formes fonamentals per desnaturalitzar l'Administració de justícia a l'Estat liberal: la selecció del personal judicial i fiscal, i la tutela política de l'executiu, ja fos per mitjà de mecanismes organitzatius, jeràrquics, la promulgació de lleis especials o la impossibilitat que el Poder judicial s'organitzés com a tal.

La selecció de personal serà un fet fonamental per implantar un tipus o altre de política. Per una banda, des de ben aviat, es va fer un ús abusiu del tercer torn –l'ingrés per mitjà d'un concurs de mèrits–, la forma més segura d'investir una magistratura i una fiscalia al gust de l'executiu. El personal nomenat així sempre més estarà en deute amb el Govern pel favor que n'havia rebut. Per l'altra, el sistema d'oposició no va ser el millor. Malgrat que partia d'una premissa on només es valoraven d'una forma objectiva la formació jurídica, la selecció també respondrà als desigs de l'executiu. D'aquesta manera, l'oposició es convertia en una representació d'un procés selectiu imparcial, però massa sovint els aprovats responien a les faccions que ostentaven el poder polític. A més, des del moment que l'oposició era exclusivament memorística, només informava de la capacitat de retenir informació sense que això signifiqués una actitud creativa o de referència a la realitat; es tractava, doncs, d'una preparació molt estèril per a les comeses que s'assignaven a la magistratura i la fiscalia. Totes les promocions de funcionaris tenien en comú haver-se sotmès a un temari, haver estat capaços de 'cantar-lo' i haver-lo expulsat en el moment adequat. A l'opositor no li estava permesa la comprensió o la recreació de les matèries jurídiques, només importava la seva capacitat per conservar mentalment els temes. Això significa la fossilització de la tasca que se li encomanava a la magistratura d'interpretació de la llei o al ministeri fiscal de la vetlla per l'interès general. Només es pretenia aconseguir un personal capaç de realitzar accions mimètiques, sense cap mena de relació amb el context històric ni amb la realitat més immediata.

A l'executiu li importava molt poc que el personal que s'havia seleccionat no gaudís de les condicions essencials per exercir el càrrec, allò que veritablement li interessava era la seva capacitat de servir l'Estat, sense cap mena de qüestionament de la seva tasca. Així, podia trobar-se un funcionariat molt mediocre, però que complia fidelment les consignes del Govern, sense al·legar-hi cap mena de disputa. Si a la llarga el funcionariat judicial i fiscal no era el més vàlid, res es faria perquè canviés aquesta situació: era el preu que pagava l'executiu per gaudir d'una situació d'hegemonia. Si el funcionariat judicial i fiscal complia fidedignament els dictats del Govern, aquest mai no li exigirà la responsabilitat. D'aquesta forma, durant tot el període contemporani pot trobar-se un Poder judicial i un executiu que mútuament s'excusaven de les seves incompetències. Els importava poc la cosa pública, només els preocupaven els seus respectius estatus: al primer, la seva permanència en el càrrec, i al segon, la seva supremacia sobre tots els àmbits públics. A més, els baixos salaris que percebien els

funcionaris impediran que observin el decòrum i prestigi que se n'esperava, aquesta situació molt sovint conduirà algun d'ells a la desviació legal, corregida per l'executiu només disciplinàriament, ja que mai els exigirà la responsabilitat penal ni civil.

Les característiques del personal van ser ben definides: submissió a l'Estat centralista liberal i a la seva cultura. Per mitjà de la destinació permanent a poblacions diferents durant tota la carrera, s'aconseguia un personal dòcil, l'únic vincle del qual era l'Estat. Els llicenciats en dret de Catalunya veuran aquesta configuració funcionarial com a aliena, ja que Catalunya els oferia més bones sortides econòmiques i socials que la dependència funcionarial. Ràpidament, el Principat se subordinarà al personal que li oferirà l'Estat, segura que la seva prosperitat econòmica i cultural faria reconduir a la llarga aquesta estructura de l'Estat, però això no va ser així. En la conformació política de l'Estat de la Restauració fins a la proclamació de la República, Catalunya va estar al marge de la constitució de l'Estat, el qual només pertanyia a les elits latifundistes i oligàrquiques castellanes.

L'Administració de justícia de Catalunya de final del s. XIX i principi del XX no serà altra cosa que l'intent més 'legal' d'aquest Estat de sotmetre un dels seus territoris. Quan no pugui fer front a la conflictivitat social, llavors executarà el control per mitjà de les forces de seguretat amb tota la seva cruesa, però si ambdós no acompleixen el resultat esperat des del Govern, aquest accionarà el control més implacable de tots: l'exèrcit. Sí, l'Administració de justícia no va tenir cap protagonisme essencial en el manteniment de l'Estat, era simplement un comparsa, menyspreable en moments de conflictivitat, molt més quan el sistema podia trobar-se en perill. El Poder judicial, com una 'part' més de l'Administració civil de l'Estat, no va gaudir del protagonisme polític que li pertocava per la divisió de poders, era simplement una institució que donava l'aparença de legalitat. En aquestes circumstàncies, el personal que s'havia seleccionat era l'idoni per portar a terme aquesta política, tot emmascarant la realitat amb la legalitat. Malauradament, el Poder judicial no va tenir mai cap tipus de transcendència en l'esdevenidor de l'Estat, si no era per ratificar els desigs de l'executiu: existia, però res més.

Si l'organització judicial es mostrava ineficaç per controlar el seu personal, tot i aquest tipus de selecció que s'havia operat, llavors s'accionaven altres mecanismes. Per una banda, els de tipus jeràrquic. Si bé és cert que cap jutge aliè al procés podia immiscir-se en el judici, orgànicament es preveuran tot un seguit de dispositius per fer possible la inexistència de la independència judicial. El superiors jeràrquics podran controlar el jutge a qui massa sovint se li revocaven les decisions i el Ministeri de Justícia vulnerarà freqüentment la inamobilitat.

Molt aviat el funcionariat crearà el corporativisme, el qual s'estendrà al llarg de tot el s. XX com a una forma de protegir-se de la societat i, segons en quin moment, del Ministeri de Justícia, un instrument de força que s'emprarà per vetllar pel manteniment del seu estatus, fins i tot per ampliar-lo. Al mateix temps, servirà per originar classes internes dins els cossos, les quals s'organitzaran exclusivament per criteris d'antiguitat, al marge de la vàlua i preparació. El corporativisme també complirà la funció d'excusar les conductes contràries a la llei comeses pels funcionaris. Si el grup no reconeixia un dels funcionaris com a membre, també l'utilitzava per rebutjar-lo, i si era possible, per mitjà dels mecanismes contemplats a la llei, l'expulsava.

El control dels superiors dels magistrats i fiscals no es limitava solament a l'àmbit jurisdiccional, sinó que d'una manera flagrant enjudiciaran la vida privada del seu funcionariat, la qual s'havia d'acomodar permanentment als seus desigs. La vida privada es convertirà en una arma que servirà per aconseguir un personal molt més servil i dòcil, d'una altra forma la informació íntima serà utilitzada en contra seva.

El sistema judicial espanyol sempre va fer por a l'executiu: gaudia de massa garanties, tot i que podia negligir-les, però això li era costós i no sempre era ben vist per la ciutadania i els professionals del món jurídic. Per aquest motiu, en períodes de forta conflictivitat social, reservava l'Administració de justícia ordinària per a controvèrsies de poca rellevància social i política, mentre creava unes jurisdiccions especials i d'excepció molt especialitzades per a les quals designarà un personal totalment afecte. En aquests òrgans extraordinaris es van 'resoldre' totes les problemàtiques d'importància per al Govern, lluny de l'organització judicial liberal, especialment durant el franquisme.

A pesar de tot, aquesta Administració de justícia serà presentada com un Poder de l'Estat durant prop d'un segle, tot i que no va gaudir d'un òrgan de govern autònom dels altres poders de l'Estat. Sí, el Poder judicial dependrà del Ministeri de Justícia, la instància que l'organitzarà i el proveirà del personal. L'omnipresència del ministeri arribarà fins a l'extrem que els jutjats i tribunals en dependran en les més insignificants despeses; no cal dir que era qui pagava els salaris de la magistratura i la fiscalia. Així, difícilment es pot entendre un Poder de l'Estat sense un òrgan autònom de veritable direcció que planifiqués la seva política, la dugués a la pràctica i analitzés els seus resultats. El Poder judicial a l'Espanya contemporània va ésser solament una direcció general del Ministeri de Justícia, res més. Sense una veritable sobirania política i independència pressupostària no podia existir com a Poder.

La proclamació de la República va representar la possibilitat que el catalanisme polític pactés amb la classe republicana espanyola. Per primera vegada des del Decret de Nova Planta s'assisteix a un concert entre el poder central i Catalunya. En aquell moment, no només es tractava d'una nova aliança que tenia per objectiu configurar un nou Estat, sinó l'aconseguiment d'un nou tipus de societat basada en la igualtat i la llibertat. D'una forma inequívoca, la República va optar per un Estat de dret, lluny de l'arbitrarietat que havia regnar durant la Restauració i la Dictadura de Primo de Rivera. Però això era difícil d'aconseguir a l'Administració de justícia. D'un dia per l'altre, Espanya va ser republicana, cosa que significava que el nou règim assumia el funcionariat de la monarquia. No es va produir cap ruptura orgànica. Amb una magistratura i fiscalia formada durant molts anys per al servei de la Corona difícilment s'aconseguirien aquestes fites, molt més quan hauran de resoldre conflictes que responen a unes estructures socials molt arcaiques i injustes.

Els valors que informaven el nou règim van ser definitius perquè el funcionariat judicial i fiscal topés amb la nova classe política. Al principi, es tractarà d'una col·lisió soterrada que anirà obviant, i s'hi acomodarà puntualment. No podrà fer el mateix quan descobreixi que la proclamació de la República havia desmantellat tot l'entramat social i polític en el qual se sustentava. El nou règim significava la seva orfandat, incrementada un cop s'aprovi l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i s'efectuï els traspàs del personal judicial a la Generalitat. Llavors, començarà el veritable enfrontament del funcionariat amb la República i el Govern autònom de Catalunya. La política de depuració que iniciarà el Govern republicà serà molt minsa i de poc abast a l'Administració de justícia de Catalunya, fins i tot massa sovint desencertada i molt llunyana dels valors constitucionals.

La judicatura se sentia cada vegada més a desgrat en el nou context polític, per la qual cosa només esperava la intervenció del Govern central a fi de retornar-li l'estatus del qual havia gaudit durant la monarquia. No ho aconseguirà durant el Bienni Constituent, en el Bienni Negre la maniobra li sortirà rodona. Sí, la Generalitat des d'un primer moment es mostrà amb el funcionariat judicial molt inexpertament, i va donar símptomes d'haver assumit una Administració de justícia que li era totalment aliena: en

comptes d'apropar-s'hi i gestionar-la, va enfrontar-s'hi obertament. Les conseqüències no es van fer esperar, es va crear un conflicte constitucional previ als Fets d'Octubre, el qual permetrà posteriorment al Govern central entrar plenament en les competències autonòmiques.

La magistratura no podia acceptar la nova configuració de l'Estat republicà, ja que això significava passar a dependre del Govern autònom. La seva secular subordinació conjuntament amb el ministeri fiscal d'un mateix centre gestor es trencava, tots dos dependrien de governs diferents. Si això no era suficient, el personal que durant tants anys havien perseguit com a autor d'un delicte de *separatismo*, ara s'havia fet amb les regnes del poder polític a Catalunya. La inadaptació del personal judicial quedarà ben palesa quan es pretengui que s'adeqüi a la cultura catalana: la utilització del català a l'Administració de justícia esdevindrà el focus d'enfrontament entre la ciutadania, els professionals del món jurídic i la classe política per una banda, i el funcionariat, per l'altra. Unes postures irreconciliables que conduiran als successos que prepararan els Fets d'Octubre.

Quan la Generalitat assumeixi la gestió de l'Administració de justícia de Catalunya, s'adonarà de les limitacions que contenia la transferència: submissió a la legalitat de l'Estat i l'escalafó general de la carrera judicial. Amb aquestes restriccions difícilment podia engegar una veritable política judicial, ja que imperava una legislació que neutralitzaria la seva obra, com també havia de fer ús exclusivament del personal de l'Estat que volgués ésser destinat a Catalunya. Unes condicions que abocaven irremeiablement al fracàs, dissimulat pels Fets d'Octubre i la Guerra Civil per les alteracions que van representar del règim estatutari. Lògicament, tot això era el fruit d'haver ideat una nova Administració de justícia sota els vells fonaments de la LOPJ de 1870, promulgada per a un Estat unitari i no per a un altre de descentralitzat. En aquest sentit, el Tribunal de Cassació de Catalunya era una instància jurisdiccional molt limitada, el seu coneixement només es circumscrivia al dret civil català i el contenciós administratiu derivat dels actes de l'administració autònoma; el dret penal, símbol del poder de l'Estat, i el civil comú van estar al marge de la seva potestat.

Durant el Bienni Negre es va intentar implantar per tots els mitjans possibles un sistema *de orden*, entès com un retorn a les formes polítiques i estructurals existents durant la monarquia. Les forces reaccionàries creien que la configuració de l'Estat havia anat massa enllà, per la qual cosa calia aturar-la. La proclama del president Lluís Companys el 6 d'octubre de 1934, molt desencertada constitucionalment, va ser l'excusa perquè el Govern central esborrés l'Estat que s'havia creat el 1931 i 1932. Finalment, la reacció imposarà un règim de força que tutelarà la Generalitat, la qual sense Govern, empresonat, i sense Parlament, dissolt, restava inoperant. Llavors, el Ministeri de Justícia confeccionarà de forma soterrada la política judicial de Catalunya, amb l'ajuda del funcionariat més ultradretà de Catalunya, el qual molt entusiàsticament participarà per retornar als seus orígens, lluny del malson autonomista. En aquesta etapa, gairebé tots els funcionaris que van ser depurats durant el Bienni Constituent seran readmesos pel govern radicalcedista.

Aquest sistema judicial tutelat per l'executiu només tenia una raó d'ésser: el perseguiment dels petits delinqüents, les accions dels quals massa sovint responien a unes estructures socials i econòmiques desiguals, i exercien la repressió més despietada. Era la forma més senzilla de fer patent el poder de l'Estat. Quan l'Administració de justícia hagi d'enfrontar-se a problemàtiques molt més complexes, es veuran ben definides les seves mancances i ineptituds. La penalització de molts comportaments polítics i socials, especialment vinculats a l'anarquisme o l'independentisme, mostrarà la ineficàcia d'aquesta organització judicial. També, es comprovarà que algun magistrat

actuarà al marge de la llei, ja fos per por als delinqüents o per l'obtenció de pagaments. El suborn al funcionariat i la prevaricació esdevindran comportaments gairebé quotidians a l'Administració de justícia. Si algun tret la caracteritza durant els anys trenta serà justament la immoralitat que hi regnava.

L'ensorrament del govern radicalcedista comportarà la convocatòria d'eleccions generals. La victòria de Front Popular significarà a l'Administració de justícia el retorn a la política que havia predominat abans dels Fets d'Octubre. Però les forces reaccionàries no permetrien altre cop l'inici d'una política semblant a aquella, sobretot pel que fa a la pèrdua d'influència sobre l'aparell polític de l'Estat. El cop d'Estat del 19 de juliol no pretendrà altra cosa que aturar que la classe política republicana ocupi democràticament de nou l'aparell polític de l'Estat. A l'Administració de justícia de Catalunya també es pretenia això: desmantellar els nomenaments que des del mes de març de 1936 havia realitzat el Govern català, ensorrant el corporativisme i els fonaments d'antiguitat per a la provisió dels càrrecs de responsabilitat. Però, sobretot, s'intentava aturar que els republicans catalans es fessin càrrec novament de l'organització judicial.

La derrota dels insurrectes a Catalunya coincideix amb l'esfondrament de l'organització política de l'Estat. La Generalitat perdrà bona part de la seva autoritat en benefici del Comitè de Milícies Antifeixistes, format per les forces antifeixistes, però on predominaran els anarquistes. Ràpidament, es produirà una ruptura constitucional tàcita: Catalunya actuarà sobiranament, sense reconèixer l'autoritat de l'Estat i legislant en matèries que no li competeixen estatutàriament. Aquesta 'independència' no es va donar només a Catalunya, sinó que des de l'esclat de la guerra altres territoris van actuar de la mateixa manera. L'atomització del poder públic va ser un fet inqüestionable. La República hi era, però sense cap mena de poder, ja que aquest es trobava fragmentat en multitud de comitès que molt confusament exerciran el poder públic, si és que pot anomenar-se així. A més, el repartiment d'armes i l'obertura de les presons va comportar també que molts delinqüents i el lumpenproletariat, els incontrolats, imposessin els seus criteris 'd'ordre públic': el terror estava servit. Tot i això, existeix una gran confusió entre les actuacions dels incontrolats i els d'aquells altres que van actuar amb nocturnitat i traïdoria per eliminar enemics polítics, ideològics, o fins i tot de la seva pròpia organització.

L'esclat de la guerra civil va representar l'ensorrament de la justícia ordinària. Dos nous centres de creació recent assumirien el protagonisme en el nou context revolucionari: l'Oficina Jurídica o Tribunal Revolucionari del Palau de Justícia, i els jurats populars. Pel que fa a la primera, es crearà per revisar els processos socials on el moviment obrer s'havia reprimit. La seva actuació es caracteritzarà per l'arbitrarietat. Per als buròcrates de l'Oficina no hi havia cap mena de seguretat jurídica, totes les decisions provenien de la seva lliure determinació. Per això, des de la seva constitució comença un període molt obscur i incert, caracteritzat per les detencions, les multes i els escorcolls. Els jerarques de l'Oficina ben promptament s'enriquiran a costa de la revolució. Mesos després, es desmantellarà l'Oficina Jurídica després del desprestigi que havia causat al bloc antifeixista, molt especialment a la CNT. Pel que fa als jurats populars, davant la confusió del moment, la justícia ordinària va ser rebutjada pels nous centres de poder, sobretot per la repressió de classe que l'havia caracteritzat en els decennis anteriors i perquè els seus components representaven un dels estaments més rancis de l'Estat. Els jurats populars van instaurar-se per reprimir el personal militar i civil que s'havia aixecat en armes contra la República. Per primera vegada, la Generalitat regularà sobiranament aquests nous òrgans.

El mes d'octubre de 1936 es crearan els tribunals populars de Catalunya. Tant els jurats com els tribunals populars no tenien res a veure amb els que el Govern de la República havia creat per al seu territori, ja que el seu marc competencial era exclusivament el català. Per mitjà d'ambdós nous òrgans populars no es pretenia altra cosa que aturar el terror i l'anhel que expressava la ciutadania d'una justícia immediata i exemplar contra les forces feixistes i contrarevolucionàries. Tanmateix, el sistema legal de la República gaudia dels mecanismes legals suficients per enjudiciar els causants de la rebel·lió i els seus seguidors civils; tot i això, les forces obreres el conceptuaven com a burgès i reaccionari, per això en calia inaugurar un de nou, que no serà altra cosa que un popurri de tota la legislació republicana.

L'agost de 1936 la Generalitat iniciarà un procés de depuració empesa per la CNT que afectarà tot el personal de l'Administració de justícia, fins i tot el ministeri fiscal, malgrat no tenir-hi competències. L'abast de la depuració no serà d'una gran amplitud, com podria esperar-se en aquell ambient de màxima radicalització, malgrat que el personal era majoritàriament reaccionari. La Generalitat no va permetre que es desmantellés l'Administració de justícia, ja que tenia el precedent de l'ensorrament de l'exèrcit amb tota la desorganització consegüent que va comportar; en aquest sentit va enfrontar-se obertament a la CNT.

El personal judicial i fiscal de carrera, que àmpliament havia estat readmès en el càrrec, es mantindrà al marge de la justícia popular de guerra –jurats i tribunals populars–, la qual funcionarà gràcies a aquell altre que es va nomenar a partir del 19 de juliol, aliè als cossos funcionarials, provenint majoritàriament de l'advocacia. Ben aviat, el personal judicial i fiscal de carrera començarà una activitat conspiratòria d'una gran intensitat a favor del Govern de Burgos, enrolant-se especialment en la Falange, on satisfaran quotes en suport del Socorro Blanco. Altres optaran per fugir de Catalunya, ingressant la immensa majoria a la zona nacional, on es posaran al servei del Govern rebel.

A principi de l'any 1937, el Govern de la República havia reprès el seu poder, lluny quedava la desorganització posterior al 19 de juliol. La recuperació del poder públic es caracteritzarà pel retorn a l'Estat de dret prebèl·lic i a un centralisme, ambdós aspectes es creien essencials per aconseguir el triomf a la guerra, capitanejat pels comunistes i socialistes. Ràpidament, el PCE es farà amb el poder de l'Estat, actuant de la forma més partidista possible. L'enfrontament entre el Govern de la República i el de la Generalitat en aquest període arribarà fins a quotes inimaginables: a final de 1938 gairebé havien trencat tot tipus de vincle polític. D'aquesta forma, Catalunya perdrà des dels Fets de Maig el règim gairebé sobirà que havia assumit a l'Administració de justícia des de l'esclat de la guerra: la legalitat de la República era de compliment obligat a Catalunya.

En aquesta nova etapa, s'eixamplarà la justícia popular de guerra –Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya i els tribunals especials de guàrdia–, però novament el personal de carrera es mantindrà al marge, així aquella justícia continuarà funcionant gràcies al personal aliè. La justícia ordinària retornarà lentament a la seva situació d'abans del 19 de juliol. Mentrestant, l'activitat conspiratòria de la immensa majoria de la magistratura i fiscalia de carrera arribarà fins a quotes insospitades, gairebé tot el personal de carrera estava adscrit a grups reaccionaris, principalment a la Falange. El sabotatge a les institucions legítimes i l'obstrucció de l'Administració de justícia es convertiran en les seves actuacions quotidianes.

La represa del poder públic de la República conduirà al ferm propòsit d'investigar els excessos que es van cometre des del 19 de juliol, una tasca encomanda exclusivament al personal judicial i fiscal que des d'un primer moment va cooperar amb les autoritats republicanes. Aquest sòlid desig diferenciarà un bàndol de l'altre: el franquista mai

investigarà ni sotmetrà a judici els causants del terror blanc, ja que provenia de la mateixa autoritat pública, cosa que sí que faran la República i la Generalitat. Pel que fa a l'Administració de justícia, el setembre de 1937 s'incoava un sumari contra els buròcrates de l'Oficina Jurídica. Ben aviat es coneixeria la seva forma tan peculiar de procedir i el munt de diners que havien acumulat a títol individual per mitjà dels escorcolls, la imposició de multes i tota mena d'arbitrarietats.

Les evasions a l'Espanya nacional decreixeran a partir de mitjan 1937 com a conseqüència de l'envigoriment de la República: controlava l'ordre públic i havia fet desaparèixer el terror. Però en aquest nou període les fugides també les protagonitzarà un personal que des d'un bon començament va ser indiscutiblement republicà mogut pel derrotisme. La pèrdua de la guerra comportarà exclusivament l'exili del funcionariat que havia pres part directament en els òrgans de la justícia popular de guerra, la immensa majoria de personal de carrera que romandrà a Barcelona rebrà les tropes rebels amb els braços oberts.

Tot i que la República va inaugurar un règim plenament democràtic, la història judicial de tot aquest període la va protagonitzar l'home. La igualtat constitucional entre l'home i la dona va ser una mera declaració, ja que a la pràctica la realitat va ser molt diferent. S'haurà d'esperar a la Guerra Civil perquè les primeres dones es nomenin magistrades i fiscals, a pesar que prèviament el marc jurídic ja ho permetia.

Si la República en proclamar-se va assumir tot el personal judicial i fiscal sense cap procés de depuració, el franquisme no actuarà igual. La dictadura establirà una depuració molt meticulosa de tot el personal, però el tret que més la caracteritzarà serà l'arbitrarietat que va acompanyar-la: la seva dinàmica no es subjectarà a cap esquema, cadascuna de les depuracions serà una excepció. Per a uns mateixos comportaments, els resultats diferiran totalment. Tanmateix, el funcionariat serà admès àmpliament malgrat haver desenvolupat tasques de responsabilitat amb les autoritats republicanes.

Aquest procés de depuració tan discrecional va ser la conseqüència del fet que el Ministeri de Justícia va 'delegar' els criteris de depuració en un personal de Barcelona completament afecte, el qual només aplicà raons subjectives. Una bona part del personal que va servir ininterrompudament la República va ser admès sense cap mena de sanció; en altres casos, tot i el desenvolupament de càrrecs d'importància amb les autoritats republicanes, el resultat fou el mateix però amb una sanció molt lleu. El personal sancionat haurà de carregar durant tota la seva vida amb aquesta taca al seu expedient, motiu pel qual intentarà no desagradar encara més el règim, així la seva docilitat serà infrangible.

Les separacions del personal que es trobava a Barcelona el 26 de gener de 1939 les acordarà exclusivament la jurisdicció castrense per mitjà d'una condemna. El personal condemnat va ser oblidat pels seus 'col·legues', o fins i tot aquests van imputar-li les culpes obertament, una de les manifestacions més perverses del corporativisme. Sorprenentment, el comportament del personal que va condemnar la jurisdicció castrense no va diferir gaire del de la resta de funcionaris que van ser admesos pel Ministeri sense cap mena de sanció.

La depuració ministerial i la jurisdicció castrense van ser el dos centres repressors protagonistes durant aquest període, però també se'n van establir uns altres que en qualsevol moment podien activar-se contra el funcionariat. El Tribunal de Responsabilidades Políticas actuarà d'ofici per una denúncia o per una condemna militar. En la majoria dels casos en què va incoar un expedient contra el funcionariat en va treure molt poc profit econòmic, bàsicament per la seva insolvència, la seva 'desídia' intencionada, o perquè el tribunal desconeixia els seus béns. El resultats del Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y del Comunismo van ser idèntics. En els

casos en què va condemnar, el personal estava format àmpliament per aquell que s'havia nomenat a partir del 19 de juliol, el qual es trobava a l'exili. Una altra instància repressiva va ser el tribunal d'honor, que tenia per missió castigar aquells comportaments que no estaven sancionats per les lleis, un òrgan encarregat de preservar la puresa del cos funcionarial i el corporativisme.

Per mitjà de totes aquestes instàncies repressives, la Dictadura aconseguirà un funcionariat dòcil i servil, el qual l'ajudarà a instaurar la *Nueva España,* legalitzant en tot moment les seves actuacions, fins i tot participarà activament en la repressió contra el personal antifranquista des dels òrgans jurisdiccionals especials. Però ni la guerra ni el nou Estat van poder amb la immoralitat que existia a l'Administració de justícia a Catalunya, més aviat s'incrementarà durant aquest període. El propi règim haurà de reconèixer sense creure-s'ho que els òrgans judicials de Barcelona només tenien de justícia el nom, ja que les seves actuacions obeïen a les motivacions més obscures i depravades.

Entre 1939 i 1945, el franquisme oblidarà l'Administració de justícia a Catalunya, en cap moment planificarà una veritable política judicial. També pot ser que l'oblit en què va sumir-la constituís el seu projecte polític. Durant aquests primers anys, la manca de personal serà constant; a més, el que s'havia nomenat no sobresortia professionalment, massa sovint a Catalunya es destinarà el més inepte, com reconeixeran les mateixes autoritats judicials.

La guerra havia servit a l'Administració de justícia per retornar a les formes i l'arbitrarietat de la monarquia, però ara augmentades, sense cap possibilitat de crítica a causa de la derrota bèl·lica. Amb els anys, la magistratura i la fiscalia en convertiran en uns dels custodis de la puresa del règim franquista. Però l'Administració de justícia franquista serà tan inoperant, obsoleta i desencarnada de la realitat com ho havia estat aquella altra durant la República, però amb una diferència d'una enorme importància: aquesta era totalment franquista, aquella altra mai va arribar a ésser totalment republicana. Justament per això va servir el cop d'Estat del 18 de juliol i la cruenta Guerra Civil: la instauració d'un Estat i d'una societat a imatge dels militars colpistes i de la minoria social que els va secundar. L'Administració de justícia de Catalunya no n'era una excepció.

El personal de la carrera judicial destinat als diferents òrgans jurisdiccionals de Barcelona, inclosos els funcionaris del Tribunal de Cassació de Catalunya, i els membres de carrera de la fiscalia de la l'Audiència de Barcelona (1931-1945).[61]

Cognoms i nom	Carrera	Nomenament Barcelona[62]
Acquaroni Fernández, Carlos	Fiscal	07/03/39
Alonso Alonso, Eduardo	Magistrat	21/09/35
Alonso Carro, José	Magistrat	07/03/39
Alonso Fernández-Cortés, Narciso Antonio	Fiscal	11/04/39
Altés Pallás, Agustín	Magistrat	02/01/28
Altés Salafranca, Juan Antonio	Fiscal	01/02/33
Álvarez-Martín Taladriz, José María	Magistrat	13/11/28
Álvarez-Soto Jové, Joaquín	Magistrat	25/09/43
Amat Aymart, Juan	Magistrat	21/12/16
Andreu Cabestany, Pedro	Magistrat	16/11/40
Andreu Abelló, Josep	Magistrat del TCC	02/10/36
Anguera de Sojo, José Oriol	Magistrat	17/06/31
Aragonés Champín, José	Magistrat	------
Artigas Castelltort, Francisco	Fiscal del TCC	14/08/37
Balsells Morera, Pau	Magistrat	11/12/36
Bares Casals, Constantino	Fiscal del TCC	19/05/37
Barrio Simón, Alfonso	Fiscal	16/05/41
Bernal Algora, José	Magistrat	15/02/45
Bernardo Fernández, Luís	Magistrat	16/11/40
Bonilla Goizueta, Juan	Fiscal	16/01/28
Borrell soler, Antoni	Magistrat del TCC	16/06/36
Bragado Pérez, Aureliano	Magistrat	14/06/31
Bravo Mezquita, José	Magistrat	02/11/37
Bravo Frías, Antonio	Magistrat	10/10/43
Brusola Beltrán, Gabriel	Fiscal	28/06/26
Bruyel Martínez, Antonio	Magistrat	27/07/34
Burgués Foz, Gregorio	Magistrat	11/03/29
Cáceres de Gordo, Apolinar	Magistrat	24/05/37
Camargo Hernández, César	Fiscal	-------
Camargo Marín, César	Fiscal	-------
Candel González, Fernando	Magistrat	10/04/41
Canencia Gómez, Eduardo	Fiscal	13/10/31
Caplín Fandiño, Francisco de P.	Magistrat	26/12/29
Carballo Morales, Eugenio	Fiscal	13/10/31
Casado Nieto, Manuel	Fiscal	15/06/43

[61] En aquesta llista no s'inclouen els funcionaris nomenats de forma interina o en comissió en esclatar la guerra, els quals no pertanyien a la carrera judicial ni fiscal, motiu pel qual no són objecte d'aquest estudi, com ja s'ha exposat. S'ha de dir que van ser molts, gràcies als quals va poder funcionar la justícia popular de guerra. Tampoc s'hi inclouen el magistrats suplents, també aliens a la carrera judicial. Així mateix, es fa menció dels fiscals i magistrats del Tribunal de Cassació, tot i que no pertanyien a les carreres de l'Estat, perquè era el màxim òrgan de la justícia ordinària a Catalunya.

[62] En alguns casos es pren com a data de nomenament per a Barcelona la de la publicació en el *Butlletí Oficial de la Generalitat*, *Diari Oficial de la Generalitat*, *Gaceta de Madrid*, *Gaceta de la República*, el *Boletín Oficial del Estado*, l'acta de la presa de possessió o del Decret de nomenament. En molts casos, els funcionaris van tenir diverses destinacions a Barcelona. Aquest apartat intenta únicament inserir el funcionari dins del context històric.

Casanova Vila, Juan	Fiscal	11/06/43
Castellanos Vázquez, Eduardo	Magistrat	19/10/44
Cerezo Cardona, Enrique	Magistrat	14/06/31
Chorro Llopis, Ramón	Fiscal	19/08/36
Chulvi Ramíez, Daniel	Magistrat	02/03/20
Comes Calvet, Pere	Magistrat del TCC	27/04/34
Cuevas Pinto, Ecequiel	Fiscal TCC	22/01/26
Díaz Rodríguez, Luís	Magistrat	18/06/32
Díaz Sala, Julio	Fiscal	03/02/19
Díaz-Merry Cejuela, Joaquín	Fiscal	11/02/34
Domínguez de Molina, Joaquín	Magistrat	16/02/35
Emperador Félez, Luís	Magistrat	09/05/19
Enjuto Ferrán, Federico	Magistrat	16/02/35
Escarpizo-Lorenzana Majúa, Augusto	Fiscal	10/05/37
Espinosa Gozalvo, Juan	Magistrat	14/07/33
Eyré Varela, Francisco	Magistrat	18/04/29
Farré Duat, José	Magistrat	31/07/34
Feixó Carreras, José Manuel	Fiscal	28/06/26
Fernández Montes, Marcial	Fiscal	04/10/41
Fernández Hernando, José	Magistrat	09/01/44
Fernández-Cavada López de Calle, Pedro	Magistrat	18/06/32
Fernández-Moreda Martínez-Chacón, Adolfo	Magistrat	27/01/33
Fernández-Peña Vázquez, Jovino	Magistrat	18/06/32
Forés Ferrer, Luís	Fiscal	01/02/33
Fournier Cuadros, Julio	Magistrat	16/02/35
Franquet Pamiés, Ramón	Fiscal TCC	06/02/31
Fuentes García, Lisardo	Magistrat	07/09/26
Galán Calderón, Carlos	Magistrat	19/07/35
Galbe Loshuertos, Pascual	Magistrat	18/06/37
García Amorós, José María	Magistrat	24/12/28
García Romero, Ricardo	Magistrat	01/10/30
García Fernández, Castor	Fiscal	15/06/31
García Morales, Cecilio	Magistrat	16/12/30
García Gómez, Juan	Fiscal	12/01/38
García Rives, Moisés	Fiscal	14/02/44
García del Moral Vicario, Luís	Fiscal	09/06/41
García-Valdecasas Santamaria, Antonio	Fiscal	15/08/27
Garrido Cavero, Leopoldo	Fiscal	24/07/34
Gómez Fernández-Mariaca, Luís Felipe	Magistrat	07/03/39
Gómez Miranda, Emilio	Magistrat	10/04/41
Gómez Fernández, Emilio	Magistrat	08/03/39
González Prieto, Fernando	Fiscal del TCC	24/07/34
González de Echávarri Castañeda, Víctor	Magistrat TCC	18/03/15
González Naharro, Francisco	Magistrat	07/03/39
González de Andía Llanos, Mariano	Magistrat	21/10/33
Grau Serrat, Benito	Magistrat	15/02/45
Grillo Baldés, Miguel	Magistrat	18/11/44
Gubern Fábregas, Santiago	Magistrat del TCC	23/04/34
Guerra Blanco, Ricardo	Magistrat	05/05/36
Hierro de Medina, Eduardo	Magistrat	07/06/45
Higueras Barrutia, Fernando	Magistrat	18/06/32
Huerta Sanjuan, Federico	Fiscal	13/01/34
Huerta Calopa, José	Magistrat	25/07/44
Insausti de, García-Puente, Julio	Fiscal	------
Iturriaga de, Añibarro, Enrique	Magistrat	16/10/24
Jané aixalá, Francisco de P.	Fiscal del TCC	14/08/37
Jayme de Torres, Luís	Fiscal	12/10/31
Jiménez Asenjo, Enrique	Fiscal	01/02/33

Jiménez Asenjo, Luís Santos	Fiscal	19/05/37
Landeta Villamil, José	Magistrat	27/07/34
Laraña Bécquer, Rafael	Fiscal	14/10/37
Lassala Izquierdo, Enrique	Magistrat	22/09/25
Leal Páramo, José	Magistrat	13/03/28
Lecea de, Grijalba	Magistrat	04/11/26
Lecea de, Ledesma, Ignacio	Fiscal	13/06/45
León Lerdo, Ángel	Magistrat	04/08/43
López Avilés, Manuel	Magistrat	28/12/23
López Nieto, Francisco	Magistrat	25/07/44
López de Colmenar Baquero, Juan Alberto	Fiscal	28/05/39
Lorenzo Penalva, Luís	Magistrat	28/03/35
Marín Gutiérrez, Juan Francisco	Fiscal	-----
Márquez Azcárate, José	Fiscal	-----
Márquez Caballero, José	Magistrat	09/01/22
Marquina Rodríguez, Jesús	Magistrat	27/01/33
Martí Miralles, Joan	Magistrat del TCC	27/04/34
Martí de Veses Sancho, José	Fiscal	28/06/26
Martínez Acacio, Federico	Fiscal	26/05/36
Martínez Arnaud, Leopoldo	Magistrat	25/07/44
Mas Forns, Rafael	Fiscal	24/10/37
Matoses Márquez, Luís	Fiscal	03/02/30
Maza de la, Fernández, Ildefonso	Magistrat	09/02/39
Mazo Mendo, Luís	Fiscal	27/09/34
Merino Rodríguez, Mariano	Magistrat	05/03/41
Mesanza Beriz, Julio Felipe	Magistrat	31/07/34
Micó Busquets, Eduardo	Magistrat del TCC	27/04/34
Montero Alarcia, Manuel	Magistrat	18/06/32
Montesinos Donday, Juan Antonio	Magistrat	27/01/33
Monzón Rodríguez, Rafael	Fiscal	18/11/44
Moreu Gisbert, Pedro	Fiscal	12/10/31
Navarro Pola, Guillermo	Fiscal	02/09/39
Oca Albarellos, Cayetano Simón	Magistrat	15/06/39
Olalde de, de Satrústegui, Joaquín María	Magistrat	19/06/35
Olartúa de, Arana, Jaime	Magistrat	24/11/39
Olavarrieta de, Miruri, Eugenio	Fiscal	28/06/37
Olmedo Almeida, José María	Magistrat	-----
Pamiés Oliver, Jaime	Magistrat	24/05/37
Parera Abelló, Federico	Magistrat	07/12/26
Pastor Mengual, Juan	Magistrat	11/07/31
Paz de, Rodrigo, Luís	Magistrat	22/01/42
Paz de, López, Alejandro	Magistrat	19/01/31
Pedreira Castro, Severiano Jesús	Magistrat	25/08/39
Peláez Laredo, Aurelio	Magistrat	05/11/28
Pérez Martínez, José	Magistrat	17/10/27
Pérez del Río, Eduardo	Magistrat	10/04/41
Pérez Romero, Manuel	Magistrat	10/10/43
Pino chico, Manuel	Magistrat	10/10/43
Pizcueta González-Albó, José María	Magistrat	06/12/45
Pomares Pérez, Luís	Magistrat	26/05/31
Prat de, de Lezcano, José Luís	Fiscal TCC	03/08/34
Pujol Germà, Francesc de P.	Magistrat del TCC	2704/34
Quintero del Río, José María	Fiscal	04/10/41
Rabassa de, Prat, Ricardo	Magistrat del TCC	27/04/34
Ríos Sarmiento, Juan	Magistrat	07/03/39
Roca Sastre, Ramon María	Magistrat del TCC	16/04/36
Rodríguez Berenguer, José María	Magistrat	24/11/30
Rodríguez Contreras, Julio	Magistrat	25/06/26

Rodríguez Dranguet, Alfono	Magistrat	24/07/35
Rubido Diéguez, Luís	Magistrat	04/08/43
Rubio de Usera, Luís	Magistrat	24/12/28
Ruiz Carrillo, Eduardo	Magistrat	07/05/44
Ruiz de Luna Lasauca, Justo	Magistrat	29/12/33
Rull Villar, Baltasar	Magistrat	29/09/45
Samblancat Salanova, Àngel	Magistrat TCC	20/06/37
Sánchez de Movillán Gutiérrez de Celis, Ricardo	Magistrat	09/02/39
Sánchez-Cañete López, Buenaventura	Magistrat	21/12/25
Sancho Sancho, Manuel	Fiscal	-----
Sentís Melendo, Santiago	Magistrat	29/09/37
Sereix Núñez, Antonio	Magistrat	27/07/34
Serra Martínez, Francisco	Magistrat	20/05/33
Serra Valentín, Adolfo	Magistrat	18/11/44
Serrano Pacheco, Francisco	Fiscal	30/10/37
Serrano Misas, Fernando	Fiscal	22/12/45
Solano costa, Luís	Fiscal	23/08/34
Soriano Carpena, Francisco	Magistrat	23/12/40
Summers Isern, Francisco	Fiscal	02/07/33
Tauler Palomeras, Joan	Magistrat del TCC	20/06/37
Tejerina Bregel, Cirilio	Fiscal	13/10/31
Temes Nieto, José	Magistrat	06/11/39
Tomás Palo, Vicente	Magistrat	07/03/39
Torres Roldán, Mariano	Magistrat	07/03/39
Vacas Andino, Luís	Magistrat	07/03/39
Vilches Burgos, Joaquín	Magistrat	05/04/35
Villacastín Cabezas, Leoncio	Magistrat	16/06/30
Villanueva Gómez, Luís	Magistrat	10/10/43
Vives Gargallo, Rafael	Magistrat	18/06/32
Ximénez de Embún Osefialde, Francisco	Magistrat	09/06/39
Yufera Hernández, Francisco	Magistrat	07/06/45
Zúñiga de, García-Izquierdo, Eduardo	Magistrat	04/02/29

BIBLIOGRAFIA

- **Abella, R.**, *La vida cotidiana durante la Guerra Civil. La España nacional*, Edit. Planeta, Barcelona, 1973.
- **Abella, R.**, *La vida cotidiana durante la Guerra civil. La España republicana*, Edit. Planeta, Barcelona, 1975.
- **Abella, R.**, *La vida cotidiana en España bajo el régimen de Franco*, Argos Vergara, Barcelona, 1985.
- **Águila del, J. J.**, *El TOP. La represión de la libertad (1963-1977)*, Editorial Planeta, Barcelona, 2001.
- **Alamillo Sanz, F. J.**, *La Administración de justicia en los clásicos españoles*, Edit. Civitas, Madrid, 1996.
- **Alcalá-Zamora, N.**, *Estudios de Derecho Procesal*, Góngora, Madrid, 1934.
- **Alcalá-Zamora, N.**, *Ensayos de Derecho procesal. Civil, penal y constitucional*, Edición de la Revista de Jurisprudencia Argentina, Buenos Aires, 1944.
- **Álvarez Álvarez, J.**, *El origen geográfico de los funcionarios españoles*, Colecciones de Estudios Administrativos, Instituto de la Administración Pública, Madrid, 1980.
- **Álvarez Álvarez, J.**, *Burocracia y poder político en el régimen franquista*, Instituto Nacional de la Administración Pública, Madrid, 1984.
- **Álvarez Bolado, A.**, *El experimento del nacionalcatolicismo*, Cuadernos para el Diálogo, Madrid, 1976.
- **Álvarez Gendín, S.**, *La independencia del Poder judicial*, Instituto de Estudios Políticos, Madrid, 1966.
- **Andrés, P.**, i **Movilla, C.**, *El Poder Judicial*, Edit. Tecnos, Madrid, 1986.
- **Andrés, P., i altres**, *El sistema judicial español*, Fundación de Investigaciones Marxistas, Madrid, 1996.
- **Andrés, P.**, "Jueces y Administración de Justicia: un panorama de la cuestión judicial española", a **Bergalli, R. i Maria, E.**, *Historia Ideológica del control social. España-Argentina, siglos XIX y XX*, Edit. PPU, Barcelona, 1989.
- **Andreu Abelló, J.**, *Algunos comentarios en torno al cuarto volumen de las obras completas de don Manuel Azaña*, Imp. Casas, Barcelona, 1968.
- **Andreu Abelló, J.**, "La realidad plurinacional del Estado español: la solución jurídica del Estatuto de Autonomía". Conferencia pronunciada el 21 de diciembre de 1976, organizada por la Comisión Gestora de la Asociación Democrática de Profesionales del Derecho, Barcelona, 1976.
- **Anguera de Sojo, J. O.**, "La justicia en l'Estatut". A *Conferencies sobre l'Estatut de Catalunya*, Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, Barcelona, 1933.
- **Aparicio, M. A.**, *Organización judicial y corporativismo del juez*, Jornadas de estudio sobre el Consejo General del Poder Judicial, Editora Nacional, Madrid, 1981.
- **Aparicio, M. A.**, *El status del Poder judicial en el constitucionalismo español (1808-1936)*, Publicacions UB, Barcelona, 1995.
- **Aracil, R., Oliver, J. i Segura A.**, *El mundo actual: de la Segunda guerra Mundial a nuestros días*, Edicions UB, Barcelona, 1998.
- **Arcenegui de, I.**, *Secretarios de Juzgados Municipales. Ordenación sistemática de las disposiciones vigentes*, Madrid, 1944.

- **Aries, P., Duby, G.**, *Historia de la vida cotidiana*, Edit. Taurus, Madrid, 1990.
- **Arnabat, R.** i **Marín, M.**, *Franquisme i transició democràtica a les terres de parla catalana*. Actes del 2n congrés de la CCEPC. Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, Valls, 2001.
- **Arrilla, L.**, *Clientelismo, caciquismo, corporativismo*, Pamplona, 1994.
- **Artís-Gener, *Tísner*, A.**, *Viure i veure/1*, Editorial Pòrtic, Barcelona, 1989.
- **Asociación de Arquitectos de Cataluña.** *Anuario 1899*, El Palacio de Justicia de Barcelona.
- **Avilés, G.**, *Tribunales rojos vistos por un abogado defensor*, Ediciones Destino, Barcelona, 1939.
- **Azaña, M.**, *Causas de la Guerra de España*, Ed. Crítica, Barcelona, 1986.
- **Azaña, M.**, *La Velada de Benicarló*, Ed. Losada, Buenos Aires, 1939.
- **Azaña, M.**, "Al año de guerra", Discurs pronunciat el 18 de juliol de 1937 al Paranimf de la Universitat de València.
- **Azaña, M.**, *Diarios completos. Monarquía, República, Guerra civil*, Editorial Crítica, Barcelona, 2000.
- **Badia, F.**, *Els camps de treball a Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2001.
- **Balcells, A.**, *El Estatuto de Cataluña de 1932 y su puesta en práctica*, Edit. Miguel Arimany, Barcelona, 1977.
- **Balcells, A.**, *Justícia i presons, després de Maig de 1937, a Catalunya*, Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1989.
- **Barriobero Herrán, E.**, *Un Tribunal Revolucionario*, Impr. Aviñó, Barcelona, 1937.
- **Barrull Pelegrí, J.**, *Violència popular revolucionària: el Tribunal Popular de Lleida (1936 -1937)*, Pagès, Lleida, 1995.
- **Bastida Freijedo, F. J.**, *Jueces y franquismo. El pensamiento político del Tribunal Supremo en la dictadura*, Ariel, Barcelona, 1986.
- **Batista, A.**, *La Brigada Social*, Edit. Empúries, Barcelona, 1995.
- **Beceña, F.**, *Magistratura y justicia.* Librería General de Victoriano Suárez, Madrid, 1928.
- **Benet, J.**, *Catalunya sota el règim franquista*, Editorial Blume, Barcelona, 1978.
- **Benet, J.**, *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1996.
- **Benet, J.**, *La mort del president Companys*, Edicions 62, Barcelona, 1998.
- **Berger, S.** (comp..), *La organización de los grupos de interés en Europa occidental*, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, Madrid, 1988.
- **Barriobero Harrán, E.**, *Un Tribunal Revolucionario*, Impremta Aviñó, Barcelona, 1937.
- **Bosch Gimpera, P.**, *España*, Anales de la Universidad de Valencia, Valencia, 1937.
- **Bosch Gimpera, P.**, *Cataluña, Castilla, España*, Ed. Las Españas, México, 1960.
- **Bosch Gimpera, P.**, *Espanya*, Edicions 62, Barcelona, 1978.
- **Bosch Gimpera, P.**, *Viure el primer exili*, Fundació Pi-Sunyer, Barcelona, 1998.
- **Bravo, F.**, *José Antonio ante la Justicia Roja*, Ediciones de la Vicesecretaría Popular, Madrid, 1941.
- **Caballero Bonald, R.**, *El juez y su lenguaje*, Poder Judicial, Núm. 11, Juny 1984.
- **Camorera, J.**, *Antologia*, Edicions la Magrana, Barcelona, 1987.
- **Cañellas, C.**, i **altres**. *Història de la presó Model de Barcelona*, Pagès Editors, Lleida, 2000.

- **Carretero Pérez, A.**, *Organización de Juzgados y Tribunales.* A Ministerio de Justicia, Jornadas sobre el Poder Judicial, celebradas los días 17 al 19 de abril de 1985 en el Centro de Estudios Constitucionales, Tomo XII, Enero-Junio, 1985.
- **Carrillo, S.**, *Memorias*, Editorial Planeta, Barcelona, 1993.
- **Casanova, J.**, *La iglesia de Franco*, Ediciones Temas de Hoy, Madrid, 2001.
- **Casassas, J.**, *La dictadura de Primo de Rivera (1923 -1930). Textos*, Anthropos, Barcelona, 1983.
- **Casassas, J.** (coord.), *Els intel.lectuals i el poder a Catalunya (1808 -1975)*, Pòrtic, Barcelona, 1999.
- **Castán Tobeñas, J.**, *Poder judicial e independencia judicial*, Instituto Editorial Reus, Madrid, 1951.
- **Castilla de, J.**, *La justicia revolucionaria en España*, Ed. Difusión (no consta data de publicació).
- *Causa General. La Dominación roja en España*, Ministerio Fiscal, Publicaciones Españolas, Edicions de 1944 i 1961.
- ***Causa 23468/40***, Departament de Presidència. Generalitat de Catalunya, Octubre de 1999, Barcelona.
- **Cervera, J.**, *Madrid en guerra. La ciudad clandestina, 1936–1939*, Alianza Editorial, Madrid, 1998.
- **Clara, J.**, *El Partit únic. La Falange i el Movimiento a Girona (1935-1977)*, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, Girona, 1999.
- **Colegio de Abogados de Barcelona**, *Proyecto de reforma de Ley Orgánica del Poder judicial*, Barcelona, 1894.
- **Col·legi d'Advocats de Barcelona**, *Guia judicial de Catalunya*, Anys 1932, 1934, 1936 i 1943, Impremta Elzeviriana i Llibreria Camí, S.A.
- **Consejo General del Poder Judicial**, *Autonomia y justicia en Cataluña*, Madrid, 1991.
- **Consejo General del Poder Judicial. Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.** *L'Administració de justícia als Estats plurilingües*, Barcelona, 1997.
- **Consejo General del Poder Judicial. Escuela Judicial**, *Lenguaje judicial*, Cuadernos de Derecho Judicial, Madrid, 1998.
- **Consejo General del Poder Judicial. Escuela Judicial**, *El juez y su imagen en la sociedad: pasado, presente y futuro*, Madrid, 2000.
- **Consell Consultiu de la Generalitat de Catalunya**, *Autonomia i justícia a Catalunya*, Barcelona, 1996.
- **Costa, J.**, *Oligarquía y caciquismo como la forma actual de gobierno en España: urgencia y modo de cambiarla*, Ediciones de la Revista de Trabajo, Madrid, 1975.
- **Creixell, J.**, *El complot de Garraf*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- **Cucurull, F.**, *La defensa de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya*, Discursos a les Corts de Campalans, Carrasco, Companys, Estelrich, Esteve, Gassol, Hurtado i Torres; Edit. Undarius, Barcelona, 1976.
- **Dencàs, J.**, *El 6 d'Octubre des del Palau de Governació*, Edit. Curial, Barcelona, 1979.
- **Díaz-Plaja, F.**, *Los grandes procesos de la Guerra española*, Plaza & Janés, Barcelona, 1997.
- **Domènech, I.** i **Vázquez, F.**, *La repressió franquista en l'àmbit local. Malleu (1939-1945)*, Inèdit, Fundació Rovira Redorta, Ajuntament de Manlleu, 2001.
- **Domènech, I.** i **Vázquez, F.**, *La repressió franquista a Manlleu*, Ausa, Patronat d'Estudis Osonecs, XIX, 146, 2001.

- **Domínguez Martín, S.**, *Estudio sobre la Ley Orgánica del Poder Judicial*, Vol. I, Presidencia del Gobierno. Subdirección General de Documentación, Madrid, 1982.
- **Duby, G., Perrot, M.,** *Historia de las Mujeres en Occidente*, Edit. Taurus, Madrid, 1993.
- **Durán Cañameras, D.**, *Palau de Justícia. Barcelona*, Arxiver de l'Audiència, Impremta i Relleus Lluís Torns, Barcelona, 1937.
- **Escofet, F.**, *Al servei de Catalunya i de la República. La victoria (19 de juliol de 1936)*, Edicions catalanes de París, 1973.
- **Eyré Varela, F.**, "La protección del núcleo familiar en nuestra legislación". Conferencia pronunciada el 5 de mayo de 1949, Colegio Notarial de Barcelona, Barcelona, 1956.
- **Fabré, J., Huertas, J. M., i Ribas, A.**, *Vint anys de resistència catalana (1939-1959)*, Edicions de la Magrana, Barcelona, 1978.
- **Fenech, M.**, *La posición del juez en el Nuevo Estado. Ensayo de sistematización de las directrices actuales*, Editorial Espasa Calpe, Madrid, 1941.
- **Fernández-Viagas, P.**, *El juez imparcial*, Editorial Comares, Granada, 1997.
- **Ferrer Benimeli, J. A.**, *Masonería española contemporánea. Vol. 2. Desde 1868 hasta nuestros días*, Siglo XXI editores, Madrid, 1987.
- **Fiestas, A.**, *La quiebra de la independencia del Poder Judicial*, Poder Judicial, núm. 14, Marzo de 1985.
- **Fiestas, A.**, *L'administració de Justícia en el segle XIX*, L'Avenç, Núm. 97, 1986.
- **Folguera, P., Garrido E. (Ed), Ortega M. i Segura, C.,** *Historia de las mujeres en España*, Ed. Síntesis, Madrid, 1997.
- **Figueres, J. M.**, *El consell de guerra a Lluís Companys*, Edit. Proa, Barcelona, 1997.
- **Fontana, J.**, *España bajo el franquismo*, Edit. Crítica, Barcelona, 1986.
- **Foucault. M.**, *Vigilar y castigar: nacimiento de la prisión*, Editorial Siglo XXI, Madrid, 1982.
- **Foucault, M.**, *Historia de la sexualidad*, Editorial S. XXI, Madrid, 1998.
- **Gabriel, P.**, "El anarquismo en España", a **Woodcock, G.**, *El anarquismo*. Editorial Ariel Historia, Barcelona, 1979.
- **García Fontanet, A.**, "Un aspecto de la repressió franquista de postguerra: La Ley de Responsabilidades Políticas". Conferència pronunciada el mes de maig de 1999. Arxiu del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya.
- **García Oliver, J.**, *El eco de los pasos*, Ruedo Ibérico, Barcelona, 1978.
- **García Venero, M.**, *El general Fanjul. Madrid en el Alzamiento Nacional*, Ediciones Cid, Madrid, 1967.
- **Gil-Robles, J. M.**, *No fue posible la paz*, Ed. Planeta, Barcelona, 1998.
- **Gimeno Sendra, J. V.**, *Fundamentos del Derecho Procesal*, Edit. Civitas, Madrid, 1981.
- **Gimeno Sendra, J. V.**, *El control de los jueces por la sociedad*, Consejo General del Poder Judicial, 3ª Época, Cuarto Trimestre, 1997.
- **González Casanova, J. A.**, *Federalisme y Autonomia a Catalunya (1868-1938)*, Edit. Curial, Barcelona, 1974.
- **González de Echávarri, V.**, *El régimen paritario*, Imp. A. López Llausás, Barcelona, 1927.
- **González de Echávarri, V.**, *Catecismo Social*, Tip. Cat. Casals, Barcelona, 1934.
- **González Pérez, J.**, *Administración Pública y libertad*, Instituto de Investigaciones Jurídicas, Universidad Nacional Autónoma de México, 1971.
- **Granier-Barrera, E.**, *Una vida plena*, Edit. Hacer, Barcelona, 1994.

- **Graziosi, M.**, *En los orígenes del machismo jurídico. La idea de inferioridad de la mujer en la obra de Farinacio*, Jueces para la Democracia, Núm. 30, Noviembre, 1997.
- **Heine, H.**, *La oposición política al franquismo*, Ed. Crítica, Barcelona, 1983.
- *Heráldica*. Guía de Sociedad, Recopilada por E. González Vera, Madrid, 1956.
- **Hernández García, A.**, *La represión en la Rioja durante la Guerra Civil*, Logroño, 1984.
- **Hurtado, A.**, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps*, Edit. Ariel, Barcelona, 1967.
- **Hobsbawn, E.**, *Historia del siglo XX*, Ed. Crítica, Barcelona, 1996.
- **Institut d'Estudis Autonòmics**, Generalitat de Catalunya, *La justícia a Catalunya en el marc d'un Estat compost*, Barcelona, 2000.
- **Ivern, M. D.**, *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1988.
- **Jackson, G.**, *La República española y la Guerra Civil*, Princenton University Press, Mèxic, 1965.
- **Jackson, G.**, *Entre la reforma y la revolución (1931-1939)*, Editorial Crítica, Barcelona, 1980.
- **Jueces para la Democracia, XI Congreso**, *Jueces y política*, Santander, 7, 8 y 9 de noviembre de 1996.
- **Juliá, S. (Coord.) i altres**, *Víctimas de la Guerra Civil*, Ediciones Temas de Hoy, Madrid, 1999.
- **Juliá, S.**, *Un siglo de España. Política y sociedad*, Editorial Marcial Pons, Madrid, 1999.
- ***Justicia en Guerra***. Jornadas sobre la Administración de Justicia durante la Guerra Civil española: Instituciones y Fuentes documentales, Archivo Histórico Nacional, Sección Guerra Civil, Salamanca, 1987.
- **Lanero, M.**, *Una Milicia de la justicia. La política judicial del Franquismo (1936-1945)*, Centro de Estudios Constitucionales, Madrid, 1996.
- **Madariaga de, S.**, *España. Ensayo de Historia Contemporánea*, Ed. Hermes, México y Buenos Aires, 1955.
- **Manent, A.**, *De 1936 a 1975. Estudis sobre la Guerra Civil i el franquisme*, Publicacions de l'Abadis de Montserrat, Barcelona, 1999.
- **Marín, M.**, *Els ajuntaments franquistes a Catalunya*, Pagès editors, Lleida, 2000.
- **Martí Miralles, J.**, *Nueva organización judicial de Barcelona*, Revista Jurídica de Cataluña, Barcelona, 1906.
- **Márquez, J. M. i Gallardo, J. J.**, *Ortiz. General sin Dios ni amo*, Edit. Hacer, Barcelona, 1999.
- **Martínez, J. A.** (coord.), *Historia de España siglo XX*, Editorial Cátedra, Madrid, 1999.
- **Martínez Dalmau, R.**, *Aspectos constitucionales del ministerio fiscal*, Editorial Titant lo Blanch, València, 1999.
- **Martínez Saura, S.**, *Memorias del secretario de Azaña*, Editorial Planeta, Barcelona, 1999.
- **Mas Solench, J. M.**, *El Tribunal de Cassació de Catalunya*, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, 1987.
- **Mas Solench, J. M.**, *Mil anys de dret a Catalunya*, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya, 1989.
- **Mas Solench, J. M.**, *El Palau de Justícia de Barcelona*, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, 1990.

- **Masjuan, E.**, *Eduardo Barriobero i Herrán i la justícia revolucionària a la Barcelona de 1936*, El Contemporani, Edit. Afers, gener-juny, 2002.
- **Medina, M.**, "Discurso leído el 16 de septiembre de 1935 en la solemne apertura de Tribunales por el Presidente del Tribunal Supremo". A *Revista General de Legislación y Jurisprudencia*, Tomo 167, Madrid, 1935.
- **Mejías, E.** i **altres**, *La revolución en marcha*, Imprenta Argis, Madrid, 1931.
- **Milián, A.**, *El Tribunal de Cassació de Catalunya i l'organització del Contenciós Administratiu a la II República*, Escola d'Administració Pública de Catalunya, Barcelona, 1983.
- **Ministerio de Justicia**, *Organización. Legislación.* Obras, Sección de Publicaciones, Madrid, 1947.
- **Mir, C.**, i **altres**, *Repressió econòmica i franquisme*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1997.
- **Mir, C.**, *Vivir es sobrevivir. Justicia, orden y marginación en la Catalunya rural de la postguerra*, Editorial Milenio, Lleida, 2000.
- **Molinero, C.**, i **Ysàs, P.**, *El règim franquista. Feixisme, modernització i consens*, Eumo Editorial, Vic, 1992.
- **Molinero, C.**, i **Ysàs, P.**, *Catalunya durant el franquisme*, Editorial Empúries, Barcelona, 1999.
- **Montero Aroca, J.**, *Sobre la imparcialidad del juez y la incompatibilidad de funciones procesales*, Edit. Tirant lo Blanch, València, 1999.
- **Muñoz Machado, S.** (ed.), *Los grandes procesos de la historia*, Edit. Crítica, Barcelona, 2002.
- **Nadal Companys, R.**, *Més de mig segle en el torn d'ofici i altres records*, Edicions El Mèdol, Tarragona, 1996.
- **Nasarre Ariño, R.**, *Crónicas judiciales 1928-1935*, Diputación Provincial, Instituto Fernando el Católico, Zaragoza, 1979.
- **Pagès, P.**, "La Administración de Justicia en Catalunya durante la guerra civil española (1936-1939)", a *Justicia en Guerra.* Jornadas sobre la Administración de Justicia durante la Guerra Civi española, Archivo Histórico Nacional, Salamanca, 1992.
- **Pagès, P.**, *La Guerra Civil espanyola a Catalunya (1936-1939)*, Amelia Romero, editora. Barcelona, 1997.
- **Pagès, P.**, *La Presó Model de Barcelona. Història d'un centre penitenciari en temps de guerra (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1996.
- **Parada, R.**, *Derecho Administrativo.* Marcial Pons, ediciones jurídicas. Madrid, 1995.
- **Paredes, J.**, *La organización de la justicia en la España liberal. Los orígenes de la carrera judicial (1834-1870)*, Edit. Civitas, Madrid, 1991.
- **Parera Abelló, F.**, *El proceso ante la justicia*, Instituto Español de Derecho Procesal, Barcelona, 1950.
- **Pastor Petit, D.**, *La cinquena columna a Catalunya (1936-39)*, Galba Edicions, Barcelona, 1978.
- **Pastor Petit, D.**, *Espies catalans*, Edit. Pòrtic, Barcelona, 1988.
- **Pérez Yruela, M., y Giner, S.**, (Eds.). *El corporativismo en España*, Editorial Ariel, Barcelona, 1988.
- **Payne, S. G.**, *El fascismo*, Alianza Editorial, Madrid, 1982.
- **Payne, S. G.**, *Los militares y la política en la España contemporánea*, Ibérica de Ediciones y Publicaciones, Madrid, 1986.

- **Peirats, J.**, *La CNT en la Revolución Española*, Ruedo Ibérico, Tom II, Paris, 1971.
- **Pi i Sunyer, C., i Bosch Gimpera, P.**, *Informes a les autoritats britàniques*, Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autonòmics i Locals, Barcelona, 1992.
- **Picó Junoy, J.**, *La imparcialidad judicial y sus garantías: la abstención y la recusación*, Bosch Editor, Barcelona, 1998.
- **Piqué, J.**, *La crisi a la rereguarda. Revolució i Guerra Civil a Tarragona (1936-39)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1998.
- **Planes, J. M.**, *Els gàngsters de Barcelona*, Editorial Proa, Barcelona, 2002.
- **Pont, J.** i **Iniesta, R.**, *La utopía obrera*, Flor de Viento, Barcelona, 2002.
- **Porta, J.** i **Solé Sabaté, J. M.**, *Anarquia i República a la Cerdanya (1936-1939), El "cojo de Málaga" i els fets de Bellver*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991.
- **Prego, V.**, *Así se hizo la Transición*, Plaza & Janés Editores, Barcelona, 1996.
- **Preston, P.**, *FRANCO. Caudillo de España*, Editorial Grijalbo, Barcelona, 1996.
- **Preston, P.**, *Las tres Españas del 36*, Editorial Plaza & Janés, Barcelona, 1998.
- **Preston, P.**, *La política de la venganza. El fascismo y el militarismo en la España del s. XX*, Editorial Península, Barcelona, 1997.
- **Primo de Rivera Urquijo, M.,** *Papeles Póstumos de José Antonio*, Plaza & Janés, Barcelona, 1996.
- **Revista Española de Derecho Militar**, Ministerio de Defensa, separata al núm. 72, Juliol-Desembre, 1998.
- **Riera, I.**, *Els Catalans de Franco*, Plaza & Janés, Barcelona, 1998.
- **Ríos Sarmiento, J.**, *Recuerdos de un Magistrado español*, Edit. Juventud, Barcelona, 1956.
- **Ríos de los, F.**, "Discurso pronunciado en la apertura de los Tribunales el 15 de septiembre de 1931", a E. Mejías i altres, *La revolución en marcha*, Imprenta Argis, Madrid, 1931
- **Ríos de los, F.**, "Sentido y significación de España". Conferència pronunciada al Círculo Socialista Pablo Iglesias de Mèxic, el 17 de gener de 1945, Buenos Aires, 1945.
- **Raguer, H.**, *La pólvora y el incienso. La Iglesia y la Guerra Civil española (1936-1939)*, Editorial Península, Barcelona, 2001.
- **Rama, C. M.**, *La Crisis española del siglo XX*, Fondo de Cultura Económica, México, 1976.
- **Ramírez, M.**, *Las reformas de la II República*, Tucar Ediciones, Madrid, 1977.
- **Riquer de B.** i **Culla, J. B.**, *El Franquisme i la Transició democràtica (1939-1988)*, Edicions 62, Barcelona, 2000.
- **Risques, M., Vilanova, F., i Vinyes, R.**, a cura, *Les ruptures de l'any 1939*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pàgs. 129-152.
- **Rodríguez-Aguilera, C.**, "Notas sobre organización judicial", a *Revista General de Legislación y Jurisprudencia.* Octubre de 1950, Tomo XX, 188 de la col·lecció.
- **Rodríguez-Aguilera, C.**, "Problemas generales de la organización judicial", a *Revista Jurídica de Cataluña*, Juliol-setembre de 1963.
- **Rodríguez-Aguilera, C.**, *La lengua catalana en la Administración de Justicia*, Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1983.
- **Rodríguez del Barco, J.**, *Compendio de Derecho judicial. Organización de Tribunales*, Edit. Revista de Derecho Privado, Madrid, 1962.
- **Rodríguez Dranguet, A.**, *Responsabilidad e independencia del Poder Judicial*, Editorial Justicia, Madrid, 1930.

- **Rodríguez Olazábal, J.**, *La Administración de Justicia en la Guerra Civil*, Edicions Alfons el Magnànim, València, 1996.
- **Roig, M.**, *Rafael Vidiella, l'aventura de la revolució*, Edit. Laia, Barcelona, 1976.
- **Roig Rossich, J. M.**, *L'Estatut de Catalunya a les Corts Constituents (1932)*, Edit. Curial, Barcelona, 1978.
- **Roura, A.**, *Mujeres para después de una guerra. Informes sobre moralidad y prostitución en la posguerra española*, Flor del Viento, Barcelona, 1998.
- **Royo Villanova, A.**, *Por la nación única. Un grito contra el Estatuto*, Ed. Literarias, (no hi consta data de la publicació).
- **Ruiz Pérez, J. S.**, *Juez y sociedad*, Librería Ágora, Málaga, 1981.
- **Rubio, R.**, *La Inspección de Tribunales*, Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, Ministerio de Justicia, Madrid, 1950.
- **Rovira Virgili, A.**, *Els darrers dies de la Catalunya republicana*, Edit. Curial, Barcelona, 1976.
- **Rubió Tudurí, M.**, *La justicia a Catalunya. 19 de juliol de 1936 – 19 de febrer de 1937*, Gràfiques Avià, Barcelona, 1978.
- **Rubió Tudurí, M.**, *Barcelona 1936-1939*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2002.
- **Ruiz Vilaplana, A.**, *En dono fe... (Un any d'actuació en l'Espanya nacionalista)*, Comissariat de propaganda de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1937.
- **Samblancat Salanova, A.**, *Caravana Nazarena: éxodo y odisea de España 1936-1940*, Instituto de Estudios Altoaragoneses, Huesca, 1989.
- **Sánchez Barrios, M.**, *Antecedentes del Consejo General del Poder Judicial en el Derecho español*, Poder Judicial, núm. 46, tercera época, 1997.
- **Sánchez Ferré, P.**, *La maçoneria en la societat catalana del segle XX (1900-1947)*, Edicions 62, Barcelona, 1993.
- **Sánchez Recio, G.**, *Justicia y Guerra en España. Los Tribunales Populares (1936-1939)*, Diputación Provincial de Alicante, 1991.
- **Sauret, J.**, *L'exili polític català*, Aymà Editora, Barcelona, 1979.
- **Simon, D.**, *La independencia del juez*, Edit. Ariel, Barcelona, 1985.
- **Sobrequés, J.**, "El marc històric de l'Autonomia de Catalunya", a *Catalunya i l'Estatut d'Autonomia*, Edit. Undarius, Barcelona, 1976.
- **Solé Sabaté, J.** M., *Cataluña durante el franquismo*, Biblioteca de La Vanguardia, Barcelona, 1984.
- **Solé i Sabaté, J. M.**, *La repressió franquista a Catalunya. 1938-1953*, Edicions 62, Barcelona, 1985.
- **Solé Sabaté, J. M., i Villarroya, J.**, *La repressió a la guerra i a la postguerra a la comarca del Maresme (1936-1945)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983.
- **Solé i Sabaté, J. M.** i **Villarroya, J.**, *Catalunya sota les bombes (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1986. *febrer1939*
- **Solé i Sabaté, J. M.** i **Villarroya, J.**, *L'ocupació militar de Catalunya (març 1938-febrer 1939)*, L'Avenç, Barcelona, 1987.
- **Solé i Sabaté, J. M.** i **Villarroya i Font, J.**, *La repressió a la reraguarda de Catalunya (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1989.
- **Tasis, R.**, *Les presons dels altres. Records d'un escarceller d'ocasió*, Edit. Pòrtic, Barcelona, 1990.
- **Termes, J.**, *De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil (1868-1939)*, Edicions 62, Barcelona, 1999.
- **Termes, J.**, *Històries de la Catalunya treballadora*, Ed. Empúries, Barcelona, 2000.
- **Thomas, H.**, *La Guerra Civil española*, Ediciones Urbión, Madrid, 1979.

- **Thomàs, J. M.**, *Falange, Guerra civil i franquisme. F.E.T. y de las J.O.N.S. de Barcelona en les primers anys del règim franquista*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992.
- **Toharia, J. J.**, *El juez español. Un análisis sociológico*, Edit. Tecnos, Madrid, 1975.
- **Toharia, J. J.**, *Cambio social y vida jurídica en España*, Edit. Cuardenos para el Diálogo, Madrid, 1974.
- **Toryho, J.**, *No éramos tan malos. Memorias de la Guerra Civil española 1936-1939*, G. del Toro Editor, Madrid, 1975.
- **Tomás Valiente, F.**, *Manual de Historia del Derecho Español*, Edit. Tecnos, Madrid, 1980.
- **Tomás Valiente, F.**, "Soberania y Autonomía en la II República y en *la* constitución de 1978". Conferència pronunciada el 5 d'abril de 1995 dins del Cercle de Seminaris d'Actualitat Jurídica del Departament de Justícia, març, 1996.
- **Tomás Villarroya, J.**, *Gobierno y Justicia durante la Segunda República, El Poder Judicial*, Dirección General de lo Contencioso del Estado, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid, 1983.
- **Tuñón de Lara, M.**, *La España del Siglo XX*, Volums 2 i 3, Ed. Laia, Barcelona, 1974.
- **Tuñón de Lara, M.**, *España bajo la Dictadura Franquista*, Volum X, Ed. Labor, Barcelona, 1983.
- **Vázquez García, F.** i **Moreno Mengíbar, A.**, *Sexo y razón. Una genealogía de la moral sexual en España (siglos XVI-XX)*, Akal, Madrid, 1997.
- **Vilanova, F.**, *Repressió política i coacció econòmica*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999.
- **Villarroya Font, J.**, *Violència i repressió a la reraguarda catalana: 1936-1939*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1988.
- **Villarroya Font, J.**, *Els bombardeigs de Barcelona durant la Guerra Civil (1936-39)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999.
- **Villarroya Font, J.**, *1939. Derrota i exili*, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona, 2000.
- **Vilar, P.**, *La Guerra Civil española*, Editorial Crítica, Barcelona, 1986.
- **Viver Pi-Sunyer, C.**, *El personal político de Franco (1936-1945)*, Edit. Vicens-Vives, Barcelona, 1978.
- **Zambrano, M.**, *Los intelectuales en el drama de España y escritos de la guerra civil*, Editorial Trotta, Madrid, 1998.

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

Boletín Oficial del Estado (1936-1945).
Boletín Oficial de la Junta de Defensa Nacional de España (1936).
Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona (1939-1945).
Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya (1931-1936).
Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya (1936-1939).
Diari de Sessions del Parlament de Catalunya (1933-1938).
Diario de Sesiones de las Cortes españolas (1931-1938).
Gaceta de la República (1936-1939).
La Humanitat

La Vanguardia
La Veu de Catalunya

FONTS DOCUMENTALS

Archivo del Congreso de Diputados. Madrid. (ACD)
- Expedientes personales de diputados.

Archivo Central del Ministerio de Justicia. Madrid. (ACMJ)
- Dirección General de Relaciones con la Administración de Justicia.
- Inspección de Tribunales.
- Títulos Nobiliarios del Reino.

Archivo General de la Administración. Alcalá de Henares. (AGA)
- Tribunal Nacional de Responsabilidades Políticas.
- Ministerio de Justícia. Depuraciones.
- Inspección de Tribunales. Tribunal Supremo.

Archivo Histórico Nacional. Madrid. (AHN.)
- Fondo Contemporáneo: Jueces y Magistrados.
- Fondo Contemporáneo: Ministerio de Gobernación.
- Causa General.

Arxiu de la Delegació del Govern a Barcelona. Barcelona

Arxiu General del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya. Barcelona. (AGTSJC)
- Expedients personals de jutges i magistrats.
- Expedients de jutges i magistrats incoats per la Generalitat.
- Acords de la Sala de Govern.
- Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas de Barcelona. (TRRPB)
- Responsabilidades Políticas. Jurisdicció ordinària.
- Inscripcions de defunció i identificació de cadàvers (1936-1939)
- Sumaris i altres actuacions jurisdiccionals dels òrgans judicials de Catalunya.

Arxiu Històric Administratiu de Barcelona.
- Cerimonial.

Arxiu Nacional de Catalunya. Sant Cugat del Vallès. (ANC)
- Fons Bosch i Gimpera.
- Fons Josep Andreu i Abelló.
- Fons Marià Rubió i Tudorí.
- Fons del Col·legi d'Advocats de Barcelona.
- Fons de la Generalitat –microfilmat– que es troba a l'Archivo de la Guerra Civil de Salamanca.

Arxiu del Tribunal Territorial III. Govern Militar de Barcelona. (AGMB)